

พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

DYNAMICS OF PHRA BOROMMATHAT CHEDI FOLKLORE,
WAT PHRA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE
IN CONTEMPORARY THAI SOCIETY

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in Thai
Department of Thai
FACULTY OF ARTS
Chulalongkorn University
Academic Year 2019
Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุ
วรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย

โดย

นายพลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูวร

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรเดช โชติอุดมพันธ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ภักดีผาสุข)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูวร)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จัตตะศรี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญญา วัฒนกุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิวพร ณ ถลาง)

พลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์ : พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย. (DYNAMICS OF PHRA BOROMMATHAT CHEDI FOLKLORE,WAT PHRA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN,NAKHON SI THAMMARAT PROVINCEIN CONTEMPORARY THAI SOCIETY) อ.ที่ปรึกษาหลัก : รศ. ดร.ปรมินท์ จารูวร

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย ศึกษาปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อพลวัตของ คติชน รวมทั้งวิเคราะห์พลวัตของคติชนและวิธีคิดในการนำคติชนมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในช่วง พ.ศ. 2559-2562 ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมพร กระบี่ สุราษฎร์ธานี สงขลา พัทลุง และตรัง

ผลการศึกษาพบว่า บริบทสังคมนครศรีธรรมราช บริบทสังคมไทย และบริบทสังคมโลกเป็น “ปัจจัยเร่ง” ที่กระตุ้นให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในบริบทใหม่ ๆ ขณะที่ลักษณะเด่นของคติชนในเรื่องความชัดเจนและความคลุมเครือของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ รวมทั้งการผสมผสานคติการบูชาพระธาตุกับความเชื่อในท้องถิ่น เป็น “ปัจจัยเอื้อ” ต่อการเลือกนำส่วนใดส่วนหนึ่งของคติชนมาใช้ประโยชน์ เมื่อปัจจัยทั้งสองสอดคล้องกันจึงเกิดการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมปัจจุบันหลายลักษณะ ทั้งการสืบทอด การรื้อฟื้น การผลิตซ้ำ การประยุกต์ รวมถึงการตีความและสร้างความหมายใหม่ ทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในสังคมไทยร่วมสมัยหลายประเภท ได้แก่ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม รื้อฟื้นจากคติชนเดิม ประยุกต์จากคติชนเดิม ผลิตซ้ำจากบางส่วนของคติชนเดิม และคติชนที่สร้างขึ้นใหม่

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในบริบทใหม่ ๆ ดังกล่าว ส่งผลให้คติชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตในหลายมิติ คือ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำเสนอผ่านกระบวนการวิชาการ มีการกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจและช่วยขยายความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ ตลอดจนเกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ นอกจากนี้พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ยังสะท้อนให้เห็นวิธีคิดของกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนมาใช้ในสังคมปัจจุบัน คือ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ การเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคใต้ การดัดแปลงให้เป็นของท้องถิ่นและการอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรมอีกด้วย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับ “คติชนสร้างสรรค์” พระธาตุศึกษา และมรดกโลกศึกษาซึ่งเป็นแนวทางในการศึกษาการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในบริบทใหม่ ๆ ในแง่ของการเป็น “คติชนสร้างสรรค์” การเปลี่ยนแปลงของคติการบูชาพระธาตุในสังคมไทยร่วมสมัย และกระบวนการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ในเชิงคติชนวิทยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา ภาษาไทย
ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5780509322 : MAJOR THAI

KEYWORD: PHRA BOROMMATHAT CHEDI FOLKLORE DYNAMICS OF FOLKLORE

Phollakrit Wasriwivat : DYNAMICS OF PHRA BOROMMATHAT CHEDI FOLKLORE,WAT PHRA MAHATHAT WORAMAHAWIHAN,NAKHON SI THAMMARAT PROVINCEIN CONTEMPORARY THAI SOCIETY. Advisor: Assoc. Prof. PORAMIN JARUWORN, Ph.D.

This study aims to collect Phra Borommathat Chedi folklore at Wat Phramahathat Woramahawihan in Nakhon Si Thammarat in contemporary Thai society and investigate factors and social contexts which constitute dynamics of the folklore. Moreover, the dynamics are analyzed and the underlying concepts of applying the folklore in the society are examined. Data collection on a field trip was conducted between 2016 and 2019 in Nakhon Si Thammarat, Chumphon, Krabi, Surat Thani, Songkhla, Phatthalung, and Trang.

Findings reveal that the social circumstances in Nakhon Si Thammarat and Thai social contexts as well as the global contexts were the “stimulating factors” which accelerated an application of Phra Borommathat Chedi folklore in wider contexts. In the meantime, the unique characteristics of being clear and vague of the folklore, including an integration between beliefs in worshipping Phra Borommathat Chedi and local beliefs were “supportive factors” that promoted an application of a particular section of Phra Borommathat Chedi folklore. When the two types of factors were compatible, the folklore would be applied in the society in broader contexts e.g. transferring, reviving, reproducing, and applying, including interpretation and formation of new meanings. Consequently, many types of Phra Borommathat Chedi folklore had appeared in contemporary Thai society. These included Phra Borommathat Chedi folklore which were based on, revived, applied, reproduced from the original versions as well as the newly created ones.

The application of the Phra Borommathat Chedi folklore in novel contexts results in their dynamic changes in many aspects including presentations of the folklore through academic processes, transformation of the folklore into cultural products, application of the folklore as a tool for power management and a tool for expanding faith in the chedi, including the creation of new sacred objects and new forms of arts. In addition, the dynamics of Phra Borommathat Chedi folklore reflected the ways of thinking of the people who supported the application of the folklore in the modern society. These included the promotion of networking among those who had strong faith in Phra Borommathat Chedi, the promotion of Phra Borommathat Chedi to become a Buddhism hub in the south, localization of the folklore, and preservation of the folklore for cultural benefits.

Hence, this study broadens knowledge about “creative folklore,” Phra That studies, and world heritage studies which might shed light on an investigation of the application of traditional folklore as “creative folklore” in different social contexts. Moreover, this present study extended knowledge of changes in beliefs about worshipping Phra That in contemporary Thai society and the processes of promoting cultural heritage to the World Heritage List in the lens of folklore.

Field of Study: Thai
Academic Year: 2019

Student's Signature
Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความรู้และความเมตตาอย่างสูงของรองศาสตราจารย์ ดร. ประมินทร์ จารุวร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ครูผู้ให้ทั้งความรู้ในทางคติชนวิทยา คำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า ความเอาใจใส่ในการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ตลอดจนให้ข้อคิดและกำลังใจในการทำงาน จนกระทั่ง วิทยานิพนธ์นี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ คือ รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริพร ภักดีผาสุข ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานีรัตน์ จิตุหะศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัญญา วัฒนกุล กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ศิราพร ณ ถลาง กรรมการภายนอก มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นครูผู้สอน คติชนวิทยาที่เคารพยิ่งของผู้วิจัยอีกท่านหนึ่ง กรรมการทุกท่านได้กรุณาสละเวลาอ่าน และตรวจแก้วิทยานิพนธ์ รวมถึงให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ยิ่งในการแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องสมบูรณ์

ผู้วิจัยขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชที่อนุญาตให้ลาศึกษาต่อแบบเต็มเวลาและให้ทุนในการศึกษาครั้งนี้ และขอขอบคุณศาสตราจารย์ ดร.วราภรณ์ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สันที่มอบ “ทุนวิจัยวิบูลย์สวัสดิ์-แอนเดอร์สัน” เพื่อสนับสนุนการเก็บข้อมูลภาคสนามทางคติชนวิทยา

ขอบคุณ ว่าที่ร้อยตรี ดร.พรินทร์ เพ็งสุวรรณ และอาจารย์ ดร.วราภรณ์ พงษ์เพ็ง ที่ให้คำแนะนำต่าง ๆ เป็นอย่างดีตั้งแต่เริ่มเข้าศึกษา อีกทั้งขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น ได้แก่ เรืออากาศเอกหญิงพริมรดา จันทโรตติกุล อาจารย์ อภิขญา แก้วอุทัย อาจารย์ทศพล ศรีพุ่ม และอาจารย์วราภรณ์วิวัฒน์ รัตนลัมภ์ ที่คอยให้ความช่วยเหลือ ให้คำปรึกษา และมอบความปรารถนาดีต่อกัน รวมถึงขอบคุณอาจารย์พจมาน มูลทรัพย์ ที่ช่วยเหลือเรื่องการติดต่อกับกรรมการสอบ โครงร่างวิทยานิพนธ์ ตลอดไปจนถึงนายวันณรงค์ สวัสดิ์ และนางสาวชุตินันท์ มาลาธรรม ที่อนุเคราะห์ข้อมูลตำนาน พระรัตนธัฏฐา ผู้วิจัยซาบซึ้งในน้ำใจของกัลยาณมิตรทุกท่าน

เหนืออื่นใด ขอขอบคุณพ่อแม่ ภรรยาและลูกทั้งสอง รวมถึงน้องชายและน้องสะใภ้ ที่คอย สนับสนุน ช่วยเหลือ และเป็นกำลังใจ ทุกคนคือแรงหนุนสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาส “ไปได้ไกล” จนมาถึงจุดนี้

CHULALONGKORN UNIVERSITY

พลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญภาพ.....	ท
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	9
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	9
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	10
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	11
1.6 การเก็บข้อมูลภาคสนาม.....	11
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	18
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	19
1.9 แนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัย.....	19
1.10 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
บทที่ 2 บริบทที่มีผลต่อการสร้างสรรค์คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในนครศรีธรรมราช.....	40
2.1 บริบททางการเมืองและเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราช	40
2.2 บริบทด้านการท่องเที่ยวของนครศรีธรรมราช	48
2.3 บริบทการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก.....	52

2.3.1	แนวทางการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก.....	52
2.3.2	การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานและการมอบหมายงาน.....	55
2.3.3	การจัดทำเอกสารเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก	57
2.3.4	การดำเนินงานด้านกายภาพและการจัดการสภาพแวดล้อม	72
2.3.5	ประเด็นทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจในการเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก.....	76
2.3.6	ความเปลี่ยนแปลงหลังจากการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียน เป็นมรดกโลก.....	79
บทที่ 3	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย.....	87
3.1	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม.....	89
3.1.1	ตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิม	89
3.1.2	ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากความเชื่อเดิม	123
3.2	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่รื้อฟื้นจากคติชนเดิม	132
3.2.1	พิธีสงฆ์นำพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	132
3.2.2	พิธีสวดด้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	136
3.3	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประยุกต์จากคติชนเดิม	141
3.4	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากบางส่วนของคติชนเดิม	149
3.4.1	การผลิตซ้ำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์.....	150
3.4.1.1	ความเรียง.....	151
3.4.1.2	บทเพลง	154
3.4.1.3	สื่อประสม	157
3.4.1.4	การแสดง.....	157
3.4.1.5	รูปเคารพ.....	159
3.4.1.6	วัตถุมงคล.....	163
3.4.2	การผลิตซ้ำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์.....	165

3.4.2.1	ความเชื่อเดิมในสื่อรูปแบบใหม่.....	165
3.4.2.2	ความเชื่อใหม่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	166
3.4.2.3	รูปเคารพแบบใหม่.....	167
3.4.2.4	วัตถุมงคลแบบใหม่.....	168
3.4.3	การผลิตซ้ำพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์.....	172
3.4.3.1	พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ	172
	จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	172
3.4.3.2	พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี จังหวัดชุมพร	176
3.5	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่.....	179
3.5.1	พิธีถวายราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช	180
	จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	180
3.5.2	พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลจันทร์ (ตาขุนพล) จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	184
3.5.3	พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช	187
3.5.4	พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่.....	190
บทที่ 4	วิธีการและวิธีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย....	194
4.1	วิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย	194
4.1.1	การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้.....	195
4.1.1.1	การนำอนุภาคในตำนานมาใช้.....	195
4.1.1.2	การนำเนื้อเรื่องบางตอนในตำนานมาใช้	203
4.1.1.3	การนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้.....	219
4.1.2	การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้	224
4.1.2.1	การนำความเชื่อเดิมมานำเสนอในรูปแบบใหม่	225
4.1.2.2	การนำความเชื่อเดิมมาผนวกกับกับความเชื่อใหม่.....	227
4.1.2.3	การนำความเชื่อเดิมมาตีความและให้ความหมายใหม่	228

4.1.2.4 การนำความเชื่อเดิมมาใช้ในวัตถุประสงคใหม่.....	229
4.1.3 การนำประเพณีและพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้.....	230
4.1.3.1 การนำประเพณีมาใช้ในวัตถุประสงคใหม่.....	231
4.1.3.2 การนำประเพณีมาใช้ในพื้นที่ใหม่.....	232
4.1.3.3 การนำพิธีกรรมมาผนวกกับงานประเพณี.....	233
4.2 วิธีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้.....	237
4.2.1 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์.....	237
4.2.2 การเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคใต้.....	241
4.2.3 การดัดแปลงให้เป็นของท้องถิ่น.....	244
4.2.4 การอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม.....	246
บทที่ 5 พลวัตของคติชนและปัจจัยที่มีผลต่อพลวัต ของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์.....	250
5.1 พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์.....	250
5.1.1 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำเสนอผ่านกระบวนการวิชาการ.....	250
5.1.1.1 การนำเสนอ “ตำนานเขาวัง” ในรูปแบบรายงานการศึกษาค้นคว้า.....	252
5.1.1.2 การนำเสนอ “ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว)” ในรูปแบบรายงานการวิจัย.....	256
5.1.1.3 การนำเสนอ “ตำนานพระเจ้าจันทรภาณุ” ในรูปแบบบทความความกึ่งวิชาการ.....	260
5.1.2 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม.....	264
5.1.2.1 การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาสร้างเป็นวัดถมุงคล.....	265
5.1.2.2 การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการท่องเที่ยว.....	267
5.1.3 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ.....	269
5.1.3.1 ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ การต่อรองความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในระดับประเทศและระดับโลก.....	270

5.1.3.2	ชาวมลเอเชียเชื้อสายไทยมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การต่อรอง ความสัมพันธ์ในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม	273
5.1.3.3	พิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช การจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน.....	277
5.1.4	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยขยายความศรัทธาและทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่	280
5.1.4.1	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่.....	281
5.1.4.2	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยขยายความศรัทธาพระบรมธาตุ เจดีย์ ออกไป.....	283
5.1.5	คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ	284
5.1.5.1	การเกิดผลงานประติมากรรม	285
5.1.5.2	การเกิดผลงานจิตรกรรม	287
5.1.5.3	การเกิดผลงานนาฏศิลป์	290
5.2	ปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	291
5.2.1	ปัจจัยเร่งที่มีผลต่อพลวัตของคติชน.....	291
5.2.1.1	บริบทสังคมนครศรีธรรมราช	291
5.2.1.1.1	ความรู้สึทท้องถิ่นนิยมของชาวนคร	292
5.2.1.1.2	กระแสการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองในท้องถิ่น.....	294
5.2.1.1.3	การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาจังหวัด.....	295
5.2.1.2	บริบทสังคมไทย.....	296
5.2.1.2.1	การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น.....	296
5.2.1.2.2	กระแสนิยมการท่องเที่ยว.....	299
5.2.1.2.3	การขยายตัวของ “ทุนวัฒนธรรม” ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ...	301
5.2.1.2.4	การมีช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่.....	303
5.2.1.2.5	ความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่	305

5.2.1.3 บริบทสังคมโลก.....	307
5.2.1.3.1 บทบาทขององค์การระหว่างประเทศ.....	307
5.2.1.3.2 การเดินทางข้ามชาติข้ามแดน.....	309
5.2.2 ปัจจัยเอื้อที่มีผลต่อพลวัตของคติชน.....	311
5.2.2.1 ความชัดเจนและความคลุมเครือของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์.....	312
5.2.2.2 การผสมผสานคติการบูชาพระธาตุกับความเชื่อในท้องถิ่น.....	314
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	319
6.1 สรุปผลการวิจัย.....	320
6.1.1 บริบททางสังคมและลักษณะเด่นของคติชนเป็นปัจจัยที่ทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย.....	320
6.1.2 การนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในบริบทใหม่ ๆ ทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย.....	321
6.1.3 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต	323
6.1.4 ปรากฏการณ์พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนมาใช้ในสังคมปัจจุบัน	324
6.2 อภิปรายผลการวิจัย	326
6.2.1 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ยังมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย	326
6.2.2 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีหน้าที่เปลี่ยนไปในสังคมร่วมสมัย.....	330
6.2.3 ข้อค้นพบของงานวิจัยเรื่องพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ก่อให้เกิดคุณูปการต่อการศึกษาด้านคติชนวิทยา พระธาตุศึกษา และมรดกโลกศึกษา	336
6.3 ข้อเสนอแนะ	344
บรรณานุกรม.....	345
ประวัติผู้เขียน.....	359

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 ตารางแสดงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม	89
ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบเนื้อหาตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ฉบับ ต่าง ๆ.....	98
ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบเนื้อหาตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเพนกลอนสวด กับ พระนิพนพานโสทร	101
ตารางที่ 4 ตารางแสดงรายชื่อตำนานประจำถิ่นที่อ้างถึงการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์	113
ตารางที่ 5 ตารางแสดงรายชื่อตำนานที่กล่าวถึงผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์และบริวาร.....	121
ตารางที่ 6 ตารางแสดงความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากความเชื่อเดิม	123
ตารางที่ 7 ตารางแสดงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากคติชนเดิม	150
ตารางที่ 8 ตารางแสดงการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นรูปเคารพ.....	159
ตารางที่ 9 ตารางแสดงการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคล	163
ตารางที่ 10 ตารางแสดงการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็น วัตถุมงคล	168
ตารางที่ 11 ตารางแสดงการนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคล	171
ตารางที่ 12 ตารางแสดงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่.....	180
ตารางที่ 13 ตารางแสดงการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทย ร่วมสมัย	195
ตารางที่ 14 ตารางแสดงการนำเนื้อเรื่องบางตอนจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมร่วมสมัย	204
ตารางที่ 15 ตารางแสดงการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเรื่องมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย.....	219
ตารางที่ 16 ตารางแสดงการนำประเพณีและพิธีกรรมบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วม สมัย.....	230

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 จังหวัดนครศรีธรรมราชในแผนที่ประเทศไทย	41
ภาพที่ 2 เมืองต่าง ๆ (ภายในวงรี) ในระบบเมือง 12 นครของอาณาจักรนครศรีธรรมราช	43
ภาพที่ 3 การแสดงมโนห์ราที่ “ตลาดหน้าพระธาตุ”	51
ภาพที่ 4 การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมที่ “ตลาดหน้าพระธาตุ”	52
ภาพที่ 5 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์	54
ภาพที่ 6 พื้นที่อนุรักษ์สำคัญและพื้นที่กันชนในเขตเมืองนครศรีธรรมราช	73
ภาพที่ 7 สภาพลานทรายก่อนการปรับปรุง	80
ภาพที่ 8 สภาพลานทรายหลังการปรับปรุง	80
ภาพที่ 9 รูปเคารพนางเหมชาลาและเจ้าทนต์กุมารเดิมอยู่บริเวณด้านหน้าระเปียงคด	81
ภาพที่ 10 รูปเคารพนางเหมชาลาและเจ้าทนต์กุมารถูกเคลื่อนย้ายไปยังอุทยานประวัติศาสตร์ ทางทิศใต้ของวัด	81
ภาพที่ 11 บริเวณด้านหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารก่อนการปรับปรุง	82
ภาพที่ 12 บริเวณด้านหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารหลังการปรับปรุง	82
ภาพที่ 13 เสาไฟฟ้ารูป 12 นคร บริเวณทางเข้าเมือง	83
ภาพที่ 14 ความตื่นตัวรักกระแสมรดกโลกในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช	84
ภาพที่ 15 บรรยากาศกิจกรรมตักบาตรวันอาทิตย์บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	85
ภาพที่ 16 ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นประธานในกิจกรรมตักบาตรวันอาทิตย์	86
ภาพที่ 17 ประติมากรรมรูปเทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานภายในวิหารมหากิเษกรรมณ์	131
ภาพที่ 18 พิธีพุทธาภิเษกน้ำสรงพระบรมธาตุเจดีย์	135
ภาพที่ 19 พุทธศาสนิกชนสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์จำลองและพระพุทธรูปสังคายน	135
ภาพที่ 20 ตัวแทนจากพุทธสมาคมเป็นต้นเสียน้ำสวดด้าน	139
ภาพที่ 21 พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมพิธีสวดด้าน	140

ภาพที่ 22 พุทธศาสนิกชนนำผ้าไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ.....	149
ภาพที่ 23 ชาวญี่ปุ่นร่วมขบวนแห่พระบฏพระราชทาน เมื่อ พ.ศ. 2553.....	149
ภาพที่ 24 พระพุทธสิหิงค์ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช และนางเลือดขาว	161
ภาพที่ 25 รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมโศกราช โรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราช.....	161
ภาพที่ 26 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ เสด็จประกอบพิธีทรงพระสุหร่าย	162
ภาพที่ 27 เหยียนั่งแทนพระเจ้าศรีธรรมโศกราช.....	164
ภาพที่ 28 พระปิตตาพิงกาฬ พระนารายณ์ทรงครุฑ ประทับราหู รุ่นรวย รวย รวย	164
ภาพที่ 29 วัตถุมงคลหวนะโม	165
ภาพที่ 30 ภาพยนตร์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเมืองต้องห้าม...พลาदनครสองธรรม ในเว็บไซต์ยูทูบ	166
ภาพที่ 31 ท้าวขัตตุคาม ท้าวรามเทพ ท้าวสุมนเทพ และท้าวลักษณา เฝ้ารักษาพระพุทธสิหิงค์มิ่งมหาชัย	168
ภาพที่ 32 เหยียนตรีศูลพระบรมธาตุ รุ่นมรดกไทยสู่มรดกโลก.....	170
ภาพที่ 33 สายรัดข้อมือ พระบรมธาตุ รุ่นมรดกโลก	171
ภาพที่ 34 ผ้ายันต์คุ้มภัย บันดาลลาภ รุ่นเดือนสิบ'59.....	171
ภาพที่ 35 กา พยนต์ รุ่นมงคลเทพประทาน	172
ภาพที่ 36 พุทธศาสนิกชนร่วมสวดมนต์ข้ามปี	175
ภาพที่ 37 พุทธศาสนิกชนเดินสมาธิรอบองค์พระบรมธาตุ.....	175
ภาพที่ 38 พิธีสมโภชผ้าพระราชทาน	178
ภาพที่ 39 พิธีอัญเชิญผ้าพระราชทานห่มพระบรมธาตุสวี	179
ภาพที่ 40 พิธีบวงสรวงพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช.....	183
ภาพที่ 41 การถวายเครื่องราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช	183
ภาพที่ 42 รูปเคารพหมื่นไกรพลชั้น์ (ตาขุนพล).....	186
ภาพที่ 43 พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น์ (ตาขุนพล).....	187

ภาพที่ 44	ประธานในพิธีผูกผ้าบูชาเสาหลักเมืองนครศรีธรรมราช	189
ภาพที่ 45	พราหมณ์ประกอบพิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช	189
ภาพที่ 46	พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ	191
ภาพที่ 47	การเปลี่ยนสร้อยลูกปัดให้แก่องค์พ่อจตุคามรามเทพ	192
ภาพที่ 48	ภาพข่าวผู้ใหญ่เยี่ยม เรื่องดิษฐ์ มอบัวตฤมมงคลหัวนอโม ผ่านผู้ว่าราชการจังหวัด นครศรีธรรมราช ไปให้	198
ภาพที่ 49	ศาลเพียงตาทำวฟงการที่บ้านมะม่วงขาว	201
ภาพที่ 50	รูปเคารพทำวฟงการที่บ้านมะม่วงขาว	201
ภาพที่ 51	รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช วัดแม่เจ้าอยู่หัว	209
ภาพที่ 52	อนุสาวรีย์พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	209
ภาพที่ 53	หลักเมืองขนอม	213
ภาพที่ 54	หลักเมืองนครศรีธรรมราช	213
ภาพที่ 55	ป้ายการรณรงค์หาเสียงทางการเมืองของนายนนทิวรรณ นนทภักดิ์	229
ภาพที่ 56	พิธีสมโภชพระธาตุในโอกาสการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์เสร็จสิ้น	235
ภาพที่ 57	ตราสัญลักษณ์ของสมาคมชาวปักซีใต้	241
ภาพที่ 58	ตราประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช	241
ภาพที่ 59	ปกหนังสือที่นำภาพรูปเคารพหมื่นไกรพลขันธุ์ (ตาขุนพล) ภาพแท่งหินที่เชื่อว่าเป็นหลัก เมืองนครศรีธรรมราช และภาพผู้เขียนมาเป็นหน้าปก	255
ภาพที่ 60	ปกรายงานการวิจัยที่นำภาพแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่วาดขึ้นตามข้อมูลที่ได้จาก การศึกษาผนวกกับจินตนาการของผู้วาดมาเป็นภาพปกของรายงานการวิจัย	259
ภาพที่ 61	บทความเกี่ยวกับพระเจ้าจันทร์ภาณุ เผยแพร่เป็นตอน ๆ ในเฟซบุ๊ก	263
ภาพที่ 62	ตัวอย่าง “สินค้าสร้างสรรค์” จากคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	269
ภาพที่ 63	ชบวนพระระบฏพระราชทานในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ	273
ภาพที่ 64	พิธีอุปสมบทนาคชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย ณ วิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร	276

ภาพที่ 65 ประชาชนมารับแจกข้าวสารในพิธีเทกระจาด งานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช	280
ภาพที่ 66 ประติมากรรมรูปพระบรมธาตุเจดีย์ประดับซุ้มประตูวัดเขาขุนพนม จังหวัด นครศรีธรรมราช.....	286
ภาพที่ 67 ประติมากรรมนูนต่ำบอกเล่าตำนานถ้าเขาช้างหาย จังหวัดตรัง.....	287
ภาพที่ 68 จิตรกรรมฝาผนังวัดวังตะวันตก ที่เขียนขึ้นมาจากวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสทร	289
ภาพที่ 69 จิตรกรรมที่หอสมุดแห่งชาติ นครศรีธรรมราช บอกเล่าเรื่องราวประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ .	289
ภาพที่ 70 การแสดงระบำบพระบรมธาตุ ของนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช ในพิธีเปิด งานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ	291
ภาพที่ 71 ภาพที่ส่งในโปรแกรมไลน์สะท้อนความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ ..	304

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ธรรมชาติของวัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม โดยปัจจัยภายในสังคม และปัจจัยภายนอกสังคมมีอิทธิพลทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ศิราพร ณ ถลาง (2559: 176) ตั้งข้อสังเกตว่า ปัจจุบันวัฒนธรรมไม่ได้เปลี่ยนไปตามธรรมชาติเท่าใดนัก เพราะมีบุคคลหลายฝ่ายทั้งบุคคลภายนอกและเจ้าของวัฒนธรรมได้ร่วมกันทำให้เกิดพลวัตวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วกว่าการเปลี่ยนไปตามธรรมชาติอย่างช้า ๆ เช่นในอดีต

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มาจากความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระธาตุของพระพุทธเจ้า การวิเคราะห์ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพบว่าเจดีย์องค์นี้น่าจะสร้างขึ้นในสมัยที่กระแสนิยมของพุทธศาสนาจากลังกาเผยแพร่เข้ามายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างเข้มข้นช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 พระบรมธาตุเจดีย์จึงถูกสร้างขึ้นตามรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆังในศิลปะลังกา ผสมผสานกับรูปแบบสถาปัตยกรรมศิลปะศรีวิชัยในภาคใต้ของประเทศไทยที่ปรากฏอยู่ก่อน (ประภัสสร ชูวิเชียร, 2553: 90-99) ขณะที่ผลการขุดค้นทางโบราณคดีและการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ระบุว่า พระบรมธาตุเจดีย์มีอายุเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ 15 สมัยแรกน่าจะมีการสร้างส่วนฐานประทักษิณตามแบบศิลปะศรีวิชัยมีเจดีย์ประธานทรงระฆัง ต่อมา มีการบูรณะโดยได้รับอิทธิพลศิลปะลังกา สมัยโพลนารุระ ราวพุทธศตวรรษที่ 18 และศิลปะอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 ตามลำดับ (ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลย์, 2561: 87)

จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระบรมธาตุเจดีย์ที่คล้ายกับสถูปกิริเวหระ ประเทศศรีลังกา ซึ่งสร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 16 ประกอบกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ระบุว่า สมัยพระเจ้าปรักรมพาหุที่ 1 ปกครองลังกาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูพุทธศาสนานิกายเถรวาทสำนักมหาวิหารซึ่งเป็นสำนักดั้งเดิมที่มีความบริสุทธิ์ ส่งผลให้พระสงฆ์เคร่งครัดพระธรรมวินัยและการปฏิบัติธรรมในลังกาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น มีการเผยแผ่พุทธศาสนาไปยังเมืองต่าง ๆ ครั้งนั้นพระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชทราบข่าวการสังคายนาฟื้นฟูพุทธศาสนาในลังกา จึงเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยและอุปสมบทใหม่ หลังจากศึกษาจนเข้าใจรอบรู้แล้วจึงกลับมาตั้งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่นครศรีธรรมราช ต่อมาพุทธศาสนาที่นครศรีธรรมราชเจริญรุ่งเรือง มีการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขนาดใหญ่ตามคติลังกา และการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ไปยังดินแดนต่าง ๆ (พิมพ์ร่ำไพ เปรมสมิทธิ์, 2525: 11) ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึก

พ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 1 กล่าวถึงพระเถระชั้นผู้ใหญ่ในอาณาจักรสุโขทัยล้วนมาจาก นครศรีธรรมราช ความว่า “เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอิทธิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรย หลวักกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมา” (กรมศิลปากร, 2533: 28) แสดงให้เห็นว่านครศรีธรรมราชรับพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกามาเป็นศาสนาหลักของอาณาจักรและมีการถือปฏิบัติจนเจริญเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในยุคนั้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539: 99)

พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์นอกจากจะเคร่งครัดการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระไตรปิฎกแล้ว ยังให้ความสำคัญกับพระธาตุของพระพุทธเจ้ามากเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นพุทธศาสนาที่เผยแผ่เข้ามายังลังกาในครั้งพระเจ้าอโศก แห่งราชวงศ์โมริยะ ของอินเดีย ซึ่งครองราชย์ในราว พ.ศ. 215-250 พระองค์ทรงส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาในดินแดนต่าง ๆ พร้อมพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุไปให้สร้างสถูปประดิษฐานไว้ ณ ที่นั้น ๆ เป็นผลให้พุทธศาสนานิกายเถรวาทให้ความสำคัญกับพระบรมสารีริกธาตุและถือว่าการสร้างสถูปเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้นเป็นประเพณีนิยมของกษัตริย์และผู้นำของเมืองต่าง ๆ ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

หลังจากนครศรีธรรมราชรับพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาและสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เป็นปูชนียสถานประจำเมืองก็ได้รับแนวคิดเรื่องการบูชาพระธาตุที่เชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุคือสิ่งแทนพระพุทธเจ้า การสักการะเจดีย์ที่ประดิษฐานพระธาตุเหมือนการได้บูชาพระพุทธรูปและเป็น การน้อมนำการกระทำที่ได้บุญกุศลยิ่งมาเป็นหลักปฏิบัติในสังคมด้วย อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดดังกล่าวมาปฏิบัติไม่ได้รับมาโดยตรงทั้งหมด หากแต่ได้นำความเชื่อท้องถิ่นมาผสมผสานจนเกิดเป็นแนวคิดเรื่องการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีลักษณะเฉพาะ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ กล่าวถึงการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ หรือ “ชาพระธาตุ” ในภาษาถิ่นใต้ว่า มี 2 ลักษณะ คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ ได้แก่ การถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองและต้นไม้เงินต้นไม้ทอง สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ สิ่งของที่แปลกมหัศจรรย์ ส่วนการบูชาด้วยวิธีปฏิบัติ ได้แก่ การสละแรงงานเพื่อบำรุงรักษาพระบรมธาตุเจดีย์และการประดิษฐ์เครื่องบูชา การเดินทางไปนมัสการโดยเฉพาะและกระทำอย่างเป็นพิธีรีตอง การบรรพชาหรืออุปสมบทบูชา การกล่าวคำนมัสการก่อนการแสดงของศิลปินพื้นบ้านหรือการแสดงเพื่อเป็นพุทธบูชา และการนำผ้าไปห่มรอบองค์เจดีย์ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 4091-4106)

เชื่อกันว่าความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ก่อให้เกิดการปฏิบัติบูชาสืบต่อกันมาจนกลายเป็นแบบแผนการปฏิบัติและเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นมาในสังคม ปัจจุบันพบว่าคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ส่วนหนึ่งมีการสืบทอดโดยยังคงรักษา รูปแบบเดิม ขณะที่อีกส่วนหนึ่งมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป แต่คติชนอีก

จำนวนหนึ่งไม่ปรากฏการนำมาใช้แล้ว อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า คติชนที่ปรากฏอยู่เหล่านั้นล้วนเป็นผลมาจากการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่อองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization : UNESCO) ซึ่งจังหวัดนครศรีธรรมราชได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2552 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประกาศถึงคุณค่าที่โดดเด่นในระดับสากลและความจำเป็นที่มนุษยชาติจะต้องปกป้องคุ้มครองไว้เพื่อเป็นมรดกของโลกต่อไป นำสังเกตว่ามีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาประยุกต์ใช้เพื่อนำเสนอความโดดเด่นของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและหนุนเสริมความสำคัญของวัดให้เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก (The World Heritage Committee) ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการมรดกโลก ของศูนย์มรดกโลก องค์การยูเนสโก (UNESCO World Heritage Centre, 2020: online) ได้กำหนดเกณฑ์การพิจารณามรดกทางวัฒนธรรมที่จะเสนอเป็นมรดกโลกไว้จำนวน 6 ข้อ ได้แก่

1. เป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาด
2. เป็นการแสดงถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนคุณค่าของมนุษย์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือในพื้นที่วัฒนธรรมใด ๆ ของโลก ในการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมหรือทางเทคโนโลยี ศิลปะสถาปัตยกรรมการออกแบบบ้านเมืองหรือการออกแบบภูมิทัศน์
3. เป็นพยานหลักฐานที่ยอดเยี่ยม หรือหาที่เสมอเหมือนไม่ได้ที่แสดงถึงขนบธรรมเนียม ประเพณีหรืออารยธรรมที่ยังคงเหลืออยู่หรือได้สูญหายไปแล้ว
4. เป็นตัวอย่างโดดเด่นประเภทอาคารกลุ่มสถาปัตยกรรมหรือเทคโนโลยี ซึ่งแสดงถึงช่วงเวลาที่สำคัญช่วงหนึ่งหรือหลายช่วงในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ
5. เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการตั้งถิ่นฐานแบบประเพณีนิยมของมนุษย์ การใช้ประโยชน์ที่ดินหรือการใช้ประโยชน์ท้องทะเล ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเมื่อถูกคุกคามภายใต้ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถย้อนกลับได้
6. มีความสัมพันธ์โดยตรงหรือเห็นได้ชัดเจนกับเหตุการณ์หรือประเพณีที่ยังคงอยู่หรือความคิด หรือความเชื่อ งานศิลปกรรม และวรรณกรรมที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากล

เนื่องจากความโดดเด่นของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารสอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก จำนวน 3 ข้อ จากทั้งหมด 6 ข้อ จังหวัดนครศรีธรรมราชจึงนำหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาใช้ในการจัดทำเอกสารขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ดังนี้

เกณฑ์ข้อ 1 วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นผลงานการแสดงถึงการออกแบบอาคารและการออกแบบแผนผังของสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ส่วนยอดของพระบรมธาตุเจดีย์ประดับด้วยทองคำ อัญมณี ลูกปัดแก้ว และพระพุทธรูปอันวิจิตรงดงามแสดงถึงการบูชาพระพุทธรูปเจ้าอย่างสูงสุด สถูปทรงกลมขนาดใหญ่ มีต้นแบบมาจากสถูปในศิลปะลังกา และปลียอดทรงดอกบัวตูมที่ประดับด้วยลูกปัดแก้ว ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะสุโขทัย จึงเป็นการออกแบบสถาปัตยกรรมขึ้นเลิศจากอัจฉริยภาพของศิลปินผู้สร้างสรรค์งาน

เกณฑ์ข้อ 2 พระบรมธาตุเจดีย์แสดงถึงการสืบทอดคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พัฒนาการของสถาปัตยกรรม การก่อสร้าง และแผนผัง ที่มีลักษณะผสมผสาน ระหว่างศิลปะของคาบสมุทรมไทยตอนบนกับศิลปะลังกา ซึ่งเห็นได้จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การออกแบบแผนผัง และเทคนิคการก่อสร้างองค์พระเจดีย์และพระระเบียง นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่ที่รับขนบนิยมพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทจากศรีลังกา เพื่อเผยแพร่ไปยังอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ตามลำดับ

เกณฑ์ข้อ 6 ประเพณีประจำปีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ คือ “ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ” มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนิกชนในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลกในฐานะสัญลักษณ์แห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเป็นพุทธสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของโลก มีพุทธศาสนิกชนจำนวนมากเดินทางเข้ามาร่วมพิธีกรรมปีละหลายครั้ง แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาสูงสุดที่มีต่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระธรรมคำสั่งสอนที่อยู่เหนือกาลเวลา

(ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2557ก: 34-35)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

หลังจากคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเอกสารการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก รัฐบาลไทยได้เสนอเอกสารดังกล่าวต่อไปยังศูนย์มรดกโลก ประเทศฝรั่งเศส และมีการนำเข้าพิจารณาในคราวประชุมใหญ่ของคณะกรรมการมรดกโลกสมัยที่ 37 พ.ศ. 2556 ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา โดยคณะกรรมการมรดกโลกมีมติรับรองวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นบัญชีรายชื่อเบื้องต้นมรดกโลก (Tentative List) ในการประชุมครั้งนั้น ถึงขณะนี้ (พ.ศ. 2563) คณะกรรมการดำเนินงานของจังหวัดนครศรีธรรมราช กำลังจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination dossier) เพื่อเสนอให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาอีกครั้ง

จากข้อมูลภาคสนามพบการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในบริบทการนำเสนอมรดกโลกหลายลักษณะ เป็นต้นว่า **ตัวอย่างที่หนึ่ง** การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาเล่าสรุปประกอบการให้ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เพื่อบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็น

องค์ประธานของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และนำเสนอให้เห็นถึงความโดดเด่นของวัดที่มีคุณค่าเพียงพอที่จะเป็นมรดกโลก ในหนังสือพระบรมธาตุมรดกโลก ซึ่งจังหวัดนครศรีธรรมราชร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2558 จำนวน 2,000 เล่ม แจกจ่ายเพื่อนำเสนอความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์และวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารให้สาธารณชนได้รับรู้ในวงกว้าง อันเป็นส่วนหนึ่งในแผนงานการเตรียมความพร้อมรับการมาตรวจประเมินแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกโลก

ตัวอย่างที่สอง การนำเหตุการณ์ตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารฝังพระทันตธาตุไว้ที่หาดทรายแก้วตามที่ปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาตีความและนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่บริเวณทิศตะวันออกของพระบรมธาตุเจดีย์ ตามแผนพัฒนาภูมิทัศน์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อเสนอเป็นมรดกโลก ในช่วง พ.ศ. 2557 - 2558 โดยปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นลานทรายสีขาวกว้างขวางเหมือนในตำนาน พร้อมทั้งชื่อว่า “ลานหาดทรายแก้วหน้าวิหารหลวง”

ตัวอย่างที่สาม การส่งเสริมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจากประเพณีท้องถิ่นเป็นประเพณีนานาชาติ โดยนิมนต์พระสงฆ์และเชิฐพุทธศาสนิกชนจากต่างประเทศเข้าร่วมขบวนแห่ผ้าไปห่มรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ รวมถึงการจัดแสดงนิทรรศการทางพุทธศาสนา การสร้างพิธีถวายพระภูต่อพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช การรื้อฟื้นพิธีสดุดัน การผนวกพิธีกวนข้าวมูลปายาส 12 กระทะ 12 นักษัตร การตอบปัญหาธรรมะ การประกวดสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะ การแสดงทางวัฒนธรรม และการออกร้านตลาดนัดโบราณ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีด้วยโดยจัดงานต่อเนื่องกันหลายวันเป็นประเพณีใหญ่เช่นเดียวกับงานบูชาพระเขี้ยวแก้ว ประเทศศรีลังกา และงานบูชามหาลังกา ประเทศทิเบต (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช, 2558: 2-10) ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีความสัมพันธ์กับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุและเพื่อนำเสนอว่าประเพณีนี้มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากลตามเกณฑ์การพิจารณาข้อ 6

ความตื่นตัวในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกก่อให้เกิดกระแสมรดกโลกขึ้นในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังปรากฏการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการจัดกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการนำเสนอมรดกโลกอย่างต่อเนื่อง เป็นต้นว่า **กรณีที่หนึ่ง** การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการแสดงแสง สี เสียง นครศรีธรรมราชเมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี เรื่อง “ย้อนรอยเล่าขาน ตำนานนครศรีธรรมราช นบบูชาพระบรมธาตุ สมบัติชาติมรดกโลก” เมื่อวันที่ 2 - 5 ธันวาคม 2553 ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร **กรณีที่สอง** การนำตรา 12 นักษัตรที่ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชระบุว่าเป็นสัญลักษณ์ของเมืองบิรวาร 12 เมืองและห้วงชะโมที่วรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสตรกล่าวถึงว่าเป็นเครื่องรางที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชใช้ในการกำจัดโรคระบาดในอดีตมาเป็นแนวคิดในการจัดทำตราสัญลักษณ์ประดับตกแต่ง

ภายในเขตตัวเมือง เมื่อ พ.ศ. 2558 **กรณีที่สาม** การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในจัดสร้างวัดอุ้มงคลเพื่อนำรายได้ร่วมสมทบทุนการดำเนินการนำเสนอมรดกโลก เช่น เจริญตรีศูลพระบรมธาตุ รุ่งมรดกไทยสู่มรดกโลก พ.ศ.2555 และพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง รุ่งมรดกโลก พ.ศ. 2558 จัดสร้างโดยจังหวัดนครศรีธรรมราช สายรัดข้อมือ (wristband) พระบรมธาตุรุ่งมรดกโลก พ.ศ. 2558 จัดสร้างโดยสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการพระบรมธาตุสู่มรดกโลก

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาประยุกต์ใช้ในกระแสมรดกโลกข้างต้นทำให้เห็นถึงความพยายามนำเสนอความหมายทางวัฒนธรรมสู่สาธารณชนว่า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นจุดเริ่มต้นของการรับพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานและเป็นอดีตอาณาจักรขนาดใหญ่ที่มีเมืองบริวาร 12 เมืองเมื่อ นำความหมายทางวัฒนธรรมดังกล่าวมาพิจารณาประกอบกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของนครศรีธรรมราชในปัจจุบันทำให้พบข้อสังเกตว่า แม้จังหวัดนครศรีธรรมราชจะนำเสนอว่าการขึ้นทะเบียนวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นมรดกโลกให้ได้นั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและความสำคัญที่ควรจะต้องปกป้องให้ตกทอดไปถึงอนาคต แต่ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีวัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งที่ประชาคมในจังหวัดนครศรีธรรมราชต้องการคือการนำเสนอให้สังคมไทยและสังคมโลกได้เห็นถึงความสำคัญของนครศรีธรรมราช ในฐานะอดีตอาณาจักรที่เรืองอำนาจในคาบสมุทไทย-มาเลย์ ทั้งนี้ อาจเพราะประชาคมนครศรีธรรมราชตระหนักว่า หากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะส่งผลดีต่อนครศรีธรรมราชทั้งในด้านการเมืองที่จะได้รับความสนใจจากรัฐบาลไทยมากขึ้น และด้านเศรษฐกิจที่จะมีการลงทุนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากนานาประเทศตามมา หลายภาคส่วนจึงร่วมกันขับเคลื่อนการนำเสนอ มรดกโลกกันอย่างต่อเนื่อง

กระแสมรดกโลกยังขยายจากจังหวัดนครศรีธรรมราชไปสู่จังหวัดใกล้เคียงที่มีกลุ่มคนศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์มาตั้งแต่อดีตด้วย พบการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ อย่างกว้างขวาง เป็นต้นว่า สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดในกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย นำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการจัดโครงการจัดธรรมธาตุ โดยพยายามนำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่อยู่ระหว่างการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกให้โดดเด่นเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาสักการะเจดีย์ 4 แห่ง ในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ได้แก่ พระบรมธาตุสวี วัดพระธาตุสวี จังหวัดชุมพร, พระบรมธาตุไชยา วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี, พระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช, และพระมหาธาตุเจดีย์ วัดเขยิบางแก้ว จังหวัดพัทลุง อีกตัวอย่างหนึ่งบริษัทนำเที่ยว นำความเชื่อเรื่อง “สักการะพระบรมธาตุเจดีย์ครบ 9 ครั้ง จะทำให้ชีวิตรุ่งเรือง มีโชคลาภ

และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข” มาใช้ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว พร้อมให้ข้อมูลเกี่ยวกับ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่กำลังจะได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนให้เดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ในลักษณะทัวร์จาริกแสวงบุญ

จากข้อมูลข้างต้น น่าสังเกตว่าผลจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทำให้ มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาปรับใช้ในบริบทใหม่อีกหลายลักษณะ เป็นต้นว่า **ตัวอย่างแรก** การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยนำความเชื่อเรื่องอิทธิฐานขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์ แล้วจะสมหวัง มาใช้ในการจัดทำภาพยนตร์โฆษณาเรื่อง “เมืองต้องห้าม...พลาด นครสองธรรม” เมื่อ พ.ศ. 2558 แพร่ภาพทางโทรทัศน์และเผยแพร่ในเว็บไซต์ยูทูบ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด นครศรีธรรมราช โดยนำเสนอให้เห็นว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็น “นครสองธรรม” คือ เมืองธรรมะ ศูนย์กลางพุทธศาสนาที่มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมือง และเมืองธรรมชาติที่มีทั้งภูเขา น้ำตก และชายทะเลที่สวยงาม **ตัวอย่างต่อมา** เทศบาลตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัด สงขลา นำนิทานพื้นบ้านที่มีเนื้อหากล่าวถึงการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นนิทานที่พบเป็นจำนวนมากในพื้นที่ภาคใต้มาใช้ในการแสดงละครเวที เรื่องอภินิหารโคกหลังนกคุ้ม แสดงในงานสงกรานต์ ย้อนตำนานคลองแห เมื่อวันที่ 11-13 เมษายน 2559 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ ท้องถิ่นและส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ละครเวทีเรื่องนี้เล่าว่า คหบดีคนหนึ่งมีความศรัทธาจะนำ ของมีค่าไปร่วมบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ ระหว่างเดินเรือได้ตีฆ้องชวนชาวบ้านร่วมบริจาคสมทบ แต่ทราบข่าวว่าพระบรมธาตุเจดีย์บูรณะเสร็จแล้ว จึงฝังทรัพย์สินที่นำมาไว้บริเวณโคกริมน้ำ พร้อมแขวนฆ้องไว้ด้วย หลังจากนั้นก็มีผู้มาพบจึงเรียกบริเวณนั้นว่า “คลองฆ้องแห่” แล้วจึงกลายมา เป็น “คลองแห” ในที่สุด

นอกจากนี้ยังพบการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างวัดถมุงคล หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการนำอนุภาคของวิเศษเงินตราอะโมในพระนิพนพานโสตร์ที่พระเจ้า ศรีธรรมมาโสกราชใช้ในการกำจัดโรคระบาดให้หายไปจากนครศรีธรรมราชมาใช้ในการสร้างห้วยอะโม แจกจ่ายให้แก่บุคลากรทางการแพทย์เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่และให้บุคคลทั่วไปได้ เข้าบูชาในช่วงการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) การนำความเชื่อเรื่อง ความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างเหรียญรูปพระบรมธาตุเจดีย์สำหรับแขวน กระจกมองหลังรถยนต์ให้พุทธศาสนิกชนได้บูชา ด้วยความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์จะช่วย ค้ำครองผู้ขับขี่และผู้โดยสารรถยนต์ให้แคล้วคลาดปลอดภัยในการเดินทาง ตลอดจนการนำความเชื่อ เรื่องการรักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดถมุงคลกา พยนต์ รุ่นมุงคลเทพประทาน ด้วยเชื่อว่า กา พยนต์ จะช่วยคุ้มครองผู้ที่ครอบครองเช่นเดียวกับที่คอยทำหน้าที่เฝ้ารักษาพระธาตุที่ประดิษฐาน อยู่ภายในพระบรมธาตุเจดีย์

เมื่อพิจารณาการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมปัจจุบัน เห็นได้ชัดว่าคติชนดังกล่าวเกิดพลวัตในหลายมิติ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหา ทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในปัจจุบันมีลักษณะเข้าข่าย “คติชนสร้างสรรค์” ตามความหมายที่ ศิราพร ณ กลาง นิยามไว้ว่า “คติชนสร้างสรรค์” (creative folklore) หมายถึง คติชนที่มีการสร้างใหม่หรือผลิตซ้ำในบริบททางสังคมไทยปัจจุบันในลักษณะของการสืบทอดคติชน ในบริบทใหม่ การประยุกต์คติชน การ “ต่อยอด” คติชน การตีความใหม่ และสร้างความหมายใหม่ หรือการนำคติชนไปใช้เพื่อ “สร้างมูลค่าเพิ่ม” หรือเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรืออัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ (ศิราพร ณ กลาง, 2559: 19) ด้วยเหตุนี้ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมร่วมสมัย จึงเป็นข้อมูลที่น่าสนใจศึกษา ในแง่ที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมของพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญในภาคใต้ ของประเทศไทยที่มีผู้นับถือศรัทธาอย่างกว้างขวาง ทั้งยังเป็นเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติการเผยแผ่ พุทธศาสนา เนื่องจากสันนิษฐานว่าเจดีย์องค์นี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการรับพุทธศาสนา นิกายเถรวาทลังกาวงศ์เข้ามายังดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนที่จะมีการเผยแผ่ต่อไปยัง ดินแดนต่าง ๆ จนกระทั่งพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์กลายเป็นศาสนาที่สำคัญในภูมิภาคนี้

จากการสำรวจผลงานการศึกษาคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ พบว่า มี 3 กลุ่ม ได้แก่ **กลุ่มที่หนึ่ง** การศึกษาด้านพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง พระนิพนพานโสตร: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของ แสงเพ็ญ แสงพุ่ม (2543) วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาภาพสะท้อนสังคม และวัฒนธรรมที่ปรากฏในเอกสารและตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ของ นาทยา คุปกุลกานท์ (2549) หนังสือเรื่อง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช มรดกธรรมนำสู่มรดกโลก ภาพลักษณ์จากวรรณกรรม ของ วิมล คำศรี (2557)

กลุ่มที่สอง การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง คติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ของ วรรณสิริ นุ่นสุข (2545) วิทยานิพนธ์ เรื่อง ความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ของ ตรีชฎา รักษ์บางแหลม (2540)

กลุ่มที่สาม การศึกษาประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ของ จันทิมา ดุลย์เกรี (2548) หนังสือเรื่อง ผ้าพระบฏพระราชทาน ปัจจัยและสื่อส่งเสริมสืบสาน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ของ วิมล คำศรี (2557)

ขณะที่ ชวน เพชรแก้ว (2558: 315-316) กล่าวถึงผลงานการศึกษาวรรณกรรมของภาคใต้ ที่ผ่านมามีส่วนมากเน้นศึกษาในเชิงคุณค่า บทบาท ความสัมพันธ์ และการปฏิบัติเพื่อสืบทอด เป็นการมองบนโครงสร้างที่สั่งสมสืบต่อกันมาในฐานะพลังทางวัฒนธรรมจากภายในที่เป็นเอกลักษณ์

และศักดิ์ศรีของท้องถิ่น แต่ขาดความสนใจที่จะมองวัฒนธรรมด้วยการเชื่อมโยงกับโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางด้านอื่น ๆ จึงยังไม่เห็นความหลากหลายทางความคิดและความสัมพันธ์ที่อาจขัดแย้งกันของสภาพดังกล่าว แม้ว่าจะมีผลงานจำนวนหนึ่งสนใจความเป็นพลวัต แต่ยังเป็นเพียงการมองความสามารถในการปรับตัวและการสืบทอดลักษณะพื้นฐานต่อไปเท่านั้น ไม่ได้มองไปถึงเรื่องการผลิ การสร้างความหมายใหม่หรือการช่วงชิงความหมายในการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่

การทบทวนผลงานการศึกษาคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผ่านมาทำให้เห็นว่ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาคติชนแยกย่อยแต่ละประเภทในแต่ละช่วงเวลา โดยมุ่งวิเคราะห์ในเชิงคุณค่าของข้อมูลแต่ละชนิด แต่ยังไม่มีการศึกษาข้อมูลคติชนในภาพรวมที่จะทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลแต่ละประเภทและยังไม่ปรากฏการศึกษาในเชิงพลวัตที่จะทำให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของคติชนอันเป็นผลมาจากการสังสรรค์ทางวัฒนธรรมและการปรับเปลี่ยนวิถีคิดของผู้คนในสังคมปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย โดยนำทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยความมุ่งหวังที่จะศึกษาวัฒนธรรมภาคใต้ในมุมมองใหม่ อันจะทำให้เข้าใจปรากฏการณ์การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาปรับใช้ในบริบทใหม่ ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังจะเป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการนำคติชนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวมคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย
3. เพื่อวิเคราะห์พลวัตของคติชนและวิถีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

กระแสการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก อิทธิพลการท่องเที่ยว และปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง ส่งผลต่อการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณี เช่น ตำนานและเรื่องเล่า ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยในหลายลักษณะ ทั้งการสืบทอด การประยุกต์ การตีความและสร้างความหมายใหม่ ปัจจัยและบริบททางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดพลวัตของคติชนในหลากหลายมิติ

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ 3 ประเภท ได้แก่ คติชนประเภทตำนานและเรื่องเล่า คติชนประเภทความเชื่อ และคติชนประเภทประเพณีและพิธีกรรม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์จากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง คือ

1.4.1 ข้อมูลเอกสาร งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ป้ายประชาสัมพันธ์ และเว็บไซต์ต่าง ๆ

1.4.2 ข้อมูลภาคสนาม จากพื้นที่ที่ปรากฏคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ จำนวน 7 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมพร กระบี่ สุราษฎร์ธานี สงขลา พัทลุง และตรัง ดังนี้

จังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บข้อมูล

1. ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในพื้นที่อำเภอเมือง ลานสกา เขียวใหญ่ ขนอม และพรหมคีรี
2. ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง
3. พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง
4. พิธีสวดตำนาน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง
5. พิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช อำเภอเมือง
6. พิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง
7. พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลจันทร์ (ตาขุนพล) อำเภอลานสกา

จังหวัดชุมพร เก็บข้อมูล

1. ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในพื้นที่อำเภอสวี ท่าแซะ และปะทิว
2. ประเพณีแห่ผ้าขึ้นพระบรมธาตุสวี วัดพระบรมธาตุสวี อำเภอสวี

จังหวัดกระบี่ เก็บข้อมูล

1. ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในพื้นที่อำเภอเมือง และอำเภออ่าวลึก
2. พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ อำเภอเมือง

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เก็บข้อมูล

1. ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในพื้นที่อำเภอเมือง และอำเภอเวียงสระ
2. พิธีแห่ผ้าห่มพระธาตุศรีสุราษฎร์ อำเภอเมือง

จังหวัดสงขลา เก็บข้อมูล

ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในพื้นที่อำเภอระโนด
สทิงพระ สิงหนคร และหาดใหญ่

จังหวัดพัทลุง เก็บข้อมูล

ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในพื้นที่อำเภอเมือง
และอำเภอบางแก้ว

จังหวัดตรัง เก็บข้อมูล

ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในพื้นที่อำเภอเมือง
และอำเภอนาโยง

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสาร ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับมรดกโลก บริบททางสังคม และวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช และข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์
2. เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ศึกษาต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย ด้วยวิธีการดังนี้
 - 2.1 การสัมภาษณ์ (Interview) ทั้งการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการประกอบการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)
 - 2.2 การสังเกตการณ์ (Observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม
3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางคติชนวิทยา คือ แนวคิดเรื่องอนุภาคและแบบเรื่อง และทฤษฎีคติชนสร้างสรรค์
4. เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย

1.6 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยนำงานวิจัยคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผ่านมาเป็นข้อมูลตั้งต้นในการศึกษาค้นคว้า จากนั้นค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร หนังสือ อินเทอร์เน็ต ตลอดจนคำบอกเล่าของผู้รู้ เพื่อสืบค้นว่าสถานที่ใดอีกบ้างที่ปรากฏข้อมูลประเภทตำนานและเรื่องเล่า ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ทั้งที่เป็นข้อมูลเดิมและข้อมูลใหม่ ต่อมาจึงจำแนกข้อมูลตามจังหวัด แล้วจึงวางแผนการเก็บข้อมูลภาคสนามในภาพรวมว่าจะลงภาคสนามพื้นที่ไหนและในช่วงเวลาใด หลังจากนั้นดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับที่กำหนดไว้ ดังนี้

1.6.1 ระยะเวลาการเก็บข้อมูลภาคสนาม

งานวิจัยนี้ เริ่มเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา ระหว่าง พ.ศ. 2559 - 2562 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ครั้งที่	วันเดือนปีที่เก็บข้อมูล	รายละเอียดของการเก็บข้อมูลและสถานที่เก็บข้อมูล
1	6 มกราคม 2559	ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2	21-22 กุมภาพันธ์ 2559	ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
3	1-3 สิงหาคม 2560	พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
4	31 ธันวาคม 2560 - 1 มกราคม 2561	พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
5	27 กุมภาพันธ์ - 1 มีนาคม 2561	1. ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ อำเภอเมือง และปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2. พิธีสวดตำนาน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
6	11-12 เมษายน 2561	1. พิธีถวายราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้า ศรีธรรมมาโคกราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2. พิธีสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
7	12 พฤษภาคม 2561	ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
8	15 พฤษภาคม 2561	ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
9	26 พฤษภาคม 2561	พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช
10	28-29 พฤษภาคม 2561	1. ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุ เจดีย์ อำเภอเมือง และอ่าวลึก จังหวัดกระบี่ 2. พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่

ครั้งที่	วันเดือนปีที่เก็บข้อมูล	รายละเอียดของการเก็บข้อมูลและสถานที่เก็บข้อมูล
11	26-28 กรกฎาคม 2561	1. ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอสวี ท่าแซะ และปะทิว จังหวัดชุมพร 2. พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี อำเภอสวี จังหวัดชุมพร
12	31 กรกฎาคม - 3 สิงหาคม 2561	พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
13	10 สิงหาคม 2561	พิธีอัญเชิญหลักเมืองขึ้นประดิษฐานที่ศาลหลักเมืองขนอม อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช
14	24-25 สิงหาคม 2561	ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ที่อำเภอระโนด สทิงพระ สิงหนคร และหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
15	29-30 กันยายน 2561	ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง ลานสกา และเชียรใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช
16	31 ธันวาคม 2561 - 1 มกราคม 2562	พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
17	13-19 กุมภาพันธ์ 2562	1. ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ อำเภอเมือง และปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2. พิธีสวดตำนาน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
18	26-27 มีนาคม 2562	1. ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุ เจดีย์ อำเภอเมือง และเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2. พิธีแห่ผ้าห่มพระธาตุศรีสุราษฎร์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
19	11-12 เมษายน 2562	1. พิธีถวายราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้า ศรีธรรมมาไตรราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2. พิธีสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
20	14-15 เมษายน 2562	ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง และบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ครั้งที่	วันเดือนปีที่เก็บข้อมูล	รายละเอียดของการเก็บข้อมูลและสถานที่เก็บข้อมูล
21	4-5 พฤษภาคม 2562	ตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ อำเภอเมือง และนาโยง จังหวัดตรัง

1.6.2 การเตรียมตัวก่อนลงภาคสนาม

ผู้วิจัยเตรียมตัวก่อนลงภาคสนามในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1.6.2.1 ศึกษาข้อมูลคติชนที่ปรากฏในแต่ละพื้นที่และการเตรียมคำถามสำหรับการสัมภาษณ์

ก่อนลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลประเภทตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในพื้นที่ต่าง ๆ ผู้วิจัยจะศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทราบว่ามีข้อมูลเดิมเป็นอย่างไร พร้อมทั้งกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำท้องถิ่น ชาวบ้านทั่วไปที่น่าจะทราบข้อมูลประเภทนั้น ๆ และเตรียมคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ โดยจะเป็นคำถามปลายเปิดที่กระชับ ตรงประเด็น และเข้าใจได้ง่าย แล้วจึงจดคำถามไว้ในสมุดบันทึกภาคสนาม ส่วนการเก็บข้อมูลประเภทประเพณีพิธีกรรม ผู้วิจัยจะศึกษาประเพณีพิธีกรรมนั้น ๆ อย่างละเอียดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์ประกอบ ขั้นตอน ผู้เข้าร่วม ตลอดจนความหมายของประเพณีพิธีกรรม อีกทั้งจะได้นำไปใช้ในการวางแผนเก็บข้อมูล โดยกำหนดว่าจะสัมภาษณ์บุคคลใดบ้าง ทั้งในส่วนผู้จัด ผู้ประกอบพิธีกรรม และผู้เข้าร่วม พร้อมทั้งจดคำถามที่จะสัมภาษณ์บุคคลเหล่านั้นไว้ในสมุดบันทึกภาคสนาม หากสามารถค้นหาหมายเลขโทรศัพท์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ก็จะติดต่อนัดหมายขอสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้า

1.6.2.2 ศึกษาพื้นที่และวางแผนการเดินทาง

เมื่อใกล้ถึงกำหนดการลงภาคสนามตามแผนการดำเนินงาน ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ที่ไปลงภาคสนามจากเว็บไซต์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบดูแลพื้นที่นั้น ทั้งในเรื่องประวัติความเป็นมา ประชากร สภาพสังคม วัฒนธรรม รวมถึงเส้นทางคมนาคม เพื่อทำความเข้าใจบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลคติชนและศึกษาเส้นทางการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ จากนั้นวางแผนการเดินทางลงภาคสนามว่าจะเก็บข้อมูลในพื้นที่ใดเป็นหลัก พื้นที่ใดเป็นพื้นที่รอง เก็บข้อมูลประเภทใดบ้าง คาดว่าจะใช้เวลากี่วัน ตลอดจนจะใช้เส้นทางใดในการเดินทาง ส่วนใหญ่ผู้วิจัยจะใช้รถยนต์ส่วนตัวเพื่อความสะดวกในการเดินทาง ถ้าเป็นการเก็บข้อมูลภายในจังหวัด นครศรีธรรมราชซึ่งเป็นภูมิลำเนาของผู้วิจัย จะเก็บข้อมูลภายในวันเดียว แต่หากเก็บข้อมูลในต่างจังหวัด ผู้วิจัยจะไปพักที่จังหวัดนั้นก่อนหนึ่งคืน โดยเลือกที่พักที่อยู่ในพื้นที่เก็บข้อมูล เดินทาง

สะดวก ปลอดภัย และราคาเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อที่จะได้มีเวลาในการเก็บข้อมูลอย่างเต็มที่ในวันรุ่งขึ้น เมื่อเก็บข้อมูลในพื้นที่หลักเสร็จแล้ว ก็ยังสามารถเดินทางต่อไปยังพื้นที่ใกล้เคียงได้

1.6.2.3 การเตรียมอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล

หลังจากกำหนดแผนการเดินทางลงภาคสนามในแต่ละครั้งแล้ว ผู้วิจัยจะเตรียมอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูลให้พร้อมทั้งกล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊ก สมุดจดบันทึก ตลอดจนปากกาและดินสอ จากนั้นจะชาร์จแบตเตอรี่อุปกรณ์ไฟฟ้าทุกชนิดให้เต็ม พร้อมนำสายชาร์จและแบตเตอรี่สำรองไปด้วย อีกทั้งจะเตรียมของที่ระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปมอบให้แก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นอกจากนี้จะจัดเตรียมเครื่องแต่งกายในลักษณะกึ่งทางการ ได้แก่ เสื้อเชิ้ตแขนสั้น กางเกงขายาว และรองเท้าหุ้มส้นไปด้วย เพราะการเก็บข้อมูลบางครั้งต้องติดต่อกับหน่วยงานราชการและสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน การแต่งกายสุภาพจึงเป็นการให้เกียรติสถานที่และผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยมักจะเตรียมเสื้อเชิ้ตสีขาวไปหลายตัว เนื่องจากเสื้อสีขาวสามารถใช้ได้หลายโอกาสทั้งในการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและการสัมภาษณ์บุคคล

1.6.3 การลงภาคสนาม

สิ่งสำคัญลำดับแรกในการลงภาคสนามคือการไปถึงสถานที่ก่อนเวลานัดหมายหรือก่อนการประกอบพิธีกรรม เพราะจะได้มีเวลาสำรวจสถานที่และดูการจัดพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ยิ่งกว่านั้น อาจจะได้พูดคุยกับบุคคลที่ใกล้ชิดกับผู้ให้ข้อมูล ทำให้ทราบข้อมูลในแง่มุมที่ต่างไปหรือได้สอบถามข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องประกอบพิธีกรรมจากผู้จัดเครื่องประกอบพิธีกรรม

ในการเก็บข้อมูลตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ผู้วิจัยจะแนะนำตัวเองโดยสังเขปให้ผู้ให้ข้อมูลรู้จัก พร้อมทั้งอธิบายให้เข้าใจว่าจะนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาเมื่อเข้าสู่การสัมภาษณ์ หากจำเป็นต้องใช้เครื่องบันทึกเสียง ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลก่อนทุกครั้ง ถ้าผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกใจผู้วิจัยก็จะใช้การจดบันทึกแทน ขณะสัมภาษณ์ก็จะถามคำถามตามลำดับที่เตรียมไว้โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลเป็นฝ่ายพูด ผู้วิจัยเป็นผู้ฟังที่ดีเพื่อจะได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์มากที่สุด ส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมง

ส่วนการเก็บข้อมูลประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ หากรู้จักและสามารถติดต่อผู้จัดพิธีกรรมได้ ผู้วิจัยจะนัดสัมภาษณ์ก่อนถึงวันประกอบพิธีกรรมจริงเพื่อจะได้มีเวลาสอบถามข้อมูลอย่างละเอียด ทว่าหากไม่รู้จักผู้จัดพิธีกรรมก็จะเดินทางไปถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมล่วงหน้าเพื่อจะได้สอบถามที่มาของการประกอบพิธีโดยสังเขปหรืออาจติดต่อสัมภาษณ์หลังจากเสร็จพิธีกรรม ส่วนผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมมักจะอยู่เฉพาะในช่วงเวลาประกอบพิธีกรรมจึงต้องคอยสังเกต

ว่าเมื่อใดบุคคลทั้งสองกลุ่มมีเวลาว่างหรืออยู่ในช่วงพักก็จะใช้โอกาสนั้นขอสัมภาษณ์ในช่วงเวลาสั้น ๆ ประมาณ 15-30 นาที

อนึ่ง การเก็บข้อมูลประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ต้องใช้การสังเกตการณ์ร่วมด้วย ในกรณีเป็นพิธีกรรมที่จัดในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งผู้วิจัยสามารถเดินทางไปยังสถานที่ประกอบพิธีกรรมได้สะดวก การเก็บข้อมูลในปีแรกผู้วิจัยจะลงภาคสนามในฐานะผู้เข้าร่วมพิธีไม่แสดงตัวว่าเป็นนักวิจัย เพื่อที่จะได้เก็บข้อมูลในมุมมองของผู้เข้าร่วมพิธีได้อย่างละเอียดและได้พูดคุยกับบุคคลที่อยู่ในพิธีกรรมในเชิงลึก ปีต่อไปจึงไปเก็บข้อมูลในฐานะนักวิจัย อย่างไรก็ตามหากเป็นการไปเก็บข้อมูลในต่างจังหวัดที่หาโอกาสไปเก็บข้อมูลได้ยาก ผู้วิจัยก็ยังคงพยายามเก็บข้อมูลโดยเป็นทั้งผู้เข้าร่วมพิธีและนักวิจัย ในช่วงเวลาสำคัญที่ต้องบันทึกภาพการประกอบพิธีก็จะไปบันทึกภาพเก็บไว้และหากมีโอกาสก็จะสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในพิธีกรรม เมื่อบันทึกภาพเสร็จก็จะกลับมาอยู่ในบทบาทผู้เข้าร่วมพิธีอีกครั้ง ทั้งนี้ เพื่อจะได้ข้อมูลจากหลากหลายแง่มุม การลงภาคสนามผู้วิจัยจะสังเกตการณ์จนเสร็จสิ้นพิธีกรรม จากนั้นอยู่ในพื้นที่พิธีกรรมต่ออีกสักระยะหนึ่งเพื่อจะได้ทราบว่าบุคคลกลุ่มใดที่มีส่วนสำคัญในการจัดพิธีกรรม บางครั้งจะเก็บตกข้อมูล ขอสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมและผู้เข้าร่วมที่ยังคงอยู่ในพื้นที่พิธีกรรม วิธีการนี้ทำให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนยิ่งขึ้น

1.6.4 ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

การลงภาคสนามบางครั้งพบปัญหาและเจออุปสรรคต่าง ๆ ผู้วิจัยมีวิธีการแก้ปัญหาและขจัดอุปสรรคในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1.6.4.1 ปัญหาที่เกิดจากตัวผู้วิจัยและวิธีการเก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้มีขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษากว้าง 7 จังหวัดภาคใต้ ในแต่ละจังหวัดก็จะเก็บข้อมูลในหลายอำเภอ ทำให้ต้องใช้เวลาในการลงภาคสนามอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาานาน แต่ในช่วงดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยรับผิดชอบหน้าที่หลายด้านพร้อมกัน จึงต้องวางแผนทั้งเรื่องการเรียนรู้การทำงาน และการดูแลครอบครัวให้ลงตัว เช่น การเก็บข้อมูลในต่างจังหวัด ผู้วิจัยจะลงภาคสนามเมื่อมีพิธีกรรมสำคัญ โดยจะเก็บข้อมูลพิธีกรรม พร้อมทั้งตำนาน เรื่องเล่า และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในพื้นที่นั้น ๆ และพื้นที่ใกล้เคียงให้ได้มากที่สุด แม้ว่าต้องอยู่ในพื้นที่หลายวัน แต่ก็คุ้มค่างับเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทางแต่ละครั้ง ส่วนการเก็บข้อมูลในจังหวัดนครศรีธรรมราชผู้วิจัยจะใช้เวลาว่างในแต่ละวันลงภาคสนามเก็บข้อมูลสะสมไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งครบถ้วนตามที่ต้องการ

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่ง เนื่องจากผู้วิจัยเป็นชาวนครศรีธรรมราชโดยกำเนิด เติบโตและทำงานที่นครศรีธรรมราชมาตลอด ทำให้เป็นเสมือน “คนใน” พื้นที่วัฒนธรรม บางครั้งอาจจะ

เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมหรือการประกอบพิธีกรรมเป็นเรื่องปกติ ขณะที่หากเป็น “คนนอก” อาจมองสิ่งเหล่านั้นเป็นความแปลกใหม่ได้ชัดเจนกว่า ผู้วิจัยตระหนักถึงข้อจำกัดนั้นดี ในลงภาคสนาม จึงพยายามกำหนดสถานะของตนเองเป็น “คนนอก” ที่เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ แต่ไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินการใด ๆ โดยเก็บข้อมูลทุกอย่างด้วยความเอาใจใส่เพื่อที่จะได้ข้อมูลอย่างรอบด้านมากที่สุด อย่างไรก็ตาม บางครั้งเมื่อต้องการข้อมูลในเชิงลึก ผู้วิจัยก็ต้องอาศัยความเป็น “คนใน” ในการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อที่จะได้ทราบความหมายที่แท้จริงของข้อมูล วัตถุประสงค์หลักในการนำเสนอ ตลอดจนความคิดความเชื่อของกลุ่มคนที่นำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ อันจะทำให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้เข้าใจอย่างกระจ่างชัดยิ่งขึ้น

1.6.3.2 ปัญหาที่เกิดจากสถานที่และวันเวลาของพิธีกรรม

สถานที่เก็บข้อมูลตำนานและเรื่องเล่า รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ส่วนใหญ่จะต้องเดินทางไปยังบ้านของผู้ให้ข้อมูลซึ่งผู้วิจัยไม่เคยเดินทางไปมาก่อน ทำให้การเดินทางต้องใช้เวลานาน ผู้วิจัยจึงใช้เครื่องมือจีพีเอส (Global Positioning System : GPS) ช่วยค้นหาเส้นทางไปยังจุดหมาย หรือไม่ก็สอบถามเส้นทางจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งจะได้ข้อมูลอย่างละเอียดและยังได้ปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนนั้น ๆ อีกด้วย ส่วนสถานที่เก็บข้อมูลประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์จะมีผู้คนเข้าร่วมจำนวนมากทำให้การเดินทางไปยังจุดหมายต้องใช้เวลานาน ผู้วิจัยแก้ปัญหาด้วยการเดินทางไปถึงสถานที่ประกอบพิธีกรรมล่วงหน้าอย่างน้อยหนึ่งชั่วโมงจะทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นและมีเวลาเก็บข้อมูลมากขึ้นด้วย

อุปสรรคในการเก็บข้อมูลอีกประการหนึ่ง คือ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ส่วนใหญ่จะจัดปีละครั้ง มักตรงกับวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา หลายพิธีกรรมจัดขึ้นในวันเวลาเดียวกัน ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถไปเก็บข้อมูลทุกพิธีกรรมได้ จึงแก้ปัญหาดังกล่าวโดยการเลือกเก็บข้อมูลในพื้นที่หนึ่งในปีหนึ่ง ปีต่อไปจะเก็บข้อมูลในอีกพื้นที่หนึ่ง สลับกันไปจนสามารถเก็บข้อมูลได้ครบพื้นที่ละสองครั้งเพื่อที่จะได้ข้อมูลอย่างรอบด้านและเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในการประกอบพิธีกรรม

1.6.4.3 ปัญหาจากผู้ให้ข้อมูล

การเก็บข้อมูลจากคนเป็นเรื่องท้าทายของงานวิจัยนี้ เพราะผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนมีบริบทแตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ชายส่วนใหญ่จะบอกเล่าตำนานพระบรมธาตุเจดีย์และให้ข้อมูลความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ได้ดี แต่บางครั้งด้วยวัยของท่านทำให้เล่าเรื่องราวไม่ค่อยปะติดปะต่อ ในการสัมภาษณ์จึงต้องใช้เวลาท่านได้รู้พื้นความทรงจำและเรียบเรียงความคิด ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ บางท่านเมื่อทราบว่าผู้วิจัยจะสัมภาษณ์เพื่อนำ

ข้อมูลไปใช้ในการศึกษาในระดับปริญญาเอก ทำให้ไม่ค่อยกล้าบอกข้อมูล ด้วยเกรงว่าจะให้ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนไป กรณีนี้ผู้วิจัยจะพยายามอธิบายให้ท่านเข้าใจว่าข้อมูลทุกอย่างไม่มีผิด เพราะแต่ละคนอาจรับรู้มาแตกต่างกัน และข้อมูลของทุกท่านก็มีประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า *ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำท้องถิ่น นักวิชาการ หรือปราชญ์ชาวบ้าน* ทุกท่านล้วนมีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี เมื่อสัมภาษณ์ก็จะได้ข้อมูลในเชิงบวกและเป็นระบบระเบียบในเชิงวิชาการ กระนั้นก็ตาม บางครั้งผู้ให้ข้อมูลก็ไม่ได้กล่าวถึงข้อมูลอีกด้านหนึ่งที่เป็นไปในเชิงลบหรือเป็นการต่อสู้ ต่อรองระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ในพื้นที่พิธีกรรมซึ่งเป็นข้อมูลที่จำเป็นอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ตีความ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเก็บข้อมูลจากบุคคลในหลายภาคส่วนเพื่อที่จะได้ทราบข้อเท็จจริงอย่างรอบด้านที่สุด

ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานราชการไม่ค่อยให้ข้อมูล ที่เกี่ยวกับบางประเพณีพิธีกรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการแข่งขันทางการเมืองเข้มขันหรือ ในหน่วยงานที่กำลังถูกตรวจสอบ แม้ว่าผู้วิจัยพยายามแนะนำตัวว่าเป็นนิสิตจะนำข้อมูลไปใช้ในการศึกษาก็ตาม บางครั้งเมื่อขอข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของการจัดพิธีกรรมจะได้ข้อมูลมาเพียง ส่วนหนึ่งหรือบ่าเบียงที่จะให้ข้อมูล บางทีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานให้ทำหนังสือติดต่อขอสัมภาษณ์ อย่างเป็นทางการ พร้อมระบุคำถามที่ต้องการถามให้หัวหน้าหน่วยงานพิจารณา ก่อน จึงจะอนุญาตให้ เข้าสัมภาษณ์ กรณีนี้ผู้วิจัยแก้ปัญหาโดยการยอมทำตามที่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานแนะนำ คำถามใดที่ ได้รับคำตอบก็จะนำไปใช้ในการรายงานข้อมูล คำถามใดที่ไม่ได้รับคำตอบก็จะไปสอบถามจากผู้รู้ ในภาคส่วนอื่น จนกระทั่งได้ข้อมูลอย่างเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์ตีความและอภิปรายเหตุการณ์ นั้น ๆ

อย่างไรก็ตาม การลงภาคสนามไม่มี “สูตรสำเร็จ” ในการทำงาน การเก็บข้อมูล แต่ละครั้งต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ ปัญหาและอุปสรรคที่ประสบในการลงภาคสนามครั้งหนึ่งจะเป็น ประสบการณ์ สามารถนำไปใช้ปรับปรุงวิธีการเก็บข้อมูลให้ดียิ่งขึ้นในครั้งถัดไป

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ หมายถึง ข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งข้อมูลที่สืบทอดมาจากสังคมประเพณีและ ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในบริบทสังคมร่วมสมัย ประกอบด้วย คติชนประเภทตำนานและเรื่องเล่า ความเชื่อ และประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รวบรวมคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย ไว้เป็นคลังข้อมูลทางวัฒนธรรม
2. เข้าใจปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย
3. เป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการการนำคติชนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

1.9 แนวคิดและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัย

การศึกษาพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย ผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยาเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1.9.1 แนวคิดเรื่องอนุภาคและแบบเรื่อง

สติต ทอมป์สัน (Stith Thompson) นักคติชนวิทยาชาวอเมริกัน ได้ให้ความหมายอนุภาค (motif) ไว้ว่า หมายถึงหน่วยย่อยในนิทานที่ได้รับการสืบทอดและดำรงอยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ และเหตุที่ได้รับการสืบทอดก็เพราะมีความไม่ธรรมดา มีความน่าสนใจทางความคิดและจินตนาการ พร้อมทั้งอธิบายลักษณะสำคัญของอนุภาคว่า อนุภาคเป็นองค์ประกอบที่เล็กที่สุดในนิทานที่สามารถทำให้นิทานเรื่องนั้นคงอยู่ได้สืบมา อนุภาคจึงต้องมีความพิเศษ อนุภาคโดยมากมีลักษณะ 3 ประการ ประการแรก อนุภาคอาจเป็นตัวละคร ซึ่งแปลกพิเศษกว่าตัวละครปกติ เช่น เทพเจ้าหรือสัตว์พิเศษ แม่มดหรือนางฟ้า หรือลักษณะมนุษย์ตามขนบนิยมเช่นลูกคนสุดท้ายต้องเป็นลูกคนโปรด ประการต่อมา อนุภาคอาจเป็นสิ่งสำคัญบางประการที่ทำให้นิทานเรื่องนั้นเกิดขึ้น เช่น ของวิเศษ ประเพณีที่ผิดธรรมดา ความเชื่อแปลก ๆ และประการสุดท้าย คือ อนุภาคหนึ่งมีเหตุการณ์เดียว (Thompson, 1977: 415-416)

ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน (Motif-Index of folk Literature) ที่จัดทำโดยสติต ทอมป์สัน และคณะ เป็นหนังสือที่รวบรวมนิทานพื้นบ้านจากประเทศต่าง ๆ เกือบทั่วโลก เพื่อศึกษาความเป็นสากลของนิทานพื้นบ้านและได้จำแนกอนุภาคของนิทานที่รวบรวมได้เป็น 23 หมวดใหญ่ เรียงตามลำดับตัวอักษรภาษาอังกฤษตั้งแต่หมวด A จนถึงหมวด Z เช่น หมวด A อนุภาคเกี่ยวกับตำนานปรัมปรา (Mythological Motifs), หมวด B อนุภาคเกี่ยวกับสัตว์ (Animals), หมวด C อนุภาคเกี่ยวกับข้อห้าม (Taboo), หมวด D อนุภาคเกี่ยวกับความวิเศษ (Magic), หมวด E อนุภาคความตาย (the Dead), หมวด F อนุภาคความแปลกมหัศจรรย์ (Marvels)

แต่ละหมวดใหญ่จะแบ่งออกเป็นหมวดย่อย พร้อมระบุที่มาของนิทานไว้ด้วย
ดังตัวอย่าง

A. อนุภาคเกี่ยวกับตำนานปรัมปรา

A0 - A99. การสร้าง

A 0. ผู้สร้าง - - อินเดียอเมริกาเหนือ, ยิว, อินเดียเม็กซิกัน ฯลฯ

A 1. ตัวตนของผู้สร้าง

A 1.1. ดวงอาทิตย์หรือพระเจ้าคือผู้สร้าง - - อียิปต์, เปอร์เซีย

A 1.2. ปู่หรือตาคือผู้สร้าง - - อินเดีย

A 1.3. ก้อนหินหรือผู้หญิงคือผู้สร้าง - - ปาเรสตี

A 1.4. พระพรหมคือผู้สร้าง - - ตำนานพุทธศาสนา

A 2. ผู้สร้างหลายคน

A 2.1. ผู้สร้างสามคน - - ไอซ์แลนด์, ฮาวาย

A 2.2. มนุษย์คู่แรกคือผู้สร้าง - - จีน

A 3. แหล่งกำเนิดของสรรพสิ่ง - อินเดีย

A 5. เหตุผลของการสร้าง

A 5.1. พระเจ้าสร้างโลกเพื่อเป็นที่วางเท้าของพวกเขา - - ฮาวาย

ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านมีประโยชน์สำหรับการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความคิดและจินตนาการของมนุษย์ เพราะสามารถสืบค้นได้ว่าอนุภาคที่แสดงถึงความคิดและจินตนาการในเรื่องต่าง ๆ พบในนิทานในวัฒนธรรมใดบ้าง ศิราพร ณ ถลาง (2552: 40) เสนอว่า วิธีวิทยาในการศึกษาอนุภาคอาจแบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ **แนวทางที่หนึ่ง วิธีวิทยาในการศึกษาความคิดที่เป็นสากลของมนุษย์** เป็นวิธีการที่จะทำให้เห็นลักษณะร่วมของความคิดและจินตนาการของมนุษยชาติที่มีได้อย่างหลากหลายไม่จำกัดและแสดงถึงระบบคิดที่มีลักษณะเป็นสากลของมนุษยชาติที่ปรากฏผ่านสัญลักษณ์ในนิทาน มี 3 วิธีการศึกษาย่อย คือ การเลือกศึกษากลุ่มความคิดบางกลุ่มที่คิดว่าน่าสนใจจากหมวดย่อยในหมวดใหญ่ของดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน การเลือกคำบางคำจากดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านเล่ม 6 มาศึกษา และการเลือกอนุภาคในนิทานไทยที่คิดว่าน่าสนใจแล้วลองสืบค้นในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ส่วน **แนวทางที่สอง วิธีวิทยาในการศึกษาความคิดเชิงวัฒนธรรม** เป็นวิธีการที่จะทำให้เห็นลักษณะเฉพาะทางความคิดและจินตนาการของผู้คนในวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น ทั้งยังแสดงถึงความคิด ความเชื่อ ทัศนคติ

วิถีชีวิต การทำมาหากินของผู้เป็นเจ้าของอนุภาคและเจ้าของนิทาน มี 2 วิธีการศึกษาย่อย คือ การศึกษาอนุภาคในนิทานไทยโดยใช้อุภาคในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้านเป็นแนวเทียบ และการวิเคราะห์วัฒนธรรมจากเนื้อหาของอนุภาคในนิทาน

ผู้วิจัยได้นำนิยามความหมายและลักษณะของอนุภาคตามที่ทอมป์สัน นำเสนอไว้ มาใช้ในการค้นหาค้นหาคำประกอบในตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่อยู่ในความทางจำและได้รับความนิยมนำมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย พร้อมทั้งนำแนวทางการศึกษาอนุภาคของ ศิราพร ณ ถลาง มาใช้วิเคราะห์อนุภาคที่มีนัยน่าสนใจและความหมายทางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในอนุภาคที่สำคัญดังกล่าว

ทอมป์สัน ยังอธิบายความหมายของแบบเรื่อง (tale type) ไว้ว่า คือนิทานหรือเรื่องเล่าที่มีอยู่อย่างอิสระ สามารถนำมาเล่าในลักษณะของเรื่องเล่าที่สมบูรณ์ และไม่ต้องอาศัยนิทานเรื่องอื่น ๆ มาช่วยอธิบายความหมาย หรืออาจถูกเล่าไปพร้อมกับนิทานเรื่องอื่น ๆ แบบเรื่องหนึ่งอาจประกอบด้วยอนุภาคเดียวหรือหลาย ๆ อนุภาคก็ได้ (Thompson, 1977: 415) ศิราพร ณ ถลาง ชี้ให้ชัดยิ่งขึ้นว่า แบบเรื่องหมายถึงโครงเรื่องของนิทานที่ทำให้นิทานแต่ละเรื่องมีลักษณะเฉพาะต่างจากนิทานเรื่องอื่น ๆ (ศิราพร ณ ถลาง, 2552: 75) แบบเรื่องจึงเป็นโครงเรื่องของนิทานที่ระบุได้ว่าประกอบด้วยหน่วยย่อยหรืออนุภาคย่อย ๆ ใดบ้าง นิทานที่มีแบบเรื่องเดียวกันจึงเป็นนิทานที่มีโครงเรื่องลักษณะเดียวกัน แต่อาจจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันในแต่ละเรื่อง เช่น แบบเรื่องซินเดอเรลลา จะเล่าถึงนางเอกถูกแม่เลี้ยงใจร้ายกลั่นแกล้ง นางเอกได้รับการช่วยเหลือจากนางฟ้า ได้พบเจ้าชาย ต้องพิสูจน์ตนเอง จนได้แต่งงานกับเจ้าชาย

ในทางคติชนวิทยา แอนตี อาร์น (Annti Aarne) ได้ประมวลนิทานพื้นบ้านในเขตสแกนดิเนเวียและยุโรปเหนือเพื่อจัดทำดัชนีแบบเรื่อง โดยใช้ชื่อเป็นภาษาฟินแลนด์ว่า **Verzeichnis der Marchentypen** (1910) ต่อมา ค.ศ.1928 ทอมป์สัน ได้แปลเป็นภาษาอังกฤษ ใช้ชื่อว่า **The Types of the Folktale หรือดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นบ้าน** แบ่งออกเป็น 5 ประเภทหลัก ๆ ได้แก่ หมวดนิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tales) หมวดนิทานมหัศจรรย์ (Ordinary Folktales) หมวดนิทานมุขตลก (Jokes and Anecdotes) หมวดนิทานเข้าแบบ (Formula Tales) และหมวดนิทานเบ็ดเตล็ด (Unclassified Tales) ในแต่ละหมวดจะเรียงลำดับแบบเรื่องพร้อมชื่อนิทาน ระบุเหตุการณ์สำคัญตอนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นโครงเรื่อง และบอกอนุภาคสำคัญในนิทาน ดังตัวอย่าง

II. หมวดนิทานมหัศจรรย์

500-559 ผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้ช่วยเหลือ

510 ชินเดอเรลลากับหมวกที่ทำมาจากต้นกก

I. นางเอกถูกข่มเหงรังแก (a) นางเอกถูกแม่เลี้ยงและพี่สาวที่เป็นลูกของแม่เลี้ยงกลั่นแกล้งทารุณ และ (a1) อยู่ที่เตาไฟหรือในกองขี้เถ้า และ (a2) แต่งกายด้วยเสื้อผ้าที่หยาบกระด้าง-หมวกสานด้วยกก เสื้อคลุมไม้ ฯลฯ, (b) ปลอมแปลงตัวแล้วหนีไปจากพ่อผู้ต้องการแต่งงานกับเธอ, หรือ (c) ถูกพ่อขับไล่ออกจากบ้านไปเพราะเธอพูดว่ารักเขาเหมือนเกลื่อ, หรือ (d) จะถูกคนรับใช้ฆ่า

II. การช่วยเหลืออย่างมหัศจรรย์ ขณะที่ทำงานเหมือนกับคนรับใช้ เธอจะได้รับคำแนะนำ จัดหาอาหารให้ และเลี้ยงดู (a) โดยแม่ที่ตายไปแล้ว, (b) โดยต้นไม้บนหลุมฝังศพแม่, หรือ (c) โดยสิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติ, หรือ (d) นก, หรือ (e) แพะแกะ หรือวัว, (f) เมื่อแพะ (วัว) ถูกฆ่าตาย จะมีต้นไม้วิเศษขึ้นมาจากซากศพของมัน

III พบเจ้าชาย (a) เธอเต้นรำด้วยเสื้อผ้าที่สวยงามหลายครั้งกับเจ้าชายที่พยายามอย่างไรผลที่จะรักษาเธอ, หรือเธอเห็นเขาในโบสถ์, (b) เธอให้คำแนะนำเกี่ยวกับการละเมิดที่เธอต้องทนในฐานะสาวรับใช้, หรือ (c) เธอเห็นเสื้อผ้าที่สวยงามของเธอในห้องของเธอหรือในโบสถ์

IV พิสูจน์ตนเอง (a) เธอถูกค้นพบผ่านการทดสอบรองเท้าแตะ, หรือ (b) ผ่านวงแหวนที่เธอขว้างเข้าไปในเครื่องตีหรือขนมปังของเจ้าชาย, (c) เธอคนเดียวที่สามารถถอนแอปเปิ้ลทองคำขึ้นมาได้เหมือนกับอัศวิน

V. การแต่งงานกับเจ้าชาย

VI. คุณค่าของเกลื่อ พ่อของเธอเสิร์ฟอาหารที่ไม่จี๊ด จึงเรียนรู้ความหมายของคำตอบก่อนหน้านี้

การศึกษาแบบเรื่องเป็นการจำแนกนิทานตามลักษณะของโครงเรื่อง แบบเรื่องแต่ละแบบจะบอกโครงสร้าง ลำดับเหตุการณ์ และอนุภาคที่สำคัญในแบบเรื่องนั้น ๆ ทำให้เห็นองค์ประกอบของโครงเรื่องว่ามีเหตุการณ์สำคัญหรือตัวละครหลักเรียงร้อยกันอย่างไร วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน (2557: 12-13) อธิบายว่า วิธีการจำแนกแบบเรื่องของนิทานจะมีประโยชน์ในการจัดกลุ่มนิทานหลากหลายสำนวนที่มีโครงเรื่องคล้ายกันไว้ในแบบเรื่องเดียวกัน ทั้งยังทำให้มองเห็นความแพร่หลายและความหลากหลายของนิทานที่มีโครงเรื่องเดียวกัน

ผู้วิจัยได้นำวิธีการศึกษาแบบเรื่องมาเป็นแนวทางในการจัดกลุ่มตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์หลากหลายสำนวนที่มีโครงเรื่องคล้ายกันไว้ในกลุ่มเดียวกัน พร้อมทั้งประยุกต์วิธีการแบ่งเหตุการณ์ในแบบเรื่องของทอมป์สัน มาใช้ลำดับเหตุการณ์ในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่ร่วมกันและลักษณะเฉพาะของตำนานในแต่ละกลุ่ม รวมถึงเหตุการณ์สำคัญในตำนานและเรื่องเล่าที่มีการนำมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

1.9.2 ทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์”

คำว่า “คติชนสร้างสรรค์” มีที่มาจากชุดโครงการวิจัย เรื่อง “คติชนสร้างสรรค์” : พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง (2559: 14-19) หัวหน้าชุดโครงการวิจัยกล่าวถึงความเป็นมาของโครงการวิจัยนี้ว่า ด้วยบริบททางสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ บริบทโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว บริบทแห่งความเป็นสังคมทุนนิยม-วัตถุนิยม บริบทแห่งความเป็นสังคมในยุคข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี และบริบทแห่งความเป็นสังคมเปิดที่ทำให้มีการเดินทางข้ามพรมแดน (transnationalism) ส่งผลให้เกิดพลวัตของข้อมูลคติชน เช่น คติชนสมัยใหม่ และการนำคติชนไปใช้ในบริบททางสังคมใหม่ ๆ เช่น การนำนิทานตำนานไปใช้เพื่อการท่องเที่ยว การประยุกต์ประเพณีหรือ “ประเพณี” ประเพณีใหม่ ๆ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ หรือเพื่อกิจการ “เชิงพาณิชย์” แต่วงวิชาการคติชนวิทยาไทยยังเพิ่งเริ่มศึกษาปรากฏการณ์ใหม่ ๆ เหล่านี้ ยังไม่สามารถอธิบายภาพรวมของปรากฏการณ์ประเภท การสร้างสรรค์คติชนและยังไม่มีกรณีศึกษาจำนวนมากพอเกี่ยวกับปรากฏการณ์พลวัตคติชนเพื่ออธิบายวิถีคิดของคนไทยในการนำข้อมูลคติชนไปปรับใช้ในปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของชุดโครงการวิจัยนี้ คำว่า “คติชนสร้างสรรค์” ในโครงการวิจัยนี้หมายถึง คติชนที่มีการสร้างใหม่หรือผลิตซ้ำในบริบททางสังคมไทยปัจจุบันในลักษณะของการสืบทอดคติชนในบริบทใหม่ การประยุกต์คติชน การ “ต่อยอด” คติชน การตีความใหม่ และสร้างความหมายใหม่ หรือการนำคติชนไปใช้เพื่อ “สร้างมูลค่าเพิ่ม” หรือเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นหรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ สาระสำคัญของทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” มีดังนี้

ศิราพร ณ ถลาง (2559: 22-40) กล่าวว่า บริบททางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการเกิดปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ประกอบด้วย 3 บริบทใหญ่ คือ

1) บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว กระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) อันเป็นผลจากการพัฒนาการติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้โลกทั้งโลกเชื่อมต่อกัน ผู้คนเดินทางไปมาหาสู่กันได้สะดวก ส่งผลให้มีการเดินทางไปท่องเที่ยวยังดินแดนต่าง ๆ มากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ยังทำให้เกิดธุรกิจและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอันเป็น

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมประเพณีเป็นอย่างมาก เนื่องจากธุรกิจและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้เกิดการปรับประเพณีและวิถีชีวิตของเจ้าของวัฒนธรรมเพื่อรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และของที่ระลึกเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

2) บริบทสังคมทุนนิยมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สังคมทุนนิยมเป็นสังคมที่ประชาชนมีเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและมีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองทรัพย์สินที่ตนเองหา มาได้ สังคมทุนนิยมทำให้เกิดแนวคิดแบบวัตถุนิยมที่เชื่อว่าทรัพย์สินเงินทองเป็นสิ่งสำคัญ สามารถอำนวยความสะดวกสูงสุดให้แก่ชีวิตได้ ผู้คนส่วนหนึ่งจึงให้ความสำคัญกับการแสวงหารายได้ และสะสม วัตถุเพื่อความสะดวกสบายและความสุขในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้มีการซื้อสินค้าและบริการเพิ่มขึ้น อีกด้านหนึ่งสังคมทุนนิยมก็มีส่วนทำให้เกิดกระแสพุทธพาณิชย์เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจในการดำเนินชีวิต และประกอบอาชีพในยุคปัจจุบัน ในสังคมทุนนิยมมีแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ซึ่งเป็นนโยบาย ระดับนานาชาติที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตและการพัฒนาเศรษฐกิจโดยใช้สินทรัพย์ที่เกิดจากการใช้ ความคิดสร้างสรรค์ ประเทศไทยได้ตอบสนองนโยบายดังกล่าวโดยการสนับสนุนการนำทุนทาง วัฒนธรรมไปเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สินค้าวัฒนธรรมที่พัฒนาขึ้นมาจาก ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิมในสังคมไทย เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทผ้าทอ เครื่องจักสาน เครื่องใช้พื้นบ้าน ซึ่งเป็นคติชนประเภทวัตถุ (material folklore) รวมถึง การสร้างสรรค์ประเพณีให้น่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

3) บริบทข้ามชาติข้ามพรมแดน เทคโนโลยีการขนส่งทำให้การเดินทางสะดวกและ รวดเร็วขึ้น ขณะที่ข้อตกลงทางการเมืองและเศรษฐกิจเอื้อให้สามารถเดินทางไปยังประเทศต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น เป็นผลให้ผู้คนเดินทางและเคลื่อนย้ายจากประเทศของตนไปอาศัยอยู่ยังประเทศต่าง ๆ ทั้งอย่างชั่วคราวและถาวร เมื่อผู้คนจากต่างประเทศเคลื่อนย้ายเข้ามาอยู่ในประเทศหนึ่งมากเข้า เกิดการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมและนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มตนในพื้นที่ใหม่ ขณะเดียวกันอาจมี การรับวัฒนธรรมใหม่และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาใหม่กับกลุ่มที่อาศัย อยู่เดิม ทำให้เกิดพลวัตและการปรับตัวทางวัฒนธรรมในบริบทข้ามชาติข้ามพรมแดน

ศิริพร ณ ถลาง (2559: 40-55) ได้นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ปรากฎการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” จำนวน 5 แนวคิด ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นมุมมองในการอธิบาย ปรากฎการณ์ทางวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ การจำแนกประเภทและวิธีการสร้างสรรค์คติชน ในลักษณะต่าง ๆ รวมถึงการทำความเข้าใจวิถีคิดของคนไทยในการประยุกต์รากฐานทางวัฒนธรรม มาใช้ให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน สาระสำคัญของแต่ละแนวคิดและการนำไป ประยุกต์ใช้ศึกษาข้อมูลคติชนสรุปได้ว่า

1) Folklore vs Fakelore นักคติชนถือว่า คติชน (Folklore) เป็นข้อมูลทาง วัฒนธรรมที่อยู่ในวิถีชีวิตของกลุ่มชนและเป็นข้อมูลที่จะต้องรวบรวมจากการลงภาคสนาม แต่เมื่อมี

การสร้างคติชนขึ้นใหม่ในลักษณะที่ใกล้เคียงกับของเดิม จึงเกิดคำถามว่าสิ่งนั้นจะเป็น “คติชนแท้” หรือ “คติชนเทียม” (Fakelore) อย่างไรก็ตาม แม้จะวิเคราะห์กันว่าข้อมูลบางอย่างเป็นสิ่งสร้างขึ้นใหม่ ไม่เคยมีมาแต่ในอดีตและตกทอดมาถึงปัจจุบัน แต่นักคติชนก็ไม่สามารถห้ามคนทั่วไปไม่ให้เชื่อว่า “คติชนเทียม” คือ “คติชนแท้” ได้เพราะเมื่อเวลาผ่านไปหากสิ่งที่สร้างขึ้นมากในภายหลังได้รับการยอมรับในวงกว้าง “คติชนเทียม” อาจกลายเป็น “คติชนแท้” ในที่สุด ดังนั้นการศึกษาคติชนในปัจจุบันจำเป็นต้องพิจารณาว่าข้อมูลเป็น “คติชนแท้” ที่มีการสืบทอดมาแต่อดีต หรือเป็น “คติชนเทียม” ที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อที่จะพิจารณาว่าข้อมูลนั้นถูกสร้างขึ้นมาอย่างไร มีวัตถุประสงค์ประการใด

2) Authenticity เป็นคำที่มีนัยถึงมรดกทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต หรือคติชนที่เป็น “ของแท้” “ของดั้งเดิม” หรือ “ของโบราณ” แต่ในยุคทุนนิยมวัตถุนิยมปัจจุบันมีการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า ศิลปวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่เป็นของแท้หาได้ยากขึ้นและบางครั้งก็อาจจะมีของจัดฉากหรือของเทียมมากกว่า ในการศึกษาปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” จึงต้องพิจารณาว่าคติชนที่เห็นเป็นของจริง ของดั้งเดิม หรือเป็นของเทียม (fakelore) ของสร้างใหม่หรือไม่ ขณะเดียวกันต้องวิเคราะห์ว่า สิ่งที่เรียกว่า “ของแท้” นั้นถูกสร้างขึ้นมาอย่างไรและมีความจริงแท้มากน้อยเพียงใด

3) Representation คือ “ภาพแทน” หรือ “สิ่งแทน” ที่ให้ความหมายของสรรพสิ่งโดยผ่านกลไกทางภาษา ในบริบทการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะรู้สึกประทับใจกับการได้ถ่ายภาพกับชนพื้นเมือง ได้ชมการแสดงและซื้อสินค้าที่ระลึกจากชนพื้นเมือง ทำให้ภาพถ่าย การแสดง และสินค้าที่ระลึกกลายเป็น “สิ่งแทน” ประสบการณ์จากการท่องเที่ยว ซึ่งจะเป็นของแท้ (authentic) หรือไม่อาจไม่สำคัญเท่ากับการได้ถ่ายภาพ ได้ชมการแสดง รวมถึงซื้อสินค้าที่ระลึกที่มีคุณค่าและมีความหมาย ในแง่นี้ประเด็นเรื่อง Authenticity จึงสำคัญน้อยกว่า Representation ซึ่งเป็นภาพแทน ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวและทำหน้าที่เหมือนภาษาในการสร้างความหมายและสร้างคุณค่าในใจให้แก่นักท่องเที่ยว

4) Invented Tradition ประเพณี ประดิษฐ์เป็น ศัพท์ ทางวิชาการ ที่สื่อความหมายถึงวิถีปฏิบัติที่สร้างขึ้นมาจากกฎเกณฑ์ คุณค่า และบรรทัดฐานบางประการที่ยอมรับกัน ในหมู่คณะ โดยมักมีพิธีการหรือสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์สืบเนื่องกับอดีตปัจจุบัน ในประเทศไทยมีการประดิษฐ์ประเพณีขึ้นมาใหม่จำนวนมาก ทั้งประเพณีประเพณีประดิษฐ์ทางราชการ เช่น พิธีวางพวงมาลาวันรัฐธรรมนูญ ประเพณีประดิษฐ์ทางศาสนา เช่น ประเพณีสวดมนต์ข้ามปี การนำแนวคิดประเพณีประดิษฐ์มาใช้ในการศึกษาคติชนสร้างสรรค์เพื่อที่จะวิเคราะห์วิธีการประดิษฐ์ประเพณีต่าง ๆ ในปัจจุบัน รวมไปถึงวิถีคิดในการประดิษฐ์ประเพณีว่าวางอยู่บนรากฐานความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมในอดีตมากน้อยเพียงใด และอย่างไร

5) *Identity* ในสังคมประเพณีผู้คนจะนิยามตนเองหรือนำเสนออัตลักษณ์ของตนเอง กลุ่มชน ท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ผ่านคติชน ไม่ว่าจะเป็นตำนาน ประเพณี พิธีกรรม ดนตรี อาหาร การแต่งกาย เพื่อทำให้เห็นว่าตนเองมีลักษณะเฉพาะอย่างไรและแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัว แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีพลวัตเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่กับเจ้าของวัฒนธรรมและบริบทสังคม ในอดีตการนิยามอัตลักษณ์ของกลุ่มคน อาจทำได้ง่ายและเห็นได้ชัดผ่านคติชนของแต่ละกลุ่มชน แต่ในบริบททางสังคมปัจจุบัน การนำเสนออัตลักษณ์มีความซับซ้อนมากขึ้นและเป็นอัตลักษณ์ที่มีการสร้างใหม่ในบริบทใหม่ ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในปัจจุบัน

บทสรุปจากงานวิจัยนี้นำไปสู่สมมติฐานของทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” ว่า “คติชนสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัยเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ ๆ ในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวและบริบทสังคมข้ามพรมแดน ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในลักษณะใหม่ ๆ นี้ เป็นผลมาจากการปรับใช้คติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยที่มีอยู่เดิม ผนวกกับวิถีคิดในการผลิตซ้ำ ประยุกต์ ผสมผสานสร้างใหม่ หรือสร้างความหมายในบริบทใหม่ ทำให้คติชนที่สืบทอดมาในสังคมประเพณีมีพลวัตที่ต้องอธิบายด้วยบริบทใหม่ในสังคมปัจจุบัน (ศิริพร ณ ถกลาง, 2559: 121)

ผู้วิจัยได้นำคำนิยาม บริบททางสังคมที่มีอิทธิพล แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และสมมติฐานของทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” มาเป็นแนวทางในการศึกษาคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งมีลักษณะเข้าข่ายเป็น “คติชนสร้างสรรค์” ทั้งนี้ เพื่อที่จะวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิถีคิดในการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ในบริบทใหม่ ๆ รวมทั้งพลวัตของคติชนและปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย

1.10 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย พบว่ามี 3 กลุ่ม ได้แก่ งานวิจัยคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ งานวิจัยเกี่ยวกับ “คติชนสร้างสรรค์” และงานวิจัยคติชนในบริบทมรดกโลก

1.10.1 งานวิจัยคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

งานวิจัยเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีการศึกษาในหลายแง่มุม ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม การท่องเที่ยว และคติชนวิทยา กล่าวถึงงานวิจัยคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ พบว่ามี 3 กลุ่ม ได้แก่ งานวิจัยตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ งานวิจัยความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ และงานวิจัยประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

1.10.1.1 งานวิจัยตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ มีการศึกษาในวงกว้าง *กลุ่มที่หนึ่ง*

การศึกษาตำนานพระบรมธาตุเจดีย์เฉพาะเรื่อง ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง **พระนิพพานโสตร์ : การศึกษาเชิงวิจารณ์** ของ เฉลิม จันปฐมพงศ์ (2526) มุ่งศึกษาพระนิพพานโสตร์ ฉบับวัดท้ายเหมือง จังหวัดพังงา พบว่า พระนิพพานโสตร์แต่งด้วยกาพย์ ตัวอักษรที่ใช้บันทึกมีอายุอยู่ในช่วงปลายกรุงศรีอยุธยาถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ราวพุทธศตวรรษที่ 24 ฉบับที่ศึกษาเป็นการคัดลอกต่อกันมา ต้นเค้าเดิมอาจจะเก่ากว่านั้น เพราะมีลักษณะเหมือนการเขียนตำนานที่นิยมกันในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เนื้อหามีลักษณะเป็นวรรณกรรมศาสนา มุ่งหวังให้เห็นถึงที่มาของพระธาตุและความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมธาตุเจดีย์กับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช โดยสืบทอดแนวคิดมาจากวรรณกรรมทางศาสนาหลายเล่ม ได้แก่ พระไตรปิฎก มหาวงศ์ ฎุพวงศ์ นิทานพระพุทธรูปสังคหะ ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ สังคีตยวงศ์ และปฐมโพธิกถา น่าจะได้เค้าโครงเรื่องมาจากชินกาลมาลีปกรณ์มากที่สุด ปรากฏหลักฐานว่าเคยมีการนำพระนิพพานโสตร์ไปสวดในพิธีวิสาขบูชาและพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

จุฬาทิพย์ บุญฤทธิ์ (2535) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องพระนิพพานโสตร์** ศึกษาพระนิพพานโสตร์ จำนวน 30 สำนวน ที่เก็บไว้ที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช วิทยาลัยครูสงขลา และวิทยาลัยครูภูเก็ต พบว่า ทั้งหมดบันทึกด้วยอักษรไทย แต่งเป็นร้อยกรองด้วยกาพย์ยานี 11 กาพย์ฉบัง 16 และกาพย์สุราคนางค์ 28 เนื้อความตรงกัน แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้แต่ง และแต่งเมื่อใด เพราะปรากฏชื่อเพียงผู้คัดลอก สมัยที่คัดลอกอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2382-2491 สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งก่อนหน้านั้น การศึกษาศิลปะการใช้ภาษาแสดงให้เห็นถึงความสามารถและกลวิธีในการใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวของผู้แต่ง ส่วนภาพสะท้อนทางสังคมวัฒนธรรมทำให้เห็นสภาพสังคมวัฒนธรรมในภาคใต้และอิทธิพลของสังคมวัฒนธรรมที่มีส่วนในการสร้างสรรค์วรรณกรรม

แสงเพ็ญ แสงพุ่ม (2543) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **พระนิพพานโสตร์: การศึกษาเชิงวิเคราะห์** ศึกษาพระนิพพานโสตร์ ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ 4 พบว่า พระนิพพานโสตร์ มีลักษณะเป็นวรรณกรรมศาสนา แนวคิดหลักเน้นเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ใช้คำประพันธ์ประเภทกลอนสวดและกาพย์ที่เลียนแบบฉันทซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ การวิเคราะห์ที่มาของเนื้อหาพบว่าเรื่องพุทธประวัติและการถวายพระเพลิง

พระบรมศพในช่วงต้น ผู้เขียนน่าจะนำมาจากพระไตรปิฎกและปฐมสมโพธิกถา โดยเป็นการแต่งในเชิงขยายความออกไป ส่วนที่เป็นตำนานและพงศาวดาร ผู้เขียนน่าจะนำเรื่องราวเกี่ยวกับพระเขี้ยวแก้วของพระพุทธเจ้า การรบชิงพระเขี้ยวในอินเดีย และการอัญเชิญมาไว้ที่ลังกา มาจากคัมภีร์ท้าวธาตวงศ์ นำเรื่องราวพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ลังกามาจากคัมภีร์มหาวงศ์ และนำเรื่องราวการสร้างสถูปในลังกามาจากคัมภีร์ภูพวงศ์ ส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชมีที่มาจากตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

กลุ่มที่สอง การศึกษากลุ่มข้อมูลตำนานและวรรณกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์หลายสำนวน ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง **ศึกษาภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเอกสารและตำนานเกี่ยวกับพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช** ของ นาดยา คุปกุลกานท์ (2549) วิเคราะห์เอกสารและตำนาน จำนวน 4 ฉบับ ได้แก่ ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ตำนานพระบรมธาตุเมืองนคร ฉบับกลอนสวดของหอสมุดแห่งชาติ นิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช และนิราศพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชของ ส.ย่องหลี และ ป.ดอนธูป พบว่า เนื้อหาของเอกสารและตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์สะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยภาคใต้ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านประชากร เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สุขภาพอนามัย ประเพณี ความเชื่อ ศิลปกรรม และภาษา อาจกล่าวได้ว่าเอกสารและตำนานเหล่านี้เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่นำเรื่องราวแง่มุมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมมาเป็นข้อมูลในการประพันธ์

วิมล คำศรี (2557) เขียนหนังสือเรื่อง **วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช มรดกธรรม นำสู่มรดกโลก ภาพลักษณ์จากวรรณกรรม** เป็นการรวบรวมวรรณกรรมที่มีเนื้อหา กล่าวถึงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากนั้นวิเคราะห์ความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งที่มีต่อวัดแห่งนี้ พบว่า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์วรรณกรรมประเภทต่าง ๆ โดยวรรณกรรมส่วนใหญ่จะแสดงภาพลักษณ์ทางบวก ในลักษณะการชมความงาม บอกถึงความซาบซึ้งใจ ให้ความรู้ความเข้าใจ หรือพรรณนาเกียรติคุณ กล่าวคือ ภาพลักษณ์จากวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทเพลงร้องเรือ ปริศนา บทมหรสพพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน บ่งบอกว่าพระมหาธาตุวรมหาวิหารคือปูชนียสถานที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาและวิทยาการที่ยังประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภาพลักษณ์จากวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทจารึก ไบลาณ สมุดข่อย และสิ่งพิมพ์ ช่วยสร้างเอกภาพทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม โดยทำให้ผู้คนมีความรู้สึกทึ่งว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ทั้งยังมีการสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงความเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมเข้ากับความเป็นศูนย์กลางทางการเมืองการปกครองของนครศรีธรรมราช ภาพลักษณ์จากวรรณกรรม

สมัยใหม่ประเภทร้อยกรอง ได้แก่ บทร้อยกรองขนาดสั้น นิราศ เพลงยาว บทที่กจดหมายเหตุ บทบูชา พระธาตุ คำขวัญและบทเพลง เพลงบอก นิยายหนังตะลุง นิทาน คำกลอน และวรรณกรรมสมัยใหม่ ประเภทร้อยแก้ว ได้แก่ บทความทางวิชาการ สารคดี ตำราวิชาการ รายงานการบูรณะพระบรมธาตุ เจดีย์ และวิทยานิพนธ์ วรรณกรรมเหล่านี้ย้าถึงประวัติความเป็นมาที่พิเศษ ความสำคัญ และคุณค่า ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่เหมาะสมจะได้รับขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

1.10.1.2 งานวิจัยความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง **คติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง** ของ วรรณสิริ นุ่นสุข (2545) วิเคราะห์ ความเชื่อของท้องถิ่นเรื่องการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยดอกไม้เงินดอกไม้ทอง พบว่า วัตถุประสงค์ ของการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยดอกไม้เงินดอกไม้ทอง มี 6 ประการ คือ เพื่อบุญกุศลอันสูงสุดให้ พบสิ่งดีในภพหน้า เพื่อความสำเร็จในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อแสดงฝีมืออุทิศบูชา เพื่อบุญกุศลให้ บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพื่อแก้บน และเพื่อให้พ้นจากสิ่งชั่วร้าย ส่วนพัฒนาการทางด้านรูปแบบ ช่วงแรกประดิษฐ์เป็นพันธุ์ไม้ในพุทธประวัติที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา เช่น ดอกบัว ต้นโพธิ์ ต่อมาประดิษฐ์เป็นพืชพันธุ์ที่สวยงามโดยใช้วัสดุมีค่า แต่ระบุไม่ได้ว่าเป็นพืชพันธุ์ใด ก่อนที่จะคลี่คลายมาเป็นการประดิษฐ์พืชสวนไร่นาที่เกษตรกรปลูกและอุทิศถวายเพื่อขอให้พืชพันธุ์ที่ ตนปลูกได้ผลงามนำกำไรมาสู่ตน และรูปแบบสุดท้ายที่ประดิษฐ์อุทิศถวายมาช้านาน โดยกษัตริย์แห่ง ราชวงศ์จักรี คือ ดอกไม้เงินดอกไม้ทองที่ดุงดงามีค่า

ตรีชฎา รักษาบางแหลม (2540) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช** พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร มี 3 กลุ่ม ได้แก่ *กลุ่มแรก ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์* ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับ พระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับการห่มทองปลียอดเจดีย์ ความเชื่อ เรื่องพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงา ความเชื่อเรื่องตะปูสังฆวานอน ความเชื่อเรื่องกาสีเหล่า ความเชื่อเรื่อง ช้างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเรื่องรูปปั้นทางขึ้นบันไดพระบรมธาตุเจดีย์ และความเชื่อเรื่อง เจดีย์เก็บอัฐิ *กลุ่มที่สอง ความเชื่อเกี่ยวกับรูปเคารพ* ได้แก่ พระปัญญา พระพวย พระแอด พระศรีอาริยมตไตรย พระนางเหมชาลาและพระทนต์กุมาร พระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช พระบุญมาก และ*กลุ่มที่สาม ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่และวัตถุอื่น ๆ* เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธบาทจำลอง ความเชื่อเกี่ยวกับพระศรีมหาโพธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับสถูปบรรจุพระอัฐิพระเจ้าตากสิน ส่วนประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้แก่ ประเพณีสวดด้าน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ และประเพณีตักบาตรรูปเทียน ความเชื่อและประเพณีเหล่านี้มีคุณค่าในด้านการสร้างความสัมพันธ์ใน สังคมและการปลูกฝังคุณธรรมแก่สมาชิกของสังคม

1.10.1.3 งานวิจัยประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ เรื่อง **ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช** ของ จันทิมา ดุลย์เกรี (2548) ศึกษาวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุและวิเคราะห์คุณค่าของประเพณีนี้ พบว่า ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นประเพณีสำคัญที่พุทธศาสนิกชนแสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา อีกทั้งมีส่วนช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ ตลอดจนมีคุณค่าทางเศรษฐกิจเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและทำให้ชุมชนมีรายได้จากการขายสินค้าและบริการ ขั้นตอนและการปฏิบัติประเพณี แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ **ขั้นตอนและการปฏิบัติก่อนประเพณี** ได้แก่ การเตรียมบุคคล การเตรียมสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การเตรียมผ้าพระบฏ การสมโภชผ้าพระบฏ ส่วน **ขั้นตอนและการปฏิบัติในประเพณี** ได้แก่ ขบวนแห่ผ้าพระบฏ การถวายผ้าพระบฏ การนำผ้าพระบฏขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์ และการเวียนเทียน ประเพณีนี้เป็นการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาด้วยความศรัทธาที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์

วิมล คำศรี (2557) เขียนหนังสือเรื่อง **ผ้าพระบฏพระราชทาน ปัจจัยและสื่อส่งเสริมสืบสานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเมืองนครศรีธรรมราช** ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระบฏพระราชทานกับการสืบทอดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ พบว่า พระบฏที่จังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการสืบทอดและส่งเสริมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ 4 ด้าน จำแนกตามองค์ประกอบของประเพณี ได้แก่ **ด้านแนวคิด** พุทธศาสนิกชนทั่วไป หน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชน เกิดความสนใจจัดสร้างพระบฏไว้ใช้ในงานประเพณีเป็นการเฉพาะ อีกทั้งมีการส่งเสริมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นประเพณีนานาชาติเพื่อสนับสนุนการเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นมรดกโลก **ด้านพิธีกรรม** ปรากฏการเพิ่มกิจกรรมการจัดทำพระบฏ พิธีสมโภช การจัดขบวนแห่ พิธีการถวาย และการนำพระบฏขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของประเพณี **ด้านสมาชิก** องค์กรภาครัฐและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงานมากขึ้น ทั้งยังมีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนพุทธศาสนิกชนจากทั่วประเทศและองค์กรต่าง ๆ ภายในจังหวัดเข้าร่วมประเพณี ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมประเพณีมีจำนวนเพิ่มขึ้น และ**ด้านการเฉลิมฉลอง** มีการขยายระยะเวลาการจัดงาน สถานที่จัดงาน และเพิ่มกิจกรรมในงานประเพณี

จากการทบทวนงานวิจัยคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์พบว่า **งานวิจัยเกี่ยวกับตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาตัวบทในอดีต มีเพียงงานของวิมล คำศรี ที่ศึกษาตัวบทร่วมสมัย งานวิจัยกลุ่มนี้สนใจศึกษาที่มาและความหมายของเนื้อหาตำนานเป็นสำคัญ แต่ยังไม่ได้กล่าวถึงการนำตำนานมาใช้ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ด้านงานวิจัยความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นการรวบรวมความเชื่อและการวิเคราะห์คุณค่าของความเชื่อ ส่วนงานวิจัย**

ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งสองเรื่องเป็นการศึกษาประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ โดยจันทิมา ดุลย์เกรี ศึกษาขั้นตอนการปฏิบัติและคุณค่าของประเพณี ขณะทำงานของวิมล คำศรี อีกเรื่องหนึ่งศึกษาปัจจัยที่มีส่วนสืบสานและส่งเสริมประเพณี หัวข้อหนึ่งในงานนี้กล่าวถึงการส่งเสริมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นประเพณีนานาชาติว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนการเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นมรดกโลก แต่ยังไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจวิถีคิดในการนำคติชนมาใช้ ในกรณีนี้ อย่างไรก็ดี ผลงานการศึกษาดังกล่าวเป็นแหล่งความรู้ที่จะทำให้เข้าใจลักษณะและความหมายของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในอดีต และเป็นข้อมูลที่จะนำมาใช้วิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในเชิงพลวัตของคติชนในปัจจุบัน

1.10.2 งานวิจัยเกี่ยวกับ “คติชนสร้างสรรค์”

ชุดโครงการวิจัย เรื่อง “คติชนสร้างสรรค์” : พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ที่ดำเนินการในช่วง พ.ศ.2554-2557 โดยมี ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง เป็นหัวหน้าชุดโครงการวิจัย ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา “คติชนสร้างสรรค์” ชุดโครงการวิจัยนี้ประกอบด้วยโครงการย่อยจำนวน 14 โครงการ ซึ่งศึกษาข้อมูลคติชนต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็น “คติชนสร้างสรรค์” ผลการวิจัยในชุดโครงการนี้นอกจากตีพิมพ์เป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้ว นักวิจัยในแต่ละโครงการยังได้นำเสนอบทความอันเป็นข้อค้นพบจากงานวิจัยในการประชุมทางวิชาการประจำปี เรื่อง ปราบกฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในสังคมไทยปัจจุบัน : ข้อค้นพบจากชุดโครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. เมื่อ พ.ศ. 2557 หลังจากนั้นหัวหน้าชุดโครงการวิจัยดำเนินการจัดพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยดังกล่าวในรูปของหนังสือรวมบทความ (proceeding) จำนวน 4 เล่ม ได้แก่ เล่มที่ 1 “ประเพณีสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย, เล่มที่ 2 เรื่องเล่าพื้นบ้านไทย ในโลกที่เปลี่ยนแปลง, เล่มที่ 3 มองคติชนเห็นตัวตนชาติพันธุ์ และเล่มที่ 4 “คติชนสร้างสรรค์” : บทสังเคราะห์และทฤษฎี หนังสือแต่ละเล่มมีเนื้อหาโดยสังเขปดังนี้

“ประเพณีสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย (2558) เป็นหนังสือรวมบทความวิจัยที่ศึกษาข้อมูลคติชนประเภทประเพณีพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ประกอบด้วย บทความวิจัย 6 เรื่อง จากโครงการวิจัยย่อย 6 โครงการ ได้แก่ “การสร้างภาพลักษณ์ ‘หมู่บ้านวัฒนธรรม’ จากคติชนบนเวทีการท่องเที่ยวที่บ้านหนองขาว” ของ ประมินทร์ จารูวร, “พลวัตพิธี ‘สืบ ส่ง ถอน’ ในสังคมล้านนาปัจจุบัน” ของ เชิดชาติ หิรัญโร, “การสืบทอดและการผลิตซ้ำประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุปคุตในสังคมไทยปัจจุบัน” ของ วัชรภรณ์ ดิษฐปาน, “ประเพณีบั้งไฟของชาวญี่ปุ่นและชาวไทย: กรณีศึกษาเปรียบเทียบประเพณีบั้งไฟวิเวชะยะฉิตะและประเพณีบุญบั้งไฟบ้านปะอาว” ของ ชมนาด ศีตีสาร, “พลวัตและการสร้างประเพณี ประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง”

ของ ปฐม หงษ์สุวรรณ, “พิธีสวนพเคราะห์: พลวัตและพิธีกรรมประดิษฐ์ในสังคมไทยปัจจุบัน” ของ ประเสริฐ รุณรา, พร้อมด้วย “บทสังเคราะห์ : พลวัตประเพณีพิธีกรรมในสังคมไทยร่วมสมัย” ของ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

บทสังเคราะห์ประเพณีพิธีกรรมในหนังสือนี้นำเสนอว่า ประเพณีพิธีกรรมที่จัดกันทุกวันนี้ มีทั้ง “ประเพณีสืบสาน” ซึ่งเป็นการปฏิบัติต่อ ๆ กันมาตามประเพณีเดิม และ “ประเพณีสร้างสรรค์” ซึ่งหมายถึงพิธีกรรมที่เป็นทั้งการผลิตซ้ำประเพณีเดิมในบริบทใหม่และพิธีกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ในบริบทใหม่ “ประเพณีสร้างสรรค์” เหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของคนไทยในการผลิตซ้ำหรือประยุกต์ประเพณีเดิมมาใช้ในบริบทใหม่ ๆ การหิบบั้มประเพณีข้ามภาค การผสมหลายประเพณีเข้าด้วยกัน การรื้อฟื้นประเพณีเก่าและการสร้างประเพณีใหม่บนฐานความเชื่อเดิม ส่งผลให้ประเพณีเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต คือ จากประเพณีของราษฎรไปสู่ประเพณีของรัฐจากพิธีกรรมเปลี่ยนเป็นการแสดง จากบทบาทในโลกศักดิ์สิทธิ์สู่บทบาทในโลกสามัญ และการดำรงอยู่ทั้งในบริบทการท่องเที่ยวของจังหวัดและในบริบทของหมู่บ้าน ประเพณีในสังคมไทยจึงไม่ได้เป็นประเพณีอันดั่งงามที่หยุดนิ่ง หากแต่มีลักษณะเป็นพลวัตที่แปรเปลี่ยนไปตลอดเวลาตามปัจจัยและบริบททางสังคม

เรื่องเล่าพื้นบ้านไทย ในโลกที่เปลี่ยนแปลง (2558) เป็นหนังสือรวมบทความวิจัยที่ศึกษาข้อมูลคติชนประเภทนิทานพื้นบ้านเป็นหลัก ประกอบด้วย บทความวิจัย 3 เรื่อง จากโครงการวิจัยย่อย 3 โครงการ ได้แก่ “เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น (OTOP) ในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์” ของ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, “การประยุกต์ใช้คติชนในการสร้างวัฒนธรรมในปัจจุบัน” ของ สุกัญญา สุจฉายา, “การผสมผสานวัฒนธรรมในหนังสือนิทานแนว edutainment (สาระบันเทิง) ภาษาไทย” ของ ศิริพร ภักดีผาสุข, และ “บทสังเคราะห์เรื่องเล่าพื้นบ้านไทย : การนำไปประยุกต์ใช้ และ ‘พื้นที่ทางสังคม’ ในปัจจุบัน” ของ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

บทสังเคราะห์เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในหนังสือนี้รายงานว่า การประยุกต์นิทานพื้นบ้านที่สืบทอดในสังคมประเพณีมาใช้ในบริบทใหม่ ๆ ทำให้นิทานพื้นบ้านกลายเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่สำคัญ มีพลวัต มีบทบาท และยังคงดำรงอยู่ได้อย่างน่าสนใจในบริบทสังคมไทยปัจจุบันท่ามกลางกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง อีกทั้งสะท้อนให้เห็นวิถีคิดในการนำนิทานพื้นบ้านไทยมาปรับใช้ในโลกทุนนิยมวัตถุนิยม คือ ใช้ชื่อเรื่องและชื่อตัวละครในนิทาน ใช้อุณหภูมิในนิทาน ใช้บางตอนในนิทาน ใช้นิทานทั้งเรื่อง รวมถึงสร้างความเชื่อและพิธีกรรมเพิ่มในการบูชาตัวละครและของวิเศษในนิทาน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นวิถีคิดในการนำนิทานพื้นบ้านมาประยุกต์ใช้ในบริบทการท่องเที่ยว คือ การสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดที่มีที่มาจากเรื่องเล่าพื้นบ้าน การนำนิทานพื้นบ้าน

มาใช้ในการแสดงและขบวนแห่ และการนำนวนิยายมาสร้างเป็นนิทานประจำถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยว

มองคติชนเห็นตัวตนชาติพันธุ์ (2559) เป็นหนังสือรวมบทความวิจัยที่ศึกษาการใช้คติชนประเภทต่าง ๆ ในการนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทและจีนในบริบทของประเทศไทย ประกอบด้วย บทความวิจัย 5 เรื่อง จากโครงการวิจัยย่อย 5 โครงการ ได้แก่ “งานปอยไทใหญ่: ‘เวที’ แห่งการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่” ของศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง และ สุพิน ฤทธิ์เพ็ญ, “ทานมหาปาง : พิธีกรรมบอกตัวตนของคนไทลื้อพลัดถิ่นหมู่บ้านร่มโพธิ์ทอง ตำบลท่าก้อ อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” ของ วุฒิ มิตรพระพันธ์, “ประเพณีตั้งธัมม์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่วัดผาแตก ตำบลเวียงพางคำ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย” ของ จตุพร เพชรบูรณ์, “เทศกาลตามประเพณีเงินในย่านเยาวราช : พื้นที่เพื่อการนำเสนออัตลักษณ์เชิงซ้อนทางวัฒนธรรมความเป็นจีนในบริบทการท่องเที่ยว” ของ นรุตม์ คุปต์ธนไพโรจน์, และ “บทสังเคราะห์ : มองชาติพันธุ์ผ่านคติชน” ของ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง

บทสังเคราะห์การนำคติชนประเภทต่าง ๆ มาใช้ในการนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในหนังสือนี้ให้ข้อมูลว่า ทุกกลุ่มชาติพันธุ์เลือกที่จะนำเสนอ “ตัวตนของชาติพันธุ์” ในบริบทนอกมาตุภูมิ ผ่านวัฒนธรรมที่เป็นคติชน โดยการนำนิทานและเรื่องเล่าของชาติพันธุ์มาใช้ในการสร้างสำนึกชาติพันธุ์และบันทึกประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย การปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมเพื่อบอกตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น ขณะเดียวกันก็ปรากฏการสร้าง “อัตลักษณ์ใหม่” ที่บูรณาการกับ “พื้นที่ใหม่” เช่น การนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่อยู่ “ใต้ร่มพระบรมโพธิสมภาร” การนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่บูรณาการกับประเทศไทย ทั้งนี้ เนื่องจากภาครัฐเปิดพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริบทการท่องเที่ยว สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์เปิดเผยตัวตนสู่วงกว้าง ตลอดจนมีการแสดงตัวตนของชาติพันธุ์ผ่านคติชนในโอกาสต่าง ๆ ตามสถานการณ์และบริบททางสังคม ส่งผลให้เกิดการรับรู้และการยอมรับในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น

“คติชนสร้างสรรค์” : บทสังเคราะห์และทฤษฎี (2559) ของ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. ศิราพร ณ ถลาง เป็นหนังสือปริทัศน์ และสังเคราะห์ข้อมูลและข้อค้นพบจากชุดโครงการวิจัย “คติชนสร้างสรรค์ฯ” ที่นำไปสู่การตั้งข้อสังเกตเชิงทฤษฎีและการอธิบายวิถีคิดของคนไทย แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ภาค ประกอบด้วย **ภาคที่ 1 ภาคปริทัศน์บริบททางสังคมและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย** กล่าวถึงบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” แนวคิด

ที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” และตัวอย่างวิทยานิพนธ์ที่นำแนวคิดต่าง ๆ ดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์คติชนในสังคมไทย **ภาคที่ 2 ภาคปริทัศน์ข้อมูลวิจัยและปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย** นำเสนอภาพรวมเชิงเปรียบเทียบประเภทของคติชนที่ใช้วิจัย พื้นที่วิจัย ตลอดจนบริบทและแนวคิดที่ใช้ในโครงการย่อยทั้ง 13 โครงการ **ภาคที่ 3 ภาคทฤษฎีและสังเคราะห์วิถีคิดของคนไทย** นำเสนอสมมติฐานของทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” วิถีคิดในการนำนิทานพื้นบ้านมาปรับใช้และวิถีคิดในการสร้างสรรค์ประเพณีใหม่ ๆ ในสังคมไทยร่วมสมัย และ**ภาคที่ 4 ภาคอภิปรายวัฒนธรรมไทย กับ “คติชนสร้างสรรค์”** มุ่งวิเคราะห์ว่าพื้นฐานวัฒนธรรมไทยแง่มุมใดที่มีส่วนเอื้อหนุนปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” และการอภิปรายสถานภาพของปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในสังคมไทยปัจจุบัน

จากการวิจัยทำให้ได้ข้อค้นพบ ดังนี้

1) บริบทสังคมโลกและสังคมไทย อันได้แก่ ความเป็นสังคมโลกาภิวัตน์ สังคมทุนนิยมวัตถุนิยม สังคมการท่องเที่ยว และสังคมข้ามพรมแดนเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญทำให้เกิดปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” อันหมายถึงปรากฏการณ์การนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ในบริบทใหม่ ๆ ทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า “คติชนสร้างสรรค์”

2) วัฒนธรรมไทย อันได้แก่ วัฒนธรรมในประเพณีบอกเล่าที่ทำให้เกิดศักยภาพใน “การด้น” วัฒนธรรมในระบบอุปถัมภ์ที่สืบเนื่องมาเป็นวัฒนธรรมแบบราชาการที่มีอำนาจสั่งการลงไปยังจังหวัดและชุมชน วัฒนธรรมเชิงพิธีกรรมในระบบศาสนาในลักษณะที่ “พึ่งพา” อำนาจเหนือธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมการสื่อสารสมัยใหม่ในปัจจุบันล้วนเป็นปัจจัยทางวัฒนธรรมที่เอื้อให้เกิดปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” โดยเฉพาะการสร้างสรรค์ “ประเพณีใหม่ๆ” ในบริบทสังคมปัจจุบัน

3) คติชนเป็น “ต้นทุนทางวัฒนธรรม” ที่สำคัญที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อสนองวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในบริบทใหม่ ๆ ทางสังคม โดยเฉพาะเพื่อเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว

4) วิถีคิดของคนไทยในการปรับใช้คติชนอันเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” นั้น มีทั้งการประยุกต์ การผสมผสาน การสร้างใหม่หรือการสร้างความหมายใหม่ ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ในบริบทใหม่

5) วิถีคิดของคนไทยในการนำเสนอ “คติชนสร้างสรรค์” เป็นวิถีคิดที่อิงรากเหง้าทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการอิงนิทานพื้นบ้าน นิยายประจำถิ่น เรื่องราวในพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือถ้าเป็นการสร้างเรื่องเล่าใหม่เพื่อนำมาอธิบายผลิตภัณฑ์หรือประเพณีก็จะทำให้ฟังดูว่า “มีที่มาจากอดีต”

6) ในการนำคติชนประเภทนิทานพื้นบ้าน/เรื่องเล่าพื้นบ้านมาปรับใช้ในสังคมปัจจุบันนั้น มีการใช้ทั้งชื่อเรื่องนิทาน ชื่อตัวละคร พฤติกรรมตัวละคร ใช้อุณภูภาคในนิทาน และยังมี

การ “ต่อยอด” จากนิทานโดยการสร้างความเชื่อและพิธีกรรมในการบูชาตัวละครและของวิเศษในนิทาน ใช้บางตอนในนิทาน และใช้นิทานทั้งเรื่อง

7) ในบริบททุนนิยม พุทธพาณิชย์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว พบว่าตัวละคร อนุภาค ชื่อเรื่องนิทานพื้นบ้าน ได้รับการนำมาใช้อย่างมากในการเป็นแหล่งอ้างอิงในการสร้างวัตถุมงคล ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สินค้าโอท็อปและสินค้าที่ระลึก

8) ในการนำคติชนประเภทประเพณีท้องถิ่นมาปรับใช้ในสังคมปัจจุบัน มีทั้งการประยุกต์ประเพณีเดิมมาใช้ในบริบทใหม่ การผสมผสานพิธีเข้าด้วยกัน การหยิบยืมประเพณีจากภาคอื่น การรื้อฟื้นประเพณีเก่า และการสร้างประเพณีใหม่บนฐานความเชื่อเดิม

9) การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญที่ทำให้เกิด “ประเพณีสร้างสรรค์” จำนวนมาก และมีประเพณีใหม่ ๆ จำนวนไม่น้อยที่สร้างขึ้นโดยอิงวัฒนธรรมเดิมในท้องถิ่น เช่น อิงฮีตสิบสองของอีสาน และสามารถนำประเพณีที่มีอยู่แล้วมาปรับใช้ในบริบทปัจจุบันได้อย่างชาญฉลาด เช่น ประเพณีที่นำมาใช้ในบริบทข้ามชาติเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

10) ในการนำคติชนมาใช้เพื่อแสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในบริบทข้ามพรมแดน มีทั้งความพยายามในการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ผ่านคติชน อันได้แก่ เรื่องเล่า วรรณกรรม เพลง การละเล่น การแสดง ประเพณีพิธีกรรม อาหาร ผ้าทอ เครื่องแต่งกาย และพบว่าการผสมผสานกับวัฒนธรรมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมไทย และมีการนำเสนออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในลักษณะใหม่ที่เป็นการแสดงความรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และการยอมรับอำนาจของรัฐไทย

11) โดยสรุป คนไทยเป็นคนที่มีความสามารถใน “การด้น” ในการคิดประยุกต์ในการคิดผสมผสาน คนไทยมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สูง และก็มีความคิดอนุรักษ์เชิงพัฒนา สามารถคิดเอาอดีตที่มีอยู่มาปรับใช้ปัจจุบันได้อย่างน่าสนใจ

ต่อมามีการนำทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” มาใช้ศึกษาคติชนในสังคมไทยร่วมสมัย เช่น ญัฐวัตร อินทร์ภักดี (2559) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “คติชนสร้างสรรค์” จากความเชื่อเรื่องครุหมอโนราที่ตำบลท่าแค จังหวัดพัทลุง พบว่า ในโนราพิธีกรรมมีทั้งการสร้างสรรคจากคติชนในลักษณะที่เป็น “คติชนสร้างสรรค์” คือพิธีกรรมและองค์ประกอบพิธีกรรมที่สร้างใหม่เพื่อเน้นการสืบทอดความเชื่อเดิมที่มีมาในวิถีชีวิตและการสร้างสรรค์จากคติชนในลักษณะที่เป็น “สินค้าวัฒนธรรม” เพื่อจำหน่าย ส่วนโนราบันเทิงมีการตั้ง “คณะเทพศรธา” ขึ้นเพื่อการแสดงโนราเชิงสร้างสรรค์ และการสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายชิ้นใหม่ แสดงให้เห็นวิถีคิดเชิง “คติชนสร้างสรรค์” ที่เกิดขึ้นกับโนรา กล่าวคือ วิธีคิดที่ปรากฏในโนราพิธีกรรม ได้แก่ การย้ำความเป็นของแท้ (authenticity)

การสร้างพิธีกรรมใหม่บนฐานความเชื่อของพิธีกรรมเดิม การขยายความเชื่อเกี่ยวกับครุหมอนโอร่าสู่คนทั่วไป และการขยายพิธีโนราโรงครูให้มีมิติของการเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (cultural commodification) ส่วนโนราบันเทิงมีวิถีคิดเชิงคติชนสร้างสรรค์คือการสร้างเครือข่ายราชครูโนราให้เป็นคณะเทพศรัทธา การนำเสนอโนราผ่านสื่อสมัยใหม่และนำเสนอในรูปแบบการแสดงอื่น ๆ ทั้งยังมีการอิงการแสดงโนราแบบเดิมเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่อีกด้วย

งานวิจัยจากชุดโครงการวิจัย เรื่อง “คติชนสร้างสรรค์” : พลวัตและการนำคติชนไปใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย และงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” เป็นกรอบในการศึกษา ทำให้เห็นวิธีการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเข้าข่าย “คติชนสร้างสรรค์” ขณะที่ผลการศึกษาก็ทำให้เข้าใจวิถีคิดของคนไทยและวิธีการนำคติชนไปประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ ๆ ผู้วิจัยได้นำงานวิจัยเหล่านี้มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์ข้อค้นพบจากการศึกษาการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

1.10.3 งานวิจัยคติชนในบริบทมรดกโลก

งานวิจัยมรดกโลกที่นำเสนอเป็นภาษาไทยส่วนใหญ่เป็นศึกษาทางด้านการจัดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ และการพัฒนาแหล่งมรดกโลก กระนั้นก็ดี มีงานวิจัยคติชนในบริบทมรดกโลกที่น่าสนใจจำนวนหนึ่ง ได้แก่ วิทยานิพนธ์เรื่อง **พื้นที่และความหมายของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง** ของ ภัทธพงศ์ คงวิจิตร (2543) ศึกษาการนำตำนานปู่เยออย่าเยอ การนุ่งซิ่นและโองการแสดงหุ่นอีป็อก การแสดงของคณะฟ้อนนางแก้วนางลอย งานบุญสว่างเฮือ ประเพณีบุญปีใหม่ และเฮือนมรดก บ้านเชียงม่วน มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการให้ความหมายทางวัฒนธรรมของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ประเทศลาว โดยใช้แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวกับการสร้างความหมายพื้นที่ ของจอห์น อาร์รี่ (John Urry) และแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวสิ่งที่เป็นความจริงแท้ (authenticity) ของ แม็ค แคนเนล (Mac Cannell) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์พบว่า เมืองหลวงพระบางเป็นพื้นที่ที่มีความหมายในฐานะเมืองศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของลาวมาแต่อดีต แต่ปัจจุบันปรากฏบทบาทของคณะกรรมการมรดกโลกพยายามอธิบายความหมายของพื้นที่ดังกล่าวว่าเป็นมรดกของมนุษยชาติและปรากฏบทบาทของรัฐที่ใช้ความหมายทั้งสองชุดเพื่อเป็นเครื่องมืออรรถรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยว ขณะที่บทบาทของภาคธุรกิจเอกชนก็พยายามต่อรองกับอำนาจของรัฐเพื่อผลประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว เมื่อมีกลุ่มคนหลายกลุ่มพยายามอธิบายความหมายใหม่ให้แก่พื้นที่ ทำให้ชาวหลวงพระบางเกิดความสับสนในความหมายของเมือง อย่างไรก็ตาม ชาวหลวงพระบางก็ได้ใช้สถานภาพความเป็นเมืองมรดกโลกและการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากเพื่อรวมอัตลักษณ์ของตนเข้ากับโลกที่ขยายขอบเขตออกไปจากการรับรู้เดิม

จึงเกิดการต่อสู้ต่อรองเพื่อช่วงชิงอำนาจในการอธิบายความหมายของเมืองหลวงพระบางผ่านข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทต่าง ๆ

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2551) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์** ศึกษาอัตลักษณ์และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางกับคนอื่นในพื้นที่มรดกโลกทั้งในช่วงเวลาปกติและในบริบทของพื้นที่พิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมบุญปีใหม่เมือง ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดเรื่องพื้นที่ ขององงรี เลอเฟอแวร์ (Henri Lefebvre) แนวคิดการเมืองเรื่องโบราณวัตถุและธุรกิจแห่งการถวิลถึงอดีต ของมัวริซิโอ เปเลจจี (Maurizio Peleggi) และแนวคิดเรื่องประดิษฐ์ประเพณี (Invented tradition) ของอีริก ฮอบสบอว์ม (Eric Hobsbawm) มาเป็นแนวคิดหลักในการวิจัย พบว่า พิธีกรรมบุญปีใหม่เป็นพื้นที่แห่งการช่วงชิงความหมายระหว่างรัฐสังคมนิยมกับคนหลวงพระบาง โดยรัฐสังคมนิยมพยายามรื้อฟื้นพิธีกรรมเพื่อเป็นจุดขายของการท่องเที่ยว แต่ได้ปรับเปลี่ยนสาระสำคัญของพิธีกรรมไปจากเดิมเนื่องจากไม่ยอมให้ความสำคัญกับแบบแผนพิธีกรรมในยุคที่กษัตริย์ปกครองประเทศมากเกินไป เพราะกังวลว่าจะทำให้ความนิยมการปกครองในระบอบเดิมกลับมา การปรับเปลี่ยนสาระสำคัญของพิธีกรรมส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางความรู้สึกของกลุ่มคนที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรมแบบเดิม จึงเกิดการช่วงชิงการให้ความหมายในพิธีกรรมเพื่อต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบาง โดยการนำเครื่องแต่งกายอย่างที่เคยใช้ในสมัยปกครองด้วยระบอบกษัตริย์มาสวมใส่และการธำรงอัตลักษณ์ด้วยการเข้าพิธีสงฆ์พระบางซึ่งเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ตามธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมา

ชาร์ลอตต์ หลุยส์ จอย (Charlotte Louise Joy) (2008) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **Enchanting town of mud: the politics of heritage in Djenne, a UNESCO World Heritage site in Mali** ศึกษาประเด็นการเมืองในการจัดการมรดกโลกทางวัฒนธรรมประเภทสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นมาจากโคลนในเมืองดเจเนน (Djenne) ประเทศมาลี โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามจากมรดกโลกมัสยิดและอาคารบ้านเรือนที่สร้างขึ้นมาจากโคลน ผลงานของช่างฝีมือ การท่องเที่ยว และเทศกาล du Djennery ที่จัดขึ้นในเมืองนี้ จากนั้นนำแนวคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม ความทรงจำ วัฒนธรรม และอำนาจ มาใช้วิเคราะห์ความหมายทางวัฒนธรรมของข้อมูลพบว่า แม็ดเจเนนจะเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ศาสนาอิสลามในทวีปแอฟริกาและเป็นเมืองมรดกโลกที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในระดับโลก สร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก แต่ชาวเมืองส่วนใหญ่ยังคงค่อนข้างยากจนและมักจะมีปัญหากับข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากการอาศัยอยู่ในบ้านที่ได้รับการประกาศให้เป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลก ข้อมูลวัฒนธรรมจากภาคสนามแสดงให้เห็นการต่อรองระหว่างคนในท้องถิ่นกับหน่วยงานที่มีอำนาจในการบริหารจัดการมรดกโลกคือยูเนสโกและรัฐบาลมาลี อันเนื่องมาจากความต้องการปรับตัวของประชาชนที่กำลังดิ้นรนอยู่ในสภาพความยากจน

ราเชล ฟายี จีรูโด (Rachel Faye Giraud) (2011) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **Intangible Heritage and Tourism Development at the Tsodilo World Heritage Site** เป็นงานวิจัยทางมานุษยวิทยาที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้กับการพัฒนามรดกโลกโซดิล (Tsodilo) ประเทศบอตสวานา เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก โดยนำแนวคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม การทำวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ มาใช้ในการศึกษา พบว่า หลังจากโซดิลได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวชมภาพเขียนสีโบราณที่ภูเขาหินแห่งนี้เป็นจำนวนมาก รัฐบาลบอตสวานาเห็นเป็นโอกาสจึงเข้ามาพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ การเข้ามาบริหารจัดการพื้นที่ตามแผนการอนุรักษ์มรดกโลกของยูเนสโกและแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลทำให้ต้องย้ายชนเผ่าจูโฮนสิ (Ju | 'hoansi) และแฮมบุคุชู (Hambukushu) ซึ่งเป็นชนเผ่าดั้งเดิมออกจากพื้นที่ ส่งผลให้ชนเผ่าทั้งสองที่มีความเชื่อร่วมกันว่าภูเขาหินเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่วิญญาณของพืชและสัตว์ได้ช่วยกันสร้างขึ้นมา รวมถึงเชื่อว่าภูเขานี้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ไม่สามารถเข้ามาใช้พื้นที่ได้ตามปกติ อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้ส่งเสริมให้มีการเที่ยวชมวิถีชีวิตและเลือกซื้อสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชนเผ่าดังกล่าว แต่ก็ยังพยายามปิดกั้นความแตกต่างทางชาติพันธุ์และนำเสนอว่าพวกเขาเป็นพลเมืองเหมือนกับกลุ่มคนที่อยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ผู้ศึกษามองว่าการบริหารจัดการมรดกโลกที่ขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนในพื้นที่และขาดการเชื่อมโยงระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้กับที่จับต้องไม่ได้เป็นปัจจัยเร่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงคุณค่าของมรดกโลก โดยเฉพาะในเรื่องความสัมพันธ์กับประเพณีหรือความเชื่อที่ยังคงอยู่และมีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากล

งานวิจัยคติชนในบริบทมรดกโลกทำให้เห็นการศึกษาข้อมูลประเภทตำนานและเรื่องเล่าความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม และวัตถุวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลกเป็นประการแรก แสดงให้เห็นการนำแนวคิดทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยามาใช้ศึกษาความหมายทางวัฒนธรรมของข้อมูลคติชนเป็นประการที่สอง และทำให้พบว่าในพื้นที่มรดกโลกมีกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่หลายกลุ่ม ทั้งคนในท้องถิ่น หน่วยงานระดับประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศ โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีการสั่งสรรค การยอมรับ และการต่อรองกันอยู่ตลอดเวลาเป็นประการที่สาม ผู้วิจัยได้นำงานวิจัยกลุ่มนี้มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้นิยามความหมายวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อเสนอเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมซึ่งถือว่าเป็นบริบททางสังคมแบบใหม่ที่กระตุ้นให้มีการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ในปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำคติชนมาใช้ในบริบทดังกล่าว

จากการทบทวนงานวิจัยคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ งานวิจัยคติชนสร้างสรรค์ และงานวิจัยคติชนในบริบทมรดกโลก ทำให้ทราบวิถีวิทยาและผลการศึกษาของงานวิจัยแต่ละกลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นแหล่งความรู้ในการศึกษาค้นคว้าและเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในประเด็นต่าง ๆ บทต่อไปผู้วิจัยจะกล่าวถึงบริบทที่มีผลต่อการสร้างสรรค์คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นข้อมูลที่จะทำให้เข้าใจ ลักษณะของสังคมนครศรีธรรมราชและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น

บทที่ 2

บริบทที่มีผลต่อการสร้างสรรค์คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในนครศรีธรรมราช

แม้ว่าการดำเนินการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกที่เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2552 จะเป็นบริบททางสังคมที่สำคัญที่ทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในบริบทใหม่และด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากเดิมหลายลักษณะ แต่ขณะเดียวกันบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราช ตลอดจนบริบทการท่องเที่ยวของนครศรีธรรมราชก็มีผลต่อการสร้างสรรค์คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในนครศรีธรรมราชด้วย ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงบริบททางสังคมที่มีผลต่อการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ดังกล่าว อันได้แก่ บริบททางการเมืองและเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราช การท่องเที่ยวของนครศรีธรรมราช และการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก โดยการรวบรวมข้อมูลเอกสารจากงานวิจัย หนังสือ วารสารวิชาการ รายงานการประชุม จดหมายข่าว และข่าวสารในสื่อต่าง ๆ พร้อมกับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช และประธานกรรมการฝ่ายวิชาการในคณะกรรมการในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก¹ อีกทั้งได้ถ่ายภาพเหตุการณ์และสถานที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาประกอบการนำเสนอด้วย โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 บริบททางการเมืองและเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพมหานคร 780 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 6,214,064 ไร่ มากเป็นลำดับที่ 16 ของประเทศไทย และเป็นลำดับที่ 2 ของภาคใต้ รองจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุง และจังหวัดตรัง ทิศตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดกระบี่ (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560: 14)

ในทางภูมิศาสตร์ นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรไทย อันเป็นส่วนหนึ่งของคาบสมุทรไทย-มาเลย์ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คาบสมุทรไทยแห่งนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่แคบยาวเริ่มตั้งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ไปจนถึงทางใต้เขตประเทศมาเลเซีย อาณาเขตติดทะเล

¹ ตำแหน่งทางการบริหารและตำแหน่งทางวิชาการของบุคคลต่าง ๆ ในบทนี้ จะเป็นตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ในช่วงเวลาที่ถูกวิจัยกล่าวถึง

ทั้งสองด้าน คือ ฝั่งตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทย มหาสมุทรแปซิฟิก ส่วนฝั่งตะวันตกติดต่อกับทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย บริเวณตอนกลางเป็นภูเขาทอดตัวเป็นแนวไปตามความยาวของคาบสมุทร แนวเทือกเขานี้เป็นเขตแบ่งลักษณะภูมิประเทศของคาบสมุทรไทยออกเป็นสองส่วน คือ พื้นที่ฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก

นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออก สภาพพื้นที่มีทั้งเทือกเขาที่เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำหลายสาย ที่ราบกว้างใหญ่ที่เกิดจากการทับถมของดินตะกอน และชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาว ทำให้เป็นพื้นที่เหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ อีกทั้งเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การเกษตรกรรม เป็นผลให้สามารถผลิตเสบียงอาหารเลี้ยงคนได้เป็นจำนวนมากจนพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ได้ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ที่สามารถใช้เส้นทางบกและเส้นทางทะเลเดินทางติดต่อค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรเดียวกัน ตลอดไปจนถึงเมืองที่อยู่ในบริเวณทะเลจีนใต้และมหาสมุทรอินเดีย ปัจจัยดังกล่าวทำให้นครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนาน และพัฒนามาเป็นลำดับตามยุคสมัย

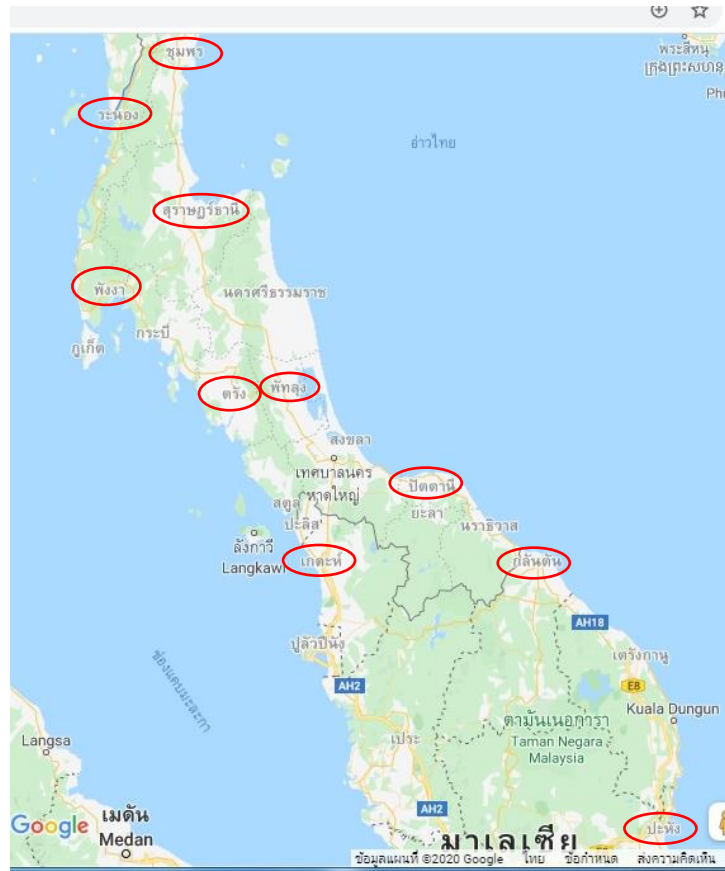

ภาพที่ 1 จังหวัดนครศรีธรรมราชในแผนที่ประเทศไทย

ก่อนที่กลุ่มคนจะมาอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนและพัฒนาต่อมาเป็นเมืองในชื่อต่าง ๆ พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ต่อมาเมื่อชุมชนขยายตัวและมีการติดต่อสัมพันธ์กันเกิดการรวมตัวขึ้นเป็นเมืองที่มีเจ้าเมืองทำหน้าที่ปกครองพลเมือง ปรากฏชื่อเมืองดังกล่าวในเอกสารโบราณของไทยและของต่างประเทศหลายชื่อด้วยกันในแต่ละยุคสมัย เช่น ตามพรลิงค์ ตามพรลิงเกศวร ตั้งมาหลัง ลิกอร์ ละคอน คิวคูตอน ศรีธรรมราช ศิริธรรมนคร (วิเชียร ณ นคร และคณะ, 2521: 69) เมืองที่เก่าแก่ที่สุด

ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช คือ “ตามพรลิงค์” ที่มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-18 ตามพรลิงค์ เป็นเมืองท่าที่สำคัญในคาบสมุทรมลายู-มาเลเซียและเป็นเมืองที่มีความเจริญทางด้านศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย อันเนื่องมาจากคณะพราหมณ์จากภาคใต้ของประเทศอินเดียได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่ ศาสนายังคาบสมุทรมลายูและได้สถาปนาศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายลงอย่างมั่นคงในตามพรลิงค์ รวมทั้งได้สถาปนาภคิรัยขึ้นเป็นพระศิวะเทพสูงสุดแห่งรัฐจึงทรงเป็นหัวหน้าในทางศาสนาพราหมณ์ ด้วย ผู้นำทางศาสนาทุกระดับจึงต้องขึ้นตรงต่อพระองค์เป็นผลให้พระองค์ทรงสามารถใช้อำนาจ ทางการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ความเชื่อและวัฒนธรรมของลัทธิไศวนิกายแพร่กระจาย ไปอย่างกว้างขวางในคาบสมุทรมลายู และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตามพรลิงค์เป็นรัฐที่เจริญรุ่งเรืองทาง เศรษฐกิจ สังคม และการปกครอง (ปรีชา นุ่นสุข, 2544: 463-466) ต่อมาตามพรลิงค์ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสมาพันธรัฐศรีวิชัยซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของรัฐหลาย ๆ รัฐในคาบสมุทรมลายู และหมู่เกาะใต้ช่องแคบมะละกาเพื่อเป็นเครือข่ายที่มีอำนาจต่อรองทางการเมืองและเศรษฐกิจกับรัฐ หรืออาณาจักรอื่น ๆ สมาพันธรัฐศรีวิชัยเรืองอำนาจอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-16 แต่หลังจากนั้น อ่อนแอลง พระเจ้าจันทรภาณุจึงนำตามพรลิงค์ประกาศตนเป็นรัฐอิสระ ขณะนั้นเริ่มมีการรับ พุทธศาสนาเถรวาทจากลังกาเข้ามาเป็นศาสนาประจำรัฐ ส่วนศาสนาพราหมณ์ค่อย ๆ ลดบทบาทลงไป พร้อมกับมีการคลี่คลายของรัฐตามพรลิงค์เป็นเมืองนครศรีธรรมราชในเวลาต่อมา

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ระบุว่า พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพผู้คนหนีโรค ระบาดมาจากเมืองหนึ่ง เมื่อพบหาดทรายกว้างใหญ่เหมาะสมแก่การตั้งเมือง จึงได้สร้างเมือง นครศรีธรรมราชขึ้น เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 18 จากนั้นรวบรวมเมืองต่าง ๆ จำนวน 12 เมือง เข้าเป็นเมืองบริวารขึ้นต่อนครศรีธรรมราช โดยกำหนดให้แต่ละเมืองมีตราสัญลักษณ์ ประจำเมือง เรียกว่าเมือง 12 นักษัตร ได้แก่ เมืองสาย (อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี) ใช้ตราหนู, เมืองตานี (จังหวัดปัตตานี) ใช้ตราวัว, เมืองกะลันตัน ใช้ตราเสือ, เมืองปะหัง ใช้ตรากระต่าย, เมืองไทรบุรี (เกดะห์) ใช้ตรางูใหญ่, เมืองพัทลุง ใช้ตรางูเล็ก, เมืองตรัง ใช้ตราม้า, เมืองชุมพร ใช้ตราแพะ, เมืองบันไทยสมอ (สันนิษฐานว่าเป็นอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี) ใช้ตราลิง, เมืองสะอูเลา (สันนิษฐานว่าเป็นอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี) ใช้ตราไก่, เมืองตะกั่วถลาง (จังหวัดพังงา) ใช้ตราสุนัข และเมืองกระ (จังหวัดชุมพร) ใช้ตราหมู (กรมศิลปากร, 2560: 181; ประทุม ชุมเพ็งพันธุ์, 2536: 72-77) เมืองบริวาร 12 เมืองเหล่านั้น ปัจจุบันคือเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในคาบสมุทรมลายู ตั้งแต่ภาคใต้ของประเทศไทยไปจนถึงภาคเหนือของประเทศมาเลเซีย

ภาพที่ 2 เมืองต่าง ๆ (ภายในวงรี) ในระบบเมือง 12 นักษัตรของอาณาจักรนครศรีธรรมราช
แผนที่ดัดแปลงจาก <https://www.google.co.th/maps/@3.0856581,102.7097516,7z?hl=th>

เมื่อพระเจ้าศรีธรรมราชาสร้างนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตรแล้วเสร็จ พระองค์ได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์ขึ้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมือง ในแง่หนึ่งเชื่อกันว่าเป็นกุศโลบายทางการเมืองของพระองค์ที่ทรงนำโครงสร้างเกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาและศาสนจักรมาใช้เป็นพลังอำนาจทางอาณาจักรในการปกครอง โดยการสร้างความหมายให้พระบรมธาตุเจดีย์เป็นสิ่งที่แสดงถึงบุญบารมีของผู้ปกครองและการเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาในคาบสมุทรมนี้ ผลจากการใช้พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางสร้างศรัทธาทำให้ผู้คนในนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตรมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะมีสิ่งยึดมั่นและเคารพสูงสุดร่วมกัน อันส่งผลดีในทางการปกครองและทำให้พระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในเมืองต่าง ๆ จนกระทั่งนครศรีธรรมราชเป็นอาณาจักรที่เรืองอำนาจและแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่สำคัญในสมัยนั้น อย่างไรก็ตาม ต่อมากลุ่มอำนาจแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยาที่รวมตัวกันสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการปกครองในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ได้ขยายอิทธิพลลงมาทางใต้ ขณะที่นครศรีธรรมราชอ่อนแอลง อันอาจเป็นผลมาจากการเปลี่ยนศูนย์กลางทางการค้า

ประสบภัยพิบัติจากโรคระบาด และการรุกรานของชาว เป็นผลให้นครศรีธรรมราชไม่อาจพัฒนา อำนาจของกรุงศรีอยุธยาได้ จึงต้องยอมอยู่ในการปกครองของกรุงศรีอยุธยาในที่สุด

เหตุการณ์นี้เป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญของประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช เนื่องจากทำให้นครศรีธรรมราชต้องเปลี่ยนสถานะจากอาณาจักรอิสระที่เคยรุ่งเรืองในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ กลายมาเป็นเมืองประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา แม้ว่าเจ้าเมืองยังมีอำนาจปกครองตนเองและสามารถสืบทอดอำนาจในเขตการปกครองได้เช่นเดิม แต่เมื่อถึงวาระ นครศรีธรรมราชก็ต้องส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองและเครื่องบรรณาการไปยังกรุงศรีอยุธยาเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อเมืองหลวงทุกปี พุทธศตวรรษที่ 21 ปรากฏหลักฐานว่านครศรีธรรมราชมีสถานะเป็นเมืองพระยามหานคร ซึ่งมีอำนาจในการปกครองตนเองน้อยกว่าประเทศราช ทว่ายังได้รับสิทธิในการปกครองตนเองค่อนข้างสูงและยังสามารถรักษาอำนาจของตนในคาบสมุทรไว้ได้เป็นอาณาบริเวณกว้าง

ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 นครศรีธรรมราชถูกลดสถานะมาเป็นหัวเมืองเอก อันเป็นผลมาจากการปฏิรูปการปกครองในสมัยใดสมัยหนึ่ง หลังจากพระบรมไตรโลกนาถได้เลิกเมืองพระยามหานครตามความหมายเดิมไปและสถาปนาระบบเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี และเมืองจัตวาขึ้นมาแทน เพื่อรวบอำนาจเข้าสู่อยุธยาโดยตรง ส่งผลให้อำนาจทางการเมืองของนครศรีธรรมราชลดลงและเปิดช่องทางให้อยุธยาเข้ามาแทรกแซงอำนาจได้มากขึ้น ถึงพุทธศตวรรษ ที่ 23 อยุธยาได้ปรับนโยบายปกครองหัวเมืองเอกในภาคใต้ใหม่ ด้วยวิธีการสร้างศูนย์อำนาจที่เป็นตัวแทนของอยุธยาขึ้นในท้องถิ่น โดยการส่งขุนนางชั้นผู้ใหญ่จากส่วนกลางมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ด้วยหวังว่า ศูนย์กลางอำนาจที่เป็นตัวแทนจะสามารถรวบรวมอำนาจท้องถิ่นอื่น ๆ มาเป็นกลุ่มอำนาจใหญ่ที่มีความเข้มแข็งพอที่จะเผชิญกับการปราบกบฏและการปล้นสะดมโจรสลัดได้เอง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543: 256-260)

สมัยกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชปกครองหัวเมืองภาคใต้ลักษณะเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยการส่งข้าราชการคนสนิทจากส่วนกลางไปปกครองกลุ่มอำนาจในท้องถิ่น และการสนับสนุนอำนาจท้องถิ่นบางกลุ่มให้ได้เป็นใหญ่ แต่ก็จำกัดอำนาจนั้นไม่ให้ขยายตัวออกไปได้อย่างกว้างขวาง นครศรีธรรมราชคงสถานะเป็นหัวเมืองเอกมาจนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชออกจากราชสมบัติ อันเป็นการสิ้นสุดสมัยกรุงธนบุรี เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนากรุงเทพมหานคร เป็นราชธานีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้แยกหัวเมืองซึ่งเคยอยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราช ได้แก่ สงขลา ปัตตานี ไทรบุรี ตรังกานู และกลันตัน ไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ พร้อมแต่งตั้งข้าราชการมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กองทัพพม่าเคลื่อนทัพมาตีเมืองกลาง ซึ่งเป็นเมืองสำคัญที่มีหน้าที่ดูแลรักษาหัวเมืองอื่น ๆ ที่อยู่ทางฝั่งทะเลตะวันออก พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามนทร (น้อย) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในขณะนั้นไปทำหน้าที่ดูแลรักษาเมืองกลางและหัวเมืองฝั่งทะเลตะวันออกเป็นการชั่วคราว อีกทั้งได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกเมืองตรังกลับมาขึ้นกับนครศรีธรรมราชเพื่อรวบรวมเสียดียง ผู้คน และเรือรบไว้ป้องกันการรุกรานจากพม่า ต่อมา มีดำริให้เจ้าพระยามนทร (น้อย) เป็นตัวแทนของราชธานีขยายอำนาจของไทยลงไปทางเมืองเปรและเข้าควบคุมเมืองไทรบุรีให้มาใกล้ชิดกับไทยยิ่งกว่าเดิม หลังเจ้าพระยามนทร (น้อย) ถึงแก่อสัญกรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งบุตรของเจ้าพระยามนทร (น้อย) ขึ้นเป็นพระยามนทรศรีธรรมราช (น้อยกลาง) ต่อมาได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยามนทร แต่อีกด้านหนึ่งทางราชธานีก็พยายามริบอำนาจกลับคืน โดยเข้าไปจัดการปัญหาเรื่องเมืองไทรบุรีเสียเองและยกเมืองสตูลซึ่งเดิมขึ้นอยู่กับนครศรีธรรมราชไปขึ้นกับเมืองสงขลา ขณะเดียวกันก็พยายามควบคุมนครศรีธรรมราชให้ใกล้ชิดกว่าเดิมอำนาจ ความสำคัญของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจึงลดลงไปเรื่อย ๆ เหลือเพียงทำหน้าที่กำกับเมืองอื่น ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ตามคำสั่งของกรุงเทพฯ เท่านั้น

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้จัดการบ้านเมืองในระบอบเทศาภิบาล จึงโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งเขตการปกครองลดหลั่นกันไป หน่วยการปกครองที่ใหญ่ที่สุดคือมณฑล โดยพระองค์ทรงเลือกบุคคลที่ไว้วางพระราชหฤทัยไปปกครองนครศรีธรรมราชจึงต้องรวมเข้ากับเมืองอื่น ๆ เป็นมณฑลนครศรีธรรมราช จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับระบบบริหารราชการแผ่นดินโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งอุปราชปักษ์ใต้ขึ้นเพื่อปกครองหัวเมืองในภาคใต้ทั้งหมด รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางราชการได้ยุบตำแหน่งอุปราชปักษ์ใต้ แต่ยังคงปกครองในรูปแบบมณฑลอยู่ดังเดิม จนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงยุบมณฑลในหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งสามมณฑล นครศรีธรรมราชจึงเป็นจังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทย

ปัจจุบันนครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นจังหวัดตามระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาค มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้รับนโยบายและคำสั่งจากนายกรัฐมนตรีในฐานะหัวหน้ารัฐบาล คณะรัฐมนตรี และกระทรวงต่าง ๆ มาปฏิบัติให้เหมาะสมกับท้องถิ่นและประชาชน จังหวัดนครศรีธรรมราชแบ่งหน่วยการปกครองออกเป็น 23 อำเภอ 165 ตำบล 1,428 หมู่บ้าน มีประชากรจำนวน 1,552,633 คน มากที่สุดในภาคใต้ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รองลงมาศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ ศาสนาซิกข์ ศาสนาฮินดู และอื่น ๆ ตามลำดับ (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560: 20)

ด้านเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราช เนื่องจากนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในคาบสมุทรไทยที่แทรกตัวอยู่ระหว่างอ่าวไทยและทะเลจีนทางด้านตะวันออกกับมหาสมุทรอินเดียทางด้านตะวันตก เป็นผลให้มีนักเดินเรือเดินทางเข้ามายังพื้นที่นี้อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับทำเลที่ตั้งยังอยู่ใกล้กับบริเวณคอคอดกระซึ่งเป็นส่วนที่แคบที่สุดของคาบสมุทร พ่อค้าและนักเดินเรือจึงนิยมใช้เป็นเส้นทางลัดข้ามคาบสมุทรจากฝั่งตะวันตกไปยังฝั่งตะวันออก เพราะช่วยย่นระยะเวลาในการเดินทางให้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยไม่ต้องไปอ้อมแหลมมลายู นครศรีธรรมราชจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเป็นสถานีขนถ่ายสินค้า และเป็นที่พักของสินค้า เรือ ตลอดจนพ่อค้า อีกทั้งด้วยสภาพภูมิประเทศที่มีทั้งเทือกเขา ที่ราบลุ่มขนาดกว้าง และชายฝั่งทะเล ทำให้นครศรีธรรมราชเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ พื้นที่เหมาะสำหรับการเพาะปลูกและการค้าทางทะเล นอกจากนี้ด้วยเป็นเมืองที่มีเครือข่ายอำนาจทางการเมืองในคาบสมุทรไทย สามารถรวบรวมผลผลิตจากพื้นที่ต่าง ๆ มายังเมืองศูนย์กลางได้ นครศรีธรรมราชจึงมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้าของป่าและแร่ธาตุ การผลิตสินค้าทางการเกษตรเพื่อจำหน่าย รวมถึงการเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้ากับเมืองต่าง ๆ มาตั้งแต่อดีต

หลักฐานทางโบราณคดีประเภทรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธซึ่งมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 8-9 ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช บ่งชี้ได้ว่าในช่วงเวลานั้นการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชกับอินเดียได้เริ่มขึ้นแล้ว การค้นพบถ้วยชามจีนสมัยราชวงศ์ถัง (พ.ศ. 1161-1450) จำนวนมากที่คลองท่าเรือ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ณัฐภัทร จันทวิช, 2529: 18) ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่านครศรีธรรมราชได้ติดต่อค้าขายกับจีนมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นอย่างน้อย สินค้าของนครศรีธรรมราชที่นำมาค้าขายกับจีน ปรากฏในจดหมายเหตุหลังไต้หวันได้คำ ซึ่งเป็นหลักฐานจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง พ.ศ. 1503-1822 บันทึกไว้ว่าผลผลิตของอาณาจักร “ต่านหม่าลิ่ง” หรือตามพรลิงค์ มีซีผึ้ง ไม้กฤษณา ไม้มะเกลือ กำมะถัน งาช้าง และนอระมด (กมลทิพย์ ธรรมกิริติ, 2550: 29) ดังนั้นสินค้าสำคัญของตามพรลิงค์และจากเมืองในเขตการปกครองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 เป็นจำพวกของป่า

ยุคเริ่มต้นอาณาจักรนครศรีธรรมราชมีการปรับเปลี่ยนวิธีผลิตข้าว จากเดิมที่เคยใช้วิธีปลูกข้าวตามที่ลาดไหล่เขาโดยอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติเป็นปัจจัยหลักมาเป็นการปลูกข้าวแบบทดน้ำหรือใช้การชลประทาน ด้วยวิธีกักเก็บน้ำเพื่อการเพาะปลูก การปลูกข้าวแบบใหม่นี้เป็นระบบที่ให้ผลผลิตสูง แต่ก็ต้องเอาใจใส่ดูแลมากเป็นพิเศษ ทั้งยังต้องใช้ปริมาณแรงงานและวัสดุจำนวนมาก ซึ่งเกินกำลังความสามารถของแต่ละครอบครัวหรือแต่ละชุมชนจะดำเนินการได้ตามลำพัง จำเป็นต้องใช้ความร่วมมือและวิธีจัดการระดับรัฐมาให้การช่วยเหลือ เหตุนี้จึงน่าจะเป็นช่องทางให้ผู้มีอำนาจภายในรัฐเข้าช่วยเหลือและควบคุมการผลิตด้วยการจัดการปกครองในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “เมืองบริวาร” ดังเช่นการจัดตั้งเมือง 12 นักษัตริย์ของพระเจ้าศรีธรรมราชา จึงอาจกล่าวได้ว่าระบบการผลิตข้าว

แบบทดน้ำมีส่วนสำคัญในการผลักดันระบบการสร้างบ้านเมืองในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ด้วย (ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์, 2552: 4-6) ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชบันทึกไว้ว่า หลังสิ้นสุทธราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช นครศรีธรรมราชเป็นเมืองร้างอยู่นาน ถัดมาพระพนมวังและนางสะเดียงทองเชื้อสายเจ้าเมืองเพชรบุรี ได้เข้ามาฟื้นฟูนครศรีธรรมราชและได้ขยายพื้นที่ปลูกข้าวออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้ข้าวกลายเป็นสินค้าที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งของนครศรีธรรมราช

เมื่อนครศรีธรรมราชอยู่ในการปกครองของอยุธยา ในพุทธศตวรรษที่ 19 ระบบเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชได้เข้าไปผูกพันกับระบบเศรษฐกิจของกรุงศรีอยุธยาด้วย ในระยะแรกที่นครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นเมืองประเทศราชจนถึงเป็นเมืองพระยามหานคร นครศรีธรรมราชยังคงมีอิสระในทางเศรษฐกิจและการค้าต่างประเทศ เปิดโอกาสให้ชนชั้นผู้ปกครองสามารถดักตวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจในรูปของส่วยและอากรมาใช้ในธุรกิจการค้าต่างประเทศเหมือนเช่นที่ผ่านมา แต่หลังจากนครศรีธรรมราชถูกลดสถานะมาเป็นหัวเมืองเอก อยุธยาได้ขยายอำนาจเข้ามาในเขตอิทธิพลมากขึ้น ทั้งการผูกขาดการค้าขายสินค้าโดยพระคลังหลวงและการส่งขุนนางจากราชธานีลงมาปกครอง บทบาทในการเป็นเมืองท่าค้าขายสินค้ากับต่างประเทศโดยตรงของนครศรีธรรมราชหมดไป รายได้ของกลุ่มอำนาจท้องถิ่นก็ลดลงไปด้วย

บันทึกของ เดอร์ ชัวซีร์ เมื่อ พ.ศ. 2229 ระบุว่า นครศรีธรรมราชเป็นท่าเรือที่มากไปด้วยสินค้าประเภทตะกั่ว ข้าว ผลไม้ และพริกไทย ด้านฟรังซ์ซัวร์ อังรี ตูรแปง บันทึกไว้ว่านครศรีธรรมราชผลิตข้าวและผลไม้ได้มาก แต่ปริมาณข้าวที่ผลิตได้ของนครศรีธรรมราชในขณะนั้นคงเพียงพอสำหรับการบริโภคเท่านั้น เพราะไม่มีหลักฐานที่ระบุชัดว่ามีการส่งออกข้าวจำนวนมากไปยังต่างเมือง (กมลทิพย์ ธรรมกิริติ, 2550: 29-30) อย่างไรก็ตามนโยบายรวมศูนย์อำนาจและการจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทิศทางการค้าและการขยายตัวของการค้ากับเมืองท่าต่าง ๆ ในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ มีส่วนทำให้เศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อชาวตะวันตกเข้ามาลงทุนดำเนินกิจการเหมืองแร่ และปลูกพืชเศรษฐกิจบนที่ดินขนาดใหญ่โดยใช้แรงงานชาวจีนอพยพจำนวนมากทำให้ความต้องการข้าวเพิ่มจำนวนมากขึ้น ขณะที่รัฐบาลเห็นศักยภาพของนครศรีธรรมราชในการผลิตข้าวป้อนตลาดจึงส่งเสริมให้มีการบุกเบิกพื้นที่นา ชุดคลองสายใหม่ลอกคลองเดิม ปรับปรุงระบบชลประทาน และตัดถนนเพื่ออำนวยความสะดวก ขณะเดียวกันการยกเลิกระบบไพร่และการเลิกทาสทำให้ประชาชนกลายเป็นแรงงานอิสระ สามารถประกอบชีพตามความถนัดได้ ประชาชนจึงสนใจหันมาทำนาซึ่งเป็นอาชีพพื้นฐานดั้งเดิมกันมากขึ้น วิธีการผลิตของชาวนานครศรีธรรมราชจึงเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการค้านับตั้งแต่นั้น(กัญญา ก่อมสุวรรณ, 2552: 200)

จุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกครั้งคือการสร้างทางรถไฟสายใต้จากกรุงเทพฯ ไปถึงชายแดนติดกับประเทศมาเลเซีย ส่งผลให้การคมนาคมในพื้นที่ภาคใต้สะดวกขึ้น ขณะที่สินค้าประเภทตึกและยางพาราเป็นที่ต้องการของตลาดต่างประเทศมากขึ้น ชาวจีนจำนวนมากเข้ามาทำเหมืองแร่และจับจองพื้นที่ทำสวนยางพารา ระบบเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชในช่วงการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลเป็นไปในลักษณะการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางเช่นเดียวกับในทางการเมือง เนื่องจากทางราชการได้เปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษีอากรเสียใหม่ จากระบบเจ้าภาษีนายอากรเป็นผู้จัดเก็บภาษีมาเป็นทางราชการเป็นผู้เก็บเอง จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การบริหารราชการแผ่นดินได้ปรับเปลี่ยนมาดำเนินการโดยรัฐบาล ระบบเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชจึงเป็นไปแบบเสรีนิยมประชาชนมีสิทธิค้าขายสินค้าได้อย่างเสรีและมีหน้าที่เสียภาษีตามที่รัฐกำหนด

ปัจจุบันเศรษฐกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราชขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรและการค้า อาชีพหลักคือ การทำสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน ทำไร่ การปลูกผลไม้ ทำสวนมะพร้าว การประมง และการเลี้ยงสัตว์ จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2557 พบว่า ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเท่ากับ 90,950 บาท เป็นอันดับที่ 9 ของภาคใต้ อันดับที่ 43 ของประเทศ และจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2557 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่าประชากรจังหวัดนครศรีธรรมราช มีรายได้ต่อครัวเรือน 27,479 บาท ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) พ.ศ. 2557 เท่ากับ 136,562 ล้านบาท เป็นอันดับที่ 4 ของภาคใต้ รองจากจังหวัดสงขลา สุราษฎร์ธานี และภูเก็ต รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นกับสาขาเกษตรกรรม 35,889 ล้านบาท (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2560: 23)

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่านครศรีธรรมราชเคยเป็นอาณาจักรอิสระที่เรืองอำนาจในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ ทว่าเมื่ออยู่ในการปกครองของเมืองหลวงก็ถูกลดสถานะลงตามลำดับ จนกลายเป็นจังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ปัจจุบันแม้ว่านครศรีธรรมราชจะเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีอาณาเขตกว้างขวาง ประชากรจำนวนมาก แต่ผลผลิตมวลรวมของจังหวัดและรายได้ของประชากรกลับไม่มากนัก ขณะที่การพัฒนาจังหวัดก็ยังไม่ก้าวหน้ามากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ อาจเพราะไม่ได้เป็นเมืองท่องเที่ยวหรือเมืองเศรษฐกิจหลักของภาคใต้ ด้วยเหตุนี้ประชาคมจังหวัดนครศรีธรรมราชจึงพยายามแสวงหาแนวทางในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้นครศรีธรรมราชเจริญยิ่งขึ้น

2.2 บริบทด้านการท่องเที่ยวของนครศรีธรรมราช

เนื่องจากจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานและมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดมาแต่อดีต ในยุคสมัยที่การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของผู้คนในสังคมร่วมสมัย ปรากฏการณ์นำความโดดเด่นในเรื่องดังกล่าวมาใช้ในการส่งเสริม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราชอย่างต่อเนื่อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว “เมืองต้องห้าม...พลาด” จำนวน 12 จังหวัด เมื่อ พ.ศ. 2558 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายฐานการท่องเที่ยวจากจังหวัดหลักที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือนเป็นจำนวนมากอยู่แล้วไปยังจังหวัดทางเลือกที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวไม่มากนัก ด้วยการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไปยังจังหวัดที่มีศักยภาพทั้งทางด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรม ในการดำเนินโครงการนี้นครศรีธรรมราชได้รับการคัดเลือกให้เป็น “นครสองธรรม” คือ เมืองที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงามและเป็นดินแดนแห่งธรรมะที่เจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา

ขณะที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาของ 4 จังหวัดในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ ฝั่งตะวันออก ได้แก่ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และพัทลุง ได้ร่วมกันจัดโครงการ “จตุรธรรมธาตุแดนใต้” เมื่อ พ.ศ. 2560 เพื่อนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ในพื้นที่ โดยนำแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวไหว้ 4 พระธาตุศักดิ์สิทธิ์แดนใต้กับการนำเสนอมหาธาตุธรรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมาเป็นสิ่งดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม พร้อมทั้งเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย พระธาตุ 4 แห่ง ในโครงการนี้ ประกอบด้วย พระบรมธาตุสวี วัดพระธาตุสวี อำเภอสวี จังหวัดชุมพร, พระบรมธาตุไชยา วัดพระบรมธาตุไชยาราชวรวิหาร อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี, พระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุธรรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช, และพระมหาธาตุเจดีย์ วัดเขยนบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

ในปีเดียวกันจังหวัดนครศรีธรรมราชได้จัดโครงการ “นครศรีดีดี นครศรีดีกว่าเดิม” เพื่อประชาสัมพันธ์และกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในจังหวัดให้มีความคึกคักยิ่งขึ้น โครงการนี้เป็น การต่อยอดจากโครงการ “นครศรีดีดี” ที่ได้ดำเนินการมาแล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2555 ด้วยความมุ่งหวังที่จะ ผลักดันนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวรองขึ้นสู่เมืองท่องเที่ยวหลักของจังหวัดภาคใต้ ฝั่งอ่าวไทย โดยแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ “นคร...แห่งอารยธรรมดี” นำเสนอ ความโดดเด่นด้านอารยธรรมเก่าแก่ สถาปัตยกรรมที่สวยงามของศาสนสถาน และการสักการะขอพร สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสิริมงคลยิ่งใหญ่ในชีวิต เช่น วัดพระมหาธาตุธรรมหาวิหาร หอพระพุทธสิหิงค์ ศาลหลักเมือง “นคร...หัตถศิลป์” นำเสนอหัตถศิลป์ชั้นสูงที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับมาตั้งแต่สมัยโบราณ เช่น เครื่องถม ฝ้ายกเมืองนคร เครื่องจักสานยานลิเกา “นคร...ธรรมชาติดีดี” นำเสนอแหล่ง ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สมบูรณ์และสวยงาม เช่น เขือกเขาหลวง หมู่บ้านคีรีวง ทะเลขนอมและ หมู่เกาะทะเลใต้ “นคร...แห่งวิถีชีวิต” นำเสนอวิถีชุมชนอันหลากหลาย เช่น การทำสวนสมรม หมู่บ้านริมทะเล “นคร...แห่งการเรียนรู้” นำเสนอโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจาก พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ 9 และ “นคร...ของฝาก อาหารอร่อยดี”

นำเสนออาหารและผลไม้ขึ้นชื่อของจังหวัด เช่น ขนมจีนเส้นสด ส้มโอทับทิมสยาม รวมถึงของฝาก เช่น ผ้ามัดย้อม (ผู้จัดการออนไลน์, 2560: ออนไลน์) โดยนายจำเริญ ทิพญพงศ์ธาดา ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ไปเปิดโครงการ “นครศรีดีดี..นครศรีดีดีกว่าเดิมสู่เมืองกรุง” เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 ที่ศูนย์การค้าเซ็นทรัลเวิลด์ กรุงเทพฯ

นอกเหนือจากนี้หอการค้าจังหวัดนครศรีธรรมราช สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัด สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด พาณิชยจังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด ตำรวจภูธรจังหวัด เทศบาลนครนครศรีธรรมราช พัฒนาชุมชนจังหวัด มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช ได้ร่วมกันจัด “ตลาดหน้าพระธาตุ” หรือถนนคนเดินหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 16.00-21.00 น. เริ่มจัดครั้งแรกวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด กิจกรรมนี้ใช้แนวคิด “ตลาดต้องชม บนถนนสายวัฒนธรรม” โดยให้พ่อค้าแม่ค้าได้นำสินค้าที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวนครศรีธรรมราชประเภทอาหารและงานหัตถกรรมมาจัดจำหน่าย อีกทั้งมีการนำศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น มโนห์รา เพลงบอก มาแสดงภายในบริเวณตลาดด้วย ขณะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้ขยายเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าไปนมัสการพระบรมธาตุเจดีย์จนถึงเวลา 21.00 น. จากวันปกติที่เปิดถึงเวลา 16.30 น.

การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ข้างต้นมีส่วนทำให้การท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราชคึกคักมากขึ้น ดังพบว่าอัตราการเข้าพักของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2558 มีจำนวนสูงสุดใน “12 เมืองต้องห้าม...พลาด” ทำให้มีรายได้จากการท่องเที่ยว 1,382.28 ล้านบาท ขณะที่ข้อมูลจากกรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ระบุว่า พ.ศ. 2559 มีนักท่องเที่ยว มาเยือนประมาณ 3.2 ล้านคน ส่วนการจัด “ตลาดหน้าพระธาตุ” ก็ทำให้มีเงินสะพัดในพื้นที่กว่า 1.5 ล้านบาทต่อวัน เป็นผลให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น อีกด้านหนึ่งบริษัทนำเที่ยวหลายบริษัทยังได้เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวชม “ตลาดหน้าพระธาตุ” อยู่ในตารางการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาและมาพักค้างคืนที่นครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้นด้วย (ประชาชาติธุรกิจ, 2560: ออนไลน์ ; สำนักข่าวนครโพสต์, 2561: ออนไลน์)

กรณีนี้จึงพิจารณาได้ว่าเป็นการนำวัฒนธรรมมาใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังที่นายกรกฎ เตติรานนท์ ประธานหอการค้าจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้สัมภาษณ์กับผู้สื่อข่าวถึงที่มาของ “ตลาดหน้าพระธาตุ” ว่า เป็นการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในนครศรีธรรมราช ทั้งในด้านศิลปวัฒนธรรมและวิถีของชาวบ้านมาเป็นจุดขาย โดยเลือกพื้นที่บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้ถนนคนเดินหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นถนนสายวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

ทั้งยังเป็นตลาดที่สร้างงาน สร้างรายได้ และสร้างความคิดใหม่ ๆ ให้แก่ชาวนครศรีธรรมราชอีกด้วย (นุจรี แกรุ่น, 2560: 3)

น่าสังเกตว่าแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราชดังกล่าว ส่วนใหญ่จะนำความโดดเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชในเรื่องการเป็นเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและเป็นเมืองพุทธศาสนาที่มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นปูชนียสถานสำคัญมาใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเฉพาะส่วนเมื่อกกล่าวถึงพระบรมธาตุเจดีย์จะนำความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงา การสักการะพระบรมธาตุเจดีย์จะเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว การอธิษฐานขอพรแล้วจะสมหวัง และเกิดมาชาติหนึ่งขอให้ได้กราบพระธาตุเมืองนคร มานำเสนอเพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มายังนครศรีธรรมราช ซึ่งสอดคล้องกับจริตของคนไทยที่นิยมไปท่องเที่ยวพร้อมกับการได้ทำบุญกุศล

ด้านหน่วยงานภาคเอกชนเล็งเห็นทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐจึงได้เปิดเส้นทางท่องเที่ยวมายังนครศรีธรรมราชมากขึ้น เป็นต้นว่า บริษัท พับบลิค ฮอติเคย์ จำกัด จัดโปรแกรมการท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ มายังนครศรีธรรมราช ชื่อว่า “เที่ยวเมืองคอนย้อนประวัติศาสตร์ ธรรมชาติที่สวยงาม กราบพระธาตุนคร นอนบ้านคีรีวง ทะเลขนอม ถิ่นโลมาสีชมพู” เป็นเวลา 3 วัน 2 คืน ราคา 9,999 บาทต่อคน ขณะที่บริษัทนำเที่ยวได้นำความเชื่อเรื่อง “สักการะพระบรมธาตุเจดีย์ครบ 9 ครั้ง จะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง มีโชคลาภ และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข” มาใช้ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียซื้อสายเงินเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย

ภาพที่ 3 การแสดงมโนห์ราที่ “ตลาดหน้าพระธาตุ”

ภาพที่ 4 การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมที่ “ตลาดหน้าพระธาตุ”

2.3 บริบทการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

การนำเสนอมรดกโลกเป็นบริบทใหม่ในสังคมนครศรีธรรมราชและเป็นบริบทที่สำคัญที่มีผลต่อการสร้างสรรค์คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงวิถีคิดของคณะกรรมการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่นำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเพื่อนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอย่างละเอียด โดยใช้มุมมองในเชิงคติชนวิทยา พร้อมทั้งนำเสนอให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในนครศรีธรรมราชหลังจากการนำเสนอมรดกโลก โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ แนวทางการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานและการมอบหมายงาน การจัดทำเอกสารเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก การดำเนินงานด้านกายภาพและการจัดการสภาพแวดล้อมของมรดกทางวัฒนธรรม ประเด็นทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจในการเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก และความเปลี่ยนแปลงหลังจากการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ดังนี้

2.3.1 แนวทางการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

มรดกโลกเป็นแนวคิดในสังคมร่วมสมัยอันมีที่มาจากสถานการณ์ของมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติหลายแห่งในโลกกำลังถูกคุกคาม โดยมีได้มีสาเหตุมาจากการเสื่อมโทรมลงตามธรรมชาติเท่านั้น หากแต่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยทางเศรษฐกิจได้ส่งผลให้เกิดการทำลายและความเสื่อมโทรมต่อมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางชาติอย่างต่อเนื่อง รุนแรง และรวดเร็ว อีกทั้งหลายครั้งที่

การดำเนินงานคุ้มครองป้องกันในระดับชาติไม่สามารถกระทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากมีความต้องการใช้ทรัพยากรในขอบเขตที่กว้างขวางและหลากหลาย รวมถึงการขาดแคลนทรัพยากรทางเศรษฐกิจ วิทยาศาสตร์ และวิทยาการของดินแดนอันเป็นที่ตั้งของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ เหล่านั้น (สำนักงานนโยบายแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2556ก: 1)

ยูเนสโกซึ่งเป็นองค์การที่มุ่งส่งเสริมสันติภาพ ด้วยการเสริมสร้างความร่วมมือของนานาชาติ ด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม เห็นปัญหาดังกล่าวจึงเสนอแนะให้ประชาคมนานาชาติร่วมมือกันจัดทำอนุสัญญาเพื่อปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ ต่อมาในการประชุมใหญ่ของยูเนสโกสมัยสามัญ ครั้งที่ 17 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมเห็นสมควรให้ก่อตั้งระบบการดำเนินงานในรูปแบบของอนุสัญญาระหว่างประเทศและมีมติรับรองอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ (The World Heritage Convention) เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2515 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเชิดชูแหล่งมรดกที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลและเพื่อปกป้องรักษาให้ดำรงอยู่เป็นมรดกโลกของมนุษยชาติต่อไป

อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติระบุไว้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติที่ได้รับการขึ้นทะเบียนมรดกโลกจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคและการวิจัยเพื่อการบริหารจัดการ รวมถึงการอนุรักษ์มรดกโลกอย่างยั่งยืนจากนานาชาติ อีกทั้งได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานทางด้านการเงินจากผู้บริจาคและกองทุนมรดกโลก (องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, 2546: 6-8, 14) นอกจากนี้ การได้ขึ้นทะเบียนมรดกโลกยังสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ประชาชนในประเทศที่มีแหล่งมรดกซึ่งมีคุณค่าในระดับโลก รวมทั้งกระตุ้นความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชื่นชมมรดกโลกมากขึ้นอีกด้วย เหตุนี้ทำให้นานาชาติสนใจที่จะเสนอมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนมรดกโลก จำนวน 1,121 แห่ง ใน 167 ประเทศทั่วโลก แบ่งออกเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม จำนวน 869 แห่ง มรดกโลกทางธรรมชาติ จำนวน 213 แห่ง และอีก 39 แห่งเป็นแบบผสมทั้งสองประเภท นอกจากนี้ยังมีแหล่งมรดก จำนวน 1,732 แห่ง อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ซึ่งผู้เกี่ยวข้องกำลังจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์เพื่อส่งให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณา (UNESCO World Heritage Centre, 2020A: online)

ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญามรดกโลก เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2530 ปัจจุบันมีมรดกโลกจำนวน 5 แห่ง แบ่งออกเป็น มรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ส่วนมรดกโลกทางธรรมชาติจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง และป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่นเรศวร ซึ่งมีมรดกทางวัฒนธรรมและมรดกทางธรรมชาติ

จำนวน 7 แห่ง ได้รับการบรรจุไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นของคณะกรรมการมรดกโลก แบ่งออกเป็น มรดกทางวัฒนธรรมจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี, วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช, สถานที่ อนุสรณ์สถาน และพื้นที่ ทางวัฒนธรรมในเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งล้านนา จังหวัดเชียงใหม่, พระธาตุพนมและสิ่งก่อสร้าง ทางประวัติศาสตร์และภูมิทัศน์ที่เกี่ยวข้อง จังหวัดนครพนม, กลุ่มเทวสถานปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ และปราสาทปลายบัด จังหวัดบุรีรัมย์, และเมืองโบราณศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนมรดกทางธรรมชาติจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ พื้นที่ กลุ่มป่าแก่งกระจาน ในพื้นที่จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี และ ประจวบคีรีขันธ์ (UNESCO World Heritage Centre, 2020C: online) ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงกระแสมรดกโลกที่เกิดขึ้นในสังคมโลกและสังคมไทย

การนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมีจุดเริ่มต้นจาก นายภาณุ อุทัยรัตน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชในขณะนั้น ได้หารือกับนักวิชาการจาก มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และผู้สนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่ อาจารย์สมพุทธ ชูระเจน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประหยัด เกษม, นายสวัสดิ์ กฤตริชตนันต์, นายองอาจ สนทะมิโน, และนายจารุมัย นพรัตน์ ในประเด็นคุณค่าของพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2552 อันเป็นวันอนุรักษ์มรดกไทย ณ จวนผู้ว่าราชการจังหวัด โดยที่ประชุมวันนั้นเห็นชอบที่จะ นำเสนอพระบรมธาตุเจดีย์เข้าสู่การพิจารณาของรัฐบาลไทยเพื่อที่จะขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก หลังจากนั้นนายภาณุ อุทัยรัตน์ ได้ติดต่อประสานงานกับนายออร์ปศักดิ์ สภาวสุ รองนายกรัฐมนตรี เพื่อขอทราบรายละเอียดและขั้นตอนการเสนอขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เมื่อได้ทราบข้อมูลแล้วจึง ได้แต่งตั้งคณะทำงานระดับจังหวัดเพื่อดำเนินงานตามลำดับขั้นตอน (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2561)

ภาพที่ 5 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์

จะเห็นได้ว่าจุดเริ่มในการเสนอมรดกโลกจะนำเสนอเฉพาะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ แต่ภายหลังได้เปลี่ยนมาเป็นการเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ (สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2561) อธิบายเรื่องนี้ว่า จากการศึกษาของคณะทำงานพบว่าหากนำเสนอเฉพาะพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะเป็นจุดที่เล็กลงไป เพราะพระบรมธาตุเจดีย์ยังมีประวัติที่เกี่ยวข้องกับการสร้างวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และมีความสัมพันธ์กับสิ่งก่อสร้างที่สำคัญรายรอบ ทั้งพระวิหาร กุฏิ ตลอดจนไปถึงการวางแผนผังของวัด ดังนั้นจึงเห็นร่วมกันว่าควรเสนอในภาพรวมของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะเหมาะสมกว่า

ในช่วงแรกมีกระแสข่าวว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชตัดสินใจจะเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นมรดกโลกเพียงพื้นที่เดียว โดยไม่เข้าร่วมนำเสนอในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรมไชยาถึงไทรบุรี ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ในประเทศไทย ไปจนถึงไทรบุรี หรือรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ (สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2561) อธิบายเพิ่มเติมว่า กรมศิลปากรมีแนวคิดที่จะเสนอมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยเพื่อเป็นมรดกโลกในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรม เนื่องจากจะมีความครอบคลุมหลายพื้นที่ทำให้มีน้ำหนักในการพิจารณามากกว่าการนำเสนอเพียงพื้นที่เดียว เส้นทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้แก่ เส้นทางน่านถึงหลวงพระบาง เส้นทางพิมายถึงเสียมราฐ และเส้นทางไชยาถึงไทรบุรี โดยเส้นทางที่สามจะเป็นสายวัฒนธรรมพุทธมหายานและเถรวาท ซึ่งมีวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารรวมอยู่ด้วย แต่แนวคิดนี้ต้องชะงักเมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชาในกรณีการขึ้นทะเบียนปราสาทเขาพระวิหารเป็นมรดกโลก เมื่อ พ.ศ. 2551 รัฐบาลไทยเกรงว่าการเสนอเป็นมรดกโลกในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรมจะทำให้เกิดปัญหาลุกลามเหมือนกรณีปราสาทเขาพระวิหารจึงระงับแนวคิดนี้ไว้ ต่อมากรมศิลปากรถอนชื่อวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารออกจากเส้นทางวัฒนธรรมไชยาถึงไทรบุรีและได้ให้นำเสนอเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอย่างเป็นทางการ

2.3.2 การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานและการมอบหมายงาน

เมื่อประชาคมจังหวัดนครศรีธรรมราชได้แนวคิดในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นจึงออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการชุดแรกเรียกว่า **คณะทำงานเพื่อนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นมรดกโลก** ประกอบด้วย คณะกรรมการที่ปรึกษา ได้แก่ พระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, นายสวัสดิ์ กฤตราชนันต์ และนายวิชม ทองสงค์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช, นายสมพุทธ ชูเงิน อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ส่วนคณะทำงาน ได้แก่ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ประหยัด เกษม อดีตอาจารย์มหาวิทยาลัย

ราชภัฏนครศรีธรรมราช, รองศาสตราจารย์ ดร.สีปงศ์ ธรรมชาติ อาจารย์มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด, ผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัด, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช, นายจารุมัย นพรัตน์ หัวหน้าคณะทำงานศูนย์ดำรงธรรมจังหวัด, นายตระกูล หนูนิล ปลัดอำเภอชำนาญการ ที่ทำการปกครองจังหวัด, และนายสุรโรจน์ นวลมังสอ สื่อมวลชนกลุ่มนครโพสต์ คำสั่ง ลงวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2552 จากคำสั่งดังกล่าวจะเห็นได้ว่าคณะกรรมการชุดแรกล้วนเป็นบุคคลในจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งพระสงฆ์ ข้าราชการ และตัวแทนจากภาคประชาชน ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการและคณะทำงานทางด้านวัฒนธรรมในระดับจังหวัดอยู่แล้ว

ต่อมาจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ออกประกาศเรื่องให้มี **คณะกรรมการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช) ขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก** เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2555 โดยเชิญผู้เกี่ยวข้องและผู้ทรงคุณวุฒิระดับชาติมาร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย ทั้งนี้เนื่องจากคณะกรรมการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า **“คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก”** มีผู้ได้รับการแต่งตั้งจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างเฉพาะบุคคลสำคัญในคณะกรรมการแต่ละฝ่ายมากล่าวถึงในที่นี้

คณะกรรมการดำเนินงานจำนวน 10 คณะ ประกอบด้วย **คณะกรรมการที่ปรึกษา** เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ฦ นคร ผู้เชี่ยวชาญด้านจารึก กรมศิลปากร, นางโสมสุดา ลียะวนิช อธิบดีกรมศิลปากร **คณะกรรมการอำนวยการ** เช่น นายวิโรจน์ จิวะรังสรรค์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช, ผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัดนครศรีธรรมราช **คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ** เช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย สุกระกาญจน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, นายธาราพงศ์ ศรีสุชาติ ผู้อำนวยการสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, รองศาสตราจารย์ยงยุทธ ชูแว่น อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร **คณะกรรมการฝ่ายแปลเอกสาร** เช่น นางสาวสวาท เกตุชาติ **คณะกรรมการฝ่ายบริหารจัดการพื้นที่แกนกลาง** เช่น ผู้อำนวยการสำนักงานพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช วัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช **คณะกรรมการฝ่ายบริหารจัดการพื้นที่ปริมณฑล** เช่น ปลัดจังหวัดนครศรีธรรมราช โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช **คณะกรรมการฝ่ายบริหารการท่องเที่ยว** เช่น นางนภสร คำชาย ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช, นายกสภาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช **คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์** เช่น ประชาสัมพันธ์จังหวัดนครศรีธรรมราช, นายยุทธนา แต่งวงศ์ นายกสมาคมสื่อมวลชน **คณะกรรมการฝ่ายกองทุนมรดกโลก** เช่น นายสวัสดิ์ ฤทธิรัตน์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช, ประธานหอการค้าจังหวัดนครศรีธรรมราช, และ**คณะกรรมการฝ่ายเลขานุการ** เช่น หัวหน้าสำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช

หลังจากผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชมอบหมายงานให้คณะกรรมการแต่ละฝ่ายดำเนินการ ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจะประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานของแต่ละฝ่ายในวันที่ 20 ของทุกเดือน

การดำเนินงานในระยะหลังมีคณะกรรมการจากภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมอย่างหลากหลายมากขึ้น ทั้งที่มาจากในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ อย่างไรก็ตาม งานส่วนใหญ่ก็ยังเป็นการขับเคลื่อนในระดับจังหวัด โดยมีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยในส่วนกลางและกรมศิลปากรเป็นที่ปรึกษา ซึ่งอาจจะต่างจากหลายพื้นที่ที่การนำเสนอมรดกโลกจะถูกสั่งการหรือดำเนินการโดยกรมศิลปากร ส่วนหน่วยงานในระดับท้องถิ่นเป็นผู้รับนโยบายไปปฏิบัติ ประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินงานที่น่าสนใจอีกประการ คือ จากการประชุมรับฟังความเห็นของประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งจัดโดยสำนักโบราณคดีกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม และจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่สนับสนุนการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก (มติคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก, 2555: ออนไลน์) เหตุนี้ทำให้การดำเนินงานของคณะกรรมการได้รับความร่วมมือจากประชาชนและมีความก้าวหน้าไปโดยลำดับ อย่างไรก็ตาม ในครั้งนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2555 สื่อมวลชนรายงานว่า ประชาชนประมาณ 60 คน ออกมาคัดค้านด้วยความกังวลว่าหากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะทำให้ต่างชาติเข้ามาบริหารจัดการมรดกของชาติ ซึ่งอาจจะกระทบต่อการดำรงชีวิต วิถีชุมชน การค้าขาย ตลอดจนการใช้ชีวิตของประชาชน (ผู้จัดการออนไลน์, 2555: ออนไลน์) แต่การออกมาคัดค้านครั้งนั้นไม่ได้ขยายวงออกไป อาจเพราะภาครัฐพยายามชี้แจงและทำความเข้าใจกับประชาชนมาอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันการดำเนินงานของภาครัฐที่ผ่านมาก็ยังไม่ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชน

หลังจากการแต่งตั้ง “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” ต่อมามีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพื่อจัดทำเอกสารเสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นและบัญชีหลักของศูนย์มรดกโลก แห่งยูเนสโก โดยผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการมรดกโลกทางวัฒนธรรมระดับชาติ คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก และคณะรัฐมนตรี ตามลำดับ

2.3.3 การจัดทำเอกสารเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก

ศูนย์มรดกโลกได้กำหนดเนื้อหาของเอกสารฉบับสมบูรณ์ที่จะเสนอให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณา ประกอบด้วย 8 บท ได้แก่ คุณลักษณะของแหล่งมรดก การอธิบายลักษณะของแหล่งมรดก เหตุผลในการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก สถานภาพในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลก

การคุ้มครองป้องกันและการบริหารจัดการ การเฝ้าระวังป้องกัน หลักฐานอ้างอิงต่าง ๆ เช่น ภาพถ่าย เอกสาร และรายละเอียดของผู้จัดทำเอกสาร

ขณะเดียวกันศูนย์มรดกโลกได้เสนอแนะแนวทางในการจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์ให้ประเทศภาคีสมาชิกดำเนินการตามขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การศึกษาวิจัยพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับแหล่งมรดกที่จะนำเสนอขึ้นบัญชี เช่น การขุดค้นทางโบราณคดี การประมวลสถานภาพการศึกษา 2) การวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแหล่งมรดกอื่นที่ได้รับการขึ้นทะเบียนหรือรอขึ้นทะเบียนมรดกโลก 3) การจัดทำคำประกาศคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากล เลือกเกณฑ์ที่จะนำเสนอ รวมทั้งลักษณะความแท้ดั้งเดิมและความครบถ้วนสมบูรณ์ 4) การกำหนดคุณสมบัติอื่นที่เกี่ยวข้องของแหล่งมรดกที่จะนำเสนอ 5) การกำหนดขอบเขตที่เหมาะสมของแหล่งมรดก ทั้งพื้นที่อนุรักษ์สำคัญ (Core Zone) และพื้นที่กันชน (Buffer Zone) 6) การจัดทำประวัติและคำอธิบายแหล่งมรดก 7) การศึกษาสภาพการอนุรักษ์และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อแหล่งมรดก 8) การกำหนดแผนปกป้องคุ้มครองอนุรักษ์ บริหารจัดการ เพื่อนำเสนอและติดตามผล โดยให้สัมพันธ์กับคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของแหล่งมรดก 9) การกำหนดหน่วยงานหรือองค์กรผู้รับผิดชอบการนำเสนอ และการดูแลปกป้องรักษาแหล่ง โดยให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียภายในท้องถิ่นรายรอบแหล่งมรดกเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้วย และ 10) การจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์ในนามรัฐภาคี เป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาฝรั่งเศส ส่งไปให้ถึงศูนย์มรดกโลก ก่อนวันที่ 1 กุมภาพันธ์ของทุกปี (สำนักงานโครงการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก, 2561: ออนไลน์)

“คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” ได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานในขั้นที่สอง หลังจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้รับการบรรจุอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น โดยกำหนดให้นักวิชาการท้องถิ่นร่วมกับนักวิชาการจากส่วนกลางจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์ พร้อมทั้งมีคณะกรรมการจากสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites : ICOMOS) ประจำประเทศไทย ในฐานะผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบข้อมูลและให้ข้อเสนอแนะ จากนั้นจึงนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญในระดับสากลได้อ่านและวิพากษ์วิจารณ์อีกครั้ง ก่อนที่จะนำไปแปลเป็นภาษาอังกฤษที่สมบูรณ์ในลำดับต่อไป

ทั้งนี้ สิ่งที่คณะกรรมการมรดกโลกให้ความสำคัญในการพิจารณาเอกสารฉบับสมบูรณ์มี 4 ประเด็น ได้แก่ 1) แหล่งมรดกต้องมีคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากล (outstanding universal value) 2) แหล่งมรดกต้องผ่านเกณฑ์มรดกโลกหนึ่งข้อหรือมากกว่า 3) แหล่งมรดกโลกต้องผ่านเงื่อนไขด้านความแท้ดั้งเดิม (authenticity) และความครบถ้วนสมบูรณ์ (integrity) และ 4) แหล่งมรดกต้องผ่านการพิจารณาในเรื่องการปกป้องคุ้มครองและการบริหารจัดการ (ศูนย์มรดกโลกของยูเนสโก, 2555: 73) อนึ่ง เนื่องจากข้อมูลส่วนนี้มีเนื้อหาที่ระบุถึงประเด็นการพิจารณาและคุณค่าของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารอย่างละเอียด ผู้วิจัยจึงนำข้อความตามต้นฉบับมากล่าวถึงเพื่อที่จะให้

ทราบถึงหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการมรดกโลกต้องการนำเสนอและสิ่งที่ “คณะกรรมการนำเสนอ มรดกโลก” ต้องการจะอธิบาย ดังต่อไปนี้

2.3.3.1 คุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากล

แนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) (World Heritage Centre, 2017: 19) ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกได้อธิบายความหมายของคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของแหล่งมรดกไว้ว่า

49. คุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลหมายถึงคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมและ/หรือ ธรรมชาติของแหล่งมรดกที่มีความสำคัญในระดับนานาชาติ มิใช่คุณค่าในระดับชาติหรือ ในระดับท้องถิ่น ดังนั้นแหล่งมรดกที่มีความสำคัญดังกล่าวจึงควรได้รับการคุ้มครอง ป้องกันจากมนุษยชาติโดยรวมเพื่อให้ได้ตกทอดไปถึงอนาคต

ในการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะต้องจัดทำ คำประกาศที่บ่งบอกถึงลักษณะพิเศษและเหตุผลที่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมควรได้รับการพิจารณาว่ามีคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากล คำประกาศดังกล่าวจึงมีความสำคัญยิ่งในการพิจารณา เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และหากมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก คำประกาศนั้นจะนำไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ของศูนย์มรดกโลก ในฐานะที่เป็นคำอธิบายลักษณะและความสำคัญของมรดกโลก (ศูนย์มรดกโลกของยูเนสโก, 2555: 71)

การจัดทำคำประกาศคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร “คณะกรรมการนำเสนอ มรดกโลก” ได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ จากนั้นนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบความถูกต้อง จนกระทั่งได้คำประกาศคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ดังนี้

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นปูชนียสถานเนื่องใน พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ ตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ของ อาณาจักรตามพรลิงค์และเป็นรัฐในสมาพันธรัฐศรีวิชัย ที่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา แกนกลางของวัดคือพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นสถูปขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้น เมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 โดยผสมผสานรูปแบบด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมจาก

ความเชื่อในพุทธศาสนamahayanและเถรวาทจากศิลปะปาละแห่งอินเดีย ศิลปะศรีวิชัย จากอินโดนีเซีย และศิลปะลังกาจากโปโลนนาลูวะ เป็นสัญลักษณ์สำคัญในการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิม มาสู่อาณาจักรตามพรลิงค์และดินแดนอื่น ๆ ในคาบสมุทรมลายูซึ่งเคยนับถือพระพุทธศาสนาMahayanอยู่แต่เดิม ขณะเดียวกันก็มีการผสมผสานเข้ากับศาสนาพราหมณ์ ทั้งไวษณพนิกายและไศวนิกายที่ชาวอินเดียนำเข้ามา จนเป็น “ตัวแบบ” และขยายคุณค่าไปยังอาณาจักรอื่น โดยเฉพาะดินแดนคาบสมุทรมลายู รวมทั้งดินแดนภาคเหนือของไทย โดยเฉพาะสุโขทัย อันเป็นผลให้ประชาชนชาวไทยเกือบทั่วทั้งประเทศนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์อย่างที่เห็นในปัจจุบันนี้ เป็นการแสดงถึงการแลกเปลี่ยนคุณค่าทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติในภูมิภาคข้างเคียงมายังคาบสมุทรมลายู โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์แห่งวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน

สิ่งที่โดดเด่นยิ่งก็คือสถาปัตยกรรมการสร้างสถูปเจดีย์ เพราะใช้แต่เพียงสร้างตามแบบแผนสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงลังกาเท่านั้น แต่ก็นำปรัชญาทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นหลักในการออกแบบ ดังเช่น ซ่างปูนปั้นรอบฐานพระบรมธาตุเจดีย์จำนวน 22 เชือก สื่อความหมายถึงอินทรี 22 (สถานะที่เป็นใหญ่ในภารกิจของตน) ฉัตรวลี 52 ชั้น สื่อความหมายถึงเจดีย์ 52 (อาการหรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต) และพระพุทธรูปปางลีลา 8 องค์ สื่อความหมายไปถึงอริยอัฏฐังคิกมรรค 8 (ทางอันประเสริฐ) ซึ่งเป็นหลักธรรมอันสูงสุดของพระพุทธศาสนา ส่วนลานประทักษิณชั้นบนขององค์พระเจดีย์ มีเจดีย์ทรงระฆังขนาดเล็กตั้งอยู่สี่มุม สื่อความหมายถึงพระพุทธเจ้าในภัทรกัป บัลลังก์ทรงสี่เหลี่ยมที่อยู่ระหว่างองค์ทรงระฆังกับฉัตรวลี ประดับด้วยพระพุทธรูปปางลีลาเรียงเป็นทักษิณาวัตร เรียกว่า “พระเวียน” สื่อความหมายถึงมรรค 8 เป็นต้น นอกจากนี้จุดเด่นด้านกายภาพของปูชนียสถานแห่งนี้ก็คือพระบรมธาตุเจดีย์ยังคงรักษาความแท้และความครบถ้วนสมบูรณ์ตั้งแต่แรกสร้างเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ไว้ได้ รูปแบบสถาปัตยกรรมขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ได้รับอิทธิพลศิลปะลังกาตามแบบอย่างพุทธศิลป์สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเจดีย์ทรงระฆังขนาดใหญ่ที่เก่าแก่ที่สุด รูปแบบทางสถาปัตยกรรมได้มีการพัฒนาโดยปรับส่วนความกว้างลง ทำให้องค์ระฆังเพรียวขึ้น รูปลักษณะที่ปรากฏจึงแตกต่างจากศิลปะลังกา ถือเป็นการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมที่ประสบความสำเร็จในการออกแบบอย่างดียิ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่เจดีย์ทรงระฆังนี้ได้แพร่กระจายไปทั่วในดินแดนไทย

ในด้านความเชื่อพระบรมธาตุเจดีย์นี้ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อ ประเพณีและ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังเช่น การบูชาพระพุทธรูปเจ้าด้วยการนำผ้าพระบฏขึ้นบูชา พระพุทธรูปองค์เป็นประจำทุกปี ซึ่งเรียกว่า “ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ” รวมถึงการถวาย ความศรัทธาด้วยเครื่องพุทธบูชา และวรรณกรรมของกวี ในรูปแบบ “วรรณกรรม ชาพระธาตุ” ที่มีมายาวนานและต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ความเจริญรุ่งเรืองทาง พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิมซึ่งมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นแกนกลางของความ ศรัทธา นอกจากนี้มีส่วนในการสร้างสรรค์วิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบประเพณี และแนวคิดใน หลักปรัชญาของศาสนาแล้ว ยังเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทำให้เกิดการรังสรรค์ ศิลปกรรมเพื่อศาสนาที่งดงามและหลากหลาย ตกทอดมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอัน แสดงถึงภูมิปัญญาของประเทศไทยที่มีอารยธรรมสูงไม่แพ้ชาติใดในโลก ซึ่งถือได้ว่า “คุณค่าโดดเด่นเป็นสากล” โดยแท้

(คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ, 2561: 20-21)

2.3.3.2 เกณฑ์ที่ใช้ในการนำเสนอ

แหล่งมรดกที่จะได้รับการคัดเลือกให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะต้องมีคุณสมบัติ ตามข้อใดข้อหนึ่งหรือมากกว่าตามเกณฑ์การพิจารณาที่กำหนดไว้ในแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญา คุ่มครองมรดกโลก (World Heritage Centre, 2017: 25-26) ดังนี้

- 1) เป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาด
- 2) เป็นการแสดงถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนคุณค่าของมนุษย์ในช่วงเวลาใด เวลาหนึ่ง หรือในพื้นที่วัฒนธรรมใดๆ ของโลกในการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมหรือทาง เทคโนโลยี ศิลปะสถาปัตยกรรม การออกแบบบ้านเมืองหรือการออกแบบภูมิทัศน์
- 3) เป็นพยานหลักฐานที่ยอดเยี่ยม หรือหาที่เสมอเหมือนไม่ได้ ที่แสดงถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี หรืออารยธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ หรือได้สูญหายไปแล้ว
- 4) เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของชนิดอาคาร ผลงานที่เกิดขึ้นทั้งหมดทางสถาปัตยกรรม หรือเทคโนโลยี หรือภูมิทัศน์ที่แสดงถึงขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่ง (หรือมากกว่า) ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์
- 5) เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการตั้งถิ่นฐานแบบประเพณีนิยมของมนุษย์ การใช้ ประโยชน์ที่ดิน หรือการใช้ประโยชน์ท้องทะเล ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมใด วัฒนธรรมหนึ่ง (หรือมากกว่า) หรือการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะ เมื่อถูกคุกคามภายใต้ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถย้อนกลับได้

6) มีความสัมพันธ์โดยตรงหรือเห็นได้ชัดเจนเกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือชนบประเพณีที่ยังคงอยู่กับแนวคิด หรือกับความเชื่อ กับงานศิลปะและวรรณกรรมที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากล

7) ประกอบด้วยปรากฏการณ์ทางธรรมชาติชั้นเยี่ยม หรือพื้นที่ซึ่งมีความงามทางธรรมชาติที่ยอดเยี่ยมและมีความสำคัญทางสุนทรียะ

8) เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นที่เป็นตัวแทนขั้นตอนสำคัญของประวัติของโลก รวมถึงร่องรอยบันทึกของชีวิต มีขบวนการความเป็นไปทางธรณีวิทยาในการก่อตัวของแผ่นดินที่สำคัญ หรือมีความสำคัญด้านสภาพทางธรณีหรือสภาพทางภูมิศาสตร์

9) เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นที่สะท้อนถึงกระบวนการสำคัญที่ดำเนินอยู่ทางนิเวศวิทยา และชีววิทยา ในการวิวัฒนาการและการพัฒนาของระบบนิเวศบนบก ในแหล่งน้ำจืด ชายฝั่งและท้องทะเล และสังคมพืชและสัตว์

10) บรรจุไว้ซึ่งถิ่นที่อาศัยทางธรรมชาติที่มีความสำคัญและนัยสำคัญในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในถิ่นที่อาศัย รวมถึงที่บรรจุไว้ซึ่งชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคามอย่างหนัก ที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลในแนวคิดทางวิทยาศาสตร์หรือการอนุรักษ์

ทั้งนี้ หลักเกณฑ์ข้อ 1-6 จะใช้ในการพิจารณารับรองการเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม และหลักเกณฑ์ข้อ 7-10 จะใช้ในการพิจารณารับรองการเป็นมรดกโลกทางธรรมชาติ ส่วนมรดกโลกแบบผสมระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติจะต้องเข้าหลักเกณฑ์ทั้งสองส่วนอย่างน้อยส่วนหนึ่งข้อ กล่าวเฉพาะเกณฑ์การพิจารณามรดกโลกทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับ การนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะเห็นได้ว่า สิ่งที่ยูเนสโกต้องการคือมรดกโลกจะต้องเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษยชาติโดยรวมและมีความโดดเด่นในระดับสากล โดยเป็นสิ่งที่เคยแสดงถึงความเจริญของกลุ่มคนหรือที่ยังคงมีการใช้ประโยชน์อยู่จนถึงปัจจุบันก็ได้

จากการสัมภาษณ์ ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ (สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2561) พบว่า ในครั้งการเลือกเกณฑ์ที่ใช้ในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้น ครั้งแรก “คณะกรรมการนำเสนอ มรดกโลก” ได้เลือกเกณฑ์การนำเสนอข้อที่ 1, 2 และ 6 ตามข้อเสนอของคณะทำงานของสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร เพื่อนำมาใช้ในการจัดทำเอกสารนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น แต่ในขั้นการจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์ได้เปลี่ยนเกณฑ์การนำเสนอจากข้อที่ 1 ประเด็นเป็นผลงานชิ้นเอกที่จัดทำขึ้นด้วยการสร้างสรรค์อันชาญฉลาด มาเป็นข้อที่ 4 ประเด็นเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงขั้นตอนสำคัญในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ด้วยเหตุผลเมื่อรวบรวมข้อมูลมาได้ระยะหนึ่งทำ

ให้พบว่าโบราณสถานภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยเฉพาะพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะหลายแหล่งทั้งจากศิลปะปาละ ศิลปะลังกา ศิลปะศรีวิชัย ศิลปะชวา และศิลปะทองถิ่น มีความโดดเด่นในเรื่องการผสมผสานทางวัฒนธรรมมากกว่าการสร้างสรรคขึ้นมาเองทั้งหมด จึงปรับเปลี่ยนเกณฑ์การนำเสนอมาเป็นข้อที่ 2, 4 และ 6 “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับข้อพิสูจน์ของเกณฑ์แต่ละข้อไว้ดังนี้

เกณฑ์ข้อ 2 การแสดงถึงความสำคัญของการแลกเปลี่ยนด้านคุณค่าของมนุษย์ตามเวลา หรือในวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่งของโลก ในการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมหรือเทคโนโลยี ศิลปะสถาปัตยกรรมโบราณ การออกแบบผังเมือง หรือการออกแบบภูมิทัศน์

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นปูชนียสถานที่เป็นหลักฐานการแลกเปลี่ยนคุณค่าทางจิตใจของมนุษย์มานานหลายศตวรรษ ตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 14-16 และเจริญสูงสุดในพุทธศตวรรษที่ 18 ในฐานะเป็นจิตวิญญาณของอาณาจักรตามพรลิงค์ที่ตั้งของวัดเดิมเรียกกันว่า “หาดทรายแก้ว” เป็นศูนย์กลาง (Heartland) ในสมัยตามพรลิงค์เมื่อพุทธศตวรรษ 11-16 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับช่วงที่ศาสนาพราหมณ์เจริญสูงสุดในคาบสมุทรมหาคไต้มีลักษณะเป็นสันทรายที่ทอดตัวจากทิศเหนือมาทิศใต้เป็นที่ดอนซึ่งน้ำไม่ท่วม และเป็นแกนของภูมิทัศน์ชายฝั่งทะเล พื้นที่นี้จึงได้รับเลือกให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อในท้องถิ่นกับความเชื่อในศาสนาดั้งเดิม รวมทั้งความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่ได้รับอิทธิพลจากประเทศศรีลังกาในพุทธศตวรรษที่ 18

จากข้อมูลด้านศิลปกรรมขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช พบว่ามีความเกี่ยวพันกับศิลปะลังกาถึงขั้นที่เรียกว่า “ถอดถ่าย” และพยายามสร้างให้เกิดลักษณะ “เป็นลังกา” ให้มากที่สุด บ่งถึงความเข้มข้นของกระแสพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกา ซึ่งเข้ามามีบทบาทในบ้านเมืองต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา นครศรีธรรมราชซึ่งตั้งอยู่บนคาบสมุทรมหาคไต้ นับเป็นอาณานิคมแรก ๆ ของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รับเอาวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสายนี้เข้ามา ดังนั้นจึงมีความใกล้เคียงทางด้านรูปแบบกับสถาปัตยกรรมศิลปะลังกาครั้งพุทธศตวรรษที่ 18 ทั้งนี้รวมถึงร่องรอยความเป็นพระมหาสถูปนอกเมือง และเป็นศูนย์กลางพื้นที่กลุ่มพุทธสถานแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามระบบคิดในพระพุทธศาสนาของคณะมหาวิหารแห่งศรีลังกา

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นสัญลักษณ์สำคัญยิ่งในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม หรือพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์จากภูมิภาคเอเชียใต้ (โดยเฉพาะจากประเทศศรีลังกา) มาสู่ดินแดนศรีวิชัย ตามพรลิงค์ และดินแดนคาบสมุทรมลายูซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาหายานอยู่แต่เดิม ผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการรับและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาสายนี้ คือพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช และพระเจ้าจันทรภาณุผู้ปกครองตามพรลิงค์ ทรงรับและอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทตามแบบลังกา มาเป็นศาสนาประจำรัฐตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 โดยใช้พระบรมธาตุเจดีย์เป็นหลักในการเสริมส่งและบ่มเพาะวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิมให้ประดิษฐานอย่างมั่นคงบนคาบสมุทรมลายู ทั้งยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้หลักปรัชญาของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบดั้งเดิมได้รับการขยายให้กว้างขวางในดินแดนอื่น เช่น ภาคเหนือตอนล่าง และภาคใต้ตอนล่าง จนเป็นผลให้ประชาชนชาวไทยทั่วทั้งประเทศได้หันมารับนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์อย่างเห็นในปัจจุบันนี้

เกณฑ์ข้อ 4 เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของประเภทอาคาร กลุ่มสถาปัตยกรรมหรือเทคโนโลยี ซึ่งแสดงถึงช่วงเวลาที่สำคัญช่วงหนึ่งหรือหลายช่วงในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองของนครศรีธรรมราช ด้วยความศรัทธาจึงทำให้เกิดการถ่ายแบบหรือจำลองแบบไปสร้างยังที่ต่าง ๆ จำนวนมาก ที่เห็นได้ชัดคือเจดีย์ในวัดวออารามหลายแห่งในภาคใต้ที่มีประวัติการสร้างตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เจดีย์บางองค์ในกรุงศรีอยุธยาที่อาจเกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ ความศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาในพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์โปรดเกล้าฯ ให้จำลองพระบรมธาตุเจดีย์มาสร้างไว้ที่ด้านใต้ของพระปฐมเจดีย์ ซึ่งยังปรากฏสืบมาถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีภาพพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดพระปฐมเจดีย์ด้วย

การจำลองแบบพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชไปใช้ มิได้หมายความว่าต้องมีขนาดและรูปแบบที่เหมือนกับต้นแบบทุกประการ แต่ได้แสดงลักษณะเด่นของพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อนำไปถ่ายทอด แม้ว่าเจดีย์ที่จำลองหรือถ่ายแบบมาอาจมีรูปแบบที่แตกต่างบ้าง แต่องค์ประกอบหลักที่ต้องมีเสมอ คือฐานประทักษิณสูง มีช้างล้อมเป็นทรงกลมเน้นองค์ระฆังที่มีขนาดใหญ่ การถ่ายแบบหรือจำลองแบบพระบรมธาตุ

เจดีย์นครศรีธรรมราชไปสร้างยังที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเหมือนหรือต่างจากต้นแบบมากเพียงใด ย่อมสะท้อนถึงทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อความศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมากเพียงนั้น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจึงเป็นตัวอย่างเพียงแห่งเดียวที่ได้รับการสรรค์สร้างขึ้นตามแบบพระพุทธรูปนาถรวาทแบบดั้งเดิมที่ยังคงเหลืออยู่ในคาบสมุทรมลายู ซึ่งแสดงถึงทางวัฒนธรรมที่สำคัญของโลก

เกณฑ์ข้อ 6 มีความสัมพันธ์โดยตรงหรือเห็นได้ชัดเจนกับเหตุการณ์ หรือ ประเพณีที่ยังคงอยู่ หรือความคิดหรือความเชื่อต่องานศิลปกรรม และวรรณกรรมที่มีความโดดเด่นเป็นสากล

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารยังเป็นศูนย์กลางแห่งจิตวิญญาณของประชาชนในภาคใต้อย่างต่อเนื่องหลายศตวรรษ จากจารึกและเครื่องพุทธรูปจำนวนมากทำให้เห็นว่าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้รับการศรัทธาและใส่ใจจากผู้คนทุกชนชั้นในสังคม เห็นได้จากประเพณีที่ยังคงมีความเคลื่อนไหวอยู่บริเวณรายรอบพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น การแห่ผ้าขึ้นธาตุในเดือนสามและเดือนหก การยกหมรับในเดือนสิบ และการลากพระในเดือนสิบเอ็ด ยิ่งกว่านั้นพระบรมธาตุเจดีย์ยังคงเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดโคลงกลอนและศิลปะการแสดงในภูมิภาคนี้มายาวนาน ทำให้พิจารณาว่าเป็นพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีชีวิตยาวนานที่สุดในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พิธีกรรมในการสร้างบุญกุศลที่ถือว่าเป็นงานพิธีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือ “ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ” หมายถึงการนำผ้าผืนยาวขึ้นไปพันห่มรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของทุกปี อาทิ วันมาฆบูชา และวันวิสาขบูชา พุทธศาสนิกชนทั้งในท้องถิ่น จากภูมิภาคอื่นของประเทศไทย และทั่วโลก ได้เดินทางเข้ามาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์โดยการจัดขบวนนำผ้าพระบฏแต่ละผืนมาต่อเรียงกันอย่างยาวเหยียด เพื่อนำไปห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พุทธศาสนิกชนจำนวนนับแสนคนเข้าร่วมพิธีทุกปี สะท้อนถึงความศรัทธาที่มีต่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระธรรมคำสอนที่สืบทอดผ่านกาลเวลาอันยาวนาน

การที่วัฒนธรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นสื่อกลางรวมแรงศรัทธาของมหาชนจรโลงพระพุทธรูปศาสนาแทนวิธีการใช้อำนาจทางอาณาจักรของผู้ครองนคร น่าจะเป็นคำตอบที่ดีแก่นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีว่าเหตุใดภาคใต้ซึ่งเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาที่รุ่งโรจน์มาหลายพุทธศตวรรษ แต่ไม่มีศาสนาสถานที่มีขนาดโอฬาริก อย่างเช่นที่บุโรพุทโธหรือนครวัดก็เพราะบรรดาเครื่องบูชาพระบรมธาตุ

ที่เป็นสิ่งของสูงค่าและหลากหลายมีอยู่ในพิพิธภัณฑสถานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พุทธกรรมกรรมการปฏิบัติบูชาต่าง ๆ ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันล้วนเกิดแต่ศรัทธา อันบริสุทธิ์ใจตามพลังมโนคติของแต่ละคน มิได้เกิดเพราะถูกบังคับกดขี่แต่อย่างใด จริงอยู่แม้ว่าการสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ มิได้จำเพาะแต่พระบรมธาตุเจดีย์แห่ง นี้เท่านั้น แต่ก็ไม่มีแห่งใดจะฝังลึกอยู่ในศรัทธาปสาทะของชาวพุทธเหนียวแน่นและ พิสดารเท่าที่นี้ การแสดงออกทางความคิดเช่นนี้ เป็นการหลอมรวมสัญลักษณ์อันเป็น ธรรมชาติของคนในพื้นที่ แรงบันดาลใจทางศาสนา และความสามารถในการบริหารจัดการ ของเจ้าผู้ครองนคร ซึ่งก่อให้เกิดบรรทัดฐานหรือมาตรฐานในการรักษาและ ขยายศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางไปทั่วทุกพื้นที่ ทั้งในศตวรรษนี้และศตวรรษ ต่อ ๆ ไป

(คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ, 2561: 30-34)

อย่างไรก็ตาม ขณะ “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” กำลังจัดทำเอกสารฉบับ สมบูรณ์ ได้พบปัญหาเรื่องการแสวงหาเอกสารหลักฐานที่จะนำมาประกอบการเขียนตามเกณฑ์ข้อ 4 ประเด็นเป็นตัวอย่างเป็นโดดเด่นของสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงขั้นตอนสำคัญในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ จึงตัดเกณฑ์ข้อดังกล่าวออก แล้วนำเกณฑ์ข้อ 3 ประเด็นเป็นพยานหลักฐานที่ยอดเยี่ยมแสดงถึง อารยธรรมที่ยังคงเหลืออยู่มาแทน จากนั้นดำเนินการจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์ต่อจนเสร็จ แล้วส่งไป ให้กรมศิลปากรช่วยพิจารณาเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ปรากฏว่ากรมศิลปากรเสนอให้ตัดเกณฑ์ ข้อที่ 3 ออก พร้อมทั้งปรับเนื้อหาในส่วนการตอบเกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 2 และ 6 รวมถึง คำประกาศคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งเป็นเนื้อหาส่วนที่สำคัญ อีกครั้ง “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” จึงต้องกลับมาปรับปรุงเอกสารให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อที่จะ ได้เสนอให้คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลกพิจารณาในลำดับต่อไป

2.3.3.3 ความแท้ดั้งเดิมและความครบถ้วนสมบูรณ์

มรดกทางวัฒนธรรมที่จะได้รับรองว่ามีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลต้องผ่านเงื่อนไข การพิจารณาเรื่องความแท้ดั้งเดิมและความครบถ้วนสมบูรณ์ ฉะนั้น เงื่อนไขทั้งสองจึงมีความสำคัญ ในการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก แนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญา คุ้มครองมรดกโลก (World Heritage Centre, 2017: 27) ได้กล่าวถึงความแท้ดั้งเดิมไว้ว่า

82. มรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณลักษณะเป็นไปตามเงื่อนไขของความแท้ดั้งเดิม ต้องมีการอธิบายและการนำเสนอให้เห็นถึงคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นอย่างน่าเชื่อถือในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

- รูปแบบและการออกแบบ
- วัสดุและสสาร
- การใช้ประโยชน์และหน้าที่
- จารีตประเพณี เทคนิค และระบบการจัดการ
- สถานที่ตั้งและสภาพองค์ประกอบ
- ภาษาและรูปแบบอื่น ๆ ของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้
- จิตวิญญาณและความรู้สึก
- ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอื่น ๆ

ความแท้ดั้งเดิมจึงเป็นการพิจารณาคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมของแหล่งมรดกในประเด็นต่าง ๆ ข้างต้น เพื่อที่จะบอกว่าคุณสมบัติเหล่านั้นสามารถถ่ายทอดคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งความแท้ดั้งเดิมเป็นการพิสูจน์ว่ามรดกทางวัฒนธรรมนั้นเป็นของที่มีมานานแล้ว มิใช่ของที่ทำขึ้นมาใหม่หรือลอกเลียนแบบมาจากที่อื่น “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” กล่าวถึงความแท้ดั้งเดิมของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารไว้ดังนี้

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้รับการอนุรักษ์ตามรูปแบบดั้งเดิมตลอดมาตั้งแต่ช่วงเริ่มก่อสร้าง แม้ว่าบางส่วนจะผ่านการปฏิสังขรณ์ตามประเพณีมาแล้วในบางช่วงเวลา ความเชื่อและความศรัทธาของผู้คนที่มีต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมทำให้สามารถรักษาความแท้ดั้งเดิมของพระบรมธาตุเจดีย์และพุทธสถาปัตยกรรมในวัดเอาไว้ได้ การปฏิสังขรณ์ที่อาศัยหลักทางวิชาการได้ดำเนินการอย่างพิถีพิถันอย่างยิ่ง โดยเฉพาะปีพุทธศักราช 2537-2538 โบราณสถานแห่งนี้ได้รับการปกป้องคุ้มครองโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2504 (ปรับปรุงแก้ไขปีพุทธศักราช 2535) เทศบัญญัติและระเบียบต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการปกป้องภายในที่ตั้งของวัดและพื้นที่โดยรอบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้รับการดูแลรักษาและบูรณะโดยกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม และจังหวัดนครศรีธรรมราช วัดและชุมชน ต่างมีความเข้าใจในข้อตกลงในการปกป้องคุ้มครองทำให้วัดไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะดั้งเดิม ทั้งด้านการวางแผนผังรูปแบบสถาปัตยกรรม วัสดุ และที่ตั้ง เท่ากับเป็นการดำรงอยู่ของศาสนสถานที่ยังมี

การใช้สอยเพื่อประกอบพิธีทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะ “มรดกที่มีชีวิต”
 มาตราปัจจุบัน

(คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ, 2561: 23)

ด้านความครบถ้วนสมบูรณ์ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม แนวทางการอนุรักษ์ตาม
 อนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก (World Heritage Centre, 2017: 27-28) ระบุไว้ว่า

88. ความครบถ้วนสมบูรณ์เป็นวิธีการตรวจสอบถึงความเป็นอยู่ที่ปรากฏใน
 ภาพรวม ความรู้สึกที่สัมผัสได้ของมรดกทางธรรมชาติและ/หรือทางวัฒนธรรม และ
 คุณลักษณะของสิ่งนั้น ในการตรวจสอบสภาพของความครบถ้วนสมบูรณ์จำเป็นต้องมี
 การประเมินประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ทุกองค์ประกอบที่จำเป็นในการอธิบายถึงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลของ
 แหล่งมรดก

2) การมีขนาดที่เพียงพอที่จะเป็นหลักประกันว่ามีความเป็นตัวแทน
 ที่ครบถ้วนของสภาพและกระบวนการที่แสดงออกถึงความหมายสำคัญของ
 แหล่งมรดก

3) การที่แหล่งมรดกจะต้องอยู่ในสภาวะอันเลวร้ายที่เป็นผลกระทบมาจาก
 การพัฒนาหรือการถูกปล่อยปละละเลย

อนึ่ง ข้อมูลเหล่านี้จะต้องนำเสนอเป็นข้อแฉ่งเกี่ยวกับความครบถ้วนสมบูรณ์
 ของแหล่งมรดก

89. แหล่งมรดกที่นำเสนอในหลักเกณฑ์ข้อที่ 1-6 จะต้องมีสภาพทางกายภาพ
 และ/หรือคุณลักษณะที่สำคัญของแหล่งมรดกอยู่ในสภาพดีหรือยังคงสัดส่วนที่พอเหมาะ
 ทำให้สามารถสื่อถึงคุณค่าในภาพรวมได้ ขณะสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการ
 เสื่อมสภาพของแหล่งมรดกก็จะต้องได้รับการควบคุม นอกจากนี้หน้าที่ของแหล่ง
 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมหรือเมืองประวัติศาสตร์ รวมถึงคุณสมบัติที่สำคัญของ
 แหล่งมรดกนั้นจะต้องยังคงมีการรักษาไว้ให้คงอยู่

สรุปได้ว่า ความครบถ้วนสมบูรณ์คือการยังคงมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นส่วนประกอบ
 ของแหล่งมรดก อันส่งผลให้แหล่งมรดกสามารถแสดงคุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลให้เห็นได้อย่างชัดเจน
 ความครบถ้วนสมบูรณ์จึงอาจพิจารณาได้จาก 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ความเป็นองค์รวมคือมีสิ่ง
 ที่สำคัญทั้งหมดอยู่ในแหล่งมรดก ความสมบูรณ์คือไม่มีสิ่งใดสูญหายไป เสื่อมสภาพไป หรือถูกทำลาย

อย่างมีนัยสำคัญ และความปลอดภัยจากภัยคุกคามคือไม่มีสิ่งใดที่ถูกคุกคามโดยการพัฒนา การเสื่อมสภาพ หรือการถูกทอดทิ้ง “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” รายงานความครบถ้วน ความสมบูรณ์ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารไว้ดังนี้

ภายในกำแพงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งเป็นเครื่องกำหนดขอบเขต ศาสนสถานมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นประธานของวัด ล้อมรอบด้วยอาคารที่มีการวางผัง อย่างดีภายในกำแพงวัด ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ ทั้งรูปร่างและขนาดที่บ่งบอกถึง ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ทั้งหมดได้ทำให้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีความครบถ้วน สมบูรณ์อย่างแท้จริง นับเป็นตัวอย่างที่ดีของการวางแผนผังและเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความ สมบูรณ์ตามลักษณะของวัดในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งมีอายุราวต้น พุทธศตวรรษที่ 18 นับเป็นคุณประโยชน์ต่อการใช้สอยในลักษณะ ศาสนสถานตลอดมา ประเพณีการสร้างบุญกุศลได้แสดงออกในรูปแบบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทุกเดือน ได้นำพาพุทธศาสนิกชน รวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างภาษามารวมกันที่นี้ ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่เป็นเอกภาพได้แสดงให้เห็นได้จากพิธีกรรมทาง ศาสนาที่วัดในช่วงของการประกอบพิธีกรรม พระเจดีย์ประธานของวัดถือว่าเป็น สัญลักษณ์ที่ผู้คนเคารพนับถือ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุได้ดำเนินไปโดยคณะผู้มีจิตศรัทธา พิธีถวายผ้าพระภุมมาแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ได้ทำให้ผู้คนจำนวนมากมารวมกัน เป็นสิ่งที่ชี้ชัดถึงจิตวิญญาณที่เต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธาของพุทธศาสนิกชน กล่าวโดยสรุป วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจึงมีความครบถ้วนสมบูรณ์ทั้งทางด้านกายภาพและ ด้านจิตวิญญาณโดยแท้

(คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ, 2561: 25)

2.3.3.4 การปกป้องคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม

“คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” ได้จัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และคุ้มครอง มรดกทางวัฒนธรรมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารบรรจุไว้ในภาคผนวกของเอกสารฉบับสมบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การบริหารจัดการและอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสม รวมถึงสามารถดำรงรักษาคุณค่าอันโดดเด่นอันเป็นสากลของแหล่งมรดกให้ยั่งยืน

แผนการจัดการนี้มีที่มาจากการประชุมระดมความคิดเห็นของผู้แทนจากหน่วยงาน ราชการและประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จำนวน 90 คน เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2559 ประกอบกับการวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงในแต่ละประเด็น เพื่อให้เห็น ลักษณะของงานที่จะต้องดำเนินการ ทำให้พบว่าม้งานสำคัญที่ต้องดำเนินการรวม 7 งาน ได้แก่

งานคงความดั้งเดิมของโบราณสถานและประเพณี งานสร้างความตระหนักรู้ในความสำคัญของการเป็นมรดกโลก งานจัดการเสริมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัด งานจัดการด้านการจราจรที่จอดรถและระบบขนส่งสาธารณะ งานจัดการด้านการท่องเที่ยว งานจัดการด้านภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม และงานเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน (สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559: 48)

หลังจากนั้นคณะกรรมการดำเนินงานได้นำแนวคิดด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) มาประกอบการพิจารณาทำให้พบว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องรักษาความสมดุลของประเด็นทางด้านสิ่งแวดล้อมและกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและการท่องเที่ยว การเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและประเพณีไว้ให้ได้ ดังนั้นจึงกำหนดกรอบของแผนงานเป็น 5 ด้านตามแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนและนำสิ่งที่ต้องดำเนินการข้างต้นบรรจุเข้าไว้ในแต่ละแผนงาน ดังนี้

1) **แผนงานด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ** เป็นการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบแหล่งมรดก โดยเน้นการแก้ไขปัญหาทางกายภาพที่แหล่งมรดกกำลังเผชิญอยู่ สิ่งที่ต้องดำเนินการประกอบด้วย การจัดระเบียบร้านค้าและผู้ค้าเร่ การจัดระเบียบป้ายแนะนำและป้ายโฆษณา การป้องกันน้ำท่วมขัง การจัดการความสะอาดภายในวัด การแก้ไขปัญหาขยะ ความปลอดภัยภายในวัด การป้องกันการเพิ่มของจำนวนนกพิราบ ระบบสาธารณูปโภค การจัดผังพื้นที่ การจัดระเบียบการจราจร การปรับปรุงภูมิทัศน์ และการบูรณะวัด

2) **แผนงานด้านสังคม** เน้นเรื่องการสร้างตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของแหล่งมรดก รวมถึงการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีปฏิบัติ สิ่งที่ต้องดำเนินการประกอบด้วย การประชาสัมพันธ์เรื่องการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกอย่างต่อเนื่องผ่านช่องทางต่าง ๆ การจัดอบรมสัมมนาวิชาการเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก การจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในสถานศึกษา การผลิตผลงานวิจัยเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และการเผยแพร่เอกสาร ผลงานวิจัย ตลอดจนเอกสารการประชุมต่าง ๆ สู่สาธารณะ

3) **แผนงานเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว** มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเน้นสนับสนุนเศรษฐกิจในท้องถิ่นให้เข้มแข็ง สิ่งที่ต้องดำเนินการประกอบด้วย การจัดการภายในวัดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว การพัฒนาการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในจำนวนที่เหมาะสมในแต่ละช่วงเวลา และการจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาวัด

4) **แผนงานด้านการเมืองการปกครอง** เป็นความพยายามส่งเสริมกระบวนการธรรมาภิบาล โดยเน้นความโปร่งใสและความร่วมมือจากประชาชน สิ่งที่ต้องดำเนินการประกอบด้วย

การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาวัด การออกกฎหมายเฉพาะเพื่อคุ้มครองรักษาแหล่งมรดก และการออกข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในวัด

5) *แผนงานด้านการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี* เน้นในเรื่องความแท้และดั้งเดิมของแหล่งมรดก ตลอดจนการสืบสานวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ สิ่งที่ต้องดำเนินการประกอบด้วย การตรวจตราและดูแลรักษาทรัพยากรกายภาพให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ การป้องกันการเสื่อมโทรมของโบราณสถาน การถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของพื้นที่และหลักการอนุรักษ์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีโดยการเชิญชวนพุทธศาสนิกชนให้เข้าร่วมกิจกรรมตามประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์โดยเน้นการปลูกฝังที่เด็กและเยาวชน

“คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” ได้วิเคราะห์แผนการจัดการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและจำแนกการดำเนินงานออกเป็นโครงการต่าง ๆ จำนวน 38 โครงการ เพื่อให้แต่ละแผนงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ประกอบด้วย *โครงการระยะสั้นที่ดำเนินการภายในหนึ่งปี* เช่น การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภคภายในวัด การจัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจเพื่อจัดระเบียบร้านค้าภายในวัด การทบทวนเทศบัญญัติควบคุมอาคารสูงในพื้นที่โดยรอบวัด *โครงการระยะกลางที่ดำเนินการในช่วงสองปีถึงสามปี* เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัด การจัดระบบจราจรและระบบขนส่งสาธารณะภายในเมืองนครศรีธรรมราช และการจัดระเบียบสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ และระบบสาธารณูปโภคอื่น ๆ ลงใต้ดิน ส่วน *โครงการระยะยาวที่จะดำเนินการเป็นประจำทุกปีตลอดไป* เช่น การบูรณปฏิสังขรณ์ การสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การรณรงค์และเชิญชวนให้ประชาชนทุกระดับเข้าร่วมงานประเพณีประจำปีต่าง ๆ

แผนการจัดการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมยังได้กำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบในแต่ละโครงการตามหน้าที่ที่หน่วยงานนั้น ๆ ดำเนินการอยู่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการ เช่น วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช เทศบาลนครนครศรีธรรมราช วัฒนธรรมจังหวัด สำนักศิลปากรที่ 14 ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด สถาบันการศึกษาในจังหวัด สถานีตำรวจภูธรเมืองนครศรีธรรมราช ประชาสัมพันธ์จังหวัด ภาคเอกชน ภาคประชาชน จากการสำรวจรายชื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการต่าง ๆ ข้างต้น พบว่า หน่วยงานราชการในจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นภาคส่วนหลักในการดำเนินงาน ส่วนภาคเอกชนและภาคประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานบางโครงการ

ผู้วิจัยได้ติดตามการดำเนินงานของ “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” พบว่างานหลายส่วนได้ดำเนินการไปตามแผนการจัดการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมแล้ว

ไม่ว่าจะเป็นโครงการบูรณปฏิสังขรณ์วัด การปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัด การรณรงค์และเชิญชวนให้ประชาชนทุกระดับเข้าร่วมงานประเพณีประจำปีต่าง ๆ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ความคืบหน้าในการนำเสนอมรดกโลก หมายความว่า การจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลกได้ดำเนินไปพร้อมกับการปฏิบัติงานตามแผนงานในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะที่เห็นได้ชัดคือการดำเนินโครงการตามแผนงานด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2.3.4 การดำเนินงานด้านกายภาพและการจัดการสภาพแวดล้อม

ในการพิจารณามรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของยูเนสโก คณะกรรมการมรดกโลกจะพิจารณาว่า คุณค่าโดดเด่นในระดับสากลของมรดกทางวัฒนธรรมจะต้องไปตามเงื่อนไขของความเป็นของแท้ดั้งเดิมและความครบถ้วนสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังต้องมีระบบการคุ้มครองและการจัดการอย่างเพียงพอสำหรับการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมนั้น (World Heritage Centre, 2017: 26)

“คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” ได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดพื้นที่ของมรดกทางวัฒนธรรมที่จะนำเสนอสู่การพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ประกอบด้วย **ส่วนแรก พื้นที่อนุรักษ์สำคัญ (Core zone)** เป็นพื้นที่ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงคุณค่าโดดเด่นเป็นสากล รวมถึงความเป็นของแท้ดั้งเดิมและความครบถ้วนสมบูรณ์ของมรดกทางวัฒนธรรมนั้น ได้แก่ บริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ประมาณ 32 ไร่ **ส่วนที่สอง พื้นที่กันชน (Buffer zone)** เป็นพื้นที่ล้อมรอบมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้นำเสนอและทำหน้าที่ปกป้องแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ บริเวณรอบวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในเขตเมืองเก่านครศรีธรรมราช ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือจดคลองท่าวังและวัดท่าโพธิ์วรวิหารด้านเหนือ ทิศตะวันออกจดวัดท่าโพธิ์วรวิหารด้านตะวันออก ถนนศรีปราชญ์ ถนนศรีธรรมมาโศก และแนวกำแพงเมืองพระเวียงด้านตะวันออก ทิศใต้จดคลองคูพาย และทิศตะวันตกจดคลองหัวอ่อง คลองท้ายวัง และคลองทุ่งปรัง พื้นที่ประมาณ 115 ไร่

ภาพที่ 6 พื้นที่อนุรักษสำคัญและพื้นที่กั้นชนในเขตเมืองนครศรีธรรมราช

(วิรุจ ถิ่นนคร, 2560: 100)

เมื่อได้ขอบเขตของพื้นที่อนุรักษสำคัญและพื้นที่กั้นชนแล้ว คณะกรรมการได้ดำเนินงานด้านกายภาพและการจัดการสภาพแวดล้อมในพื้นที่ทั้งสองเพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขของยูเนสโก โดยมอบหมายให้สำนักสถาปัตยกรรมและการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เป็นคณะทำงานศึกษาวิจัยและออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ จากนั้นนำผลการวิเคราะห์ไปเป็นแนวทางในการปรับปรุงภูมิทัศน์และการกำหนดมาตรการควบคุมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

การปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่อนุรักษ คณะทำงานได้กำหนดแนวคิดในการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมคุณค่าของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ประกอบด้วย *แนวคิดที่หนึ่ง* การพัฒนาและส่งเสริมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารให้มีความสง่างามและมีความโดดเด่นเป็นสัญลักษณ์ของเมือง โดยการรื้อย้ายอาคารสร้างใหม่อยู่ใกล้บริเวณโบราณสถานและอยู่ในตำแหน่งบดบังทัศนียภาพของพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อส่งเสริมคุณค่าของโบราณสถาน พร้อมทั้งการสร้างอาคาร

ขึ้นใหม่ในตำแหน่งที่ไม่บดบังทัศนียภาพ โดยรูปแบบอาคารจะมีความกลมกลืนกับโบราณสถานและสามารถบ่งบอกได้ว่าเป็นอาคารที่สร้างขึ้นใหม่ รวมถึงการออกมาตรการห้ามการก่อสร้างอาคารภายในพื้นที่ *แนวคิดที่สอง* การอนุรักษ์องค์ประกอบที่สำคัญในพื้นที่ โดยการส่งเสริมความสำคัญและสะท้อนถึงบรรยากาศเดิมตามรูปแบบพุทธศาสนา ลัทธิเถรวาทลังกาวงศ์ ด้วยวิธีการให้ความสำคัญกับพระบรมธาตุเจดีย์ วิหารต่าง ๆ ตลอดจนลานทราย ตามคติความเชื่อเรื่องการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บนหาดทรายแก้ว และ *แนวคิดที่สาม* การปรับปรุงพื้นที่บริเวณลานหน้าวัดให้มีเอกลักษณ์และสามารถรองรับกิจกรรมในงานประเพณี การท่องเที่ยว และการนันทนาการของชุมชนโดยรอบการปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้นำแนวคิดสำคัญดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่และสิ่งปลูกสร้างจำนวน 7 รายการ ได้แก่

1) การปรับพื้นที่ลานวัดทางด้านทิศตะวันออกให้เป็นลานทรายเพื่อรองรับกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการปรับปรุงพื้นที่ให้สามารถมองเห็นองค์พระบรมธาตุเจดีย์และโบราณสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในมุมมองที่สวยงามและชัดเจนขึ้น รวมทั้งสอดคล้องกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บนหาดทรายแก้ว

2) การปรับทางเดินหลักบริเวณลานทรายด้านหน้าวัดให้มีขนาดใหญ่เพื่อใช้ในกิจกรรมทางศาสนาและการปฏิบัติประเพณีต่าง ๆ โดยใช้วัสดุพื้นที่มีรูปผิวตามธรรมชาติ

3) การย้ายอนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและนางเลือดขาว พระนางเหมชาลา และเจ้าทนกุมาร รวมถึงสมเด็จพระสมณเจ้าสิน ซึ่งเป็นอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ไปวางไว้ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ใกล้พระวิหารหลวง

4) การรื้อย้ายอาคารสำนักงานจัดหาผลประโยชน์ ศาลาขายดอกไม้รูปเทียนบริเวณทางเดินเข้าวัดและด้านหน้าวิหารคด ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่ เพื่อไม่ให้บดบังทัศนียภาพของวิหารคดและส่งเสริมความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์

5) การปรับปรุงรูปแบบของศูนย์จำหน่ายสินค้าที่ระลึกให้มีอัตลักษณ์ที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่

6) การตกแต่งต้นไม้บริเวณรอบระเบียงคดและด้านหน้าวิหารโพธิ์พระเดิมเพื่อให้เห็นโบราณสถานทั้งสองชัดเจนขึ้น

7) การเพิ่มที่นั่งพักบริเวณลานจอดรถ โดยใช้ประโยชน์จากต้นไม้ใหญ่ที่มีอยู่ในพื้นที่เดิม

ส่วนการปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่กันชน คณะทำงานได้นำประเด็นการวิเคราะห์ด้านกายภาพทั่วไปของพื้นที่มาเป็นแนวคิดในการปรับปรุงพื้นที่ด้านต่าง ๆ ดังนี้

แนวคิดในการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินตามผังเมืองรวมเมืองนครศรีธรรมราช
คือ การปรับปรุงบริเวณพื้นที่องค์ประกอบเมืองเก่าให้ชัดเจนยิ่งขึ้น พร้อมทั้งรักษาองค์ประกอบของเมืองเก่าให้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจในปัจจุบัน ดำเนินการโดยการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณรอบพื้นที่กันชนให้เป็นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย รวมถึงให้สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในปัจจุบันและอนาคต ขณะเดียวกันดำเนินการควบคุมการใช้ประโยชน์อาคารและกิจกรรมที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ เช่น สถานบันเทิง การค้าส่งขนาดใหญ่

แนวคิดในการปรับปรุงระบบการสัญจร คือ การปรับปรุงถนนราชดำเนินให้เป็นเส้นทางหลักในการเดินทางเข้าสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร รวมทั้งเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมของเมืองทางด้านประเพณีและศาสนา ตลอดจนเชื่อมต่อกับโบราณสถานและสถานที่สำคัญของเมือง ดำเนินการโดยการปรับปรุงทางข้ามถนนบริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและสถานที่สำคัญอื่น ๆ ปรับผิวจราจรเป็นแบบพิเศษเพื่อลดความเร็วของรถ ขยายทางเดินเท้าพร้อมเพิ่มหลังคา กันแดดเพื่อให้ทางเดินเท้าสามารถเชื่อมต่อกับโบราณสถานและกิจกรรมร้านค้าริมถนนราชดำเนิน ขณะเดียวกันดำเนินการจัดระเบียบการจราจรและจัดลำดับศักดิ์ของถนนใหม่ โดยลดความเป็นถนนสายหลักของถนนราชดำเนินและใช้ถนนพัฒนาการคูขวางหรือถนนสายอื่น ๆ เป็นทางเลี่ยงเมือง นอกจากนี้ยกเลิกการอนุญาตให้รถบรรทุกขนาดใหญ่เข้ามาในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรมเพื่อลดความหนาแน่นของการจราจร รวมถึงการสันสเทือนที่อาจส่งผลกระทบต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์และโบราณสถานที่สำคัญ พร้อมเพิ่มระบบขนส่งสาธารณะและรถนำเที่ยว รวมทั้งจัดหาที่จอดรถและรถจักรยานยนต์ให้เช่าอยู่ด้านนอกเขตพื้นที่กันชน

แนวคิดในการปรับปรุงพื้นที่และมุมมอง คือ การพัฒนาและส่งเสริมพื้นที่อนุรักษ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารให้เป็นที่ยุทธศาสตร์ที่มีความสง่างามและมีความโดดเด่นของเมือง พร้อมทั้งปรับปรุงพื้นที่โบราณสถานและสถานที่สำคัญโดยรอบ ด้วยการเปิดมุมมองให้สามารถเห็นได้ชัดและให้มีสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกับพื้นที่ ดำเนินการโดยการขึ้นทะเบียนโบราณสถานคูเมืองทั้งสี่ด้าน กำหนดขอบเขตของคูเมืองโดยการขุดลอกให้ปรากฏชัดเจน จากนั้นรื้อย้ายสิ่งก่อสร้างที่รุกล้ำพื้นที่แนวกำแพงเมืองและคูเมือง แล้วจึงจัดภูมิทัศน์ให้ให้มีเอกลักษณ์ถูกต้องตามรูปแบบเดิม ส่วนต่อมาควบคุมการติดตั้งป้ายโฆษณาทุกชนิดบริเวณริมรั้ววัดเพื่อป้องกันการบดบังโบราณสถานและปัญหามลพิษทางสายตา อีกทั้งควรออกกฎหมายเทศบัญญัติควบคุมความสูงและรูปแบบของอาคารในพื้นที่กันชนทั้งหมดไม่ให้สูงเกิน 12 เมตรที่สันหลังคา

แนวคิดในการปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในบริเวณพื้นที่ โดยชุมชนได้รับผลประโยชน์ แต่ต้องไม่รบกวนโบราณสถานและสถานที่สำคัญในพื้นที่ ดำเนินการโดยการจัดระเบียบเส้นทางท่องเที่ยวและ

กำหนดพื้นที่จอดรถของสถานที่สำคัญ พร้อมทั้งการควบคุมรถนำเที่ยวขนาดใหญ่ไม่ให้เข้ามาในพื้นที่อนุรักษ์สำคัญและพื้นที่กันชน โดยกำหนดพื้นที่จอดรถนำเที่ยวขนาดใหญ่ให้อยู่นอกพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันเพิ่มประสิทธิภาพการเข้าถึงพื้นที่ของระบบขนส่งสาธารณะ เช่น มีรถนำเที่ยวขนาดเล็กไว้บริการนักท่องเที่ยว

อนึ่ง การดำเนินงานด้านกายภาพและการจัดการสภาพแวดล้อมข้างต้นได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาล จังหวัดนครศรีธรรมราช และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 351,610,000 บาท แบ่งออกเป็น งบประมาณการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร 20,000,000 บาท การปรับปรุงทางเท้าถนนราชดำเนิน 15,000,000 บาท การปรับปรุงระบบสายไฟฟ้าลงดิน 80,000,000 บาท การติดตั้งระบบไฟฟ้าตกแต่งพระบรมธาตุเจดีย์ 13,500,000 บาท และการปรับปรุงและพัฒนาถนนพุทธภูมิ 223,610,000 บาท (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2557: 25-26) งบประมาณที่จังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับในครั้งนี้ถือว่าเป็นผลพลอยได้จากการนำเสนอมรดกโลก โดยจังหวัดได้นำมาใช้ในการสร้างเส้นทางคมนาคม รวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์ทั้งภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและในเขตเมืองนครศรีธรรมราชให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามยิ่งขึ้น ทั้งยังก่อให้เกิดการจ้างงานและเพิ่มเงินหมุนเวียนในพื้นที่อีกด้วย

2.3.5 ประเด็นทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจในการเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก

ข้อมูลส่วนหนึ่งจากร่างเอกสารฉบับสมบูรณ์ที่จะนำเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลก ทำให้เห็นได้ว่าประเด็นที่คณะกรรมการฝ่ายวิชาการนำเสนอให้เห็นถึงความโดดเด่นเป็นสากลของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร คือ *การเป็นสัญลักษณ์ของการรับพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์จากภูมิภาคเอเชียใต้มายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนและทำหน้าที่ส่งผ่านต่อไปยังดินแดนข้างเคียง จนทำให้พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์กลายเป็นศาสนาที่สำคัญของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา* ความหมายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเรื่องพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์เป็นประเด็นทางวัฒนธรรมที่คณะกรรมการฝ่ายวิชาการพยายามกล่าวถึง

พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ หรือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ คือ พุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบหนึ่งที่เผยแพร่มาจากประเทศศรีลังกา ตามประวัติระบุว่า ภายหลังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วประมาณ 100 ปี ในการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 2 ณ เมืองไวศาลี ประเทศอินเดียได้มีคณะสงฆ์วัชชีบุตร เมืองปราจีน ขอแก้ไขบทบัญญัติ 10 ประการเพื่อให้พระสงฆ์พึงกระทำได้ เช่น การฉันทเพลช่วงบ่าย การตีมเหล่าดิบแรกกลั่น การรับเงินและทอง แต่พระสงฆ์ฝ่ายเมืองปาฐาเห็นว่าเป็นเรื่องผิดพระวินัย ผลการประชุมคณะสงฆ์ลงมติว่าเรื่องทั้ง 10 ประการผิดพระวินัยบัญญัติ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2518: 6-7) ต่อมาเหตุการณ์บานปลายเป็นความขัดแย้ง

ทำให้คณะสงฆ์เมืองปราจีนซึ่งมีจำนวนมากกว่าออกไปตั้งนิกายมหาสังฆิก ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของ พุทธศาสนานิกายมหายาน ขณะที่พระสงฆ์ฝ่ายเมืองปาฐาได้ชื่อว่านิกายเถรวาท ซึ่งมีความหมายไปในทำนองว่าเป็นพวกที่ถือหลักการตามวาทะดั้งเดิม ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย

ถึงพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชทรงพยายามที่จะกำจัดคณะสงฆ์วัชชีบุตร แต่ไม่สามารถกำจัดได้ เพราะคณะสงฆ์วัชชีบุตรมีมาก เมื่อคณะสงฆ์วัชชีบุตรถูกราชภัยก็พากันหนีขึ้นไปอยู่ทางอินเดียฝ่ายเหนือ (สุรพล คำริห์กุล, 2554: 2) ถัดมาพระเจ้าอโศกมหาราชโปรดให้กระทำสังคายนาพระธรรมวินัยและทรงชำระสมณวงศ์ให้บริสุทธิ์ แล้วโปรดให้ส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่ศาสนาในนานาประเทศ 9 สาย โดยพระมหินทเถระและพระนางสังฆมิตตา พระราชโอรสและพระราชธิดาของพระองค์ พร้อมด้วยบริวารได้ไปเผยแผ่พุทธศาสนานิกายเถรวาทยังลังกาในรัชสมัยพระเจ้าเทวานัมปิยะติสสะ

พระมหินทเถระทรงวางรากฐานพุทธศาสนาในลังกาโดยการสร้างสำนักศึกษาชื่อว่า มหาวิหาร เพื่อให้เห็นศูนย์กลางในการศึกษาของนิกายเถรวาท หลังจากนั้นพุทธศาสนานิกายเถรวาท สำนักมหาวิหารก็แผ่ขยายไปทั่วลังกา กระทั่งพุทธศตวรรษที่ 9 พุทธศาสนาในลังกาก็แยกออกตั้งใหม่อีก 2 สำนัก คือ อภัยคีรี เป็นสำนักที่แยกตัวออกมาจากมหาวิหาร โดยศึกษาพุทธศาสนาแบบเถรวาท และมหายานควบคู่กันไป อีกสำนักชื่อว่าเซตวัน แยกออกมาจากอภัยคีรีและไม่เข้ากับมหาวิหาร อย่างไรก็ตาม มหาวิหาร ก็ยังคงเข้มแข็งเพราะเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมสามารถรักษาความบริสุทธิ์ในนิกายเถรวาทไว้ได้อย่างสมบูรณ์โดยไม่ยอมให้มีการแก้ไขหลักธรรมคำสอนใด ๆ ทั้งสิ้นและยังตั้งข้อรังเกียจพระสงฆ์สำนักอื่นว่าเป็นพวกนอกจารีต (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2515: 4)

ต่อมาพระเจ้าปรักรมพาหุที่ 1 ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1708 พระองค์ทรงเห็นว่า พุทธศาสนานิกายเถรวาทสำนักมหาวิหารเป็นสำนักดั้งเดิมที่รับเข้ามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และเป็นคณะสงฆ์ที่มีความบริสุทธิ์มากกว่าสำนักอื่น ๆ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูพุทธศาสนานิกายเถรวาทสำนักมหาวิหาร โดยการสังคายนาพระไตรปิฎกทั้งในส่วนพระธรรมวินัยและการแปลฎีกาพระไตรปิฎกจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงจัดการกับความขัดแย้งจนพระสงฆ์ทั้งหมดยอมตกลงที่จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยตามแบบสำนักมหาวิหาร (Geiger, 1973: 104-105) ส่งผลให้พระสงฆ์เคร่งครัดพระธรรมวินัยและการปฏิบัติธรรมในลังกาเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น การที่พระเจ้าปรักรมพาหุที่ 1 ทรงปรับปรุงพุทธศาสนาจนลังกากลางกลายเป็นแหล่งศึกษาพระธรรมวินัย ทำให้พระสงฆ์จากเมืองที่นับถือศาสนาพุทธ ไม่ว่าจะเป็นมอญ ไทย ลาว และเขมร เดินทางไปยังลังกาเพื่อศึกษาพุทธศาสนาที่ปรับปรุงใหม่และนำมาปฏิบัติในเมืองของตน

สำหรับประเทศไทย ก่อนที่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จะเผยแผ่เข้ามาได้มีพุทธศาสนาตั้งมั่นในพื้นที่อยู่แล้ว แต่ไม่แน่ชัดว่าเข้ามาประดิษฐานเมื่อใด ข้อมูลที่พบคือครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พุทธศาสนานิกายเถรวาท 9 สาย ในพุทธศตวรรษที่ 3

พระโสมพะดินและพระอัครราชกุมารีได้เดินทางมายังสุวรรณภูมิ ทำให้พุทธศาสนาเถรวาทอยู่ในประเทศไทยมาโดยตลอด ดังปรากฏหลักฐานทั้งที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องมากมายถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ดินแดนแรกของประเทศไทยที่รับนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์คือ นครศรีธรรมราช โดยพระสงฆ์ที่นครศรีธรรมราชทราบข่าวการสังคายนาที่นพพุกุทธศาสนาในลังกา จึงได้ออกไปศึกษาพระธรรมวินัยและอุปสมบทใหม่ หลังจากศึกษาพระธรรมวินัยจนเข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วจึงกลับมาตั้งคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ที่เมืองนครศรีธรรมราช (พิมพ์รำไพ เปรมสมิทธิ์, 2525: 11) ต่อมาพุทธศาสนาที่นครศรีธรรมราชเจริญรุ่งเรืองมีการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขนาดใหญ่ตามคติลังกาและมีการเผยแผ่พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ไปยังดินแดนต่าง ๆ ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ 1 (กรมศิลปากร, 2533: 28)

ถึงสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท อาณาจักรสุโขทัย ได้รับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์จากเมืองพันทหรือเกาะตะมะอีกทางหนึ่ง โดยพระอโนมทัสสีและพระสุนทรเถระได้เดินทางบวชใหม่และศึกษาพระธรรมที่สำนักของพระอุทุมพรบุพผามหาสวามี ซึ่งเคยไปศึกษาพระธรรมที่สำนักมหาวิหารลังกา เมื่อกลับมายังสุโขทัยพระสงฆ์ทั้งสองรูปจึงได้เผยแผ่พุทธศาสนาตามแนวทางของพระอุทุมพรบุพผามหาสวามี ซึ่งเป็นสำนักลังกาวงศ์สายรามัญ หลังจากนั้นได้มีพระสงฆ์เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยที่ลังกาอีกหลายคนและเมื่อศึกษาสำเร็จแล้วบางคนก็ได้พาพระเถระลังกามาด้วย คณะสงฆ์กลุ่มนี้ถือว่าเป็นคณะสงฆ์กลุ่มใหม่หรือสีหลสายใหม่ที่ได้ออกมาจำพรรษาอยู่ตามเมืองต่าง ๆ (สุรพล ดำริห์กุล, 2554: 2) ผลจากการไปศึกษาพระธรรมและการเผยแผ่ศาสนาทำให้พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองมากในอาณาจักรสุโขทัย หลังจากนั้นมีการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์จากอาณาจักรสุโขทัยต่อไปยังอาณาจักรล้านนา อาณาจักรอยุธยา และดินแดนอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในส่วนแบบแผนการนับถือพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่ไทยรับมาปฏิบัติมีในเรื่องการศึกษาของสงฆ์ การจัดระเบียบคณะสงฆ์ ความเชื่อเรื่องการสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ความเชื่อเรื่องการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ความเชื่อเรื่องรอยพระพุทธรูป ความเชื่อเรื่องพระศรีอารียเมตไตรย ศิลปกรรมแบบลังกา ตลอดจนภาษาบาลีและวรรณกรรมพุทธศาสนา (ปิยนาค บุณนาค, 2534: 230-243) อย่างไรก็ตาม เป็นการรับมาในลักษณะประสานความเชื่อมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2503: 91) ทรงพระนิพนธ์ถึงเรื่องนี้ไว้ว่า “การที่ไทยรับลัทธิลังกาวงศ์ครั้งนั้น ไม่ได้ทั้งขนบธรรมเนียมแม้เป็นฝ่ายศาสนาอื่น ซึ่งเคยประพฤติมาแต่ก่อนทั้งหมด ด้วยนิสัยไทยเลือกใช้แต่ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ดังกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นประเพณีการบ้านเมืองซึ่งเคยถือคติตามพราหมณ์ อันมิได้ขัดข้องแก่พระพุทธรูปศาสนาก็คงถือต่อมา”

กระนั้นก็ดี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระวชิรญาณเถระ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) มีพระดำริที่จะฟื้นฟู การสั่งสอนพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติของพระสงฆ์ให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย จึงตั้ง “ธรรมยุติกนิกาย” อันหมายถึงผู้ประกอบด้วยธรรมหรือชอบด้วยธรรมหรือยุติตามธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิรูปและฟื้นฟูด้านวัตรปฏิบัติของสงฆ์ให้ถูกต้องและเข้มงวดตามพุทธบัญญัติ รวมถึงการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง อันเป็นพระดำริที่จะฟื้นฟูพระพุทธศาสนาใน ส่วนที่บกพร่องของพระสงฆ์ไทยที่มีมาแต่โบราณให้สมบูรณ์ทั้งพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้ประกาศใช้ “พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ รศ.121” มีสาระสำคัญคือยกสถานะคณะธรรมยุตให้เป็นนิกายอย่าง ถูกต้องตามกฎหมาย ทำให้มีการแบ่งแยกเรียกนิกายของคณะสงฆ์ใหม่ การก่อตั้งธรรมยุติกนิกายเป็น สาเหตุทำให้พระสงฆ์เถรวาทหลังกวางศที่มีอยู่เดิมได้ประชุมและมีมติให้เรียกพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่ คณะธรรมยุตว่า “มหานิกาย” พุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในประเทศไทยจึงแบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุติกนิกาย อย่างไรก็ตาม นิกายทั้งสองยังจัดเป็นคณะสงฆ์ไทยเดียวกันโดยมี สมเด็จพระสังฆราชที่มาจากนิกายใดก็ได้เป็นประมุขคำสอนและความเชื่อก็เหมือนกัน ต่างกันเพียง ในด้านรูปแบบ เช่น รูปแบบการแต่งกาย รูปแบบพิธีกรรมภายในวัด (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2552: 28)

ที่กล่าวมาทำให้เห็นถึงลักษณะของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ว่า เป็นพุทธศาสนาที่ เผยแผ่มาจากอินเดีย เป็นฝ่ายอนุรักษนิยม มุ่งที่จะเป็นพุทธศาสนาที่มีความบริสุทธิ์ โดยการยึดถือ พระไตรปิฎกเป็นสำคัญ เคร่งครัดการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และศึกษาหลักธรรมคำสอนให้เข้าใจ อย่างแจ่มแจ้ง นัยหนึ่งจึงมีการสื่อความหมายว่าเป็นพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่มีความแท้และบริสุทธิ์ ความหมายของพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ดังกล่าวเป็นประเด็นทางวัฒนธรรมที่ “คณะกรรมการ นำเสนอมรดกโลก” นำมาใช้เป็นหลักคิดในการดำเนินงานหลายลักษณะทั้งในการจัดทำเอกสารฉบับ สมบูรณ์ การดำเนินงานด้านกายภาพและการจัดการสภาพแวดล้อม ตลอดไปจนถึงการจัดกิจกรรม ทางด้านวัฒนธรรม

2.3.6 ความเปลี่ยนแปลงหลังจากการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้น

ทะเบียนเป็นมรดกโลก

การนำเสนอมรดกโลกนับเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมในปัจจุบันที่ส่งผลให้เกิด ความเปลี่ยนแปลงหลายด้านในนครศรีธรรมราช ไม่ว่าจะเป็น *การดำเนินงานด้านกายภาพและ การจัดการสภาพแวดล้อม* เพื่อให้เป็นไปตามเงื่อนไขของยูเนสโก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งภายใน เขตวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและในเขตเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวคือ การปรับสภาพภูมิทัศน์ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารดำเนินการ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นการปรับพื้นที่เพื่อ

ความสวยงาม และการเคลื่อนย้ายรูปเคารพและสิ่งปลูกสร้างในเขตวัดเพื่อให้พื้นที่ดังกล่าวยังคงความแท้ดั้งเดิมเหมือนสภาพในอดีตมากที่สุด ส่วนที่สองเป็นการบูรณะองค์พระบรมธาตุเจดีย์และเจดีย์รายจำนวน 149 องค์ เพื่อให้โบราณสถานภายในวัดยังคงมีความครบถ้วนสมบูรณ์ การดำเนินงานทั้งสองส่วนทำให้พื้นที่วัดเป็นระเบียบเรียบร้อย สภาพภูมิทัศน์สวยงาม สะท้อนถึงบรรยากาศเดิมของพื้นที่ ที่สำคัญทำให้เห็นถึงความแท้ดั้งเดิมและความครบถ้วนสมบูรณ์ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารตามเงื่อนไขของคณะกรรมการมรดกโลกได้อย่างชัดเจนขึ้น

ภาพที่ 7 สภาพลานทรายก่อนการปรับปรุง

ภาพที่ 8 สภาพลานทรายหลังการปรับปรุง

ภาพที่ 9 รูปเคารพนางเหมชาลาและเจ้าหนทกุมารเดิมอยู่บริเวณด้านหน้าระเบียงคด

ภาพที่ 10 รูปเคารพนางเหมชาลาและเจ้าหนทกุมารถูกเคลื่อนย้ายไปยังอุทยานประวัติศาสตร์
ทางทิศใต้ของวัด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ส่วนการปรับสภาพภูมิทัศน์ในเขตเมืองเก่านครศรีธรรมราช ดำเนินการ 5 ด้าน ได้แก่ การปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่กันชนให้สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมการปรับปรุงระบบการสัญจรเข้าสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การปรับปรุงพื้นที่กันชนเพื่อเปิดมุมมองให้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นที่หมายตาที่มีความโดดเด่นสง่างามและการปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรมในพื้นที่กันชน โดยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ แต่ไม่รบกวนโบราณสถานและสถานที่สำคัญ การดำเนินการในระยะแรกทำให้ขอบเขตของพื้นที่อนุรักษ์ชัดเจนขึ้นถนนราชดำเนินบริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นระเบียบสวยงามและมีมุมมองที่โล่งสามารถเห็นพระบรมธาตุเจดีย์ได้อย่างชัดเจน รวมถึงมีเส้นทางที่เอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งมีการก่อสร้างถนนพุทธภูมิเพื่อเป็นเส้นทางเชื่อมต่อให้การเดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารสะดวกขึ้น อีกทั้งเทศบาลนครนครศรีธรรมราชยังได้ติดตั้งเสาไฟฟ้า

รูป 12 นักซ์ตรบนฐานรูปดอกบัวและสัญลักษณ์หวัณะโม บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และทางเข้าเขตเมืองเพื่อความสวยงามและแสดงถึงเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 11 บริเวณด้านหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารก่อนการปรับปรุง

ภาพที่ 12 บริเวณด้านหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารหลังการปรับปรุง

ภาพที่ 13 เสาไฟฟ้ารูป 12 นักชัตร บริเวณทางเข้าเมือง

การนำเสนอมรดกโลกยังก่อให้เกิด**ความตื่นตัวในการศึกษาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช** โดยเฉพาะในการจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณา “คณะกรรมการฝ่ายนำเสนอมรดกโลก” ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชในหลากหลายแง่มุมเพื่อนำมาใช้ประกอบการเรียบเรียงเนื้อหาของเอกสารฉบับนั้น พร้อมทั้งจัดสัมมนาทางวิชาการเพื่อรวบรวมองค์ความรู้และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลสองครั้งด้วยกัน ครั้งแรกเป็นการรวมความรู้เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์และการวิเคราะห์คุณค่าที่โดดเด่นเป็นสากลของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยใช้ชื่อโครงการว่า “การสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 8 เรื่องพระธาตุเจดีย์สู่มรดกโลก” เมื่อวันที่ 13-15 ธันวาคม พ.ศ. 2556 ณ โรงแรมทวินโลดส์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ครั้งต่อมาใช้ชื่อว่า “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารกับประวัติศาสตร์พุทธศาสนา เถรवालลังกาวงศ์” จัดเมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2561 ณ โรงแรมราวดี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบสภาพความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการปรับปรุงเอกสารฉบับสมบูรณ์ที่จะนำเสนอคณะกรรมการมรดกโลก

การสัมมนาทั้งสองครั้งนอกจากจะได้ข้อมูลมาใช้ในการจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลแล้ว องค์ความรู้ที่ได้ยังเป็นการขยายสถานภาพของการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชอีกด้านหนึ่งด้วย ขณะเดียวกันผลโดยอ้อมยังก่อให้เกิดความตื่นตัวในการศึกษาข้อมูลทั้งสองส่วนดังกล่าว สังเกตได้จากผู้สนใจเข้าร่วมสัมมนาที่มีจำนวนมากกว่าเป้าหมายที่คณะกรรมการจัดการสัมมนากำหนดไว้ ขณะเดียวกันยังมีการจัดพิมพ์เอกสารสรุปผลการสัมมนาเป็นรูปเล่มเพื่อเผยแพร่

แก่สาธารณชน โดยเฉพาะแก่ครูที่สอนวิชาสังคมศึกษา วิชาท้องถิ่นศึกษา และวิชาพุทธศาสนาใน จังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ให้แก่เยาวชนต่อไป ยิ่งกว่านั้นมีการนำ แนวคิดเรื่องการจัดทำหลักสูตรที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความสำคัญของวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารในสถานศึกษาบรรจุไว้ในแผนจัดการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่จะนำเสนอต่อคณะกรรมการมรดกโลกอีกด้วย

ภาพที่ 14 ความตื่นตัวรับกระแสนมรดกโลกในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขณะเดียวกันก็มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นการดำเนินการโดยหน่วยงานราชการจากส่วนกลาง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดโครงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว “เมืองต้องห้าม...พลาด” จำนวน 12 จังหวัด เมื่อ พ.ศ. 2558 โดยนครศรีธรรมราชได้รับการคัดเลือกให้เป็น “นครสองธรรม” คือ เมืองที่มีทั้งแหล่งท่องเที่ยว ทางธรรมชาติที่งดงามและเป็นดินแดนแห่งธรรมะที่เจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนา การดำเนินการโดย หน่วยงานราชการในท้องถิ่น เช่น จังหวัดนครศรีธรรมราชจัดโครงการ “นครศรีดีดี นครศรีดีกว่าเดิม” เมื่อ พ.ศ. 2560 เพื่อประชาสัมพันธ์และกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในจังหวัดให้มีความคึกคักยิ่งขึ้น ด้วยความมุ่งหวังที่จะผลักดันนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวรองขึ้นสู่เมืองท่องเที่ยวหลักของ จังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ตลอดจนการดำเนินการโดยหน่วยงานเอกชนร่วมกับหน่วยงานราชการใน ท้องถิ่น เช่น หอการค้าจังหวัดนครศรีธรรมราชและสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัด ร่วมกับ หน่วยงานราชการในจังหวัดจัด “ตลาดหน้าพระธาตุ” หรือ ถนนคนเดินหน้าวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ในทุกวันเสาร์ ตั้งแต่เวลา 16.00-21.00 น. เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและส่งเสริม การท่องเที่ยวของจังหวัด การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมีส่วนทำให้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นที่ รู้จักในวงกว้างมากขึ้น การท่องเที่ยวในจังหวัดคึกคักขึ้น และมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นด้วย

นอกจากนี้ยังมีการนำวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้ในบริบทการนำเสนอมรดกโลกทั้งที่ เป็นการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้น

ทะเบียนเป็นมรดกโลกตั้งจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในบทต่อไป การนำวัฒนธรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชาวนครศรีธรรมราช เช่น การรื้อฟื้นพิธีกรรมที่เคยจัดในบริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นมาจัดใหม่ ได้แก่ พิธีตักบาตรรูปเทียน พิธียกขันหมากพระปฐมตลอดไปจนถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและการจัดกิจกรรมเพื่อนำเสนอความเป็นเมืองพุทธศาสนาของนครศรีธรรมราช เช่น การจัดกิจกรรมตักบาตรในเช้าวันอาทิตย์ ณ ถนนราชดำเนิน บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามและสร้างภาพลักษณ์ความเป็น “เมืองพระ” ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ผู้ว่าราชการจังหวัดได้จัดปฏิทินเวรให้หัวหน้าส่วนราชการและข้าราชการทุกกระทรวงในจังหวัดได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนร่วมทำบุญ ตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งแด่พระสงฆ์ทุกวันอาทิตย์ ขณะโรงแรมส่วนหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ต่อบริการนี้โดยการจัดเตรียมชุดใส่บาตรไว้ให้แก่ลูกค้าที่เข้าพักในคืนวันเสาร์ และมีความประสงค์จะร่วมใส่บาตรในอาทิตย์ พร้อมทั้งเตรียมรถรับส่งไว้คอยบริการด้วย

ภาพที่ 15 บรรยากาศกิจกรรมตักบาตรวันอาทิตย์บริเวณหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 16 ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นประธานในกิจกรรมตักบาตรวันอาทิตย์

โดยสรุป ในบทนี้ผู้วิจัยได้กล่าวถึงบริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในนครศรีธรรมราช ทั้งที่เป็นบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราช การท่องเที่ยวของนครศรีธรรมราช และการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก โดยเฉพาะบริบทการนำเสนอมรดกโลกนั้นมีผลอย่างยิ่งต่อการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งเพื่อแสดงให้เห็นถึงความโดดเด่นเป็นสากลของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและในการจัดกิจกรรมที่เป็นการอิงกระแสมรดกโลกในหลายลักษณะซึ่งเกิดขึ้นในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดอื่น ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ อีกทั้งนำเสนอสังเกตว่าในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยก็ยังปรากฏพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยและภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งเคยเป็นเมืองที่อยู่ในระบบการปกครองเมือง 12 นครของนครศรีธรรมราชเดินทางมาจาริกแสวงบุญ ปฏิบัติบูชาพระธาตุ และทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์เหมือนที่บรรพชนปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งยังมีการจำลองรูปแบบของพระบรมธาตุเจดีย์ไปสร้างปูชนียสถานและนำคติการบูชาพระธาตุอย่างที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารไปถือปฏิบัติในบ้านเมืองด้วย ดังนั้นการศึกษาคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในปัจจุบัน นอกจากเก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว ยังจะต้องเก็บข้อมูลในจังหวัดที่พบคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์อีกด้วย

ต่อไป ผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย จากการเก็บข้อมูลเอกสารและการลงภาคสนามในพื้นที่ดังกล่าว

บทที่ 3

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยมีทั้งที่ยังคงรักษารูปแบบเดิมปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่จากข้อมูลเดิม จึงอาจกล่าวได้ว่าการนำคติชนในสังคมประเพณี เช่น ตำนาน ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม มาปรับใช้ในหลายลักษณะในบริบทสังคมปัจจุบัน ทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยประเภทต่าง ๆ ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงข้อมูลคติชนดังกล่าว โดยการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง ได้แก่ *ข้อมูลเอกสาร* จากเอกสาร หนังสือ ป้ายประชาสัมพันธ์ และเว็บไซต์ต่าง ๆ และ *ข้อมูลภาคสนาม* ในพื้นที่ที่ปรากฏคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมพร กระบี่ สุราษฎร์ธานี สงขลา พัทลุง และตรัง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกประเภทโดยใช้เกณฑ์เรื่องวิธีการนำคติชนเดิมมาใช้เป็นแนวทางในการพิจารณา จากนั้นนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะและชนิดแยกย่อยของคติชนแต่ละประเภท พร้อมทั้งอธิบายรูปแบบและเนื้อหาของข้อมูลแต่ละชนิดอย่างละเอียด ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นว่าการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ นั้นทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยประเภทใดบ้างและแต่ละประเภทมีลักษณะอย่างไร

เมื่อสืบค้นคติชนเดิมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่มิ้นักวิชาการรวบรวมไว้พบว่ามี 3 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

วรรณกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ วรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทานพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย บทหนึ่งตะลุง บทมโนราห์ บทเพลงบอก รวมถึงวรรณกรรมลายลักษณ์ เช่น ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พระนิพนพานโสทร คำไหว้พระธาตุ (วิมล คำศรี, 2557: 89, 235)

ความเชื่อที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงา ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์รักษาทิศ ความเชื่อเกี่ยวกับกาสิ่เหล่า ความเชื่อเกี่ยวกับช้างรักษาพระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับรูปปั้นบริเวณบันไดทางขึ้นพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเกี่ยวกับตะปูสังฆวานอน และความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์เก็บอัฐิ (ตรีชฎา รัชชบางแหลม, 2540: 131)

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ เดือน 2 ประเพณีให้ทานไฟ, เดือน 3 ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ, เดือน 4 ประเพณียกขันหมากพระปฐม, เดือน 5 ประเพณีสรงน้ำพระธาตุ, เดือน 6 ประเพณีสมโภชพระธาตุ, เดือน 8 ประเพณีตักบาตรรูปเทียน, เดือน 9 ประเพณีไหว้ครู

หมอโนรา, เดือน 10 ประเพณีสารทเดือนสิบ, เดือน 11 ประเพณีชักพระ และที่ถือปฏิบัติทุกเดือนคือ ประเพณีสวดदान (ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์, 2556: 5)

อย่างไรก็ดี เมื่อเก็บข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม พบคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยจำแนกตามวิธีการนำคติชนเดิมมาใช้ได้ 5 ประเภท ได้แก่

- 3.1 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม
- 3.2 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่รื้อฟื้นจากคติชนเดิม
- 3.3 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประยุกต์จากคติชนเดิม
- 3.4 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากบางส่วนของคติชนเดิม
- 3.5 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่

เนื่องจากคติชนแต่ละประเภทต่างมีลักษณะเฉพาะ ผู้วิจัยจึงขออธิบายลักษณะของคติชนประเภทนั้น ๆ โดยสังเขป เพื่อให้เห็นความแตกต่างของคติชนแต่ละประเภทชัดเจนขึ้น แล้วจะกล่าวถึงรายละเอียดของแต่ละประเภทในลำดับต่อไป กล่าวคือ

การสืบทอดจากคติชนเดิม มีลักษณะเป็นการนำคติชนเดิมทั้งหมดมาใช้โดยพยายามรักษารูปแบบเดิมไว้อย่างครบถ้วน หรือหากดัดแปลงรูปแบบบางอย่าง แต่องค์ประกอบหลักและสาระสำคัญยังคงดำรงเช่นเดิม ทำให้คติชนเดิมมาปรากฏในบริบทใหม่

การรื้อฟื้นจากคติชนเดิม มีลักษณะเป็นการนำคติชนที่เคยมีอยู่ในอดีตมาทำให้มีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกับของเดิมตามข้อมูลหลักฐานที่มีอยู่ ทำให้คติชนที่เสื่อมหายไปแล้วกลับมาปรากฏในบริบทใหม่

การประยุกต์จากคติชนเดิม มีลักษณะเป็นการนำคติชนเดิมมาปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดในบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ใหม่ในการนำเสนอ ทำให้คติชนมีลักษณะบางอย่างที่ต่างไปจากเดิมหรือเปลี่ยนมาอยู่ในบริบทใหม่

การผลิตซ้ำจากคติชนเดิม มีลักษณะเป็นการนำส่วนหนึ่งของคติชนเดิมมาให้ความหมายและให้คุณค่าผ่านวิถีปฏิบัติใหม่ ๆ ทำให้ส่วนหนึ่งของคติชนเดิมนั้นได้รับการเน้นย้ำให้โดดเด่นหรือมีรูปแบบที่หลากหลายในบริบทที่ไม่เคยมีมาก่อน

การสร้างชิ้นใหม่จากคติชนเดิม มีลักษณะเป็นการนำบางส่วนของคติชนเดิมมาผนวกรวมกัน หรือตีความและให้ความหมายใหม่ แล้วจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการสร้างคติชนชนิดใหม่ ทำให้เกิดคติชนในรูปแบบที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

รายละเอียดของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยประเภทต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

3.1 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม

การสืบทอดวัฒนธรรม (cultural transmission) เป็นกระบวนการของพลวัตทางวัฒนธรรมเมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการนำมาใช้ การส่งต่อจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตหรือมีบทบาทอยู่ในสังคม วัชรภรณ์ ดิษฐปาน (2557: 17) ศึกษาจำกัดความของคำว่า “การสืบทอดวัฒนธรรม” จากผลงานของนักวิชาการหลายท่าน และได้ให้ความหมายของคำดังกล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง **พระอุปคุต: การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนาน และพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน** ความว่า การสืบทอดวัฒนธรรม หมายถึง การดำรงรักษาและสืบทอดความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่ดั้งเดิมในวัฒนธรรมของตน โดยอาจรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้อย่างครบถ้วน หรือมีการสืบทอดพร้อมทั้งดัดแปลงรูปแบบบางอย่าง หากแต่องค์ประกอบหลักและสาระสำคัญยังคงดำรงอยู่ตามฐานความเชื่อเดิม

ผู้วิจัยอาศัยคำนิยามข้างต้นมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้พบว่า คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม พบ 2 ชนิด ได้แก่ ตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ที่สืบทอดจากตำนานเดิม และความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม

3.1.1 ตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิม	3.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิม
3.1.1.1 ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์	3.1.2.1 ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
3.1.1.2 ตำนานที่มีเนื้อหาอ้างถึงพระบรมธาตุเจดีย์	3.1.2.2 ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์
	3.1.2.3 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ

จากตารางข้างต้น ผู้วิจัยขออธิบายโดยจำแนกเป็นหัวข้อต่าง ๆ โดยลำดับ ดังนี้

3.1.1 ตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิม

“ตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์” ในที่นี้คือเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงถือว่าตำนานนี้จัดอยู่ในกลุ่มตำนานพระธาตุ (Myth of the Buddha’s Relics) ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548: 2) ให้ความหมายของตำนานพระธาตุไว้

ในการศึกษา **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม** ความว่า หมายถึงตำนานที่อธิบายความเป็นมาของการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่เชื่อว่ามีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ อาจเป็นทั้งเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาหรือมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์จากความคิดความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตเพื่ออธิบายเหตุการณ์ต่าง ๆ ทั้งเรื่องราวการประทานพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้า การแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ การสร้างองค์พระธาตุ รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุในสังคม ขณะที่ ปรมินท์ จารุวร อธิบายลักษณะของตำนานพระธาตุไว้ในการศึกษา **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย** ความว่า เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของพระบรมธาตุที่ประดิษฐานตามเจดีย์หรือวัดต่าง ๆ โดยเชื่อกันว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่พระเจ้าอโศกได้ประทานมาให้ประดิษฐานไว้ยังสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาไว้เกศาธาตุและได้มีพุทธทำนายถึงอนาคตกาลของท้องถิ่นและบุคคลสำคัญซึ่งจะสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นในท้องถิ่นนั้น ๆ ปรมินท์ จารุวร ยังศึกษาพบว่า ตำนานพระธาตุในสังคมไทยมีเนื้อหาที่ปรากฏซ้ำ ๆ กัน ได้แก่ พระพุทธเจ้าเสด็จยังสถานที่ที่จะประดิษฐานพระธาตุในอนาคต พระพุทธเจ้าทรงพบชนพื้นเมืองหรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จประทานพระเกศาธาตุและทรงมีพุทธทำนาย ประดิษฐานพระธาตุ พระธาตุแสดงปาฏิหาริย์ รวมทั้งมนุษย์ อมนุษย์ และเทวดาเฝ้ารักษาพระธาตุ (ปรมินท์ จารุวร, 2549: 172, 177-178)

จากข้อมูลดังกล่าว ตำนานพระธาตุจึงมีความหมายครอบคลุมทั้งเรื่องเล่าเกี่ยวกับการสร้างเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระธาตุและเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงเจดีย์ที่ประดิษฐานพระธาตุ ตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิมในที่นี่ จึงแบ่งย่อยออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์ ดังนี้

3.1.1.1 ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์

ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิมเป็นเรื่องเล่าที่มุ่งกล่าวถึงความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์ ตั้งแต่การนำพระธาตุมายังนครศรีธรรมราช การฝังพระธาตุไว้ที่หาดทรายแก้ว การค้นหาพระธาตุ และการสร้างเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระธาตุ ตำนานกลุ่มนี้มี 2 รูปแบบ ได้แก่ ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ และตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบมุขปาฐะ

3.1.1.1.1 ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์

ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ที่สืบทอดจากตำนานเดิมเป็นการนำตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ฉบับเดิมมาทำซ้ำในลักษณะการนำมาจัดพิมพ์ใหม่ โดยอาจจะพิมพ์ตามรูปแบบเดิมทั้งหมดหรือปรับเปลี่ยนบางส่วน แต่ยังคงสาระสำคัญเช่นเดิม เช่น

กรมศิลปากรนำตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวด ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช มาจัดพิมพ์รวมกันใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2560 โดยใช้ชื่อว่า **ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช** อนันต์ ชูโชติ อธิบดีกรมศิลปากร กล่าวถึงที่มาของการจัดพิมพ์ครั้งนี้ว่า กรมศิลปากรเห็นคุณค่าและความสำคัญของตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชทั้งสามเรื่อง จึงให้นักอักษรศาสตร์ ตรวจสอบชำระ จัดทำคำอธิบาย และนำเรื่องดังกล่าวมาจัดพิมพ์รวมเล่มเป็นครั้งแรก อีกทั้งได้เพิ่มเติมบทนำเนื้อหาว่าด้วยที่มาและความหมายของตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ทำให้หนังสือมีเนื้อหาที่สมบูรณ์มากขึ้น (กรมศิลปากร, 2560: 3) ตำนานแต่ละเรื่องมีรายละเอียด ดังนี้

1) ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวด

ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวด จัดพิมพ์เป็นเรื่องแรกในหนังสือ**ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช** บัณฑิต ล้วชัยชาญ บรรณาธิการของหนังสือนี้ กล่าวไว้ใน คำชี้แจงในการจัดพิมพ์ว่า ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวด เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่รู้จักกันในชื่อ “พระนิพพานโสทร” ซึ่งได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง พระนิพพานโสตรมีการคัดลอกและการแก้ไขเพิ่มเติมต่อ ๆ กันมา จึงมีหลายสำนวน เนื่องจากจุดประสงค์หลักของวรรณกรรมเรื่องนี้ต้องการบอกเล่าประวัติการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ประกอบกับเป็นวรรณกรรมที่ประพันธ์ด้วยกาพย์ยานีและกาพย์สุรางคนางค์ ซึ่งเป็นฉันทลักษณ์ที่นิยมใช้ในวรรณกรรมประเภทกลอนสวด จึงอาจเป็นสาเหตุให้การจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2460 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ชื่อหนังสือที่จัดพิมพ์ว่า ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวด (กรมศิลปากร, 2560: 8)

กรมศิลปากรจัดพิมพ์ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวดครั้งนี้ตามอักขรวิธีต้นฉบับพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2460 โดยนำมาเรียงพิมพ์ใหม่ พร้อมทั้งจัดวรรคตอนและจัดย่อหน้าใหม่เพื่อความสะดวกในการอ่าน รวมถึงได้สำเนาคำนำฉบับพิมพ์ครั้งแรกมาไว้ตอนหน้าของเรื่องอีกด้วย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงที่มาของการจัดพิมพ์ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวดไว้ในคำนำฉบับพิมพ์ครั้งแรกไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ อุปราชมณฑลปักษ์ใต้ รับสั่งมายังกรมการหอพระสมุดวชิรญาณว่า ขอให้ช่วยเลือกหนังสือเพื่อพิมพ์แจกในงานศพเจ้าจอมมิม ในรัชกาลที่ 4 ที่เมืองนครศรีธรรมราช พระองค์ในฐานะสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณ จึงเลือกตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเปนกลอนสวด มาจัดพิมพ์ เพราะเป็นหนังสือหายากและ

เป็นหนังสือที่นับถือกันในเมืองนครศรีธรรมราช พระองค์ทรงบอกด้วยว่าได้ต้นฉบับหนังสือนี้มาจากเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449)

ผู้วิจัยสรุปเนื้อหาของตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็นกลอนสวด ได้ดังนี้

ศักราช 224 เกิดเหตุการณ์เป็นไปตามพุทธทำนาย พระยาโศกราช เจ้าเมืองอินทปัตถ์ ประสงค์ที่จะแบ่งพระธาตุให้แก่เมืองต่าง ๆ พระองค์ทรงทราบว่ามีพระธาตุฝังอยู่แต่ไม่รู้จุดที่ฝัง จึงเรียกชาวเมืองมาประชุมพร้อมถามหาผู้ที่ทราบที่ฝังพระธาตุ พระเถระรูปหนึ่งอายุ 120 ปี จำได้ว่าขณะอายุ 8 ปี บิดาเคยไปบูชาพระบรมธาตุที่นครราชคฤห์ พระยาโศกราชจึงรับสั่งให้ขุดหาพระธาตุตามที่พระเถระบอก เจอภาพยนต์ที่ฝังรักษาพระธาตุ ภาพยนตร์ทำร้ายผู้ที่ขุด พระยาโศกราชจึงสั่งให้หยุดขุด แล้วตามหาผู้ที่สามารถแก้ภาพยนต์ได้ ยายมดมาช่วยแก้ภาพยนต์แต่ก็ไม่สามารถแก้ได้ พระยาโศกราชจึงอาราธนาคุณพระอินทร์ช่วยแก้ภาพยนต์ พระอินทร์ทราบเรื่องจึงสั่งให้พระวิฆณุกรรมลงไปช่วย พระวิฆณุกรรมแปลงกายเป็นชายหนุ่ม ยิงศรไปที่ภาพยนต์จนสามารถทำลายมนตรีได้ พระยาโศกราชเร่งให้ขุดจนพบพระธาตุ แล้วจึงอัญเชิญเข้าสู่เมืองอินทปัตถ์ จากนั้นจึงทรงแบ่งพระธาตุให้แก่เมืองในชมพูทวีป 84,000 เมือง

กล่าวถึงพระยาสิงหราช แห่งเมืองทนธบุรี ได้รับพระทันตธาตุจากพระเกษมมหาเถระ พระญาติของพระองค์ที่ใช้มนตร์กำบังกายไปนำมาจากกองเพลิงในครั้งการถวายเป็นพระเพลิงพุทธสรีระของพระพุทธเจ้า พระยาเหมม้นรู้ว่าพระยาสิงหราชมีพระทันตธาตุจึงคบคิดกับกษัตริย์อีกสี่พระองค์ ยกทัพมาแย่งชิงพระทันตธาตุ พระยาสิงหราชจัดทัพไปสู้ พร้อมสั่งพระธนกุมารพระราชโอรสและพระนางเหมชาลาพระราชธิดาว่าหากพระองค์สวรรคตในการทำศึกขอให้ทั้งสองปลอมเป็นคนเชื้อใจอัญเชิญพระธาตุพระทันตธาตุไปถวายเจ้าเมืองลังกาซึ่งเคยทูลขอมาหลายครั้งแล้ว การศึกครั้งนั้น พระยาสิงหราชสวรรคตในสงคราม พระธนกุมารและพระนางเหมชาลาอัญเชิญพระทันตธาตุโดยซ่อนไว้ ในมวยผมของนางเหมชาลา แล้วเสด็จลงสำเภาไปลังกา ระหว่างการเดินทางเรือถูกพายุจมลง พระธนกุมารและพระนางเหมชาลาว่ายน้ำมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว แล้วฝังพระธาตุไว้ที่ชายหาด ทั้งสองเข้าซ่อนไปอยู่ในชายป่า พระอรหันต์ชื่อพระมหาเถรพรหมเทพ เหาะมาโปรดสัตว์ เห็นรัศมีของพระบรมธาตุจึงแฉะลงนมัสการ สองพี่น้องเห็นพระมหาเถรจึงออกมาจากที่ซ่อน แล้วเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟังพระมหาเถรบอกว่าอีกสามวันเรือที่จะเดินทางไปลังกาจะผ่านมา ให้ทั้งสองปักธงเป็นสัญญาณไว้ที่ชายหาดและอวยพรให้เดินทางไปลังกาโดยสวัสดิภาพ

ทำวนาคาชนบรีวารมาเล่นที่หาดทราย พบผอบบรรจุพระธาตุจึงอัญเชิญไปเมืองนาค พระธนกุมารและพระนางเหมชาลาออกจากที่ซ่อนจะมานมัสการพระธาตุแต่ไม่พบพระธาตุทั้งสองอาราธนาให้พระมหาเถรพรหมเทพมาช่วย พระมหาเถรแปลงกายมาช่วยนำพระธาตุจาก

เมื่อนาคกลับคืนไปให้สองพี่น้อง วันรุ่งขึ้นพระชนกุมารและพระนางเหมชาลาโดยสารเรือสินค้าไปยังลังกา พญานาครู้ว่าสองพี่น้องได้อัญเชิญพระทันตธาตุไปแล้ว จึงหวังจะแย่งชิงอีกครั้ง บันดาลให้เกิดพายุเข้าทำลายเรือ ชาวเรือคิดว่าสาเหตุของอาเพศมาจากสองพี่น้อง จึงจะจับโยนทิ้งน้ำ นางเหมชาลาอาราธนาพระมหาเถรพรหมเทพมาช่วย พระมหาเถรแปลงกายเป็นครุฑใหญ่มาช่วย พญานาคเห็นพญาครุฑบินมาก็รีบหนีไป มหาเถรเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้นายเรือฟังและกล่าวฝากฝังสองพี่น้องของให้ไปส่งถึงลังกา สองพี่น้องนำพระทันตธาตุไปถวายกษัตริย์ลังกา พระองค์โปรดให้ก่อพระบรมธาตุเจดีย์ แล้วให้ราชครูตั้งภาพยนต์ไว้เจ็ดชั้น พระองค์ทรงระลึกได้ว่ามีพุทธทำนายว่าศักราช 200 พระเจ้าศรีธรรมโศกราชแห่งหาดทรายแก้วจะทรงบรรจุพระธาตุที่เหลืออยู่อีกสองทะนาน แต่ขณะนั้นพระธาตุยังประดิษฐานที่เมืองนาคา จึงรับสั่งให้เณรน้อยผู้สำเร็จจรหันต์ไปอัญเชิญมา เมื่อได้พระธาตุแล้วพระองค์ทรงให้ราชครูอัญเชิญพระธาตุไปหาดทรายแก้ว แล้วจึงฝังพระธาตุไว้ที่ชายหาดและตั้งภาพยนต์ขึ้นเพื่อรักษา พระนางเหมชาลาและพระชนกุมาร เสด็จกลับเมืองทนต์บุรี ท้าวนาจิทรบว่าพระธาตุมาประดิษฐานที่หาดทรายแก้ว จึงขึ้นมานมัสการด้วยลูกแก้ว

กล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมโศกราช แห่งเมืองเอวาราช อพยพผู้คนหนีโรคห่ามาตั้งถิ่นฐานที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง พระอินทร์ทราบว่ที่หาดทรายแก้วมีพระบรมธาตุฝังอยู่ จึงรับสั่งให้พระวิษณุกรรมลงมาบันดาลให้พระศรีธรรมโศกราชทรงพบพระธาตุ โดยแปลงกายเป็นเนื้อทรายหลอกล่อให้นายพรานติดตามมาจนพบดวงแก้วที่พญานาคนำมาไว้ที่ปางไม้ นายพรานนำลูกแก้วไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พร้อมทูลว่าพบสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการตั้งเมือง พระเจ้าศรีธรรมโศกราชเสด็จไปดูสถานที่ ระหว่างเดินทางพระองค์บรรทมในป่า เทวดาได้บันดาลให้นิมิตว่ามีพระธาตุประดิษฐานอยู่ที่ตึก พระองค์ให้ทหารกางป่าวบริเวณตึก แต่เข้าไปใกล้ตึกไม่ได้เพราะถูกฝูงกาทำร้าย ต่อมาพระองค์ได้อพยพผู้คนมาอยู่บริเวณรอบ ๆ ตึก ผ่านไปหนึ่งปีเกิดไข้ทำ ผู้คนล้มตายจำนวนมาก พระเจ้าศรีธรรมโศกราชอพยพผู้คนไปอยู่ที่เขาวัง

พระมหาเถรผู้สำเร็จจรหันต์องค์หนึ่งมาโปรดสัตว์และเข้าไปบิณฑบาตในวังของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระองค์ทรงถามวิธีแก้ไขท่า พระมหาเถรจึงแนะวิธีให้นำหินมาแกะเป็นตราโมแล้วเอาตราไปตอกบนเงินเฟื้อง จากนั้นให้นำน้ำและเงินตราโมบรรจุในกระออมทอง ให้บาคูเสกเป็นน้ำมนต์นำไปรดผู้ที่ เป็นไข้และตามบ้านเรือน ไข้ห่าก็หายไปจากเมือง พระเจ้าศรีธรรมโศกราชให้พระมหาเถรและบาคูหาพระธาตุ จนทราบที่ประดิษฐานพระธาตุ แต่ไม่สามารถนำขึ้นมาได้เพราะติดอาถรรพ์ พระองค์จึงโปรดให้ตั้งพิธีประกาศสังจาธิฐานขอให้ตั้งเมืองสำเร็จ พระอินทร์ทราบสังจาธิฐานจึงให้พระมาตุลีและท้าวนาจิมาช่วย ท้าวนาจิแปลงรูปเป็นพญานาคเจ็ดหัวเจ็ดหางสวยงามเลื้อยไปตามขอบหาดเป็นการแสดงสัญญาณว่าให้สร้างเมืองตามแนวนั้น พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจึงให้ไพร่พลมาก่อสร้างเมืองนครศรีธรรมราช เทวดาดลใจให้เจ้ากาภภาษา ผู้เชี่ยวชาญสรรพวิชา

มาช่วยพระเจ้าศรีธรรมโศกราชแก้ภาพยนต์ที่เฝ้ารักษาพระธาตุ เจ้ากาภภาษาสามารถแก้ภาพยนต์ได้สำเร็จ พระเจ้าศรีธรรมโศกราชก่อสร้างพระเจดีย์แล้วนำพระธาตุไปบรรจุ

เจ้าเมืองน้อยใหญ่และเศรษฐีจากเมืองต่าง ๆ ทราบข่าวการก่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์จึงนำทรัพย์สินเงินทองมาช่วยกันสร้างองค์เจดีย์และศาสนสถานรายรอบ พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงมีบุญญาธิการมากขึ้น มีเมืองขึ้นมากมาย ทั้งฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ พระเกียรติยศของกษัตริย์แห่งนครศรีธรรมราชเลื่องลือไปไกลถึงท้าวอุทองแห่งเมืองทนบุรี ท้าวอุทองเห็นว่าเมืองนครศรีธรรมราชน่าจะมาขึ้นกับพระองค์จึงส่งราชสารไปให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราชเข้าเฝ้าฯ พระเจ้าศรีธรรมโศกราชตอบปฏิเสธ ท้าวอุทองจึงยกทัพไปนครศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจัดทัพเข้าต่อสู้ สองทัพรบกัน ทหารตายไปเป็นจำนวนมาก พระเจ้าศรีธรรมโศกราชเกรงว่าจะเป็นเวรกรรมติดตัวไปภายภาคหน้า จึงสั่งให้ทหารไปทูลท้าวอุทองขอยุติการรบ พระอินทร์ทรงเป็นทุกข์ที่กษัตริย์ทั้งสองมารบกันจึงรับสั่งให้พระวิษณุกรรมลงไปช่วยให้ทั้งสองพระองค์มีไมตรีกัน พระวิษณุกรรมให้ทั้งสองพระองค์เป็นพระญาติกัน โดยให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราชถือศักดิ์เป็นน้า ท้าวอุทองถือศักดิ์เป็นหลาน พระเจ้าศรีธรรมโศกราชขอว่า ในชั่วพระชนมายุของพระองค์อย่าให้เมืองไปขึ้นกับพระเจ้าอุทอง พระเจ้าอุทองตอบตกลง หลังจากนั้นพระเจ้าศรีธรรมโศกราชครองราชย์ด้วยความผาสุกมาจนสวรรคต แล้วเมืองของพระองค์จึงขึ้นกับพระเจ้าอุทองตามที่ตรัสไว้

เนื้อหาของตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็นกลอนสวด ข้างต้นประกอบด้วย 4 ตอนสำคัญ ได้แก่ ตอนการแจกพระธาตุ ตอนการนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว ตอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และตอนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช

2) ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช

ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชจัดพิมพ์เป็นเรื่องที่สองในหนังสือ **ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช** การจัดพิมพ์ครั้งนี้ระบุว่า ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในงานปลงศพนางเทพนรินทร์ (สงวน อิศรางกูร ณ อยุธยา) เมื่อ พ.ศ. 2471 ภายหลังจากหนังสือดังกล่าวได้รับการพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง ทั้งพิมพ์เรื่องเดียวและพิมพ์ร่วมกับเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองนครศรีธรรมราช บรรณาธิการได้ตรวจสอบที่กลุ่มตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ ยังไม่พบต้นฉบับสมุดไทยที่มีเนื้อหาตรงกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ฉบับพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2471 แต่พบสมุดไทยเรื่อง “ตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราช” ต้นฉบับบางตอนลบเลือน รายละเอียดของเนื้อความบางตอนแตกต่างจากฉบับพิมพ์ครั้งแรก การจัดพิมพ์ใหม่จึงพิมพ์ตามอักขรวิธีฉบับพิมพ์ครั้งแรก โดยได้จัดวรรคตอนและจัดย่อหน้าใหม่ให้สะดวกในการอ่าน พร้อมทั้งได้สำเนาคำนำฉบับพิมพ์ครั้งแรกมาไว้ตอนหน้าของเรื่องอีก

ด้วย (กรมศิลปากร, 2560: 12-15) พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงระบุไว้ในคำนำการจัดพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2471 ว่า “หนังสือนี้พิมพ์ตามต้นฉบับที่มีอยู่ในหอสมุดวชิรญาณ เป็นหนังสือกระดาษฝรั่งเขียนเส้นหมึก ต้นฉบับเป็นสำเนาคัดมาจากหนังสือเก่า เห็นได้ตามตัวสกดและถ้อยคำสำนวน ซึ่งเก่าก่อนเวลาที่ใช้หมึกและกระดาษอย่างนั้น”

ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ฉบับนี้แต่งเป็นร้อยแก้ว ผู้วิจัยสรุปเนื้อหาได้ดังนี้

ในอดีตมีเมืองหนึ่งชื่อทนต์บุรี เจ้าเมืองชื่อท้าวโกสีหราช มเหสีชื่อนางมหาเทวี มีราชบุตรผู้พี่ชื่อนางเหมซาลา ชายชื่อเจ้าทนต์กุมาร อยู่มาวันหนึ่งท้าวอังศุราช เจ้าเมืองทนต์บุรี มารบชิงพระทันตธาตุจากท้าวโกสีหราช เมืองทนต์บุรีสู้ไม่ได้จึงเสียเมืองให้แก่ข้าศึก นางเหมซาลาและเจ้าทนต์กุมาร จึงนำพระทันตธาตุลงเรือสำเภานี้เพื่อที่จะไปยังลังกา ระหว่างเดินทางพายุพัดเรือแตกทั้งสองถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว จากนั้นจึงฝังพระธาตุไว้ที่ชายหาด แล้วหาที่ซ่อนตัว พระอรหันต์ชื่อพระมหาเถรพรหมเทพ เหาะเดินทางมาเห็นรัศมีของพระธาตุ จึงลงนมัสการ นางเหมซาลาและเจ้าทนต์กุมาร ออกมาจากที่ซ่อนแล้วเล่าเรื่องให้พระมหาเถรฟัง พระมหาเถรทำนายว่าที่หาดทรายแก้วนี้ ต่อไปจะมีพระยาศรีธรรมมาโคกราชมาตั้งเป็นเมืองใหญ่ พร้อมก่อมหาธาตุสูง 37 วา จากนั้นพระมหาเถรได้ส่งสองพี่น้องไว้ว่าหากมีเรื่องเดือดร้อนใดให้รำลึกถึงท่านแล้วพระมหาเถรก็กลับไป

นางเหมซาลาและเจ้าทนต์กุมาร เดินทางกลับเมืองโดยเรือสำเภา ขณะเรือแล่นอยู่กลางทะเลใบเรือเสียหายจนเดินทางต่อไม่ได้ ผู้โดยสารในเรือเชื่อว่าเกิดอาเพศมาจากสองพี่น้อง จึงคิดจะฆ่าเสีย ทั้งสองนึกถึงพระมหาเถร พระมหาเถรแปลงกายเป็นครุฑใหญ่มาช่วย แล้วบอกชาวเรือว่าเกิดเหตุเพราะพญานาคและบริวารมานมัสการพระธาตุ จากนั้นพระมหาเถรจึงกลับไป นายสำเภาเดินเรือต่อไปจนถึงลังกา นางเหมซาลาและเจ้าทนต์กุมารนำพระธาตุไปถวายเจ้าเมืองลังกา พระองค์ให้สำเภาไปส่งสองพี่น้องที่เมืองทนต์บุรี แล้วให้พราหมณ์นำพระธาตุทะนานหนึ่งไปฝังไว้ที่หาดทรายแก้วซึ่งเป็นสถานที่ที่สองพี่น้องเคยซ่อนพระทันตธาตุไว้ จากนั้นก่อพระเจดีย์สวมพระธาตุ พร้อมผูกคาถาไว้รักษา พระธาตุอีกส่วนพราหมณ์นำกลับไปเมืองทนต์บุรี

กล่าวถึงพระยาศรีธรรมมาโคกราช แห่งเมืองหงสาวดี อพยพชาวเมืองหนีโรคระบาดลงสำเภามาขึ้นฝั่งที่ชายหาดแห่งหนึ่ง ต่อมาเมื่อพราหมณ์นำเนื้อปลุกแกวที่ชายหาด แล้วนำไปถวาย พระยาศรีธรรมมาโคกราช พระยามาดูสถานที่ที่ปลุกแกว จากนั้นให้ปากูเขียนแผนที่ไปถวาย เจ้าเมืองลังกา เจ้าเมืองลังการู้ว่าสถานที่นั้นยังไม่มีพระสงฆ์ จึงให้นมิต์พระพุทธรูปไปถวาย พระยาภิรักษบริวารเพื่อที่จะตั้งเมือง พร้อมก่อเจดีย์และสร้างพระพุทธรูป แต่สร้างไม่ทันเสร็จได้เกิดโรคระบาด พระยาจึงนำผู้คนอพยพหนีไปอยู่ที่หาดทรายแก้ว ถึงศักราช 1098 จึงได้สร้างเมือง

นครศรีธรรมราชมหานครและสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ครั้นนั้นพระพุทธรูปหิ้งค์ล่องทะเลจากลังกามายังเกาะป็นังและพันมาถึงหาดทรายแก้วที่จะก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ด้วย

ด้านพระยาศรีธรรมมาโคศกราช เจ้าเมืองมัทยประเทศ ทราบว่าที่หาดทรายแก้วมีพระธาตุ จึงให้นักเทศน์ถือราชสารมาให้พระยาศรีธรรมมาโคศกราช เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อที่จะขอแบ่งพระธาตุไปบรรจุในเจดีย์ที่สร้างไว้แล้ว เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชให้คนไปป่าวประกาศเพื่อนำจะพระธาตุขึ้นมาจากที่ฝังไว้ ผู้เฒ่าคนหนึ่งช่วยบอกจุดที่ฝังพระธาตุ พระยาจึงให้คนขุดขึ้นมา แต่ไม่สามารถนำขึ้นมาได้เพราะติดคาถาอยู่ จึงประกาศหาผู้ที่จะมาแก้คาถาอีกครั้ง แต่ก็ยังหาคนมาแก้ไม่ได้ พระอินทร์ทราบข่าวจึงให้พระวิษณุกรรมมาช่วยยกพระธาตุขึ้น พระยาจึงแบ่งพระธาตุให้เจ้าเมืองมัทยประเทศตามคำขอ ต่อมาพระวิษณุกรรมมาช่วยพระยาศรีธรรมมาโคศกราชสร้างพระเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมธาตุ แล้วตั้งเมือง 12 นักษัตริย์ขึ้นต่อเมืองนครศรีธรรมราช บรรดาชาวเมืองมาช่วยกันก่อสร้างพระเจดีย์ แต่ไม่ทันเสร็จเกิดโรคระบาด พระยาจึงต้องอพยพผู้คนหนีลงสำเภทำให้เมืองร้างลง

ต่อมาพระยาศรีธรรมมาโคศกราช เจ้าเมืองอินทปัตบุรีย น้องชายชื่อ ท้าวจันทกานู ท้าวพงษ์สุธา พาไพร่พลอพยพหนีใช้หามาตั้งถิ่นฐานที่หาดทรายแก้ว จากนั้นก่อสร้างพระเจดีย์ตามที่พระยาศรีธรรมมาโคศกราชองค์ก่อนทำไว้จนเสร็จ ชาวกรสร้างพระบรมธาตุเจดีย์รู้ไปถึงท้าวพิไชยเทพ บิดาของท้าวอุทองเจ้ากรุงศรีอยุธยา จึงให้ท้าวอุทองยกทัพมาประชิด พระยาก็กยกพลขึ้นไป ททัทั้งสองสู้กัน ทหารตายจำนวนมาก พระยาขอผูกไมตรีกับท้าวอุทอง ทั้งสององค์ต่างยกทัพกลับเมือง หลังจากพระยาศรีธรรมมาโคศกราชถึงแก่กรรม พระยาจันทกานูเป็นเจ้าเมือง พระยาพงษ์สุธาเป็นพระยาจันทกานู ครั้งหนึ่งเมืองชวายกทัพมาจับตัวพระยาไว้และต่อรองให้เจ้าเมืองผูกส่วยไขเปิดแก่ชวา ต่อมาเมืองเกิดไข้ห่า ชาวเมืองหนีไปอยู่ภูเขา เมืองร้างอยู่นาน นักบวชจากกรุงศรีอยุธยา ล่องเรือมาถึงนครศรีธรรมราชพบพระบรมธาตุเจดีย์หลายลงจนถึงบัลลังก์ นักบวชนำเรื่องขึ้นถวายพระเจ้าอยู่หัวที่กรุงศรีอยุธยา พระเจ้าอยู่หัวจึงให้นิมนต์พระสงฆ์มาช่วยแต่งพระธาตุ พระสงฆ์และชาวบ้านจากเมืองต่าง ๆ มาช่วยกันแต่งพระธาตุจนเสร็จ

หลังจากนั้นตำนานได้บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนครศรีธรรมราช ได้แก่ รายชื่อเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยต่าง ๆ การให้ญาติโยมพระสงฆ์เป็นตระกูลข้าพระ การกัลปนาที่ดินสำหรับอาราม และการรบกับอูซงคนะ โดยระบุศักราชกำกับไว้ตามลำดับ

เนื้อหาของตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชข้างต้น ประกอบด้วย 3 ตอนสำคัญ ได้แก่ ตอนการนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว ตอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และตอนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อเปรียบเทียบกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช

แต่งเป็นกลอนสวด พบว่า เนื้อหาส่วนใหญ่คล้ายกัน ต่างกันตรงที่ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ไม่มีเหตุการณ์ตอนพระยาโคตรราชแจกพระธาตุ ขณะที่ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็นกลอนสวด ก็ไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์และการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาใหม่ หลังจากเกิดโรคระบาดจนเมืองร้าง

3) ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์เป็นเรื่องที่สามในหนังสือตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช การจัดพิมพ์ครั้งนี้ระบุว่า ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเพื่อเป็นที่ระลึกในงานประชุมเพลิงศพนางสาวพร้อม ณ นคร ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม วันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2481 ภายหลังจากหนังสือดังกล่าวได้รับการพิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง ทั้งพิมพ์เรื่องเดียวและพิมพ์ร่วมกับเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองนครศรีธรรมราช เหมือนกับการจัดพิมพ์ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช จากการตรวจสอบที่กลุ่มตัวเขียนและจารึกสำนักหอสมุดแห่งชาติ ยังไม่พบต้นฉบับสมุดไทย การจัดพิมพ์ใหม่จึงพิมพ์ตามอักขรวิธีฉบับพิมพ์ครั้งแรก โดยได้จัดวรรคตอนและจัดย่อหน้าใหม่บางส่วนเพื่อให้สะดวกในการอ่าน พร้อมกันนี้ได้สำเนาคำนำฉบับพิมพ์ครั้งแรกมาไว้ตอนหน้าของเรื่องอีกด้วย (กรมศิลปากร, 2560: 16-17)

กรมศิลปากรกล่าวถึงต้นฉบับของตำนานเมืองนครศรีธรรมราชไว้ในคำนำการจัดพิมพ์ ครั้งแรก พ.ศ. 2481 ว่า “ต้นฉบับชำระดูคร่ำคร่า เป็นสมุดไทยขาว เส้นหมึกสีดำ อักษรไทยย่อ ลบเลือนหลายแห่ง” เหตุดังกล่าวทำให้เนื้อหาของตำนานเมืองนครศรีธรรมราชขาดหายไปหลายตอน อย่างไรก็ตาม เมื่ออ่านเรื่องราวทั้งหมดทำให้พบว่าเนื้อหาโดยรวมคล้ายกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ตอนเริ่มเรื่องที่เกิดการแย่งชิงพระทันตธาตุ การนำพระธาตุมาয়งหาดทรายแก้ว การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนที่ต่างกันตอนท้ายเรื่อง ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชเล่าเรื่องนักบวชจากกรุงศรีอยุธยาช่วยบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ ขณะที่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงราชวงศ์เพชรบุรี มาช่วยฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชและบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ ผู้วิจัยสรุปความตอนดังกล่าวได้ว่า

พระบวรเชษฐา พระราชกุมาร พระเจ้าหลานของ พระพนมทะเล ศรีมหาสวัสดิทราธิราชกษัตริย์ ได้ลาพระปู่พระย่ามาตั้งเมืองเพชรบุรี ครั้งนั้นพระองค์ให้พระพนมวังและนางสะเดียงทองออกไปสร้างเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นใหม่ พร้อมให้พนมวังแต่งตั้งคนไปเป็นเจ้าเมือง โดยทุกเมืองขึ้นต่อนครศรีธรรมราชและส่งส่วยเป็นส่วยทอง เมื่อมาถึงนครศรีธรรมราชพระพนมวังและนางสะเดียงทองได้สร้างป่าเป็นนาหลายแห่ง ต่อมาเกิดไข้ห่า ผู้คนตายจำนวนมาก ชาวเมืองหนีเข้าไปอยู่ในพื้นที่ภูเขา เมื่อพระพนมวังสิ้นบุญ พระเจ้าอยู่หัวให้เจ้าศรีราชา ซึ่งเป็นบุตร

มาครองเมืองนครดอนพระและพระราชทานชื่อเป็นพญาศรีธรรมโศกราช หลังจากนั้นพญาศรีธรรมโศกราชเร่งสร้างป่าให้เป็นนาทุกตำบล โดยส่งคนเข้าไปทุกพื้นที่ รวมทั้งได้สร้างวัด กำหนดกัลปนา และถวายข้าพระ ต่อมาพญาได้บวระพระบรมธาตุเจดีย์ โดยให้ผู้คนในเมืองต่าง ๆ มาช่วยทำจนเสร็จ

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อหาตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็นกลอนสวด ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช พบว่า มีทั้งส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่แตกต่างกันดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบเนื้อหาตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ฉบับต่าง ๆ

เหตุการณ์	ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็นกลอนสวด	ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช	ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช
1. การแจกพระธาตุ	พระยาโศกราช ทรงแจกพระธาตุให้แก่ 84,000 เมือง พระยาสิงหราช แห่งเมืองทนบุรี ได้รับพระทันตธาตุจากพระเกษมมหาเถระ		
2. การแย่งชิงพระทันตธาตุ	พระยาเหมม้น และกษัตริย์อีก 4 พระองค์ ยกทัพมาชิงพระทันตธาตุจากพระยาสิงหราช เจ้าเมืองทนบุรี	ท้าวอังคุตราช เจ้าเมืองทนบุรี มารบชิงพระทันตธาตุจากท้าวโกสีหราช เจ้าเมืองทนบุรี	ท้าวอังคุตราช เจ้าเมืองทนบุรี มารบชิงพระทันตธาตุจากท้าวโคสีหราช เจ้าเมืองทนบุรี
3. นางเหมชالاและทนทกุมารนำพระทันตธาตุหนีสงครามจะไปยังลังกา	ชนกุมารและนางเหมชالا อัญเชิญพระทันตธาตุซ่อนไว้ในมวยผมของนางเหมชالا แล้วเสด็จลงสำเภาไปลังกา ระหว่างทางเรือถูกพายุจมลงทั้งสองมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว จึงฝังพระธาตุไว้ ต่อมาได้้นำพระธาตุไปถวายเจ้าเมืองลังกา	นางเหมชالا และเจ้าทนทกุมาร นำพระทันตธาตุลงเรือสำเภาหนีเพื่อที่จะไปยังลังกา ระหว่างเดินทางพายุพัดเรือแตก ทั้งสองถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว จึงฝังพระธาตุไว้ ต่อมาได้นำพระธาตุไปถวายเจ้าเมืองลังกา	นางเหมชالا และเจ้าชนกุมารจะนำพระทันตธาตุไปไว้ที่เมืองลังกา ระหว่างเดินทางพายุพัดเรืออับปางทั้งสองถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว จึงฝังพระทันตธาตุไว้ ต่อมาได้นำพระธาตุไปถวายเจ้าเมืองลังกา

4. พระธาตุมายัง หาดทรายแก้ว	เจ้าเมืองลังการับพระทันต ธาตุจากสองพระองค์และทรง ระลึกถึงพุทธทำนายว่าพระ เจ้าศรีธรรมโศกราชจะทรง บรรจุพระธาตุที่เหลืออยู่อีก สองท่อนานจึงให้เณรน้อย ผู้สำเร็จรหันต์ไปอัญเชิญ พระธาตุจากเมืองนาคาไปยัง หาดทรายแก้ว	เจ้าเมืองลังการับพระธาตุจาก สองพระองค์และให้พราหมณ์ นำพระธาตุท่อนานหนึ่งไปฝัง ไว้ที่หาดทรายแก้วซึ่งเป็น สถานที่ที่สองพี่น้องเคยซ่อน พระทันตธาตุไว้	-
5. การสร้าง พระบรมธาตุ เจดีย์ ครั้งที่ 1	พระเจ้าศรีธรรมโศกราช แห่งเมืองเอวราช อพยพ ไพร่พลหนีโรคระบาดมาสร้าง เมืองนครศรีธรรมราช ต่อมา พระองค์พบพระธาตุ จึงสร้าง เจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุ	พระยาศรีธรรมโศกราช แห่งเมืองหงษาวดี อพยพ ไพร่พลมาสร้างเมืองและ สร้างเจดีย์ที่หาดทรายแก้ว ต่อมาพระองค์พบพระธาตุ จึงจะนำไปบรรจุในเจดีย์ แต่ สร้างไม่ทันเสร็จเกิดโรค ระบาด จนเมืองร้าง	พญาศรีธรรมโศกราช แห่งเมืองหลวง อพยพผู้คน หนีโรคระบาดมายังหาด ทรายแก้ว แล้วจึงสร้างเมือง นครศรีธรรมราชมหานคร และจะสร้างพระเจดีย์ ต่อมา พระองค์พบพระธาตุ จึงนำไปบรรจุในพระเจดีย์ แต่สร้างไม่ทันเสร็จเกิดโรค ระบาดจนเมืองร้าง
6. การสร้าง พระบรมธาตุ เจดีย์ ครั้งที่ 2	-	พระยาศรีธรรมโศกราช แห่งเมืองอินทปัตบุรี อพยพไพร่พลมาตั้งถิ่นฐาน และสร้างพระเจดีย์ตามที่ พระยาศรีธรรมโศกราช องค์ก่อนทำไว้ ต่อมาเกิด โรคระบาด ทำให้เมืองร้าง พระบรมธาตุเจดีย์พังลง จนถึงบัลลังก์	พญาศรีธรรมโศกราชองค์ หนึ่งสร้างพระธาตุต่อจาก พญาศรีธรรมโศกราชองค์ ก่อนทำไว้จนเสร็จ ต่อมาเกิด โรคระบาด ทำให้เมืองร้าง อยู่นาน
7. การบูรณะ พระบรมธาตุ เจดีย์	-	นักบวชจากกรุงศรีอยุธยา มาช่วยบูรณะพระบรมธาตุ เจดีย์	พระพนมวังและนางสะเดียง ทอง ได้รับมอบหมายจากเจ้า เมืองเพชรบุรีให้มาฟื้นฟูเมือง และบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์

ตารางเปรียบเทียบเนื้อหาตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลาย
ลักษณะแสดงให้เห็นว่า ตำนานทั้งสามเรื่องมีเนื้อหากล่าวถึงการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ร่วมกัน ส่วนที่
ต่างกันมีบางเหตุการณ์ เช่น ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด มีเหตุการณ์
ตอนพระยาโคกราชทรงแจกพระธาตุให้แก่เมืองต่าง ๆ แต่ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและ
ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชไม่มีเหตุการณ์ตอนดังกล่าว อีกทั้งตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช
และตำนานเมืองนครศรีธรรมราชมีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองนครศรีธรรมราชและการบูรณะพระ
บรมธาตุเจดีย์ ขณะที่ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด ไม่มีเหตุการณ์
เหล่านั้น

การจัดพิมพ์ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชครั้งนี้มีการชำระ
ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด ทำให้ได้ต้นฉบับใหม่ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการจัดพิมพ์มีการเรียงลำดับตำนานตามพุทธศักราชที่พิมพ์เป็นหนังสือเล่ม
เผยแพร่ครั้งแรกเริ่มจากตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ
พ.ศ. 2460 ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2471 และตำนานเมือง
นครศรีธรรมราชเมื่อ พ.ศ. 2481 โดยไม่ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตำนานทั้งสามเรื่อง ทำให้
ผู้อ่านอาจเข้าใจว่าตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด เก่าที่สุด หรือเข้าใจว่า
ตำนานทั้งสามเรื่องแต่งในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน

ทั้งที่หากพิจารณาสมัยที่แต่งตำนานแต่ละเรื่องจะพบว่า ตำนานพระธาตุเมือง
นครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด ที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงได้
ต้นฉบับมาจากเมืองนครศรีธรรมราช บัณฑิต ลีวชัยชาญ ได้ตรวจสอบต้นฉบับสมุดไทยที่กลุ่มหนังสือ
ตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ พบสมุดไทย ชื่อ “หนังสือธรรมโสก” ซึ่งมีเนื้อความตรงกับ
ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด ฉบับพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2460
แต่หนังสือนี้ได้ปรับเปลี่ยนเสียงของคำให้เป็นภาษาไทยกลาง จึงสันนิษฐานว่าหนังสือธรรมโสกน่าจะ
เป็นต้นฉบับที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราช
ดังกล่าวและพระองค์ได้นำมาพิมพ์เผยแพร่ตามความในพระราชนิพนธ์ค่านำฉบับพิมพ์ครั้งแรก

ขณะเดียวกันผู้วิจัยได้เปรียบเทียบเนื้อหาของตำนานพระธาตุเมือง
นครศรีธรรมราช แต่งแปลน กลอนสวด กับพระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวันที่ 4
ซึ่งเป็นพระนิพนพานโสทรฉบับที่มีเนื้อหาสมบูรณ์ พบว่า ทั้งสองฉบับมีเนื้อหาใกล้เคียงกันมาก
แต่ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ
ตอนการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป และตอนการแบ่งพระบรมธาตุเหมือนพระนิพนพานโสทร
ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเนื้อความในตอนต้นเรื่องและตอนจบของตำนานพระธาตุเมือง

นครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด กับพระนิพนพานโสทรแตกต่างกัน ทว่าเนื้อความส่วนอื่น เหมือนกันจึงเป็นไปได้ว่าพระนิพนพานโสทรที่เป็นต้นเค้าของหนังสือธรรมโศกอาจจะชำระจึงมีการแต่ง ซ่อมในตอนต้นและตอนท้ายเรื่อง หรือผู้แต่งอาจตั้งใจให้ธรรมโศกต่างจากพระนิพนพานโสทร จึงแต่ง เนื้อหาในตอนต้นและตอนท้ายให้แตกต่างกัน ตัวอย่างเนื้อหาตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารฟัง คำสั่งเสียของพระบิดาที่มีเนื้อความเหมือนกัน ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบเนื้อหาตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด กับพระนิพนพานโสทร

ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด		พระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ 4	
ทั้งสองฟังบิดา	ชลธาราลงลามาไหล	ทั้งสองฟังบิดา	ชลธาราลงลามาไหล
กราบทูลตามมูลไป	ตัวลูกใช้รับบัญชา	กราบทูลตามมูลไป	ตัวลูกใช้รับบัญชา
ลูกนี้มีเคຍยาก	ทนลำบากทรเสศา*	ลูกนี้มีเคຍยาก	ตกลงลำบากทรเสศา
บุญกรรมได้ทำมา	ตามเวรามาแต่ก่อน	บุญกรรมเคยทำมา	ตามเวรามาแต่ก่อน
ลูกคิดแต่บิดา	ทั้งสองรามืออวรณ์	ลูกคิดแต่บิดา	ทั้งสองรามืออวรณ์
ขอบธรรมคิดผันผอน	หนีไปก่อนให้พ้นภัย	ชวนกันคิดผันผอน	หลีกเลี่ยงหลบให้พ้นภัย
พลาญพาพระทนต์ธาตุ	มุนีนารถให้คลาไคล	พลาญพาพระทนต์ธาตุ	มุนีนารถให้คลาไคล
อยู่ป่าพนาไลย	ที่จะไปเมืองลังกา	พาลงสำเนาใหญ่	ชอบที่ไปเมืองลังกา
	(2560: 84)		(2528: 209)

* เน้นโดยผู้วิจัย

ข้อมูลดังกล่าวทำให้เข้าใจได้ว่า มีการนำพระนิพนพานโสทรซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของภาคใต้มาคัดลอกโดยการปรับเปลี่ยนเสียงของคำจากภาษาไทยถิ่นใต้ให้เป็นภาษาไทยกลางแล้วจึงบันทึกลงในสมุดไทย พร้อมทั้งตั้งชื่อใหม่ว่า “ธรรมโศก” อันเป็นการนำส่วนหนึ่งของพระนามของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นชื่อเรื่อง จากนั้นมีการนำเนื้อความเรื่องธรรมโศกจากสมุดไทยมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มชื่อว่า ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด ส่งผลให้เนื้อหาส่วนใหญ่ของตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด เหมือนกับพระนิพนพานโสทร

กล่าวถึงพระนิพนพานโสทรเป็นวรรณกรรมเรื่องสำคัญของภาคใต้ เนื่องจากมีการค้นพบพระนิพนพานโสทรหลายฉบับและในหลายพื้นที่ จุฬาทิพย์ บุญฤทธิ์ (2535) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องพระนิพนพานโสทร โดยรวบรวมพระนิพนพานโสทร

ที่จัดเก็บไว้ในสถานศึกษาทั่วภาคใต้ พบวรรณกรรมเรื่องนี้จำนวน 30 ฉบับ มีที่มาจากจังหวัด สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา พังงา และภูเก็ต ลักษณะของต้นฉบับเป็นหนังสือบุดขาว บันทึกลงด้วยอักษรไทยแต่งเป็นร้อยกรอง ทั้งหมดมีเนื้อความตรงกัน แต่ไม่สามารถระบุได้ใครเป็นผู้แต่งและแต่งสมัยใด เพราะปรากฏชื่อเพียงผู้คัดลอกและผู้เขียน สมัยที่คัดลอกอยู่ในระหว่าง พ.ศ. 2382-2491 จึงสันนิษฐานว่าน่าจะแต่งก่อนหน้านั้น ข้อมูลดังกล่าวเป็นไปในทำนองเดียวกับ ความเห็นของ กลิ่น คงเหมือนเพชร และชวน เพชรแก้ว (2540: 91) เสนอไว้ในการศึกษา **พระนิพนพานสูตร คำกาพย์ ฉบับอำเภอดงยาง จังหวัดนครศรีธรรมราช** ว่า เดิมพระนิพนพานสูตรหรือ พระนิพนพานโสทรน่าจะจะมีเพียงสำนวนเดียว จากนั้นมีการคัดลอกสืบต่อกันมาหลายยุคหลายสมัยจึง ทำให้เนื้อหาแตกต่างกันไปบ้าง แม้จะไม่ทราบว่าต้นฉบับเดิมใครเป็นผู้แต่ง แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหา จะเห็นได้ชัดว่าจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในพงศาวดาร แดกฉานในพระธรรมวินัยและเชี่ยวชาญการใช้ ภาษา ดังนั้นผู้แต่งจึงน่าจะเป็นพระภิกษุหรือนักปราชญ์ในเมืองนครศรีธรรมราช

ขณะที่ ปรีชา นุ่นสุข ได้ปริวรรตพระนิพนพานโสทร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ สำนวนที่ 4 และกล่าวถึงต้นฉบับของพระนิพนพานโสทรฉบับนี้ว่า สำนวนนี้แต่งเป็นร้อยกรอง ด้วย กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง และกาพย์สุรางคนางค์ เขียนไว้ในหนังสือบุดขาวด้วยหมึกสีดำ อักษรที่ใช้ในการเขียนมี 2 แบบ คือ อักษรไทยโบราณและอักษรขอมปัจจุบัน อ่านออกเสียงเป็นภาษาไทยสำเนียง ท้องถิ่นภาคใต้ ระบุวันที่เขียนจบตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2432 จากการพบชื่อ “นายหนูมุณีสัน” ในตอนที่กล่าวถึงการเขียนเรื่องนี้ ปรีชา นุ่นสุข จึงสันนิษฐานว่า ผู้เขียนอาจจะคือ “นายหนู” ส่วนความที่ว่า “นายหนูมุณีสัน” น่าจะหมายถึง “นายหนูมุณีสรรรค์” เป็นการสร้างร่วมกับ บุตรและญาติ แต่อีกนัยหนึ่งก็มองได้ว่าผู้เขียนมี 2 คน คือ “นายหนู” และ “นายมุณี” หรือผู้เขียน อาจจะคือ “นายหนู” และพระภิกษุก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม คำว่า “เขียน” ที่ปรากฏในพระนิพนพานโสทร หมายความว่ารวมถึงผู้คัดลอก ผู้สร้าง หรือผู้จัดทำ การเขียนจึงอาจจะหมายถึงการคัดลอกจากต้นฉบับ เดิมหรือการบันทึกจากมุขปาฐะก็ได้ (ปรีชา นุ่นสุข, 2528: 1-36)

ด้านพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงตำนานเรื่องนี้ ไว้ในคำนำการจัดพิมพ์ครั้งแรกว่า “พิเคราะห์เห็นว่าเปนหนังสือซึ่งกวีชวานครฯ แต่งในเมืองนคร ถ้าจะประมาณเวลาที่แต่ง เห็นจะราวในรัชกาลที่ 1” (กรมศิลปากร, 2560: 54) เมื่อประมวลข้อมูล ทั้งหมดจึงสันนิษฐานได้ว่าพระนิพนพานโสทรหรือตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็น กลอนสวด น่าจะแต่งโดยพระภิกษุในเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

ส่วนตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงระบุไว้ในคำนำการจัดพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2471 ว่า “หนังสือนี้สันนิษฐานว่าแต่งในสมัย พระนารายณ์ ศักราชในที่สุด บอกรบในปลายแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง” เหตุที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงวินิจฉัยเช่นนั้น อาจเพราะย่อหน้าสุดท้ายของตำนานระบุไว้ว่า

“ศักราช 2197 ปี มีพระบรรพตโพรตให้พระญาบริหารพลราชเจ้าเมืองตะนาวศรีมหานครมาเป็นเจ้าพระญาณนครศรีธรรมราช” (กรมศิลปากร, 2560: 172) ศักราชดังกล่าวตรงกับปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งครองราชย์ในช่วง พ.ศ. 2172-2199 ทำให้พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงวินิจฉัยว่าตำนานเรื่องนี้ น่าจะแต่งในรัชกาลถัดมา คือ สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งครองราชย์ในช่วง พ.ศ. 2199-2231 นับเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 27 ในสมัยกรุงศรีอยุธยา

แม้ว่าตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชจะไม่ระบุชื่อผู้แต่ง แต่จากลักษณะของตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชที่เป็นตำนานศาสนาและการดำเนินเรื่องมีแบบแผนเดียวกับตำนานพระธาตุของที่อื่น ๆ ทำให้ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ในบทนำของหนังสือตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ว่า ผู้เขียนตำนานเรื่องนี้ น่าจะเป็นพระสงฆ์ภิกษุเถรวาทลังกาวงศ์ จากข้อมูลดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่า ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช น่าจะแต่งโดยพระภิกษุในเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อสมัยอยุธยาตอนปลาย (กรมศิลปากร, 2560: 33)

ด้านตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ไม่ปรากฏผู้แต่งและปีที่แต่ง แต่มีนักวิชาการได้ศึกษาตัวบทของตำนานและให้ข้อเสนอไว้อย่างน่าสนใจในหลายแง่มุม เช่น สืบพงษ์ ธรรมชาติ (2551: 107-110) กล่าวไว้ในหนังสือ **วรรณกรรมเฉพาะท้องถิ่นภาคใต้** ว่า ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชใช้ภาษาเก่ามาก จึงน่าจะแต่งไว้นานมาแล้ว อย่างน้อยสมัยอยุธยาตอนต้น แต่ตอนท้ายเรื่องน่าจะแต่งเพิ่มเข้าไปภายหลัง โดยผู้แต่งคงได้เรื่องราวมาจากการบอกเล่าในรูปแบบมุขปาฐะ แล้วจึงนำมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อย่างไรก็ดีตามหากพิจารณาจากรายละเอียดของเรื่องราวชื่อบุคคลในประวัติศาสตร์ และชื่อสถานที่ใน ตอนต้น ๆ ทำให้คิดว่าอาจจะแต่งในช่วงที่เหตุการณ์ผ่านไปไม่นานนัก หรือผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ได้บันทึกเรื่องราวเอาไว้จึงทำให้มีความละเอียดเกี่ยวกับชื่อบุคคลและชื่อสถานที่

นงคราญ สุขสม (2553: 63-64) ได้วิเคราะห์ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชไว้ในบทความเรื่อง “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร กรณีศึกษาเกี่ยวกับการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช” ว่า สำนวนภาษาที่ใช้ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช น่าจะเก่ากว่าตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เล็กน้อยจึงเป็นไปได้ว่าเหตุที่เนื้อความในตอนต้นเรื่องของตำนานทั้งสองมีความคล้ายกันเพราะตำนานพระธาตุคัดลอกมาจากต้นฉบับตำนานเมือง ผู้แต่งตำนานเมืองนครศรีธรรมราช น่าจะเป็นพระสงฆ์ แต่งขึ้นเพื่อสร้างความศรัทธาให้แก่พระบรมธาตุเจดีย์ โดยคงจะได้รับอิทธิพลจากตำนานลังกา แล้วนำมาแต่งเป็นสำนวนของท้องถิ่น ข้อมูลดังที่กล่าวมาทำให้สันนิษฐานได้ว่า ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช น่าจะแต่งโดยพระภิกษุในเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อสมัยอยุธยาตอนต้นถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง

โดยสรุปจึงอาจกล่าวได้ว่า ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช น่าจะเขียนขึ้นก่อนจากนั้นจึงมีการนำเหตุการณ์ตอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นส่วนหนึ่งในการแต่งตำนาน

พระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมามีการนำตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชมาเป็นต้นเค้าในการแต่งพระนิพนพานโสทรหรือตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ของ แสงเพ็ญ แสงพุ่ม (2543: 584) เรื่อง **พระนิพนพานโสทร: การศึกษาเชิงวิเคราะห์** ที่พบว่า เรื่องพุทธประวัติและการถวายพระเพลิงพระบรมศพในช่วงต้นของเรื่อง ผู้เขียนน่าจะนำมาจากพระไตรปิฎกและปฐมสมโพธิกถา โดยเป็นการแต่งในเชิงขยายความออกไป ส่วนตั้งแต่ตอนกลางเรื่องไปจนถึงจบเรื่อง เนื้อหาที่เป็นตำนานและพงศาวดาร ผู้เขียนน่าจะนำเรื่องราวเกี่ยวกับการรบชิงพระทันตธาตุในอินเดียและการนำพระทันตธาตุมาไว้ที่ลังกามาจากคัมภีร์มหาธาตุนวศ์ ทั้งนำเรื่องราวพระพุทธานุชาและประวัติศาสตร์ลังกามาจากคัมภีร์มหาวงศ์ รวมถึงนำเรื่องราวการสร้างสถูปในลังกามาจากคัมภีร์อุปัฏฐก ส่วนที่เกี่ยวกับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชผู้เขียนน่าจะนำมาจากตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ นอกจากจะมีตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลนกลอนสวด ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองนครศรีธรรมราชเป็นตำนานสำนวนหลักแล้ว ยังมีการนำเรื่องราวจากตำนานสำนวนหลักมาแต่งเป็นตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์สำนวนใหม่อีกหลายเรื่อง ปรากฏทั้งที่เป็นการนำโครงเรื่องของตำนานสำนวนหลักมาแต่งเป็นเรื่องใหม่ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับเรื่องเดิม แต่สำนวนภาษาแตกต่างกันไป และการนำตอนสำคัญจากตำนานสำนวนหลักมาแต่งขยายความให้เป็นเรื่องใหม่ที่มีเนื้อหาบางตอนต่างไปจากเรื่องเดิม โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2480-2510 มีการจัดพิมพ์เรื่องดังกล่าวเป็นหนังสือเล่มออกจำหน่ายทั้งที่กรุงเทพฯ และในพื้นที่ภาคใต้ ทำให้ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์สำนวนใหม่แพร่หลายไปในวงกว้าง

จากการรวบรวมตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์สำนวนใหม่ดังกล่าว ผู้วิจัยรวบรวมเรื่องได้ 7 เรื่อง ดังนี้

1. ตำนานพระบรมธาตุคำกลอน ของพระมหาอุทัย พิสิษฐ์พงษ์

หนังสือตำนานพระบรมธาตุคำกลอนเป็นฉบับที่มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัยวิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช นำต้นฉบับตำนานพระบรมธาตุคำกลอน ของพระมหาอุทัย พิสิษฐ์พงษ์ ที่พิมพ์แจกแก่พุทธศาสนิกชน ผู้สละทรัพย์ก่อสร้างถนน วัดท่าหิน อำเภोजังหวัดสงขลา มาพิมพ์ซ้ำเมื่อ พ.ศ. 2556 เพื่อใช้ในพิธีสวดदान เนื่องในงานมาฆบูชาผ้าขึ้นรัตนานาชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช และเพื่อเป็นการร่วมฉลองพระชนมายุ ครบ 100 ปี ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ ในปีดังกล่าว มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช (2556: 5) ระบุไว้ในคำนำของหนังสือว่า “การจัดพิมพ์หนังสือในครั้งนี้ ยังคง

รูปแบบสำนวนเดิมไว้ มาจัดเรียงพิมพ์ใหม่ เพื่อให้เกิดอรรถรสในการอ่านหรือสวด พร้อมทั้งให้ได้เข้าใจภาษาดั้งเดิมของคนรุ่นเก่า” ข้อมูลที่กล่าวมาทำให้สันนิษฐานได้ว่า พระมหาอุทัย พิสิสดีพงษ์ เป็นผู้แต่งตำนานพระบรมธาตุคำกลอน แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าแต่งขึ้นเมื่อใด

ตำนานพระบรมธาตุคำกลอนแต่งเป็นร้อยกรองภาษาไทยกลาง ด้วยฉันทลักษณ์หลายชนิด ได้แก่ กาพย์ยานี กาพย์ฉบัง กาพย์สุรางคนางค์ อินทรวชิรฉันทน์ วสันตดิลกฉันทน์ และกลอนสุภาพ เนื้อหาโดยรวมคล้ายกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด ส่วนที่เพิ่มเติมคือตอนจบกล่าวถึงการจัดงานพระศพของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชไว้ด้วย

2. ตำนานพระหนต์ธาตุ ของพระสมุห์ฤกษ์ โสภาโส

ผู้วิจัยได้หนังสือตำนานพระหนต์ธาตุมาจากพระอธิการผ่อง ถาวรปัญญา เจ้าอาวาสวัดคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ในครั้งที่ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2561 หนังสือเล่มนี้ค่อนข้างเก่า แต่คงจะจัดเก็บไว้เป็นอย่างดีจึงยังคงสภาพสมบูรณ์ทุกหน้า ผู้วิจัยเคยพบหนังสือตำนานพระหนต์ธาตุนี้อีกเล่มหนึ่งที่นายदनัย รำพึงนิทย์ ปลัดเทศบาลตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เก็บรักษาไว้ จึงเป็นไปได้ว่าหนังสือเล่มนี้แพร่หลายในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ปกในของหนังสือเขียนไว้ว่า “ตำนานพระหนต์ธาตุ ของพระสมุห์ฤกษ์ โสภาโสวัดสวนหลวง” ทำให้สันนิษฐานได้ว่า พระสมุห์ฤกษ์ โสภาโส วัดสวนหลวง ซึ่งอาจหมายถึงวัดสวนหลวง ที่ตั้งอยู่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นผู้แต่งตำนานพระหนต์ธาตุ แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าแต่งขึ้นเมื่อใด

ตำนานพระหนต์ธาตุแต่งเป็นร้อยกรองภาษาไทยกลาง ด้วยฉันทลักษณ์กาพย์สุรางคนางค์ เนื้อหาโดยรวมคล้ายกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด แต่ไม่มีเหตุการณ์ตอนพระยาโคกราชทรงแจกพระบรมธาตุ เริ่มเรื่องตอนกษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ ยกพลมาแย่งชิงพระทันตธาตุจากเจ้าสิงหาราช จบเรื่องตอนการจัดงานพระศพของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช น่าสังเกตว่า ตอนจบเรื่องผู้แต่งบอกว่า “จบลงบัดใจพระนิพพานสุตรเอยฯ” ทำให้เห็นได้ว่าผู้แต่งน่าจะนำพระนิพพานสุตรหรือพระนิพพานโสตรมาเป็นต้นเค้าในการแต่งเรื่องนี้ จึงใช้คำดังกล่าวในตอนจบเรื่อง กระนั้นก็ดี ตำนานพระหนต์ธาตุมีรายละเอียดหลายอย่างที่เป็นการดัดแปลงให้ต่างไปจากเรื่องเดิม เช่น การเปลี่ยนชื่อ “เมืองทนบุรี” ให้เป็น “เมืองธนบุรี” ซึ่งเหมือนกับชื่อเมืองหลวงของประเทศไทยในอดีต หลายครั้งผู้แต่งยังกล่าวถึง “กษัตริย์กรุงไทย” “เจ้ากัมพูชา” ทำให้เหมือนกับว่าเหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นบริเวณพื้นที่ประเทศไทย อีกทั้งมีการเปลี่ยนสถานะของตัวละครจากนางเหมชาลาซึ่งเป็นพี่ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งแปลกลอนสวด ให้กลายเป็นน้องและให้ธนกุมารซึ่งเป็นน้องให้กลายเป็นพี่ด้วย

3. พระยาศรีธรรมมาโคกราช ของ นายเที่ยง ยุทธชนะ

หนังสือพระยาศรีธรรมมาโคกราชเป็นฉบับที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) จัดเก็บในรูปแบบไฟล์หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ไว้ในฐานข้อมูลหนังสือเก่าชาวสยาม เว็บไซต์ www.sac.or.th ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้ามาเปิดอ่านได้ ส่วนต้นของหนังสือนี้บางหน้าบางส่วนขาดหายทำให้เนื้อเรื่องไม่ครบถ้วน แต่หากอ่านเพื่อจับใจความโดยรวมก็ยังคงเข้าใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละตอน ในส่วนต้นของหนังสือระบุไว้ว่า “เอาต้นฉบับเดิมในสมุด... (ต้นฉบับขาดหาย-เน้นโดยผู้วิจัย)...จากวัดพระบรมธาตุ มาคัดลอกส่งลงพิมพ์ตามสำเนาเดิมของต้นฉบับ แต่บางคำบางแห่งซึ่งเห็นว่าใช้คำภาษาไมใครจะเข้าใจได้ดี และไม่ใครจะได้รับความติดต่อกัน จึงได้แก้ไขสำนวนถ้อยคำบ้างเล็กน้อย ข้าพเจ้า นายเที่ยง ยุทธชนะ เป็นผู้สั่งพิมพ์” อีกหน้าหนึ่งบอกว่า “นายเที่ยงยุทธชนะปลื้มจิตต์คิดอาลัย เลื่อมใสแต่งเป็นกลอนแกล้งคำฉันทให้บรรจง” นอกจากนี้ยังบอกว่า “พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร พ.ศ. 2480” “เล่มเดียวจบ เชิญท่านอุดหนุน 1 บาท”

ข้อความที่กล่าวมาทำให้สันนิษฐานได้ว่าเนื้อความของหนังสือพระยาศรีธรรมมาโคกราชส่วนใหญ่จัดพิมพ์ตามต้นฉบับสมุดไทยที่ได้มาจากนครศรีธรรมราช มีการแก้ไขคำบ้างเล็กน้อยเพื่อให้เนื้อความสมบูรณ์ เป็นไปได้ว่าผู้แก้ไขน่าจะเป็นนายเที่ยง ยุทธชนะ ซึ่งเป็นผู้จัดพิมพ์ น่าสนใจว่าหนังสือเล่มนี้พิมพ์ที่พระนคร และมีการจำหน่ายให้ผู้ที่สนใจได้ซื้ออ่าน แสดงว่าหนังสือ พระยาศรีธรรมมาโคกราชอาจจะเป็นวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่วางจำหน่ายในพระนครขณะนั้น พระยา ศรีธรรมมาโคกราช ของนายเที่ยง ยุทธชนะ แต่งเป็นร้อยกรองภาษาไทยกลาง ด้วยฉันทลักษณ์ กาพย์ยานีและกาพย์สุรางคนางค์ เนื้อหาโดยรวมคล้ายกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็น กลอนสวด แต่ตอนจบกล่าวถึงการจัดงานพระศพของพระเจ้า ศรีธรรมมาโคกราชเหมือนกับตำนานพระบรมธาตุคำกลอน ของพระมหาอุทัย พิสิสดีพงษ์

4. ธนกุมาร เหมซาลา จัดพิมพ์โดย นายวิน ละคร้ายพันธ์

หนังสือธนกุมาร เหมซาลา บอกรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดพิมพ์ไว้ว่า นายเพิ่ม อุปการัตน์ มอบให้นายวิน ละคร้ายพันธ์ จัดพิมพ์จำหน่ายเล่มละ 2 บาท พิมพ์ที่โรงพิมพ์วินิจการพิมพ์ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ปีที่แต่ง และปีที่พิมพ์หนังสือ สืบพงศ์ ธรรมชาติ (2551: 112) ได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ **วรรณกรรมเฉพาะท้องถิ่นไทยภาคใต้** สันนิษฐานว่า เรื่องนี้น่าจะจัดพิมพ์ร่วมสมัยกับหนังสือเล่มอื่น ๆ ที่จัดพิมพ์ในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งบอกปีที่พิมพ์อยู่ระหว่าง พ.ศ. 2490-2510 ธนกุมาร เหมซาลา ฉบับจัดพิมพ์โดยนายวิน ละคร้ายพันธ์ แต่งเป็นร้อยกรองภาษาไทยกลาง ด้วยฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ เนื้อเรื่องโดยรวมคล้ายกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็นกลอนสวด แต่เริ่มเรื่องตอนธนกุมารและนางเหม

ชาลานำพระธาตุลงเรือหนีข้าศึกจากอินเดียนะไปยังลังกา ตอนจบกล่าวถึงการจัดงานพระศพของพระเจ้าศรีธรรมไตรกราช

5. นิยายพระบรมธาตุ ของ เขียน พยัฆมาศ

นายเขียน พยัฆมาศ กล่าวไว้ใน “คำปรารภ” ของหนังสือนิยายพระบรมธาตุว่า “ข้าพเจ้าจึงพยายามค้นตำรับตำนานมาแล้วเป็นนิทาน คัดตัดคำที่ไม่เป็นสารประโยชน์ ออกเสีย เอาแต่คำแก่น ๆ ของเรื่อง เพื่อให้ราคาซื้อขายน้อยลง ท่านจะได้ซื้อไปให้เด็กอ่าน ดีกว่านั่งเล่ากับปาก และจะทวนความจำของท่านเสียได้ด้วย” นิยายพระบรมธาตุพิมพ์ที่โรงพิมพ์กระจ่าง ภาสิต อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2504 เป็นการพิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1,000 เล่ม จำหน่ายเล่มละ 2 บาท เนื้อเรื่องแต่งเป็นร้อยแก้ว ดำเนินเรื่องเหมือนกับพระนิพนพานโสทร ตั้งแต่ตอนถวายพระเพลิงพระพุทธรูปเจ้าดอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช และตอนการสร้างศาสนสถานต่าง ๆ รอบพระบรมธาตุเจดีย์ นิยายพระบรมธาตุจึงถือเป็นการนำพระนิพนพานโสทรฉบับร้อยกรองมาแล้วใหม่ โดยการสรุปความในรูปแบบร้อยแก้ว

6) วงศ์ไตรกราชสร้างพระธาตุเมืองนคร ของ พระปลัดเลี่ยม อาสโย

วรรณกรรมเรื่องวงศ์ไตรกราชสร้างพระธาตุเมืองนคร เป็นฉบับที่ วิมล คำศรี ได้รวบรวมต้นฉบับผลงานของพระปลัดเลี่ยม อาสโย จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ วงศ์ไตรกราชสร้างพระธาตุเมืองนคร พลายจำเริญ และศิษย์ปานบูรณะวัดพระธาตุ มาจัดพิมพ์ใหม่เป็นหนังสือ **ชีวิตและผลงานพระปลัดเลี่ยม อาสโย กวีศรีธรรมราช** เมื่อ พ.ศ. 2561 พระปลัดเลี่ยม อาสโย บอกไว้ในตอนต้นเรื่องว่า แต่งเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. 2507 โดยใช้นามปากกาว่า “ลอนครภัก” แต่งขึ้นเพื่อนำไปแจกให้แก่พุทธศาสนิกชนที่ร่วมทำบุญสมทบทุนในการสร้างกำแพงวัดพระนคร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วงศ์ไตรกราชสร้างพระธาตุเมืองนครแต่งเป็นร้อยกรองภาษาไทยกลาง ด้วยฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ เนื้อเรื่องโดยรวมคล้ายกับตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งปนกลอนสวด แต่เรื่องนี้พยายามเชื่อมโยงตัวละครต่าง ๆ ว่าอยู่ในราชวงศ์ไตรกราชที่มีส่วนในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ตั้งแต่พระเจ้าศรีธรรมไตรกราช เจ้าเมืองเมืองปาตะลิปุตระ ผู้แจกพระบรมธาตุให้แก่เมืองต่าง ๆ พระยาสีหราช พระญาติของเจ้าเมืองปาตะลิปุตระซึ่งเป็นผู้อุทิศพระบรมธาตุมายังเมืองนนทบุรี นางเหมมาลาและธนทกุมาร พระราชบุตรและพระราชธิดาของพระยาสีหราช ผู้นำพระทันตธาตุหนีสงครามไปถวายพระอัยกา ซึ่งเป็นเจ้าเมืองลังกา และพระเจ้าศรีธรรมไตรกราช ผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อประดิษฐานธาตุ เป็นพระญาติกับเจ้าเมืองปาตะลิปุตระ นอกจากนี้ยังได้แทรกเรื่องราวเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองในนครศรีธรรมราชไว้ในท้ายเรื่องอีกด้วย

7. นิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช ของ ส.ย่องหลี ป.ดอนธูป

หนังสือนิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับการจัดพิมพ์ว่า เรื่องนี้แต่งโดย ส.ย่องหลี ป.ดอนธูป พิมพ์ที่โรงพิมพ์ประยูรวงศ์ เชียงสะพานพุทธฯ ข้างวัดประยูรวงศ์ ธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2500 จำนวน 1,000 เล่ม เพื่อเป็นเครื่องรำลึก ฌบับกิ่งพุทธกาล 2500 นิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราชแต่งเป็นร้อยกรองภาษาไทยกลาง ด้วยฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ โดยนำขนบการประพันธ์แบบนิราศมาใช้ในการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครนางเหมชาลาและทนต์กุมารที่ต้องจากบ้านเมืองและพลัดพรากจากบิดามารดาในครั้งที่น่าพระธาตุหนีสงครามลงเรือจะไปยังลังกา ระหว่างเดินทางพายัพัดเรือแตกทั้งสองถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว จากนั้นเดินทางต่อไปยังลังกาเพื่อนำพระธาตุไปถวายเจ้าลังกา ต่อมาสองพระองค์นำพระธาตุส่วนหนึ่งกลับมาฝังไว้ที่หาดทรายแก้วและนำอีกส่วนหนึ่งกลับไปเมืองธนบุรี เรื่องนี้มุ่งพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครและกล่าวถึงที่มาของพระธาตุ แต่ไม่ได้กล่าวเหตุการณ์ตอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ทำให้นิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช มีเนื้อเรื่องต่างจากตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์อื่น ๆ

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์สำนวนใหม่ มีทั้งพิมพ์แจกผู้มีจิตศรัทธาทำบุญให้แก่วัดเนื่องในโอกาสต่าง ๆ และพิมพ์จำหน่ายให้ผู้ที่สนใจได้ซื้อหามาอ่าน โดยพิมพ์ทั้งที่จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และกรุงเทพมหานคร ครั้งละ 500-1,000 เล่ม แสดงว่าตำนานสำนวนใหม่เหล่านี้ได้แพร่หลาย ไม่เพียงเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ อาจจะได้รับคานิยมในกรุงเทพมหานคร และจังหวัด อื่น ๆ ด้วย ผู้วิจัยพบข้อมูลอีกว่า นิราศพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ของ ส.ย่องหลี ป.ดอนธูป ระบุวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์ไว้ว่า “เพื่อเป็นเครื่องรำลึก ฌบับกิ่งพุทธกาล 2500” หมายความว่าปัจจัยที่ทำให้มีการแต่งและการจัดพิมพ์ตำนานสำนวนใหม่นี้ออกมาพร้อม ๆ กันหลายเรื่องในครั้งนั้น อาจเพราะถือว่าการพิมพ์หนังสือในทางพุทธศาสนาออกแจกจ่ายเป็นการช่วยกันสืบทอดพุทธศาสนาทางหนึ่งด้วย

ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ดังกล่าว ยังน่าสนใจในแง่การนำตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์สำนวนหลักมาเล่าใหม่ด้วยสำนวนภาษาที่ต่างไปจากเดิม ส่วนใหญ่เป็นการเลือกนำเหตุการณ์สำคัญจากตำนานสำนวนหลักมาแต่งตามท้องเรื่องเดิมหรืออาจดัดแปลงรายละเอียดบางตอนให้แตกต่างออกไปทำให้เกิดตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์สำนวนใหม่ น่าสังเกตว่าตำนานกลุ่มนี้ หลายเรื่องให้ความสำคัญกับการเล่าประวัติการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์พร้อมกับประวัติของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ในลักษณะการเล่า “ตำนานวีรบุรุษ” ผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชและสร้างพระบรมธาตุเจดีย์อันเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงการประดิษฐานพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของเมือง ดังปรากฏเรื่องราวของพระองค์ตั้งแต่การอพยพ

ผู้คนหนีโรคระบาดมายังหาดทรายแก้ว การสร้างเมืองนครศรีธรรมราชการแสวงหาพระธาตุ การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระธาตุการปกครองนครศรีธรรมราชและเมืองบริวาร 12 นักซ์ตร การสู้รบกับท้าวอุทอง และการสวรรคตของพระองค์ การเล่าตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยวิธีนี้ทำให้เนื้อหาที่กล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมโศกราชโดดเด่นขึ้นมาและเข้าถึงผู้อ่านในวงกว้างมากขึ้น

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ มีที่มาจากการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะมาบันทึกในรูปแบบลายลักษณ์ หรืออาจจะเป็นการแต่งขึ้นใหม่ แล้วจารเรื่องราวลงบนใบลานโดยใช้ตัวอักษรในท้องถิ่นและภาษาถิ่นใต้ในการบันทึกตำนานในรูปแบบลายลักษณ์ จากนั้นจึงคัดลอกตำนานต่อกันมา ถึงสมัยหนึ่ง มีการปริวรรตตำนานให้เป็นภาษาไทยกลาง ต่อมาบันทึกเรื่องราวลงบนกระดาษ หลังจากนั้นมีการนำตำนานสำนวนหลักที่บันทึกลงบนกระดาษมาแต่งใหม่ แล้วจึงจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มออกเผยแพร่ ทำให้ผู้คนได้รับรู้ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ในวงกว้าง ผู้วิจัยพบว่า นอกจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดในรูปแบบลายลักษณ์แล้ว ยังมีตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะอีกหลายสำนวน

3.1.1.1.2 ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ

ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงประวัติการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดด้วยวิธีการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง บางครั้งก็อาจจะอ่านมาจากต้นฉบับที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แล้วจึงนำเรื่องราวมาบอกเล่าแบบมุขปาฐะ แม้ไม่สามารถระบุได้ชัดว่าต้นกำเนิดของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะมีที่มาจากอย่างไร แต่จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะก็ทำให้เห็นได้ว่า ประวัติของเจดีย์องค์นี้เป็นที่รับรู้ในวงกว้างและเป็นเรื่องราวที่มีการถ่ายทอดมาหลายยุคหลายสมัย

ผู้วิจัยพบตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะหลายสำนวน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล่าขนาดสั้นที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีต เนื้อหาประกอบด้วยเหตุการณ์สำคัญตอนการนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานแต่ละสำนวนให้ความสำคัญกับเหตุการณ์บางตอนมากน้อยต่างกันทำให้เนื้อหามีรายละเอียดแตกต่างกัน สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย ตามลักษณะเนื้อหาที่มุ่งนำเสนอ ได้แก่ กลุ่มนางเหมชาลาและทณกุมาร กลุ่มพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช และกลุ่มพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ดังนี้

1. ตำนานกลุ่มนางเหมชาลาและทนต์กุมาร เน้นกล่าวถึงเรื่องราวของนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระธิดาผู้ยังหาหนทางรอดตายแล้ว พบ 5 ส่วนวน ดังตัวอย่าง

กษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ ต้องการนำพระธิดาของพระพุทธเจ้าจากแคว้นชมพูทวีปมาบูชา พระเจ้าสิงหาราช เจ้าเมืองธนบุรี ซึ่งเป็นเจ้าของจึงมอบพระธิดาให้นางเหมชาลาและเจ้าชายทนต์กุมารอัญเชิญหนีไปลังกา ระหว่างเดินทางเรือถูกพายุพัดจนเรือแตก ทั้งสองพระองค์มาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว จึงฝังพระธิดาไว้ แล้วเดินทางต่อไปลังกา ต่อมาพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชมาพบพระธิดา จึงโปรดให้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระธิดา

(เพ็ญ นวลจันทร์, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2561)

2. ตำนานกลุ่มพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช ให้ความสำคัญกับเรื่องราวของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช ผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์และสร้างเมืองนครศรีธรรมราช พบ 3 ส่วนวน ดังตัวอย่าง

พระนางเหมชาลาและพระทนต์กุมารได้นำพระธิดาเดินทางมาทางเรือระหว่างทางเรืออับปาง สองพี่น้องมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว จึงฝังพระธิดาไว้ที่ชายหาด ต่อมาพญานาคได้มาลักพระธิดา พระมหาเถรพรหมเทพซึ่งเป็นพระอรหันต์ทราบด้วยญาณวิถึจึงตามมาอัญเชิญพระธิดากลับคืนให้แก่สองพระองค์ พระนางเหมชาลาและพระทนต์กุมารเดินทางต่อจนถึงลังกา แล้วถวายพระธิดาให้กษัตริย์ลังกาเพื่อนำไปประดิษฐานในพระเจดีย์ พระสังฆราชลังกาทำนายว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชจะมาก่อนพระเจดีย์ที่หาดทรายแก้ว เวลาต่อมาพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชได้มาพบพระธิดาแต่นำขึ้นมาไม่ได้เพราะติดคาถาอยู่ เจ้ากาภาษาโอรสเจ้าเมืองโรมพิสัยเดินทางผ่านมาจึงมาช่วยแก้คาถาและนำพระธิดาขึ้นมาได้ พระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชจึงสร้างพระเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระธิดา จากนั้นจึงสร้างเมืองนครศรีธรรมราชบนหาดทรายแก้ว

(แดง บรรจง, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2561)

3. ตำนานกลุ่มพระพุทธเจ้าปรีนิพพาน ปรากฏเหตุการณ์ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงที่มาของพระธิดาที่ประดิษฐานในพระบรมธาตุเจดีย์ต่างจากตำนานกลุ่มอื่นที่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ พบ 2 ส่วนวน ดังตัวอย่าง

พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน เมืองต่าง ๆ ในชมพูทวีปได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปไว้บูชา โดยเมืองธนบุรีได้รับพระทันตธาตุมาเก็บรักษา ต่อมากษัตริย์ต่างเมืองยกทัพมาเพื่อขอแบ่งพระทันตธาตุ กษัตริย์สิงหราชเจ้าเมืองไม่ยอมให้ จึงต่อสู้กัน กษัตริย์สิงหราชเห็นว่ากำลังจะสู้ไม่ได้จึงให้นางเหมซาลาและเจ้าชายทนกุมาร พระราชธิดาและพระราชโอรส อัญเชิญพระทันตธาตุหนีลงเรือไปลังกา ระหว่างทางเรือกำปั่นถูกพายุพัดจนเรือแตก ทั้งสองพระองค์มาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว แล้วจึงฝังพระทันตธาตุไว้ นางเหมซาลาและเจ้าชายทนกุมารเดินทางต่อไปยังลังกา โดยนำพระทันตธาตุส่วนหนึ่งไปด้วย อีกส่วนยังฝังอยู่ที่เดิม ต่อมาพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชเดินทางมาพบพระทันตธาตุ จึงโปรดให้ขุดขึ้นมา แล้วให้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระทันตธาตุ จากนั้นจึงสร้างเมืองนครศรีธรรมราชบนหาดทรายแก้วแห่งนี้

(สัญญา ผลเกลี้ยง, สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2561)

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ทั้งสามกลุ่มย่อยมีเหตุการณ์และตัวละครสำคัญร่วมกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นลักษณะเด่นของเรื่องเล่าที่ทำให้เกิดการจดจำและเล่าสืบทอดต่อ ส่งผลให้ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะมีการบอกเล่าต่อกันมาอย่างต่อเนื่องและแพร่กระจายไปในวงกว้าง จากข้อมูลภาคสนามพบตำนานกลุ่มนางเหมซาลาและทนกุมารมากที่สุด อาจเพราะตำนานกลุ่มนี้มุ่งกล่าวถึงการนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้วและการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ทำให้เนื้อหาค่อนข้างกระชับ ขณะที่ตำนานกลุ่มพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชได้เล่าเหตุการณ์ที่แสดงถึงบุญญาธิการของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช และตำนานกลุ่มพระพุทธเจ้าปรินิพพานให้รายละเอียดเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุไว้ด้วย นอกจากนี้ตำนานกลุ่มนางเหมซาลาและทนกุมารประกอบด้วยเหตุการณ์และตัวละครไม่มาก แต่สามารถบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์ได้อย่างครบถ้วน จึงเอื้อต่อการจดจำและบอกเล่าต่อ

น่าสังเกตว่าตำนานกลุ่มพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชและกลุ่มพระพุทธเจ้าปรินิพพานเล่าเรื่องไปในทำนองเดียวกับวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสทร ดังปรากฏอนุภาคตัวละครเจ้ากาภาษา โอรสเจ้าเมือง โรมพิสัย มาช่วยแก้คาถาในตำนานกลุ่มพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช ขณะที่ตอนต้นเรื่องของตำนานกลุ่มพระพุทธเจ้าปรินิพพานกล่าวถึงการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์และการแบ่งพระธาตุซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏเฉพาะในพระนิพพานโสทร แต่ไม่พบในตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช จึงเป็นไปได้ว่าตำนานสองกลุ่มย่อยนี้ อาจมีที่มาจากการเล่าเรื่องสืบต่อกันมา หรือการได้ฟังมาจากการสวดอ่านพระนิพพานโสทร แล้วนำมาบอกเล่าต่อ กรณีนี้จึงแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์กับรูปแบบมุขปาฐะ

ตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิม นอกจากจะมีตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ยังมีอีกกลุ่มหนึ่งคือตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

3.1.1.2 ตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์

ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์อีกกลุ่มหนึ่งเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงประวัติการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในตอนใดตอนหนึ่งหรือกล่าวถึงพระบรมธาตุเจดีย์ในแง่ใดแง่หนึ่ง กล่าวคือไม่ได้มุ่งนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ตลอดทั้งเรื่อง ตำนานกลุ่มนี้มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าขนาดสั้นที่ถ่ายทอดแบบมุขปาฐะมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันตำนานเหล่านี้ส่วนหนึ่งมีการนำมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเผยแพร่ในรูปแบบหนังสือเล่มและในเว็บไซต์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานที่และประวัติบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์

ตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นการนำเหตุการณ์และอนุภาคจากตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาขยายความเป็นตำนานเรื่องใหม่ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ ลักษณะดังกล่าวนี้ในทางคติชนวิทยาเรียกว่า การแตกเรื่องของนิทาน ซึ่งเป็นการเกิดนิทานเรื่องใหม่จากโครงเรื่องเดิมของนิทานต้นแบบทำให้นิทานเรื่องใหม่มีทั้งความคล้ายคลึงและความแตกต่างจากโครงเรื่องเดิม การแตกเรื่องของนิทานเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์การแพร่กระจายของนิทาน การแพร่กระจายของนิทานทำให้นิทานเรื่องหนึ่ง ๆ แพร่หลายไปในพื้นที่ต่าง ๆ และเกิดเป็นสำนวนใหม่ ๆ มากมาย (ศิริพร ณ ถลาง, 2552: 163-164) ผู้วิจัยรวบรวมมาได้ 51 เรื่อง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามลักษณะของเนื้อหา ได้แก่ ตำนานการนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ สำนวนย่อย และตำนานผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ดังนี้

3.1.1.2.1 ตำนานการนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว เป็นการนำเหตุการณ์

ตอนนางเหมชาลาและทนธกุมารนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้วมาแต่ขยายความเป็นตำนานเรื่องใหม่ พบ 2 สำนวน ทั้งที่ถ่ายทอดในรูปแบบลายลักษณ์ คือ นิราศพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชของ ส.ย่องหลี่ ป.ดอนรูป ซึ่งนำขนบการประพันธ์แบบนิราศมาใช้ในการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกของตัวละครและกล่าวถึงที่มาของพระธาตุแต่ไม่ได้กล่าวเหตุการณ์ตอนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและพระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนตำนานที่ถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ ได้แก่ ตำนานวัดจะทิ้งพระ จังหวัดสงขลา นำเหตุการณ์ตอนเดียวกันมาแต่ขยายความเพื่อบอกเล่าประวัติของวัด ความว่า

เจ้าฟ้าหญิงเหมชาลาและเจ้าฟ้าชายทนต์กุมาร เป็นพระธิดาและพระโอรสของพระเจ้าโกสัทรราชกับพระนางมหาเทวี ผู้ครองเมืองนครทันตะปุระ ขณะนั้นเมืองทันตะปุระเกิดศึกสงคราม พระเจ้าโกสัทรราชสวรรคตในสนามรบ เจ้าฟ้าหญิงเหมชาลาและเจ้าฟ้าชายทนต์กุมารจึงนำพระธาตุของพระพุทธเจ้าหลบหนีออกจากเมืองทันตะปุระลงเรือสำเภากลับไปลังกาตามคำสั่งเสียของพระชนก แล้วเดินทางผ่านหมู่เกาะอันดามันในมหาสมุทรอินเดียเข้าสู่ช่องแคบมะละกามาออกอ่าวไทยเพื่อนำพระธาตุไปบรรจุเจดีย์ที่เมืองนครศรีธรรมราชขณะนั้น เมื่อเดินทางมาถึงเมืองพาราณสี เจ้าฟ้าหญิงเหมชาลาและเจ้าฟ้าชายทนต์กุมารเสด็จขึ้นมาพักผ่อนที่วัดแห่งหนึ่งโดยวางพระธาตุไว้ที่ฐานเจดีย์พักจนหายเหนื่อย ทรงเดินทางกลับขึ้นเรือสำเภา แต่ทั้งสองลืมนำพระธาตุมาด้วย เจ้าฟ้าชายทนต์กุมารตกพระทัย ถามเจ้าฟ้าหญิงเหมชาลาว่า “น้องทิ้งพระธาตุเสียแล้วหรือ” คำว่าจะทิ้งพระ จึงกลายมาเป็นที่มาของชื่อวัดสี่บมา

(พระมหานิรุธ ธิติโร, สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2561)

3.1.1.2.2 ดำเนินการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ สำนวนย่อย เป็นการนำเหตุการณ์ตอนการสร้างองค์เจดีย์มาแต่งขยายความเป็นตำนานเรื่องใหม่เพื่อให้รายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในแง่ใดแง่หนึ่ง พบในลักษณะเรื่องเล่าขนาดสั้น ทั้งที่กล่าวถึงการนำของมีค่าไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ การผลิตวัสดุในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์

1. ตำนานในท้องถิ่นที่อ้างถึงการนำของมีค่าไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ กล่าวถึงพุทธศาสนิกชนจากเมืองต่าง ๆ ทราบข่าวการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ จึงนำของมีค่าจะไปร่วมสร้าง แต่ระหว่างเดินทางทราบข่าวว่า พระบรมธาตุเจดีย์สร้างเสร็จแล้ว จึงนำของมีค่าเหล่านั้นไปสร้างวัดสร้างเจดีย์ หรือนำไปฝังไว้เพื่อรอผู้มีบุญ มาค้นพบ ต่อมาเกิดเป็นชื่อสถานที่หรือสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น พบจำนวน 35 สำนวน ดังตารางแสดงรายชื่อตำนานแยกตามจังหวัดต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ตารางแสดงรายชื่อตำนานประจำถิ่นที่อ้างถึงการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์

ลำดับที่	ชื่อตำนาน
จังหวัดนครศรีธรรมราช	
1.	ตำนานวัดหญ้า อ.เมือง
2.	ตำนานบ้านท่าช้าง อ.เมือง

ลำดับที่	ชื่อตำนาน
3.	ตำนานเจดีย์ปะการัง อ.ชนอม
4.	ตำนานวัดเขาพระทอง อ.ชะอวด
5.	ตำนานวัดชะอวด อ.ชะอวด
6.	ตำนานช้างแคะ อ.ชะอวด
7.	ตำนานวัดเทวดาราม อ.ท่าศาลา
8.	ตำนานวัดนางตรา อ.ท่าศาลา
9.	ตำนานวัดภูเขาหลัก อ.ทุ่งใหญ่
10.	ตำนานวัดเสารงทอง อ.ปากพนัง
11.	ตำนานเขาชุมทอง อ.ร่อนพิบูลย์
12.	ตำนานบ้านในหวัง อ.ทุ่งสง
13.	ตำนานพระพุทธรูปไสยาสน์ อ.ถ้าพรธรรมา
จังหวัดสงขลา	
14.	ตำนานหาดเก้าเส้ง อ.เมือง
15.	ตำนานหินนายแรง อ.เมือง
16.	ตำนานเขารูปช้าง อ.เมือง
17.	ตำนานวัดเจดีย์งาม อ.ระโนด
18.	ตำนานคลองแห อ.หาดใหญ่
19.	ตำนานเจดีย์ควนธง อ.จะนะ
20.	ตำนานเจดีย์ควนโยง อ.นาหม่อม
21.	ตำนานเจดีย์ บ้านควนเจดีย์ อ.เทพา
22.	ตำนานพระพุทธรูป ถ้ำครก อ.สะบ้าย้อย
จังหวัดตรัง	
23.	ตำนานถ้ำเขาสามบาตร อ.เมือง
24.	ตำนานวัดภูเขาทอง อ.เมือง
25.	ตำนานภูเขาสาย อ.ห้วยยอด
26.	ตำนานถ้ำเขาช้างหาย อ.นาโยง
27.	ตำนานถ้ำพระพุทธรูป อ.รัษฎา
28.	ตำนานเขาเศษ อ.วังวิเศษ
จังหวัดพัทลุง	
29.	ตำนานทุ่งนารี อ.ป่าบอน
30.	ตำนานเขาภูเกียง อ.เมือง
31.	ตำนานเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว อ.เขาชัยสน

ลำดับที่	ชื่อตำนาน
จังหวัดกระบี่	
32.	ตำนานถ้ำเขาพระ อ.อ่าวลึก
33.	ตำนานถ้ำเสือ อ.เมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี	
34.	ตำนานวัดเขาพระนົม อ.กาญจนดิษฐ์
จังหวัดชุมพร	
35.	ตำนานวัดเขาเจดีย์ อ.ปะทิว

ตารางแสดงรายชื่อตำนานประจำถิ่นที่อ้างอิงการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เห็นว่า ตำนานลักษณะนี้กระจายอยู่ทุกจังหวัดในพื้นที่ศึกษา โดยพบมากที่สุดในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช อันเป็นที่ตั้งของพระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนในจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่โดยรอบจังหวัดนครศรีธรรมราชพบในจำนวนที่รองลงมา เนื้อหาของตำนานลักษณะนี้มีทั้งที่เป็นตำนานศาสนสถาน ตำนานพระพุทธรูป และตำนานแหล่งธรรมชาติ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตำนานศาสนสถาน เช่น ตำนานเจดีย์ปะการัง อำเภอนอนม จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า

ผู้มีจิตศรัทธาจากเมืองไชยา ได้รวบรวมทรัพย์สินเงินทองและของมีค่าต่าง ๆ เพื่อนำไปบรรจุในพระบรมธาตุเจดีย์ แต่เดินทางไปไม่ทัน พระบรมธาตุเจดีย์ได้สร้างเสร็จเสียก่อน คณะผู้มีจิตศรัทธา จึงได้ร่วมใจกันสร้างเจดีย์ขึ้นบนเขาธาตุ ซึ่งเป็นจุดที่พักก่อนจะไปเมืองนครศรีธรรมราช โดยการนำปะการังที่มีอยู่ในบริเวณนั้นมาสร้างเป็นเจดีย์ทั้งองค์ แล้วจึงบรรจุทรัพย์สินต่างๆ ไว้ในองค์เจดีย์ ต่อมาชาวบ้านจึงเรียกเจดีย์องค์ดังกล่าวว่า เจดีย์ปะการัง

(เทศบาลตำบลนอนม, 2556: ออนไลน์)

ตำนานพระพุทธรูป เช่น ตำนานพระพุทธรูปไสยาสน์ วัดเขาพระนົม อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าว่า

คบตีผู้เลื่อมใสพระพุทธรูปศาสนาได้เดินทางโดยเรือสำเภอบรรทุกทรัพย์สินเต็มลำเรือเพื่อไปสมทบสร้างพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่เมื่อมาถึงกลางอ่าวบ้านดอนเกิด

ลมพายุจึงนำเรือเข้าไปหลบคลื่นลมที่ใกล้ภูเขาสูงหนึ่ง บริเวณได้ขึ้นสำรวจบนเกาะซึ่งมีสภาพเป็นภูเขาพบเพิงถ้ำ จึงนำความเล่าให้เศรษฐีฟัง เศรษฐีคิดว่าขณะนั้นคลื่นลมแรงและระยะทางก็ไกลกว่าจะถึงนครศรีธรรมราช จึงตกลงใจนำทรัพย์สินมาสร้างพระพุทธรูปประดิษฐานในเพิงถ้ำดังกล่าว เวลาผ่านไปมีชาวประมงผู้หนึ่งมาพบถ้ำแห่งนี้และได้เอามือไปแตะพระพุทธรูปเสียดสนจะรู้สึกนึ่มมือผิดปกติกว่าพระพุทธรูปทั่วไปจึงเรียกว่าพระนึ่ม

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2556: 107)

ตำนานแหล่งธรรมชาติ เช่น ตำนานภูเขาสาย อำเภอยะยง จังหวัดตรัง
เล่าว่า

ในช่วงการก่อสร้างพระบรมธาตุ ชาวบ้านในหัวเมืองภาคใต้ได้นำแก้วแหวนเงินทองและของมีค่าต่าง ๆ เพื่อนำไปสร้างพระบรมธาตุ แต่เมื่อมาถึงบ้านบางดี ทราบข่าวว่าพระบรมธาตุสร้างเสร็จแล้ว ถึงไปก็สายเสียแล้ว จึงเอาของมีค่าที่นำมาไว้ในถ้ำและตั้งชื่อว่า “ภูเขาสาย” แต่นั้นมา

(วิมล คำศรี, 2557: 80)

ตำนานถ้ำเสือ อำเภอมือง จังหวัดกระบี่ เล่าว่า

แต่ก่อนหุบเขาถ้ำเสือเป็นเกาะในทะเล ครั้งนั้นชาวเมืองไทรบุรีทราบข่าวการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่เมืองนครศรีธรรมราช จึงนำเอาทรัพย์สินเงินทองจะมาบรรจุไว้ในเจดีย์ ระหว่างเดินทางเรือถูกพายุมาติดที่บริเวณถ้ำเสือเป็นเวลานาน ผู้คนล้มตายไปหลายคน ต่อมาทราบข่าวว่าเจดีย์สร้างเสร็จสิ้นแล้ว พวกที่เหลือจึงนำทรัพย์สินสมบัติฝังไว้ในถ้ำ ช่วยสกัดก้อนหินปิดปากถ้ำไว้โดยอาศัยระบบน้ำย่อยจนปากถ้ำปิดสนิท

(พระปราโมทย์ เขมธัมโม, สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2561)

ตำนานกลุ่มนี้คล้ายกับตำนานพระธาตุหลายแห่งในภาคอีสานที่กล่าวถึงการไปร่วมสร้างพระธาตุพนมไม่ทัน เช่น ตำนานพระธาตุขามแก่น เล่าว่า กษัตริย์เจ้านครโมรีย์ พร้อมด้วยพระอรหันต์เก้าองค์ เดินทางเพื่อนำพระอังคารธาตุไปบรรจุในพระธาตุพนม เมื่อไปถึงปรากฏว่าพระธาตุพนมสร้างเสร็จแล้วจึงนำพระอังคารธาตุกลับเมืองของตน ขณะแหวะพักแรมได้เห็นต้นมะขาม

ที่ตายเหลือแต่แก่นกลับฟื้นคืนชีวิตแตกใบเขียวชะอุ่มอย่างน่าอัศจรรย์ จึงช่วยกันสร้างพระธาตุครอบ ต้นมะขามและบรรจุพระอังคารธาตุไว้พร้อมให้นามว่า “พระธาตุขามแก่น” เพราะฉะนั้นตำนาน แบบนี้เป็นลักษณะที่น่าสนใจของการสร้างพระธาตุใหญ่ ๆ

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพบว่าเนื้อความตอนหนึ่งในวรรณกรรมเรื่องพระนิพนพานโสทร กล่าวถึงเศรษฐีจากเมืองต่าง ๆ นำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยเช่นกัน ดังตัวอย่าง

เจ้าเมืองเศรษฐีนั้น	รู้ข่าวพลันชวนกันมา
ว่าก่อพระจุฬา	ธาตุศาสดาทำการบุญ
เงินทองของใดใด	ชอบใจใส่มาแทนคุณ
มากเล่าเป็นค้ำมูล	แต่งทางพูนล้อเกียนมา
หาทันท่านทำไม่	ชุดฝังไว้กลางมรรคา
लगบ้างทำปรีศนา	लगบ้างทำอาถรรพณ์
ไม่เอากลับคืนไป	บ้านเมืองใช้ในครั้งนั้น
เงินทองของทุกอัน	เครื่องสารพันอันเอามา
ฝังไว้ทุกแห่งหน	ไม่ได้คนมากนักหนา
ศักราชห้าพันตรา	จะผุดมาทุกตำบล

(พระนิพนพานโสทร, 2528: 264)

กรณีนี้อาจเป็นการนำตำนานประจำถิ่นที่อ้างถึงการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่ถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะมาแต่งเป็นส่วนหนึ่งของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างวรรณกรรมมุขปาฐะกับวรรณกรรมลายลักษณ์อีกตัวอย่างหนึ่งด้วย

2. ตำนานในท้องถิ่นที่อ้างถึงการนำวัสดุมาสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ กล่าวถึงความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่มีประวัติเกี่ยวเนื่องกับการนำวัสดุมาสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ พบ 2 สำนวน ได้แก่ ตำนานบ้านท่าซึก และตำนานบ้านหมน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตำนานบ้านท่าซึก เล่าว่า หมู่บ้านนี้มีคลองซึ่งเคยใช้เป็นทางในการชักลากไม้เพื่อนำไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์จึงเรียกว่า “บ้านท่าซึก” ต่อมากลายเป็น “บ้านท่าซึก” ส่วนตำนานบ้านหมน เล่าว่า บริเวณนี้มีต้นไม้หมนขนาดใหญ่ เปลือกมีเมือกเหมือนกับเมือกของต้นสาคุ ชาวบ้านจึงนำเมือกหมนมาผสมกับน้ำมันยาง ปูนขาว และทราย จนได้ปูนเพชร นำไปใช้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ (อำพร ธุระเจน, 2521: 79, 112)

3. ตำนานศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นการนำเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ มาแต่งขยายความเพื่อบอกเล่าประวัติของศาสนสถานที่สำคัญ พบ 1 สำนวน ได้แก่ ตำนานเจดีย์ยักษะ จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า

ครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ พวกยักษ์มาทำพระองค์สร้างเจดีย์แข่งกัน ฝ่ายใดสร้างเสร็จก่อนและสวยงามกว่าจะเป็นฝ่ายชนะ ยักษ์มีเงื่อนไขว่า ถ้ายักษ์แพ้จะไม่ขัดขวางพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างบ้านเมืองและสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แต่หากพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชแพ้ ยักษ์จะจับคนในเมืองกินให้หมด ปราภพว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงมีบุญญาบารมีมากกว่า ประกอบกับอิทธิฤทธิ์แห่งพระธาตุของพระพุทธเจ้า ทำให้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์สร้างเสร็จก่อนและสวยงามกว่า พวกยักษ์โกรธมาก จึงใช้เท้าถีบยอดเจดีย์ที่ตนสร้าง จนกระเด็นไปตกกลางทุ่งนานอกเมือง แล้วจากไป เจดีย์นี้จึงได้ชื่อว่า “เจดีย์ยักษะ” และยอดด้วนมาจนทุกวันนี้

(สมนึก แทนทอง, สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2561)

ตำนานในท้องถิ่นที่อ้างถึงพระบรมธาตุเจดีย์ข้างต้นมีลักษณะเด่นคือจะดำเนินเรื่องไปตามโครงเรื่องที่คล้ายกัน ต่างกันที่อาจจะมีการขยายความในบางตอนหรือมีตัวละครแตกต่างกันในแต่ละเรื่อง อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาลักษณะร่วมของเนื้อหาจะทำให้มองเห็นจุดมุ่งหมายของตำนานเหล่านี้ที่พยายามนำเสนอว่า พุทธศาสนิกชนในแต่ละชุมชนต่างมีส่วนร่วมในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นปูชนียสถานที่สำคัญในคาบสมุทรไทย อีกแง่หนึ่งทำให้ทราบว่าพุทธศาสนิกชนมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของพระบรมธาตุเจดีย์จึงได้สร้างเรื่องราวขึ้นมาอธิบายความเป็นมาของสถานที่สำคัญในท้องถิ่น โดยการนำไปผูกกับเหตุการณ์การนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และการเดินทางไปบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ของพุทธศาสนิกชนในอดีต

3.1.1.2.3 ตำนานผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นการนำเหตุการณ์และ/หรืออนุภาคตัวละครจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาแต่งขยายความเพื่อบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งเป็นผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ รวมไปถึงเรื่องราวเกี่ยวกับบริวารของพระองค์ พบตำนานเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช 2 สำนวน ได้แก่ ตำนานเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นการนำเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพไพร่พลมายังหาดทรายแก้วและเหตุการณ์

ตอนพรานพรานสุรียตามกวางจนมาพบสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการตั้งเมือง มาแต่ขยายความเพื่อบอกเล่าประวัติของพระองค์ ประวัติของเมืองเวียงสระ และชื่อบ้านนามเมืองต่าง ๆ ในละแวกนั้น ความว่า

ชาวอินเดียคณะหนึ่งนำโดยพราหมณ์โมลีและพราหมณ์มาลาสองพี่น้อง พร้อมด้วยอาจารย์ 2 คน คือ พระพุทธคัมเพียรและพระพุทธสาคร นำไพร่พล 30,000 คน เดินทางมาด้วยเรือสำเภา เพื่อค้นหาพระธาตุตามที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ลังกาว่า ผิงไว้ที่หาดทรายแก้วซึ่งเป็นพื้นที่เหมาะแก่การสร้างเมือง พราหมณ์โมลีและพราหมณ์มาลาจึงเดินทางมาค้นหาหวังจะสร้างอาณาจักรอย่างอินเดียสมัยนั้น กองเรือเดินทางมาขึ้นฝั่งที่ตะโกลา แล้วล่องลงตามคลองพุมดวง มาหยุดพักที่บ้านน้ำรอบ จากนั้นสร้างเมืองที่ระวะตี สถาปนาพราหมณ์โมลีเป็นกษัตริย์ชื่อว่า พระศรีธรรมโคกราช อยู่ไม่นานเกิดโรคระบาด ไพร่พลล้มตายจำนวนมาก จึงอพยพผู้คนเดินทางมาตามแม่น้ำตาปี จนมาถึง หาดทรายเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน แล้วสร้างเมืองเวียงสระ เมืองนี้ตั้งอยู่เป็นเวลานานมีความเจริญมากได้สร้างบ้านแปลงเมือง แบ่งเมืองออกเป็น 2 เมือง ให้พราหมณ์โมลีผู้ครองเมืองชั้นใน พราหมณ์มาลาผู้น้องครองเมืองชั้นนอก พระพุทธคัมเพียรอยู่วัดใน พระพุทธสาคร อยู่วัดนอก แบ่งไพร่พลส่วนหนึ่งให้ออกไปสร้างนาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเวียงสระ สร้างเป็นทุ่งนาหลวง เมื่อสร้างที่นามากแล้วก็สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งชื่อว่า “วัดนาพอ”

ต่อมาเมืองเวียงสระก็เกิดไข้ทำขึ้นอีกครั้งเป็นครั้งที่สอง จึงละทิ้งเมืองเพื่อหนีไข้ทำขึ้นไปทางเหนือของแม่น้ำตาปี เข้าลำน้ำสินปุนจนถึงเขาชวาปราบ ตั้งเมืองที่นั่นจนเห็นว่าไข้ทำสงบดีแล้ว จึงกลับมาเมืองเวียงสระอีกเป็นครั้งที่สอง ต่อมาพรานสุรียซึ่งเป็นพรานป่าของพระเจ้าศรีธรรมโคกราช ผู้มีหน้าที่หาเนื้อมาถวาย และสอดส่องดูแลความปลอดภัยจากข้าศึกที่มาจากแนวป่า ได้เจอกวางตัวหนึ่งจึงเดินตามจนมีดคำ รุ่งเช้ากวางตัวนั้นมาปรากฏกายให้เห็นอีกจึงมีมุนะว่าเราเป็นศิษย์มีครูอาจารย์ เรียนรู้เรื่องป่ามาเป็นอย่างดีต้องตามกวางตัวนี้ให้ถึงที่สุดจนมีดคำ จึงนอนบนต้นไม้อีกคืนหนึ่ง ตื่นขึ้นมาในตอนเช้ามองไปทางทิศตะวันออกเห็นแสงสว่างรุ่งโรจน์เป็นที่อัศจรรย์ใจยิ่งนัก จึงลงจากต้นไม้เดินเข้าไปดู เห็นเป็นชายหาดที่สวยงามพบดวงแก้วดวงหนึ่งจะเข้าไปอีกก็ไม่ได้ เพราะมีฝูงกาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเดินทางกลับมาราบทูลพระเจ้าศรีธรรมโคกราช เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ทรงทราบ พระเจ้าศรีธรรมโคกราชรู้ทันทีว่าที่นั่นคือหาดทรายแก้ว ที่ผิงพระบรมธาตุไว้ จึงย้ายจากเมืองเวียงสระไปยังเมืองนครศรีธรรมราช ทำการแก้อาถรรพ์สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ สร้างเมืองเป็นการถาวรที่หาดทรายแก้ว

(เทศบาลตำบลเมืองเวียง, 2561: 5)

ตำนานพระบรมธาตุสุวิ จังหวัดชุมพร เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าเหตุการณ์พระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชยกทัพไปสู้รบกับท้าวอุทอง หลังการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ มาขยายความเพื่อบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุสุวิและเรื่องราวเกี่ยวกับพระองค์ ความว่า

ประมาณ พ.ศ.1803 กองทัพอยุธยา โดยการนำของท้าวพิชัย เทพเรืองพาว (ท้าวอุทองหรือพระเจ้าไชยแสน) ได้กรีธาทัพลงมารุกรานอาณาจักรไทยศรีธรรมมาโคศกราช ในสมัยของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศราชที่ 8 ซึ่งเสด็จนำทัพไปป้องกันข้าศึกทางเหนือ และได้ปะทะกันที่เมืองกำเนิดนพคุณ (อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) กองทัพทั้งสองฝ่ายต่างรบพุ่งกันเป็นสามวันไม่สามารถเอาชนะกันได้โดยเด็ดขาด จึงทำสัญญาสงบศึกต่อกัน เสร็จแล้วพระเจ้าศรีธรรมมาโคศราชก็เสด็จนำทัพกลับเมืองนครศรีธรรมราช ขณะที่พักรี้พลอยู่ ณ วัดร้างเก่าแก่แห่งหนึ่งในเขตอำเภอสุวิในปัจจุบัน มีเจดีย์ชำรุดพังทลายเป็นที่สังเกตได้ มีกาฝูงหนึ่งมาจับกลุ่มกระพือปีกอยู่ที่กองอิฐเจดีย์ส่งเสียงร้องเซ็งแซ่ เป็นที่รำคาญแก่นายทหารและแม่ทัพนายกองทั้งปวง พระเจ้าศรีธรรมมาโคศราชจึงให้ทหารขับไล่ฝูงกา นั้น แต่กาก็ไม่ยอมบินหนีไป ยังคงบินวนกลับมาที่กองอิฐเจดีย์อีก พระเจ้าศรีธรรมมาโคศราชเห็นเป็นการผิดปกติและทอดพระเนตรเห็นกาเผือกอยู่ในฝูงตัวหนึ่งด้วย จึงให้ทหารรื้อกองอิฐเจดีย์ พบผอบทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุอยู่ พระองค์จึงรับสั่งให้แม่ทัพนายกองระดมกำลังทหารทำการบูรณะเจดีย์จนเสร็จเรียบร้อย แล้วนำเอาผอบพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ตามเดิม โปรดเกล้าฯ ให้จัดงานสมโภชน์เจดีย์นั้นเจ็ดวันเจ็ดคืน แล้วพระราชทานนามเจดีย์นั้นว่า “พระบรมธาตุกาวิปิก” ต่อมาคำว่า “ปิก” ถูกตัดหายไป เรียกกันว่า “พระธาตุกาวิ” ครั้นนานเข้าคำจึงกร่อนลงไปกลายเป็น “พระธาตุสุวิ”

(ชอบ จุลภักดี, สัมภาษณ์, 26 กรกฎาคม 2561)

ตำนานอีกส่วนหนึ่งเป็นนำเหตุการณ์และ/หรืออนุภาคตัวละครจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาขยายความเพื่อบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับบริวารของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศราช พบ 9 เรื่อง ได้แก่

ตารางที่ 5 ตารางแสดงรายชื่อตำนานที่กล่าวถึงผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์และบวราร

ชื่อเรื่อง	ลักษณะเนื้อหา
ตำนานวัดนางตรา (สำนวนที่ 2)	เกี่ยวกับมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช
ตำนานเกะนางโดย	
ตำนานวัดท้าวโคตร	
ตำนานบ่อน้อยบ่อหลวง	
ตำนานเจ้าแดงโม	เกี่ยวกับพระราชธิดาของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช
ตำนานเทวดาเขาแดง	เกี่ยวกับพราหมณ์ประจำราชสำนักของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช
ตำนานพังการ	เกี่ยวกับทหารของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช
ตำนานวัดนาสร้าง	เกี่ยวกับพระเสด็จเมือง
ตำนานพระเสด็จเมือง	

ตำนานเกี่ยวกับเกี่ยวกับบวรารของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เช่น ตำนานเทวดาเขาแดง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการนำอนุภาคตัวละครพระเจ้าศรีธรรมโศกราชจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ มาขยายความเพื่อบอกเล่าประวัติของเทวดาเขาแดง พราหมณ์ประจำราชสำนักของพระองค์ เล่าว่า

ราวปี พ.ศ.1061 พราหมณ์มาลีและพราหมณ์มาลา จากราชสำนักโกศกได้อพยพไพร่พลลงเรือสำเภาจากอินเดียมาขึ้นบกที่บ้านทุ่งตึก ใกล้เมืองตะกั่วป่า ฝั่งทะเลตะวันตก แล้วอพยพไปตามลำน้ำข้ามเขาสก ล่องเลียบริมฝั่งแม่น้ำพุมดวง มาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือจนถึงบ้านน้ำรอบและจะตั้งเมืองที่นั่น แต่ต่อมาเกิดโรคระบาดทำให้ต้องอพยพผู้คนต่อไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ไปตั้งถิ่นฐานที่เชิงเขาชวาปราบ ทว่าต้องพบกับโรคระบาดอีก จึงจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายต่อไปจนมาถึงบ้านเวียง พักอยู่ระยะหนึ่งโรคระบาดยังไม่ขาดหาย ต้องอพยพต่อไป จนมาพบหาดทรายริมทะเล ด้วยเห็นว่าอยู่ในภูมิประเทศที่ดีจึงได้ตั้งเมืองและอภิเษกพราหมณ์มาลีขึ้นเป็นกษัตริย์พระนามว่าพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ส่วนพราหมณ์มาลาผู้น้องเป็นพระมหาอุปราชของเมืองดังกล่าว

ต่อมา พ.ศ. 1098 พระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้รื้อเจดีย์เก่าที่ห่อหุ้มพระธาตุออกเพื่อสร้างใหม่ แต่ถูกกาพยนต์ที่เสกไว้รักษาพระธาตุออกมาจิกตีผู้คนจนล้มตายลงเป็นจำนวนมากมายอยู่เสมอพระองค์จึงตัดสินใจถอยกำลังพลทั้งหมดไปอยู่ที่หุบเขาช่องคอยแล้วจึงได้ให้พราหมณ์ที่มีอาคมเก่งกล้าทำพิธีสยบชั่วร้ายด้วยธนูอาคม จนกาทั้งสี่พวก

ตายไปหมดสิ้น เมื่อสยบเหตุชั่วร้ายทั้งหลายจากอาถรรพ์ เมืองนครเก่าได้แล้ว พระศรีธรรมโศกราชจึงสร้างหอพระศิ่วะและตั้งเมืองใหม่ที่ท่าเรือ พร้อมทั้งได้แต่งตั้งพราหมณ์ที่สยบความกาพยนต์ได้เป็นพระบรมครูพราหมณ์ประจำราชสำนัก กระทั่ง พ.ศ. 1125 พระเจ้าธรรมโศกราชเสด็จสวรรคต พระบรมครูพราหมณ์จึงได้ออกจากราชสำนักมาบำเพ็ญภาวนาอยู่ที่ถ้ำเขาแดง ชาวบ้านจึงเรียกท่านว่า เทวดาเขาแดง

(ที่นร้อนพิบูลย์, 2560: ออนไลน์)

ตำนานเกี่ยวกับทหารของพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เช่น ตำนานวัดนาสร้าง จังหวัดชุมพร เป็นการนำอนุภาคตัวละครพงศาวดารจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นทหารของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชที่ช่วยปกป้องเมืองจากการรุกรานของกองทัพชวา จนได้รับการปูนบำเหน็จให้ปกครองเมืองส่วนหนึ่ง มาผนวกรวมกับตำนานนางเลือดขาว จากนั้นขยายความเป็นเรื่องราวเพื่อบอกเล่าประวัติของวัดนาสร้างและประวัติของพงศาวดาร เล่าว่า

พระนางเลือดขาวเป็นธิดาของขุนพิงการกษัตริย์แห่งอาณาจักรตามพรลิงค์หรือเมืองนครศรีธรรมราช ขุนพิงการได้ขยายอำนาจไปตามเมืองต่าง ๆ ตลอดคาบสมุทรมลายูและสุมาตรา ต่อมาเมืองตามพรลิงค์ตกเป็นเมืองขึ้นของเมืองอโยธยา เมื่อกษัตริย์อโยธยาทรงทราบถึงความงามของพระนางเลือดขาว ก็ให้พระยาพิชณุโลก ออกมารับนางเพื่อนำไปถวายเป็นนางสนมทั้ง ๆ ที่พระนางมีสามีแล้ว เมื่อถึงเมืองอโยธยาทรงทราบว่านางมีสามีแล้วและกำลังตั้งครรภ์กับสามีเดิมจึงโปรดให้ส่งตัวกลับบ้านเมืองเดิม พระนางเลือดขาวได้เดินทางกลับโดยขบวนเรือ ระหว่างทางขบวนเรือได้เข้าหยุดพักที่อ่าวแห่งหนึ่งในเขตเมืองอุทุมพร (เมืองชุมพร) พระนางได้ทรงนาขันไปตักน้ำในสถานที่แห่งหนึ่ง ต่อมาสถานที่นั้นชาวบ้านเรียกว่า “อ่าวพระนางตัก” หรือปัจจุบันเรียกว่า “อ่าวพระนั่งตัก” หลังจากนั้นขบวนของพระนางเลือดขาวได้เดินทางไปทางบกเพื่อเสด็จชมภูมิประเทศใกล้เคียงจนถึงเมืองท่าแะะจึงได้นำขบวนเข้าพักในหมู่บ้านสลุเลา หรือบ้านสะอูเลา และได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่งให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ชาวบ้านเรียกว่า “วัดพระนางสร้าง” หรือ “วัดนาสร้าง” ในปัจจุบัน หลังจากนั้นขบวนของพระนางเลือดขาวได้เดินทางกลับบ้านเมือง

(พระศรีศาสนาคณ, สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2561)

ตำนานที่อ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างมาจากเหตุการณ์และอนุภาคตัวละครข้างต้น นัยหนึ่งแสดงถึงความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์จึงมีการนำเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาเชื่อมโยงจนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ อีกนัยหนึ่งการอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้สถานที่นั้น ๆ มีความหมายมากขึ้น ในแง่การมีประวัติการสร้างที่ร่วมสมัยกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และในแง่มีความเชื่อมโยงกับปูชนียสถานที่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ภาคใต้เคารพศรัทธาอย่างสูงสุด ทั้งยังทำให้ตัวละครที่สร้างหรือตัวละครที่เกี่ยวข้องกับผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์มีความสำคัญขึ้นมาอีกด้วย

3.1.2 ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากความเชื่อเดิม

หลังจากที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากตำนานเดิมในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากความเชื่อเดิมเพื่อนำเสนอให้เห็นถึงคติชนอีกชนิดหนึ่งที่นำความเชื่อเดิมมาถือปฏิบัติโดยยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ หรือองค์ประกอบหลักยังคงดำรงอยู่ตามฐานความเชื่อเดิม

ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีที่มาจากการผสมผสานระหว่างความหมายของพระธาตุในทางพุทธศาสนา คติการบูชาพระธาตุในวัฒนธรรมลังกา และความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นส่งผลให้มีความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีลักษณะเฉพาะ พบความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากความเชื่อเดิมหลายอย่าง สามารถจัดกลุ่มได้ 3 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ มีประเด็นต่าง ๆ ดังสรุปในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 ตารางแสดงความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากความเชื่อเดิม

3.1.2.1 ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ	3.1.2.2 ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์	3.1.2.3 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ
<ul style="list-style-type: none"> - พระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระทันตธาตุของพระพุทธเจ้า - การสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ได้บุญกุศลสูง 	<ul style="list-style-type: none"> - พระบรมธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏเงาให้เห็น - พระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครองบ้านเมืองให้แคล้วคลาดจากเหตุร้าย - การอธิษฐานขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์แล้วจะสมหวังดังปรารถนา - การนำสิ่งของไปถวายพระบรมธาตุเจดีย์จะเกิดสิริมงคล 	<ul style="list-style-type: none"> - กา 4 เหล่าเฝ้ารักษาพระธาตุ - เทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานเฝ้ารักษาพระธาตุ

3.1.2.1 ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ	3.1.2.2 ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์	3.1.2.3 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ
	<ul style="list-style-type: none"> - การมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะได้านิสงส์สูง - การนำอัฐิของผู้เสียชีวิตบรรจุไว้ในเจดีย์รายจะทำให้ผู้เสียชีวิตได้ขึ้นสวรรค์ - การนำน้ำฝนที่ไหลลงมาจากพระบรมธาตุเจดีย์มาประพรมจะทำให้หายจากโรคร้าย 	

ผู้วิจัยขออธิบายประเด็นต่าง ๆ ในตารางข้างต้น ดังต่อไปนี้

3.1.2.1 ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเป็นความเชื่อในทางพุทธศาสนาที่ว่าพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นเสมือนตัวแทนพระพุทธองค์ การสร้างเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระธาตุจึงเป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่ให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าและเป็นที่มาของความเชื่อต่าง ๆ ดังนี้

3.1.2.1.1 ความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระทันตธาตุของพระพุทธเจ้า

พุทธศาสนานิกายเถรวาทในลังกาให้ความสำคัญกับพระทันตธาตุหรือพระเขี้ยวแก้วว่าเป็นพระธาตุที่มีความสำคัญที่สุดและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าส่วนอื่นใด ดังปรากฏการแต่งคัมภีร์ท้าวธาดาวงศ์หรือตำนานพระเขี้ยวแก้วเพื่อบอกเล่าเรื่องราวการอัญเชิญพระเขี้ยวแก้วจากเมืองกาลิงคะของอินเดียมาประดิษฐาน ณ เมืองอนูราชปุระ ในสมัยพระเจ้าสิริเมฆวรรณ รวมถึงการบันทึกเหตุการณ์ว่าพระเจ้าสิริเมฆวรรณทรงประดิษฐานพระเขี้ยวแก้วไว้ในวิหารใกล้พระราชวัง และทรงจัดพิธีสมโภชพระเขี้ยวแก้วขึ้นทุกปีในช่วงเข้าพรรษา ธนธรร กิตติกานต์ (2557: 31) กล่าวว่า การที่พระเจ้าวิชัยพาหุอัญเชิญพระเขี้ยวแก้วจากเมืองอนูราชปุระมาประดิษฐานที่เมืองโปลนนารูวะ และนำพระเขี้ยวแก้วมาเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีปราบดาภิเษกส่งผลให้การครอบครองพระเขี้ยวแก้วเป็นสัญลักษณ์ของการขึ้นครองราชสมบัติของกษัตริย์ลังกาอีกด้วย ต่อมามีการสถาปนาวิหารที่ประดิษฐานพระเขี้ยวแก้วซึ่งอยู่บริเวณในกลางเมืองในเขตพระราชฐานให้เป็นศาสนสถานที่ใช้

ในการประกอบพิธีบูชาพระทันตธาตุ อีกทั้งมีการแต่งตั้งคณะสงฆ์และทหารทำหน้าที่ดูแลรักษาพระทันตธาตุเป็นการเฉพาะ

เนื่องจากนครศรีธรรมราชรับพุทธศาสนาเถรวาทมาจากลังกาจึงได้รับความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุและแบบอย่างการเขียนคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเข้ามาด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับพระทันตธาตุและเรื่องราวในคัมภีร์ท้าวธาตุดวงศ์ดังกล่าวเป็นแรงบันดาลใจให้มีการนำเหตุการณ์ตอนพระทันตกุมารและเหมมลานำพระเขี้ยวแก้วหนีสงครามไปยังลังกาทวีปมาแต่งเป็นส่วนต้นของตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อบอกเล่าที่มาของพระธาตุที่ประดิษฐานในพระบรมธาตุเจดีย์ ส่งผลให้เกิดความเชื่อว่าเป็นพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระทันตธาตุของพระพุทธเจ้าที่สองพระองค์ได้นำมาในครั้งนั้น ความเชื่อดังกล่าวได้รับการสืบทอดทั้งในลักษณะตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบลายลักษณ์ ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดมุขปาฐะ และการบอกเล่าจากบุคคลหนึ่งสู่อีกบุคคลหนึ่ง ดังเห็นได้จากในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีก็จะบอกกล่าวให้พุทธศาสนิกชนผู้เข้าร่วมพิธีได้ทราบว่าเป็นพระบรมธาตุเจดีย์ องค์ประธานของวัดเป็นที่ประดิษฐานพระทันตธาตุของพระพุทธเจ้า

3.1.2.1.2 การสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ได้บุญกุศลสูง

สืบเนื่องจากความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดความเชื่อต่อมาว่าการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานพระธาตุของพระพุทธเจ้าเป็นการกระทำที่ได้บุญกุศลสูง นางทัศน ขวัญแก้ว อายุ 84 ปี (สัมภาษณ์, 28 กรกฎาคม 2561) กล่าวว่า “พระธาตุเป็นสิ่งแทนพระศาสดาที่มีคุณค่าสูงสุดในพุทธศาสนา การบูชาพระธาตุเหมือนได้บูชาแต่พระพุทธเจ้าในขณะที่ยังมีพระชนม์อยู่และเป็นการกระทำที่ได้กุศลสูงยิ่ง” พุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งเชื่อว่าวิธีการปฏิบัติบูชาที่ได้กุศลสูงวิธีหนึ่งคือการนำผ้าไปห่มรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เพราะถือว่าเป็นการบูชาที่ใกล้ชิดพระพุทธรองค์ นางมณี เที้ยวแสวง อายุ 77 ปี (สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2559) เล่าว่า “มาแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระธาตุได้บุญมาก หากพอมมาได้จะพยายามมาทุกปี ปีละครั้งถือว่ามาทำบุญใหญ่” ด้วยเหตุนี้ทำให้พุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศเดินทางมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์อย่างต่อเนื่อง ประมาณกันว่ามีจำนวนประมาณ 3,000 คน ในวันธรรมดา เพิ่มขึ้นเป็นอีกเท่าตัวในวันเสาร์และวันอาทิตย์หรือในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และมีจำนวนหลายหมื่นคนในวันมาฆบูชาที่จะมีพุทธศาสนิกชนมาร่วมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

3.1.2.2 ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์

ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์เป็นความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ว่าสามารถช่วยเหลือนหรือลดอันตรายให้สมปรารถนาในเรื่องต่าง ๆ ได้ดังนี้

3.1.2.2.1 ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏเงาให้เห็น

ด้วยลักษณะของพระบรมธาตุเจดีย์ที่เป็นเจดีย์ทรงโอคว่ำ ปล้องไฉนเป็นทรงกรวย ยอดปลายแหลมสีทอง เมื่อแสงอาทิตย์ส่องมากระทบทำให้ไม่ปรากฏเงาให้เห็นได้ชัดเจนนางเฟื่อง นวลจันทร์ เชื่อว่าเพราะพระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏเงาให้เห็น (เฟื่อง นวลจันทร์, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2561) อย่างไรก็ตาม ครั้งเกิดภัยร้ายขึ้นในบ้านเมืองเชื่อกันว่าพระบรมธาตุเจดีย์จะปรากฏเงาให้เห็นเพื่อลางบอกเหตุ ดังเช่นเหตุการณ์พายุโซนร้อนแฮเรียตพัดขึ้นฝั่งแหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2505 ทำให้มีผู้เสียชีวิตจำนวนมากและทรัพย์สินเสียหายในวงกว้าง นางจันทร์ เหมทานนท์ อายุ 80 ปี (สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2561) เล่าว่า “มีคนเห็นพระธาตุทอดเงามายังพื้นดิน หลังจากนั้นพายุก็ขึ้นฝั่งที่แหลมตะลุมพุก” น่าสนใจว่าปัจจุบันมีกลุ่มบุคคลพยายามหาคำตอบเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่นรายการโทรทัศน์ SuperSci: ซีรีส์เที่ยวไทย ตอนไขปริศนาพระธาตุไร้เงา แพร่ภาพทาง ASTV MANAGER VDO CHANNAL เมื่อ พ.ศ. 2559 ใช้วิธีการทดลองทางวิทยาศาสตร์เรื่องแสงตกกระทบเพื่ออธิบายว่าเหตุที่พระบรมธาตุเจดีย์ไม่มีเงานั้นเป็นเพราะการออกแบบทางสถาปัตยกรรมให้ยอดเป็นปลายเรียวยแหลม ทั้งยังมีการนำแผ่นทองมาห่อหุ้มโดยรอบ ทำให้เมื่อมีแสงอาทิตย์ส่องมากระทบทำให้เห็นเงาแค่เพียงจาง ๆ หรือแทบจะมองไม่เห็น กระนั้นก็ตามแม้การอธิบายดังกล่าวจะทำให้ผู้คนเกิดความเข้าใจในแง่หนึ่ง แต่ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏเงาให้เห็นก็ยังคงเป็นความเชื่อของกลุ่มคนที่ศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์เชื่อถือมิเสื่อมคลาย

3.1.2.2.2 พระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครองบ้านเมืองให้แคล้วคลาดจากเหตุร้าย

พุทธศาสนิกชนชาวนครศรีธรรมราชมีความศรัทธาอย่างสูงสุดต่อพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เจดีย์องค์นี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวนครศรีธรรมราชตลอดมา เมื่อใดที่เกิดเหตุร้ายขึ้นในบ้านเมืองชาวบ้านจะร่วมกันสวดมนต์ขอพรต่อพระบรมธาตุเจดีย์ ด้วยความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครองบ้านเมืองให้แคล้วคลาดจากเหตุร้ายได้ ดังกรณีเกิดพายุไต้ฝุ่นเกย์ (Typhoon Gay) เมื่อ พ.ศ. 2532 ครั้งนั้นทิศทางของพายุจะมาขึ้นฝั่งที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ต่อมาพายุได้เปลี่ยน

ทิศทางมุ่งหน้าไปยังจังหวัดชุมพร แรงลมของไต้ฝุ่นเกย์ทำให้ทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชุมพรเสียหายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเชื่อกันว่าเหตุที่จังหวัดนครศรีธรรมราชไม่ได้รับอันตรายจากพายุลูกดังกล่าวเพราะบารมีของพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครอง เช่นเดียวกับกรณีเกิดพายุโซนร้อนปาบึก (Tropical Storm Pabuk) เมื่อ พ.ศ. 2562 ขณะที่พายุกำลังเคลื่อนตัวมาขึ้นฝั่งที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวใต้ได้ช่วยกันสวดมนต์ขอพรให้พระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครองผู้คนให้ปลอดภัยจากพายุ ขณะคณะสงฆ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้เจริญพระพุทธมนต์ขอบารมีพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยให้ชาวใต้ผ่านพ้นภัยจากพายุในครั้งนั้นด้วย แม้ที่กำลังของพายุปาบึกจะทำลายทรัพย์สินของประชาชนในวงกว้าง แต่ผู้คนส่วนใหญ่ก็แคล้วคลาดจากวาทภัยในครั้งนั้น หลายคนเชื่อว่าเป็นผลมาจากพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครอง

3.1.2.2.3 อธิษฐานขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์แล้วจะสมหวังดังปรารถนา

พุทธศาสนิกชนเชื่อในอำนาจบารมีของพระบรมธาตุเจดีย์ว่าสามารถช่วยเหลือและบันดาลให้ได้สิ่งที่หวัง จึงนิยมมาสักการะขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ขอให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง ตลอดจนขอให้ก้าวหน้าในหน้าที่การงาน นายสัญญา ผลเกลี้ยง อายุ 56 ปี (สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2561) กล่าวว่า “มาขอพระธาตุ แล้วจะสมหวัง จะขอให้หายจากป่วยไข้ ขอให้ได้ลูก ขอเรื่องการทำงานการเรียน สิ่งนั้นก็จะเป็นจริง” โดยเฉพาะในช่วงชีวิตเกิดวิกฤต เช่น เจ็บป่วยเป็นโรคร้ายแรง ประสบอุบัติเหตุอย่างรุนแรง หลายคนมาบนบานต่อพระบรมธาตุเจดีย์ขอให้หายจากอาการดังกล่าว นางลี จันทร์ส อายุ 82 ปี (สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561) เล่าว่า “ชายคนหนึ่งประสบอุบัติเหตุ ได้รับบาดเจ็บจนเดินไม่ได้ พ่อแม่พาไปรักษาหลายแห่งแต่ก็ยังไม่หาย แม่จึงมาบนบานกับพระบรมธาตุเจดีย์ ขอให้ลูกหายจากอาการบาดเจ็บ แล้วจะให้บวชเป็นการทดแทน ไม่นานอาการของชายคนนั้นก็ดีขึ้นเรื่อย ๆ จนสามารถเดินได้เหมือนเดิม”

3.1.2.2.4 การนำสิ่งของไปถวายพระบรมธาตุเจดีย์จะเกิดสิริมงคล

การนำวัตถุสิ่งของมีค่าไปสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยความเชื่อว่าจะเกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว นับเป็นการปฏิบัติบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดมาในสังคมภาคใต้เป็นเวลานานมาแล้ว นายสัญญา ผลเกลี้ยง (สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2561) บอกว่า “การนำของมีค่ามาถวายพระธาตุ เหมือนนำมาถวายพระพุทธเจ้า เชื่อกันว่าจะได้พบนิพพาน” ผู้ที่นำสิ่งของมาถวายมีทั้งที่เป็นรายบุคคลและที่เป็นคณะ ผู้ที่เป็นช่างฝีมืออาจจะประดิษฐ์สิ่งของที่จะนำไปถวายขึ้นมาเอง ผู้ที่ทำเองไม่ได้ก็จะหาซื้อหรือว่าจ้างให้ผู้อื่นทำให้ สิ่งของเหล่านั้นมีจำนวนมากหลากหลายรูปแบบ และนำมาถวายต่างยุคต่างสมัยโดยจัดเก็บรวมกันอยู่ที่พิพิธภัณฑวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วรรณสิริ นุ่นสุข (2545: 157) ศึกษา **คติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์**

นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง พบว่า สิ่งของที่นำมาถวายพระบรมธาตุเจดีย์ดังกล่าวสามารถจำแนกได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ ดอกไม้เงินดอกไม้ทองและต้นไม้เงินต้นไม้ทอง ปูนียัตถุและเครื่องรางของขลัง ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ และสิ่งของที่แปลก ปัจจุบันยังมีการนำสิ่งของไปถวายพระบรมธาตุเจดีย์อย่างต่อเนื่อง แต่ไม่มากเหมือนในอดีต ส่วนใหญ่จะเป็นการนำพระพุทธรูป สิ่งประดิษฐ์เนื่องในพุทธศาสนา และของมีค่าต่าง ๆ ไปถวาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะที่วัดมีตู้รับเงินวางอยู่โดยทั่ว ทำให้สะดวกต่อการทำบุญ พุทธศาสนิกชนจึงนิยมทำบุญด้วยการถวายปัจจัยเพื่อให้วัดได้นำไปใช้ในการทำนุบำรุงศาสนาสถานแทน

3.1.2.2.5 การมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะได้านิสงส์สูง

วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์ประธานของวัด ทำให้เกิดความเชื่อว่าการมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งใกล้ชิดกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานพระธาตุของพระพุทธองค์จะได้านิสงส์สูง พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยและภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งในอดีตเคยอยู่ในการปกครองของประเทศไทยถือปฏิบัติตามความเชื่อนี้อย่างแพร่หลายและสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ส่วนหนึ่งมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแล้วจำพรรษาที่วัด อีกส่วนมาทำพิธีบวชแล้วกลับไปจำพรรษาที่วัดในภูมิภาคอื่น บางส่วนแม้จะไม่ได้มาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แต่ในวันที่เป็นนาค จะสวมใส่ชุดนาค พร้อมนำเครื่องบวชพระ มานมัสการพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อเป็นสิริมงคล นายเชื่อน เกตุรัตน์ ชาวมาเลเซียผู้นำลูกชายมาบวชพร้อมกับคณะจากวัดบุญญาราม เมืองเคดะห์ ประเทศมาเลเซีย (สัมภาษณ์, 16 เมษายน 2559) บอกว่า “ลูกชายมาบวชที่วัดพระธาตุ เชื่อว่าได้บุญมาก เพราะมาบวชที่มีพระธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นความเชื่อที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย”

3.1.2.2.6 การนำอัฐิของผู้เสียชีวิตมาบรรจุไว้ในเจดีย์รายจะทำให้ผู้เสียชีวิตได้ขึ้นสวรรค์

เจดีย์รายหรือเจดีย์จำนวน 149 องค์ที่อยู่รอบพระบรมเจดีย์ มีลักษณะเป็นเจดีย์ที่จำลองมาจากพระบรมเจดีย์ ทั้งหมดสร้างขึ้นเป็นแถวอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย เกรียงไกร เกิดศิริ และบุญกร วชิระเธียรชัย วิเคราะห์ว่า เจดีย์รายรอบในสุดสร้างขึ้นพร้อมกับองค์พระบรมธาตุเจดีย์ สื่อถึงเจตนาของผู้สร้างที่ต้องการให้เจดีย์รายเป็นบริวารของเจดีย์องค์ประธาน ส่วนเจดีย์รอบนอกสร้างขึ้นในสมัยหลัง (เกรียงไกร เกิดศิริ และบุญกร วชิระเธียรชัย, 2557: 116-128) ต่อมามีการนำอัฐิของผู้เสียชีวิตที่เป็นบุคคลสำคัญของบ้านเมืองมาบรรจุไว้ในเจดีย์รายเหล่านั้นด้วยความเชื่อว่าเป็นเสมือนให้ผู้เสียชีวิตได้อยู่ใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าและเป็นการอุทิศบุญกุศลให้ผู้เสียชีวิตได้ขึ้นสวรรค์

ขณะที่ญาติของผู้ที่เสียชีวิตก็ได้รับผลบุญและเป็นสิริมงคลแก่ตนเองอีกด้วย เมื่อมีการนำอัฐิของผู้เสียชีวิตมาบรรจุในเจดีย์รายจนหมดทุกองค์แล้วก็มีการขยายความเชื่อไปสู่การสร้างหรือการซ่อมพระพุทธรูปที่อยู่ในระเบียงคด จากนั้นจึงนำอัฐิของผู้เสียชีวิตไปบรรจุใต้ฐานพระพุทธรูปเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการบูรณะเจดีย์รายเมื่อ พ.ศ. 2559 ทางจังหวัดได้ขอให้ญาติที่เป็นเจ้าของอัฐิของผู้เสียชีวิตที่บรรจุอยู่ในเจดีย์รายนำอัฐิไปเก็บไว้ที่บ้านหรือสถานที่อื่นตามความเหมาะสม ปัจจุบันความเชื่อดังกล่าวจึงคลี่คลายไปสู่การนำอัฐิของผู้เสียชีวิตมาบรรจุใต้ฐานพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารต่าง ๆ หรือการนำอัฐิบรรจุในโกศขนาดเล็กแล้วนำไปไว้ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแทน

3.1.2.2.7 การนำน้ำฝนที่ไหลลงมาจากพระบรมธาตุเจดีย์มาประพรมจะทำให้หายจากโรคร้าย

ส่วนยอดของพระบรมธาตุเจดีย์ห่อหุ้มด้วยแผ่นทองคำและประดับด้วยแก้วแหวนเงินทองสิ่งมีค่านานาชนิด ตรีชฎา รักษบังแหลม (2540: 39) ศึกษาพบว่า ชาวบ้านเชื่อว่าบนยอดสุดของพระบรมธาตุเจดีย์มีบาตรน้ำมนต์ขนาดเล็กที่มีความศักดิ์สิทธิ์แขวนอยู่ ในครั้งที่เกิดโรคระบาดครั้งใหญ่ น้ำมนต์จากบาตรขนาดเล็กบนยอดพระบรมธาตุเจดีย์ได้ระเหยกลายเป็นไอ แล้วกลั่นตัวกลายเป็นหยดน้ำตกลงมาประพรมทำให้ชาวบ้านปลอดภัยจากโรคระบาดครั้งนั้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งยังเชื่อว่าการนำน้ำฝนที่ไหลลงมาจากพระบรมธาตุเจดีย์มีคุณวิเศษ สามารถช่วยรักษาทำให้หายจากโรคร้ายและขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปได้ นางเฟื่อง นวลจันทร์ (สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2561) เล่าว่า “ใครที่ถูกเสนียดจัญไรผีเข้าให้พามาที่วัดพระธาตุ มาพรมน้ำมนต์ มารับน้ำฝนที่ไหลลงมาจากองค์เจดีย์ เอามาพรมให้ทั่วร่าง เชื่อว่าโรคร้ายและผีร้ายจะออกไป”

3.1.2.3 ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ

ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุเป็นความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่เฝ้ารักษาพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระบรมธาตุเจดีย์ ดังนี้

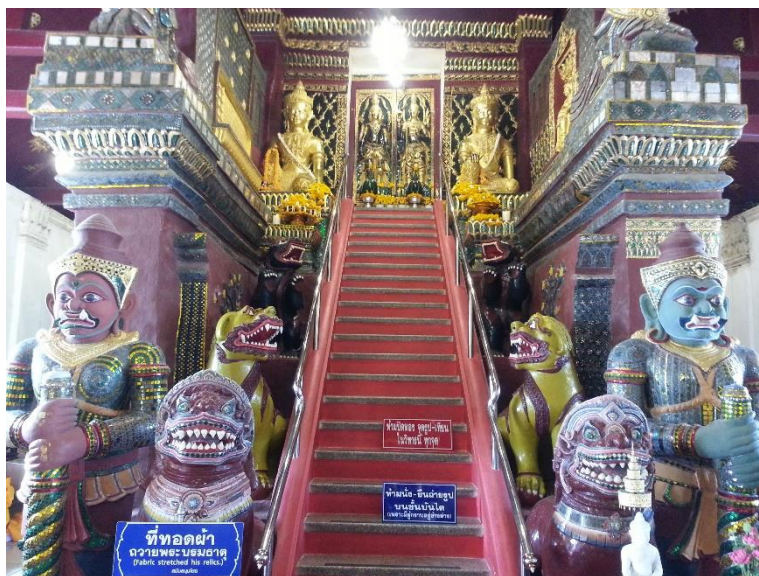
3.1.2.3.1 ความเชื่อเรื่องกา 4 เหล่าเฝ้ารักษาพระธาตุ

พุทธศาสนิกชนเชื่อพระธาตุเป็นสิ่งที่มียิ่งในทางพุทธศาสนาจึงปรากฏเรื่องเล่าว่าเมื่อสร้างพระบรมธาตุเจดีย์แล้วเสร็จ มีการผูกภาพยนตร์เป็นกาไว้ค้อยเฝ้ารักษาพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในองค์เจดีย์ วรรณกรรมเรื่องพระนิพนพานโสทร ระบุว่า ครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงให้ทหารชุดดินลงไปเพื่อที่จะนำพระธาตุที่ถูกฝังไว้ขึ้นมา แต่ไม่สามารถนำขึ้นมาได้ เพราะทหารถูกฝูงกาที่ค้อยปกป้องรักษาพระธาตุไล่จิกตี เหตุดังกล่าวทำให้เกิดความเชื่อเรื่องกา 4 เหล่าเฝ้ารักษา

พระธาตุ ได้แก่ ผุ่่งกาสีขาวเฝ้ารักษาทิศตะวันออก ผุ่่งกาสีเหลืองเฝ้ารักษาทิศใต้ ผุ่่งกาสีแดงเฝ้ารักษาทิศตะวันตก และผุ่่งกาสีดำเฝ้ารักษาทิศเหนือ ต่อมามีการนำนามของกาสีเหล่า มาตั้งเป็นสมณศักดิ์ พระครูที่ทำหน้าที่ดูแลพระธาตุ ได้แก่ พระครูกาแก้ว มาจากผุ่่งกาสีขาว ดูแลพระธาตุทางทิศตะวันออก, พระครูการาม มาจากผุ่่งกาสีเหลือง ดูแลพระธาตุทางทิศใต้, พระครูกาชาด มาจากผุ่่งกาสีแดง ดูแลพระธาตุทางทิศตะวันตก, และพระครูกาเดิม มาจากผุ่่งกาสีดำ ดูแลพระธาตุทางทิศเหนือ ความเชื่อเรื่องกา 4 เหล่าเฝ้ารักษาพระธาตุนั้น นอกจากจะปรากฏที่พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว ยังพบที่พระบรมธาตุเจดีย์เข็ยนบางแก้ว จังหวัดพัทลุงอีกด้วย ดังปรากฏรูปปั้นกา 4 ตัวประดับที่องค์เจดีย์ ส่วนการแต่งตั้งสมณศักดิ์พระครูกาเพื่อทำหน้าที่ดูแลพระธาตุและรับตำแหน่งเจ้าคณะเมือง พบในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสุราษฎร์ธานี (จรัญ ทองวิล, 2560: 15) อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีการจัดการปกครองคณะสงฆ์รูปแบบใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมณศักดิ์พระครูกาในปัจจุบันจึงเป็นผู้ดูแลรักษาธาตุ แต่ไม่ได้ทำหน้าที่บริหารสงฆ์เช่นในอดีต

3.1.2.3.2 ความเชื่อเรื่องเทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานเฝ้ารักษาพระบรมธาตุ

ภายในวิหารมหาภิเนษกรมณหรือวิหารพระทรงม้ามีประติมากรรมรูปเทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานที่เชื่อกันว่าคนโบราณได้ผูกไว้เป็นหุ่นยนต์เพื่อเฝ้ารักษาพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ พญานาค 7 เศียร จำนวน 1 คู่ จารึกชื่อว่า ท้าวธรรมหาราช ยักษ์ยืนถือกระบอง จำนวนหนึ่งคู่ คือ ท้าวเวฬุราชและท้าวเวสสุวรรณครุฑ จำนวนหนึ่งคู่ คือ ท้าววิรูปักษ์และท้าววิรุฬหก รวมถึงสิ่งสีดำ สิ่ง สีแดง และสิ่งสีเหลือง จำนวน 3 คู่ ทั้งหมดยืนอยู่บริเวณราวบันไดทางขึ้นลานประทักษิณ ถัดขึ้นไปมีรูปปั้นทวารบาลจารึกชื่อว่า “เท้าชัตตุคาม” และ “เท้ารามเทพ” ส่วนบนสุดของบันไดมีประตูไม้แกะสลักเป็นรูปเทพทวารบาล คือ พระพรหมและพระอินทร์

ภาพที่ 17 ประติมากรรมรูปเทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานภายในวิหารมหาภิเนษกรมณ

ณ ฎฐภัทร จันทวิช (2550: 14) ให้ความเห็นว่ารูปปั้นภายในวิหารมหาภิเนษกรมณอาจสื่อความหมายถึงภูมิฐานของจักรวาลตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา กล่าวคือ รูปปั้นยักษ์และสัตว์เป็นสัญลักษณ์ของท้าวจตุโลกบาลคอยดูแลจักรวาลในแต่ละทิศ รูปสลักพระพรหมและพระอินทร์ในความหมายทรงเป็นเทพอุปฐากที่คอยอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้า ส่วนรูปปั้นชัตตคามและรามเทพน่าจะรับมาจากความเชื่อเรื่องเทวดารักษาเมืองของลัทธิเรื่องราวเกี่ยวกับเทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานเฝ้ารักษาพระธาตุยังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสทร โดยกล่าวว่าเป็นภพยนต์ที่ปลุกเสกขึ้นมาเพื่อให้ทำหน้าที่ปกป้องดูแลพระธาตุ เหตุนี้ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องเทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานเฝ้ารักษาพระธาตุสืบต่อกันถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดมาจากความเชื่อเดิมพบว่า ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการสืบทอดมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อที่อยู่ในการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน เช่น การขอที่พึ่งทางจิตใจในครั้งที่มีเรื่องทุกข์ร้อน การอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับในครั้งเกิดการสูญเสีย การบวชในช่วงวัยหนุ่ม นำสังเกตว่าความเชื่อที่ปรากฏอยู่ในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งที่บันทึกในรูปแบบลายลักษณ์และที่ถ่ายทอดในแบบมุขปาฐะ เช่น ความเชื่อเรื่องการรักษาพระธาตุ ความเชื่อเรื่องเทวดา ยักษ์ และสัตว์ในตำนานเฝ้ารักษาพระธาตุ เหล่านี้มักจะได้รับการถ่ายทอดต่อ ขณะความเชื่อที่ไม่ได้ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าและตำนานบางความเชื่อไม่พบในปัจจุบัน ดังเช่น ตรีชฎา รัศมีบางแหลม (2540: 52) ได้ศึกษาพบความเชื่อเรื่องพระอรหันต์แปดองค์เฝ้ารักษาพระธาตุ และความเชื่อเรื่องช่างเฝ้ารักษาพระธาตุ กระนั้นก็ดี เมื่อผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามกลับไม่พบความเชื่อดังกล่าว ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าความเชื่อทั้งสองเสื่อมสูญไปแล้ว อาจจะยังมีอยู่ แต่ไม่แพร่หลายเหมือนในอดีต

3.2 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่รื้อฟื้นจากคติชนเดิม

หลังจากที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย ประเภทแรก คือ การสืบทอดจากคติชนเดิม ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ประเภทที่สอง คือ การรื้อฟื้นจากคติชนเดิม คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่รื้อฟื้นจากคติชนเดิมหมายถึงการนำคติชนที่เคยมีอยู่ในอดีตมาทำใหม่ให้มีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกับของเดิมตามข้อมูลหลักฐานที่มีอยู่ ทำให้คติชนที่เสื่อมหายไปแล้วกลับมาปรากฏในบริบทใหม่ พบ 2 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์ และพิธีสวดตำนาน

3.2.1 พิธีสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

พิธีสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นการบูชาพระธาตุของพระพุทธองค์ด้วยการสงฆ์น้ำจัดในช่วงประเพณีสงกรานต์ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2561 และวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2562 พบว่ารูปแบบของพิธีกรรมทั้งสองปีคล้ายกัน พิธีกรรมโดยรวมมีรายละเอียดดังนี้

ก. พิธีกรรมเดิม

การสงฆ์พระธาตุปรากฏอยู่ในสังคมไทยอย่างแพร่หลาย หลายพื้นที่ที่มีการสร้างเจดีย์เพื่อประดิษฐานพระบรมธาตุจะมีการสงฆ์น้ำพระธาตุเป็นพิธีกรรมสำคัญในรอบปี โดยทั่วไปจะกระทำในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือในประเพณีสงกรานต์ วิธีปฏิบัติในการสงฆ์น้ำอาจจะแตกต่างกันไปตามความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ทุกแห่งมีจุดมุ่งหมายเดียวกันในการประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาพระธาตุอันเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ พิธีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ไม่ปรากฏการบันทึกประวัติไว้อย่างชัดเจน มีเพียงคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า พิธีนี้เป็นหนึ่งในพิธีกรรมในรอบปีที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ โดยจะจัดในช่วงเดือน 5 ตามจันทรคติ แต่ในระยะหลังพิธีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเจดีย์ได้เลือนหายไปจากจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อราว พ.ศ. 2542

ข. การรื้อฟื้นพิธีกรรม

พิธีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมามีอีกครั้ง โดยมีจุดเริ่มต้นจากภาคประชาชนกลุ่มหนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย นายเฉลิม จิตรามาศ ประชาสัมพันธ์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นายวันพระ สืบสกุลจินดา ชมรมอาสาสมัครยุวมัคคุเทศก์ เล่าเรื่องเมืองลิกอร์ และนายสุธรรม ชยันเกียรติ ประธานชมรมรักบ้านเกิด เห็นร่วมกันว่าในอดีตที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีการประกอบพิธีกรรมและการจัดกิจกรรมในช่วงประเพณีสงกรานต์

อย่างหลากหลาย แต่ต่อมาสี่เหล่านั้เริ่มสูญหายไป จึงมีแนวคิดที่จะจัดงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ให้เป็นงานแบบย้อนยุคชื่อว่า “บุญเดือน 5 สงกรานต์แตรกเมืองนคร” เพื่อรื้อฟื้นประเพณีสงกรานต์ในแบบของชาวนครศรีธรรมราชที่เริ่มเลือนหายขึ้นมาจัดอีกครั้ง ในช่วงวันที่ 11 - 13 เมษายน พ.ศ. 2560 กิจกรรมครั้งนั้นมื้ทั้งการสงรน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ การสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ในยามค่ำคืน การอัญเชิญพระพุทธรูปสี่หิงค์ขึ้นเบญจาสรงน้ำอย่างโบราณ การก่อเจดีย์ทรายในบริเวณหาดทรายแก้ว การจุดเปรี้งหรือตะเกียงเปลือกหอยให้สว่าง ตลอดไปจนถึงการแสดงมหรสพพื้นบ้าน ปีถัดมาองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชเล็งเห็นคุณค่าของประเพณีดังกล่าวจึงได้เข้ามาร่วมจัดงานด้วย หลังจากนั้นจึงมีการจัดงานประเพณีสงกรานต์แบบย้อนยุคที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในช่วงวันที่ 12 -15 เมษายน โดยนำรูปแบบของงานครั้งแรกมาเป็นแนวทางในการจัดงานในทุกปี

นายเฉลิม จิตรามาศ บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการรื้อฟื้นพิธีสงรน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ (สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2561) เล่าว่า คณะกรรมการจัดงานเห็นว่ากิจกรรมในงานประเพณีสงกรานต์ นอกจากจะมีการสงรน้ำพระพุทธรูปซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าแล้ว วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารยังมีพระบรมธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระธาตุของพระพุทธองค์อีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพศรัทธามาช้านาน จึงได้เพิ่มพิธีสงรน้ำพระบรมธาตุเจดีย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารด้วย

ค. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีสงรน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ ประกอบด้วย *ผู้จัดพิธีกรรม* ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พุทธสมาคม นครศรีธรรมราช ชมรมรักบ้านเกิด ชมรมอาสาสมัครยุวมัคคุเทศก์ เล่าเรื่องเมืองลิกอร์ และสภาเด็กและเยาวชนจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นหน่วยงานสนับสนุนงบประมาณ *ผู้ประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ พระครูผู้รักษาพระบรมธาตุทั้ง 4 ทิศ ได้แก่ พระครูกาแก้ว วัดหน้าพระลาน (ประจำทิศตะวันออก) พระครูการาม วัดวังตะวันออก (ประจำทิศใต้) พระครูกาชาด วัดประดู่หอม (ประจำทิศตะวันตก) และพระครูกาเดิม วัดเตาปูน (ประจำทิศเหนือ) พร้อมด้วยพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ จำนวน 9 รูป ประกอบพิธีพุทธาภิเษกน้ำสงรองค์พระบรมธาตุเจดีย์ โดยมีพระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นประธานฝ่ายบรรพชิต และรักษาการนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นประธานฝ่ายฆราวาส *ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม* ได้แก่ พระสงฆ์ จำนวน 10 รูป ที่ทำหน้าที่ดูแลสามเณร และสามเณร จำนวน 114 รูป ที่บรรพชาภาคฤดูร้อนอยู่ที่วัดสระเรียง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช และพุทธศาสนิกชนทั่วไป รวมทั้งสิ้นประมาณ 200 รูป/คน

เครื่องประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วย เครื่องประกอบพิธีพุทธานุสราภิเษกน้ำสรงองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ พระบรมธาตุเจดีย์จำลองประดิษฐานบนเบญจาเป็นจุดศูนย์กลางการประกอบพิธี คนโทน้ำจำนวน 9 ใบ ใช้บรรจุน้ำศักดิ์สิทธิ์จากแหล่งต่าง ๆ หม้อน้ำพระพุทธรณ์ใช้รวมน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ และสายสิญจน์ใช้โยงเชื่อมต่อเครื่องประกอบพิธีต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เครื่องประกอบพิธีสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ พระบรมธาตุเจดีย์จำลองและพระพุทธรูปสี่หิ้งสำหรับให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนสรงน้ำ และขันน้ำลายไทยขนาดเล็กใช้ในการสรงน้ำ ส่วนวันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม คือ วันที่ 12 เมษายน ตั้งแต่เวลา 17.00-19.30 น. แบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงพิธีพุทธานุสราภิเษกน้ำสรงพระบรมธาตุเจดีย์ และช่วงการสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ ใช้พื้นที่บริเวณลานทรายด้านหน้าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสถานที่ประกอบพิธีพุทธานุสราภิเษกบริเวณดังกล่าวมีรั้วไม้ไผ่สูงประมาณ 1 เมตร กันเป็นอาณาเขตของการประกอบพิธีกรรมโดยรอบ ส่วนการสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์จะใช้พื้นที่ภายในระเบียงคต บริเวณทางเดินเข้าไปยังวิหารมหาภิเนษกรมณ์

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

เมื่อถึงเวลาเริ่มพิธีกรรม พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์เข้าประจำที่ คณะสงฆ์ร่วมพุทธานุสราภิเษกประจำทิศทั้งสี่ และผู้เข้าร่วมพิธีประจำที่นั่งในพื้นที่ประกอบพิธีกรรม รักษาการนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช พร้อมด้วยข้าราชการองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช อัญเชิญคนโทน้ำศักดิ์สิทธิ์จาก 3 แหล่ง ได้แก่ บ่อน้ำวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร บ่อน้ำวัดสระเรียง และบ่อน้ำวัดบูรณาราม มาถึงบริเวณพิธี จากนั้นนำไปวางรวมกับคนโทน้ำศักดิ์สิทธิ์จาก 6 แหล่งของจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่นำมาวางอยู่ก่อนแล้ว ได้แก่ น้ำศักดิ์สิทธิ์จากบ่อน้ำวัดหน้าพระลาน บ่อน้ำวัดเสมาเมือง บ่อน้ำวัดเสมาไชย บ่อน้ำวัดประตูขาว ห้วยปากนาคราช และห้วยเขามหาชัย แล้วจึงอัญเชิญน้ำศักดิ์สิทธิ์ทั้ง 9 คนโท ไปเทรวมกันในหม้อน้ำพระพุทธรณ์

ต่อมาประธานฝ่ายฆราวาสจตุรปูเทียนบุชาพระรัตนตรัย พระเทพวินยาภรณ์ จุดเทียนชัยกลางหม้อน้ำพระพุทธรณ์ พิธีกรกล่าววาทบูชาพระรัตนตรัยและสมათานศีล พระเทพวินยาภรณ์กล่าวสัมโมทนียกถา พิธีกรอาราธนาพระปริตร คณะสงฆ์เริ่มประกอบพิธีพุทธานุสราภิเษกองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เมื่อเสร็จพิธีพุทธานุสราภิเษก พระเทพวินยาภรณ์พร้อมด้วยคณะสงฆ์นำน้ำพระพุทธรณ์เข้าไปสรงพระบรมธาตุเจดีย์จำลองและพระพุทธรูปสี่หิ้งที่ประดิษฐานอยู่ในเขตพุทธาวาสชั้นใน ต่อด้วยพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมพิธี ระหว่างนั้นพิธีกรประชาสัมพันธ์ให้ผู้เข้าร่วมพิธีมารับขวดน้ำพระพุทธรณ์ที่ผ่านพิธีพุทธานุสราภิเษกกลับไปบูชาท่านละหนึ่งขวด พระสงฆ์ สามเณร และพุทธศาสนิกชน ที่สรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์จำลองและพระพุทธรูปสี่หิ้งเสร็จแล้ว ทอยมารับขวดน้ำพระพุทธรณ์ เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 18 พิธีพุทธาภิเษกน้ำสรงพระบรมธาตุเจดีย์

ภาพที่ 19 พุทธศาสนิกชนสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์จำลองและพระพุทธรูปหิงค์

จ. ความหมายของพิธีกรรม

ในพิธีสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัด นครศรีธรรมราช จำนวน 6 แหล่ง และนำมาจากบ่อน้ำของวัดที่สำคัญอีก 3 แหล่ง รวมจำนวน 9

แหล่งมาใช้ในการประกอบพิธี การนำน้ำจากแหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวมาประกอบพิธีพุทธาภิเษกเป็นพิธีกรรมที่ทำให้น้ำที่ใช้สรงพระบรมธาตุเจดีย์และที่จ่ายแจกให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้นำกลับไปบูชา มีความศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น อีกทั้งความหมายโดยนัยของเลข 9 ยังเป็นเลขมงคลในความเชื่อของคนไทยสื่อถึงความก้าวหน้าในชีวิต น้ำที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกจึงมีคุณทั้งในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล ขณะที่การสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ในช่วงประเพณีสงกรานต์ถือเป็นการบูชาพระธาตุของพระพุทธเจ้าในโอกาสดีวันขึ้นปีใหม่ไทย

โดยรวมพิธีกรรมนี้สื่อความหมายถึงการปฏิบัติบูชาต่อพระธาตุที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ด้วยความเชื่อว่าเป็นการกระทำที่ได้บุญกุศลสูงและก่อให้เกิดสิริมงคลแก่ผู้ปฏิบัติในช่วงเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ปีใหม่ตามความเชื่อของคนไทย ผู้หญิงวัยกลางคนที่เข้าร่วมพิธี บอกว่า “มาสรงน้ำพระธาตุ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ให้อยู่เย็นเป็นสุข อย่าเจ็บอย่างไข้” ขณะที่ ปฐม หงษ์สุวรรณ ศึกษาพบว่า การสรงน้ำพระธาตุส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นการทำบุญและสร้างความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตและชุมชน รวมทั้งยังเชื่อว่าหากสรงน้ำพระธาตุแล้ว บ้านเมืองก็จะอุดมสมบูรณ์ (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2548: 414) แสดงว่าในอดีตการสรงน้ำพระธาตุเป็นการประกอบพิธีกรรมทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม พิธีสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ในปัจจุบันแม้จะจัดเป็นพิธีใหญ่ แต่มีลักษณะเป็นการบูชาขอพรเพื่อตนเองและครอบครัวมากกว่าเพื่อชุมชน ส่วนความเชื่อที่สรงน้ำพระธาตุแล้วบ้านเมืองจะอุดมสมบูรณ์ก็ไม่ปรากฏการกล่าวถึงในพิธี อันอาจหมายความว่าพิธีสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นพิธีกรรมในระดับปัจเจกบุคคลมากขึ้น

การรื้อฟื้นพิธีสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นมาจัดในงาน “บุญเดือน 5 สงกรานต์แตแรกเมืองนคร” ทำให้พิธีกรรมนี้กลายเป็นพิธีกรรมย่อยในงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งอาจจะต่างจากในอดีตที่เป็นพิธีกรรมสำคัญในช่วงเดือน 5 กระนั้นก็ตาม การรื้อฟื้นพิธีสรงน้ำพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นมาจัดใหม่ก็ทำให้พิธีกรรมกลับมาอยู่ในวิถีการปฏิบัติของชาวนครศรีธรรมราชอีกครั้ง หรือเรียกได้ว่าเป็นการกลับมาอยู่ในบริบทใหม่

3.2.2 พิธีสวดด้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช

พิธีสวดด้านจัดในช่วงประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ วันมาฆบูชาขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ณ ระเบียบงค์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 และวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 พบว่ารูปแบบของพิธีกรรมทั้งสองปีคล้ายกัน พิธีกรรมโดยรวมมีรายละเอียดดังนี้

ก. พิธีกรรมเดิม

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ บันทึกประวัติของพิธีสวดด้านไว้ว่า การสวดด้านหรือการอ่านหนังสือเป็นทำนองเสนาะด้วยภาษาถิ่นใต้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญในวันธรรมสวนะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้รับฟังระหว่างที่รอพระสงฆ์เดินทางมาถึงธรรมาสน์ที่พระระเปียงคค พิธีนี้มีที่มาจากพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญในวันธรรมสวนะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะมาถึงระเปียงคคแต่เช้า พุทธศาสนิกชนจึงได้คิดกิจกรรมที่ทำร่วมกันในระหว่างนั่งรอฟังพระเทศน์ โดยการนำหนังสือนิทานพื้นบ้านมาสวดฟังกัน เพราะเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่สนใจ กิจกรรมนี้คงได้รับความนิยมจึงเกิดการสวดด้านขึ้นมา (เปรมจิตต์ ชนะวงศ์, 2542: 7820) คำว่า “สวดด้าน” มีที่มาจากบริเวณพระระเปียงคคทั้ง 4 ทิศ รอบพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป จำนวน 173 องค์ พระพุทธรูปเหล่านี้ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระด้าน” อันหมายถึงพระพุทธรูปที่ประดิษฐานเรียงกันเป็นแถว เมื่อมีการสวดหนังสือรอบระเปียงคคดังกล่าวจึงเรียกว่า “สวดหนังสือที่พระด้าน” ต่อมากลายเป็น “สวดด้าน”

ในการสวดด้าน ชาวบ้านจะให้ผู้สวดที่มีความสามารถในการอ่านออกเสียง รู้จักจังหวะ การเน้นเสียง การเอื้อน และการเล่นลูกคอ เป็นผู้สวด ผู้สวดส่วนใหญ่จึงมักจะเป็นนักเทศน์ หมอทำขวัญนาค นักสวดมอลัย นายหนังตะลุง โนรา และเพลงบอก หรืออาจเป็นบุคคลที่เคยฝึกสวดมาจากวัดมาก่อน การสวดแต่ละครั้งผู้สวดจะต้องพยายามแสดงความสามารถในการสวดให้มาก นอกจากจะใช้เสียงแล้ว บางครั้งอาจมีการใช้สีหน้า การโยกตัว ตลอดไปจนถึงการเล่นท่าทางประกอบ เพราะหากสวดไม่น่าฟังจะทำให้ผู้ฟังเบื่อหน่ายได้ คนที่สวดได้ไพเราะผู้ฟังจะชื่นชม มีการให้รางวัลหรือได้รับเลี้ยงข้าวปลาอาหาร กล่าวกันว่าผู้สูงอายุที่ไม่รู้หนังสือเลย บางคนฟังสวดด้านแล้วจำบทกลอนในหนังสือเล่มที่ฟังได้แทบทุกบททุกตอนได้ตลอดทั้งเล่มและบทกลอนส่วนใหญ่จากเรื่องต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุท่องให้ลูกหลานฟัง ล้วนได้มาจากการจดจำจากการสวดด้านแทบทั้งสิ้น หนังสือที่นำมาสวดส่วนใหญ่เป็นหนังสือประเภทนิทาน ทั้งชาดกและนิทานทั่วไปซึ่งกวีชาวนครศรีธรรมราชเขียนขึ้นเอง เช่น เรื่องสุบิน วันคาร ทินวงศ์ สีเสาร์ กระต่ายทอง พระรถเสน แต่งโดยนายเรื่อนาในเสื่อโคแต่งโดยพระมี รวมถึงเรื่องประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น ตำนานพระธาตุค้ำกลอนพระนิพนพานโสทร ในสมัยหลังมีการนำหนังสือจากโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะกรุงเทพฯ มาสวดด้วย เช่น รามเกียรติ์ พระอภัยมณี สังข์ทอง สุวรรณศิลป์

อย่างไรก็ตาม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช (2551: 13-14) บันทึกไว้ว่าในสมัยหลังการสวดด้านได้เปลี่ยนไปจากเดิมหลายประการ เป็นต้นว่า มีการสวดทั้งในพระด้านและวิหารทับเกษตร เรื่องที่ใช้สวดก็เปลี่ยนไปจากเดิมคือไม่ได้สวดหนังสือบูด แต่นิยมสวดหนังสือซึ่งพิมพ์จากโรงพิมพ์ พระที่มาเทศน์ก็จัดแบ่งกันเป็นวัดละด้าน วัดที่มาเทศน์ เช่น วัดสวนหลวง

วัดหน้าพระธาตุ วัดหน้าพระลาน วัดสระเรียง ต่อมาพระที่มาเทศน์น้อยลงเรื่อย ๆ ธรรมาสันนิในพระด้านและในวิหารทับเกษตรก็ลดลงจนประเพณีสวดด้านสูญหายไปเมื่อราว พ.ศ. 2530

ข. การรื้อฟื้นพิธีกรรม

การรื้อฟื้นพิธีสวดด้านมีที่มาจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ได้เก็บข้อมูลประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. 2545 ทำให้พบว่าที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเคยมีประเพณีสวดด้านที่มีลักษณะเฉพาะ แต่ระยะหลังประเพณีนี้ได้สูญหายไป มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยจึงมีแนวคิดที่จะรื้อฟื้นการสวดด้านขึ้นมา โดยได้ประชุมปรึกษากับคณะกรรมการดำเนินงานและศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เพื่อจัดการสวดด้านขึ้นมาในวันที่ 3 กันยายน พ.ศ. 2546 ซึ่งตรงกับวันขึ้น 8 ค่ำ เดือน 10 จากนั้นจึงจัดสืบต่อมาทุกปีในโอกาสสำคัญทางพุทธศาสนาครั้งต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช, 2559: 8-9) ต่อมาจังหวัดนครศรีธรรมราชจะจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติเป็นงานใหญ่ ในช่วงวันมาฆบูชา พ.ศ. 2553 จึงได้นำพิธีสวดด้านมาผนวกจัดในช่วงเวลางานประเพณีดังกล่าวด้วย โดยมีอบหมายให้มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช ที่เคยจัดพิธีสวดด้านมาก่อนเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ หลังจากนั้นการสวดด้านจึงกลายเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปีในงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

ค. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีสวดด้าน ประกอบด้วย *ผู้จัดพิธีกรรม* ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช โดยใช้งบประมาณของมหาวิทยาลัย *ผู้ประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ พระสงฆ์จากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและวัดใกล้เคียงที่ได้รับนิมนต์มาแสดงพระธรรมเทศนาและรับภัตตาหารเพล พุทธศาสนิกชนที่ได้รับเชิญให้เป็นประธานในพิธีแต่ละด้าน และผู้นำสวดจากพุทธสมาคม *ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม* ได้แก่ พุทธศาสนิกชนจากชุมชนต่าง ๆ และนักเรียนนักศึกษาจากโรงเรียนต่าง ๆ ที่คณะกรรมการจัดงานเชิญมาร่วมพิธีสวดกันในแต่ละวัน รวมทั้งสิ้นประมาณ 300 รูป/คน *เครื่องประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ หนังสือที่ใช้ในการสวดซึ่งคณะกรรมการจัดงานได้นำหนังสือตำนานพระบรมธาตุคำกลอน ของพระมหาอุทัย พิสิสต์พงษ์ มาจัดเรียงพิมพ์ใหม่ แต่ยังคงสำนวนภาษาในแบบเดิม แล้วสำเนาเย็บเล่มแจกให้ผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนได้สวดอ่านตามผู้นำสวด *ส่วนวันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม* คือ พิธีสวดด้านจัดต่อเนื่อง 3 วัน ก่อนถึงวันมาฆบูชาซึ่งจะมีการแห่ผ้าขึ้นธาตุ ในแต่ละวันจะเริ่มตั้งแต่เวลา 7.30 – 11.30 น. โดยใช้พื้นที่บริเวณระเบียงคดด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก ทิศใต้ และทิศตะวันตก ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

ก่อนเข้าสู่พิธีสวดด้าน คณะกรรมการจัดงานจากมหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนจากชุมชนต่าง ๆ ในเขตอำเภอเมือง ลานสกา ร่อนพิบูลย์ พระพรหม และพรหมคีรี ประมาณ 100 คน มาพร้อมกันที่ลานทรายวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร แล้วจึงตั้งขบวนแห่ผ้าไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นจึงถือปิ่นโตที่จะนำมาถวายพระไปยังระเบียงคดในแต่ละด้านตามที่นัดหมายกันไว้ ถึงเวลา 8.00 น. พิธีกรประจำระเบียงคดเข้าประจำที่เพื่อประชาสัมพันธ์ขั้นตอนของกิจกรรมในแต่ละวันให้แก่ผู้เข้าร่วมได้รับทราบ แล้วจึงเริ่มพิธีสวดด้าน โดยจะมีตัวแทนจากพุทธสมาคมนครศรีธรรมราชด้านละประมาณ 3-4 คน เป็นต้นเสียง ส่วนผู้ที่เข้าร่วมพิธีจะสวดไปพร้อมกันที่ละวรรค เมื่อสวดหนังสือตำนานพระบรมธาตุ ค่ำกลอนมาจนจบเรื่อง จึงเข้าสู่พิธีสวดมนต์ทำวัตรเช้า กระทั่งเวลา 10.30 น. พระสงฆ์เดินทางมาถึงระเบียงคด ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พิธีกรอาราธนาศีล ประธานสงฆ์ให้ศีล พระสงฆ์ปาฐกถาธรรม จากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนา ประธานกรวดน้ำและรับพร เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 20 ตัวแทนจากพุทธสมาคมเป็นต้นเสียงนำสวดด้าน

ภาพที่ 21 พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมพิธีสวดด้าน

จ. ความหมายของพิธีกรรม

พิธีสวดด้านในอดีตมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญได้รับความเพลิดเพลินและคติธรรมจากเรื่องที่ฟังระหว่างที่รอพระสงฆ์ขึ้นธรรมมาสน์ บางครั้งอาจมีการบอกเล่าข่าวสารให้ผู้ที่มาวัดได้รับทราบโดยทั่วกัน ปัจจุบันพิธีสวดด้านที่รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ได้ปรับเปลี่ยนวันที่ประกอบพิธีกรรมจากที่เคยจัดอย่างเป็นเอกเทศทุกวันธรรมสวนะมาเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการรื้อฟื้นพิธีสวดด้านยังพยายามรักษารูปแบบเดิมของพิธีกรรมเอาไว้ โดยเฉพาะในเรื่องการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนาและรับภัตตาหารเพล ทำให้พิธีนี้ยังเกี่ยวเนื่องกับการทำบุญและการทำนุบำรุงพุทธศาสนาเช่นเดิม

ในการประกอบพิธีกรรม หนังสือสวดเป็นอุปกรณ์สำคัญ ในอดีตหนังสือที่นำมาสวดมีหลายเรื่อง แต่ปัจจุบันมีเรื่องเดียวคือตำนานพระบรมธาตุค้ำกลอน ของพระมหาอุทัย พิสิสดีพงษ์ จากการเก็บข้อมูลพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีจะให้ความสำคัญแก่หนังสือเล่มนี้ ก่อนเปิดหลายคนไหว้หนังสือก่อนและเมื่อสวดเสร็จก็ไหว้อีกครั้ง กระทำเสมือนเป็นหนังสือสวดมนต์ที่รวบรวมบทสวดต่าง ๆ ไว้ภายในเล่ม ส่วนการสวดหนังสือเป็นวัฒนธรรมทางการอ่านในสังคมไทยที่มีมาแต่โบราณ เนื่องจากสมัยก่อนผู้ที่อ่านหนังสือออกยังมีน้อย จึงต้องมีผู้ที่รู้หนังสืออ่านให้คนฟังจำนวนมากที่อ่านหนังสือไม่ออกได้รับรู้เนื้อหาในหนังสือนั้นด้วย แต่ทุกวันนี้คนส่วนใหญ่รู้หนังสือสามารถที่จะอ่านหนังสือไปพร้อมกันได้ การสวดอ่านในปัจจุบันจึงเปลี่ยนบทบาทมาเป็นเหมือนกับการสวดมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลของตนเองมากกว่า นายประเสริฐ เนาวพล (สัมภาษณ์, 27 กุมภาพันธ์ 2561) เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยมกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้ กล่าวว่า “ปกติผู้ที่มาวัดพระธาตุ เมื่อสักการะพระบรมธาตุเจดีย์เสร็จก็จะเดินทางกลับ

ไม่ค่อยได้มีโอกาสนั่งพักผ่อนที่นั่นที่นี่ การได้มาสวดด้านที่ระเบียงคต ผู้เข้าร่วมจึงรู้สึกสบายใจที่ได้มานั่งฟังเทศน์ฟังธรรม การได้มาสวดตำนานพระธาตุและบทสวดมนต์ต่าง ๆ ยังถือว่าเป็นมงคลแก่ชีวิตอีกด้วย”

3.3 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประยุกต์จากคติชนเดิม

การประยุกต์จากคติชนเดิมหมายถึงการนำคติชนที่มีการปฏิบัติตามแบบแผนอย่างต่อเนื่องมาปรับบางส่วนหรือเพิ่มเติมรายละเอียดบางอย่างเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ใหม่ในการนำเสนอ ทำให้รูปแบบและเนื้อหาบางส่วนของคติชนเปลี่ยนไปจากเดิม และคติชนเดิมเปลี่ยนมาอยู่ในบริบทใหม่ พบคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประยุกต์จากคติชนเดิม ได้แก่ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จัดในช่วงวันมาฆบูชาขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2561 และวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 รูปแบบของพิธีกรรมทั้งสองปีคล้ายกัน พิธีกรรมโดยรวมมีดังนี้

ก. ประเพณีเดิม

การนำผ้าไปห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์เป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบต่อมายาวนานแต่ไม่ปรากฏหลักฐานโบราณที่บันทึกจุดเริ่มต้นของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ คงมีเพียงตำนานของประเพณีที่มาการเล่าต่อกันมา วิมล คำศรี (2557: 24) บันทึกตำนานดังกล่าวไว้ว่า สมัยอาณาจักรศรีวิชัย ราว พ.ศ. 1773 เป็นสมัยที่พระเจ้าสามพี่น้องคือ พระเจ้าศรีธรรมราชาไตรราช พระเจ้าจันทระ และพระเจ้าพงษาสุระ กำลังดำเนินการสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์อยู่นั้น คลื่นได้ซัดผ้าแถบใหญ่ยาวชิ้นหนึ่ง ซึ่งมีลายเขียนเรื่องราวพุทธประวัติหรือที่เรียกว่าพระบฏ ขึ้นที่ชายหาดปากพั่น ก่อนที่จะถึงวันสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ไม่นาน ชาวปากพั่นเก็บผ้าชิ้นนั้นไปถวายพระเจ้าศรีธรรมราชาไตรราช พระองค์จึงรับสั่งให้ชักพระบฏจนสะอาด แต่ลายเขียนพุทธประวัติก็ไม่ลบเลือนยังคงสมบูรณ์ดีทุกประการ จึงรับสั่งให้ประกาศหาเจ้าของ ได้ความว่า ชาวพุทธจำนวน 100 คน จากเมืองหงสาวดี มีผขาวอริยพงษ์เป็นหัวหน้าจะเดินทางไปลังกาเพื่อนำพระบฏไปบูชาพระพุทธบาทในลังกา แต่ระหว่างเดินทางเรือโดนพายุพัดมาขึ้นฝั่งเมืองนครมีคนรอดชีวิต 10 คน รวมทั้งหัวหน้า พระเจ้าศรีธรรมราชาไตรราชทรงพิจารณาเห็นว่าพระบฏนั้นควรจะนำขึ้นไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์เนื่องในโอกาสสมโภชพระเจดีย์ เจ้าของพระบฏที่รอดชีวิตก็ยินดีด้วย จึงเกิดเป็นประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุขึ้นมา

นักวิชาการหลายท่าน (ดิเรก พรตตะเสน, 2542; จันทิมา ดุลย์เกรี, 2548; วิมล คำศรี, 2557) ได้ศึกษารูปแบบและเนื้อหาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุไว้ในแง่มุมต่าง ๆ ทำให้

ทราบรายละเอียดของประเพณีทั้งที่เป็นข้อมูลเหมือนกันและข้อมูลที่ช่วยเสริมกัน สรุปได้ว่า การแห่ผ้าขึ้นธาตุกระทำในโอกาสสมโภชพระบรมธาตุประจำปี แต่ไม่ระบุแน่นอนว่ากระทำในวันใด เดิมที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและทายาทจะจัดขบวนแห่พระบฏ พร้อมนำอาหารและเครื่องอุปโภคบริโภคไปถวายพระสงฆ์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยจะมีชาวเมืองเข้าร่วมขบวนไปด้วย ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 มีหลักฐานบันทึกว่าประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุกระทำในวันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีพระราชประสงค์ให้พุทธศาสนิกชนจัดพิธีทางพุทธศาสนาเพิ่มในวันมาฆบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เหตุนี้ทำให้ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมีการจัดปีละสองครั้ง ในวันมาฆบูชาและวันวิสาขบูชา อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนนิยมมาร่วมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุในวันมาฆบูชา เนื่องจากสมัยก่อนการคมนาคมทางบกยังไม่สะดวก ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เดินทางมาทางเรือในช่วงที่น้ำยังเต็มลำคลองสะดวกกว่า ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านได้เก็บเกี่ยวพืชผลเสร็จแล้ว ทำให้มีเวลาไปทำบุญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวและเพื่อการได้ผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ในปีต่อไปตามคตินิยมที่มีมาแต่โบราณด้วย จึงยึดถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 สืบมานับตั้งแต่นั้น

ต่อมาคณะราษฎรได้ก่อรัฐประหารจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองส่วนภูมิภาคมาเป็นในรูปแบบจังหวัด โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นบุคคลที่ทางรัฐบาลส่งมาทำหน้าที่บังคับบัญชาข้าราชการและปกครองประชาชน ส่งผลให้ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุขาดผู้นำในการปฏิบัติ ผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมืองสืบต่อมาได้ปล่อยให้การแห่ผ้าพระบฏขึ้นธาตุเป็นประเพณีของชาวพุทธทั่วไปกระทำกันเองตามศรัทธา พระบฏที่เคยใช้ในการแห่แห่นไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์ก็กลายเป็นการนำผ้าขาว ผ้าเหลือง และผ้าแดงมาแห่แทนแทน เนื่องจากช่างเขียนที่เขียนภาพให้โดยหวังกุศลไม่คิดค่าจ้างหมดไป ถ้าจะทำเป็นพระบฏตามคติโบราณก็ต้องว่าจ้างกันในราคาสูงการเรียกชื่อประเพณีค่อยๆ เปลี่ยนจาก “แห่ผ้าพระบฏขึ้นธาตุ” มาเป็น “แห่ผ้าขึ้นธาตุ” ในที่สุด

ในอดีต ก่อนถึงวันเริ่มประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ พุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ไกลจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จะเดินทางมาล่วงหน้าหลายวัน พร้อมทั้งเตรียมข้าวของมาเพื่อทำบุญและบริโภคด้วย เมื่อขึ้นจากเรือจะนัดรวมตัวกันตามวัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้กับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ถึงวันแห่ผ้าขึ้นธาตุ พุทธศาสนิกชนจะออกมาตั้งขบวนตามจุดสำคัญต่าง ๆ โดยทุกคนจะชูผ้าไว้เหนือศีรษะ แล้วจึงเดินกันเป็นแถวไปตามความยาวของผืนผ้า บางขบวนแห่ใช้ดนตรีพื้นบ้านนำหน้าขบวน เมื่อไปถึงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จึงนำผ้าที่แห่แห่นมาไปห่มรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ รวมถึงนำภัตตาหาร เครื่องอุปโภคและบริโภคที่เตรียมมาไปถวายพระสงฆ์พระสงฆ์ แต่ในระยะหลัง พุทธศาสนิกชนจะนำผ้ามาแห่แทนกันตามสะดวก ต่างกลุ่มต่างทำ แล้วแต่กลุ่มใดจะพร้อม

เวลาไหน เมื่อได้เวลาแต่ละกลุ่มจะตั้งขบวนแห่แห่นเข้าสู่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะช่วยกันจับชายผ้าหรือเทินผ้าไปตามถนนเป็นขบวน แต่ไม่มีสำหรับไม่มีกระบุงกระจาดใส่ของสดของแห้งไปถวายพระสงฆ์ดังในอดีต บางขบวนก็แห่ไปอย่างเงียบ ๆ พอเป็นพิธี ส่วนขบวนที่มาจากต่างอำเภอหรือต่างจังหวัดซึ่งมีผู้เข้าร่วมจำนวนมากก็เดินพร้อมกันไปเป็นหมู่คณะ บ้างก็มีเครื่องประโคมมีการร่ายรำหน้าขบวน

จนกระทั่งศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ในฐานะศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัดเห็นความรุ่งโรยของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจึงมีแนวคิดที่จะฟื้นฟูประเพณีประกอบกับ พ.ศ. 2530 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษา จึงได้ดำเนินการขอพระราชทานพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธรฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่ออัญเชิญไปถวายเป็นพุทธบูชา พร้อมการถวายราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เนื่องในโอกาสดังกล่าวด้วย หลังจากนั้นขบวนนครศรีธรรมราชได้พยายามใช้โอกาสอันเป็นมงคลขอพระราชทานพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 และสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระศรีสวางควัฒน วรขัตติยราชนารี จนมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาใช้ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุทุกปี การได้รับพระราชทานพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุทำให้เกิดพิธีกรรมและกิจกรรมขึ้นใหม่ ได้แก่ พิธีสมโภชพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ขบวนแห่พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ และพิธีห่มพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ

ข. การประยุกต์ประเพณี

หลังจากจังหวัดนครศรีธรรมราชได้เพิ่มพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมราชโองการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ส่งผลให้พิธีกรรมและกิจกรรมในประเพณีหลากหลายมากขึ้น กระนั้นก็ตาม เมื่อจัดต่อเนื่องมาได้ระยะหนึ่ง รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีก็ค่อนข้างจะซ้ำหรือเหมือนกันทุกปี จนกระทั่งจังหวัดนครศรีธรรมราชมีแนวคิดที่จะนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่อองค์การยูเนสโก เมื่อ พ.ศ. 2552 ทำให้มีการนำประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุซึ่งเป็นประเพณีในระดับท้องถิ่นมาปรับประยุกต์ให้เป็นประเพณีในระดับนานาชาติเพื่อแสดงให้เห็นว่าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีความสัมพันธ์กับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่มีการปฏิบัติสืบต่อมาช้านานและเป็นประเพณีที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากลตามเกณฑ์การพิจารณา ข้อที่ 6 ของคณะกรรมการมรดกโลก โดยการนิมนต์พระสงฆ์และเชิญ

พุทธศาสนิกชนจากต่างประเทศเข้าร่วมขบวนแห่ผ้าไปห่มรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ พร้อมทั้งการแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับพระบฏ การสร้างพิธีถวายผ้าพระบฏต่อพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช การรื้อฟื้นพิธีสวดด้าน การผนวกพิธีกวนข้าวมธุปายาส การตอบปัญหาธรรมะ การประกวดสวดมนต์ หมู่ทำนองสรภัญญะ การแสดงทางวัฒนธรรม และการออกร้านตลาดนัดโบราณเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีด้วย โดยจัดงานต่อเนื่องกันหลายวันเป็นประเพณีใหญ่ให้เทียบเท่ากับงานบูชาพระเจี๋ยวแก้ว ประเทศศรีลังกาและงานบูชามหาลังกา ประเทศทิเบต

ฉัตรชัย ศุภระกาญจน์ ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช (สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2561) เปิดเผยถึงแนวคิดการจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติครั้งนั้นว่า มีที่มาจากการพูดคุยกับนายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช เลขานุการมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญญา เรื่องการพัฒนาประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่นครศรีธรรมราช และเห็นร่วมกันว่าการแห่ผ้าขึ้นธาตุหรือแห่ผ้าห่มพระบรมธาตุเจดีย์ในหลายประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเป็นการปฏิบัติที่มีฐานความเชื่อร่วมกันในเรื่องการบูชาพระบรมธาตุ จึงมีความคิดที่จะจัดประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุให้เป็นงานใหญ่ระดับนานาชาติเพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้เข้าร่วมพิธีกรรมอันเป็นกุศลนี้ โดยเริ่มต้นใช้ชื่อว่างานประเพณี “มาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ” เมื่อ พ.ศ. 2553 จากนั้นจัดมาอย่างต่อเนื่อง จนถึง พ.ศ. 2559 ขาดการสนับสนุนงบประมาณในการนิมนต์พระสงฆ์และการเชิญพุทธศาสนิกจากประเทศต่าง ๆ เดินทางเข้าร่วมงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ จึงกลับมาใช้ชื่อว่า “งานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ” ดังเดิม อย่างไรก็ตาม รูปแบบของงานประเพณี “มาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ” ในครั้งนั้น ได้กลายมาเป็นแนวทางการจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุในสังคมไทยร่วมสมัยมีลักษณะเป็นการนำประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเดิมมาปรับประยุกต์ โดยการเพิ่มรายละเอียดของขบวนพระบฏพระราชทานแห่ผ้าไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จากเดิมที่มีเพียงพุทธศาสนิกชนชาวไทยร่วมขบวนมาเป็นการนิมนต์พระสงฆ์และเชิญพุทธศาสนิกชนจากชาติต่าง ๆ เข้าร่วมขบวนด้วย ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจาก “ประเพณีของท้องถิ่น” เป็น “ประเพณีในระดับนานาชาติ” อันเป็นวิธีการตอบเกณฑ์การพิจารณาในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ทำให้รูปแบบและเนื้อหาบางส่วนของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเปลี่ยนไปจากเดิม และประเพณีเดิมเปลี่ยนมาอยู่ในบริบทใหม่คือบริบทการนำเสนอมรดกโลก

ค. องค์ประกอบของพิธีกรรม

เนื่องจากงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจัดเป็นงานใหญ่ต่อเนื่องกันหลายวัน ประกอบด้วยหลายพิธีกรรมและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงขอเสนอเฉพาะองค์ประกอบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุโดยตรงมากล่าวถึงก็คือ *ผู้จัดงานพิธีกรรม* ได้แก่ จังหวัด

นครศรีธรรมราช ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้งบประมาณของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นหลักและงบประมาณของหน่วยงานต่าง ๆ ตามที่รับผิดชอบ ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบพิธีสมโภชและพิธีถวายพระบฏพระราชทาน ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือหัวหน้าส่วนราชการที่ได้รับเชิญเป็นประธานในการประกอบพิธีเกี่ยวกับพระบฏพระราชทาน ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ได้แก่ พุทธศาสนิกชนที่มาร่วมแห่ผ้าขึ้นธาตุ ทั้งที่มาเป็นส่วนบุคคลและมาเป็นหมู่คณะ ข้าราชการและตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาร่วมขบวนแห่พระบฏพระราชทาน เครื่องประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ผ้าที่นำมาใช้ห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์ ประกอบด้วย พระบฏพระราชทาน พระบฏที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดทำขึ้น และผ้าสีเหลืองที่พุทธศาสนิกชนจัดทำมาใช้ในการแห่ผ้าขึ้นธาตุ วันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม คือ พิธีสมโภชพระบฏพระราชทานที่โรงเรียนปากพ่อง อำเภopakพ่อง จัดขึ้นสองวันก่อนถึงวันมาฆบูชา พิธีส่งมอบพระบฏพระราชทานและพิธีสมโภชพระบฏพระราชทานที่สนามหน้าเมือง อำเภomeือง จัดขึ้นหนึ่งวันก่อนถึงวันมาฆบูชา และพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุโดยการอัญเชิญพระบฏพระราชทานและผ้าสีเหลืองผืนยาวไปห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์ในวันมาฆบูชาที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ แบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ พิธีกรรมก่อนถึงวันแห่ผ้าขึ้นธาตุ และพิธีกรรมในวันแห่ผ้าขึ้นธาตุ กล่าวคือ พิธีกรรมก่อนถึงวันแห่ผ้าขึ้นธาตุ เริ่มต้นจากจังหวัดนครศรีธรรมราชทำความสะอาดและตรวจสอบความเรียบร้อยของพระบฏพระราชทานทั้ง 5 ผืน แล้วจึงส่งไปยังอำเภopakพ่องเพื่อประกอบพิธีสมโภช ขณะที่หน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชนที่มีพระบฏอยู่แล้วก็นำพระบฏมาทำความสะอาด หน่วยงานที่จัดทำพระบฏขึ้นใหม่ทุกปีก็เริ่มเขียนภาพพระบฏ ส่วนหน่วยงานและกลุ่มบุคคลที่จะนำผ้าสีเหลืองผืนยาวมาใช้ในพิธีก็เริ่มจัดหาผืนผ้า บางคนเขียนชื่อของตนเองและสมาชิกในครอบครัวลงบนผืนผ้าที่จะนำไปใช้ในพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงผู้ที่ปฏิบัติบูชาพระพุทธองค์ด้วย

สองวันก่อนถึงวันมาฆบูชาเป็นพิธีสมโภชพระบฏพระราชทานที่โรงเรียนปากพ่อง อำเภopakพ่อง ด้วยเชื่อกันว่าอำเภopakพ่องเป็นจุดเริ่มต้นของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุตามเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานของประเพณี จึงได้ประกอบพิธีสมโภชพระบฏพระราชทานขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองด้วยความยินดีที่ชาวนครศรีธรรมราชได้รับพระราชทานพระบฏจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์มาใช้ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ พิธีสมโภชพระบฏพระราชทานที่อำเภopakพ่อง เริ่มเวลา 19.00 น. โดยมีตัวแทนของผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นประธานในพิธี พระสงฆ์จำนวน 10 รูปประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์สมโภชพระบฏพระราชทาน และชาวอำเภopakพ่องเข้าร่วมพิธี รวมทั้งสิ้นประมาณ 100 คน เสร็จพิธีเวลา 20.30 น.

หนึ่งวันก่อนถึงวันมาฆบูชา นายอำเภอปากพนัง ข้าราชการ และชาวบ้าน อัญเชิญพระบรมพระราชนิพนธ์ขึ้นรถแห่จากโรงเรียนปากพนังมายังสนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราช เวลา 14.00 น. เมื่อรถแห่พระบรมพระราชนิพนธ์มาถึงสนามหน้าเมือง นายอำเภอปากพนังและตัวแทนอัญเชิญพระบรมพระราชนิพนธ์ทั้ง 5 ผืน ส่งมอบให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและตัวแทน จากนั้นจึงอัญเชิญมาวางบนพานหน้าพระบรมฉายาลักษณ์ของแต่ละพระองค์ แล้วจึงเริ่มประกอบพิธีสมโภชพระบรมพระราชนิพนธ์ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นประธานในพิธี พระสงฆ์จำนวน 10 รูป ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์สมโภชพระบรมพระราชนิพนธ์ ข้าราชการสวมชุดปกติขาวและชาวอำเภอเมืองเข้าร่วมพิธี รวมทั้งสิ้นประมาณ 100 คน เสร็จพิธีเวลา 18.00 น.

พิธีกรรมในวันแห่ผ้าขึ้นธาตุ พุทธศาสนิกชนเริ่มมาแห่ผ้าขึ้นธาตุตั้งแต่เวลา 05.00 น. ส่วนหนึ่งนำของที่จะใส่บาตรมาด้วย ใส่บาตรเสร็จแล้วจึงตั้งขบวน อีกส่วนหนึ่งเมื่อเดินทางมาถึงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแล้วจึงตั้งแถวเป็นขบวน จากนั้นนำผ้าผืนยาวแห่แห่รอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนกิจกรรมของภาครัฐ เริ่มเวลา 06.30 เป็นพิธีตักบาตร ณ บริเวณถนนราชดำเนิน ด้านหน้าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานในพิธี ผู้เข้าร่วมมีทั้งข้าราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เมื่อผู้เข้าร่วมพิธีใส่บาตรเสร็จสิ้นเป็นอันเสร็จพิธีของภาครัฐในช่วงเช้า ขณะพุทธศาสนิกชนเริ่มมามากขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนใหญ่จะมาเป็นหมู่คณะหรือมาเป็นครอบครัว นายธนบดี ปานสังข์ (สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2561) อายุ 52 ปี ชาวอำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช บอกว่า “มาแห่ผ้าขึ้นธาตุตั้งแต่ยังเป็นเด็ก มาเกือบทุกปีที่มีโอกาส ตั้งใจจะมาปฏิบัติตามประเพณี มาไหว้พระธาตุด้วยความศรัทธา”

บรรยากาศช่วงเช้าที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเต็มไปด้วยพุทธศาสนิกชนที่มาแห่ผ้าขึ้นธาตุ ส่วนมากจะนำรถยนต์ส่วนตัวมาหรือเหมารถกันมา เมื่อใกล้จะถึงวัดก็จะหาที่จอดรถบริเวณรอบวัดหรือภายในวัดที่อยู่ใกล้เคียง จากนั้นเดินเท้ามายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เข้าสู่เขตวัดก็จะร่วมกันทำบุญหาทอนผ้าผืนยาวสีเหลืองเพื่อจะใช้ในการแห่ผ้าขึ้นธาตุ ได้ผ้าสีเหลืองแล้วจะตั้งแถวถือผ้าไว้ แล้วจึงแห่ไปรอบพระบรมธาตุเจดีย์เวียนขวาจำนวนสามรอบตามทางเดินที่วัดกำหนดไว้ให้ เมื่อแห่ครบสามรอบ เดินเข้ามาในเขตระเบียบงคต นำผ้าไปห่มรอบองค์เจดีย์ราย เนื่องจากมีการซ่อมแซมปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์ จึงไม่สามารถขึ้นไปยังลานประทักษิณได้ กระนั้นก็ตามพุทธศาสนิกชนก็เชื่อว่าการได้นำผ้าไปห่มเจดีย์รายก็เป็นเสมือนการห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์แล้วต่อมาพุทธศาสนิกชนบางส่วนไปจุดธูปเทียนไหว้พระบรมธาตุเจดีย์ที่หน้าวิหารมหาภิเนษกรมณ์ อีกส่วนไปสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ในวิหารดังกล่าว

จากการสอบถามผู้มาร่วมแห่ผ้าขึ้นธาตุทำให้ทราบว่ามาจากหลายพื้นที่ทั้งจากอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มาจากจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา ตรัง พัทลุง และกระบี่ นอกจากนี้ระหว่างแห่ผ้าขึ้นธาตุ กองประชาสัมพันธ์ของทางวัดยังได้ประกาศรายชื่อคณะที่

เดินทางมาจากจังหวัดพังงา ภูเก็ต ปัตตานี และยะลา อีกด้วย หมายความว่าพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมแห่ผ้าขึ้นธาตุมาจากหลายจังหวัดในพื้นที่ภาคใต้ เมื่อแห่ผ้าขึ้นธาตุเสร็จแล้ว หลายคนไปจับจ่ายซื้อสินค้าที่จำหน่ายภายในเขตวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและบริเวณวัดหน้าพระธาตุ แล้วจึงเดินทางกลับ

กิจกรรมของภาครัฐเริ่มขึ้นอีกครั้งในเวลา 15.00 น. ขบวนพระบรมราชยานและพระบรมของหน่วยงานต่าง ๆ จากศาลาประดู่หก สนามหน้าเมือง ไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ประกอบด้วยขบวนพระบรมราชยาน ขบวนเกียรติยศ ขบวนพระบรมของหน่วยงาน สถานศึกษา กลุ่มพลังมวลชน จำนวน 25 ขบวนใหญ่ ขบวนแห่พระบรมเคลื่อนจากสนามหน้าเมืองไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมง ตลอดถนนราชดำเนินช่วงที่ขบวนเคลื่อนผ่านมีประชาชนจำนวนมากมายืนอยู่สองข้างทางเพื่อชมขบวน ห้างร้านและประชาชนที่มีจิตศรัทธาแจกน้ำดื่มให้แก่ผู้ร่วมขบวนเป็นระยะ เมื่อขบวนพระบรมพระราชยานถึงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีการรำบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ประธานในพิธีนำกล่าวถวายพระบรมราชทาน หลังจากนั้นประธานในพิธีและตัวแทนอัญเชิญพระบรมราชยานขึ้นห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นอันเสร็จพิธี

จ. ความหมายของพิธีกรรม

ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมีการนำพระบรมราชยาน พระบรม และผ้าผืนยาวมาใช้เป็นเครื่องบูชาพระธาตุอันเป็นสัญลักษณ์แทนพุทธองค์ ปฐม หงษ์สุวรรณ (2548: 395) อธิบายอีกนัยหนึ่งว่า การนำผ้าไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์เกิดจากความเชื่อที่ว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเครื่องหมายแทนพระกายของพระพุทธเจ้า พระบรมธาตุเจดีย์จึงทำหน้าที่เป็นสื่อแสดงถึงพระพุทธเจ้า การใช้ผ้าในการประกอบพิธีกรรมมีความหมายโดยนัยบ่งบอกถึงการดำรงอยู่ของร่างกายของพระพุทธเจ้าเทียบเคียงได้ว่าการถวายผ้าแก่พระบรมธาตุเจดีย์ก็เป็นการถวายผ้าให้แก่พระพุทธเจ้านั่นเอง ผ้าของชาวบ้านจึงเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นถึงการบำรุงดูแลอุปถัมภ์ให้พุทธศาสนาดำรงอยู่และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไปได้

ขณะที่การส่งมอบพระบรมราชยานจากอำเภอปากพนังให้แก่ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นพฤติกรรมสัญลักษณ์เทียบได้กับการที่ชาวบ้านนำพระบรมที่ถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่ปากพนังนำไปถวายพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต การสมโภชพระบรมราชยานเป็นการแสดงความยินดีของชาวนครศรีธรรมราชที่ได้รับพระบรมราชยานมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม ส่วนการถวายพระบรมราชยานและการนำผ้าไปห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์สื่อถึงการถวายเครื่องบูชาแด่พระพุทธเจ้า โดยรวมพิธีกรรมนี้จึงสื่อความหมายถึงการบูชาพระบรมธาตุอันเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ด้วยความเชื่อว่าเป็นการกระทำที่ได้บุญกุศลสูง

หากเปรียบเทียบความหมายของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุระหว่างในอดีตกับปัจจุบันจะพบว่า เดิมพิธีกรรมนี้นอกจากจะหมายถึงการบูชาพระพุทธรองค์แล้ว ยังหมายความรวมถึงการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ การขอความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตร การขอความคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน (วิเชียร ณ นคร, 2521: 186) ทั้งยังเชื่อว่าในสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองอาณาจักรนครศรีธรรมราช ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุอาจจะเป็นกุศโลบายทางการเมืองที่พระองค์ทรงใช้ในการรวมประชาชนในเมือง 12 นครให้ เป็นหนึ่งเดียว ด้วยการสร้างพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อให้ชาวเมืองได้มาปฏิบัติร่วมกันและให้มีสิ่งที่ยึดมั่นถ้อยมั่นอย่างสูงสุดร่วมกันคือพระบรมธาตุเจดีย์

อย่างไรก็ดี เมื่อภาครัฐเข้ามาจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุทำให้ประเพณีมี 2 ระดับ ได้แก่ ระดับแรก คือ การนำพระบรมพุทธรูปหรือผ้าผืนยาวไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์ของพุทธศาสนิกชน ซึ่งเป็นวิธีการบูชาตามความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา และระดับที่สอง คือ งานประเพณีของภาครัฐที่จัดขึ้นมาเพื่อสืบสานประเพณีที่สำคัญของท้องถิ่นและเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประเพณีทั้งสองระดับดังกล่าวดำเนินไปควบคู่กันในลักษณะพุทธศาสนิกชนทั่วไปจะ มาปฏิบัติประเพณีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันมาฆบูชา ตามความเชื่อเดิมในเรื่องการบูชาพระธาตุที่ได้รับบุญกุศลสูงและการอุทิศส่วนบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ แต่ความหมายของประเพณีในเรื่องการขอความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลทางการเกษตรและการขอความคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชน ไม่ปรากฏชัดในปัจจุบัน ขณะที่งานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่ภาครัฐจัดขึ้นมีความหมายใหม่เพิ่มเข้ามา กล่าวคือ การขอพระบรมพุทธรูปจากสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์เพื่ออัญเชิญมาใช้ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ นับหนึ่งทำให้ประเพณีมีความเกี่ยวเนื่องกับแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งในบริบทการเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุได้รับการส่งเสริมให้เป็นประเพณีในระดับนานาชาติเพื่อให้สอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก นอกจากนี้ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุยังมีส่วนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชอีกด้วย

ภาพที่ 22 พุทธศาสนิกชนนำผ้าไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

ภาพที่ 23 ชาวญี่ปุ่นร่วมขบวนแห่พระบฏพระราชทาน เมื่อ พ.ศ. 2553
ที่มา <http://www.dailynews.co.th/thailand/185207>

3.4 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากบางส่วนของคติชนเดิม

การผลิตซ้ำจากคติชนเดิมในที่นี้ สอดคล้องกับทฤษฎีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural reproduction) ซึ่งเป็นศัพท์ทางวิชาการที่ใช้อธิบายกระบวนการเลือกสรรวัฒนธรรมบางอย่างมาให้ความสำคัญเพื่อให้วัฒนธรรมดังกล่าวยังคงดำรงอยู่ต่อไปในสังคม วัชรกรณม์ ดิษฐป่าน (2557: 17) ได้ศึกษาความหมายของคำว่า การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจากผลงานของ

เรมอนด์ วิลเลียม (Raymond Williams) และเอกริทธิ์ ณ ถลาง แล้วให้คำนิยามว่า การผลิตซ้ำวัฒนธรรม หมายถึงการหยิบยกเอาวัฒนธรรมบางอย่างขึ้นมาให้ความหมายและให้คุณค่าผ่านวิถีปฏิบัติใหม่ ๆ หรือกิจกรรมทางวัฒนธรรมแบบใหม่ อันทำให้วัฒนธรรมนั้นได้รับการเน้นย้ำให้โดดเด่นหรือมีรูปแบบที่หลากหลายในบริบทที่ไม่เคยมีมาก่อน การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงก่อให้เกิดการนำวัฒนธรรมมาผลิตใหม่ในวัตถุประสงค์ใหม่ เพื่อให้สอดคล้องตอบสนองสถานการณ์หรือบริบทใหม่ หรือมีการสร้างความหมายใหม่

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากบางส่วนของคติชนเดิมจึงเป็นการนำส่วนหนึ่งของตำนานความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาทำซ้ำในรูปแบบใหม่ หรือการนำของเดิมบางส่วนมาให้ความหมายใหม่เพื่อใช้ในบริบทใหม่และด้วยวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดคติชนในสังคมร่วมสมัยที่มีลักษณะต่างไปจากเดิมเป็นส่วนใหญ่ พบการนำตำนานความเชื่อ และประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำในหลายลักษณะ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 ตารางแสดงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากคติชนเดิม

3.4.1 การผลิตซ้ำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์	3.4.2 การผลิตซ้ำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์	3.4.3 การผลิตซ้ำประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์
<ul style="list-style-type: none"> - ความเรียง - บทเพลง - สื่อประสม - การแสดง - รูปเคารพ - วัตถุมงคล 	<ul style="list-style-type: none"> - ความเชื่อเดิมในสื่อรูปแบบใหม่ - ความเชื่อใหม่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ - รูปเคารพและวัตถุมงคลแบบใหม่ 	<ul style="list-style-type: none"> - พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ จังหวัดนครศรีธรรมราช - พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี จังหวัดชุมพร

3.4.1 การผลิตซ้ำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์

การนำเหตุการณ์บางตอนหรืออนุภาคที่สำคัญในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาขยายความหรือทำซ้ำในรูปแบบใหม่ โดยพอที่จะสืบสาวได้ว่ามีการนำมาผลิตซ้ำเมื่อใดและด้วยวิธีใด ทำให้ตำนานสำนวนเดิมได้รับการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ได้แก่ ความเรียง บทเพลง สื่อประสม การแสดง รูปเคารพและวัตถุมงคล ดังนี้

3.4.1.1 ความเรียง

การนำเหตุการณ์บางตอนหรืออนุภาคตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับเรื่องเล่าในท้องถิ่น แล้วขยายความจนเป็นเรื่องราวสมบูรณ์ ทำให้เกิดตำนานที่บอกเล่าเรื่องราวในท้องถิ่นสำนวนใหม่ เผยแพร่ในสื่อสิ่งพิมพ์รูปแบบต่าง ๆ พบจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ ตำนานจตุคามรามเทพ ตำนานหมื่นไกรพลขันธ์ (ดาขุนพล) ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) และตำนานนางสนตราเทวี

ก. ตำนานจตุคามรามเทพ

ป้ายนิทรรศการศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ในงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2560 จัดทำโดยเทศบาลนครนครศรีธรรมราช กล่าวถึงประวัติของจตุคามรามเทพไว้ว่า

ท้าวจตุคามรามเทพ คือ ปฐมกษัตริย์ของอาณาจักรศรีวิชัยมีพระนามาภิไธยฐานันดรว่า “จันทรภาณุ” หมายถึงผู้มีอำนาจประดุจพระอาทิตย์และพระจันทร์ทรงนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายาน พระองค์ได้ปฏิบัติบำเพ็ญเพียรบารมีธรรม 6 ประการ คือ ทานบารมี ศีลบารมี ขันติบารมี วิริยะบารมี ญาณบารมี ปัญญาบารมี จนบรรลุมนุษยโพธิสัตว์ ก่อให้เกิดกำลังอำนาจจิต มีสมาธิแก่กล้าทรงฤทธานุภาพเหนือคนทั่วไป ทรงอดทนปฏิบัติภูมิธรรมเพิ่มเติม จนสำเร็จโพธิญาณเป็นทเวะโพธิสัตว์ประชาชนชาวศรีวิชัยตระหนักดีว่า “จันทรภาณุ” ปฐมกษัตริย์ผู้ตั้งดินตั้งฟ้าหรือสร้างเมือง 12 นักษัตริย์เห็นสัจธรรมทั้งปวง เป็นผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นบนหาดทรายแก้ว เมื่อพุทธศักราช 890

ตำนานจตุคามรามเทพมีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ตอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และการสร้างเมือง 12 นักษัตริย์ มาผนวกกับเรื่องราวในจารึกวัดหัวเวียงเมืองไชยา พบที่วัดเวียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 (กรมศิลปากร, 2529: 144-146) มีเนื้อหากล่าวถึงพระเกียรติคุณของพระเจ้าจันทรภาณุ ศรีธรรมราชาแห่งตามพรลิงค์ (ต่อมาคือนครศรีธรรมราช) ซึ่งอยู่ในอำนาจของราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยบนเกาะชวา รวมถึงเรื่องเล่าอื่นที่เกี่ยวข้องกับจันทรภาณุ จากนั้นขยายความออกไป จนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ ตำนานนี้เป็นหนึ่งในตำนานจตุคามรามเทพหลายสำนวนที่มีการสร้างขึ้นนับตั้งแต่ช่วงที่เกิดกระแสจตุคามรามเทพขึ้นในสังคมไทยเมื่อ พ.ศ. 2549

ข. ตำนานหมื่นไกรพลชั้นซ์ (ตาขุนพล)

เอกสาร “การค้นพบแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองนครศรีธรรมราช ยุคโบราณสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้หนีโรคไข้ห่ามาประทับในพื้นที่ตำบลขุนทะเล และตำบลลานสกา พร้อมทั้งจะให้พิสูจน์และพัฒนา” จัดทำโดยนายदनัย รำพึงนิตย์ ปลัดเทศบาลตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2549 กล่าวถึงตำนานหมื่นไกรพลชั้นซ์ (ตาขุนพล) ไว้ว่า

ครั้งเกิดโรคระบาดที่หาดทรายแก้ว พระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้อพยพผู้คนหนีโรคระบาดมาอยู่ที่เขาวัง โดยมีทหารคนสนิท จำนวน 4 คน ได้แก่ หมื่นพันเสร็จ หมื่นระเห็จดับภัย หมื่นสนั่นห้วนไหว และหมื่นไกรพลชั้นซ์ ติดตามมาด้วย เมื่อโรคระบาดจางหายพระเจ้าศรีธรรมโศกราชนำไพร่พลกลับไปยังหาดทรายแก้ว เพื่อไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ให้แล้วเสร็จแต่หมื่นไกรพลชั้นซ์ได้ทูลขอยุ่ที่เดิมเพื่อคอยระวังภัยข้าศึกทางทิศตะวันตก โดยมีเพื่อนหมื่นทั้งสามคอยเป็นแนวร่วมบนหุบเขา จากนั้นนายทหารแต่ละคนได้สร้างวัดของตนขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน หมื่นไกรพลชั้นซ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสัตย์และกล้าหาญตลอดมา จนกระทั่งถึงแก่กรรมลูกหลานได้เอาศพของท่านฝังไว้ แล้วปลูกต้นไม้ประคูดับ ต่อมาชาวบ้านเรียกท่านว่า “ตาขุนพล”

(दनัย รำพึงนิตย์, 2549: 210)

ตำนานหมื่นไกรพลชั้นซ์ (ตาขุนพล) มีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์จากวรรณกรรมเรื่องพระนิพนธ์ไตร ต่อนพระเจ้าศรีธรรมโศกราช อพยพไพร่พลหนีโรคระบาดจากหาดทรายแก้วมาอยู่ที่เขาวัง มาผนวกรวมกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับตาขุนพล ที่ชาวตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช เชื่อกันว่าเป็นอารักษ์ของชุมชน จากนั้นจึงขยายความออกไปจนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ ต่อมามีการนำตำนานสำนวนนี้ไปเผยแพร่ในหนังสือ ป้ายประชาสัมพันธ์ และเว็บไซต์ ทำให้เป็นที่รับรู้ในวงกว้าง

ค. ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว)

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ “โครงการการเรียนรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว” จัดทำโดยนายชวลอ เอี่ยมสุทธิ และคณะ เมื่อ พ.ศ. 2545 กล่าวถึงตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) สรุไปได้ว่า

แม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ถือกำเนิดในครอบครัวคหบดีเมื่อ พ.ศ. 1745 บิดาเป็นชาวจังหวัดพัทลุงสืบเชื้อสายมาจากลังกา (คุลา) มารดาเป็นชาวบ้านเก่าหรือบ้านซ็อง ซึ่งเป็นบริเวณที่ตั้งของวัดแม่เจ้าอยู่หัวในปัจจุบัน พระนางมีพี่น้อง 3 คน คือ ทวดโปซี พ่อท่านขรัว และพระนางเลือดขาว พระนามเดิมของนางไม่ทราบแน่ชัด บางกระแสเรียกชื่อว่า “กัังหรี” แต่ที่เรียกกันทั่วไปว่า “พระนางเลือดขาว” เข้าใจว่าน่าจะมาจากเลือดของพระนางซึ่งมีสีขาว พระนางมีนิสัยโอบอ้อมอารี เลื่อมใสพุทธศาสนา และงดตามเบญจกัลยาณีตั้งแต่วัยเยาว์ เมื่อนางเติบโตขึ้น ความทราบถึงพระกรรณของพระเจ้าศรีธรรมราชาที่ 5 (จันทรภาณุ) กษัตริย์ของเมืองนครศรีธรรมราชในสมัยนั้น จึงเสด็จมาสู่ขอเป็นพระมเหสีและสถาปนาให้เป็นมเหสีเอก พระนางได้ปฏิบัติภารกิจอย่างมากมาย โดยเฉพาะการสร้างวัด ได้สร้างวัดแม่เจ้าอยู่หัวเป็นวัดแรกเมื่อ พ.ศ. 1775 และปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ อีกหลายวัด เสด็จไปจัดระเบียบฝ่ายสงฆ์ ฝ่ายฆราวาสเมืองสุโขทัย เสด็จไปยังประเทศศรีลังกา เพื่อรับพระพุทธรูปสิ่งหิงค์มายังนครศรีธรรมราช พระองค์สิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. 1814 ขณะที่ไปปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระเจ้าศรีธรรมราชาที่เมืองทะรังหรือเมืองตรังในปัจจุบัน นอกจากนี้ตำนานยังได้อธิบายถึงชื่อบ้านนามเมืองที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางทางอีกหลายแห่ง เช่น ระหว่างเดินทางไปเมืองทะรังนางได้ใช้กลดปกเพื่อเป็นที่ประทับ จึงเรียกชื่อสถานที่นั้นว่า “บ้านควนกลด” เมื่อนางสิ้นพระชนม์มีการตั้งพระศพเพื่อบำเพ็ญกุศล จึงเรียกบริเวณนั้นว่า “บ้านควนศพ” ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ในเขตอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช (ชะลอ เอี่ยมสุทธิ และคณะ, 2545: 21)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) มีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนพระเจ้าศรีธรรมราชาปกครองเมืองนครศรีธรรมราช มาผนวกรวมกับเรื่องเล่าหลักที่กล่าวถึงหญิงสาวผู้มีเลือดเป็นสีขาว ผู้สร้างวัดแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และเรื่องเล่าย่อย ๆ เกี่ยวกับประวัติชื่อบ้านนามเมืองในพื้นที่อำเภอเชียรใหญ่และอำเภอใกล้เคียง จากนั้นจึงนำเรื่องเหล่านั้นมาเรียบเรียงใหม่ จนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ ปรากฏการนำตำนานสำนวนนี้ไปเผยแพร่ในหนังสือ ป้ายประชาสัมพันธ์ และเว็บไซต์ต่าง ๆ ทำให้ตำนานแพร่หลายยิ่งขึ้น

ง. ตำนานนางสนตราเทวี

แผ่นพับประชาสัมพันธ์หลักเมืองขอนแก่น (แม่สนตราเทวี) อำเภอขอนแก่น จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดทำโดยคณะกรรมการหลักเมืองขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. 2561 กล่าวถึงประวัติของนางสนตราเทวี แม่เมืองตระนอม (ขอนแก่น) ไว้ว่า

หลังจากอาณาจักรศรีวิชัยได้ล่มสลายในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 17 พระพนมทะเลศรีมหาเสวีสถิตราชิราช พระมหากษัตริย์แห่งเพชรบุรี พระญาติร่วมคำสาบานของพระเจ้าจันทรภาณุได้โปรดเกล้าฯ ส่งพนมวังพระราชโอรส พร้อมด้วยไพร่พลลงมาฟื้นฟูหัวเมืองทางตอนใต้ โดยพนมวังได้ก่อตั้งเมืองที่บ้านจางสระ และได้แต่งตั้งให้แม่นางสนตรา พระธิดา มาก่อสร้างเมืองทำสำหรับค้าขาย ที่นาตระนอม หรืออำเภอขอนแก่น ในปัจจุบัน โดยแม่นางสนตรา พร้อมด้วยเจ้าอินทราชาพระสวามี ได้ทุ่มเทกายใจในการสร้างเมืองท่าจนเจริญรุ่งเรืองและเป็นเจ้าเมืองตระนอม องค์แรก ที่ได้สถาปนาเมืองขึ้น

ตำนานนางสนตราเทวีมีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์ในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตอนที่กล่าวถึงพนมวังและนางเสด็จทอง แห่งราชวงศ์เพชรบุรีที่มาช่วยฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราช ได้ให้เจ้าสนตรา ซึ่งเป็นธิดา พร้อมด้วยพระสวามี ไปช่วยกันสร้างเมืองขอนแก่น มาขยายความเป็นตำนานผู้สร้างเมืองขอนแก่นสำนวนใหม่

3.4.1.2 บทเพลง

การนำเหตุการณ์สำคัญบางตอนในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาเรียบเรียงใหม่ พร้อมใส่ทำนองและเสียงดนตรีประกอบ ทำให้เกิดบทเพลงใหม่ที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระบรมธาตุเจดีย์ในแง่ใดแง่หนึ่ง พบจำนวน 3 เพลง ได้แก่ เพลงแห่ลอยศพระทนต์ธาตุพระบรมธาตุเจดีย์ ของมูลนิธิอมฤตชีวกโกมารภัจจ์ สถานพราหมณ์อารียะเมศร์, เพลงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช : มรดกธรรมนำสู่มรดกโลก ของ ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ, และเพลงพระศรีธรรมโศกราช ของ พุทธพร แข็งแรง

ก. เพลงแห่ลอยศพระทนต์ธาตุพระบรมธาตุเจดีย์

มูลนิธิอมฤตชีวกโกมารภัจจ์ ณ สถานพราหมณ์อารียะเมศร์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช จัดทำเพลงแห่ลอยศพระทนต์ธาตุพระบรมธาตุเจดีย์ บันทึกเสียงลงบนแผ่นซีดีจำหน่ายที่ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และเผยแพร่เพลงนี้ในเว็ไซต์ยูทูป www.youtube.com เมื่อ พ.ศ. 2558 เนื้อเพลงความยาว 7.08 นาที ผู้จัดทำระบุว่า

“เป็นเรื่องราวโบราณจากตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ตั้งแต่ต้นจนจบบริบูรณ์เพื่อสืบสานพระบรมธาตุเจดีย์สู่มรดกโลก” ตอนหนึ่งกล่าวว่า

พระทณกุมารนางเหมชาลา	พระองค์นำมาห้วงหาอวรณ์
สู้รบทำศึกถึงตายไม่นึก	ห้วงแต่พระธาตุจะจากจร
เจ้าจอมกษัตริย์แจ้จ้าว	ให้นำพระธาตุหนีก่อน
จากกรุงธานีเมืองธนุกติ	ศึกไพร่กัมพูชา
นำพระธาตุหนีไปลงนาวาใหญ่	เรือใบคลื่นซัดอัปรา
พระพรหมเทพช่วยทัน	จึงได้นำไปกรุงลังกา
ศรัทธาพระทนต์ธาตุแมนชีวะจะขาด	ห้วงนักห้วงหนา
กลับคืนกรุงธนครองเมืองอีกหน	พระนิเวศเชษฐา
ทรายแก้วผืนใหญ่	พระองค์ให้สร้างเจดีย์สืบมา

เพลงเหล่ายอยศพระทนต์ธาตุพระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์สำคัญตอนนางเหมชาลาและทณกุมารนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว มาเรียบเรียงเป็นบทเพลงมุ่งนำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของพระทนต์ธาตุที่สองพระองค์นำมา

ข. เพลงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช : มรดกธรรมนำสู่มรดกโลก

ไวพจน์ เพชรสุพรรณ ร้องเพลงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช : มรดกธรรมนำสู่มรดกโลก เพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์การเสนอการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เมื่อ พ.ศ. 2553 เนื้อเพลงกล่าวถึงประวัติและคุณค่าของพระบรมธาตุเจดีย์ พร้อมเชิญชวนให้คนไทยช่วยกันผลักดันให้พระบรมธาตุเจดีย์ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ตอนหนึ่งกล่าวว่า

พระพุทธเจ้า ปรีนิพพาน ท่านดับขันธ	พระสารี(ริกธาตุ) นั้นถูกรักษา
เจ้าชาย ทณกุมาร (นาง) เหมชาลา	หนีศึกมาทางน้ำข้ามดินแดน
ซ่อนพระสารี(ริก)ธาตุไว้ กลบทรายฝัง	ณ หาดทราย แก้วย้ง ทรงห้วงแหน
แล้วไปเมือง ลังกา แดนพุทธแทน	ผ่านภัยแสน เส้าสร้อย สองร้อยปี
พุทธธรรม ทำนาย ได้พระบรมธาตุ	ศรีธรรมมา โศกราช คือท่านนี้
เป็นผู้สร้าง พระบรม สารี (ริกธาตุ)	ความสูงที่ เบ็ดเสร็จ สามสิบเจ็ดวา
ยอดเจดีย์ หุ้มทอง เท้าใบลาน	หกวานั้น ถัดหนึ่งศอก นอกในหนา

3.4.1.3 สื่อประสม

การนำเหตุการณ์สำคัญบางตอนจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาเรียบเรียงเป็นบทบรรยายสารคดี จากนั้นนำภาพและเสียงมารวมกัน เกิดเป็นสื่อประสมในรูปแบบสารคดีโทรทัศน์ พบการนำสื่อประสมดังกล่าวไปเผยแพร่ในเว็บไซต์ยูทูบ ได้แก่ สารคดีวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ความยาว 12.33 นาที จัดทำโดยมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เมื่อ พ.ศ. 2554 มีเนื้อหา กล่าวถึงประวัติของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและแนะนำศาสนสถานสำคัญภายในวัด ตอนหนึ่ง นำเสนอประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์ ความว่า “เจ้าชายทนต์กุมารและพระนางเหมชาลาเป็นผู้นำเสด็จพระบรมธาตุมาประดิษฐานยังหาดทรายแก้วและสร้างเจดีย์องค์เล็ก ๆ เป็นที่หมายไว้ ต่อมาในปี มหาศักราช 1098 พุทธศักราช 1719 พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชทรงสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ขึ้น พร้อมการก่อสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่คือพระบรมธาตุในปัจจุบัน” สารคดีวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชมีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์ตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้วจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ พร้อมนำข้อมูลเกี่ยวกับปีที่สร้างพระบรมธาตุเจดีย์จากตำนานเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในการจัดทำบทสารคดี

3.4.1.4 การแสดง

การเลือกนำเหตุการณ์สำคัญบางตอนในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาเรียบเรียงใหม่เป็นบทการแสดง แล้วจึงนำไปใช้ในการแสดงรูปแบบต่าง ๆ เพื่อบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์ ดังนี้

ก. การแสดงแสง สี เสียง นครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี เรื่อง “ย้อนรอยเล่าขาน ตำนานนครศรีธรรมราช นบพูนพระบรมธาตุ สมบัติชาติสู่มรดกโลก” เมื่อวันที่ 3-5 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ณ ลานทรายแก้วหน้าวิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จัดโดยจังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 83 พรรษา การประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์และส่งเสริมการท่องเที่ยว ตลอดจนการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น การแสดงนี้ใช้เวลาประมาณ 30 นาที มีลักษณะเป็นการนำเหตุการณ์สำคัญจากพระนิพนธ์ของพระพุทโธวงศ์ การแบ่งพระธาตุ การนำพระธาตุไปยังหาดทรายแก้ว การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ การสร้างเมืองนครศรีธรรมราช และการปลุกเสกเงินตราณะโมเพื่อกำจัดโรคระบาดที่มักเกิดขึ้นในเมือง

ข. การแสดงแสงสีเสียงย้อนรอยอารยธรรมศรีวิชัยสู่อาเซียน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17-21 พฤษภาคม พ.ศ. 2559 ณ สนามหน้าศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดโดย จังหวัดนครศรีธรรมราช และท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครศรีธรรมราช ในโครงการย้อนรอยอารยธรรมศรีวิชัยสู่อาเซียน มีวัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช และกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย โดยมีบริษัทมหานครเอ็นเตอร์เทนเมนท์จัดการแสดง ใช้เวลาแสดงประมาณ 60 นาที เนื้อเรื่องมี 6 ตอนหลัก ประกอบด้วย ตอนที่หนึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความศรัทธาของชาวนครศรีธรรมราชต่อพุทธศาสนา และเรื่องราวเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตอนที่สองเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนที่สามเป็นเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับหาดทรายแก้ว เชื่อมโยงกับความศรัทธาทางพุทธศาสนา ตอนที่สี่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ตอนที่ห้าเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ของเมืองนครศรีธรรมราชและการเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรศรีวิชัย และตอนที่หกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์คุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีต่อพสกนิกรชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ในตอนที่สองซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ผู้จัดการแสดงได้นำเหตุการณ์สำคัญจากพระนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน การแบ่งพระธาตุ การนำพระธาตุไปยังหาดทรายแก้ว การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช มาจัดทำเป็นบทการแสดง

ค. ละครดึกดำบรรพ์เรื่องศรีธรรมมาโคกราช แสดงเมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 ณ โรงละครแห่งชาติ จัดแสดงคณะลูกศิษย์ของครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต เนื่องในวาระ 90 ปี ชาตกาล ครูสุตจิตต์ ดุริยประณีต ศิลปินแห่งชาติ ผู้สอนการร้องให้แก่นักแสดงละครเรื่องศรีธรรมมาโคกราช เมื่อ พ.ศ. 2513 การแสดงนี้ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที เป็นการนำเหตุการณ์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองนครศรีธรรมราชมาเป็นต้นเค้าของเรื่อง จากนั้นจึงแต่งขยายความต่อเพื่อเล่าถึงเรื่องราวของพระเจ้าศรีธรรมมา พระราชโอรสของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ที่ได้รับมอบหมายให้เสด็จไปเจริญสัมพันธไมตรีกับเมืองศรีวิชัย ทำให้พระเจ้าศรีธรรมมาได้พบกับราชชนนีของอินเดียนและเกิดเหตุเจรจาดูหมิ่นกัน ต่อมาราชชนนีแห่งเมืองโจฬะได้ยกทัพมารุกรานนครศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชมอบหมายให้พระเจ้าศรีธรรมมายกทัพไปต่อสู้ เมื่อเมืองศรีวิชัย ทราบข่าวการสงครามจึงยกทัพไปช่วยนครศรีธรรมราช ทำให้สามารถขับไล่กองทัพของโจฬะออกไปได้ การนำเนื้อเรื่องบางตอนจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาแต่งขยายความเป็นละครดึกดำบรรพ์เรื่องนี้ทำให้เกิดเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสำนวนใหม่ที่เน้นการนำเสนอความเก่งกล้าสามารถของพระเจ้าศรีธรรมมา พระราชโอรสของพระองค์

ง. ละครเวที เรื่อง อภินิหารโคกหลังนกคุ้ม เมื่อวันที่ 11-13 เมษายน 2559 ในงาน มหาสงกรานต์ย้อนตำนานคลองแห อำเภอลำดวน จังหวัดสงขลา จัดโดยเทศบาลเมืองคลองแห การแสดงนี้ใช้เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที เป็นการนำเหตุการณ์สำคัญจากตำนานคลองแห ซึ่งเป็นตำนาน ที่กล่าวถึงการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ มาใช้ในการจัดทำละครเวทีเพื่อบอกเล่า ประวัติของตำบล โดยดำเนินเรื่องตามตำนานที่เล่าว่า คหบดีคนหนึ่งมีจิตศรัทธาแรงกล้าที่จะไปร่วม บูรณะ พระบรมธาตุเจดีย์ที่เมืองนครศรีธรรมราช ระหว่างเดินเรือมาทางลำน้ำ ได้ดีซึ่งร้องป่าว ประกาศเชิญชาวบ้านนำทรัพย์สินร่วมทำบุญสมทบ พบเรือที่เล่นสวนมา ทราบความว่าการบูรณะ พระบรมธาตุเจดีย์เสร็จแล้ว จึงตรอมใจด้วยความผิดหวัง ก่อนตายได้ฝังทรัพย์สินทั้งหมดไว้บริเวณโคก ริมน้ำ เรียกว่า โกกนกคุ้ม แล้วอธิษฐานว่าขอให้บริเวณนี้มีความรุ่งเรือง ประชาชนมีความสามัคคี และ อยู่เย็นเป็นสุข พร้อมทั้งขอให้ผู้มีบุญบารมี อยู่ในศีลธรรม มาพบทรัพย์สมบัติที่ฝังไว้ แล้วนำไปทำนุ บำรุงศาสนาและสร้างสาธารณกุศล จากนั้นแขวนฆ้องทิ้งไว้ ต่อมามีคนมาพบฆ้อง จึงเรียกบริเวณนั้น ว่าคลองฆ้องแห่ ต่อมากลายเป็นคลองแห

3.4.1.5 รูปเคารพ

การนำเหตุการณ์บางตอนและอนุภาคตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มา ตีความและให้ความหมายใหม่ แล้วนำความหมายดังกล่าวไปใช้ในการสร้างรูปเคารพ ทำให้เหตุการณ์ และตัวละครในตำนานปรากฏเป็นรูปธรรม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 8 ตารางแสดงการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นรูปเคารพ

ลำดับ ที่	รูปเคารพ	ผู้สร้าง	ปีที่สร้าง	อนุภาคที่นำมาใช้	เหตุการณ์ที่ นำมาใช้
1	พระเจ้าศรีธรรมโศก ราช โรงเรียนเมือง นครศรีธรรมราช	โรงเรียนเมือง นครศรีธรรมราช	พ.ศ. 2561	ตัวละครพระเจ้า ศรีธรรมโศกราช	พระเจ้าศรีธรรม โศกราช ปกครองเมือง นครศรีธรรมราช
2	พระเจ้าศรีธรรมโศก ราช และนางเลือดขาว สี่แยกบ่อล้อย	ชาวอำเภอ เชียรใหญ่	พ.ศ. 2561	ตัวละครพระเจ้า ศรีธรรมโศกราช และนางเลือดขาว	พระเจ้าศรีธรรม โศกราช ปกครองเมือง นครศรีธรรมราช

ลำดับ ที่	รูปเคารพ	ผู้สร้าง	ปีที่สร้าง	อนุภาคที่นำมาใช้	เหตุการณ์ที่ นำมาใช้
3	หลักเมืองขอนแก่น (นางสนตราเทวี) จ.นครศรีธรรมราช	ชาวอำเภอขอนแก่น	พ.ศ. 2561	ตัวละคร นางสนตราเทวี	พนมวังและ นางเสด็จทองให้ นางสนตราเทวีมา อยู่ที่เมืองตระนอม

การนำเหตุการณ์และอนุภาคตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นรูปเคารพมีรายละเอียดดังนี้

ก. รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ตั้งอยู่ภายในเขตโรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราช ทางโรงเรียนจัดสร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2561 เพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่สถานศึกษาและเป็นที่กราบไหว้บูชา รูปเคารพนี้มีลักษณะเป็นการนำอนุภาคตัวละครพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมโศกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราช จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาตีความเพื่อใช้ในการสร้างรูปเคารพของพระองค์ในแบบทรงประทับ ถือดาบ และทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ สื่อความหมายถึงการเป็นกษัตริย์นักปกครองของพระองค์ ลักษณะเหมือนกับรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมโศกราชที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2550

ข. พระพุทธลีลาหิงค์ รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชและนางเลือดขาว ในมณฑลบริเวณแยกบ่อลื้อ อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ลีลาแยกบ่อลื้อ สร้างโดยชาวอำเภอเชียรใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2561 ด้วยงบประมาณจากการบริจาคของประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนและเป็นสิ่งแสดงถึงความรักความสามัคคีของชาวอำเภอเชียรใหญ่ รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชและนางเลือดขาว มีลักษณะเหมือนรูปเคารพของทั้งสองพระองค์ที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ ซึ่งสร้างขึ้นก่อนหน้านั้น โดยนำอนุภาคตัวละครพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชและนางเลือดขาว รวมถึงเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมโศกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราช จากตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) มาตีความ แล้วนำข้อมูลไปใช้ในการสร้างรูปเคารพเพื่อสื่อความหมายว่า แม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) เป็นมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช

นายชะลอ เอี่ยมสุทธิ บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการรูปเคารพนี้ (สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2561) บอกว่า “รูปแบบของรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชมีที่มาจากมาระดมความคิดของคณะกรรมการจัดสร้าง ใจจริงอยากจะสร้างเป็นรูปปั้นเหมือนที่สวนสาธารณะศรีธรรมมา

โคกราช แต่ติดขัดที่ต้องขออนุญาตจัดสร้าง จึงนำรูปแบบเดิมเหมือนที่วัดแม่เจ้าอยู่หัวมาใช้ ส่วนรูปแบบรูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) นำมาจากวัดแม่เจ้าอยู่หัวเช่นกัน มีที่มาจากการศึกษาประวัตินางเลือดขาวและตัวอย่างรูปปั้นของพระนางในที่ต่าง ๆ แล้วจึงนำมาเป็นแบบในการสร้าง”

ภาพที่ 24 พระพุทธสิหิงค์ พระเจ้าศรีธรรมโคกราช และนางเลือดขาว
ในมณฑลบริเวณแยกป้อล้อ อำเภอเชียรใหญ่

ภาพที่ 25 รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมโคกราช โรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราช

ค. หลักเมืองขนอม (นางสนตราเทวี) อำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช สร้างโดยคณะกรรมการหลักเมืองขนอม มีที่มาจากชาวอำเภอขนอมกลุ่มหนึ่งมีความคิดที่จะสร้างศูนย์รวมจิตใจและศูนย์กลางความสามัคคีของชาวอำเภอขนอมจึงเกิดแนวคิดที่จะสร้างศาลหลักเมืองขึ้นเมื่อ

พ.ศ. 2552 หลังจากนั้นดำเนินการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานและระดมทุนในการจัดสร้าง ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2561 ต่อมาเมื่อพิธีอัญเชิญเสาหลักเมืองขึ้นประดิษฐานที่ ศาลหลักเมือง โดยมีพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ ได้เสด็จมาทรงประกอบพิธีทรง พระสุหรัยศาลหลักเมืองখনอมเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2561

นายหนุกิต รูปสะอาด รองประธานกรรมการศาลหลักเมือง บอกว่า “การจัดสร้าง หลักเมืองখনอมมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นอนุสรณ์สถานรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้สร้างเมืองখনอม อันเป็น เอกลักษณ์ทางด้านอารยธรรมของเมืองโบราณเป็นสถานที่ให้ประชาชนได้สักการบูชา และเทิดทูนสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนคนখনอมมีความรักใคร่ สามัคคีปรองดอง และ ร่วมพัฒนาให้อำเภอกอนมมีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป และเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในอำเภอกอนม”

รูปเคารพนี้มีลักษณะเป็นการนำอนุภาคตัวละครนางสนตราเทวีและเหตุการณ์ตอน พนมวังและนางเสียดียงทองให้นางสนตราเทวีมาอยู่ที่เมืองตระนอม มาตีความและใช้ในการสร้าง รูปเคารพหลักเมืองখনอม (นางสนตราเทวี) เพื่อสื่อความหมายว่านางเป็นมเหสีของเจ้าเมืองที่จะคอย ช่วยคุ้มครองดูแลเมืองখনอมและลูกหลานของนางสืบไป แนวคิดการจัดสร้างหลักเมืองนี้คล้ายกับ การสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่นำภาพพระพักตร์ของจตุคามรามเทพที่เชื่อว่าเป็นเทพที่เฝ้า ปกป้องคุ้มครองเมืองนครศรีธรรมราชมาแกะสลักลงบนหลักเมือง

ภาพที่ 26 พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิริภาจุฑาภรณ์ เสด็จประกอบพิธีทรงพระสุหรัย ศาลหลักเมืองখনอม ที่มา <http://khanom.go.th/html/photo-main.asp>

3.4.1.6 วัดอุ้มงคล

ปรากฏการนำเหตุการณ์บางตอนและอนุภาคตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ มาตีความและให้ความหมายใหม่ แล้วนำความหมายดังกล่าวไปใช้ในการสร้างวัดอุ้มงคล ดังตารางต่อไป

ตารางที่ 9 ตารางแสดงการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัดอุ้มงคล

ลำดับ ที่	วัดอุ้มงคล	ผู้สร้าง	ปีที่สร้าง	อนุภาคที่นำมาใช้	เหตุการณ์ที่นำมาใช้
1	เหรียญนั่งแท่น พระเจ้า ศรีธรรมมาโศกราช	วัดแม่เจ้าอยู่หัว	พ.ศ.2552	ตัวละครพระเจ้า ศรีธรรมโศกราช	พระเจ้าศรีธรรมมาโศก ราชปกครองเมือง นครศรีธรรมราช
2	พระปิดตา พังพาท พระนารายณ์ทรง ครุฑ ประทับราหู รุ่นรวย รวย รวย	สมเด็จพระมหา รัชมงคฺลฺมฺณี (ธงชัย ธมฺมธโช) ผู้ช่วยเจ้า อาวาสวัดไตรมิตร วิทยารามวรวิหาร กรุงเทพฯ	พ.ศ. 2559	ตัวละครพังพการ	พังพการเป็นทหารกล้า ช่วยปกป้องบ้านเมือง จากข้าศึก
3	วัดอุ้หวนะโม	วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร	พ.ศ. 2558	ของวิเศษ เงินตราหวนะโม	พระเจ้าศรีธรรมมา โศกราช กำจัดโรคระบาด

การนำเหตุการณ์และอนุภาคในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัดอุ้มงคล มีรายละเอียดดังนี้

ก. เหรียญนั่งแท่นพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช จัดสร้างโดยวัดแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นที่ระลึกในงานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานในเจดีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช เมื่อ พ.ศ. 2552 เหรียญนี้มีลักษณะเป็นการนำอนุภาคตัวละครพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมโศกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ มาตีความเพื่อใช้ในการทำเหรียญพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช ทรงประทับนั่ง ถือนดาบ และทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ ลักษณะเดียวกับรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 27 เหรียญนั่งแท่นพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช

ข. พระปิดตาฟังพากษ์ พระนารายณ์ทรงครุฑ ประทับราหู รุ่นรวย รวย รวย สร้างโดยสมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี (ธงชัย ธมฺมธโช) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2559 มีลักษณะเป็นการนำอนุภาคตัวละครฟังพากษ์ ทหารกล้าในตำนานเมือง นครศรีธรรมราชมาตีความและให้ความหมายใหม่ว่า พระปิดตาฟังพากษ์จะบันดาลทรัพย์สิ้นและช่วยคุ้มครองผู้ที่ครอบครองเช่นเดียวกับที่ฟังพากษ์เคยปกป้องบ้านเมืองจากข้าศึกในอดีต

ภาพที่ 28 พระปิดตาฟังพากษ์ พระนารายณ์ทรงครุฑ ประทับราหู รุ่นรวย รวย รวย

ค. วัตถุมงคลหัวนะโม สร้างโดยวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2558 เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่มาวัดได้นำไปบูชา วัตถุมงคลนี้มีลักษณะเป็นการนำอนุภาคของวิเศษเงินตรา นะโม จากพระนิพพานโสตรมาตีความเพื่อใช้ในการทำวัตถุมงคล สื่อความหมายว่าวัตถุมงคลหัวนะโมจะช่วยปกป้องผู้ครอบครองให้แคล้วคลาดจากภัยร้าย เหมือนกับเงินตรา นะโม ที่ผ่านการปลุกเสกได้เคยช่วยกำจัดโรคระบาดให้หายไปจากเมืองนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 29 วัดมณฑลหวัณะโม

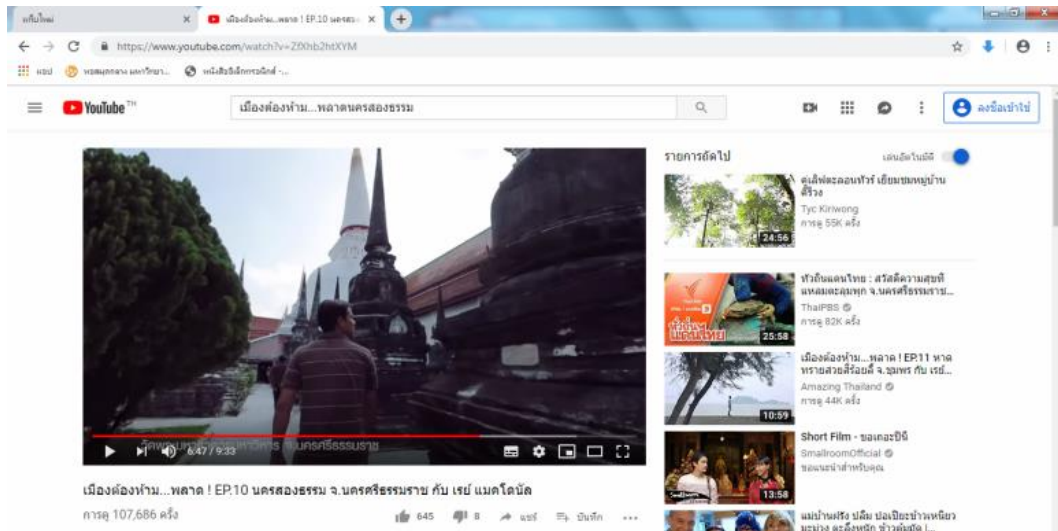
3.4.2 การผลิตซ้ำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

การนำความเชื่อเดิมเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระบรมธาตุเจดีย์มาทำซ้ำในสื่อรูปแบบใหม่และนำมาให้ความหมายใหม่ ทำให้ความเชื่อเดิมได้รับการนำเสนอในสื่อรูปแบบใหม่ เกิดความเชื่อใหม่ และเกิดรูปเคารพและวัตถุมงคลแบบใหม่

3.4.2.1 ความเชื่อเดิมในสื่อรูปแบบใหม่

การนำความเชื่อเดิมเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาทำซ้ำทำให้ความเชื่อเดิมได้รับการนำเสนอในสื่อรูปแบบใหม่ ดังนี้

ก. การนำความเชื่อเรื่องอธิษฐานขอพรจากองค์พระบรมธาตุเจดีย์จะสมหวังที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในรูปแบบมุขปาฐะมาใช้ในการจัดทำบทบรรยายภาพยนตร์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเมืองต้องห้าม...พลาตนครสองธรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช เผยแพร่ในเว็บไซต์ยูทูบจัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2558 เพื่อเชิญชวนให้ผู้คนมาเดินทางมาท่องเที่ยวยังจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื้อหาตอนหนึ่งบรรยายว่า “สิ่งแรกที่จะต้องมาสักการะก็คือพระบรมธาตุเจดีย์ที่บรรจุพระทันตธาตุหรือกระดูกส่วนฟันเอาไว้ ว่ากันว่าถ้าใครได้นำผ้าขึ้นธาตุและบนขอพรก็มักจะสมหวัง”

ภาพที่ 30 ภาพยนตร์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเมืองต้องห้าม...พลาตนครสองธรรม ในเว็บไซต์ยูทูบ

ข. การนำความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏให้เห็นมาใช้ในการจัดทำทบบรรยายสารคดีโทรทัศน์เรื่องค้นหาคำตอบพระธาตุไ้เงา จังหวัดนครศรีธรรมราช เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 เมื่อ พ.ศ. 2558 จัดทำโดยรายการเที่ยวทั่วไทย เนื้อหาตอนหนึ่งกล่าวว่า “สาเหตุที่เรียกพระบรมธาตุเจดีย์ว่าพระธาตุไ้เงา เพราะว่าองค์พระธาตุจะไม่ปรากฏเงาใด ๆ เลย แม้กระทั่งวันที่มีแดดจ้าหรือแดดแรงเพียงใด ทั้งนี้ ชาวนครศรีธรรมราชเชื่อกันว่า ถ้าหากเมื่อใดที่พระธาตุมีเงาและเงาของพระธาตุตกไปยังทิศใด ทิศนั้นก็จะเกิดอาเพศหรือเหตุการณ์ร้าย ๆ ขึ้น”

3.4.2.2 ความเชื่อใหม่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

การนำความเชื่อเดิมเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระบรมธาตุเจดีย์มาขยายความหรือให้ความหมายใหม่ทำให้เกิดความเชื่อใหม่ขึ้นในสังคม พบ 2 ลักษณะ ได้แก่

ก. การนำความเชื่อเรื่องการสักการะพระบรมธาตุเจดีย์จะเกิดสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัวซึ่งเป็นความเชื่อเดิมที่มีมาแต่อดีตมาขยายความเป็นความเชื่อใหม่ว่า “สักการะพระบรมธาตุเจดีย์ครบ 9 ครั้ง จะทำให้ชีวิตมีความเจริญรุ่งเรืองเจริญก้าวหน้า มีโชคลาภและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข” ในเอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวนครศรีธรรมราชเมืองทองสิบสองนักษัตร เมื่อ พ.ศ. 2558 กรณีนี้ยังเป็นการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกรวมกับความเชื่อเกี่ยวกับเลข 9 ของคนไทยว่าเป็นเลขมงคลสื่อความหมายถึง

ความก้าวหน้าในชีวิตและการงาน เช่นการไหว้พระ 9 วัด จนเกิดเป็นความเชื่อใหม่เกี่ยวกับการสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ 9 ครั้ง

ข. การนำความเชื่อเรื่องสักการะพระบรมธาตุเจดีย์จะได้กุศลสูง ซึ่งเป็นความเชื่อเดิมมาให้ความหมายใหม่ว่า “เกิดมาหนึ่งชาติขอให้ได้กราบพระธาตุเมืองนคร” ในเอกสารประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติที่เมืองนคร พ.ศ. 2558 ทั้งนี้ เนื่องจากพระบรมธาตุเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่พุทธศาสนิกชนในคาบสมุทรมไทย ตลอดไปจนถึงคาบสมุทรมมาเลย์นั้นบถือศรัทธาอย่างสูงมาช้านาน ผู้คนในคาบสมุทรมแห่งนี้จึงปรารถนาอย่างสูงสุดที่จะได้ไปสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ โดยเฉพาะในอดีตการเดินทางยังไม่ค่อยสะดวก การได้ไปสักการะจึงมีความหมายยิ่ง ถึงกับมีคำกล่าวสืบทอดกันมาว่า “ก่อนจะตายต้องไปไหว้พระธาตุเมืองนคร” ต่อมามีการขัดเกลาถ้อยคำให้สละสวยยิ่งขึ้น เกิดเป็นคำกล่าวใหม่และความเชื่อใหม่ว่า “เกิดมาหนึ่งชาติขอให้ได้กราบพระธาตุเมืองนคร”

3.4.2.3 รูปเคารพแบบใหม่

จากการเก็บข้อมูลพบการนำความเชื่อเดิมเรื่องเทวดาเฝ้ารักษาพระธาตุของพระพุทธเจ้าอยู่บริเวณบันไดทางขึ้นไปสู่ลานประทักษิณของพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นรูปเคารพเทวดาสี่องค์ คือท้าวขัตตุคาม ท้าวรามเทพ ท้าวสุมนเทพ และท้าวลักขณา เฝ้ารักษาพระพุทธรูปหิงค์มิ่งมหาชัย ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ประดิษฐานอยู่ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช พระพุทธรูปหิงค์และรูปเคารพเทวดานี้สร้างโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เนื่องในวาระพุทธชยันตี หรือ 2,600 ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ เมื่อ พ.ศ. 2555 และในโอกาสที่คณะกรรมการมรดกโลกมีมติรับรองวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นบัญชีรายชื่อเบื้องต้นมรดกโลก (Tentative List) เมื่อ พ.ศ. 2556 วัดอุประสงค์การ สร้างเพื่อเป็นปูชนียสถานอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดควบคู่กับพระบรมธาตุเจดีย์และหวังให้เป็นพุทธสถานแหล่งเรียนรู้ธรรมะผ่านพุทธรูป ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2559

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์ (2560: 80, 118) อธิตอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดสร้างพระพุทธรูปหิงค์มิ่งมหาชัย กล่าวถึงการสร้างรูปเคารพเทวดา 4 องค์ เฝ้ารักษาพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “จตุคามรามเทพเป็นเทพหรือเทวดาสี่องค์ที่รักษาพระพุทธรูปหิงค์ ชาวนครรับศัตินี้มาจากศรีลังกา มาประดิษฐานที่วิหารพระม้า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การสร้างจตุคามรามเทพเป็นคติการสร้างเทวดาประจำทิศทั้งสี่ อันเป็นที่ตั้งของทวีปตามคติพราหมณ์ เป็นการจำลองจักรวาลมาสมผสานไว้ที่เกาะลังกาตามลักษณะทวีปในจักรวาลแล้วถ่ายเทมายังนครศรีธรรมราชราวพุทธศตวรรษที่ 18 คณะกรรมการจัดสร้างพระพุทธรูปหิงค์จึงจำลองมาไว้ที่สี่หิงค์วิหาร”

ภาพที่ 31 ท้าวชัตตคูคาม ท้าวรามเทพ ท้าวสุนนเทพ และท้าวลักษณา เฝ้ารักษาพระพุทธรูปสี่หิิงค์มิ่งมหาชัย

3.4.2.4 วัดถุมงคลแบบใหม่

การนำความเชื่อเดิมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการจัดสร้างวัดถุมงคลพบ 2 ลักษณะ ได้แก่ การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำและการนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาผลิตซ้ำ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 10 ตารางแสดงการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัดถุมงคล

ลำดับที่	ชื่อวัดถุมงคล	ผู้จัดสร้าง	ปีที่สร้าง	ความเชื่อที่นำมาใช้
วัดถุมงคลประเภทองค์พระบรมธาตุเจดีย์จำลอง				
1	พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช (จำลอง) สำหรับบูชา รุ่งมรดกโลก	จังหวัดนคร ศรีธรรมราช	พ.ศ. 2558	ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์
วัดถุมงคลประเภทเหรียญ				
2	เหรียญตรีศูลพระบรมธาตุ รุ่งมรดกไทยรุ่งมรดกโลก	จังหวัดนคร ศรีธรรมราช	พ.ศ. 2555	ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์
3	เหรียญพระพุทธรูปสี่หิิงค์ หลังพระบรมธาตุเจดีย์ รุ่นสมโภชสถาปนาพระ อาราม 100 ปี วัดพระมหาธาตุ	วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร	พ.ศ. 2558	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระพุทธรูปสี่หิิงค์
4	เหรียญหลวงพ่อดาว เหยียบน้ำทะเลจืด หลัง พระบรมธาตุเจดีย์	วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร	พ.ศ. 2559	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. บารมีของหลวงพ่อดาว

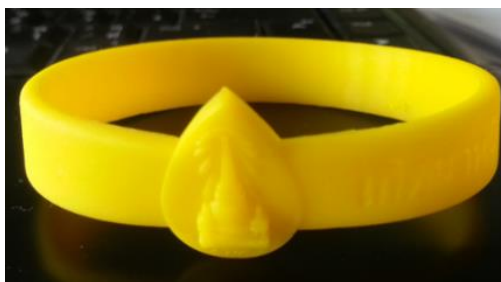
ลำดับที่	ชื่อวัดถุมงคล	ผู้จัดสร้าง	ปีที่สร้าง	ความเชื่อที่นำมาใช้
5	เหรียญหลวงพ่อทวด หลังพระบรมธาตุเจดีย์ รุ่นยกฐานะ ศาลพระเสื้อ เมือง นครศรีธรรมราช	ศาลพระเสื้อเมือง นครศรีธรรมราช	พ.ศ. 2559	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. บารมีของหลวงพ่อทวด
6	พระเนื้อผงพระเสื้อเมือง หลังพระบรมธาตุเจดีย์ (รุ่นแรก) ศาลพระเสื้อเมือง นครศรีธรรมราช	ศาลพระเสื้อเมือง นครศรีธรรมราช	พ.ศ. 2558	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระเสื้อเมือง
7	เหรียญเสมาพระเทพ วินยาภรณ์ หลังพระบรมธาตุเจดีย์ รุ่นพัฒนามงคล 69	วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร	พ.ศ. 2561	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. บารมีของพระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร
8	เหรียญรูปพระธาตุเจดีย์ สำหรับคล้องกระจะกมอมง หลังรถยนต์	วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร	พ.ศ. 2559	ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์
วัดถุมงคลประเภทจี๋ห้อยคอ				
9	จี๋พระธาตุเจดีย์ทองคำ นครศรีธรรมราช รุ่นมรดก ไทยสู่มรดกโลก	ห้างทองซีกวง	พ.ศ. 2557	ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์
วัดถุมงคลประเภทผ้ายันต์				
10	ผ้ายันต์พิธีเจริญพระพุทธรูป มนต์สวดนพเคราะห์ ณ ศาลหลักเมือง นครศรีธรรมราช	สมเด็จพระมหา ธีรชมงคลมุนี (ธงชัย ธรรมโช) วัดไตรมิตรวิทยา รามวรวิหาร	พ.ศ. 2559	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระพุทธรูปสิงห์ 3. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระพิฆเนศ
11	ผ้ายันต์คุ้มภัย บ้านดาลลาก รุ่นเดือนสิบ'59	นายชฎา ขาวขำ	พ.ศ. 2559	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. บารมีของพระเจ้า ศรีธรรมมาโศกราช 3. บารมีของจตุคามรามเทพ 4. บารมีของนางเหมชาลา และทนต์กุมาร

ลำดับที่	ชื่อวัดถุมงคล	ผู้จัดสร้าง	ปีที่สร้าง	ความเชื่อที่นำมาใช้
				5. บารมีของแม่เจ้าอยู่หัว 6. อิทธิฤทธิ์ของไอ้ไข่ เด็กวัดเจดีย์
วัดถุมงคลประเภทธนบัตรขวัญฤกษ์				
12	ธนบัตรขวัญฤกษ์ วัดเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	วัดเจดีย์ จังหวัด นครศรีธรรมราช	พ.ศ. 2560	1. ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ 2. อิทธิฤทธิ์ของไอ้ไข่ เด็กวัดเจดีย์
วัดถุมงคลประเภทสายรัดข้อมือ (wristband)				
13	สายรัดข้อมือ พระบรมธาตุ รุ่งมรดกโลก	สำนักงาน เลขานุการ คณะกรรมการ พระบรมธาตุ รุ่งมรดกโลก	พ.ศ. 2558	ความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์

ข้อมูลในตารางที่ 10 แสดงให้เห็นว่าการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัดถุมงคลหลายลักษณะ ได้แก่ รูปพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง เหรียญจี้ห้อยคอ ผ้ายันต์ธนบัตรขวัญฤกษ์ และสายรัดข้อมือ มีทั้งการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์อย่างเดียวนำมาผลิตซ้ำ และการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ผนวกกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นนำมาผลิตซ้ำ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาพที่ 32 เหรียญตรีศูลพระบรมธาตุ รุ่งมรดกไทยรุ่งมรดกโลก

ภาพที่ 33 สายรัดข้อมือ พระบรมธาตุ รุ่งมรดกโลก

ภาพที่ 34 ผ้ายันต์คุ้มภัย บ้านดาลลาก รุ่นเดือนสิบ'59

ตารางที่ 11 ตารางแสดงการนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคล

ลำดับที่	ชื่อวัตถุมงคล	ผู้จัดสร้าง	ปีที่สร้าง	ความเชื่อที่นำมาใช้
1	องค์บูชาจตุคามรามเทพ รุ่นบูรณะหลักเมือง 59	ชมรมคนรักพ่อ	พ.ศ. 2559	จตุคามรามเทพเฝ้ารักษา พระธาตุ
2	เหรียญเสตมภ์หลักเมือง กระบี่ รูปเศียรจตุคามรามเทพ รุ่น แพ้ไม่เป็น	วัดควนสบาย จังหวัดกระบี่	พ.ศ. 2559	จตุคามรามเทพเฝ้ารักษา พระธาตุ
3	กา พยนต์ รุ่นมงคลเทพ ประทาน	พระครูกาชาด วัดประดู่หอม จังหวัดพัทลุง	พ.ศ. 2559	กาเฝ้ารักษาพระธาตุ

ข้อมูลในตารางที่ 11 แสดงให้เห็นการนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษา พระธาตุมาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคลในรูปแบบองค์บูชา เหริยญ และเครื่องราง โดยปรากฏการนำ ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพเฝ้ารักษาพระธาตุซึ่งมีที่มาจากความเชื่อเดิมเรื่องเทวดาเฝ้ารักษา พระธาตุมาใช้ในการสร้างวัตถุมงคลองค์บูชาจตุคามรามเทพ รุ่นบูรณะหลักเมือง 59 และเหริยญ แสตมป์หลักเมืองกระบี่ รูปเศียรจตุคามรามเทพ ส่วนกา พยนต์ รุ่นมงคลเทพประทาน เป็นการนำ ความเชื่อเรื่องกาเฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ ดังภาพตัวอย่างนี้

ภาพที่ 35 กา พยนต์ รุ่นมงคลเทพประทาน

3.4.3 การผลิตซ้ำพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

การนำส่วนหนึ่งของพิธีกรรมเดิมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาให้ความหมายใหม่หรือนำมาให้คุณค่าผ่านวิถีปฏิบัติใหม่ ทำให้พิธีกรรมเดิมได้รับการปฏิบัติในบริบทใหม่หรือด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากเดิม ได้แก่ พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ จังหวัดนครศรีธรรมราช และพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี จังหวัดชุมพร

3.4.3.1 พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ

จังหวัดนครศรีธรรมราช

พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ จัดขึ้นในช่วงส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2560 ถึงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2561 และวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2561 ถึงวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2562 พบว่ารูปแบบของพิธีกรรมทั้งสองปีคล้ายกัน พิธีกรรมโดยรวมมีดังนี้

ก. พิธีกรรมเดิม

การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์เป็นการกระทำที่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ภาคใต้ถือปฏิบัติมาอย่างช้านาน มี 2 ลักษณะ คือ การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ ได้แก่ การถวายดอกไม้เงินดอกไม้ทองและต้นไม้เงินต้นไม้ทอง สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ สิ่งของที่แปลกมหัศจรรย์ ส่วนการบูชาด้วยวิธีปฏิบัติ ได้แก่ การสละแรงงานเพื่อบำรุงรักษาพระบรมธาตุเจดีย์และการประดิษฐ์เครื่องบูชา การเดินทางไปนมัสการโดยเฉพาะและกระทำอย่างเป็นพิธีรีตอง การบรรพชาหรืออุปสมบทบูชา การกล่าวคำนมัสการก่อนการแสดงของศิลปินพื้นบ้านหรือการแสดงเพื่อเป็นพุทธบูชา และการนำผ้าไปห่มรอบองค์เจดีย์ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542: 4091-4106) พุทธศาสนิกชนมาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเป็นส่วนบุคคลและเป็นหมู่คณะ หรืออาจจะนำสิ่งของมาถวายเป็นพุทธบูชาด้วยนิมมกระทำในวันสำคัญทางศาสนาหรือในโอกาสต่าง ๆ ตามความสะดวกของแต่ละบุคคล

ข. การผลิตซ้ำพิธีกรรม

พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ มีที่มาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทรงริเริ่มให้ทุกวัดจัดกิจกรรมจัดสวดมนต์ข้ามปี เมื่อ พ.ศ. 2553 โดยให้วัดที่เจ้าคณะจังหวัดจำพรรษาเป็นศูนย์กลางการสวดมนต์ของจังหวัดนั้น ๆ จังหวัดนครศรีธรรมราชเลือกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งเป็นวัดที่สำคัญของจังหวัดเป็นศูนย์กลางการสวดมนต์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช จากนั้นมีการนำพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นปูชนียสถานที่ชาวนครศรีธรรมราชนับถือศรัทธา และงานบุญให้ทานไฟที่จัดขึ้นมาเพื่อเป็นการถวายอาหารที่ปรุงสุกใหม่ถวายแด่พระสงฆ์ในช่วงเดือนอ้ายที่มีอากาศหนาวมาจัดผนวกรวมกัน จนกลายเป็นงานในชื่อดังกล่าว นายไมตรี ฉายประทีป (สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2561) ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดงาน กล่าวว่า “คณะกรรมการดำเนินงานเห็นว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่ชาวนครศรีธรรมราชให้ความเคารพอย่างสูงสุด การได้สวดมนต์บูชาพระพุทธและบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ในโอกาสส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่น่าจะเป็นเรื่องที่ดี จึงได้นำพิธีบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มารวมอยู่ในพิธีสวดมนต์ข้ามปีและจัดมาอย่างต่อเนื่องทุกปี” พิธีกรรมนี้ถือว่าเป็นการนำการสวดบูชาพระธาตุซึ่งเป็นวิธีหนึ่งในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำในบริบทใหม่คือเป็นส่วนหนึ่งของพิธีสวดมนต์ข้ามปีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมไทย

ค. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรมนี้ ประกอบด้วย *ผู้จัดพิธีกรรม* ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหน่วยงานหลัก ร่วมด้วยคณะสงฆ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน *ผู้ประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ พระสงฆ์จำนวน 84 รูป ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ โดยมีพระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นประธานสงฆ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นประธานในพิธี ทำหน้าที่จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยก่อนเริ่มพิธีและถวายปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ *ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม* ได้แก่ ข้าราชการตัวแทนของหน่วยงานต่าง ๆ และพุทธศาสนิกชนทั่วไปประมาณ 5,000 รูป/คน *เครื่องประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ หนังสือสวดมนต์ที่รัฐบาลจัดพิมพ์และที่พุทธสมาคมนครศรีธรรมราชสำเนาแจกผู้เข้าร่วมพิธี ส่วน *วันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธี* คือ วันที่ 31 มกราคม เวลา 17.00 น. ถึงวันที่ 1 มกราคม เวลา 00.30 น. ใช้พื้นที่ลานโพธิ์ประกอบพิธีสวดมนต์ข้ามปี บริเวณรอบวิหารคดประกอบพิธีจุดเทียนเดินสมาธิรอบพระบรมธาตุเจดีย์

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมเริ่มเวลา 17.30 น. ผู้เข้าร่วมงานพร้อมกัน ณ ลานโพธิ์ ตัวแทนจากพุทธสมาคมนำสวดมนต์ทำวัตรเย็น เวลา 19.00 น. ผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งเป็นประธานในพิธีมาถึงสถานที่ประกอบพิธี ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย เริ่มสวดมนต์ตามหนังสือสวดมนต์ที่แจกจ่ายให้ผู้เข้าร่วมพิธี พร้อมบูชาพระบรมธาตุและเจริญจิตตภาวนาบูชาพระบรมธาตุ คำกล่าวบูชาตอนหนึ่งมีว่า

อะหัง วันทามิ ทูระโต	อะหัง วันทามิ ธาตุโย
อะหัง วันทามิ สัพพะโส	(โสถถิ เมโหนตุ สัพพะทา)
อิติปิ โส วิเสเสอิ	อิเสเส พุทธะนาเมอิ
อิเมนา พุทธะตัง โสอิ	อิโสตัง พุทธปิติอิ

ถึงเวลา 20.00 น. พระสงฆ์แสดงพระธรรมเทศนา พุทธศาสนิกชนจุดเทียนเดินสมาธิรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ 3 รอบ ถึงเวลา 23.00 น. ประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พระสงฆ์อาราธนาศีล ประธานสงฆ์ให้ศีล พิธีกรอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ประธานและตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธีถวายปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ พระเทพวินยาภรณ์ ประธานสงฆ์กล่าวนำขอขมาพระบรมธาตุ เมื่อถึงเวลา 23.59 น. เริ่มนับถอยหลังเข้าสู่ศักราชใหม่ หลังจากนั้น

ประธานสงฆ์นำแม่เมตตาสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ พุทธศาสนิกชนรับพร จากนั้นประธาน
ในพิธีอวยพรปีใหม่ แก่ผู้มาร่วมพิธี พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เป็นอันเสร็จพิธี ส่วนบุญให้
ทานไฟ เริ่มวันที่ 1 มกราคม เวลา 04.00 น.

ภาพที่ 36 พุทธศาสนิกชนร่วมสวดมนต์ข้ามปี

ภาพที่ 37 พุทธศาสนิกชนเดินสมาธิรอบองค์พระบรมธาตุ

จ. ความหมายของพิธีกรรม

การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์เป็นส่วนหนึ่งของพิธีสวดมนต์ข้ามปี ประกอบด้วย การสวดมนต์บูชาพระบรมธาตุเจดีย์ การเจริญจิตภาวนาบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ การจุดเทียนเดินสมาธิรอบพระบรมธาตุเจดีย์ และการขอขมาพระบรมธาตุเจดีย์ พิธีกรรมนี้นอกจากจะทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยและทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิตเมื่อเข้าสู่ศักราชใหม่แล้ว การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ดังกล่าวยังแสดงถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์และสื่อความหมายว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวนครศรีธรรมราช การนำพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกรวมกับพิธีสวดมนต์ข้ามปีจึงทำให้งานนี้ยังมีคุณค่าและสามารถดึงดูดใจให้พุทธศาสนิกชนมาเข้าร่วมพิธีมากขึ้น นางยวง งามขิม (สัมภาษณ์, 31 ธันวาคม 2560) บอกว่า “วัดใกล้บ้านก็มีสวดมนต์ข้ามปี แต่ตั้งใจจะมาที่วัดพระมหาธาตุมาไหว้พระธาตุ คิดว่าที่นี้บารมีมากดี พระบรมธาตุจะช่วยคุ้มครอง ขอสิ่งใดก็ได้ตั้งใจหวัง”

3.4.3.2 พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี จังหวัดชุมพร

พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวีจัดในวันอาสาฬหบูชา ณ วัดพระบรมธาตุสวี อำเภอสวี จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 26-27 กรกฎาคม พ.ศ. 2561 มีรายละเอียดดังนี้

ก. พิธีกรรมเดิม

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านทำให้ทราบว่า การนำผ้าไปห่มรอบพระบรมธาตุสวีเป็นพิธีกรรมที่ชาวอำเภอสวีถือปฏิบัติมาเป็นเวลาช้านาน ด้วยความเชื่อว่าพระบรมธาตุสวีเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระธาตุของพระพุทธเจ้า ตามที่ตำนานเล่าว่าครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเสด็จกลับจากการสู้รบกับท้าวอุทอง ระหว่างเดินทางพระองค์นำไพร่พลมาพักที่วัดแห่งหนึ่ง ทรงเห็นฝูงกากระพือปีกและส่งเสียงร้องอยู่บนกองอิฐ จึงทรงให้ทหารรื้ออิฐที่กองทับกันออกพบ ผอบบรรจุพระธาตุ จึงให้ทหารช่วยกันสร้างเจดีย์ขึ้นมาใหม่เพื่อประดิษฐานพระบรมธาตุดังกล่าว การนำผ้าไปห่มพระบรมธาตุสวีจึงถือว่าเป็นการบูชาพระพุทธองค์โดยตรงและเป็นการกระทำที่ได้บุญกุศลสูง ในอดีตชาวบ้านจะนำผ้าสีเหลืองมาห่มรอบพระบรมธาตุสวีและนำไปห่มรอบองค์เจดีย์กันเป็นหมู่คณะในวันสำคัญทางศาสนา ต่างคณะต่างมากันตามความสะดวก ไม่มีการจัดในลักษณะพิธีกรรมที่เป็นทางการ

ข. การผลิตผ้าพิธีกรรม

พระครูจันทปัญญาภส เจ้าอาวาสพระบรมธาตุวัดสวี (สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2561) เล่าว่า ทางวัดได้หารือกับภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อที่จะจัดพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวีให้ป็นงานสำคัญของวัดจึงได้ข้อตกลงร่วมกันที่จะจัดในวันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เพื่อไม่ให้ตรงกับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในวันมาฆบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 และพิธีแห่ผ้าห่มพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในวันวิสาขบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หลังจากนั้นจังหวัดชุมพรได้ดำเนินการขอพระราชทานผ้าห่มพระบรมธาตุสวีจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อ พ.ศ. 2555 และได้นำมาใช้ในพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวีทุกปี พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวีในปัจจุบัน นอกจากพุทธศาสนิกชนจะนำผ้าแห่ไปรอบองค์เจดีย์ จากนั้นจึงส่งไปให้บุคคลนำไปห่มรอบฐานเจดีย์แล้ว ยังมีพิธีสมโภชผ้าพระราชทาน การแห่ผ้าพระราชทานการส่งมอบผ้าพระราชทาน และการอัญเชิญผ้าพระราชทานห่มพระบรมธาตุสวีอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้าพระราชทานดังกล่าวจะพบว่าคล้ายคลึงกับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแห่งแรกที่มีการขอพระราชทานพระบรมมาใช้ในการบูชาพระธาตุเจดีย์ จึงอาจกล่าวได้ว่าการนำส่วนหนึ่งของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช มาผลิตซ้ำเป็นพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวีในสังคัมร่วมสมัยหรือเรียกได้ว่าเป็นการนำประเพณีเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำในพื้นที่ใหม่ ส่งผลให้พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวีมีรูปแบบต่างไปจากเดิม

ค. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี ประกอบด้วย ผู้จัดพิธีกรรม ได้แก่ จังหวัดชุมพร ร่วมกับคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ ในจังหวัดชุมพรมาประกอบพิธีสมโภชผ้าพระราชทานและผ้าห่มพระบรมธาตุสวี รวมถึงประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ในพิธีอัญเชิญผ้าพระราชทานห่มพระบรมธาตุสวี ข้าราชการที่สวมชุดปกติขาวประกอบพิธีอัญเชิญผ้าพระราชทานห่มพระบรมธาตุสวี ผู้เข้าร่วมพิธี ได้แก่ ตัวแทนจากอำเภอต่าง ๆ ที่มาร่วมขบวนแห่ผ้าพระราชทาน และพุทธศาสนิกชนทั่วไปที่มาร่วมพิธี เครื่องประกอบพิธีกรรม ได้แก่ คือผ้าที่นำมาใช้ห่มองค์เจดีย์ ประกอบด้วย ผ้าพระราชทาน ผ้าผืนยาวที่หน่วยงานและคณะบุคคลนำมาร่วมพิธี ส่วนวันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธี คือ การสมโภชผ้าพระราชทานก่อนวันอาสาฬหบูชา เริ่มเวลา 19.00 น. ณ วัดพระบรมธาตุสวี การแห่ผ้าพระราชทานและผ้าห่มพระบรมธาตุสวี จากอำเภอสวีมายังวัดพระบรมธาตุสวี ในวันอาสาฬหบูชา เริ่มเวลา 14.00 น. และการอัญเชิญผ้าพระราชทานและผ้าห่มพระบรมธาตุสวีขึ้นห่มองค์เจดีย์ เริ่มเวลา 17.00 น.

ง. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

พิธีกรรมเริ่มต้นหนึ่งวันก่อนจะถึงวันอาสาฬหบูชา เจ้าหน้าที่อัญเชิญผ้าพระราชทานและผ้าห่มพระบรมธาตุสุวิมาประกอบพิธีสมโภช ถึงเวลา 19.00 น. ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ประธานเปิดกรวยถวายราชสักการะ พระสงฆ์อาราธนาศีล ประธานสงฆ์ให้ศีล พิธีกรอาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ประธานและตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธีถวายปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา ประธานในพิธีกรวดน้ำ เป็นอันเสร็จพิธีสมโภชในเวลา 20.30 น.

ถึงวันอาสาฬหบูชา ขบวนแห่ผ้าพระราชทานและผ้าห่มพระบรมธาตุสุวิของทุกอำเภอออกจากที่ว่าการอำเภอสวีมายังวัดพระบรมธาตุสุวิ เวลา 14.00 น. เมื่อขบวนแห่มาถึงเจ้าหน้าที่อัญเชิญผ้าพระราชทานมายังมณฑลพิธี ส่วนประชาชนนำผ้าแห่รอบพระบรมธาตุสุวิหนึ่งรอบ แล้วส่งให้เจ้าหน้าที่นำขึ้นห่มพระบรมธาตุสุวิ ถึงเวลา 17.00 น. เข้าสู่พิธีอัญเชิญผ้าพระราชทานห่มพระบรมธาตุสุวิ ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร ประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยและบูชาพระบรมธาตุสุวิ พิธีกรอาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ประธานและตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธีถวายปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา ประธานในพิธีกรวดน้ำ จากนั้นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดชุมพรอ่านพระกระแสรับสั่งพระราชทาน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลอ่านประวัติพระบรมธาตุสุวิและประวัติผ้าพระราชทาน ชมรมบ้านทหารบกมณฑลทหารบกที่ 44 จังหวัดชุมพร รำถวายพระบรมธาตุสุวิ ประธานเปิดกรวยถวายราชสักการะ พระสงฆ์ ประธานในพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีอัญเชิญผ้าพระราชทานเวียนสามรอบพระบรมธาตุสุวิ แล้วจึงส่งให้เจ้าหน้าที่นำขึ้นห่มพระบรมธาตุสุวิ จากนั้นผู้เข้าร่วมพิธีร่วมห่มผ้าพระพุทธรูปรอบวิหารคดประธานในพิธีจุดธูปเทียน สักการะพระบรมธาตุสุวิ แล้วจึงไปสักการะศาลพระเสื้อเมือง เป็นอันเสร็จพิธีในเวลา 18.30 น.

ภาพที่ 38 พิธีสมโภชผ้าพระราชทาน

ภาพที่ 39 พิธีอัญเชิญผ้าพระราชทานห่มพระบรมธาตุสุวี

จ. ความหมายของพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรม ผ้าพระราชทานและผ้าห่มพระบรมธาตุสุวีเป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธองค์ การสมโภชผ้าพระราชทานแสดงถึงความยินดีของชาวชุมพรที่ได้รับผ้าพระราชทานใช้ในการประกอบพิธีกรรม ส่วนการอัญเชิญผ้าพระราชทานขึ้นห่มพระบรมธาตุสุวีสื่อถึงการถวายเครื่องบูชาแด่พระพุทธเจ้าอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ หลังจากจังหวัดชุมพรได้ดำเนินการขอพระราชทานผ้าห่มพระบรมธาตุสุวี เพื่อนำมาใช้ในพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวี ต่อมามีการประกอบพิธีสมโภชผ้าพระราชทาน การแห่ผ้าพระราชทาน การส่งมอบผ้าพระราชทาน และการอัญเชิญผ้าพระราชทานห่มพระบรมธาตุสุวี ทำให้ความหมายของพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวี จากเดิมที่เป็นการนำผ้าไปห่มเจดีย์ที่ประดิษฐานพระธาตุของพระพุทธองค์ด้วยความเชื่อว่าจะได้บุญกุศลสูง ขยายออกไปเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อีกประการหนึ่งด้วย

3.5 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่

คติชนประเภทนี้มุ่งเน้นที่การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกรวมกับความเชื่อที่สร้างขึ้นใหม่ หรือการนำความเชื่อเดิมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกรวมกับตำนานที่สร้างขึ้นใหม่ จากนั้นนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการสร้างพิธีกรรม ทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ชนิดใหม่ขึ้นในสังคม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 12 ตารางแสดงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่

ชื่อพิธีกรรม	ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่นำมาใช้	ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่นำมาใช้
พิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช จังหวัดนครศรีธรรมราช	เหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และสร้างเมืองนครศรีธรรมราช	-
พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลขันธ์ (ตาขุนพล) จังหวัดนครศรีธรรมราช	เหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช อพยพไพร่พลหนีโรคระบาดจากหาดทรายแก้วมาอยู่ที่เขาวัง	-
พิธีสมโภชศาลหลักเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช		ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพ ใฝ่รักษาพระธาตุ
พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่	เหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักขัตร์	ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพ ใฝ่รักษาพระธาตุ

3.5.1 พิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช

พิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจัดขึ้นในวันที่ 11 เมษายนของทุกปี ณ พระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2561 และวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2562 พบว่ารูปแบบของพิธีกรรมทั้งสองปีคล้ายกัน พิธีกรรมโดยรวมมีรายละเอียดดังนี้

ก. การสร้างพิธีกรรม

จังหวัดนครศรีธรรมราชได้สร้างพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชในบริเวณสวนสาธารณะศรีธรรมมาโคกราช เมื่อ พ.ศ. 2546 เพื่อเป็นระลึกถึงพระมหากษัตริย์และแสดงความกตัญญูต่อผู้ที่ต่อกษัตริย์ผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมานายสวัสดิ์ กฤตรัชตพันธ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช พร้อมด้วยกลุ่มบุคคลที่มีส่วนในการสร้างพระราชานุสาวรีย์มีแนวคิดในการจัดพิธีบวงสรวงพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์และเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นเพื่อแสดงถึงความสำนึกในพระมหากษัตริย์ของพระองค์ที่ทรงมีต่อ

ชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยจัดในวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2553 ซึ่งเป็นวันคล้ายวันประดิษฐานพระราชานุสาวรีย์ (สวัสดิ์ กฤตราชตันทน์, **สัมภาษณ์**, 18 เมษายน 2561) พิธีกรรมในปีแรกมีเฉพาะพิธีพราหมณ์บวงสรวงพระราชานุสาวรีย์ ต่อมาจังหวัดนครศรีธรรมราชมอบให้เทศบาลนครนครศรีธรรมราชเป็นหน่วยงานดำเนินการจัดเป็นพิธีถวายราชสักการะ เมื่อ พ.ศ. 2557 จึงมีการนำพิธีนี้ไปผนวกอยู่ในงานประเพณีสงกรานต์ของเทศบาล เนื้อหาของพิธีถวายราชสักการะจึงถูกกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับประเพณีสงกรานต์ โดยให้มีการวางพานพุ่มสักการะพระราชานุสาวรีย์และการสงฆ์รูปจำลองพระเจ้าศรีธรรมโศกราชเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมด้วย แต่ปีถัดมาได้ตัดพิธีพราหมณ์ออกไป เพราะมีค่าใช้จ่ายสูง จนกระทั่งคณะพราหมณ์จากอำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช อาสาเข้ามาประกอบพิธีบวงสรวงให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เมื่อ พ.ศ. 2561 จึงมีพิธีพราหมณ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราชอีกครั้ง หลังจากนั้นเทศบาลนครศรีธรรมราชจึงยึดรูปแบบพิธีดังกล่าวมาเป็นแนวทางปฏิบัติสืบมา พิธีกรรมนี้จึงเป็นพิธีที่สร้างขึ้นใหม่โดยนำเหตุการณ์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนพระเจ้าศรีธรรมโศกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และสร้างเมืองนครศรีธรรมราช มาเป็นข้อมูลในการอธิบายที่มาของการประกอบพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงพระองค์

ข. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบในพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช ประกอบด้วย *ผู้จัดพิธีกรรม* ได้แก่ เทศบาลนครนครศรีธรรมราช เป็นเจ้าของโครงการและใช้งบประมาณของเทศบาลในการดำเนินงาน *ผู้ประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ พราหมณ์ประกอบพิธีบวงสรวงพระราชานุสาวรีย์ พระสงฆ์ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์และพุทธอภิเษกน้ำสรงรูปจำลองพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชหรือผู้แทนเป็นประธานในพิธี *ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม* ได้แก่ ตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนภาคประชาชน ที่มาร่วมวางพานพุ่มสักการะ และประชาชนทั่วไปที่ศรัทธาพระเจ้าศรีธรรมโศกราช *เครื่องประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ พานพุ่มดอกไม้ใช้ถวายสักการะพระราชานุสาวรีย์ รูปจำลองพระเจ้าศรีธรรมโศกราช และอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีสงฆ์ เครื่องบัตร์พลี สำหรับวางเครื่องเช่นสังเวศ เครื่องบวงสรวง ประกอบด้วย อาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ ธัญพืช และเหล้า เครื่องตกแต่งในพิธี ประกอบด้วย แจกันดอกไม้ประดับหน้าพระราชานุสาวรีย์ ต้นกล้วย ต้นอ้อย และฉัตรเจ็ดชั้น ส่วนวันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธี คือ วันที่ 11 เมษายน ตั้งแต่เวลา 07.09-09.30 น. ใช้พื้นที่ด้านหน้าพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช

ค. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

เมื่อถึงเวลาเริ่มพิธีกรรม ประธานในพิธีจุดธูปเทียนพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช พราหมณ์ประกอบพิธีบวงสรวงเบื้องหน้าพระราชานุสาวรีย์ เริ่มต้นอ่านโอองการ อัญเชิญเทวดา ประธานในพิธีและคณะปักธูปถวายเครื่องบวงสรวง พราหมณ์นำบูชาสักการะ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และถวายเครื่องบวงสรวง ประธานในพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้ พราหมณ์ลาเครื่อง บวงสรวง จากนั้นพระสงฆ์ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธีถวายสังฆทานธรรม ผู้แทนแต่ละหน่วยงานเชิญพุ่มดอกไม้สดขึ้นเวทีถวายเป็นเครื่องราชสักการะเบื้องหน้า พระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจนครบทุกหน่วยงาน ประธานในพิธีขึ้นสู่เวทีประดิษฐาน พระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช แล้วจึงสวมพวงมาลัยพระกรพระราชานุสาวรีย์ ประธานในพิธีวางพานพุ่มดอกไม้สด จุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย ต่อมาประธานในพิธีถวายราชสดุดี พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ความตอนหนึ่งว่า

พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงปกครองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่พุทธศักราช 1,700 เศษ เป็นต้นมา เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ปฐมวงศ์ มีคุณูปการอีกประการหนึ่ง คือ การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่หาดทรายแก้ว ข้าราชการถือสื่อเลื่องไปไกล พุทธบริษัทที่เลื่อมใสศรัทธา หลังไหลกันมา บูชาสักการะมิขาดสาย กลายเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและทรงประดิษฐาน เอาผ้าพระบฏห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์พิธีสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ และกลายมาเป็น ประเพณี “แห่ผ้าขึ้นธาตุ” สืบต่อมากระทั่งปัจจุบัน เป็นปูชนียสถานสำคัญที่ควรค่าแก่ การขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก

หลังจากนั้นคณะมนเธาห์รับบวงสรวงเบื้องหน้าพระราชานุสาวรีย์ เสร็จแล้ว ประธานในพิธีและผู้ร่วมพิธีร่วมสรงน้ำรูปจำลองพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 40 พิธีบวงสรวงพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราช

ภาพที่ 41 การถวายเครื่องราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราช

ง. ความหมายของพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีถวายราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราช ใช้บัตรพลี เครื่องบวงสรวง รวมถึงพานพุ่มดอกบัวสีขาวเป็นเครื่องถวายราชสักการะ โดยพานพุ่มดอกบัวสีขาวเป็นวัตถุสัญลักษณ์สื่อถึงราชวงศ์ปทุมวงศ์ของพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราชที่ปกครองนครศรีธรรมราชในอดีต ส่วนการบวงสรวงพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราช การถวายพานพุ่มดอกไม้ และการสรงน้ำรูปจำลองของพระองค์ เป็นการแสดงความเคารพบูชาพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราช โดยรวมพิธีกรรมนี้สื่อความหมายถึงการสรรเสริญบูชาพระองค์ในฐานะเจ้าเมือง

นครศรีธรรมราช อย่างไรก็ตามก็ดี พิธีกรรมนี้ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัด นครศรีธรรมราช แต่ผู้คนที่มาร่วมด้วยความศรัทธาต่อพระองค์จำนวนไม่มากนัก พิธีกรรมนี้จึงมี ลักษณะเหมือนพิธีของภาครัฐที่เป็นการถวายสักการะต่ออนุสาวรีย์ของบุคคลสำคัญมากกว่าเป็น พิธีกรรมของชุมชน

3.5.2 พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) จังหวัดนครศรีธรรมราช

พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) จัดขึ้นในวันเสาร์สุดท้ายของเดือนพฤษภาคม ณ อนุสาวรีย์หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2561 มีรายละเอียดดังนี้

ก. การสร้างพิธีกรรม

หลังจากการสร้างอนุสาวรีย์หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) เมื่อ พ.ศ. 2550 คณะกรรมการตาขุนพล ซึ่งจัดตั้งขึ้นมาเพื่อดูแลอนุสาวรีย์หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) มีแนวคิดที่จะ จัดพิธีบวงสรวงอนุสาวรีย์หมื่นไกรพลชั้น นายदनัย ราพิงนิตย์ (สัมภาษณ์, 31 สิงหาคม 2561) ปลัดเทศบาลตำบลขุนทะเล และประธานคณะกรรมการตาขุนพล เล่าว่า “ในอดีตชาวบ้านมีการทำบุญบูชาตาขุนพลและตาตุ่มปั่นบริเวณหาดทรายริมคลองเป็นประจำอยู่แล้ว แต่ต่อมาบริเวณ นั้นน้ำท่วมถึง จึงมีความคิดร่วมกันว่าเมื่อมีการสร้างอนุสาวรีย์หมื่นไกรพลชั้นอย่างเป็นทางการและ อนุสาวรีย์ก็มีพื้นที่พอสมควร ก็น่าจะมาจัดพิธีบวงสรวงตาขุนพลและตาตุ่มปั่นในพื้นที่ใหม่ พร้อมทั้งบวงสรวงพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชด้วย” พิธีกรรมนี้จัดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2553 ประกอบด้วย พิธีพราหมณ์บวงสรวง พิธีสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ การรำกลองยาวรอบอนุสาวรีย์ การมโนราห์บวงสรวง และการรำดาบบวงสรวง จากนั้นก็ได้ยึดรูปแบบดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการ จัดพิธีกรรมจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมนี้จึงเป็นพิธีที่สร้างขึ้นใหม่โดยนำตำนานหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ส่วนใหม่ที่เกิดจากการนำเหตุการณ์จากวรรณกรรมเรื่องพระนิพานโสทร ตอนพระเจ้า ศรีธรรมมาโคกราชอพยพไพร่พลหนีโรคระบาดจากหาดทรายแก้วมาอยู่ที่เขาวัง มาผนวกรวมกับ เรื่องเล่าเกี่ยวกับตาขุนพลที่ชาวตำบลขุนทะเล เชื่อกันว่าเป็นอารักษ์ของชุมชน มาใช้ในการอธิบาย ที่มาของการประกอบพิธีกรรม

ข. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น ประกอบด้วย ผู้จัดพิธีกรรม ได้แก่ คณะกรรมการตาขุนพลและเทศบาลตำบลขุนทะเล โดยใช้งบประมาณในการจัดงานจากเงินทำบุญใน ตู้เก็บเงินที่ศาลาอนุสาวรีย์หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ผู้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ พราหมณ์ประกอบ

พิธีบวงสรวง พระสงฆ์ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ และนายกเทศมนตรีตำบลขุนทะเลเป็นประธานในพิธี ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ได้แก่ ชาวตำบลขุนทะเล และผู้ศรัทธาหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ที่อาศัยอยู่นอกพื้นที่ เครื่องประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ภาพหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ภาพพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช และภาพหินในถ้ำน้ำวังศรีธรรมมาโศกราชที่เชื่อกันว่าเป็นหลักเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะบวงสรวง บายศรีต้นและบายศรีปากชาม เครื่องบวงสรวงประกอบด้วย อาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ ธัญพืช และเหล้า เครื่องตกแต่งในพิธี ประกอบด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย และฉัตร 9 ชั้น รวมถึงหัวหมูและสิ่งของต่าง ๆ ที่ประชาชนนำมาแก้บน ส่วนวันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธี คือ วันเสาร์สุดท้ายของเดือนพฤษภาคม ตั้งแต่เวลา 8.00-12.00 น. เนื่องจากคนไทยนิยมแก้บนในวันเสาร์และเลือกวันเสาร์สุดท้ายของเดือนพฤษภาคม เพราะเป็นช่วงเดือนที่ชาวบ้านเคยประกอบพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ตาขุนพลมาตั้งแต่อดีต พื้นที่ประกอบพิธีบริเวณอนุสาวรีย์ หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) เป็นพื้นที่เดียวกับที่ตั้งของศาลตาขุนพล ซึ่งเป็นศาลเพียงตาที่ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างขึ้นมาก่อนที่จะมีการสร้างอนุสาวรีย์

ค. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) เริ่มเวลา 8.00 น. กำหนดตำบลขุนทะเล จุดรูปเทียนบูชารูปเคารพหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) นายกเทศมนตรีตำบลขุนทะเลจุดรูปเทียนที่เครื่องบวงสรวง พราหมณ์เริ่มพิธีบวงสรวง ด้วยการอ่านโองการอัญเชิญเทวดา ประธานในพิธีและคณะปักธูปถวายเครื่องบวงสรวง พราหมณ์นำบูชาสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และถวายเครื่องบวงสรวงประธานในพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้ พราหมณ์ลาเครื่องบวงสรวง เสร็จแล้วพระสงฆ์ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์และการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่พระสงฆ์ที่ชาวบ้านศรัทธาและคณะกรรมการตาขุนพลที่เสียชีวิต ต่อมาตัวแทนผู้เข้าร่วมพิธีถวายภัตตาหารเพล แล้วจึงมีการรำดาบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) เป็นอันเสร็จพิธีบวงสรวง หลังจากนั้นมีการเปิดตู้เก็บเงินในศาลาหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) เพื่อนับเงินทำบุญในรอบปีและนำมาเก็บไว้ใช้ในการจัดพิธีบวงสรวงในปีถัดไป ช่วงค่ำมีการแสดงหนังตะลุงถวายหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) เพื่อแก้บน

ง. ความหมายของพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมใช้เครื่องบวงสรวงประกอบด้วยอาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ ธัญพืชและเหล้า สื่อถึงการบวงสรวงเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนนับถือ ขณะที่การบายศรีต้นและการใช้ฉัตรเก้าชั้นเป็นเครื่องตกแต่งในพิธีสื่อถึงเครื่องบูชาพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช ในฐานะกษัตริย์ที่กลายเป็นเทพ ส่วนการประกอบพิธีบวงสรวงเป็นการแสดงความเคารพบูชาหมื่นไกรพลชั้น พิธีสงฆ์เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ตาขุนพลตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

การถวายของแก่นันเป็นการตอบแทนที่ได้รับสิ่งที่หวังตามที่บนบานไว้ การรำดาบวงสรวงเชื่อว่าจะทำให้หมื่นไกรพลชั้นดีพึงพอใจ ตามตำนานที่ระบุว่าท่านเป็นทหารของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกษราช โดยรวมพิธีกรรมนี้แม้ผู้จัดงานจะพยายามหลอมรวมเรื่องราวเกี่ยวกับหมื่นไกรพลชั้นดีในวรรณกรรม เรื่องพระนิพนพานโสตรกับความเชื่อเรื่องตาขุนพลของชาวตำบลขุนทะเลเข้าด้วยกัน แต่ผู้เข้าร่วมพิธีซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวตำบลขุนทะเลยังเห็นว่าพิธีกรรมนี้เป็นการทำบุญให้แก่ตาขุนพล ซึ่งเป็นอารักษ์ของชุมชน มากกว่าที่จะเป็นการบูชาหมื่นไกรพลชั้นดีที่เป็นทหารของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกษราช ดังที่นางสาย โอราแสง (สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2561) ชาวตำบลขุนทะเล ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวว่า “ตอนนี้ยายอายุ 90 ปีแล้ว ตั้งแต่จำความได้ก็มีการทำบุญให้แก่ตาขุนพลอยู่แล้ว เป็นการนิมนต์พระมารับเพล แต่คนไม่มากขนาดนี้ ยายมาเกือบทุกปี มาทำบุญให้ตาขุนพล”

ภาพที่ 42 รูปเคารพหมื่นไกรพลชั้นดี (ตาขุนพล)

ภาพที่ 43 พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้นธ (ตาขุนพล)

3.5.3 พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช

พิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช จัดในช่วงวันที่ 1-5 สิงหาคมของทุกปี ณ ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนาม พิธีกรรมนี้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2560 และครั้งที่สองวันที่ 31 กรกฎาคม และวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2561 พบว่ารูปแบบของพิธีกรรมทั้งสองปีคล้ายกัน พิธีกรรมโดยรวมมีรายละเอียดดังนี้

ก. การสร้างพิธีกรรม

ชาวนครศรีธรรมราชมีแนวคิดในการสร้างศาลหลัก เมื่อ พ.ศ. 2530 จึงประกอบพิธีอัญเชิญจตุคามรามเทพที่เชื่อกันว่าเป็นเทพที่คอยเฝ้ารักษาพระธาตุของพระพุทธเจ้าที่ประดิษฐานอยู่ในพระบรมธาตุเจดีย์มาสถิตที่หลักเมืองเพื่อช่วยปกป้องรักษาเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ต่อมาเกิดกระแสการสร้างวัตถุมงคลและรูปเคารพจตุคามรามเทพจตุคามในช่วง พ.ศ. 2549-2550 ส่งผลให้ผู้คนนิยมมาสักการะศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่เชื่อว่าจตุคามรามเทพสถิตอยู่ เทศบาลนครนครศรีธรรมราชจึงได้ร่วมกับชมรมพระเครื่องนครศรีธรรมราชจัดงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2556 ประกอบด้วยพิธีพราหมณ์บวงสรวงศาลหลักเมือง พิธีสงฆ์สมโภชศาลหลักเมือง นิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของหลักเมืองและองค์พ้อจตุคามรามเทพ การแสดงแสงเสียง พิธีเทกระจาด และตลาดนัดพระเครื่อง

นายโกเมศ วิชาญภูติพงษ์ (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2560) ประธานชมรมพระเครื่องนครศรีธรรมราช เล่าว่า “การจัดงานสมโภชศาลหลักเมืองครั้งแรก เทศบาลนครนครศรีธรรมราชได้มาปรึกษากับทางชมรมพระเครื่องนครศรีธรรมราชเรื่องรูปแบบของงาน ทางชมรมได้ให้คำแนะนำ

ไปว่า ควรจะมีทั้งพิธีสงฆ์สมโภชศาลหลักเมือง พิธีพราหมณ์บวงสรวง และพิธีเทกระเจาดให้ทาน เทศบาลจึงนำไปเป็นแนวทางในการจัดงาน” หลังจากนั้นเทศบาลนครนครศรีธรรมราชก็ได้ยึดรูปแบบของงานในปีแรกมาเป็นแนวทางในการจัดงานสืบเนื่องกันมา พิธีกรรมนี้ถือได้ว่าเป็นพิธีที่สร้างขึ้นมาใหม่โดยนำความเชื่อเกี่ยวกับจตุคามรามเทพมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ข. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย *ผู้จัดพิธีกรรม* ได้แก่ เทศบาลนครศรีธรรมราช ร่วมกับชมรมพระเครื่องนครศรีธรรมราช หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยในช่วง พ.ศ. 2556-2559 ใช้งบประมาณของเทศบาลเป็นหลัก ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2559-2561 ได้รับการสนับสนุนจากนายวิชัย ศรีวัฒนประภา อดีตประธานบริษัททิงทาวเวอร์ ซึ่งเข้ามาร่วมบูรณะศาลหลักเมืองในช่วงปีดังกล่าว *ผู้ประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ พราหมณ์ประกอบพิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง *ผู้จัดพิธีบวงสรวง* ในแต่ละรอบเป็นประธานในพิธี *ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม* ได้แก่ คณะของผู้จัดพิธีบวงสรวง และประชาชนผู้ศรัทธาศาลหลักเมือง *เครื่องประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ บายศรีต้นและบายศรีปากชาม เครื่องบวงสรวง ประกอบด้วย อาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ ธัญพืช และเหล้า เครื่องตกแต่งในพิธี ประกอบด้วย ต้นกล้วย ต้นอ้อย และฉัตร 9 ชั้น *วันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม* คือ วันที่ 1-5 สิงหาคมของทุกปี ตั้งแต่ 9.00-12.00 น. ประกอบพิธีภายในบริเวณศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช

ค. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

งานสมโภชศาลหลักเมืองประกอบด้วย 2 พิธีกรรม ได้แก่ พิธีพระสงฆ์เป็นการเจริญพระพุทธมนต์สมโภชศาลหลักเมืองจัดในวันแรกของงาน และพิธีพราหมณ์เป็นการบวงสรวงศาลหลักเมืองในช่วงเช้าตั้งแต่วันแรกถึงวันที่สี่ของงานสมโภชศาลหลักเมือง กล่าวเฉพาะพิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง ผู้ประสงค์ที่จะประกอบพิธีต้องแจ้งต่อเทศบาลนครนครศรีธรรมราชเพื่อจองวันที่จะประกอบพิธีล่วงหน้า การบวงสรวงศาลหลักเมืองก็เพื่อความ เป็นสิริมงคลของประธานในพิธี และคณะ เริ่มต้นด้วยประธานในพิธีจุดธูปเทียนบูชาศาลหลักเมือง จากนั้นผูกผ้าสีชมพูที่เสาหลักเมือง ถวายพวงมาลัย ประธานในพิธีจุดธูปเทียนมงคลบูชาเทพยดา แล้วกลับไปนั่งประจำที่ พราหมณ์อ่าน ไฉนการอัญเชิญเทวดา ประธานในพิธีและคณะปักธูปถวายเครื่องบวงสรวง พราหมณ์นำบูชาสักการะ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และถวายเครื่องบวงสรวง ประธานในพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้ พราหมณ์ลา เครื่องบวงสรวง เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 44 ประธานในพิธีผูกผ้าบูชาเสาหลักเมืองนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 45 พราหมณ์ประกอบพิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช

ง. ความหมายของพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีบวงสรวงศาลหลักเมืองใช้บายศรีตั้งสื่อถึงการบูชาเทพและใช้ฉัตร 9 ชั้นเป็นเครื่องตกแต่งในพิธีสื่อถึงการบูชากษัตริย์ ส่วนการประกอบพิธีบวงสรวงเป็นการแสดงความเคารพบูชาศาลหลักเมืองที่เชื่อกันว่าจตุคามรามเทพสถิตอยู่ พราหมณ์เล็ก เขาเหมน (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2561) ทำหน้าที่ประกอบพิธีบวงสรวงกล่าวว่า “องค์พ่อจตุคามรามเทพศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เป็นพระเสื่อเมืองพระทรงเมืองที่มีเชื้อสายกษัตริย์ของเมืองนครศรีธรรมราช การจัดเครื่องบวงสรวงต้องใช้ราชวัตรฉัตรธงเก้าชั้น บายศรีตั้งก็ใช้เก้าชั้น ท่านเป็นเทพที่มีเชื้อสายกษัตริย์จึงต้องใช้เครื่องบวงสรวงที่ต่างจากเทพทั่วไป” ขณะที่นางจริภรณ์ รัตนสุภา

อายุ 42 ปี (สัมภาษณ์, 3 สิงหาคม 2561) ผู้เข้าร่วมพิธี กล่าวว่า “ศาลหลักเมืององค์พ่อจตุคามรามเทพเป็นเสมือนพ่อของเมืองที่คอยคุ้มครองช่วยเหลือชาวนครศรีธรรมราช การขอพระจากศาลหลักเมืองจึงเป็นเหมือนการขอพรจากพ่อของเรา” โดยรวมพิธีนี้จึงสื่อความหมายว่าเป็นการบูชาจตุคามรามเทพซึ่งเป็นเจ้าเมืองที่กลายเป็นเทพคอยคุ้มครองดูแลเมืองนครศรีธรรมราช

3.5.4 พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่

พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จัดขึ้นในวันที่ 28 พฤษภาคมของทุกปี ณ ลานบริเวณรูปเคารพองค์พ่อจตุคามรามเทพ เทศบาลเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2561 มีรายละเอียดดังนี้

ก. การสร้างพิธีกรรม

เทศบาลเมืองกระบี่สร้างองค์พ่อจตุคามรามเทพขนาดใหญ่ที่สุดประเทศไทยเมื่อ พ.ศ.2550 เพื่อเป็นการเสริมดวงเมืองและแสดงถึงความเป็นมาของเมืองกระบี่ที่เชื่อมโยงกับอาณาจักรนครศรีธรรมราช ด้วยเชื่อว่ากระบี่คือเมืองบันทายสมอมิตราประจำเมืองคือตราลิงในระบบ 12 เมืองนักษัตร ประกอบกับความเชื่อที่ว่าจตุคามรามเทพคือพระชาติหนึ่งของพระเจ้าจันทร์ภาณุกษัตริย์พระองค์ที่ 2 ของราชวงศ์ศรีธรรมไตรราช พระเจ้าจันทร์ภาณุจึงเป็นเสมือนกษัตริย์ปกครองเมืองกระบี่ในอดีต ต่อมาเทศบาลเมืองกระบี่ได้จัดพิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพเป็นประจำทุกปี โดยมีทั้งการบวงสรวงถวายเครื่องสักการะ การสวดธรรมจักรกับปวัตตสูตร และการไหว้ศาลโต๊ะอาดัม ซึ่งเชื่อว่าเป็น “อารักษ์พื้นที่” หรือ “เจ้าที่” คอยดูแลพื้นที่สำนักงานเทศบาลเมืองกระบี่ นายกิตติศักดิ์ ภูเก้าล้วน (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2561) นายกเทศบาลเมืองกระบี่ กล่าวถึงการบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพว่า “การบูชาองค์พ่อจตุคามรามเทพด้วยความเชื่อที่ว่าท่านคือผู้สร้างเมืองกระบี่ การบูชาไม่ได้หวังว่าจะให้เกิดโชคลาภใดๆ เพียงขอให้องค์พ่อช่วยคุ้มครอง ช่วยดลบันดาลให้เมืองกระบี่ร่มเย็น ทำมาหากินต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ” พิธีนี้เป็นพิธีที่เกิดขึ้นใหม่จากการนำเรื่องราวเกี่ยวกับเมือง 12 นักษัตรจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการอธิบายที่มาในการประกอบพิธีกรรมและนำความเชื่อเกี่ยวกับจตุคามรามเทพมาใช้ในพิธีกรรมด้วย

ข. องค์ประกอบของพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ ประกอบด้วย *ผู้จัดพิธีกรรม* ได้แก่ เทศบาลเมืองกระบี่ โดยใช้งบประมาณของเทศบาลในการดำเนินการ *ผู้ประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ พราหมณ์ประกอบพิธีบวงสรวง พระสงฆ์ประกอบพิธีเจริญพระพุทธมนต์ นายกเทศมนตรีเมืองกระบี่เป็นประธานในพิธี *ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม* ได้แก่ พนักงานเทศบาลเมืองกระบี่ ตัวแทนจากชุมชน

ต่าง ๆ ภายในเขตเทศบาลเมืองกระบี่ *เครื่องประกอบพิธีกรรม* ได้แก่ บายศรีต้นและบายศรีปากชาม เครื่องบวงสรวง ประกอบด้วย อาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ ธัญพืช และเหล้า สร้อยลูกปัดที่เปลี่ยนให้แก่องค์พ่อจตุคามรามเทพ *วันเวลาและพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม* คือ วันที่ 28 พฤษภาคมของทุกปี เวลา 8.00-12.00 น. ประกอบพิธีกรรมบริเวณลานด้านหน้ารูปเคารพองค์พ่อจตุคามรามเทพ

ค. ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม

พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ เริ่มเวลา 8.00 น. นายกเทศมนตรี คณะผู้บริหาร และพนักงานเทศบาลเมืองกระบี่ พร้อมกันที่ศาลใต้ะอาดัม ที่ตั้งอยู่ภายในเขตเทศบาลเมืองกระบี่ จากนั้นทำพิธีสักการะศาลใต้ะอาดัม ต่อด้วยพิธีพราหมณ์บวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ เริ่มด้วยประธานในพิธีจุดธูปเทียนมงกุฎบูชาเทพยดาและบูชาองค์พ่อจตุคามรามเทพ พราหมณ์อ่าน ไฉลองการอัญเชิญเทวดา ประธานในพิธีและคณะปักธูปถวายเครื่องบวงสรวง พราหมณ์นำบูชาสักการะ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และถวายเครื่องบวงสรวง ประธานในพิธีโปรยข้าวตอกดอกไม้ พราหมณ์ลาเครื่องบวงสรวง ต่อมาประธานในพิธีเปลี่ยนสร้อยลูกปัดให้แก่องค์พ่อจตุคามรามเทพ คณะมนโรร่าห์รำถวายถวายองค์พ่อ หลังจากนั้นประธานในพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีเดินไปยังสำนักงานเทศบาลเมืองกระบี่ เพื่อไปร่วมพิธีสงฆ์ โดยมีพระสงฆ์ 9 รูป สวดธรรมจักรกัปปวัตนสูตร จากนั้นประธานในพิธีถวายภัตตาหารเพล เป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 46 พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ

ภาพที่ 47 การเปลี่ยนสร้อยลูกปัดให้แก่องค์พ่อจตุคามรามเทพ

ง. ความหมายของพิธีกรรม

ในการประกอบพิธีกรรมใช้บายศรีต้นสี่ถึงการบูชาเทพ เครื่องบวงสรวง ทั้งอาหารคาวหวาน ผลไม้ และธัญพืช เป็นเครื่องบูชาองค์พ่อจตุคามรามเทพและเจ้าที่เจ้าทาง การประกอบพิธีบวงสรวงเป็นการแสดงความเคารพบูชาขององค์พ่อจตุคามรามเทพ การนำมนตราที่ถวาย องค์พ่อเป็นการทำให้องค์พ่อพึงพอใจ ส่วนการเปลี่ยนสร้อยลูกปัดให้แก่องค์พ่อจตุคามรามเทพ เป็นเสมือนการเปลี่ยนเครื่องทรงให้แก่รูปเคารพ เหตุที่ใช้สร้อยลูกปัดอาจเพราะกระบี่เป็นเมืองที่มีการชกมวยลูกปัดโบราณจำนวนมากในพื้นที่ ลูกปัดจึงเป็นสัญลักษณ์หนึ่งที่สื่อถึงเมืองกระบี่ โดยรวม พิธีนี้จึงสื่อความหมายว่าการบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพเป็นการบูชาเจ้าเมืองผู้ปกครองเมือง กระบี่มาตั้งแต่โบราณ อย่างไรก็ตาม ด้วยผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นพนักงานเทศบาลเมืองกระบี่และตัวแทนชุมชนต่าง ๆ ในเขตเทศบาลทำให้พิธีนี้เป็นการทำบุญและบวงสรวงเพื่อความเป็นสิริมงคล ให้แก่เทศบาลเมืองกระบี่มากกว่าที่จะเป็นพิธีกรรมของชุมชน

โดยสรุป จากที่ผู้วิจัยกล่าวมาในบทนี้ทำให้เห็นว่า ในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณี เช่น ตำนาน ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมมาใช้ในหลายลักษณะ ทั้งการสืบทอด การรื้อฟื้น การประยุกต์ การผลิตซ้ำ ตลอดจน การตีความและสร้างความหมายใหม่ โดยพบว่าคติชนเดิมที่มีการนำมาใช้มากที่สุดคือตำนาน พระบรมธาตุเจดีย์ รองลงมาคือความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ตามลำดับ

อาจเพราะตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มีความหลากหลาย อยู่ในความทรงจำของผู้คน และมีความสำคัญต่อกลุ่มคน จึงปรากฏการเลือกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยหลายประเภท ได้แก่ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอด รื้อฟื้นจากคติชนเดิม ประยุกต์ ผลิตซ้ำจากบางส่วน รวมถึงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ กระนั้นก็ตามบางครั้งคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมร่วมสมัยเกิดจากการนำคติชนเดิมมาใช้หลายแบบ ทำให้คติชนบางชนิดมีลักษณะคาบเกี่ยวกัน ยากที่จะจำแนกออกเป็นประเภทอย่างชัดเจน บทต่อไป ผู้วิจัยจะนำข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เหล่านี้มาศึกษาวิธีการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย พร้อมทั้งวิเคราะห์วิถีคิดของกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนมาใช้ในบริบทดังกล่าว

บทที่ 4

วิธีการและวิธีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยมีลักษณะเป็นการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ในบริบทใหม่ในสังคมปัจจุบัน คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์จึงเข้าข่ายเป็น “คติชนสร้างสรรค์” ดังที่กล่าวมาโดยลำดับ การศึกษา “คติชนสร้างสรรค์” ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์และสังเคราะห์วิธีการและวิธีคิดในการประยุกต์คติชนมาในบริบทนั้น ๆ โดย “วิธีการ” จะแสดงลำดับขั้นตอนในการนำคติชนมาใช้ ขณะที่ “วิธีคิด” จะบ่งบอกถึงความคิดของผู้คนที่อยู่เบื้องหลังการกระทำดังกล่าว ดังนั้น การศึกษาปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในแง่นี้จะทำให้เห็นภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่นำหลักเหตุผลและประสบการณ์ในชีวิตมาใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงของสังคม (สุริยา สมุทรคุปต์ และคณะ, 2540: 15)

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาวิธีการและวิธีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย โดยนำข้อมูลคติชนประเภทต่าง ๆ จากบทที่ 3 มาวิเคราะห์วิธีการนำคติชนมาปรับใช้ตามทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” เพื่อที่แสดงให้เห็นว่าผู้ที่ศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์เลือกคติชนในสังคมประเพณีประเภทใดมาใช้บ้าง วิธีการนำมาใช้เป็นไปในลักษณะใด และการนำมาใช้ก่อให้เกิดผลอย่างไรบ้าง จากนั้นจะสังเคราะห์วิธีคิดที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนแต่ละประเภทมาใช้ดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1 วิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

จากข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย พบการนำคติชนในสังคมประเพณี 3 ประเภทหลัก ๆ มาใช้ ได้แก่ ตำนาน ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรม ทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์หลายประเภท จำแนกตามวิธีการนำคติชนเดิมมาใช้ ได้แก่ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอด รื้อฟื้นจากคติชนเดิม ประยุกต์ และผลิตซ้ำ รวมถึงคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 13 ตารางแสดงการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

ประเภทของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ / การนำคติชนเดิมมาใช้	การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้	การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้	การนำประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้
1. คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม	√	√	
2. คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่รื้อฟื้นจากคติชนเดิม		√	√
3. คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประยุกต์จากคติชนเดิม		√	√
4. คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากบางส่วนของคติชนเดิม	√	√	√
5. คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่	√	√	

จากตารางข้างต้น ผู้วิจัยขออธิบายโดยจำแนกเป็นหัวข้อต่าง ๆ โดยลำดับ ดังนี้

4.1.1 การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้

การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยมี 3 วิธีการย่อย กล่าวคือ การนำอนุภาค เนื้อเรื่องบางตอน หรือการนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้

4.1.1.1 การนำอนุภาคในตำนานมาใช้

อนุภาคเป็นส่วนประกอบที่เล็กที่สุดในเรื่องเล่าและมีลักษณะพิเศษทำให้เกิดการจดจำ ผู้วิจัยพบวิธีการนำอนุภาคตัวละครฟังก์ชันที่มีความเก่งกาจในการสู้รบและการนำอนุภาคของวิเศษเงินตราชะโม่จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ 2 ลักษณะ ได้แก่ การนำอนุภาคมาใช้โดยยังคงความหมายเดิม และการนำอนุภาคมาตีความและให้ความหมายใหม่

4.1.1.1.1 การนำอนุภาคมาใช้โดยยังคงความหมายเดิม

การนำอนุภาคของวิเศษจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้โดยยังคงความหมายเดิมทำให้ความวิเศษของอนุภาคดังกล่าวได้รับการสืบทอดในสังคมร่วมสมัย ดังกรณีการนำอนุภาค

ของวิเศษเงินตรา “นะโม” หรือ “นอโม” มาใช้ในการสร้างวัดมุงมลหวั่นะโม ด้านหลังเป็นรูปพระบรมธาตุเจดีย์ จัดสร้างโดยวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เมื่อ พ.ศ. 2558

อนุภาคของวิเศษเงินตรานะโมปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสทร กล่าวไว้ว่า เงินตรานะโมเป็นของวิเศษที่พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทำขึ้นตามคำแนะนำของพระมหาเถรผู้สำเร็จจรหันต์เพื่อกำจัดโรคระบาดให้หายไปจากเมือง โดยการนำหินมาแกะเป็นตรานะโม แล้วเอาตราไปตอกบนเงินเฟื้อง จากนั้นนำเงินตรานะโมไปใส่ในภาชนะที่บรรจุน้ำ แล้วจึงประกอบพิธีปลุกเสกเป็นน้ำพระพุทธรมนต์นำไปรดผู้ที่เป็นไข้และรดตามบ้านเรือนที่มีโรคระบาด ดังข้อความว่า

	จิงพระมหาเถร
ตอบคำภูเบนทร์	ความทุกข์พระยา
มหาบพิตร	เร่งคิดเถิดหนา
เอาไกรลาสมา	ตอกตรานะโม
	เป็นเฟื้องพุกัน
ด้วยรัตนัน	อายุพระภู
ศักราชเท่าใด	ท้าวไทเจ้ากู
ท้าวให้บาคู	เสกน้ำมนต์หนา
	ใส่ในกระออมทอง
รดผู้ไข้ลอง	แลบพิตรอา
ให้รดเรือนร้าน	บ้านช่องเคหา
เดชะบุญญา	จะมาหายไว

(พระนิพพานโสทร, 2528: 247)

ข้อมูลเกี่ยวกับเงินตรานะโมยังปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตอนราชวงศ์เพชรบุรีมาช่วยฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทรไทย ความตอนหนึ่งว่า “พญาศรีธรรมโศกก็ทูลพระกรุณาว่าเมืองท่าทองใต้หล้าฟ้าเขียวนี้ยากเงินทอง ข้าพระเจ้าพระบาทอยู่หวั่นจะขอทำเงินเล็กปิดตรานะโมประจำแต่นี้เมื่อไป แลพระเจ้าอยู่หวั่นมีพระกรุณา ให้ทำเงินเล็กปิดตราประจำแต่นี้ไปเมื่อหน้า แลพระเจ้าอยู่หวั่นเร่งพญาศรีธรรมโศกให้ออกไปตั้งเมืองให้เสร็จ ก็เร่งให้ทำพระมหาธาตุให้แล้วเสร็จ” (กรมศิลปากร, 2560: 187) หมายความว่าในสมัยหนึ่งก็มีการนำตรานะโมมาตอกบนเหรียญเพื่อเป็นสัญลักษณ์เป็นเงินตราที่ใช้ในเมืองนครศรีธรรมราชด้วย

ข้อมูลทั้งจากสองแหล่งข้างต้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชวลิต อังวิทยาธร ที่ว่า เงินตราณะโมที่น่าจะมีอายุมากที่สุดมีลักษณะคล้ายเมล็ดข้าวสาร พบในอำเภอกุพกาภรณ์ จังหวัด นครศรีธรรมราช ซึ่งพื้นที่ที่พบจารึกหุบเขาช่องคอย กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 บริเวณนี้อาจเป็นที่แสวงบุญของฮินดูศาสนิกชนไศวนิกายมาก่อน ประกอบกับบนเมล็ดมีสัญลักษณ์ คล้ายกับอักษรปัลลวะที่ปรากฏบนจารึกหลักที่ 23 พบที่วัดเสมาเมือง อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 14 มีเนื้อหากล่าวถึงเจ้ากรุงศรีวิชัยผู้เปรียบตั้ง พระวิษณุองค์ที่ 2 ในศาสนาฮินดู จึงสันนิษฐานว่าเงินตราณะโมที่พบในนครศรีธรรมราชในยุคแรก น่าจะสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 เพื่อเป็นเครื่องรางของขลังเนื่องในศาสนาฮินดูที่นำติดตัวไป ได้และใช้เป็นเงินตราในท้องถิ่น (ชวลิต อังวิทยาธร, 2551: 18)

เชื่อกันว่าสมัยต่อมาได้มีการนำรูปแบบของเงินตราณะโมนิตเมล็ดข้าวสารมาเป็น แบบอย่างในการผลิตเงินตราณะโมทั้งในรูปแบบคล้ายขี้หนูและรูปแบบคล้ายตาไก่ โดยนำแบบ ตัวอักษรมาดอกลงบนเหรียญเช่นเดิม แต่ลักษณะของตัวอักษรเริ่มเปลี่ยนไป เงินตราณะโมในสมัยนั้น น่าจะผลิตขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการซื้อขายสินค้า ขณะเดียวกันก็ยังคงมีความศักดิ์สิทธิ์ใช้ในการ ประกอบพิธีไล่แม่มด เพื่อขับไล่ไข้พิษไข้ห่าและล้างเสนียดจัญไรออกจากเมืองด้วย

วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ อธิบายลักษณะของพิธีไล่แม่มดไว้ว่า เนื่องจากในอดีตชาวนครศรีธรรมราชประสบความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติและโรคระบาดอยู่เป็นประจำ ขณะนั้นกิจการทางการแพทย์ยังไม่เจริญจึงไม่ทราบสาเหตุของโรคภัยอย่างแท้จริง ชาวเมืองต้องอยู่ ด้วยความหวาดกลัวอยู่ตลอดเวลา จึงได้หาทางแก้ไขโดยการนำพิธีการขับไล่ผีของลังกามาเป็น แบบอย่าง โดยการนำนวลโหลหามาหลอมรวมเพื่อทำเหรียญตราณะโม จากนั้นพระสงฆ์จะสวด พระพุทธคุณ ขณะพราหมณ์จะอ่านพระเวทย์กฤตยาคุณ สรรเสริญและบูชาเทวดา ต่อมาจึงนำเหรียญ ตราณะโมไปเข้าพิธีสวดอาภูนาโดยพระสงฆ์และพราหมณ์ แล้วจึงนำเหรียญตราณะโมไปฝัง ไปโปรย รอบเมือง และส่วนที่เหลือแจกจ่ายให้แก่ชาวเมืองไว้ป้องกันภัยอันตราย เมื่อประกอบพิธีเสร็จเชื่อกันว่า บ้านเมืองจะมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง เพราะสิ่งชั่วร้ายถูกไล่ออกจาก เมืองไปแล้ว (วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ, 2521: 228-230) เหตุดังกล่าวทำให้ชาวนครศรีธรรมราช นิยมนำรูปแบบของเงินตราณะโมมาสร้างวัตถุมงคลสืบมา

การนำอนุภาคของวิเศษเงินตราณะโมที่ปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ ในการสร้างวัตถุมงคลหัวนะโม ด้านหลังเป็นรูปพระบรมธาตุเจดีย์ จึงเป็นการนำความวิเศษของ เงินตราณะโมที่เล่ากันว่าสามารถช่วยป้องกันและขจัดโรคร้ายให้หายไปได้มาใช้ในความหมายใกล้เคียง กับที่ปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ โดยสื่อความหมายว่าวัตถุมงคลหัวนะโม วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร สามารถช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ขณะแถมุมที่กล่าวว่าเงินตราณะโมเป็นเงินที่ใช้ ซื้อขายสินค้าในอดีตกลับไม่ได้รับการกล่าวถึง กรณีนี้จึงแสดงให้เห็นถึงการเลือกนำความวิเศษของ

อนุภาคเงินตราโลหะจากตำนานมานำเสนอเพื่อทำให้ห้วงระโมที่สร้างขึ้นใหม่มีความศักดิ์สิทธิ์ในโลกปัจจุบัน

ผู้วิจัยยังพบว่า ผู้ที่ให้เช่าบูชาห้วงระโมในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้นำเรื่องเล่าที่กล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชนำน้ำพระพุทธมนต์ไปรดผู้ที่ป่วยไข้และนำเงินตราโลหะไปหว่านรอบเมืองเพื่อกำจัดโรคระบาดในอดีตมาอ้างอิง เพื่อยืนยันว่าวัตถุมงคลที่ให้เช่าบูชาเป็นของแท้ที่ได้มาจากการขุดพบในชั้นดินและเป็นวัตถุมงคลที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชหว่านไว้ในครั้งนั้น อันเป็นวิธีการที่ทำให้วัตถุมงคลมีอัตราค่าเช่าบูชาสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเป็นมาของเงินตราโลหะดังกล่าวก็เป็นประเด็นที่น่าพิจารณา เพราะพิสูจน์ได้ยากว่าเงินตราโลหะนั้นสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชหรือสร้างขึ้นในสมัยหลัง

น่าสนใจว่าเมื่อเกิดการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ไปทั่วโลก เมื่อ พ.ศ. 2563 จนมีผู้ติดเชื้อ ผู้ป่วย และผู้เสียชีวิตจำนวนมาก ปรากฏการนำความเชื่อเกี่ยวกับการใช้เงินตราโลหะกำจัดโรคระบาดมากล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง ทั้งมีการจัดสร้างวัตถุมงคลห้วงระโมหลายรุ่นแจกจ่ายให้แก่บุคลากรทางการแพทย์เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่และให้บุคคลทั่วไปได้เช่าบูชาตามความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาว่าวัตถุมงคลนี้สามารถช่วยป้องกันโรคภัยต่าง ๆ ได้ แสดงให้เห็นว่าอนุภาคของวิเศษและความเชื่อเรื่องเงินตราโลหะได้รับการนำมาผลิตซ้ำเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจของผู้คนอยู่เสมอ

ภาพที่ 48 ภาพข่าวผู้ใหญ่อยิ้ม เรื่องดิษฐ์ มอบวัตถุมงคลห้วงระโม ผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ไปให้ ปลัดกระทรวงสาธารณสุข เพื่อมอบเป็นขวัญกำลังใจแก่บุคลากรทางการแพทย์ทั่วประเทศ

ที่มา <https://www.banmuang.co.th/news/region/186325>

4.1.1.1.2 การนำอนุภาคมาตีความและสร้างความหมายใหม่

การนำลักษณะพิเศษของอนุภาคตัวละครมาตีความและให้ความหมายใหม่ทำให้อนุภาคตัวละครดังกล่าวมีความหมายต่างไปจากเดิม ดังเช่นการนำอนุภาคตัวละครพังพการมาใช้ในการสร้างวัดถมุงคลเหริยพระปิตดาพังพภาพ พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหู รุ่งรวย รวย รวย เมื่อ พ.ศ. 2559

อนุภาคตัวละครพังพการปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช บันทึกไว้ว่า เด็กชายคนหนึ่งเกิดในครอบครัวยากจนที่บ้านพะเตียน วันหนึ่งพ่อแม่ไปทำนาจึงนำลูกชายไปด้วย โดยผูกเปลไว้กับต้นไม้แล้วให้ลูกนอนในเปลนั้น ปรากฏว่ามีงูนำลูกแก้วมาใส่ไว้ในเปล สองสามีภรรยา จึงตั้งชื่อลูกว่าพังพการ เด็กชายพังพการเติบโตใหญ่ขึ้นมามีกำลังเหนือกว่าเด็กอื่น ๆ ครั้งหนึ่งเล่นกับเพื่อน ๆ สัญญากันว่าใครแพ้จะต้องถูกตบที่ทำด้วยไม้กาเข (พันธุ์ไม้เนื้ออ่อนชนิดหนึ่ง) ตัดหัวเด็กคนหนึ่งแพ้ พังพการจึงลงโทษ ทำให้เด็กคนนั้นเสียชีวิตจริง พ่อแม่ของเด็กที่เสียชีวิตจึงนำเรื่องไปแจ้งแก่กรมเมือง พ่อแม่นำพังพการไปอธิบายข้อเท็จจริง พร้อมนำแก้วไปถวายพระยา พระยาจึงรับไว้เป็นบุตร ต่อมาเมืองชวยกทัพมารุกราน พระยาให้พังพการออกไปรบ พังพการสามารถฆ่าพวกชวตายจำนวนมาก จนแตกทัพหนีไป พระยาจึงแบ่งเมืองให้พังพการฝ่ายหนึ่ง

น่าสังเกตว่าตำนานพังพการในตอนกำเนิดคล้ายกับตำนานหลวงพ่อดวง ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระเกจิอาจารย์รูปสำคัญของภาคใต้ เล่าว่า “กุมารน้อยถือกำเนิดในครอบครัวชวานา วันหนึ่งมารดาไปนาจึงผูกเปลไว้ใต้ต้นหว้า บังเกิดงูจงอางเลื้อยมาขดพันในเปล มารดาและชาวบ้านที่เห็นต่างตกใจ ร้องบนบานเทพารักษ์ให้ช่วย ครั้นงูเลื้อยไปมาดูเห็นลูกแก้ววางอยู่กับกุมารน้อยในเปล” การปรากฏเหตุการณ์ตอนงูคายแก้วร่วมกันของตำนานทั้งสองเรื่องสื่อถึงความเป็นผู้มีบุญมากำเนิดตำนานพังพการในวัยเยาว์ยังคล้ายกับตำนานพระเจ้าสายน้ำผึ้ง เล่าว่า ครั้งกษัตริย์ครองกรุงอยุธยา สิ้นพระชนม์ลงไม่มีรัชทายาทสืบสันตติวงศ์ บรรดาอำมาตย์จึงปรึกษากันหาคนดีมีบุญมาเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยให้เสี้ยมทายเรือพระที่นั่ง เรือพระที่นั่งนั้นก็ลอยไปจอดกลางทุ่งนาแห่งหนึ่งซึ่งเด็กเลี้ยงควายกำลังเล่นกันอยู่ เด็กคนหนึ่งเล่นเป็นกษัตริย์ตัดสินลงโทษประหารชีวิตเพื่อนอีกคนหนึ่งโดยใช้ไม้ไผ่ทำเป็นดาบ เมื่อเพชรฆาตลงดาบปรากฏว่าเด็กชวานานั้นขอขาดกระเด็นไปตามคำสั่ง บรรดาอำมาตย์เห็นเป็นเหตุอัศจรรย์ จึงเชิญเด็กชวานานั้นขึ้นเป็นกษัตริย์ครองกรุงอยุธยาสืบมา การปรากฏเหตุการณ์ตอนเด็กตัดหัวด้วยดาบของเล่นสื่อถึงความเป็นผู้มีวาจาสิทธิ์และมีพลังอำนาจเหนือคนทั่วไป อันเป็นลักษณะพิเศษของนักรบผู้เก่งกล้า อีกนัยหนึ่งการหยิบยืมเหตุการณ์ระหว่างตำนานทั้งสองเรื่องนี้ยังแสดงถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างดินแดนในคาบสมุทรไทยกับดินแดนในที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

นอกจากนี้พบตำนานพังพการที่ถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ เนื้อหาในตอนต้นเหมือนกับเรื่องราวของพังพการในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชแต่ตอนท้ายเรื่องเล่าเพิ่มเติมว่า

“แม่ทัพนายกองขวาได้รวบรวมไพร่พลที่เหลืออยู่ถอยร่นไปทางทิศตะวันตก โดยไปตั้งมั่นอยู่ที่ภูเขา ลูกหนึ่งใกล้ ๆ กับเขาหลักไก่อ่ พังพการได้ยกกองทัพออกติดตามทันที กองทัพขวาที่ตั้งมั่นอยู่ที่นั่นก็แตก พ่ายยับเยินลง จนกระทั่งแม่ทัพนายกองล้มหายตายจากในที่รบกันหมดทุกคน ภูเขาแห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า เขามหาชัย เพื่อเป็นการฉลองชัยชนะของกองทัพตามพรลึงค์ต่อกองทัพขวามาจนทุกวันนี้ พระเจ้าจันทรภาณุได้ปูนบำเหน็จให้แก่พังพการ โดยแบ่งเมืองให้ครอบครองกิ่งหนึ่งชื่อว่า เมืองไชยมนตรี หรือตำบลไชยมนตรี ในปัจจุบัน” (วิเชียร ณ นคร, 2531: 51) ตำนานพังพการสำนวน นี้จึงมีบทบาทในการอธิบายชื่อบ้านนามเมืองในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชอีกประการหนึ่งด้วย

ยังปรากฏเรื่องเล่าเกี่ยวกับท้าวพังพการ ในพื้นที่บ้านมะม่วงขาว ตำบลนาสาร อำเภอยะนิง จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า เกาะพังพการเป็นพื้นที่ที่สูงที่สุดในหมู่บ้าน บริเวณนี้ พบหินศิลาแลงเป็นแผ่นจำนวนมาก เชื่อกันว่าหลังจากนครศรีธรรมราชชนะสงครามกับชาว ท้าวพังพการได้มาตั้งสำนักอยู่บริเวณนี้เพื่อดูแลเชลยศึกที่มาทำนาส่งข้าวไปเลี้ยงชาวเมือง ต่อมาเกิด โรคระบาด ผู้คนหนีออกจากเมืองไป แต่ท้าวพังพการยังอาศัยอยู่ที่สำนักจนท่านเสียชีวิต หลังจากนั้น ท่านก็ยังคอยปกป้องดูแลชาวบ้านอยู่บริเวณนี้ หลายครั้งมีคนพบงูจงอางตัวใหญ่เลื้อยอยู่ที่ เกาะพังพการ เชื่อกันว่าเป็นวิญญาณของทวดพังพการ ต่อมาจึงมีการสร้างศาลเพียงตาให้ท่าน (นางปราณี วาغلอน, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2559) หมายความว่าที่บ้านมะม่วงขาว ท้าวพังพการ มีความหมายเป็นทั้ง “ทวด” หรือผีบรรพบุรุษที่สถิตอยู่ในร่างของงูใหญ่ตามความเชื่อดั้งเดิมของผู้คน ในพื้นที่ภาคใต้ และท่านยังเป็นอารักษ์บ้านคอยเฝ้าดูแลชาวบ้านให้อยู่อย่างปกติสุข ชาวมะม่วงขาว เชื่อว่าท้าวพังพการเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้านจึงได้สร้างศาลเพียงตาไว้ให้เป็นที่สถิต ต่อมาได้สร้าง รูปเคารพพังพการขึ้นที่บริเวณที่เชื่อกันว่าเคยเป็นตำแหน่งของท่าน รูปเคารพนี้มีชาวบ้านผู้ศรัทธามา กราบไหว้ขอพรอย่างไม่ขาดสาย อนุภาคตัวละครพังพการจึงปรากฏทั้งในตำนานเมือง นครศรีธรรมราชฉบับลายลักษณ์และในเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะของชาวบ้าน โดยมีความหมายเป็นทั้ง ทหารกล้าของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและอารักษ์บ้านของชาวบ้านมะม่วงขาว

ภาพที่ 49 ศาลเพียงตาทำวฟังพการที่บ้านมะม่วงขาว

ภาพที่ 50 รูปเคารพทำวฟังพการที่บ้านมะม่วงขาว

การนำอนุภาคตัวละครฟังพการมาใช้ในการสร้างวัตถุมงคลเหรียญพระปิดตา ฟังพกาฬ พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหู รุ่งรวย รวย รวย เป็นผลสืบเนื่องมาจาก เมื่อ พ.ศ. 2559 มีกระแสข่าวว่า นายวิชัย ศรีวัฒนประภา อดีตเจ้าของทีมเลสเตอร์ซิตี ได้นำวัตถุมงคลพระปิดตา ฟังพกาฬ ซึ่งส่วนหนึ่งเชื่อว่าเป็นภาคอวตารของพระโพธิสัตว์จตุคามรามเทพ ไปทำพิธีที่สนามฟุตบอลของทีม (ไทรเทพ ไกรรฐ, 2559: 10) ต่อมาเมื่อทีมเลสเตอร์ซิตีชนะเลิศในการแข่งขันฟุตบอล

พรีเมียร์ลีก ซึ่งเป็นรายการแข่งขันในระดับสูงสุดของประเทศอังกฤษ จึงกล่าวกันว่าส่วนหนึ่งมีที่มาจากความศักดิ์สิทธิ์ของวัดอุโมงค์ดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในการสร้างวัดอุโมงค์จตุคามรามเทพและพระปิดตาพังพกาฬขึ้นตามมา

ที่มาของ “วัดอุโมงค์พังพกาฬ” มีการอธิบายกันไปหลายแนวทาง *แนวทางที่หนึ่ง* เชื่อว่าเป็นพระปิดตาที่มีการสร้างในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่อดีต โดยนำรูปของ “พังพกาฬ” ที่เป็นทหารกล้าในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชมาเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงพังพกาฬจะช่วยคุ้มครองผู้ที่ครอบครองเช่นเดียวกับที่เคยปกป้องเมืองนครศรีธรรมราชจากการรุกรานของข้าศึก *แนวทางที่สอง* เชื่อว่า “พังพกาฬ” เป็นวัดอุโมงค์ที่มีการสร้างมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรศรีวิชัย ต่อมาเมื่อสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราช จึงมีการสร้างเหรียญจตุคามรามเทพและรูปปั้นการสร้างพระปิดตาพังพกาฬขึ้นมาเพื่อเป็นที่ระลึกด้วย *แนวทางที่สาม* เชื่อว่า “คำว่า ‘พัง’ คือ การทำลาย ‘พกาฬ’ หรือ ‘พระพกาฬ’ คือ ความมืด ความน่ากลัว ความตาย คำว่า ‘พระพกาฬ’ ยังพ้องกับคำว่ากาล ที่หมายถึงกาลเวลา วัฏจักรกาลเวลานั้นคือสิ่งที่น่ากลัวและมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธได้ กาลเวลากลับกินทุกสิ่งทุกอย่างและเป็นอมตะไม่มีวันตาย อีกนัยหนึ่งก็คือพระราหูผู้ให้กำเนิดความมืดมิด กลับกินทุกอย่าง และเป็นอมตะไม่มีวันตาย คำว่า ‘พังพกาฬ’ คือ การทำลายความมืดมิดเอาชนะวัฏจักรแห่งกาลเวลา” (ทศพล จังพานิชย์กุล, 2549: 66-67) พระปิดตา “พังพกาฬ” จึงสื่อความหมายถึงวัดอุโมงค์ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากสิ่งไม่ดีทั้งปวง ทั้งนี้ เนื่องจาก “พระปิดตาพังพกาฬ” ที่จัดทำขึ้นมาในครั้งการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชได้รับความนิยมในเวลาต่อมา จึงมักเรียกพระปิดตาในลักษณะนี้ว่า “พระพังพกาฬ” หรือ “พระพังพกาฬ”

การสร้างพระปิดตาพังพกาฬ พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหู รุ่งรววย รวย รวย เป็นการนำอนุภาคตัวละครพังพกาฬจากตำนานฉบับลายลักษณ์และจากเรื่องเล่ามุขปาฐะมาใช้ในการจัดสร้าง ไม่ว่าจะเป็นการนำภาพงูสองตัวมารวมอยู่ในวัดอุโมงค์อันเชื่อมโยงไปถึงผู้นำลูกแก้วมาใส่ไว้ในเปล จนเป็นที่มาของชื่อพังพกาฬ รวมถึงการนำวัดอุโมงค์มาประกอบพิธีพุทธาภิเษกและเทวาภิเษกที่วัดมะม่วงขาว ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบ้านเกิดของพังพกาฬ การจัดสร้างครั้งนี้ยังได้นำความหมายของพระปิดตาพังพกาฬที่เกิดมาจากการตีความในครั้งแรกว่าเป็นวัดอุโมงค์ที่จะช่วยคุ้มครองผู้ที่ครอบครองให้พ้นจากภัยอันตรายมาตีความซ้ำอีกครั้ง โดยเชื่อมโยงไปถึงช่วงกระแสจตุคามรามเทพที่นิยมสร้างวัดอุโมงค์จตุคามรามเทพและวัดอุโมงค์พังพกาฬที่มีคุณในเรื่องโชคลาภและทรัพย์สินสมบัติ แล้วจึงให้ความหมายใหม่แก่พระปิดตาพังพกาฬ พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหูว่า จะให้คุณในเรื่องการบันดาลทรัพย์สินให้แก่ผู้ครอบครองด้วย โดยการตั้งชื่อว่า “รุ่งรววย รวย รวย” กระบวนการดังกล่าวทำให้ความหมายของพระปิดตาพังพกาฬรุ่นนี้ขยายออกไปจากเดิม

ยิ่งกว่านั้นในการจัดตั้งสโมสรฟุตบอลเมืองคอนยูไนเต็ด (Muangkhon United) เมื่อ พ.ศ. 2559 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเข้าร่วมแข่งขันฟุตบอลในระดับอาชีพของ

ประเทศไทย สโมสรฟุตบอลเมืองคอนยูไนเต็ดได้นำภาพพระปิดตาพังพากมาเป็นตราสัญลักษณ์ของสโมสร พร้อมทั้งตั้งสมญานามของทีมว่า “ขุนพลพังพการ” ตัวละครพังพการนอกจากมีการนำมาใช้ในบริบทของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีการนำมาใช้ในวงการกีฬาเพื่อสื่อความหมายให้ทีมน่าเกรงขามเหมือนตัวละครพังพการในตำนานที่มีเก่งกล้าสามารถอีกด้วย

ภาพที่ 51 เหรียญพระปิดตาพังพาก
พระนารายณ์ทรงครุฑประทับราหู รุ่น รวย รวย

ภาพที่ 52 ตราสัญลักษณ์สโมสรฟุตบอลเมืองคอน
ยูไนเต็ด

4.1.1.2 การนำเนื้อเรื่องบางตอนในตำนานมาใช้

ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ประกอบด้วยตำนาน 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และตำนานที่อ้างอิงพระบรมธาตุเจดีย์ ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ประกอบด้วยเหตุการณ์สำคัญหลายตอน แต่ละตอนก็ประกอบด้วยเหตุการณ์ย่อยอีกหลายเหตุการณ์ ส่วนตำนานที่อ้างอิงพระบรมธาตุเจดีย์ แม้จะมีจำนวนเหตุการณ์ไม่มาก แต่เหตุการณ์ที่ปรากฏก็มีความพิเศษเป็นที่จดจำของผู้คนสืบมา การนำเนื้อเรื่องบางตอนจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้เป็นไปในลักษณะการเลือกนำเนื้อเรื่องตอนใดตอนหนึ่งจากตำนานมาผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 14 ตารางแสดงการนำเสนอเรื่องบางตอนจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคัมร่วมสมัย

ประเภทของข้อมูล/ การนำเสนอเรื่องบางตอนมาใช้		ตอนนางเหม ขालาและ ทนต์กุมารนำ พระธาตุมายัง หาดทรายแก้ว	ตอนพระเจ้า ศรีธรรมมาโตกราช ปกครอง นครศรีธรรมราช และเมือง 12 นักษัตร	ตอนพระเจ้า ศรีธรรมมาโตก ราช อพยพ ไพร่พลหนี โรคระบาด	ตอนราชวงศ์ เพชรบุรีมา ฟื้นฟูเมือง นครศรีธรรมราช
บทเพลง	เพลงพระศรีธรรม โตกราช		√		
การแสดง	ละครดึกดำบรรพ์เรื่อง ศรีธรรมมาโตกราช		√		
รูปเคารพ	พระเจ้าศรีธรรมโตกราช โรงเรียนเมือง นครศรีธรรมราช		√		
	พระเจ้าศรีธรรมมาโตก ราช และนางเลือดขาว สี่แยกบ่อล้อย		√		
	หลักเมืองขนอม (นางสนตราเทวี)				√
วัตถุมงคล	เหรียญนั่งแท่น พระเจ้าศรีธรรมมา โตกราช		√		
	ผ้ายันต์คุ้มภัย บันดาลลาก	√			√
	ผ้ายันต์แม่เมือง ตระนอม				√
	เหรียญหลักเมืองขนอม				√
พิธีกรรม	พิธีถวายเป็นพระราชกุศล พระราชนุสาวรีย์ พระเจ้าศรีธรรมมา โตกราช		√		
	พิธีบวงสรวง หมื่นไกรพลจันทร์ (ตาขุนพล)			√	
	พิธีบวงสรวงองค์พ่อ จตุคามรามเทพ		√		

ตารางที่ 14 แสดงให้เห็นว่า เนื้อเรื่องจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีการนำมาใช้มากที่สุดคือตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์ รongลงมา คือตอนราชวงศ์เพชรบุรีมาฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพไพร่พลหนีโรคระบาด และตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว พบจำนวนเท่ากันในลำดับถัดมา ผู้วิจัยประมวลวิธีการนำเนื้อเรื่องบางตอนดังกล่าวมาใช้ในสังคมร่วมสมัยในลักษณะต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการคงความหมายเดิม การตีความและให้ความหมายใหม่ และการผนวกกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าในท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

4.1.1.2.1 การนำเนื้อเรื่องบางตอนมาใช้โดยยังคงความหมายเดิม

การนำเนื้อเรื่องบางตอนมาในตำนานมาใช้โดยยังคงความหมายเดิมทำให้นเนื้อเรื่องตอนดังกล่าวได้รับการสืบทอดในสังคมร่วมสมัย พบมากที่สุดคือการนำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในความหมายว่าทรงเป็นกษัตริย์ของเมืองนครศรีธรรมราช ดังนี้

1. การนำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ทำนองเดียวกันว่า หลังจากพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพผู้คนมาจากเมืองอื่นจนมาถึงหาดทรายแก้ว พระองค์ทรงเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวเหมาะสำหรับการตั้งเมือง จึงได้สร้างเมืองนครศรีธรรมราชและสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้น พร้อมทั้งตั้งเมือง 12 นักษัตริย์ขึ้นต่อเมืองนครศรีธรรมราช บรรดาชาวเมืองมาช่วยกันก่อสร้างพระเจดีย์ แต่ไม่ทันเสร็จเกิดโรคระบาด พระองค์จึงต้องอพยพผู้คนหนีลงสำเภา ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เมืองร้างลง ต่อมาพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชพระองค์ที่สอง อพยพจากอีกเมืองหนึ่งมาตั้งถิ่นฐานที่หาดทรายแก้ว พระองค์โปรดให้สร้างพระเจดีย์ตามที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชองค์ก่อนทำไว้จนเสร็จ แล้วจึงให้เมือง 12 นักษัตริย์มาทำบุญฉลองพระบรมธาตุเจดีย์ หลังจากนั้นราชวงศ์ของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจึงปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์สืบมา

นอกจากนี้ยังปรากฏการนำตัวละครพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับเรื่องเล่าในท้องถิ่น แล้วแต่งขยายความ จนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ มีทั้งที่กล่าวถึงประวัติของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชโดยตรง เช่น ตำนานเมืองเวียงสระ เล่าว่าพราหมณ์มาลีและพราหมณ์มาลาจากราชสำนักอโศกได้อพยพไพร่พลลงเรือสำเภาจากอินเดียมาขึ้นบกที่บ้านทุ่งตึก ฝั่งทะเลตะวันตก แล้วอพยพไปตามลำน้ำข้ามเขาสกไปจนถึงบ้านน้ำรอบและจะตั้งเมืองในบริเวณนั้น ต่อมาเกิดโรคระบาดทำให้ต้องอพยพผู้คนต่อไปตั้งถิ่นฐานที่เชิงเขาชวาปราบ

แต่เกิดโรคระบาดขึ้นอีก จึงจำเป็นต้องเคลื่อนย้ายต่อไปจนมาถึงบ้านเวียง พักอยู่ระยะหนึ่ง โรคระบาดยังไม่ขาดหายต้องอพยพต่อไป จนมาพบหาดทรายริมทะเล ด้วยเห็นว่าอยู่ในภูมิประเทศที่ดี จึงได้ตั้งเมืองและอภิเษกพราหมณ์มาลิขังเป็นกษัตริย์พระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมโศกราช” ส่วนพราหมณ์มาลา ผู้น้องเป็นพระมหาอุปราช

ตำนานอีกส่วนหนึ่งกล่าวถึงบริวารของพระองค์ เช่น ตำนานพระเสื่อเมือง อำเภอสวี จังหวัดชุมพร กล่าวถึงทหารของพระองค์นายหนึ่งว่า หลังจากพระเจ้าศรีธรรมโศกราช สร้างพระธาตุเจดีย์สวีเสร็จแล้ว ก่อนจะยกทัพกลับนครศรีธรรมราช พระองค์ทรงห่วงใยว่าพระธาตุจะไม่มีผู้ดูแลรักษา จึงทรงเรียกทหารในกองทัพที่กำลังนอนหลับสนิท ครั้นนั้นทหารคนหนึ่งชื่อ “เมือง” ขานรับพระองค์ขึ้นมา จึงมีรับสั่งถามว่าต้องการจะอยู่ดูแลรักษาพระธาตุเจดีย์แห่งนี้หรือไม่ นายเมือง ขานรับอาสา พระองค์จึงสั่งให้ทหารตัดศีรษะนายเมืองเช่นสรวงบุชาไว้ในศาลเพียงตาและเรียกว่า ศาลพระเสื่อเมือง

เนื่องจากในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ปรากฏพระนามของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชหลายพระองค์ในช่วงเวลาที่ต่างกัน ประกอบกับพบพระนาม “พระยาศรีธรรมโศกราช” เป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ในเอกสารโบราณ อีกหลายฉบับ รวมถึงมีตัวละครพระเจ้าศรีธรรมโศกราชอยู่ในเรื่องเล่ามุขปาฐะหลายเรื่อง จึงสันนิษฐานว่า “ศรีธรรมโศกราช” คือตำแหน่งของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต ส่วนเหตุที่พระนามของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชพ้องกับพระนามของพระเจ้าอโคมหาราชแห่งอินเดีย เมื่อพุทธศตวรรษที่ 3 อาจสืบเนื่องมาจากความมุ่งหมายของกษัตริย์ผู้ปกครองนครศรีธรรมราชที่จะเป็นพระราชผู้ทรงธรรม ผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา ให้เผยแพร่ไปทั่วสารทิศเช่นเดียวกับที่พระเจ้าอโคมหาราชทรงปฏิบัติมาก่อน จึงนำพระนามของพระเจ้าอโคมหาราชมาเป็นส่วนหนึ่งของพระนามของพระองค์

ในการประกอบพิธีถวายเป็นพระราชกุศลพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อ พ.ศ. 2562 มีการนำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมโศกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์ตามที่ปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้อธิบายที่มาในการประกอบพิธีกรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อกษัตริย์ผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช ดังคำถวายเป็นราชสดุดีตอนหนึ่งว่า

พระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้ทรงประสาธน์ประสิทธิประสาทดิษฐ์สร้างบ้านเมืองขึ้นที่
หาดทรายแก้วแวดล้อมด้วยกำแพง ป้อมปราการ ค่ายคู ประตูเมืองโดยรอบ มีเมืองน้อย
ใหญ่มานับในธรรมาภิรัฐถึง 12 เมือง กำหนดให้นับเมืองด้วยปีนักษัตริย์ จัดสัตว์
ประจำปี เป็นตราประจำเมืองต่อเนื่องกันไปตามลำดับ...นครศรีธรรมราชได้ผ่าน

กาลเวลาแห่งประวัติศาสตร์ สามารถสถาปนาระบบการเมืองการปกครองในรูป “ธรรมราชา” มีอำนาจครอบคลุม “เมืองสิบสองนักษัตร” มีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์หลายประการ มีหลักฐานชี้ชัดในฐานะ “นครรัฐ” แห่งภูมิภาคนี้ ... ประมาณหนึ่งศตวรรษที่ นครศรีธรรมราช ในฐานะรัฐอิสระบนคาบสมุทรไทย พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและราชวงศ์ปทุมวงศ์ ได้ใช้ศูนย์กลางเดินเรือมาเป็นจุดสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคม จนกลายเป็นนครรัฐที่อุดมสมบูรณ์ แม้จะสิ้นสุดสมัยแห่งราชวงศ์ปทุมวงศ์ไป แต่พระเกียรติคุณแห่งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชยังดำรงไว้ซึ่งเกียรติยศปรากฏเหนือปากฟ้า นครศรีธรรมราช มิรู้คลาย

ข้อความข้างต้นนับเป็นคำกล่าวสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เพื่อให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้ตระหนักและสำนึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ โดยนำข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นข้อมูลหลักในการจัดทำคำถวายราชสดุดีและเป็นการนำมาใช้ในความหมายเต็ม อย่างไรก็ตาม ไม่ได้ระบุเจาะจงว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชที่กล่าวถึงนั้นคือพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชพระองค์ใด คงเป็นการกล่าวโดยรวมว่าเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช

2. การนำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในการสร้างรูปเคารพ เนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชยังมีการนำมาใช้ในการสร้างเหรียญนั่งแท่นพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช วัดแม่เจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2552, รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช โรงเรียนเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2560, และรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช บริเวณ สีแยกบ่อล้อ เมื่อ พ.ศ. 2561 ทั้งสามสิ่งนี้มีลักษณะร่วมกันคือเป็นรูปพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชประทับถือดาบและทรงเครื่องอย่างกษัตริย์เหมือนกับรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช วัดแม่เจ้าอยู่หัว ที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2550 จึงสันนิษฐานว่าวัตถุมงคลและรูปเคารพดังกล่าวนำรูปแบบของรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช วัดแม่เจ้าอยู่หัว ที่สร้างขึ้นก่อนหน้ามาเป็นแนวทางในการจัดสร้าง

รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช วัดแม่เจ้าอยู่หัวนั้นสร้างขึ้นพร้อมองค์เจดีย์เพื่อบอกเล่าความสัมพันธ์ระหว่างแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว สำนวนหนึ่งเล่าว่า นางเป็นนมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เจดีย์องค์ดังกล่าวสร้างขึ้นแทนเจดีย์องค์ก่อนที่มีเรื่องเล่าว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างขึ้นเพื่อเก็บอัฐิของแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) การสร้างรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช วัดแม่เจ้าอยู่หัว ได้นำรูปแบบของ พระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชที่สวนสาธารณะศรีธรรมมาโคกราช อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

มาปรับประยุกต์จากพระราชานุญาตแบบยืนมาเป็นแบบประทับ เปลี่ยนจากถือคทาเป็นถือดาบ แต่ยังคงเครื่องประดับเหมือนเดิม

กล่าวย้อนไปถึงพระราชานุญาตของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชที่สวนสาธารณะศรีธรรมมาโคกราชมีแนวคิดในการจัดสร้างให้เป็น “บุรุษชาตินักรบที่เข้มแข็ง แต่ดูมีเมตตาธรรม ในพระหัตถ์ข้างหนึ่งถือ คทาที่ยอดคทาเป็นรูปดอกบัวอันเป็นสัญลักษณ์ของราชวงศ์ปทุมวงศ์ ส่วนคทานั้นเป็นอาวุธของกษัตริย์ ในเชิงสัญลักษณ์ทางศาสนาหมายถึงอาวุธที่ฆ่าอวิชชาหรือความไม่รู้ เครื่องประดับอาภรณ์ ทรงสวมเทริดหรือมงกุฎแบบศิลปะภาคใต้ คล้ายกับเทริดของโนรา เครื่องทรงออกแบบจากเครื่องประดับของพระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะภาคใต้” (นงคราญ ศรีชาย, 2543: 32) จึงแสดงให้เห็นว่าพระราชานุญาตของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชที่สวนสาธารณะศรีธรรมมาโคกราชซึ่งเป็นต้นแบบของรูปเคารพในพื้นที่อื่น ๆ ได้นำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในการจัดสร้าง

ฉะนั้นวัตถุมงคลและรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชที่สร้างขึ้นในสมัยหลัง แม้จะมีรูปแบบที่ต่างออกไป แต่หากพิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะพบว่าวัตถุมงคลและรูปเคารพเหล่านั้นล้วนสื่อความหมายว่าพระองค์เป็นผู้กษัตริย์ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชทั้งสิ้น น่าสังเกตว่ารูปพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชประทับถือดาบยังคงคล้ายกับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งราชวงศ์จักรี จึงอาจเป็นไปได้ที่ผู้จัดสร้างต้องการจะสื่อความหมายว่ารูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชนี้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ปทุมวงศ์ที่ปกครองนครศรีธรรมราชในอดีต กรณีนี้ยังสะท้อนถึงวิธีการสร้างรูปเคารพในพื้นที่ต่าง ๆ ในปัจจุบันที่มักนำรูปแบบของอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญในสังคมไทยมาเป็นต้นแบบ จากนั้นใส่ความหมายที่เกิดจากการตีความตำนานหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับบุคคลที่สร้างเป็นรูปเคารพนั้นลงไปด้วย แล้วจึงนำมาข้อมูลเหล่านี้มาใช้ในการสร้างรูปเคารพใหม่ ๆ ขึ้นมา

ภาพที่ 51 อนุสาวรีย์พระเจ้า
ศรีธรรมมาโคกราช

ภาพที่ 51 อนุสาวรีย์พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

ภาพที่ 53 รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมา
โคกราช วัดแม่เจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ยังมีการนำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะมาใช้ในการประพันธ์เพลงพระศรีธรรมโคกราช เมื่อ พ.ศ. 2557 มีเนื้อหาสรรเสริญพระศรีธรรมโคกราชในฐานะกษัตริย์ที่ปกครองนครศรีธรรมราชจนเจริญรุ่งเรือง โดยมีพระนางเลือดขาวเป็นมเหสีอีกด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.1.1.2.2 การนำเนื้อเรื่องบางตอนมาตีความและให้ความหมายใหม่

การนำเนื้อเรื่องบางตอนที่นำเสนอมาตีความแล้วให้ความหมายใหม่ ทำให้เนื้อหาดอนดังกล่าวมีความหมายต่างไปจากเดิม ดังนี้

1. การนำเนื้อเรื่องตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้วมาใช้ในการสร้างวัดมณฑลที่ให้คุณในเรื่องบันดาลทรัพย์สิน เนื้อเรื่องตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้วปรากฏในตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ บันทึกไว้ว่า สองพระองค์นำพระธาตุหนีสงครามจะไปยังลังกาแต่ระหว่างเดินทางพายุพัดเรือแตก ทั้งสองถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว แล้วฝั่งพระธาตุไว้ เรื่องราวเกี่ยวกับนางเหมชาลาและทนต์กุมารดังกล่าวคล้ายกับเรื่องราวของพระทันตกุมารและนางเหมชาลาในคัมภีร์ท้าวธาตุงศ์หรือตำนานพระเขี้ยวแก้วที่พระธรรมกิตติประพันธ์ขึ้นในราวพุทธศักราช 845 เพื่อบอกเล่าเรื่องราวการอัญเชิญ

พระเขี้ยวแก้วข้างซ้ายของพระพุทธองค์จากอินเดียไปยังลังกา ในรัชสมัยของพระเจ้าศิริเมฆวรรณ กษัตริย์แห่งลังกา ความตอนหนึ่งว่า พระเจ้าकुหสิวราช แห่งนครทันทบุรี ถือครองพระเขี้ยวแก้ว ต่อมา พระเจ้าชिरธาระ กษัตริย์ต่างเมืองบุกเข้ามาหวังจะแย่งชิงพระเจ้าकुหสิวราช จึงให้บุตรเขยชื่อ พระทันตกุมาร ราชโอรสของกษัตริย์นครอุชเชนี และมเหสีชื่อเหมมาลาซึ่งเป็นธิดาของพระองค์ แปลง ภายเป็นพราหมณ์แล้วนำพระเขี้ยวแก้วไปลังกาทวีป ทั้งสองหนีข้ามแม่น้ำ จากนั้นนำพระทันตธาตุ ซ่อนไว้ในกองทรายริมฝั่งแม่น้ำ พระเถระรูปหนึ่งเหาะมาเห็นแสงเรืองรองจึงลงมานมัสการ พระธาตุ พระทันตกุมารและนางเหมมาลาออกจากที่ซ่อนแล้วเล่าเรื่องทั้งหมดให้พระเถระฟัง พระเถระจึงช่วยส่งสองพระองค์ไปยังลังกาอย่างสวัสดิภาพ (พระธรรมกิตติ, 2544: 39-42) ความคล้ายคลึงของเรื่องราวทั้งสองจึงสันนิษฐานว่าผู้แต่งตำนานพระบรมธาตุเจดีย์นำเหตุการณ์ ตอนพระทันตกุมารและนางเหมมาลานำพระธาตุหนีจากคัมภีร์ท้าวธาตุงค์มาเป็นตอนเปิดเรื่อง ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบอกที่มาของพระธาตุที่ประดิษฐานในพระบรมธาตุเจดีย์ ทั้งยังมีนัย สู่ถึงการเผยแพร่พุทธศาสนาจากชมพูทวีปมายังนครศรีธรรมราช

เนื้อเรื่องตอนนางเหมมาลาและทนต์กุมารนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้วปรากฏ การนำมาใช้ในการสร้างรูปเคารพนางเหมมาลาและทนต์กุมารที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยชาวอำเภอปากพนังสร้างถวายเมื่อราว พ.ศ. 2530 รูปเคารพนี้เป็นรูปสองพระองค์ยืนถือผอบ บรรจุพระทันตธาตุและมีเรือสำเภอยู่น้ำด้านหลัง สู่ถึงเหตุการณ์ตอนทั้งสองนำพระธาตุมายัง หาดทรายแก้ว หลังจากนั้นโรงเรียนปริยัติธรรมวัดพระมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้นำรูปแบบของรูปเคารพดังกล่าวมาใช้ในการสร้างเหรียญพระนางเหมมาลาและเจ้าชายทนต์กุมาร รุ่นมหามงคล พระทันตธาตุ 84000 เมื่อ พ.ศ. 2547 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่เกียรติคุณของ พระนางเหมมาลาและเจ้าชายทนต์กุมาร ผู้อัญเชิญพระธาตุมายังนครศรีธรรมราช และเพื่อนำรายได้ ไปใช้ในการสร้างอาคารเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ต่อมา มีการนำ ภาพรูปเคารพนางเหมมาลาและทนต์กุมารที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมาบรรจุในผ้ายันต์คุ้มภัย บันดาลลาภ รุ่นเดือนสิบ'59 ที่รวบรวมภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวนครศรีธรรมราชนับถือศรัทธาไว้ในผืน เดียวกัน พร้อมทั้งมีข้อความกำกับด้านล่างภาพว่า “ประทานทรัพย์กับทุกนาม” กรณีนี้แง่หนึ่งอาจ เป็นการตีความจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์โดยตรงว่าเหตุการณ์ที่สองพี่น้องนำพระธาตุมายัง นครศรีธรรมราชเป็นเหมือนกับการนำของมีค่ามาให้แก่ผู้คน อีกแง่หนึ่งอาจเป็นการตีความจากท่าทาง ของรูปเคารพนางเหมมาลาที่ถือผอบด้วยสองมือคล้ายกับการมอบสิ่งของให้แก่บุคคล แล้วจึงสร้าง ความหมายใหม่ขึ้นมาว่าสองพระองค์มีคุณในด้านการประทานทรัพย์สินเงินทอง

ภาพที่ 56 รูปเคารพนางเหมชาลาและ
ทนต์กุมารที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 57 รูปเคารพนางเหมชาลาและ
ทนต์กุมารในผ้ายันต์คุ้มภัย บ้านดาลาก
รุ่นเดือนสิบ'59

2. การนำเนื้อเรื่องตอนราชวงศ์เพชรบุรีมาฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในการสร้างความเชื่อและพิธีกรรมบูชาหลักเมืองขอนแก่น เนื้อเรื่องราชวงศ์เพชรบุรีมาฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราช ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ความว่า “แลพนมวังแลนางเสตียงทองมีลูก 3 คน เจ้าศรีราชา 1 เจ้าสนตรา 1 เจ้ากุมาร 1 แลเจ้าศรีราชาเอานางสนทลานพระพนมวังขึ้นไปสร้างนาในเมืองสรอูเลา แลเจ้ากุมารเอานางจันทร์ทลานพนมวังขอ เป็นเมีย อยู่ตำบลด่าละหมอท่าทอง สร้างนาทุ่งเอน แลเจ้าสนตรา ไสอินทราชาขอเอาเป็นเมีย ตั้งบ้านแทบทะเลตระนอม สร้างนาศรีชิน สร้างนาสะเพียง แลกะนอมแลสร้างทั้งนั้น” (กรมศิลปากร, 2560: 185) สื่อความหมายว่าพระพนมวังและนางเสตียงทองแห่งราชวงศ์เพชรบุรีได้ให้บุตรชายและธิดาไปสร้างเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทไทย หนึ่งในนั้นให้เจ้าสนตราและสวามีไปสร้างเมืองตระนอม หรืออำเภอนอม จังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน

ผู้วิจัยยังพบเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของอำเภอนอมเล่าว่า นางสนตราและพระอินทราชาเป็นผู้สร้างเมืองขอนแก่นแต่สมัยโบราณ เรื่องเล่าเกี่ยวกับนางสนตรายังได้รับการบันทึกไว้ในหนังสือหลักเมืองขอนแก่น ที่จัดทำขึ้นในโอกาสการเปิดศาลหลักเมืองขอนแก่น เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2551 ความว่า “นางสนตราและอินทราชา สองสามีภรรยา ได้ช่วยกันสร้าง

และพัฒนาเมืองขอม จนกลายเป็นเมืองท่าที่เจริญรุ่งเรือง เนื่องจากทั้งสองท่านได้สถาปนาเมืองขอมขึ้นมาและเป็นผู้ปกครองเมืองขอมองค์แรกจึงเรียกท่านทั้งสองว่า เจ้าอินทราชาและนางสนตราเทวี” อีกทั้งปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับนางสนตราเทวีอีกสำนวนกล่าวถึงนางสนตราเทวีว่ามีส่วนสำคัญในการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์และการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช

เรื่องเล่าเกี่ยวกับนางสนตราเทวีสองสำนวนหลังนี้อาจเป็นการนำตัวละครและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องจากเรื่องเล่าสำนวนมุขปาฐะหรือจากตำนานเมืองนครศรีธรรมราชมาแต่งขยายความจนเกิดเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ ต่อมามีการนำตัวละครนางสนตราเทวีมาใช้ในการสร้างหลักเมืองขอมในลักษณะการนำข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครนางสนตราเทวีในแง่การเป็นธิดาของพนมวังและนางเสด็จทองที่ราชวงศ์เพชรบุรีส่งมาช่วยฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราช และในแง่การเป็นชายาของอินทราชาที่มาช่วยกันสร้างเมืองขอมจากตำนานเมืองนครศรีธรรมราชและตำนานนางสนตราเทวีที่สร้างขึ้นมาในชั้นหลัง มาใช้ในการสร้างความเชื่อใหม่ว่านางสนตราเทวีเป็น “แม่เมือง” หรือเป็นแม่สีของกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองขอม จากนั้นจึงมีการนำข้อมูลดังกล่าวมาสร้างเป็นหลักเมืองขอมโดยแกะสลักส่วนยอดของหลักเมืองเป็นภาพพระพักตร์ของนางสนตราเทวี พร้อมกับตั้งชื่อว่าหลักเมืองขอม (แม่สนตราเทวี)

กรณีนี้พิจารณาในแง่ที่ว่า เมื่อนางสนตราเทวีได้รับการอัญเชิญมาสถิตที่หลักเมืองขอมเท่ากับว่านางสนตราเทวีตามที่ตำนานระบุว่า เป็นชายาของอินทราชาผู้สร้างเมืองขอมได้กลายมาเป็นเทพผู้คุ้มครองเมืองขอม ด้วยลักษณะของหลักเมืองขอมที่มีภาพพระพักตร์คล้ายกับหลักเมืองนครศรีธรรมราช จึงเป็นไปได้ว่าการสร้างหลักเมืองขอมจะได้รับอิทธิพลมาจากการสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราช โดยนำความเชื่อที่ว่าหลังจากเจ้าเมืองสิ้นพระชนม์ พระองค์จะกลายเทพมาทำหน้าที่เป็นเทพารักษ์ปกป้องบ้านเมืองและคุ้มครองชาวเมือง เช่นเดียวกับที่หลังจากพระเจ้าจันทรภาณุสิ้นพระชนม์พระองค์ได้อวตารมาเป็นจตุคามรามเทพที่คอยรักษาพระธาตุและปกป้องรักษาเมืองนครศรีธรรมราชโดยสถิตอยู่หลักเมือง คณะผู้จัดสร้างจึงได้นำความเชื่อดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการสร้างหลักเมืองขอมขึ้นเพื่อให้เป็นที่สถิตของนางสนตราเทวีแม่สีของเจ้าเมืองขอมในความหมายเดียวกัน น่าสนใจว่าผู้สร้างหลักเมืองได้เลือกให้นางสนตราเทวีมาสถิตเป็นเทพารักษ์แทนที่จะเป็นอินทราชาซึ่งเป็นเจ้าเมือง เรื่องนี้อาจพิจารณาได้ว่า เนื่องจากเรื่องราวของนางสนตราเทวีที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชสามารถเชื่อมโยงไปได้ไกลถึงราชวงศ์เพชรบุรีที่มาฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองภาคใต้อีกหลายเมือง ขณะที่เรื่องราวของอินทราชาไม่ปรากฏประวัติว่าเป็นผู้ใดและสืบเชื้อสายมาอย่างไร จึงอาจเป็นเหตุผลที่ผู้สร้างศาลหลักเมืองเลือกที่จะให้นางสนตราเทวีมาเป็นเทพารักษ์ของเมืองขอม

หลังจากการสร้างศาลหลักเมืองขอมเสร็จสิ้น ชาวอำเภอขอมได้จัดพิธีเชิญหลักเมืองขอมขึ้นประดิษฐาน ณ ศาลหลักเมือง พร้อมกันนี้มีการจัดสร้างเหรียญหลักเมืองขอม

และผ้ายันต์รูน “เปิดทรัพย์รับโชค” เพื่อให้ประชาชนได้เช่าบูชาเป็นที่ระลึกในพิธีดังกล่าว อีกทั้งมีการสร้างพิธีกรรมการบูชาหลักเมืองขอนแก่น โดยผลิตค้ำกล่าวสักการะศาลหลักเมืองขอนแก่นให้ผู้คนที่มากราบไว้ได้กล่าวบูชา คำสักการะดังกล่าวเป็นภาษาบาลีมีคำแปลว่า “ท่านเหล่านี้คือ พระนางสันตรา เทวีผู้มีฤทธิ์เดชมาก เหล่าเทวดามีฤทธิ์ผู้รักษาเมือง และบรรพชนผู้ช่วยกันสร้างบ้านแปลงเมืองให้เจริญรุ่งเรือง ข้าพเจ้าขอกราบไหว้แทบเท้าบูชาด้วยเครื่องสักการะทั้งหลาย ก็ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา นั้น ขอให้ข้าพเจ้าจงมีสวัสดิภาพ มีลาภยศเลอเลิศ ประกอบการใด ๆ ก็สำเร็จ มีสุขภาพแข็งแรง และมีอายุยืนยาวด้วยเทอญ” (หลักเมืองขอนแก่น (แม่สันตราเทวี), 2561: 67)

ภาพที่ 53 หลักเมืองนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 54 หลักเมืองขอนแก่น

4.1.1.2.3 การนำเนื้อเรื่องบางตอนมาผนวกกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์

และเรื่องเล่าในท้องถิ่น

การนำเนื้อเรื่องบางตอนที่น่าสนใจจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกรวมกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าในท้องถิ่น แล้วแต่งขยายความ ทำให้เกิดเรื่องเล่าสำนวนใหม่ตามข้อมูลที่น่ามาผนวกซึ่งมีทั้งข้อมูลทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าในท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

1. การนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาผนวก การนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์

เช่น จารึก บันทึกรวมกับเนื้อเรื่องบางตอนในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ แล้วแต่งขยายความทำให้เกิดเรื่องเล่าสำนวนใหม่ จากนั้นจึงนำเรื่องเล่าดังกล่าวมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ตัวอย่างที่หนึ่ง การนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกเหตุการณ์กองทัพโจฬะยกทัพมารุกรานอาณาจักรศรีวิชัย มาผนวกรวมกับเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ แล้วจึงแต่งขยายความเพื่อเล่าเรื่องราวของพระราชโอรสของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ที่ได้รับมอบหมายให้เสด็จไปเจริญสัมพันธไมตรีกับเมืองศรีวิชัย ทำให้พระเจ้าศรีธรรมมาได้พบกับราเชนทร์ราชทูตของอินเดียและเกิดเหตุเจรจาดูหมิ่นกัน ต่อมาราเชนทร์แห่งเมืองโจฬะได้ยกทัพมารุกรานนครศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชมอบหมายให้พระเจ้าศรีธรรมายกทัพไปต่อสู้ เมื่อเมืองศรีวิชัย ทราบข่าวการสงครามจึงยกทัพไปช่วยนครศรีธรรมราช ทำให้สามารถขับไล่กองทัพของโจฬะออกไปได้ ต่อมามีการนำบทละครดังกล่าวมาใช้ในการแสดงละครตีกดาบร่ำร้องศรีธรรมมาโคกราช

จากเรื่องย่อจะเห็นได้ว่าต้นเค้าของเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์ ปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนเหตุการณ์ตอนกองทัพโจฬะมารุกรานนครศรีธรรมราชนั้น ไม่มีในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ แต่กล่าวถึงไว้ในจารึกเมืองตันซอร์ ระบุว่า พระเจ้าราเชนทร์โจฬะที่ 1 ได้ยกทัพเข้าโจมตีอาณาจักรศรีวิชัย เมื่อ พ.ศ. 1568 เรื่องราวนี้ได้รับการนำมากล่าวซ้ำในงานวิชาการทางประวัติศาสตร์อย่างหลากหลาย จึงสันนิษฐานว่าผู้แต่งอาจนำเนื้อเรื่องบางตอนจากสองแหล่งมาผนวกกัน โดยได้ดัดแปลงบางส่วน เพื่อทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของอาณาจักรต่าง ๆ ในคาบสมุทรมไทย อีกทั้งได้เพิ่มตัวละครพระเจ้าศรีธรรมมา พระราชโอรสของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเพิ่มเข้ามา และได้แต่งเรื่องราวความรักของพระองค์ขึ้นมาอีกด้วย ทำให้เกิดเรื่องเล่าใหม่ที่บอกเล่าเรื่องราวของพระเจ้าศรีธรรมมา

ตัวอย่างที่สอง การนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงพระเจ้าจันทรภาณุจากจารึกวัดหัวเวียง พบที่วัดเวียง อำเภอยะโฮง จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 มาผนวกรวมกับเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าจันทรภาณุขึ้นครองราชย์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ กล่าวคือ เนื้อเรื่องตอนพระเจ้าจันทรภาณุขึ้นครองราชย์ปรากฏในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ความตอนหนึ่งว่า หลังจากท้าวธรรมกระษัตริย์ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชถึงแก่กรรม เมื่อศักราช 1198 ต่อมาท้าวศรีธรรมมาโคกราช เจ้าเมืองอินทปัตย์บุรี พร้อมน้องชายท้าวจันทรภาณุ และท้าวพงษ์สุระ อพยพผู้คนหนีโรคระบาดมายังหาดทรายแก้ว แล้วจึงสร้างกำแพงล้อมรอบเมืองและก่อพระบรมธาตุเจดีย์ตามที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชพระองค์ก่อนทำไว้ อีกตอนหนึ่งเล่าว่า เมื่อท้าวศรีธรรมมาโคกราชถึงแก่กรรมในศักราช 1200 ท้าวจันทรภาณุขึ้นมาเป็นเจ้าเมือง ท้าวพงษ์สุระขึ้นมาเป็นท้าวจันทรภาณุ

ขณะที่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชแบ่งเขตแดนกับท้าวอุทองว่า ครั้งนั้นพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชบอกว่าเมื่อพระองค์ถึงแก่กรรมขอฝากพระชายา พญาจันทรภาณุ และพญาพงษ์สุระ ให้ท้าวอุทองช่วยดูแลด้วย หลังจากพระเจ้า

ศรีธรรมมาโศกราชถึงแก่กรรม พญาจันทรภาณุขึ้นมาเป็นพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชแทน ข้อมูลข้างต้น บ่งบอกว่า ศรีธรรมมาโศกราช จันทรภาณุ และพงษ์สุระ คือตำแหน่งทางการปกครองของอาณาจักร นครศรีธรรมราชในอดีต

พระนามของพระเจ้าจันทรภาณุ ยังปรากฏในจารึกวัดหัวเวียง เมืองไชยา พบที่ วัดเวียง อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วินัย พงศ์ศรีเพียร (2554: 37) อ่านเนื้อหาของจารึกตอนนี้ ไว้ว่า

ผู้เป็นใหญ่แห่งตามพรลิงค์ ผู้ทรงอุปถัมภ์ศรีกมลกุล (ศรีปัทมาวงศ์) ผู้มีกำลังแขน คือ เหล่าทหารอันนำเกรงขามที่เล่าลือกัน ทรงพระนามว่าจันทรภาณุ ศรีธรรมราชา ผู้มี เกียรติยศที่เลื่องลือในโลก อานุภาพแห่งบุญของพระองค์ในมวลมนุษย์ ดุจอานุภาพแห่ง พระอาทิตย์และพระจันทร์ยามเต็มดวง ด้วยศรัทธา(ในพระศาสนา) ความเจริญรุ่งเรือง ไม่เสื่อมสูญ ดุจรอยจารึกบนศิลานี้ (งมมี) ล่วงกลียุคแล้ว 4332 ปี (พ.ศ. 1773)

พร้อมกันนี้ วินัย พงศ์ศรีเพียร ตีความว่า พระเจ้าจันทรภาณุในจารึกหลักนี้คือ ผู้ปกครองตามพรลิงค์ ในช่วงที่อาณาจักรศรีวิชัยกำลังเสื่อมอำนาจ พระองค์จึงทรงประกาศว่าประสูติ ในปีทมาวงศ์ไม่ได้อ้างว่าสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งศรีวิชัยเหมือนอย่างเจ้าเมืองพระองค์ อื่น อีกทั้งการที่พระเจ้าจันทรภาณุอ้างถึงพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชซึ่งเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภ์ของ พุทธศาสนาตามที่เล่าในคัมภีร์มหาวงศ์ของลังกา ยังสื่อความหมายได้ว่าพระองค์ทรงหันมาอุปถัมภ์ ศาสนาพุทธลัทธิเถรวาทลังกาวงศ์ (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2554: 29)

ผู้เขียนตำนานจตุคามรามเทพสำนวนหนึ่งได้นำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้า จันทรภาณุขึ้นครองราชย์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้าจันทรภาณุ จากจารึกวัดหัวเวียง แล้วแต่งขยายความเพื่อบอกเล่าประวัติของจตุคามรามเทพว่าเป็นภาคอวตาร ของพระเจ้าจันทรภาณุกษัตริย์ผู้สร้างอาณาจักรศรีวิชัยหรือนัยหนึ่งคือนครศรีธรรมราช ในเวลาต่อมา เรื่องเล่าสำนวนใหม่นี้ได้รับการนำมาจัดแสดงในนิทรรศการศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชภายในงาน สมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เพื่อที่จะบอกเล่าประวัติของจตุคามรามเทพที่เชื่อกันว่า สถิตอยู่ที่หลักเมืองนครศรีธรรมราช ตามนัยนี้การบวงสรวงศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจึงหมายถึง การบูชาจตุคามรามเทพที่คุ้มครองเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นภาคอวตารของพระเจ้าจันทรภาณุ กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชนั่นเอง

2. การนำเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาผนวก การนำเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาผนวกรวมกับเนื้อเรื่องบางตอนในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์แล้วแต่งขยายความทำให้เกิดเรื่องเล่าสำนวนใหม่จากนั้นจึงนำเรื่องเล่าดังกล่าวมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

ตัวอย่างที่หนึ่ง การนำเรื่องเล่าประวัติวัดแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เล่าว่า วัดแห่งนี้สร้างโดยนางเลือดขาวซึ่งเป็นพระชายาของพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราช มาผนวกกับเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตร จากนั้นจึงแต่งขยายความเป็นตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ “การเรียนรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว” พ.ศ. 2545 เล่าเรื่องหญิงสาวที่มีเลือดเป็นสีขาว ผู้มีนิสัยโอบอ้อมอารี เลื่อมใสพุทธศาสนา และดงตามเบญจกัลยาณีตั้งแต่วัยเยาว์ เมื่อนางเติบโตขึ้น ความทราบถึงพระกรรมของพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราช จึงเสด็จมาสู่ขอเป็นมเหสี พระนางเลือดขาวได้ปฏิบัติภารกิจในฐานะมเหสีอย่างมากมาย โดยเฉพาะการสร้างวัดแม่เจ้าอยู่หัวเป็นแห่งแรกและปฏิสังขรณ์วัดต่าง ๆ อีกหลายวัด พระนางยังเสด็จไปจัดระเบียบฝ่ายสงฆ์ฝ่ายฆราวาสที่สุโขทัย เสด็จไปยังลังกาเพื่อรับพระพุทธรูปหิงค์มายังนครศรีธรรมราช รวมถึงปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราชในช่วงหนึ่ง

ต่อมามีการนำตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่สร้างขึ้นใหม่มาตีความและสร้างเป็นรูปเคารพเมื่อ พ.ศ. 2550 โดยนำรูปเคารพนางเลือดขาววัดเขยนบางแก้ว จังหวัดพัทลุงที่มีลักษณะเป็นหญิงสาวถือดอกบัวมาเป็นแนวทางในการสร้าง (ชลอ เอี่ยมสุทธิ, สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2561) จนกระทั่งได้รูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) เป็นรูปหญิงสาวรูปร่างประทับ มือข้างหนึ่งถือดอกบัวสื่อถึงการเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา มืออีกข้างหนึ่งถือพอมสื่อถึงการนำพระบรมสารีริกธาตุมาจากลังกา ถัดมามีการสร้างรูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัวในรูปแบบเดิมคู่กับพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราชถวายวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แล้วจึงมีการสร้างพระพุทธรูปหิงค์ รูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาไตรกราชและแม่เจ้าอยู่หัว บริเวณสี่แยกบ่อล้อ อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2561

ภาพที่ 60 รูปเคารพนางเลือดขาว
วัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 61 รูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัว
บริเวณสี่แยกบ่อลื้อ
จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตัวอย่างที่สอง การนำเรื่องเล่าเกี่ยวกับตาขุนพลในพื้นที่ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่เล่าว่าตาขุนพลเป็นอารักษ์ของชุมชนทำหน้าที่ดูแลและคอยปกป้องให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มาผนวกกับเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาศกราชอพยพผู้คนหนีโรคระบาดไปอยู่ที่เขาวัง ดังที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระนิพนพานโสตร ความว่า

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ด้วยเป็นอาเพศ	ด้วยเป็นอาเพศ
ให้บังเกิดเหตุ	ยังมีไข้ท่า
ฝูงหมู่หญิงชาย	ล้มตายหนักหนา
พิทักษ์รักษา	ไม่มาเคลื่อนคลาย
	สมเด็จเจ้าภูบาล
คิดด้วยกรรมกร	ยกไปโดยหมาย
ไปหยุดตั้งอยู่	เขาวังสบาย
ข้างท้าวน้องชาย	ตั้งอยู่ลานตากา

(พระนิพนพานโสตร, 2528: 246)

นอกจากนี้ยังนำเรื่องราวที่กล่าวถึงทหารของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช 4 นายที่พระองค์โปรดให้เดินทางไปพร้อมกับนายพรานอัสสุรี เพื่อจัดทำแผนที่ที่พบดวงแก้ว อันเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การตั้งเมืองมาถวายพระองค์ จากวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสตรมาผนวกรวมด้วย ดังความว่า

	ครานี้พระบาท
ศรีธรรมโคศกราช	ยินดีปรีดา
ท้าวเห็นดวงแก้ว	พรายแพรวทอตา
ได้ฟังพรานว่า	ราชาชื่นใจ
	มีพระองค์การ
แก่เหล่าทหาร	สี่คนด้วยไว
แก่หมื่นพันเสรีจ	หมื่นระเห็จดับภัย
หมื่นสนั่นหวั่นไหว	หมื่นไกรพลชั้นธ์
	นายช่างวาดเขียน
ระแบบแนบเนียน	เขียนแผนที่นั้น
มาให้เราดู	ใครรู้สำคัญ
พรานสุรินัน	ชักนำกันไป

(พระนิพพานโสตร, 2528: 243)

จากนั้นจึงแต่งขยายความทำให้เกิดเรื่องเล่าสำนวนใหม่ว่า ครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชอพยพไพร่พลหนีโรคระบาดมายังเขาวัง ซึ่งอยู่ใกล้กับชุมชนขุนทะเล หมื่นไกรพลชั้นธ์ได้เดินทางมาด้วย เมื่อโรคระบาดจางหาย พระองค์นำผู้คนกลับไปยังหาดทรายแก้ว แต่หมื่นไกรพลชั้นธ์ขออยู่ในบริเวณดังกล่าวต่อเพื่อเฝ้าคอยระวังภัยให้แก่เมืองนครศรีธรรมราช หมื่นไกรพลชั้นธ์ทำหน้าที่จนถึงแก่กรรม หลังจากนั้นท่านจึงกลายมาเป็นอารักษ์บ้านของชาวขุนทะเล ตำนานหมื่นไกรพลชั้นธ์ (ตาขุนพล) สำนวนนี้ถือได้ว่าเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่เกี่ยวกับอารักษ์บ้านของชาวขุนทะเลที่อธิบายประวัติของตาขุนพลอย่างละเอียดมากขึ้น

ต่อมามีการนำตำนานหมื่นไกรพลชั้นธ์ (ตาขุนพล) มานำเสนออย่างแพร่หลายจนกลายเป็นเรื่องเล่าใหม่เกี่ยวกับตาขุนพลที่ชาวบ้านรับรู้ ทั้งยังมีการนำตำนานสำนวนนี้มาใช้ในการจัดทำรูปเคารพหมื่นไกรพลชั้นธ์ (ตาขุนพล) เป็นรูปทหารยืนถือดาบอยู่บนงูขนาดใหญ่ที่ขดตัวนอนอยู่ เมื่อ พ.ศ. 2550 โดยนำเรื่องเล่าและความเชื่อเกี่ยวกับตาขุนพลของชาวบ้านมาผนวกรวมอยู่ด้วย นายอ้อน นาประศรี ชาวตำบลขุนทะเล เล่าว่า ตาขุนพลเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านมาช้านาน ใครปรารถนาสิ่งใดเมื่อมาบนบานกับตาขุนพลก็จะได้ดังหวัง ครั้งหนึ่งมีชาวบ้านถูกไฟไหม้เป็นแผลไป

ทั้งตัว ต่อมา มีงูสีดำขนาดใหญ่เลียแผลทำให้หายจากอาการเจ็บป่วย เชื่อกันว่าตาขุนพลที่สถิตอยู่ในงู มาช่วย ทั้งยังมีชาวบ้านพบงูตัวนั้นอยู่บ่อยครั้งในบริเวณที่ตั้งศาลตาขุนพล จึงเชื่อว่าท่านคอยเฝ้ารักษา ชาวบ้านอยู่บริเวณนี้ (อ้อน นาประศรี, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2561)

หลังจากนั้นมีการประกอบพิธีบวงสรวงรูปเคารพหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) พร้อมกับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ตาขุนพลเหมือนเช่นที่ชาวบ้านจัดกันมาทุกปีตั้งแต่อดีต กรณีนี้ สะท้อนถึงการผสมผสาน ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้าน เรื่องตาขุนพลที่เป็น “วิญญานบรรพบุรุษ” และเป็น “อารักษ์บ้าน” ที่สถิตอยู่ในร่างของงูใหญ่คอยคุ้มครองดูแลชาวบ้าน ตลอดมาเข้ากับความเชื่อที่สร้างขึ้นใหม่เรื่อง “วิญญานวิรบุรุษ” ชื่อหมื่นไกรพลชั้นที่ทำหน้าที่คอย ระวังภัยให้แก่เมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าศรีธรรมราชา

4.1.1.3 การนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้

ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์ ดังที่ได้กล่าวถึงอย่างละเอียดแล้ว ในบทที่ 3 การนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้จึงเป็นไปในลักษณะการนำตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์มาเลือกหาเหตุการณ์สำคัญ แล้วนำเหตุการณ์ดังกล่าว มาเรียบเรียงโดยสรุป หรือนำเหตุการณ์ทั้งหมดจากตำนานมานำเสนอในรูปแบบต่าง ๆ ดังตารางต่อไป

ตารางที่ 15 ตารางแสดงการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเรื่องมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

	การนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้ / ชนิดของข้อมูล	ตำนานการสร้าง พระบรมธาตุเจดีย์	ตำนานที่มีเนื้อหา อ้างอิงถึงพระบรม ธาตุเจดีย์
บทเพลง	เพลงแหล่ลอยศพระทนต์ธาตุ พระบรมธาตุเจดีย์		√
	เพลงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช : มรดกธรรมนำสู่มรดกโลก	√	
บทกวี	เจ้าแตงโม		√
การแสดง	การแสดงแสงสีเสียง นครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี	√	
	การแสดงแสงสีเสียงย้อนรอยอารยธรรม ศรีวิชัยสู่อาเซียน	√	

การนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้ / ชนิดของข้อมูล		ตำนานการสร้าง พระบรมธาตุเจดีย์	ตำนานที่มีเนื้อหา อ้างอิงพระบรม ธาตุเจดีย์
	การแสดงแสงสีเสียงชุด “ชุมพรจรัสฟ้า นคราแห่งวัฒนธรรม”		√
	ละครเวทีเรื่อง “อภินิหารโคกหลังนกคุ้ม”		√
พิธีกรรม	พิธีสวดด้าน	√	

ตารางที่ 15 แสดงให้เห็นว่า ปรากฏการนำตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในจำนวนเท่ากัน ผู้วิจัยจำแนกวิธีการนำตำนานทั้งเรื่องดังกล่าวมาใช้ออกเป็น 2 วิธี คือ การนำมาใช้โดยยังคงเนื้อหาเดิม และการนำมาใช้โดยการดัดแปลงเนื้อหาบางส่วน ดังนี้

4.1.1.3.1 การนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้โดยยังคงเนื้อหาเดิม

การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเรื่องมาใช้โดยยังคงเนื้อหาเดิมไว้ ทำให้เนื้อหาเดิมของตำนานดังกล่าวได้รับการบอกเล่าต่อในสังคมร่วมสมัย พบ 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การนำตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเรื่องมาใช้ เช่น *ตัวอย่างที่หนึ่ง*

การเลือกนำเหตุการณ์และอนุภาคจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์สำนวนหลักเรื่องพระนิพนพานโสตรมาใช้ในการประพันธ์เพลงพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช : มรดกธรรมนำสู่มรดกโลก โดยนำเหตุการณ์สำคัญตั้งแต่ตอนพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน ตอนการนำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว ตอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และตอนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองบริวาร 12 นักษัตร มาเรียบเรียงเพื่อบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์แทรกไว้ในบทเพลงที่มีเนื้อหาโดยรวมกล่าวถึงความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์และการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ตัวอย่างที่สอง การนำตำนานพระบรมธาตุค้ำกลอนของพระมหาอุทัยพิลิสต์พงษ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่นำพระนิพนพานโสตรมาแต่งด้วยสำนวนภาษาใหม่ มาพิมพ์ซ้ำโดยการจัดเรียงพิมพ์ใหม่ แต่ยังคงรูปแบบสำนวนเดิมไว้ ทั้งนี้เพื่อนำวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวมาให้พุทธศาสนิกชนได้สวดอ่านในพิธีสวดด้าน เนื่องในงานมาฆบูชาแห่งชาติขึ้นชาตุนานาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2556 การจัดพิมพ์ตำนานพระบรมธาตุค้ำกลอนครั้งนี้ถือว่าเป็นการนำเหตุการณ์ทั้งหมดในแบบเรื่องพระนิพนพานโสตรมาใช้ เพราะจัดพิมพ์ตามต้นฉบับเดิมทำให้เนื้อหาของแบบเรื่องนี้ได้รับการสืบทอด

อย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการจัดพิมพ์แตกต่างกันไป กล่าวคือ การจัดพิมพ์ครั้งแรกระบุว่าเป็นพิมพ์เพื่อแจกแก่พุทธศาสนิกชน ผู้สละทรัพย์ก่อสร้างถนน วัดทำหิน อำเภोजึงพระ จังหวัดสงขลา แต่การนำมาจัดพิมพ์ครั้งนี้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมพิธีสวดด้านได้มีตัวบทในการสวดอ่าน จึงถือได้ว่าตำนานพระบรมธาตุคำกลอนที่จัดพิมพ์ใหม่มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ในการประกอบพิธีสวดด้าน

นำพิจารณาว่า ในอดีตวรรณกรรมที่นำมาใช้ในพิธีสวดด้านมีหลายเล่ม เช่น เรื่อง สุปิน วันคาร ทินวงศ์ สี่เส้า กระจ่ายทอง พระรถเสน เสือโค (เปรมจิตต์ ชนะวงศ์, 2542: 7820) แต่ในการรื้อฟื้นพิธีสวดด้านขึ้นมาจัดใหม่ มหาวิทยาลัยมกุฎราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช เลือกว่าจะนำตำนานพระบรมธาตุคำกลอนมาเป็นตัวบทในการสวดอ่าน ขณะเดียวกันตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่แต่งเป็นร้อยกรองก็มีหลายเรื่อง ทว่าคณะผู้จัดก็เลือกเอาหนังสือของพระมหาอุทัย พิสิสดีพงษ์ มาใช้ เหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะตำนานพระบรมธาตุคำกลอนของพระมหาอุทัย พิสิสดีพงษ์ ใช้ภาษาได้อย่างไพเราะและมีเนื้อหากระชับครบถ้วนตามต้นฉบับพระนิพนพานโสทร อีกเหตุผลอาจเนื่องจากพระนิพนพานโสทรเป็นเรื่องขนาดยาว ต้องใช้เวลานานในการสวดอ่านจนจบ คณะผู้จัดจึงเลือกตำนานพระบรมธาตุคำกลอนมาใช้ในการสวดอ่านสืบมา

2. การนำตำนานที่อ้างถึงพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเรื่องมาใช้ เช่น *ตัวอย่างที่หนึ่ง*

การเลือกนำเหตุการณ์และอนุภาคในตำนานท้องถิ่นที่อ้างถึงการนำของมีค่าไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ มาใช้ในการแสดงละครเวทีเรื่อง อภินิหารโคกหลังนกคุ้ม เมื่อวันที่ 11-13 เมษายน 2559 ในงานมหาสงกรานต์ย้อนตำนานคลองแห อำเภอกาบังใหญ่ จังหวัดสงขลา ในลักษณะการนำตำนานคลองแห ซึ่งเดิมเป็นเรื่องเล่ามุขปาฐะขนาดสั้นมาแบ่งออกเป็นตอนสำคัญ ตั้งแต่ตอนคบตีทราบข่าวการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนคบตีดีห้อยชวนชาวบ้านร่วมบริจาคสมทบนำไปบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนทราบข่าวว่าพระบรมธาตุเจดีย์บูรณะเสร็จแล้ว และตอนการฝังทรัพย์สินไว้ที่บริเวณโคกกริมน้ำ จากนั้นจึงนำเหตุการณ์แต่ละตอนมาจัดทำบรรยายประกอบภาพนิ่งฉายให้ผู้ชมได้รับชมทีละตอน เมื่อจบบรรยายตอนหนึ่งจึงให้นักแสดงออกมาแสดงบทบาทพร้อมบทเจรจาตามบรรยายครั้งหนึ่ง จากนั้นจึงนำเสนอบทบรรยายตอนถัดไป แล้วตามด้วยการแสดงตามลำดับไปจนจบเรื่อง

ตัวอย่างที่สอง กานตามณี รัตนพล เลือกนำเหตุการณ์และอนุภาคตัวละครจากตำนานเจ้าแดงโมซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชธิดาของพระเจ้าศรีธรรมมาโสกราช มาใช้ในบทร้อยกรองเรื่องเจ้าแดงโม โดยใช้กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉับ 16 รวมถึงกาพย์สุรางคนางค์ 28 และเสียงภาษากลางผสมกับภาษาถิ่นใต้ในการประพันธ์ บทร้อยกรองนี้ได้รับรางวัลชนะเลิศระดับมัธยมศึกษา ในการประกวดแต่งบทร้อยกรองบทสวดด้านในประเพณีสวดด้าน มหาวิทยาลัยมกุฎราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโสกราช เมื่อ พ.ศ. 2556 ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าบทร้อยกรองเรื่องเจ้าแดงโมนำตำนาน

เจ้าแดงโมมาใช้โดยยังคงเนื้อหาเดิม ประกอบด้วยเหตุการณ์สำคัญเหมือนกับสำนวนเดิม ไม่ว่าจะเป็น ตอนพระราชธิดาเสวยแดงโมแล้วทรงครรภ์ ตอนพระราชธิดาถูกเนรเทศออกจากเมือง ตอนตากับยาย ช่วยเหลือพระราชธิดา ตอนพระราชธิดาประสูติพระโอรสชื่อเจ้าแดงโม ตอนเจ้าแดงโมอธิษฐานขอให้ เมล็ดฟักเขียวงอกแล้วแตกยอดเลื้อยนำไปหาพระอัยกา ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชไม่ยอมรับ พระธิดาของพระองค์ ตอนเจ้าแดงโมกลับเมือง และตอนเจ้าแดงโมได้เป็นกษัตริย์ปกครองเมือง

4.1.1.3.2 การนำตำนานทั้งเรื่องมาใช้โดยการตัดแปลงเนื้อหาบางส่วน

การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเรื่องมาใช้โดยการตัดแปลงเนื้อหาบางส่วน พบในการแสดงแสงสีเสียงที่นำตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาตัดแปลงเนื้อหาบางส่วน ทำให้ตำนานบางตอนมีเนื้อหาต่างไปจากเดิมและเนื้อหาของตำนานได้รับการนำเสนอในรูปแบบใหม่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การแสดงแสง สี เสียง นครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี

เรื่อง “ย้อนรอยเล่าขาน ตำนานนครศรีธรรมราช นบบุชาพระบรมธาตุ สมบัติชาติสู่มรดกโลก ” เมื่อวันที่ 3-5 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จัดการแสดงโดยบริษัทมหานคร เอ็นเตอร์เทนเมนท์ จำกัด ได้เลือกนำเหตุการณ์และอนุภาคตัวละครจากพระนิพนพานโสทรมาใช้ ในการจัดทำบรรยายการแสดงแต่ละตอนและนำมาใช้ในการจัดทำบทเจรจาของตัวละคร ทั้งนี้เพื่อบอกเล่าประวัติของเมืองนครศรีธรรมราชที่สัมพันธ์กับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ กระนั้นก็ดี การแสดงแสงสีเสียงนี้มีการตัดแปลงเนื้อหาบางส่วนเพื่อให้การแสดงกระชับและน่าสนใจ ดังนี้

ก. การตัดทอนเนื้อหา การแสดงแสงสีเสียงนครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี เริ่มต้นที่ตอนการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์และจบที่ตอน พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชหวังจะให้ชาวเมืองนครศรีธรรมราชอยู่อาศัยอย่างปกติสุข ไม่ต้องอพยพหนี โรคระบาดอีกต่อไป จึงโปรดให้ราชครูนำเงินตราเงินไม่ไปหว่านรอบเมืองเพื่อป้องกันโรคระบาด ทำให้ โรคระบาดหายไปจากเมืองนครศรีธรรมราช จะเห็นได้ว่าการแสดงนี้ได้ตัดตอนจบในพระนิพนพานโสทร ที่กล่าวถึงท้าวอุทองยกทัพประชิดเมืองนครศรีธรรมราช จนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชต้องยกทัพไปสู้ ทำให้ทหารล้มตายเป็นจำนวนมากและนครศรีธรรมราชต้องขึ้นกับท้าวอุทองออกไป อีกทั้งไม่ได้ กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนการเกิดโรคระบาดทำให้เมืองร้างลงเหมือนกับในพระนิพนพานโสทร จึงถือว่าการตัดเนื้อหาตอนเมืองร้างออกไปด้วย

ข. การเพิ่มตัวละคร ตัวละครที่เพิ่มเข้ามาในการแสดงคือมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งไม่ปรากฏในพระนิพนพานโสทร ตัวละครมเหสีนี้ใช้ในการแสดงตอนพระเจ้า

ศรีธรรมมาโศกราชโปรดเกล้าฯ ให้ทหารเดินทางสำรวจพื้นที่ที่เหมาะสมกับการตั้งเมือง โดยมีบทบาทให้ข้อมูลสนับสนุนเกี่ยวกับการสร้างเมืองใหม่ที่หาดทรายแก้วว่า “เมืองที่พระองค์จะทรงสร้างใหม่ต่อไปภายหน้าอาจได้เป็นศูนย์กลาง การปกครองของแคว้นต่าง ๆ ที่จะมารวมกันอยู่ ณ บริเวณที่แห่งนี้พะคะ” ทำให้เรื่องราวสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ค. การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบางรายละเอียด เหตุการณ์ในพระนิพนพานโสทรกล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชแห่งเมืองเอวราชอพยพผู้คนหนีโรคระบาดมาตั้งถิ่นฐานที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง ขณะที่การแสดงแสงสีเสียงนี้เล่าว่าพระองค์อพยพมาจากเมือง “สิริธรรมนคร” อันเป็นชื่อเมืองที่ตรงกับที่ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนาบันทึกไว้ว่า พระร่วงปรารถนาจะได้พระพุทธรูปศิหิงค์จากลังกามาประดิษฐานที่เมืองสุโขทัยจึงขอให้เจ้าเมืองสิริธรรมนครไปขอจากเจ้าเมืองลังกามาให้ (รัตนปัญญาเถระ, 2510: 113) เนื่องจากชื่อเมืองดังกล่าวพ้องกับชื่อเมืองนครศรีธรรมราชและเหตุการณ์สอดคล้องกับการเผยแพร่พุทธศาสนาในกายเถรวาทลังกาวงศ์จากนครศรีธรรมราชไปยังเมืองสุโขทัย ดังนั้น “สิริธรรมนคร” ในชินกาลมาลีปกรณ์จึงเชื่อกันว่าอาจเป็นชื่อของนครศรีธรรมราชในอดีต อย่างไรก็ตาม “สิริธรรมนคร” ในการแสดงนี้เป็นการหยิบยืมชื่อเมืองจากวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวมาใช้ในความหมายว่าเป็นเมืองหนึ่งที่พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชเคยปกครอง ก่อนที่จะอพยพมาสร้างเมืองใหม่ที่หาดทรายแก้วเท่านั้น การแสดงนี้ยังเล่าด้วยว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชอพยพผ่านมาทางเขาชวาปราบคล้ายกับตำนานเมืองเวียงสระที่เล่าถึงการเดินทางมายังหาดทรายแก้วของพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช กรณีนี้จึงนับเป็นการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์และเรื่องเล่าในท้องถิ่นมาใช้เป็นข้อมูลในการแสดงด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. การแสดงแสงสีเสียง ศิลปวัฒนธรรมกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

และประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรม ณ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช ภายใต้โครงการย้อนรอยอารยธรรมศรีวิชัยสู่อาเซียน เมื่อวันที่ 17-21 พฤษภาคม 2559 ณ สนามหน้าศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการเลือกนำเหตุการณ์และอนุภาคตัวละครจากพระนิพนพานโสทรมาใช้ในการจัดทำบทสนทนาของตัวละครชายหนุ่มชื่อทัด ซึ่งเป็นผู้เล่าประวัติของจังหวัดนครศรีธรรมราช ให้ตัวละครหญิงสาวชื่อมุกดาได้รับฟัง พร้อมทั้งนำมาใช้ในการจัดทำบทเจรจาของตัวละครที่แสดงบอกเล่าเรื่องราวในแต่ละตอน แม้ว่าการแสดงนี้จะลำดับเหตุการณ์คล้ายกับการแสดงแสงสีเสียง นครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี เมื่อ พ.ศ. 2553 เนื่องจากจัดการแสดงโดยบริษัทมหานครเอ็นเตอร์เทนเมนท์ จำกัด เช่นเดียวกัน แต่ก็มีเนื้อหาหลายส่วนที่แตกต่างกัน ทั้งยังต่างจากเหตุการณ์ในพระนิพนพานโสทรอีกด้วย ดังนี้

ก. การตัดทอนเนื้อหา การแสดงแสงสีเสียงย้อนรอยอารยธรรมศรีวิชัย สุ่ออาเซียนมี 6 องค์ องค์ที่กล่าวถึงประวัติของจังหวัดนครศรีธรรมราชและการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ เริ่มต้นที่ตอนการเสด็จดับขันธปรินิพพานของพระพุทธองค์ จบที่ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชสร้าง เมืองนครศรีธรรมราชและตั้งเมือง 12 นักษัตริย์ จะเห็นได้ว่าการแสดงนี้ได้ตัดตอนจบ ในพระนิพพานโศตรที่กล่าวถึงนครศรีธรรมราชไปขึ้นกับท้าวอุทองออกไป และต่างจากการแสดง แสงสีเสียงนครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี ซึ่งจบที่ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช โปรดเกล้าฯ ให้ราชครูนำเงินตรานะโมไปหว่านรอบเมืองเพื่อป้องกันโรคระบาด

ข. การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบางรายละเอียด การแสดงนี้เล่าว่า พระเจ้า ศรีธรรมราชอพยพมาจากเมือง “สิริธรรมนคร” เช่นเดียวกับการแสดงแสงสีเสียง นครศรีธรรมราช เมืองประวัติศาสตร์ 1,700 ปี แทนที่จะบอกว่าพระองค์อพยพมาจากเมืองเอวราชตามเนื้อหาของ พระนิพพานโศตร จึงถือได้ว่าเป็นการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาปรับใช้ในการแสดงเช่นกัน ทั้งยังมีการนำข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้าจันทรภาณุยกทัพไปโจมตีลังกาตามที่บันทึกไว้ในคัมภีร์จุฬวงค์ (Culavamsa) คัมภีร์ปูชวลี (Pujavaliya) คัมภีร์หัตถากัลป์วิหารวงค์ (Hatthavanagallavi tharavamsa) ซึ่งเป็นคัมภีร์ภาษาบาลีของลังกา (W. M. Sirisena, 1969:155) มากกล่าวถึงเพื่อ สรรเสริญพระเกียรติคุณของพระองค์ที่ขึ้นมาเป็นผู้ปกครองนครศรีธรรมราชพระองค์ต่อมา รวมถึง การนำข้อมูลเกี่ยวกับราชวงศ์ปทุมวงค์ที่ปกครองนครศรีธรรมราชดังที่ปรากฏในจารึกวัดหัวเวียง พบที่วัดเวียง อำเภอยะยา จังหวัด สุราษฎร์ธานี มากกล่าวถึงว่า นครศรีธรรมราชใช้ดอกบัวเป็น ตราประจำเมือง

4.1.2 การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้

หลังจากได้กล่าวถึงวิธีการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยแล้ว ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงวิธีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ กล่าวคือ ความเชื่อ เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ มี 3 ประเภท ได้แก่ ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุ พระบรมสารีริกธาตุ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ และความเชื่อเรื่อง สิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ วิธีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ดังกล่าวมาใช้ใน สังคมไทยร่วมสมัย มีทั้งที่นำมาใช้ในรูปแบบใหม่ นำมาผนวกกับความเชื่อใหม่ นำมาตีความและ ให้ความหมายใหม่ และนำมาใช้ในวัตถุประสงค์ใหม่ ดังต่อไปนี้

4.1.2.1 การนำความเชื่อเดิมมานำเสนอในรูปแบบใหม่

การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ในอดีตจะถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ แทรกอยู่ในเรื่องเล่า หรือปรากฏอยู่ในวรรณกรรมลายลักษณ์ นำเสนอด้วยสื่อสมัยใหม่และใช้ในการสร้างวัตถุมงคลทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการสืบทอดในรูปแบบใหม่ ดังนี้

4.1.2.1.1 การนำความเชื่อเดิมมานำเสนอด้วยสื่อสมัยใหม่

ความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีทำให้ผู้คนมีช่องทางในการสื่อสารความคิด ความเชื่อมากขึ้นจึงปรากฏการใช้ช่องทางการสื่อสารในรูปแบบใหม่ดังกล่าวมานำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในหลายลักษณะ

1. การนำความเชื่อเดิมมานำเสนอในเอกสารประชาสัมพันธ์ เอกสาร “นครศรีธรรมราช เมืองทองสิบสองนักษัตร” จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน นครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราช เนื้อหาตอนหนึ่งเป็นการแนะนำวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มากล่าวถึงว่า “หากได้สักการะพระบรมธาตุเจดีย์จะทำให้ชีวิตมีความสุขและพบกับความสำเร็จ” รวมถึงปรากฏในเอกสารประชาสัมพันธ์ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุและการกวนข้าว มธุปายาส (ยาคุ) จัดทำโดยศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มากล่าวถึงว่า “การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์จะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต” จะเห็นได้ว่าเอกสารเหล่านี้จัดทำโดยหน่วยงานราชการ การใช้ภาษาจึงค่อนข้างเป็นทางการ เพื่อให้ข้อมูลน่าเชื่อถือและด้วยมีจำนวนหน้ากระดาษจำกัดจึงเป็นการสรุปเอาประเด็นสำคัญของความเชื่อมานำเสนอ

2. การนำความเชื่อเดิมมานำเสนอในเว็บไซต์ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ปรากฏในเว็บไซต์ www.m-culture.go.th ของกระทรวงวัฒนธรรม ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า “หากผู้ใดได้นำผ้าขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์ธาตุและขอพรในเรื่องใดก็จะสมหวังดังปรารถนา” พร้อมแทรกเรื่องเล่าเกี่ยวกับชายคนหนึ่งประสบอุบัติเหตุจนเดินไม่ได้ พ่อแม่พยายามพาไปรักษาแต่ก็ไม่หาย สุดท้ายจึงมาบนบานกับพระบรมธาตุเจดีย์ขอให้ลูกชายหายจากอาการบาดเจ็บ แล้วจะให้มาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในไม่ช้าชายคนดังกล่าวก็อาการดีขึ้นจนกลับมาเดินได้เป็นปกติ ขณะที่เว็บไซต์ “ไปไหนดี” www.painaidii.com ของบริษัท ปีส ไดมอนด์ จำกัด ซึ่งเป็นเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยว นำเสนอบทความเรื่อง “10 ที่เที่ยวเมืองต้องห้ามพลาด นครศรีธรรมราช นครสองธรรม” เนื้อหาตอน

หนึ่งกล่าวถึงวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยบอกว่าเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ไม่ปรากฏเงาให้เห็นไม่ว่าเวลาใด

เว็บไซต์ที่ให้เชาบูชาวัตถุมงคลยังได้นำความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพ เทวดาเฝ้ารักษาพระธาตุ มานำเสนออย่างกว้างขวาง เช่น เว็บไซต์ “หลักเมืองนครศรีธรรมราช” www.rakmuang30.com ระบุว่า จตุคามรามเทพเดิมเป็นเทพชั้นสูงในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาเป็นเวลานานแล้ว ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเข้ามายังดินแดนแห่งนี้ จตุคามรามเทพจึงถูกเปลี่ยนสถานะเป็นเทวดารักษาธาตุของพระพุทธรูปเจ้าเว็บไซต์จตุคาม www.jatukarm.com ให้ข้อมูลว่าจตุคามรามเทพเป็นพระมหากษัตริย์ในสมัยศรีวิชัยชื่อว่าพระเจ้าจันทรภาณุ พระองค์ทรงบำเพ็ญตนสร้างบารมีจนได้เป็นพระโพธิสัตว์และมาช่วยบรรเทาทุกข์ให้แก่มวลมนุษย์ชาติภพก่อนหน้านั้นพระองค์เป็นกษัตริย์ชื่อ พญาศรีธรรมโศกราช อิกชาติภพหนึ่งเป็นนักรบที่แกร่งกล้าชื่อว่า พังพกาฬ อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่กระแสวิดุมงคลจตุคามรามเทพไม่ได้เฟื่องฟูเหมือนในอดีตข้อมูลในเว็บไซต์จึงค่อนข้างจะหยุดนิ่ง จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้จัดทำเว็บไซต์มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นหน่วยงาน คณะบุคคล และบุคคลทั่วไป เป็นการนำเสนอข้อมูลให้สาธารณชนได้รับทราบจึงใช้ภาษาถิ่นทางการที่คนทุกกลุ่มเข้าใจได้ อีกทั้งด้วยเว็บไซต์ไม่มีข้อจำกัดเรื่องเนื้อที่ในการนำเสนอจึงสามารถถ่ายทอดเรื่องราวขนาดยาวได้ ทำให้ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ที่ปรากฏค่อนข้างมีรายละเอียด ยิ่งกว่านั้นข้อมูลในเว็บไซต์ยังสามารถคัดลอกไปใช้ง่ายจึงปรากฏว่ามี การนำข้อมูลไปผลิตซ้ำอีกหลายลักษณะ

3. การนำความเชื่อเดิมมานำเสนอในรูปแบบสื่อประสม ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ในเรื่องการอธิษฐานขอพรจากองค์พระบรมธาตุเจดีย์แล้วจะสมหวังดังปรารถนาปรากฏในบทบรรยายสารคดีเรื่อง “เมืองต้องห้าม...พลาต นครสองธรรม” ในเว็บไซต์ยูทูบ จัดทำโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมถึงปรากฏความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏเงาให้เห็น ในบทบรรยายสารคดีโทรทัศน์เรื่องค้นหาคำตอบพระธาตุไร้เงา จังหวัดนครศรีธรรมราช เผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 จัดทำโดยรายการเที่ยวทั่วไทย เนื่องจากการนำเสนอในรูปแบบสื่อประสม ส่วนใหญ่เสนอเรื่องราวอย่างกระชับ จึงจะเป็นการเลือกประเด็นสำคัญจากความเชื่อเดิมมานำเสนอ อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะของสื่อประสมที่มีทั้งภาพและเสียงทำให้สามารถนำเสนอเนื้อหาได้อย่างน่าสนใจ ทั้งยังสามารถเข้ามาชมได้ง่ายทำให้การนำเสนอด้วยวิธีนี้สามารถเผยแพร่ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ไปสู่วงกว้างมากขึ้น

4.1.2.1.2 การนำความเชื่อเดิมาใช้ในการสร้างวัดถุมงคล

ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ปรากฏในวัดถุมงคล หลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง เหริยญ ผ้ายันต์ ตลอดจนไปจนถึงธนบัตรขวัญถุง ส่วนใหญ่จะสื่อความหมายว่า พระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองผู้ที่ครอบครอง เป็นต้นว่า

การนำเฉพาะความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ เช่น พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช (จำลอง) รุ่งมรดกโลก, เหริยญตรีศูลพระบรมธาตุ รุ่งมรดกไทยสู่ มรดกโลก

การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาประกอบกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น เช่น เหริยญพระพุทธรูปสังข์ ด้านหลังพระบรมธาตุเจดีย์, พระเนื้อผง พระเสื้อเมือง ด้านหลังพระบรมธาตุเจดีย์

การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาประกอบกับความเชื่อเรื่องบารมีของพระเกจิอาจารย์รูปสำคัญ เช่น เหริยญหลวงพ่อดาว ด้านหลังพระบรมธาตุเจดีย์, เหริยญเสมาพระเทพวินยาภรณ์ หลังพระบรมธาตุเจดีย์

การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาประกอบกับความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น เช่น ธนบัตรขวัญถุงไอ้ไข่เด็กวัดเจดีย์ที่มีภาพพระบรมธาตุเจดีย์

ตัวอย่างที่กล่าวมาทำให้เห็นทั้งการนำเฉพาะความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้และการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างวัดถุมงคลดังกล่าวทำให้ความเชื่อเดิมได้รับการสืบทอดในลักษณะที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

4.1.2.2 การนำความเชื่อเดิมาผนวกกับกับความเชื่อใหม่

การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับความเชื่อใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมทำให้ความเชื่อเดิมได้รับการขยายความให้มีความหมายกว้างออกไป เช่นการนำความเชื่อเรื่องการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์จะเกิดสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นความเชื่อเดิมที่มีมาแต่อดีต มาผนวกรวมกับความเชื่อเรื่องเลข 9 ว่าเป็นเลขมงคล เพราะคำว่า “เก้า” ในภาษาไทยพ้องกับคำว่า “ก้าวหน้า” คนไทยจึงนิยมใช้เลข 9 ในพิธีกรรมที่เป็นมงคลเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต เช่น จัดเครื่องประกอบพิธีกรรมจำนวน 9 อย่าง เริ่มประกอบพิธีกรรมเวลา 9.00 น. ไหว้พระ 9 วัด จนกระทั่งเกิดเป็นความเชื่อใหม่ว่า “สักการะพระบรมธาตุเจดีย์ครบ 9 ครั้ง จะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง มีโชคลาภ และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข” ต่อมามีการนำความเชื่อดังกล่าวไป

เผยแพร่ในวงกว้าง ทั้งในเว็บไซต์และเอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทนำเที่ยวที่ให้บริการนำนักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยและเชื้อสายจีนมาเที่ยวยังจังหวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ได้นำความเชื่อดังกล่าวไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ทุกปีจนครบจำนวน 9 ครั้ง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียนิยมเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์อย่างไม่ขาดสาย โดยเฉพาะในหลังเทศกาลตรุษจีนช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ถือว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญที่นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซียจะเดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

4.1.2.3 การนำความเชื่อเดิมมาตีความและให้ความหมายใหม่

การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาตีความและให้ความหมายใหม่ทำให้เกิดความเชื่อใหม่ขึ้นในสังคม เช่น กรณีการนำความเชื่อเรื่องสักการะพระบรมธาตุเจดีย์จะได้กุศลสูง ซึ่งเป็นความเชื่อเดิมที่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ภาคใต้สืบทอดต่อกันมาช้านาน ในอดีตการคมนาคมยังไม่สะดวก การเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก ผู้คนจึงหวังว่าสักครั้งในชีวิตคงจะมีโอกาสได้บูชาพระธาตุ ต่อมาจึงมีการตีความและให้ความหมายใหม่แก่ความเชื่อนั้นว่า “เกิดมาหนึ่งชาติขอให้ได้กราบพระธาตุเมืองนคร” เสมือนว่าการได้บูชาพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิต ทุกวันนี้มีการนำความเชื่อดังกล่าวมาใช้ในการเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนเดินทางสักการะพระบรมธาตุเจดีย์และใช้เป็นคำขวัญประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช

กรณีต่อมาเป็นการนำความเชื่อเรื่องการรักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างกา พยन्द รุ่งมงคเทพประทาน ด้วยการตีความความเชื่อดังกล่าวและให้ความหมายใหม่ว่า กา พยन्द จะปกป้องภัยอันตรายให้แก่ผู้ครอบครอง เช่นเดียวกับที่ทำหน้าที่เฝ้ารักษาพระธาตุของพุทธองค์ คล้ายกับกรณีการนำความเชื่อเรื่องยักษ์รักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดมุงคเทพริยเหตุ้าวเวสสุวรรณ โดยให้ความหมายใหม่ว่าวัดมุงคเทพริยเหตุ้าวเวสสุวรรณจะช่วยปกป้องผู้ที่ครอบครองเหมือนกับที่รูปเคารพท้าวเวสสุวรรณเฝ้ารักษาพระธาตุอยู่ในวิหารพระวิเนชกรรม

อีกกรณีหนึ่งเป็นการนำความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพเฝ้ารักษาพระธาตุยังมาใช้ในการสร้างเหรียญแสตมป์หลักเมืองกระบี่ รูปเศียรจตุคามรามเทพ รุ่นแพ้มี่เป็น โดยนำข้อมูลจากกระแสข่าวที่ว่าทีมเลสเตอร์ซิตีชนะเลิศในการแข่งขันฟุตบอลพรีเมียร์ลีกของอังกฤษ พ.ศ. 2559 เพราะอิทธิฤทธิ์ของวัตถุมงคลพระปิดตาพังพากาฬ ซึ่งเชื่อว่าเป็นภาคอวตารของพระโพธิสัตว์จตุคามรามเทพ ที่ฝังไว้ที่สนามฟุตบอลของทีม และเพราะความศักดิ์สิทธิ์ของผ้ายันต์ “แพ้มี่เป็น” ที่เจ้าคุณธงชัย ได้ปลุกเสกแจกนักฟุตบอลทีมเลสเตอร์ซิตี มาตีความและให้ความหมายใหม่แก่เหรียญแสตมป์หลักเมืองกระบี่นี้ว่า เป็นวัตถุมงคลที่มีความศักดิ์สิทธิ์ช่วยบันดาลชัยชนะให้แก่ผู้ครอบครอง

4.1.2.4 การนำความเชื่อเดิมาไว้ในวัตถุประสงค์ใหม่

การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากเดิม ทำให้ความเชื่อเดิมีหน้าที่ใหม่ในสังคม เช่น ความเชื่อเรื่องการมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จะได้อานิสงส์สูงเป็นความเชื่อเดิมที่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่คาบสมุทรมไทยและคาบสมุทรมลายูถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน เพราะเชื่อว่าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์ประธาน การได้มาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจึงเป็นเสมือนการมาบวชอย่างใกล้ชิดกับพระพุทธรองค์และเป็นการปฏิบัติที่ได้อานิสงส์สูง ต่อมามีการนำความเชื่อดังกล่าวมาตีความและให้ความหมายใหม่่ว่า การมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารยังเป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของพุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในประเทศมาเลเซียซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม การที่วัดบุญญาราม รัฐเคดะห์ ประเทศมาเลเซีย นำนามาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร พร้อมกับเครื่องญาติที่ติดตามมาด้วยร่วมหนึ่งพันคน จึงถือว่าเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เป็นการอ้างอัตลักษณ์ของพุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม

ส่วนกรณีนายนนทิวรรณ นนทภักดิ์ นำความเชื่อ “เกิดมาหนึ่งชาติต้องกราบพระธาตุเมืองนคร” มาใช้ในการแนะนำตัวเอง เมื่อ พ.ศ. 2562 ก่อนที่จะเสนอตัวเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช คล้ายกับเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. 2554 ที่นายนนทิวรรณ นนทภักดิ์ นำภาพตัวเองกราบพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการหาเสียงทางการเมืองมาแล้วครั้งหนึ่ง กรณีนี้พิจารณาได้ว่าเป็นการนำความเชื่อเรื่อง “เกิดมาหนึ่งชาติต้องกราบพระธาตุเมืองนคร” มาใช้ในวัตถุประสงค์ใหม่ในทางการเมือง โดยพยายามสื่อความหมายให้ประชาชนเลือกคนดีมีศีลธรรมเป็นตัวแทนของประชาชน ซึ่งต่างจากวัตถุประสงค์เดิมของการนำความเชื่อนี้มาใช้เพื่อให้เชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนมาสักการะและช่วยกันทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์

ภาพที่ 52 ป้ายการรณรงค์หาเสียงทางการเมืองของนายนนทิวรรณ นนทภักดิ์

4.1.3 การนำประเพณีและพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้

หลังจากได้กล่าวถึงวิธีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยแล้ว ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการนำประเพณีและพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ กล่าวคือ ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มีจำนวน 4 ชนิด ได้แก่ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ พิธีสวดมนต์บูชาพระธาตุ พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ และพิธีสมโภชพระธาตุ ปราบกฏการนำพิธีกรรมดังกล่าวมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 16 ตารางแสดงการนำประเพณีและพิธีกรรมบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

พิธีกรรมเดิม เกี่ยวกับการบูชา พระบรมธาตุเจดีย์/ งานประเพณี พิธีกรรมในปัจจุบัน	ประเพณีแห่ผ้า ขึ้นธาตุ	พิธีสวดมนต์บูชา พระธาตุ	พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุ	พิธีสมโภชพระธาตุ
งานประเพณี แห่ผ้าขึ้นธาตุ จ.นครศรีธรรมราช	√			√
พิธีห่มผ้าพระบรม ธาตุสวี จ.ชุมพร	√			
พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ จ.นครศรีธรรมราช		√		
พิธีสงฆ์น้ำพระบรม ธาตุเจดีย์ ในงาน "บุญเดือน 5 สงกรานต์แต้แรก เมืองนคร" จ.นครศรีธรรมราช			√	

ตารางที่ 16 แสดงให้เห็นการนำประเพณีและพิธีกรรมเดิมที่เกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในวัดอุประสงคีใหม่ นำมาใช้ในพื้นที่ใหม่ และนำพิธีกรรมมาผนวกรวมกับงานประเพณี ดังนี้

4.1.3.1 การนำประเพณีมาใช้ในวัดอุประสงคีใหม่

การนำประเพณีการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในวัดอุประสงคีใหม่ทำให้ประเพณีเดิมมีบทบาทใหม่เพิ่มขึ้นมา ดังเช่นการนำประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมาใช้ในวัดอุประสงคีใหม่เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และสนับสนุนการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก กล่าวคือ ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติสืบทอดมาอย่างช้านาน แต่ก็มีมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมมาเป็นลำดับ ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มที่เป็นการประกอบพิธีโดยกษัตริย์ในโอกาสการสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ ต่อมาเจ้าเมืองเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมและชาวเมืองเป็นผู้เข้าร่วมพิธี จัดในวันมาฆบูชาขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 เมื่อหมดยุคเจ้าเมือง ชาวเมืองก็ประกอบพิธีกรรมกันเอง โดยนิยมมาร่วมกันเป็นหมู่คณะ จนกระทั่งหน่วยงานภาครัฐเข้ามาจัดเป็นงานประเพณีของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจึงแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นประเพณีที่จัดโดยภาครัฐ และส่วนที่สองเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนเดินทางมาประกอบพิธีกรรมด้วยความศรัทธา

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในปัจจุบันมีลักษณะเป็นการนำรูปแบบของประเพณีเดิมที่เป็นการนำพระบรมธาตุไปห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์และการนำความหมายของประเพณีเดิมที่เป็นการบูชาพระธาตุของพระพุทธองค์มาใช้ แต่ได้ขยายพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุให้กว้างออกไป ไม่ว่าจะเป็นการขอพระบรมราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ การสมโภชพระบรมราชทาน การส่งมอบพระบรมราชทาน การแห่พระบรมราชทาน และการอัญเชิญพระบรมราชทานขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์ ทั้งยังมีการนำพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น พิธีสวดด้าน พิธีกว่นข้าวมธุปายาส รวมถึงการนำกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การตบปัญหาธรรมะ การประกวดสวดมนต์หมู่ทำนองสรภัญญะตลอดไปจนถึงการแสดงทางวัฒนธรรมและการออกร้านตลาดนัดโบราณเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุด้วย โดยจัดงานต่อเนื่องกันหลายวันเป็นประเพณีใหญ่ ทั้งนี้เพื่อแสดงว่าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีความสัมพันธ์กับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่ปฏิบัติสืบทอดมาอย่างยาวนาน และเป็นประเพณีที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากลตามเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก ส่งผลให้ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีรูปแบบที่ต่างไปจากเดิม อีกทั้งมีวัดอุประสงคีในการจัดงานเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เป็นการบูชาพระธาตุของพระพุทธองค์

ขยายออกมาเป็นเพื่อการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และสนับสนุนการนำเสนอ มรดกโลกด้วย

4.1.3.2 การนำประเพณีมาใช้ในพื้นที่ใหม่

การนำประเพณีการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในพื้นที่ใหม่ทำให้ประเพณีเดิม ปรากฏในบริบทใหม่ ดังเช่นการนำรูปแบบและเนื้อหาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารมาใช้ในพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิ กล่าวคือ พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิเป็นการนำผ้าผืนยาว ไปห่มรอบพระบรมธาตุสุวิเพื่อบูชาพระธาตุที่ประดิษฐานในองค์เจดีย์ ในอดีตพุทธศาสนิกชนจะนำผ้า ไปห่มกันเป็นคณะในวันสำคัญทางพุทธศาสนา แต่ไม่มีการประกอบพิธีกรรมเป็นทางการ จนกระทั่ง พระครูจันทปัญญาภาส มาเป็นเจ้าอาวาสพระบรมธาตุสุวิ เมื่อ พ.ศ. 2555 ท่านประสงค์ที่จะจัด พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิให้เป็นงานสำคัญของวัดจึงได้ร่วมกับหน่วยงานราชการในจังหวัดชุมพร ดำเนินการขอพระราชทานผ้าห่มพระบรมธาตุสุวิจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เพื่อนำมาใช้ในพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิ พร้อมกันนั้นยังได้ประกอบพิธีสมโภช ผ้าพระราชทานพิธีแห่ผ้าพระราชทาน พิธีส่งมอบผ้าพระราชทาน และพิธีอัญเชิญผ้าพระราชทาน ห่มพระบรมธาตุสุวิ เนื่องจากพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผ้าพระราชทานคล้ายกับการประกอบพิธีกรรม เกี่ยวกับพระบรมธาตุในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จึงอาจกล่าวได้ว่าพิธีห่มผ้า พระบรมธาตุสุวิเป็นการนำรูปแบบและเนื้อหาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารมาผลิตซ้ำในพื้นที่ใหม่

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิ เมื่อ พ.ศ. 2561 พบว่า นอกจาก จะมีพิธีกรรมเกี่ยวกับผ้าพระราชทานขยายออกไปแล้ว ยังมีการรำถวายสักการะพระบรมธาตุสุวิ การสักการะพระเสี้ยวเมืองซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้ารักษาพระธาตุที่ประดิษฐานในพระบรม ธาตุสุวิ และการแสดงแสงสีเสียงเพื่อบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุสุวิให้ผู้เข้าร่วมพิธีได้รับชมด้วย นอกจากนี้พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิยังได้รับการส่งเสริมให้เป็นงานในระดับจังหวัดชื่อว่า “ท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมสืบสานประเพณี ห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิที่ชุมพร” ภายใต้โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมในพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ทำให้พิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสุวิมีรูปแบบต่าง ไปจากเดิม และมีความหมายเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เป็นการบูชาพระธาตุของพระพุทธองค์ กลายมาเป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และเป็นพิธีกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของ จังหวัดชุมพรอีกด้วย

4.1.3.3 การนำพิธีกรรมมาผนวกกับงานประเพณี

การนำพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกรวมกับประเพณีเดิมของสังคมไทยหรือพิธีกรรมที่เพิ่งเกิดใหม่ในสังคมทำให้ประเพณีเดิมปรากฏในบริบทใหม่ ได้แก่ การนำพิธีสงฆ์พระธาตุมาผนวกกับประเพณีสงกรานต์ การนำพิธีสมโภชพระธาตุมาผนวกกับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ และการนำพิธีสวดมนต์บูชาพระธาตุมาผนวกกับพิธีสวดมนต์ข้ามปี

4.1.3.3.1 การนำพิธีสงฆ์พระธาตุมาผนวกกับประเพณีสงกรานต์

พิธีสงฆ์พระธาตุเป็นพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ในช่วงเดือน 5 ตามจันทรคติที่ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีต ทว่าไม่ปรากฏการบันทึกไว้อย่างแน่ชัดว่าพิธีกรรมมีรายละเอียดอย่างไร ความหมายของพิธีกรรมสงฆ์พระธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเหมือนกับพิธีสงฆ์พระธาตุในที่อื่น ๆ คือ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน แต่ในระยะหลังพิธีกรรมนี้ได้หายไปจากนครศรีธรรมราช จนกระทั่งมีการรื้อฟื้นพิธีกรรมขึ้นมาจัดอีกครั้งในงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยใช้ชื่อว่า “บุญเดือน 5 สงกรานต์แด่แรกเมืองนคร” อย่างไรก็ตาม การรื้อฟื้นพิธีสงฆ์พระธาตุขึ้นมาจัดใหม่ก็ไม่ได้จัดอย่างเป็นเอกเทศเหมือนในอดีต แต่นำมาผนวกเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีสงกรานต์แบบย้อนยุคที่มีทั้งพิธีพุทธาภิเษกน้ำพระพุทธมนต์ พิธีสงฆ์พระพุทธรูปสังข์ การอาบน้ำคนแก่ การก่อกองทราย และการแสดงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน

การนำพิธีสงฆ์พระธาตุมาใช้ในสังคร่วมสมัยเป็นไปในลักษณะการรื้อฟื้นพิธีกรรมโดยการนำรูปแบบเดิมของพิธีกรรมที่เป็นการนำน้ำไปสงฆ์องค์พระบรมธาตุเจดีย์และนำความหมายเดิมของพิธีกรรมที่เป็นการบูชาพระธาตุที่ประดิษฐานในองค์เจดีย์เพื่อหวังผลบุญจากการบูชาปฏิบัติในบริบทใหม่ ทั้งนี้คณะผู้จัดงานได้วางลำดับของพิธีสงฆ์พระธาตุให้ต่อเนื่องจากการประกอบพิธีพุทธาภิเษกน้ำพระพุทธมนต์ จากนั้นจึงนำน้ำพระพุทธมนต์ที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกไปใช้ในการสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์และสงฆ์พระพุทธรูปสังข์ในลำดับต่อไป

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า พิธีสงฆ์พระธาตุใน พ.ศ. 2561 เป็นการนำน้ำไปสงฆ์ที่ฐานพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ใน พ.ศ. 2562 เป็นการนำไปสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์จำลองซึ่งวางไว้คู่กับพระพุทธรูปสังข์ อยู่ภายในระเบียงคด วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร การกำหนดให้พิธีสงฆ์พระธาตุเป็นการสงฆ์จำลอง นัยหนึ่งทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีรู้สึกเหมือนการนำน้ำไปสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์องค์จริง ทว่าอีกนัยหนึ่งการนำพระบรมธาตุเจดีย์องค์จำลองไปวางคู่กับพระพุทธรูปสังข์ก็ทำให้พิธีสงฆ์พระธาตุลดความหมายลงไม่ต่างจากการนำน้ำไปสงฆ์พระบรมธาตุเจดีย์องค์จำลองและพระพุทธรูปสังข์ที่ทางวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนำไปวางไว้บริเวณหน้าประตูที่จะเข้า

มายังระเบียงคตให้พุทธศาสนิกชนที่มาวัดได้สรงน้ำเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตในช่วงเทศกาลสงกรานต์

ประการต่อมา น่าสังเกตว่า คณะกรรมการจัดงานได้จัดพิธีพุทธาภิเษกน้ำพระพุทธมนต์และพิธีสรงน้ำพระธาตุในวันแรกของงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารไว้เป็นอย่างดี แต่ผู้เข้าร่วมพิธีมีประมาณ 200 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่ไม่มากนักเมื่อเทียบกับลักษณะของงาน ส่วนหนึ่งเป็นสามเณรที่มาจากโรงเรียนภาคฤดูร้อน อีกส่วนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณ รวมถึงพุทธศาสนิกชนที่ทราบข่าวและพุทธศาสนิกชนที่เดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์จึงมาเข้าร่วมโดยบังเอิญ แต่พุทธศาสนิกชนที่จะมาสรงน้ำพระธาตุเป็นการเฉพาะมีจำนวนน้อย เหตุผลอาจเพราะผู้คนมีความรู้สึกร่วมน้อยกับพิธีสรงน้ำพระธาตุ เนื่องจากเพิ่งรื้อฟื้นขึ้นมาจัดใหม่หรือผู้คนให้ความสำคัญกับการบูชาพระธาตุในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมากกว่า อีกเหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะบริเวณสนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราชก็จัดงานประเพณีสงกรานต์ที่มีการสรงน้ำพระพุทธสิหิงค์เช่นกัน ด้วยลักษณะของงานที่คล้ายกันจึงทำให้ผู้คนเลือกไปร่วมงานที่ร่วมสมัยมากกว่า กระนั้นก็ตาม การนำพิธีกรรมสรงน้ำพระธาตุมาใช้โดยการผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารทำให้พิธีกรรมนี้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง แต่ความหมายเปลี่ยนไป ความสำคัญของพิธีกรรมที่เป็นการขอความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชนหายไป เหลือเพียงการขอความเป็นสิริมงคลในระดับปัจเจกลักษณะเดียวกับการสรงน้ำพระพุทธรูปเพื่อความเป็นสิริมงคลในโอกาสปีใหม่ไทย

4.1.3.3.2 การนำพิธีสมโภชพระธาตุมาผนวกกับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

พิธีสมโภชพระธาตุเป็นพิธีกรรมการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ในช่วงเดือน 6 ตามจันทรคติ ปรากฏในตำนานของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุความว่า หลังจากพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์จนเสร็จ พระองค์ประสงค์ให้จัดพิธีสมโภชพระธาตุ ครั้งนั้นชาวปากพนังนำพระภูกที่ถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งมาถวาย พระองค์โปรดให้นำไปชกจนสะอาด ปรากฏเป็นภาพพุทธประวัติสวยงาม จึงให้นำมาห่มพระบรมธาตุเจดีย์ในครั้งนั้น ปรีชา นุ่นสุข และวิรัตน์ ธีระกุล (2529: 11) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีสมโภชพระธาตุไว้ว่า ในอดีตจะประกอบพิธีกรรมนี้ในวาระสำคัญ เช่น พระมหากษัตริย์เสด็จมานมัสการพระบรมธาตุเจดีย์ ในวันสำคัญทางศาสนาบางโอกาสเมื่อเกิดเหตุร้ายเกิดความทุกข์ยากขึ้นในบ้านเมือง ก็จะมีการสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อความเป็นสิริมงคล ลบล้างสิ่งที่ไม่ดีออกไปครั้งหนึ่ง ลักษณะของพิธีกรรมจะเป็นพิธีพราหมณ์เกือบทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการจัดบายศรี การทำขวัญ การอ่านโองการ และการเวียนแว่น การประกอบพิธีสมโภชพระธาตุครั้งสำคัญจะจัดในวิหารหลวง นอกจากนั้นจะจัดในวิหารมหาภิเนษกรมณ์

พิธีกรรมนี้ปฏิบัติสืบต่อกันมา แต่จะจัดเฉพาะในโอกาสสำคัญเท่านั้น เช่น การประกอบพิธีเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลและเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อ พ.ศ. 2561 โดยลักษณะของพิธีกรรมเปลี่ยนไป ไม่มีพิธีพราหมณ์เหมือนในอดีต จะเป็นพิธีเจริญพระพุทธมนต์ของพระสงฆ์เป็นหลัก เช่นเดียวกับการประกอบพิธีสมโภชพระธาตุในโอกาสที่กรมศิลปากรได้บูรณะพระบรมธาตุเจดีย์จนเสร็จสิ้นเมื่อ พ.ศ. 2562 พระเทพวินยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร บอกถึงวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีว่า “เพื่อเป็นสิริมงคลแก่พุทธศาสนิกชนผู้ศรัทธาและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการบูรณะ” โดยมีพระสงฆ์จำนวน 200 รูป ประกอบพิธีการเจริญพระพุทธมนต์ บริเวณระเบียงคด ในวันเริ่มต้นงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ แต่ไม่มีพิธีพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องเหมือนในอดีตเช่นกัน ดังนั้น การนำพิธีสมโภชพระธาตุมาใช้จึงเป็นไปสองลักษณะ ได้แก่ การนำพิธีกรรมเดิมมาปรับใช้ในวัตถุประสงค์ใหม่เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และการนำพิธีกรรมเดิมมาปรับใช้ แล้วนำไปผนวกรวมเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีสำคัญที่เป็นการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ทำให้ความหมายของพิธีสมโภชพระธาตุมีทั้งที่ยังคงเดิมและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ภาพที่ 53 พิธีสมโภชพระธาตุในโอกาสการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์เสร็จสิ้น

4.1.3.3.3 การนำพิธีสวดมนต์บูชาพระธาตุมาผนวกกับพิธีสวดมนต์ข้ามปี

การสวดมนต์บูชาพระธาตุที่ประดิษฐานภายในพระบรมธาตุเจดีย์เป็นพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติสืบทอดมาอย่างยาวนาน มีทั้งที่สวดเป็นปัจเจกบุคคลและสวดเป็นหมู่คณะ

ในอดีตจะใช้บทสวดขนาดยาว แต่ปัจจุบันได้ตัดทอนลงมาให้กระชับ โดยมีการจัดทำบทสวดบูชาพระธาตุเป็นแผ่นป้ายไปวางภายในระเบียงคด วิหารทับเกษตร และวิหารวิหารมหาภิเนษกรมณ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้สวดตาม ขณะที่วิธีการสวดบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ผู้ที่มาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มักจะนำรูปเทียนและดอกไม้มาสวดบูชาบริเวณภายในระเบียงคดบริเวณด้านข้างพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งทางวัดจัดเตรียมไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้จุดธูปเทียนบูชาและสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ บางส่วนก็ไปไหว้พระบรมธาตุเจดีย์และสวดมนต์บูชาภายในวิหารวิหารมหาภิเนษกรมณ รวมถึงภายในวิหารทับเกษตร ด้วยความเชื่อว่าเป็นการสักการะพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเสมือนการได้บูชาพระพุทธรูป อันเป็นการกระทำที่ได้กุศลสูง

พิธีสวดมนต์บูชาพระธาตุนอกจากปฏิบัติเป็นการเฉพาะเมื่อมาวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารแล้ว ยังมีการนำพิธีสวดมนต์บูชาพระธาตุมาผลิตซ้ำ โดยการผนวกรวมอยู่ในพิธีสวดมนต์ข้ามปีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ภาครัฐพยายามส่งเสริมให้ทุกวัดจัดเพื่อส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่แทนการเฉลิมฉลองด้วยงานรื่นเริงและการตีมโหรีเครื่องตีมแอลกอฮอล์ อีกทั้งมีการประกอบพิธีบูชาพระธาตุโดยการเดินสมาธิรอบพระบรมธาตุเจดีย์ ลักษณะเดียวกับการเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา และการขอขมาพระบรมธาตุเจดีย์ ลักษณะเดียวกับการขอขมาพระแม่คงคาในวันลอยกระทง นอกจากนี้คณะผู้จัดงานยังนำงานบุญให้ทานไฟซึ่งเป็นประเพณีการทำบุญในช่วงอากาศเย็นของชาวนครศรีธรรมราชมาผนวกด้วย แล้วจึงใช้ชื่อว่า “พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ” ทำให้พิธีสวดมนต์ข้ามปีที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีลักษณะเฉพาะต่างไปจากที่อื่น ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าการนำพิธีสวดมนต์บูชาพระธาตุมาใช้ในพิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ เป็นการนำพิธีกรรม การบูชาพระบรมธาตุเจดีย์เดิมมาผนวกรวมในพิธีกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ พร้อมกับสร้างพิธีกรรมย่อยที่เกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นใหม่ ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมในระดับชาติกับพิธีกรรมในระดับท้องถิ่นอย่างลงตัว

การศึกษาวิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ทำให้เห็นถึงกระบวนการเลือกสรร การขยายความ การตีความใหม่ ตลอดจนการสร้างความหมายใหม่ให้แก่ข้อมูลคติชน อันส่งผลให้คติชนมีการเปลี่ยนแปลงในหลายลักษณะดังที่ปรากฏในปัจจุบัน ทั้งนี้พบว่าคติชนประเภทตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ปรากฏการนำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ มากที่สุด โดยเฉพาะเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตร และอนุภาคตัวละครพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำมาใช้อย่างหลากหลาย โดยมีนัยยกย่องพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเป็น “วีรบุรุษทางวัฒนธรรม” ผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์บนหาดทรายแก้วซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการรับพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์มาเป็นศาสนาหลักของอาณาจักร อีกทั้งเป็นผู้สร้างและผู้ปกครองอาณาจักรนครศรีธรรมราชและเมือง

บริวาร 12 นักชัศตร จนเจริญรุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ขณะที่เหตุการณ์ตอนเกิดโรคระบาด จนเมืองล่มซึ่งพบในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์แทบทุกสำนวนกลับไม่มีการกล่าวถึง แสดงให้เห็นว่า ขณะกลุ่มคนเลือกนำเหตุการณ์และอนุภาคต่าง ๆ มาใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ พระบรมธาตุเจดีย์และความรุ่งเรืองของนครศรีธรรมราช แต่ขณะเดียวกันก็เลียงที่จะไม่นำ บางเหตุการณ์และอนุภาคที่มีความหมายในทางลบมาใช้

ส่วนวิธีการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยพบว่า ส่วนใหญ่ เป็นไปในลักษณะการสืบทอดและการผลิตซ้ำ สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนยังเห็นคุณค่าและความสำคัญของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์จึงปรากฏการนำมาใช้ลักษณะการสืบทอด โดยพยายามรักษารูปแบบเดิมไว้หรือหากตัดแปลงรูปแบบบางอย่างแต่สาระสำคัญยังคงอยู่ ขณะเดียวกันกลุ่มคนก็นำคติชนมาปรับใช้ในลักษณะการผลิตซ้ำมากขึ้น โดยการนำส่วนหนึ่งของคติชนเดิมมาให้ความหมาย และให้คุณค่าผ่านวิถีปฏิบัติใหม่ ๆ ส่งผลให้เกิดคติชนที่มีลักษณะต่างไปจากเดิมด้วย

4.2 วิธีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้

เนื่องจากคติชนเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความคิดความเชื่อของกลุ่มคน วิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึง “วิธีคิด” ของกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย สุริยา สมุทคุปต์ กล่าวว่า วิธีคิดของกลุ่มคนได้รับการหล่อหลอม สั่งสม และเรียนรู้ โดยการใช้ชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมและปรับเปลี่ยนไปตามสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในช่วงเวลาหนึ่ง (สุริยา สมุทคุปต์, 2540: 15-16) ผู้วิจัยประมวลวิธีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ การเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคใต้ การดัดแปลงให้เป็นของท้องถิ่น และการอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

4.2.1 การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามและข้อมูลเอกสารดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในบทที่ 3 พบประเด็นที่น่าสนใจว่า ตำนานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เป็นตำนานที่ปรากฏจำนวนมากถึง 35 สำนวน กระจายอยู่ทุกจังหวัดในพื้นที่ศึกษา ตำนานกลุ่มนี้มีลักษณะเฉพาะคือเป็นการนำเรื่องเล่าที่กล่าวถึงผู้คนนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับเรื่องเล่าในชุมชน จนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ที่อธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์การนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น ตำนานเขารูปช้าง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สำนวนหนึ่ง เล่าว่า พญาหลักแก้วได้นำบริวารมาจากดินแดนทางตอนใต้ มุ่งมั่นที่จะนำทรัพย์สมบัติไป

ร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อเดินทางมาถึงภูเขาแห่งหนึ่ง เกิดพายุขึ้นอย่างรุนแรงจนไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ พายุทำให้ข้างสองเขือกชื่อว่า “พลายแก้ว” และ “แม่พังงา” ตายลงพร้อมกับความทุกข์อีกสองคน พญาหลักแก้วจึงจัดการฝังศพข้าง ความทุกข์ และทรัพย์สมบัติไว้ในบริเวณนั้น แล้วจึงตั้งถิ่นฐานที่ภูเขา เวลาว่างเลยมาเกิดเหตุการณ์อัศจรรย์ หินสองก้อนผุดขึ้นมา มีรูปร่างคล้ายข้าง ชาวบ้านเชื่อกันว่า หินทั้งสองก้อนนั้นเกิดขึ้นมาจากข้างพลายแก้วและแม่พังงา จึงเรียกภูเขาลูกนี้ว่า “เขารูปข้าง”

ตำนานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์บางสำนวนเล่าประวัติของสถานที่สำคัญในชุมชน จากนั้นชื่อสถานที่ดังกล่าวได้กลายมาเป็นชื่อของชุมชน เมื่อมีการจัดตั้งองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นขึ้นมาดูแลชุมชนต่าง ๆ ตำนานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่บอกเล่าประวัติของชุมชนจึงได้รับการบันทึกเป็นประวัติของชุมชนฉบับที่เป็นทางการ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนารี อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง นำตำนานทุ่งนารีมาเป็นประวัติของตำบลเผยแพร่ในเว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนตำบล ความว่า ครั้งพระยาปัตตานีจะนำทรัพย์สินเงินทองไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่นครศรีธรรมราช พระองค์เกิดประชวรกะทันหัน จึงรับสั่งให้นางนารีซึ่งเป็นพระชายานำขบวนเสด็จแทน เมื่อขบวนของนางนารีมาถึงบริเวณทุ่งกว้างได้สวนทางกับขบวนเสด็จของพระยาสงขลา นางทราบข่าวว่าพระบรมธาตุเจดีย์สร้างเสร็จแล้ว จึงนำทรัพย์สินดังกล่าวฝังไว้บริเวณนั้น ต่อมาจึงเรียกทุ่งกว้างแห่งนี้ว่า “ทุ่งนารี” และกลายมาเป็นชื่อของตำบลทุ่งนารีในปัจจุบัน

บางชุมชนมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติของชุมชนหลายสำนวน แต่ก็เลือกที่จะนำตำนานที่สัมพันธ์กับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นประวัติของชุมชน เช่น เทศบาลเมืองคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา นำตำนานคลองแหสำนวนหนึ่งมานำเสนอเป็นประวัติของชุมชนเผยแพร่ในเว็บไซต์ของเทศบาลความว่า คหบดีคนหนึ่งได้รวบรวมทรัพย์สินจะนำไปร่วมบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ระหว่างเดินเรือได้ตีฆ้องชวนชาวบ้านร่วมบริจาคสมทบ ต่อมาเขาทราบข่าวว่าพระบรมธาตุเจดีย์บูรณะเสร็จแล้ว จึงฝังทรัพย์สินไว้บริเวณโคกริมน้ำและแขวนฆ้องทิ้งไว้ด้วย หลังจากนั้นมีคนมาพบฆ้องจึงเรียกบริเวณนั้นว่า “คลองฆ้องแห่” แล้วกลายมาเป็น “คลองแห” ขณะที่ตำนานคลองแหอีกสำนวนเล่าว่า ชาวบ้านไปพบฆ้องอยู่บริเวณลำคลอง เมื่อฆ้องเห็นคนได้วิ่งหนีลงคลองไป จึงเรียกคลองแห่งนั้นว่า “คลองฆ้องแห่” (คำว่า “แห” ในภาษาถิ่นใต้ ความหมายหนึ่งหมายถึงตกใจกลัว) แล้วกลายมาเป็น “คลองแห” (ยุทธกาน ดิสสกุล, 2553: 30) แต่ตำนานสำนวนนี้กลับไม่ได้รับการกล่าวถึงเมื่อมีการเขียนประวัติของชุมชน

การสืบทอดตำนานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งในรูปแบบมุขปาฐะเช่นเดิมและในรูปแบบประวัติของชุมชนฉบับที่เป็นทางการดังที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่าชุมชนภาคภูมิใจที่ครั้งหนึ่งคนในชุมชนอาจจะได้มีส่วนร่วมในการสร้างหรือการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์จึง

ได้นำเรื่องเล่าที่มีความเชื่อมโยงกับพระบรมธาตุเจดีย์มานำเสนอเป็นประวัติของสิ่งต่าง ๆ ภายในชุมชน อีกด้านหนึ่งอาจพิจารณาได้ว่าการนำเรื่องเล่าการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับเรื่องเล่าในชุมชนเพื่ออธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ ทำให้สิ่งนั้นหรือสถานที่นั้นมีความสำคัญขึ้นมา

ประเด็นต่อมาพบการนำข้อมูลเกี่ยวกับเมือง 12 นักษัตริย์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในหลายลักษณะ เช่น **กรณีที่หนึ่ง** การนำข้อมูลเกี่ยวกับเมือง 12 นักษัตริย์มาใช้ประกอบการอธิบายที่มาในการประกอบพิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่ ความโดยสรุปว่า องค์พ่อจตุคามรามเทพคือพระชาติหนึ่งของพระเจ้าจันทร์ภาณุ กษัตริย์พระองค์ที่ 2 ของราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช ที่ปกครองอาณาจักรนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์ในอดีต เนื่องจากพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ที่จังหวัดกระบี่มาตั้งแต่โบราณจึงเชื่อกันว่ากระบี่น่าจะเป็นเมืองบันทายสมอที่มีตราประจำเมืองคือตราลิงในระบบการปกครองเมือง 12 นักษัตริย์ พระเจ้าจันทร์ภาณุจึงเป็นเสมือนกษัตริย์ปกครองเมืองกระบี่ด้วย ดังนั้นเทศบาลเมืองกระบี่จึงประกอบพิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพขึ้นเพื่อขอพรให้เจ้าเมืองช่วยปกป้องคุ้มครองและดลบันดาลให้ชาวเมืองกระบี่อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

กรณีที่สอง การนำข้อมูลเกี่ยวกับเมือง 12 นักษัตริย์มาใช้ในพิธีทำขวัญนาค บรรพชาอุปสมบทหมู่ ของชาวมลายูเชื้อสายไทยที่เดินทางมาจากรัฐเคดะห์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2561 ณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยนายสมนึก พรหมเขียว ปลัดจังหวัดนครศรีธรรมราชในขณะนั้น ได้กล่าวต้อนรับพุทธศาสนิกชนที่เดินทางมาบวช ความตอนหนึ่งว่า “ในนามของจังหวัดนครศรีธรรมราช กระผมมีความรู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่งที่วันนี้ได้ร่วมต้อนรับญาติกลับสู่เมืองนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง พวกเราทุกคนต่างก็มีความรู้สึกที่ว่า ทุกท่านก็มีความรู้สึกที่ว่า ท่านเปรียบเสมือนญาติพี่น้องที่มีความสัมพันธ์กันมายาวนาน ถึงแม้ว่าท่านจะอยู่ในประเทศมาเลเซีย แต่ก็มี ความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยนำลูกหลานมาบรรพชาอุปสมบท โดยพร้อมเพรียงกันที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อันเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธทุกคน โดยได้สืบทอดกันมาช้านานนับ 100 ปี” คำกล่าวต้อนรับนี้มีนัยสื่อความหมายว่า พุทธศาสนิกชนที่มาจากรัฐเคดะห์ หรือเมืองไทรบุรี ซึ่งเป็นเมืองที่ถือสัญลักษณ์ตรางูใหญ่ในระบบเมือง 12 นักษัตริย์ ที่อยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราชในอดีต เป็นเสมือนญาติมิตรที่เคยอยู่ร่วมในระบบการปกครองเดียวกัน อีกทั้งในสมัยก่อนมีหลักฐานว่าชาวเมืองไทยบุรีกับชาวเมืองนครศรีธรรมราชเดินทางไปมาหาสู่กันอย่างต่อเนื่องจนมีคำกล่าวที่ว่า “กินเมืองคอน นอนเมืองไทร”

กรณีที่สาม การนำข้อมูลเกี่ยวกับเมือง 12 นักษัตริย์มาอ้างอิงเมื่อกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของจังหวัดต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ เช่น จังหวัดชุมพรให้ข้อมูลประวัติของจังหวัดว่า “จังหวัดชุมพรมีชื่อปรากฏตั้งแต่ปีพุทธศักราช 1098 ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชฉบับของหอสมุดแห่งชาติ

โดยมีความว่า เมืองชุมพรมันมีฐานะเป็นเมืองสิบสองนักษัตรของนครศรีธรรมราช ใช้รูปแพะเป็นตราเมือง เป็นเมืองหน้าด่านฝ่ายเหนือเพราะอยู่ทางตอนบนของภาคใต้” (จังหวัดชุมพร, 2562, ออนไลน์) ขณะที่จังหวัดตรัง ได้จัดงาน “มหกรรม 7 รอบมหाराชนี สืบสานผ้าดี ดนตรี กวีศิลป์ ถิ่นนักษัตรมะเมียม้า ตรังธานี” ระหว่างวันที่ 2-11 กันยายน 2559 พร้อมจัดทำหนังสือ "ประวัติเมืองตรังใน 12 นักษัตร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญของจังหวัด ส่งเสริมเยาวชนและประชาชนเกิดความภาคภูมิใจในถิ่นที่อยู่ของตัวเอง รวมทั้งเพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของจังหวัดตรังให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้รับทราบอย่างกว้างขวาง ด้านจังหวัดนครศรีธรรมราชนำตรา 12 นักษัตร มาเป็นตราสัญลักษณ์ของจังหวัด โดยจัดวางเป็นวงกลมล้อมรอบพระบรมธาตุเจดีย์ นัยหนึ่งสื่อความหมายว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนตรา 12 นักษัตรสื่อถึงความรุ่งเรืองของนครศรีธรรมราชในอดีตที่มีเป็นเมืองบริวารจำนวน 12 เมือง

การนำตำนานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ตั้งข้างต้น แสดงให้เห็นว่าหลายชุมชนพยายามเชื่อมโยงตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้ชุมชนเหล่านั้นมีความสำคัญขึ้นมาในฐานะชุมชนที่มีส่วนร่วมในการสร้างเจดีย์องค์สำคัญ ทั้งยังส่งผลให้ชุมชนต่าง ๆ เกิดสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมที่มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางความศรัทธาร่วมกัน ขณะเมืองต่าง ๆ ที่ยินดีเข้าร่วมอยู่ในระบบการปกครองเมือง 12 นักษัตร ก็แสดงถึงความเก่าแก่และความสำคัญของเมืองที่มีมาแต่อดีต เป็นผลให้เมืองเหล่านั้นเกิดสำนึกร่วมทางด้านประวัติศาสตร์ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรนครศรีธรรมราช การเกิดสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกันและเกิดเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ภาคใต้ขึ้นมา

น่าสนใจว่าปัจจุบันมีการนำรูปพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นตราสัญลักษณ์ของสมาคมชาวปักขีใต้ ซึ่งเป็นสมาคมที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันของชาวภาคใต้ที่อาศัยอยู่ในต่างถิ่นและเป็นเสมือนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่จะคอยช่วยเหลือพึ่งพากันในเรื่องต่าง ๆ ตราสัญลักษณ์ของสมาคมชาวปักขีใต้จึงสะท้อนถึงความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์ในความรู้สึกของ “คนใต้” จึงเลือกนำภาพพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นสัญลักษณ์ของสมาคม อีกนัยหนึ่งยังสื่อความหมายว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของ “คนใต้” เข้าด้วยกัน วิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในลักษณะต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา จึงแสดงให้เห็นถึงวิธีคิดแบบการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์

ภาพที่ 57 ตราประจำจังหวัด
นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 58 ตราสัญลักษณ์ของสมาคมชาวปักกิ่งได้

4.2.2 การเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคใต้

การนำสิ่งของไปถวายเป็นเครื่องบูชาพระธาตุที่ประดิษฐานในพระบรมธาตุเจดีย์และการปฏิบัติอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อเป็นการสักการบูชาพระธาตุ ด้วยความเชื่อว่าเป็นการกระทำที่จะเกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวอย่างหาที่สุดมิได้ นับว่าเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ภาคใต้ถือปฏิบัติสืบต่อมาอย่างยาวนาน สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542: 4091-4106) เรียกวิถีปฏิบัตินี้ว่า “วัฒนธรรมการบูชาพระธาตุ” หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุดังกล่าว เช่น **ประการที่หนึ่ง** บรรดาสิ่งของจำนวนมากที่พุทธศาสนิกชนจากเมืองต่าง ๆ ในพื้นที่คาบสมุทรไทย ตลอดไปจนถึงหัวเมืองในคาบสมุทรมลายูนำมาถวายพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อเป็นพุทธบูชาซึ่งเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ไม่ว่าจะเป็นดอกไม้เงินดอกไม้ทอง และต้นไม้เงินต้นไม้ทอง สิ่งประดิษฐ์ที่เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ ศิลปวัตถุและโบราณวัตถุ ตลอดไปจนถึงสิ่งของที่แปลกมหัศจรรย์

ประการที่สอง การนำรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังคว่ำและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของพระบรมธาตุเจดีย์ไปเป็นแนวทางในการสร้างเจดีย์พื้นที่ต่าง ๆ เช่น พระบรมธาตุสวี จังหวัดชุมพร, พระบรมธาตุวัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง, เจดีย์วัดราชประดิษฐาน (วัดพะโคะ) เจดีย์วัดพระเจดีย์งาม เจดีย์วัดสทิงพระ จังหวัดสงขลา รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งโรจน์ (2558: 38) กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “การถ่ายแบบพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชสู่เจดีย์อื่น ๆ” ว่า ความศรัทธาในพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เกิดการถ่ายแบบหรือจำลองแบบไปสร้างเจดีย์ที่วัดต่าง ๆ ในพื้นที่ภาคใต้จำนวนมาก ทั้งนี้การถ่ายแบบหรือจำลองแบบของพุทธศาสนิกชนในอดีตไม่ได้หมายความว่าต้องมีขนาดและรายละเอียดเหมือนกับต้นแบบทุกประการ แต่เป็นไปในลักษณะการนำไปปรับปรุงหรือดัดแปลง โดยคงลักษณะเด่นของต้นแบบให้เห็นชัดเจน

ประกาศที่สาม พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ครั้งดำรงพระยศกรมหมื่นเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย) ในคราวพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้มาตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ ระหว่างวันที่ 1-21 กันยายน ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) ความตอนหนึ่งกล่าวถึงพระภิกษุที่เป็นผู้นำในการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ครั้งสำคัญว่า

พระปาลรูป 1 อายุประมาณ 40 เศษ เดิมเมื่อยังเป็นฆราวาสอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช บังเกิดความสังเวชด้วยพระบรมธาตุทรุดโทรม ปริกหักพังเป็นจำนวนมาก ประารถนาที่จะปฏิสังขรณ์ แต่ไม่มีกำลังความสามารถ จึงออกบวชเมื่อ 7 ปีล่วงมาแล้ว บวชแล้วออกธุดงค์เที่ยวพยายามชี้แจงเกลี้ยกล่อมชาวเมืองให้ศรัทธาช่วยกันปฏิสังขรณ์วัดพระบรมธาตุ แต่เที่ยวธุดงค์ 4 ปี ได้คนศรัทธามาก ในบ้านป่าแห่งหนึ่ง พระปาลจึงชักชวนชาวบ้านตัดไม้ผูกแพล่องมาถึงเมืองนครศรีธรรมราช และไปขออนุญาตต่อผู้รักษาเมืองแล้วก็ลงมือทำการปฏิสังขรณ์วัดพระบรมธาตุตามกำลังที่มีอยู่ในขณะนั้น พอกิตติศัพท์นี้รู้แพร่หลายออกไป ก็เกิดความปิติยินดีของราษฎรทั้งชายหญิงพากันมาช่วย ตั้งแต่เมืองไทรบุรีเมืองตานี เมืองหนองจิก เมืองพัทลุง เมืองกาญจนดิฐ ตลอดจนเมืองไชยา เมืองหลังสวน แลในเมืองนครศรีธรรมราชเอง พากันมาช่วยเป็นอันมาก ประมาณคนที่มาช่วยพระปาลทำการปฏิสังขรณ์วัดพระบรมธาตุ ตั้งแต่ ร.ศ. 114 มาจนบัดนี้กว่าสองหมื่นคน ทำการวันละพัน บ้างหกร้อย เจ็ดร้อยบ้าง ห้าร้อยเป็นอย่างต่ำ ดูผู้คนทำการล้นหลามเหมือนกับงานเมรุกลางเมือง

ข้อความข้างต้นแสดงว่า ขณะนั้นพระบรมธาตุเจดีย์และศาสนสถานอื่นภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารทรุดโทรม พุทธศาสนิกชนจำนวนมากได้ช่วยกันบริจาคเงิน นำสิ่งของมาให้ และมาช่วยบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยความศรัทธา โดยมีพระปานเป็นผู้นำที่สำคัญ การบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ครั้งนั้นเป็นความทรงจำร่วมของผู้คนในคาบสมุทรไทยจึงมีการแต่งตำนานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างหรือบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์หลากหลายสำนวนขึ้นมาเพื่อบันทึกเหตุการณ์เอาไว้

ข้อมูลที่กล่าวมาบ่งบอกว่า “วัฒนธรรมการบูชาพระธาตุ” ได้รับการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลาช้านานและมีการถือปฏิบัติอย่างกว้างขวาง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมหลักอย่างหนึ่งของผู้คนในพื้นที่ภาคใต้ ทุกวันนี้แม้ว่าบริบททางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปทำให้วิถีปฏิบัติบางอย่างเปลี่ยนแปลง หากแต่ความเชื่อความศรัทธาของคนใต้ที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์ก็ยังคงอยู่ ดังเห็นได้จากพุทธศาสนิกชนจำนวนมากยังคงเดินทางมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์กันอย่างไม่ขาด

สาย โดยจะมีจำนวนเพิ่มขึ้นในวันสำคัญทางศาสนาและจะหลังไหลกันมาเป็นจำนวนมากในวันมาฆบูชาที่จะมีการแห่ผ้าขึ้นธาตุซึ่งถือว่าเป็นการทำบุญใหญ่ในรอบปี ยิ่งปัจจุบันการคมนาคมสะดวกขึ้นมีส่วนทำให้ผู้คนเดินทางมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์เพิ่มขึ้นด้วย ดังที่พระเทพวินยาภรณ์กล่าวในสัมโมทนียกถาที่แสดงก่อนประกอบพิธีเวียนเทียน ในประเพณีมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2561 ความตอนหนึ่งว่า “แห่ผ้าขึ้นธาตุปีนี้ คนมามากตั้งแต่อาตมาอยู่ที่นี้ไม่เคยเห็นมามากขนาดนี้ นอกจากครั้งพระราชทานเพลิงศพขุนพันธรักษ์ราชเดช วันนี้อยมมากันตั้งแต่เช้ามืด จนเกือบจะค่ำแล้วก็ยังคงมากันอย่างต่อเนื่อง”

กระนั้นก็ดี น่าสังเกตว่า “วัฒนธรรมการบูชาพระธาตุ” ในสังคมร่วมสมัย ส่วนหนึ่งยังคงเป็นการมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเช่นเดิม ขณะเดียวกันก็มีการนำคติเรื่องธาตุบูชาไปใช้ในการสร้างเจดีย์ในพื้นที่อื่นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชา เช่น เจดีย์วัดมหาธาตุแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่, เจดีย์วัดอินทราวาส (ท่ามิหรำ) อำเภอเมืองจังหวัดพัทลุง, เจดีย์วัดป่าท่าไทร อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี อีกทั้งหลายพื้นที่ก็ได้นำคติการบูชาพระธาตุไปปฏิบัติโดยการประกอบพิธีกรรมการนำผ้าไปห่มองค์เจดีย์อันเป็นเสมือนการบูชาพระพุทธรองค์ เช่น พิธีขึ้นผ้าพระราชทานห่มพระปรางค์วัดประดิม จังหวัดชุมพร จัดในวันวิสาขบูชา, พิธีห่มพระบรมธาตุเจดีย์วัดภูผาภิมุข จังหวัดพัทลุง จัดในวันอาสาฬหบูชา, พิธีห่มผ้าองค์พระเจดีย์หลวงบนยอดเขาตังกวน จังหวัดสงขลา จัดในวันออกพรรษา พิธีกรรมการนำผ้าไปห่มเจดีย์นั้นนอกจากจะถือปฏิบัติหลายพื้นที่ในภาคใต้จนกลายเป็นพิธีกรรมในระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัดแล้ว การนำผ้าไปห่มองค์เจดีย์ยังได้รับการนำไปใช้ในความหมาย “พิธีกรรมของคนใต้” ดังกรณีสมาคมชาวปักษ์ใต้ ในพระบรมราชูปถัมภ์ จัดกิจกรรมชบวนแรลลี่เดินทางจากกรุงเทพฯ มาয়ังนครศรีธรรมราชเพื่อถวายพระภุเงื่องในงานมาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารทุกปี

การนำคติการบูชาพระธาตุมาปฏิบัติในพื้นที่ต่าง ๆ เช่นนี้ แ่งหนึ่งทำให้เห็นถึงการสืบทอดวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุในพื้นที่ภาคใต้ ตลอดไปจนถึงกลุ่มคนใต้ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคอื่น นัยนี้วัฒนธรรมการบูชาพระธาตุในปัจจุบันจึงไม่ได้ถูกกำหนดเด็ดขาดโดยพื้นที่ หากแต่มีลักษณะเป็นแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่มคนที่มีความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์ร่วมกัน อีกแ่งหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุเป็นลักษณะเด่นของการนับถือพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ การที่กลุ่มคนเลือกที่จะนำวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุมานำเสนอเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน นัยหนึ่งจึงแสดงถึงการนำพุทธศาสนาไปใช้ในการนิยามตัวตน ทั้งที่ในความเป็นจริง แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนจะนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์รวมอยู่ด้วย อีกทั้งก่อนพุทธศาสนาจะเจริญจนกลายเป็นศาสนาหลัก ดินแดนในแถบนี้เคยมีศาสนาพราหมณ์ที่รุ่งเรืองมาก่อน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-14 อย่งไรก็ตาม ในการนำเสนอตัวตนของกลุ่ม

คนในภาคใต้เลือกที่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาอย่างเป็นสารัตถะชัดเจน ดังเช่นพิธีสมโภชพระธาตุ ในอดีตพิธีกรรมนี้จะมีทั้งพิธีทางศาสนาพราหมณ์และพิธีทางศาสนาพุทธ แต่ปัจจุบันพิธีทางศาสนาพราหมณ์ถูกตัดออกไป คงเหลือแต่พิธีสวดเจริญพระพุทธรูปของพระสงฆ์ เช่นเดียวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เนื่องในศาสนาพราหมณ์ที่กำลังเลือนหายไป ขณะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องของการบูชาผีบ้านผีเมือง คณะผู้จัดก็พยายามนำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเข้ามาผนวกรวมอยู่ด้วย เป็นต้นว่า การประกอบพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชในครั้งแรก ๆ เป็นพิธีพราหมณ์บวงสรวง แต่คณะผู้จัดพบว่าผู้เข้าร่วมพิธีน้อย สันนิษฐานว่าเพราะคนทั่วไปไม่เข้าใจว่าวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธี ปีถัดมาจึงนำพิธีสงฆ์มารวมอยู่ด้วย ปรากฏว่าผู้เข้าร่วมมากขึ้น อาจเพราะสามารถสื่อความหมายได้ดีขึ้นว่าเป็นการสักการะและการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแต่เจ้าเมือง เช่นเดียวกับพิธีบวงสรวงศาลหลักเมือง นครศรีธรรมราช, พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่, และพิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้นท์ (ตาขุนพล) ก็ล้วนนำพิธีสงฆ์เข้าร่วมในพิธีกรรมบวงสรวงด้วยเพื่อให้ผู้คนสะดวกใจที่จะเข้าร่วมพิธีกรรมดังกล่าวมากขึ้น ตัวอย่างที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงความพยายามนำเสนอภาพแทนว่าพื้นที่ภาคใต้ตอนบนเป็นสังคมพุทธศาสนาอย่างเข้มข้น โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางจิตใจของผู้คน อันสะท้อนถึงวิถีคิดในลักษณะการเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคใต้

4.2.3 การดัดแปลงให้เป็นของท้องถิ่น

เนื่องจากพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการรับพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาจากลังกา ทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมลังกาอย่างเห็นได้ชัด กระนั้นก็ตาม เมื่อมีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้จะเห็นว่า ไม่ได้มีลักษณะเหมือนวัฒนธรรมลังกาทุกประการ แต่มีการนำมาดัดแปลงจนกลายเป็นของท้องถิ่น (localization) ได้อย่างแนบเนียน เช่น การนำเหตุการณ์จากคัมภีร์มหาธาตุนววงศ์หรือตำนานพระเขี้ยวแก้วของลังกา ตอนทันตกุมารและนางเหมชาลานำพระทันธาตุนีสงครามจากแคว้นกลิงคะไปยังลังกา มาเป็นส่วนหนึ่งของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบอกเล่าที่มาของพระธาตุที่ประดิษฐานในองค์เจดีย์ โดยดัดแปลงเป็นเรื่องใหม่ว่า นางเหมชาลาและทนทกุมารนำพระธาตุนีสงครามจะไปยังลังกา แต่เรือถูกพายุพัดจนเรือแตกสองพระองค์ถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่หาดทรายแก้ว แล้วจึงฝังพระธาตุไว้ที่ชายหาด

เหตุการณ์นางเหมชาลาและทนทกุมารนำพระธาตุนีสงครามจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการนำมาขยายความต่อเป็นตำนานวัดเจ้ทั้งพระ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เล่าว่านางเหมชาลาและทนทกุมารนำพระธาตุนีสงครามเรือสำเภาจะนำไปบรรจุในพระเจดีย์ที่นครศรีธรรมราช

เมื่อมาถึงเมืองพาราณสี สองพระองค์ได้ขึ้นมาพักที่วัดแห่งหนึ่ง แล้วนำพระธาตุขึ้นไปวางไว้ที่ฐานเจดีย์ เมื่อจะกลับขึ้นเรือสำเภาเพื่อเดินทางต่อ ทั้งสองลืมนำพระธาตุไปด้วย ทนทกุมารตกพระทัยจึงถามนางเหมชาลาว่า “น้องจะทิ้งพระธาตุเสียแล้วหรือ” คำว่า “จะทิ้งพระ” จึงกลายมาเป็นที่มาของชื่อวัดนับแต่นั้น จะเห็นได้ว่าเรื่องราวเกี่ยวกับนางเหมชาลาและทนทกุมารในตำนานวัดจะทิ้งพระ เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อบอกเล่าที่มาของชื่อสถานที่สำคัญในท้องถิ่น ไม่ได้ปรากฏเหตุการณ์ลักษณะนี้ทั้งในคัมภีร์ทราฐาธาตุวงศ์และตำนานพระบรมธาตุเจดีย์แต่อย่างใด ทว่าการนำเหตุการณ์ดังกล่าวมาใช้ในตำนานวัดจะทิ้งพระทำให้วัดและเจดีย์ที่เป็นองค์ประธานของวัดมีความสำคัญขึ้นมาในแง่เคยเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุเป็นการชั่วคราว เช่นเดียวกับที่หาดทรายแก้วเคยเป็นที่ประดิษฐานพระทันตธาตุเป็นการชั่วคราวดังปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์

ต่อมามีการนำเหตุการณ์นางเหมชาลาและทนทกุมารนำพระธาตุหนีสงครามจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างรูปเคารพนางเหมชาลาและทนทกุมาร เพื่อถวายวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในลักษณะสองพระองค์ทรงยืนถือผอบบรรจุพระธาตุและมีเรือสำเภาจำลองวางไว้ด้านหลัง รูปเคารพนี้มีผู้เลื่อมใสศรัทธามากกราบไหว้ขอพรอย่างต่อเนื่อง จนกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์หนึ่งที่อยู่ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร หลังจากนั้นมีการนำภาพถ่ายรูปเคารพนางเหมชาลาและทนทกุมารที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร มาจัดพิมพ์ไว้ในผ้ายันต์คุ้มภัย บันดาลลาภ รุ่งเดือนสิบ 59 พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นผ้ายันต์ที่นำภาพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ไม่ว่าจะเป็นพระบรมธาตุเจดีย์ พระพุทธรูปพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช รูปเคารพจตุคามรามเทพ รูปเคารพนางเลือดขาว (แม่เจ้าอยู่หัว) รูปเคารพไอ้ไข่ เด็กวัดเจดีย์ มารวมอยู่ในผ้าผืนดังกล่าว กรณีนี้จึงแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนที่ตัวละครนางเหมชาลาและทนทกุมารจากตำนานพระเขี้ยวแก้วของลังกา กลายมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

อีกตัวอย่างเป็นการนำความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพุทธศาสนาจากลังกามาปรับเป็นความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระบรมธาตุเจดีย์ กล่าวคือ นักวิชาการกลุ่มหนึ่งสันนิษฐานว่าความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ในพระบรมธาตุเจดีย์ น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพุทธศาสนาของประเทศศรีลังกา จำนวน 4 องค์ ได้แก่ ชัตตุคามเทพ รามเทพ สุมนเทพและนาถเทพ (ไมเคิล ไรท์, 2550: 36) เมื่อนครศรีธรรมราชรับพุทธศาสนาเถรวาทมาจากลังกาจึงรับความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพุทธศาสนามาด้วย ดังปรากฏรูปปั้นท้าวชัตตุคามและท้าวรามเทพอยู่บริเวณบันไดทางขึ้นไปสู่ลานประทักษิณขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเทพที่คอยเฝ้ารักษาพระธาตุของพระพุทธเจ้า ผู้รู้บางท่านสันนิษฐานว่าประติมากรรมแกะสลักอีกสองรูปที่บานประตูทางขึ้นไปสู่ลานประทักษิณน่าจะเป็นพระสุมนเทพและพระลักษณาเทพ ดังที่ชินกาลมาลีปกรณ์บันทึกไว้ว่าเป็นเทพที่คอยเฝ้ารักษาเกาะลังกา “มีเทวดาอยู่ 4 คน ชื่อ สุมนเทวราช 1 รามเทวราช 1 ลักขณเทวราช 1 ชัตตคามเทวราช 1 มีฤทธิ์เดชมาก รักษา

เกาะลังกาไว้เป็นอย่างดี” (รัตนปัญญาเถระ, 2510: 113) อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะของ ประติมากรรมแกะสลักเป็นรูปเทวดาถือเทพอาวุธทั้งสี่กร ผู้รู้บางท่านสันนิษฐานว่าน่าจะเป็น พระพรหมกับพระนารายณ์มากกว่า ภายหลังจากความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพระธาตุดังกล่าวได้ หลอมรวมเป็นเทวดาองค์เดียวคือจตุคามรามเทพ เมื่อมีการสร้างศาลหลักเมืองเมื่อ พ.ศ. 2530 จึงได้ อัญเชิญจตุคามรามเทพที่เชื่อว่าเฝ้ารักษาพระธาตุมาช่วยปกป้องรักษาเมืองนครศรีธรรมราชด้วย ต่อมา เกิดกระแสจตุคามรามเทพในช่วง พ.ศ. 2549-2550 มีการนำความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพเฝ้ารักษา เมืองนครศรีธรรมราชมาตีความและให้ความหมายใหม่ทำให้ความเชื่อดังกล่าวขยายออกไปมีทั้ง จตุคามรามเทพคือพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรนาถเทพในลังกา คือดวงวิญญาณของอดีตกษัตริย์แห่ง อาณาจักรศรีวิชัย และคือพระเจ้าจันทรภาณุ ขณะเดียวกันมีการนำความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพ ที่เกิดขึ้นใหม่มาใช้ในการสร้างเป็นรูปเคารพและวัตถุมงคลจำนวนมากมายหลายรุ่น ส่วนใหญ่จะให้ความหมายว่าจตุคามรามเทพมีคุณในเรื่องการบันดาลโชคลาภและทรัพย์สิน

ปัจจุบันแม้กระแสจตุคามรามเทพจะลดลงเป็นอย่างมาก แต่ความเชื่อและตำนาน จตุคามรามเทพยังคงได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง เช่น การนำความเชื่อมาใช้ในการสร้างองค์บูชาจตุคามรามเทพ รุ่นบูรณะหลักเมือง 59 และเหรียญแสตมป์หลักเมืองกระบี่ รูปเศียรจตุคามรามเทพ รุ่นแพ้มี่เป็น การนำตำนานมาที่มาในการประกอบพิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชและพิธี บวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่ นอกจากนี้สำนักงานเขตประเวศ กรุงเทพมหานคร ได้ปรับปรุงพื้นที่ทรุดโทรมให้สวยงามโดยการสร้างวงเวียนพร้อมรูปเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ดังกล่าว จำนวน 3 วงเวียน ได้แก่ วงเวียนพระโพธิสัตว์กวนอิม วงเวียนพระพรหม และวงเวียนองค์ จตุคามรามเทพ เมื่อ พ.ศ. 2560 กรณีนี้จึงแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนที่ความเชื่อเรื่องเทวดารักษา พุทธศาสนาจากลังกากลายมาเป็นความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐาน ในพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพเป็นเทพารักษ์ของเมืองนครศรีธรรมราช และความเชื่อเรื่ององค์จตุคามรามเทพเป็นเทพองค์ใหม่ในสังคมไทย

ทั้งนี้ การนำตัวละครนางเหมชาลาและทนต์กุมารจากตำนานพระเขี้ยวแก้วของลังกา มาปรับใช้จนกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช และการความเชื่อเรื่องเทวดารักษา พุทธศาสนาจากลังกามาปรับเปลี่ยนจนกลายเป็นเทพองค์ใหม่ในสังคมไทยที่มีอำนาจในการคุ้มครอง ดูแลชีวิตและประทอนความมั่งคั่งให้แก่ผู้คน แสดงให้เห็นวิถีคิดที่โดดเด่นในเรื่องการนำวัฒนธรรมจาก ภายนอกมาดัดแปลงให้เป็นของท้องถิ่น

4.2.4 การอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม

จากการศึกษาวิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย พบวิธีการนำคติชนมาใช้ในบริบทใหม่โดยยังคงความหมายเดิมมากที่สุด เช่น การนำอนุภาคของวิเศษ

เงินตราชะโมมาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์ห้วยชะโมโดยยังคงความหมายเดิมว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยป้องกันภัยอันตราย การนำเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์มาใช้อธิบายที่มาในการประกอบมาพิธีถวายราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชโดยยังคงสื่อความหมายเดิมว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช การนำแบบเรื่องย่อการนำของมีค่าไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการแสดงละครเวทีเรื่อง อภินิหารโคกหลังนกคุ้มโดยยังคงเนื้อหาเดิมตามตำนาน การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์โดยยังคงความหมายเดิมว่าพระบรมธาตุเจดีย์มีความศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครองผู้ที่ครอบครอง และการนำรูปแบบของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมาใช้ในพื้นที่ใหม่ที่วัดพระบรมธาตุสวี แต่ยังคงความหมายเดิมคือการบูชาพระธาตุของพระพุทธองค์

วิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่อดีต โดยพยายามรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้หรืออาจมีการดัดแปลงรูปแบบบางอย่าง หากแต่องค์ประกอบหลักและสาระสำคัญยังคงดำรงอยู่เหมือนเดิม ขณะเดียวกันก็พบว่ามีความพยายามรื้อฟื้นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบูชาพระธาตุ เช่น พิธีสงฆ์บูชาพระธาตุ รวมถึงพิธีกรรมที่เคยจัดในพื้นที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์ประธาน เช่น พิธีสวดด้าน พิธีตักบาตรรูปเทียน พิธียกขันหมากพระปฐม ขึ้นมาจัดใหม่อีกครั้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมตามรูปแบบดั้งเดิม กรณีนี้อาจสื่อความหมายว่าผู้ที่นำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในปัจจุบันมองคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในเชิงแก่นสารนิยม คือ มองว่าคติชนเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความดงามและเป็นอุดมคติที่มั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลง หากวันใดวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงจะแสดงถึงความเสื่อมถอยด้านศีลธรรม จึงจำเป็นต้องอนุรักษ์วัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปและต้องรักษาไว้ให้เหมือนเดิมที่สุดเพื่อที่จะรักษาสังคมที่ดงามเอาไว้

กระนั้นก็ตาม ในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในเชิงการอนุรักษ์ก็ปรากฏการนำคติชนมาตีความและให้ความหมายใหม่ด้วย เช่น การนำอนุภาคตัวละครพงศาวดารมาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์โดยการตีความและให้ความหมายใหม่ว่าวัดอุโมงค์พงศาวดารมีคุณในเรื่องการบันดาลทรัพย์สินให้แก่ผู้ที่ครอบครอง การนำเนื้อเรื่องตอนราชวงศ์เพชรบุรีมาฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในการสร้างความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาหลักเมืองขอนแก่น โดยการตีความว่านางสนตรา ธิดาของพนมวังและนางเสด็จทองที่มาช่วยฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชนั้น เป็นผู้สร้างเมืองขอนแก่น นางจึงมีฐานะเป็น “แม่เมือง” จากนั้นจึงอัญเชิญนางมาสถิตที่หลักเมืองขอนแก่นเพื่อคอยปกปักรักษาเมืองและคุ้มครองดูแลชาวขอนแก่น การนำความเชื่อเรื่องการสักการะพระบรมธาตุเจดีย์

จะได้กุศลสูงมาตีความและให้ความหมายใหม่ว่า “เกิดมาชาติหนึ่งต้องได้กราบพระธาตุเมืองนคร” ต่อมาจึงนำความเชื่อดังกล่าวไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ยังมีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในวัตถุประสงคใหม่ เช่น การนำความเชื่อเรื่อง “เกิดมาชาติหนึ่งต้องกราบพระธาตุเมืองนคร” มาใช้ในการณรงค์หาเสียงทางการเมืองให้ประชาชนเลือกคนดีมีศีลธรรมมาเป็นผู้บริหารบ้านเมือง ทั้งยังมีการนำข้อมูลทางวัฒนธรรมอื่นมาผนวกกับคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์จนเกิดเป็นคติชนชนิดใหม่ เช่น การนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกเหตุการณ์กองทัพโจฬะรุกรานอาณาจักรศรีวิชัยในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 มาผนวกกับเนื้อเรื่องตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์จากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ แล้วจึงแต่งขยายความเป็นบทละครใช้ในการแสดงละคร ดึกดำบรรพ์บอกเล่าเรื่องราวของศรีธรรมมา พระราชโอรสของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช การนำพิธีสวดมนต์บูชาพระธาตุมาผนวกกับพิธีสวดมนต์ข้ามปี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมไทย และงานบุญให้ทานไฟ ซึ่งเป็นพิธีกรรมในท้องถิ่น เกิดเป็นพิธีกรรมใหม่ของจังหวัดนครศรีธรรมราชชื่อว่า “พิธีสวดมนต์ข้ามปี บูชาพระบรมธาตุ และบุญให้ทานไฟ” โดยจัดในช่วงสงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในรูปแบบหลังนี้เป็นการเลือกนำคติชนมาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการนำมาใช้ในการจัดสร้างวัดถมุงคลในเชิงพุทธพาณิชย์ การแสดงร่วมสมัย การส่งเสริมการท่องเที่ยว การณรงค์หาเสียงทางการเมือง และการสร้างศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในท้องถิ่น การนำคติชนมาใช้ในบริบทใหม่และด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากเดิมดังกล่าวทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีความหมายใหม่ มีบทบาทหน้าที่ใหม่ มีการผสมผสานกับข้อมูลทางวัฒนธรรมชนิดใหม่ ตลอดไปจนถึงมีรูปแบบและเนื้อหาที่ต่างออกไป ดังนั้นในด้านหนึ่งแม้ว่ากลุ่มคนจะนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในเชิงการอนุรักษ์เพื่อรักษาคุณค่าของข้อมูลทางวัฒนธรรมไว้ดังเดิม แต่ในขณะเดียวกันก็มีการนำคติชนมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ด้วย จึงกล่าวได้ว่าเป็นการผสมผสานวิธีคิดในแบบ “การอนุรักษ์” และ “การใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม” เข้าด้วยกัน หรืออาจจะเรียกว่าวิธีคิดแบบนี้ได้ว่าเป็น “การอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม”

ประเด็นที่น่าพิจารณาต่อไปคือ ด้วยวิธีคิดแบบการอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรมทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ส่วนใหญ่ยังคงมีรูปแบบ เนื้อหา และบทบาทหน้าที่ใกล้เคียงกับคติชนในสังคมประเพณี อย่งไรก็ดี การเลือกคติชนมาใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ นี้ก็ทำให้คติชนอีกส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นว่า แม้กลุ่มคนจะพยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมด้วยความคิดว่าจะเป็นการรักษาสังคมที่ดีงามเอาไว้ แต่ขณะเดียวกันก็เลือกที่จะนำวัฒนธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปด้วย

โดยสรุป การศึกษาวิธีการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ทำให้เห็นกระบวนการเลือกสรร การผสมผสาน การตีความใหม่ ตลอดจนการสร้างความหมายใหม่ที่ส่งผลให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ประเภทต่าง ๆ ขณะที่การวิเคราะห์วิธีคิดในการนำคติชนมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยทำให้เห็นภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่ใช้ในการปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม บทต่อไปผู้วิจัยจะศึกษาพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์และปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตดังกล่าว

บทที่ 5

พลวัตของคติชนและปัจจัยที่มีผลต่อพลวัต ของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

สังคมไทยปัจจุบันมีบริบททางสังคมแบบใหม่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีอิทธิพลทำให้รูปแบบของวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันเกิดจากการรับและปรับเปลี่ยนที่เกิดจากการสังสรรค์กันทางวัฒนธรรมดังกล่าว เรียกได้ว่าเป็น “พลวัตทางวัฒนธรรม” (Cultural Dynamic) (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2556: 269) ในบทนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาพลวัตของคติชนและปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ โดยการพิจารณาลักษณะที่เปลี่ยนไปจากเดิมของข้อมูลคติชน จากนั้นจะวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้คติชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยนั้น ทำให้คติชนเกิดพลวัตในมิติใดบ้าง และปัจจัยใดที่ทำให้มีการนำคติชนมาใช้จนเกิดพลวัตในมิติต่าง ๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

จากข้อมูลภาคสนามพบการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมร่วมสมัยในหลายลักษณะทำให้คติชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตในหลายมิติ คือ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำเสนอผ่านกระบวนการวิชาการ มีการกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ช่วยขยายความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์และทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ ตลอดจนเกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ ผู้วิจัยจะนำเสนอพลวัตของคติชนแต่ละมิติตามลำดับความสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมในแต่ละยุคสมัยที่มีอิทธิพลทำให้คติชนเกิดการเปลี่ยนแปลงและส่งผลต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

5.1.1 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำเสนอผ่านกระบวนการวิชาการ

ทศวรรษ 2530 เป็นช่วงที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นหน่วยย่อยของประเทศดังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2530-2534 มุ่งกระจายรายได้ และความเจริญไปสู่ภูมิภาคและชนบทมากขึ้น โดยให้ยึดกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำทั้งในภูมิภาคและชนบทเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่ควรได้รับผลจากการพัฒนาประเทศ ขณะที่กระแสการเปลี่ยนแปลงในระบอบประชาธิปไตย (democratization) และกระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) ส่งผลให้แนวคิดเรื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาชน การเมืองของพลเมือง สิทธิมนุษยชน การจัดการสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดประชาสังคม และแนวคิดเรื่องธรรมาภิบาล (good governance) เริ่มแพร่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง (วุฒิสสาร ต้นไชย, 2557: 34) ปรากฏการณ์ดังกล่าวกระตุ้นให้มีการกระจายอำนาจไปยังส่วนท้องถิ่น จนเป็นที่มาของการออกพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขึ้นทั่วประเทศในปีต่อมา เพื่อทำหน้าที่ให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนในเขตพื้นที่รับผิดชอบ การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลในครั้งนั้นทำให้มีการศึกษาประวัติของตำบลอย่างเป็นทางการเป็นระบบเพื่อนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานของหน่วยงาน ขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐอย่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (ปัจจุบันคือสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม) ก็ส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในท้องถิ่นทางหนึ่งด้วย โดยเมื่อ พ.ศ. 2541 ได้เริ่มสนับสนุนงบประมาณให้คนในชุมชนได้ดำเนินการวิจัยเพื่อแสวงหาคำตอบหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มุ่งให้งานวิจัยสามารถแก้ปัญหาของชาวบ้านได้และเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง ส่งผลให้คนในท้องถิ่นสนใจศึกษาข้อมูลในถิ่นอาศัยของตนมากขึ้น โดยเฉพาะตำนานและเรื่องเล่าซึ่งมีเนื้อหาบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นแต่ละยุคสมัยกลายเป็นข้อมูลที่ได้รับความสนใจศึกษาในวงกว้าง

คติชนประเภทตำนานเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่คนในสังคมสมัยหนึ่งสร้างขึ้นเพื่ออธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ และสำนึกในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคม ศรีศักร วัลลิโภดม (2550: 8) อธิบายว่า เรื่องราวในตำนานมักไม่ใช่เรื่องจริงแบบประวัติศาสตร์ เพราะกำหนดเรื่องเวลาที่ เป็นจริงไม่ได้ หากแต่เป็นเรื่องเปรียบเทียบเรื่องสมมติที่ค่อนข้างเป็นสัญลักษณ์สะท้อนให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ โลกทัศน์ และค่านิยมของกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของตำนาน ตำนานจึงเป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต (living history) เนื่องจากมีการปรุงแต่ง เพิ่มเติมเนื้อหาและความหมายไปตามสังคมในแต่ละเวลาและสถานที่เสมอ ทำให้เรื่องราวมีทั้งสืบเนื่องและหลากหลายอยู่ตลอดเวลา

ในอดีตตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะหรือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อบอกเล่าเรื่องราวจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เรื่องราวเหล่านี้ถ่ายทอดกันมาอย่างยาวนาน จึงยากที่จะระบุว่าใครเป็นผู้แต่งและแต่งขึ้นในสมัยใด กระนั้นก็ดี ในสังคมร่วมสมัยมีกลุ่มคนพยายามสืบค้นตำนานของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบ การวิเคราะห์ตีความในหลากหลายแง่มุม และการนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากแหล่งอื่นมาประกอบการพิจารณา จนได้ตำนานสำนวนใหม่ที่มีรายละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นจึงนำเสนอผลการศึกษาออกมาเป็นระเบียบแบบแผนในรูปแบบผลงานวิชาการ กรณีนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการนำเสนอตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์สำนวนใหม่ผ่าน “กระบวนการทางวิชาการ” เช่น การนำเสนอ “ตำนานเขาวัง” ในรูปแบบรายงานการศึกษาค้นคว้า การนำเสนอ “ตำนาน

แม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว)” ในรูปแบบรายงานการวิจัย และการนำเสนอ “ตำนานพระเจ้า
จันทร์ภาณุ” ในรูปแบบบทความกึ่งวิชาการ ดังนี้

5.1.1.1 การนำเสนอ “ตำนานเขาวัง” ในรูปแบบรายงานการศึกษาค้นคว้า

“เขาวัง” ตั้งอยู่ในพื้นที่รอยต่อระหว่างตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา และตำบล
หินตก อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตำนานเล่าว่าภูเขานี้เป็นสถานที่ที่พระเจ้า
ศรีธรรมมาโคกราชอพยพไพร่พลหนีโรคระบาดมาตั้งถิ่นฐานชั่วคราว โดยพระองค์โปรดให้ทหารสร้าง
พลับพลาบนภูเขาเป็นพระราชวังประทับอยู่ร่วมกับพระสนมและบริวาร จึงเป็นที่มาของชื่อเขาวัง เดิม
ตำนานเขาวังเป็นเรื่องเล่าของชาวบ้านที่เล่าสืบทอดกันมา แต่ไม่ได้รับความสนใจมากนัก จนกระทั่งนาย
दनัย ราพิงนิตย์ เข้ามารับตำแหน่งปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา เมื่อ พ.ศ.
2539 ท่านได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับที่มาของชื่อสถานที่ต่าง ๆ ในเขตตำบลขุนทะเลเพื่อนำมาจัดทำ
เป็นข้อมูลพื้นฐานของตำบล ประกอบกับท่านเป็นชาวตำบลขุนทะเลมาแต่กำเนิดยิ่งทำให้ใคร่รู้
เรื่องราวเกี่ยวกับถิ่นเกิดมากขึ้น จึงได้ศึกษาประวัติของเขาวังที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับความเป็นมาของตำบล
ขุนทะเลอย่างจริงจัง

นายदनัย ราพิงนิตย์ เล่าว่า ข้อมูลตั้งต้นที่นำมาใช้ในการศึกษาคือหนังสือ
พระนิพนฐานสูตรที่ได้มาจากผู้อาวุโสท่านหนึ่ง ในหนังสือนั้นตอนหนึ่งได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระเจ้า
ศรีธรรมมาโคกราชอพยพผู้คนหนีโรคระบาดมาอยู่ที่เขาวัง ส่วนน้องชายมาอยู่ที่ลานสกา เนื่องจากชื่อ
“เขาวัง” ตรงกับชื่อภูเขาแห่งหนึ่งในพื้นที่ตำบลขุนทะเล จึงเชื่อว่าพื้นที่ดังกล่าวน่าจะเป็นสถานที่ที่
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพมาอยู่ชั่วคราวในครั้งนั้น (นายदनัย ราพิงนิตย์, สัมภาษณ์, 31
สิงหาคม 2561)

อย่างไรก็ตาม ขณะนั้นยังขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาสนับสนุน และมีข้อมูล
ระบุว่าคณะของศาสตราจารย์พิเศษศรีศักร วัลลิโภดม เคยมาสำรวจทางโบราณคดีที่อำเภอลานสกา
แล้วครั้งหนึ่ง เมื่อ พ.ศ. 2509 แต่ไม่พบหลักฐานการตั้งเมืองตามที่เอกสารโบราณบันทึกไว้
องค์การบริหารส่วนตำบลขุนทะเลจึงได้ส่งโทรสารไปสอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับการสำรวจจาก
นายสุจิตต์ วงษ์เทศ ผู้หนึ่งที่ได้ร่วมเดินทางไปในครั้งนั้น นายสุจิตต์ วงษ์เทศ เขียนบทความชื่อ
“โรคใช้ท่าเมืองนครศรีธรรมราช” ตอบมาในคอลัมน์สยามประเทศไทยในหนังสือพิมพ์มติชน
ฉบับวันที่ 5 เมษายน 2549 ความตอนหนึ่งว่า “หาเมืองโบราณไม่พบ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าไม่มี
แต่กาพย์กลอนในนิพนฐานสูตรและคำบอกเล่าที่เขียนออกมาทั้งหมดมีประโยชน์มากจนอยากจะลงไป
ทบทวน แล้วขอความรู้จากชุมชนขุนทะเลอีกครั้ง”

คำตอบจากนายสุจิตต์ วงษ์เทศ ทำให้นายदनัย ราพิงนิตย์ ลงพื้นที่เพื่อหาข้อมูลมา
พิสูจน์สมมติฐานเรื่องเมืองโบราณที่ลานสกาอีกครั้ง จนกระทั่งพบโบราณวัตถุจำนวนมากในพื้นที่

ตำบลขุนทะเล เช่น ซากเรือโบราณ ถ้วยชาม ไห ที่บดยา หินทุบเปลือกไม้ จึงนำหลักฐานใหม่ไป ประกอบกับข้อสันนิษฐานครั้งแรก พร้อมทั้งวิเคราะห์ตีความข้อมูลอีกครั้ง จากนั้นเรียบเรียง ผลการศึกษาออกมาเป็นเอกสารชื่อว่า **การค้นพบแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมือง นครศรีธรรมราช ยุคโบราณสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช หนีโรคไข้หามาพำนักในพื้นที่ตำบล ขุนทะเลและตำบลลานสกา พร้อมจะให้พิสูจน์และพัฒนา** ความยาว 311 หน้า เมื่อ พ.ศ. 2548 สารสำคัญประกอบด้วย

1) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และจากสภาพภูมิประเทศบนเขาวังที่เป็นพื้นที่ราบกว้างใหญ่ประมาณ 350 ไร่ สามารถรองรับคนจำนวนมากได้ อีกทั้งเป็นแหล่งต้นน้ำเหมาะแก่ การอยู่อาศัย จึงเชื่อได้ว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชน่าจะอพยพผู้คนหนีโรคระบาดมาอยู่อาศัยที่เขาวัง ในราว พ.ศ. 1098

2) จากการพบถ้วยชามสังคโลก กระจุกมนุษย์ และหลักเมืองโบราณ อยู่ภายในถ้ำ แห่งหนึ่ง ทำให้เชื่อว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชประทับอยู่ภายในถ้ำแห่งนี้ในช่วงที่พระองค์อพยพมา อยู่ที่เขาวัง จึงตั้งชื่อว่า ถ้ำน้ำพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ขณะที่พระอนุชาของพระองค์น่าจะประทับอยู่ ที่วังโบราณซึ่งอยู่ไม่ไกลกัน

3) ทหารของพระองค์ทั้งสี่นาย ได้แก่ หมื่นพันเสร็จ หมื่นระเห็จ หมื่นสนั่น และ หมื่นไกรพลชั้น์ ประจำอยู่ที่วัดห้าแห่งซึ่งตั้งอยู่บริเวณที่ชาวบ้านเรียกว่า “หน้าเมือง” ได้แก่ วัดสรรเสริญ (สอ) วันต้นเมือง วัดต้นทาง วัดปลายทาง และวัดลุ่มเมือง

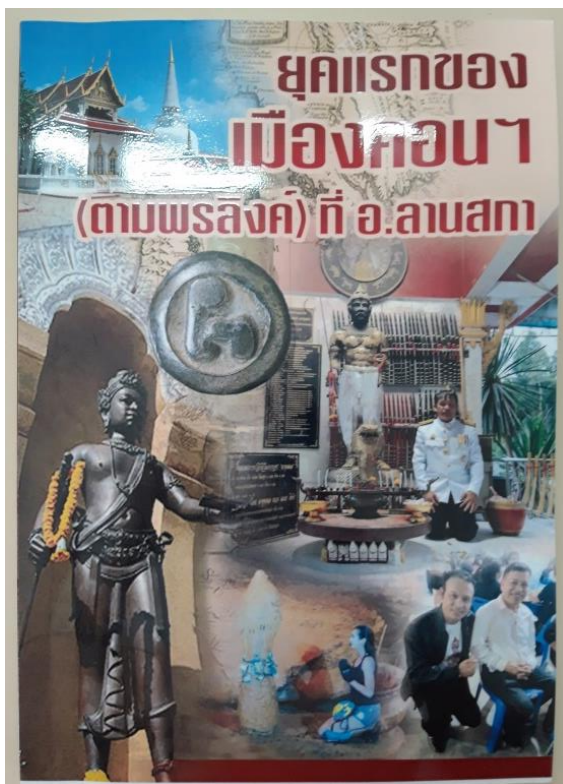
4) ขณะที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชประทับอยู่ที่เขาวัง พระองค์ได้ปลูกเสกเงินตรา นามโม่แล้วให้ทหารนำไปหว่านรอบเมืองจนโรคระบาดจางหาย พระองค์จึงอพยพไพร่พลกลับไปยัง หาดทรายแก้ว แต่หมื่นไกรพลชั้น์ แม่ทัพของพระองค์ อาสาที่จะอยู่ที่ลานสกาต่อไปเพื่อช่วยเฝ้า รักษาเมืองทางทิศตะวันตก

ข้อมูลจากรายงานการศึกษาข้างต้นได้รับการนำมาขยายความและนำมาใช้เป็น ประวัติของเทศบาลตำบลขุนทะเล เผยแพร่ในเว็บไซต์ www.khuntale.go.th ความตอนหนึ่งว่า “ครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชนำไพร่พลหนีโรคระบาดไปอยู่บนเขาวังชั่วคราว พระองค์ได้สำรวจ พบว่าสายน้ำทั้งหมดที่ไหลลงสู่พื้นราบมีต้นกำเนิดมาจากถ้ำที่อยู่บนเขาวัง จึงเรียกบริเวณนั้นว่า ‘ขุนทะเล’ หมายถึงต้นน้ำที่ไหลลงสู่ทะเล” ทั้งยังมีการนำข้อมูลเกี่ยวกับหมื่นไกรพลชั้น์ (ตาขุนพล) มาใช้ในการจัดสร้างวัดถุมงคลเหรียญหมื่นไกรพลชั้น์ (ตาขุนพล) เมื่อ พ.ศ. 2550 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อหารายได้มาใช้ในการสร้างรูปเคารพหมื่นไกรพลชั้น์ (ตาขุนพล) แม่ทัพของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกร ราชพระองค์แรก ให้เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้าน จากนั้นคณะกรรมการ “ตาขุนพล” นำรายได้ จากการจัดสร้างวัดถุมงคลมาใช้ในการสร้างรูปเคารพดังกล่าวในปีเดียวกัน ต่อมาเทศบาลตำบล ขุนทะเล (ยกฐานะมาจากองค์การบริหารส่วนตำบลขุนทะเล) ได้เข้ามาพัฒนาพื้นที่บริเวณรูปเคารพ

หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม พร้อมทั้งนำข้อมูลจากรายงาน การศึกษามาใช้ในการจัดทำป้ายแสดงข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพผู้คนหนีโรค ระบาดมาตั้งเมืองที่เขาวัง แผนที่เมืองนครศรีธรรมราชเดิมสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชพระองค์แรก และในปัจจุบัน รวมถึงนำโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่พบในพื้นที่ตำบลขุนทะเลมาจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ ที่สร้างในบริเวณเดียวกันด้วย

หลังจากนั้นคณะกรรมการ “ตาขุนพล” ร่วมกับเทศบาลตำบลขุนทะเล จัดพิธี บวงสรวงรูปเคารพหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ขึ้นในวันเสาร์สุดท้ายของเดือนพฤษภาคม โดยกระทำ พร้อมกับการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแต่ตาขุนพลที่ชาวบ้านถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ถัดมาเทศบาลตำบล ขุนทะเล เสนอให้พิธีบวงสรวงรูปเคารพหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) เป็นประเพณีเฉพาะขององค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2561 โดยใช้ชื่อว่า “งานอนุรักษ์ฟื้นฟู ประวัติศาสตร์ บวงสรวงพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชองค์แรก หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล)” ทำให้พิธี บวงสรวงรูปเคารพหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) กลายเป็นกิจกรรมประจำของเทศบาลตำบลขุนทะเล และเป็นกิจกรรมที่สามารถเบิกค่าใช้จ่ายในการจัดงานได้ตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทย

ด้านนายदनัย รำพึงนิิตย์ นำหนังสือ **การค้นพบแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญของ เมืองนครศรีธรรมราช ยุคโบราณสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชหนีโรคใช้หามาพำนักในพื้นที่ตำบล ขุนทะเลและตำบลลานสกา พร้อมจะให้พิสูจน์และพัฒนา** ที่จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2548 มาจัดทำใหม่ ให้เนื้อหากระชับและชัดเจนขึ้น แล้วจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อว่า **ยุคแรกของเมืองคอนฯ (ตามพริ้งค์) ที่ อ.ลานสกา** ความยาว 87 หน้า จำหน่ายราคา 500 บาท เมื่อ พ.ศ. 2562 โดยเนื้อหาพยายาม นำเสนอว่า เขาวังเป็นต้นกำเนิดของเมืองตามพริ้งค์ที่พัฒนามาเป็นนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน พร้อมกันนั้นนายदनัย ยังได้จัดทำซีดีเพลงชุด “เกิดมาชาติหนึ่ง ต้องกราบพระธาตุเมืองนคร” โดยมี เพลงตาขุนพล และเพลงถ้ำน้ำศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งท่านเป็นผู้ขับร้องรวมอยู่ในผลงานชุดนี้ด้วย

ภาพที่ 54 ปกหนังสือที่นำภาพรูปเคารพหินไกรพลขันธ์ (ตาขุนพล) ภาพแท่งหินที่เชื่อว่าเป็นหลักเมืองนครศรีธรรมราช และภาพผู้เขียนมาเป็นหน้าปก

เมื่อพิจารณาดำเนินการเขาวังจากผลงานการศึกษาทั้งสองเล่มของนายदनัย รำพึงนิตย์ พบว่า ดำเนินการเขาวังที่เล่าว่าเป็นสถานที่ที่พระเจ้าศรีธรรมราชาปกครองนำผู้คนอพยพหนีโรคระบาดมาอยู่ชั่วคราวนั้นเป็นเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาในพื้นที่อำเภอลานสกา และปรากฏในวรรณกรรมเรื่องพระนิพนพานโสทรและตำนานพระหนัดธาตุมืองนครศรีธรรมราช ของพระสมุห์ฤกษ์ โอภาโส ต่อมามีการนำเรื่องราวดังกล่าวมาตีความอย่างเชื่อมโยงกับเรื่องเล่า ชื่อสถานที่ และความเชื่อในพื้นที่ตำบลขุนทะเล แล้วแต่ขยายความ จนเกิดเป็นตำนานเขาวังสำนวนใหม่ที่มีรายละเอียดมากขึ้น

ตัวอย่างแรก การนำชื่อ “คลองหน้าเมือง” มาตีความว่าเป็นคลองที่ไหลผ่านหน้าเมืองที่พระเจ้าศรีธรรมราชาอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ จากนั้นขยายความออกไปอีกว่าบริเวณหน้าเมืองมีหัวหน้าและกองกำลังประจำอยู่ เช่น ท้าวอินทร์ท้าวจันทร์อยู่ด้านหน้าเมืองทางขึ้นเขาวัง ตาขุนพลอยู่ทางทิศตะวันตก ตาตุมป็นอยู่ทางทิศใต้

ตัวอย่างต่อมา การนำชื่อหมื่นไกรพลขันธ์ที่พระนิพนพานโสทรบันทึกไว้ว่าเป็นทหารของพระเจ้าศรีธรรมราชาเชื่อมโยงกัน “ตาขุนพล” เพราะชื่อมีคำว่า “พล” เหมือนกัน แล้วจึงขยายความว่าทั้งสองท่านเป็นคนเดียวกันในชื่อใหม่ว่าหมื่นไกรพลขันธ์ (ตาขุนพล) ตัวละครทหารของพระเจ้าศรีธรรมราชายังได้รับการนำมาขยายความต่อโดยเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่อำเภอลานสกา พร้อมนำเสนอว่าหมื่นพันเสร์จคือตาหลวงส่อง รูปปั้นองค์เทพู

ในพื้นที่ตำบลเขาแก้ว หมิ่นระเห็จดับภัยคือตาหมอ บุคคลศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่ามีอาคมแก่กล้าช่วยรักษาชาวบ้านให้หายจากโรคร้ายมาแต่อดีต (दनัย รำพึงนิത്യ, 2562: 8)

5.1.1.2 การนำเสนอ “ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว)” ในรูปแบบรายงานการวิจัย

ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตำบลที่นำชื่อของวัดแม่เจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญในพื้นที่มาตั้งเป็นชื่อตำบล วัดแห่งนี้เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านส่วนใหญ่รับรู้่วัดนี้สร้างโดย “แม่เจ้าอยู่หัว” แต่ไม่มีผู้ใดทราบแน่ชัดว่านางคือใคร เหตุนี้ทำให้นายชะลอ เอี่ยมสุทธิ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว ร่วมกับคณะได้ดำเนินโครงการวิจัย “การเรียนรู้ประวัติแม่เจ้าอยู่หัวอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว” เพื่อศึกษาประวัติของนางจริงจัง เมื่อ พ.ศ. 2545

นายชะลอ เอี่ยมสุทธิ (สัมภาษณ์, 22 กันยายน 2562) เล่าถึงที่มาของการวิจัยนี้ว่า ครั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จเยี่ยมศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2537 พระองค์ได้ตรัสถามราษฎรที่มาเข้าเฝ้าฯ ถึงที่มาของชื่อตำบลแม่เจ้าอยู่หัว ทว่าไม่มีราษฎรคนใดสามารถตอบได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ทำให้ราษฎรกลุ่มหนึ่งสนใจศึกษาประวัติของตำบลแม่เจ้าอยู่หัวจึงได้นำแนวคิดไปปรึกษานักวิชาการที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งขณะนั้นเป็นหน่วยประสานงานของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นในพื้นที่ภาคใต้ คณะกรรมการในหน่วยประสานงานเห็นความตั้งใจของชาวบ้าน จึงให้เขียนโครงการมาเพื่อขอรับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เมื่อคณะกรรมการพิจารณาโครงการจึงอนุมัติงบประมาณและให้การสนับสนุนนักวิชาการมาเป็นทีปรึกษาในโครงการวิจัยนี้ด้วย

เนื่องจากประวัติของแม่เจ้าอยู่หัว ที่ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ คล้ายกับตำนานนางเลือดขาวที่พบในหลายจังหวัดในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยและในเกาะลังกาวิ ประเทศมาเลเซีย การดำเนินโครงการวิจัยจึงเริ่มต้นจากนักวิจัยการลงพื้นที่ภาคสนามสัมภาษณ์ผู้รู้ประวัติของแม่เจ้าอยู่หัวและนางเลือดขาวในพื้นที่อำเภอเชียรใหญ่และพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อนำมาเป็นข้อมูลเบื้องต้นตลอดจนเก็บข้อมูลเกี่ยวกับนางเลือดขาวในพื้นที่จังหวัดสงขลา ภูเก็ต ตรัง พัทลุง และเกาะลังกาวิ ประเทศมาเลเซีย เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลจากอำเภอเชียรใหญ่ ต่อมานำข้อมูลที่ได้มาคัดเลือกตีความ วิเคราะห์ และเรียบเรียงเป็นประวัติแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) จำนวนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ แล้วจึงนำประวัติดังกล่าวไปให้ที่ประชาคมในพื้นที่ได้พิจารณา ก่อนที่จะนำเสนอเป็นรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน 111 หน้า

การวิจัยนี้ทำให้ได้ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่ต่างจากตำนานแม่เจ้าอยู่หัวและตำนานนางเลือดขาวในพื้นที่อื่น ๆ กล่าวคือ ตำนานสำนวนนี้เล่าเรื่องหญิงสาวที่มีเลือดเป็นสีขาว เกิดที่บ้านซ็อง (บริเวณวัดแม่เจ้าอยู่หัวในปัจจุบัน) ต่อมานางได้เป็นมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจึงได้รับการยกย่องให้เป็นแม่เจ้าอยู่หัว นางได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทั้งการเสด็จไปจัดระเบียบฝ่ายสงฆ์ฝ่ายฆราวาสเมืองสุโขทัย และเสด็จไปยังศรีลังกาเพื่อรับพระพุทธสิ่งหิงค์มายังนครศรีธรรมราช ขณะที่ตำนานนางเลือดขาวสำนวนวัดเขียนบางแก้วและวัดพระเกิด จังหวัดพัทลุง เล่าว่า นางเป็นภรรยาหรือนางสนมของเจ้าเมืองพัทลุง ตำนานนางเลือดขาวสำนวนวัดพระนางสร้าง จังหวัดภูเก็ต เล่าว่านางเลือดขาวเป็นภรรยาหรือนางสนมของเจ้าเมืองหรือกษัตริย์ที่ไม่ปรากฏชื่อเมือง ตำนานนางเลือดขาว สำนวนตำบลหนองหงส์ ตำบลควนกรด อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ไม่ระบุว่านางเป็นภรรยาหรือนางสนมของเจ้าเมือง (ขวัญเรือน บุญอบแก้ว, 2557: 27) กระนั้นก็ดี ตำนานนางเลือดขาวในพื้นที่ภาคใต้ก็มีเนื้อหาร่วมกันคือ นางเป็นสตรีที่มีบุญบารมี เลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา เป็นผู้สร้างศาสนสถานและปฏิสังขรณ์วัดที่สำคัญหลายแห่ง ส่วนตำนานนางเลือดขาวหรือนางมะซูรี สำนวนเกาะลังกาวิประเทศมาเลเซีย เนื้อหาแตกต่างออกไป เล่าถึง มะซูรีเป็นหญิงสาวชาวภูเก็ตที่สุลต่านแห่งลังกาวิทรงเลือกเป็นคู่ครอง ต่อมานางถูกใส่ร้ายว่าลอบคบชู้ จึงถูกตัดสินประหารชีวิต ก่อนจะสิ้นพระชนม์นางอธิษฐานว่าหากนางไม่ผิด ขอให้เลือดที่หลั่งออกมาเป็นสีขาวและไม่แห้งลงพื้นดิน ปรากฏว่าเลือดของนางไหลออกมาสีขาวและพุ่งขึ้นข้างบนโดยไม่ตกลงบนพื้นดินเลย

รายงานการวิจัยฉบับนี้ยังนำเสนอใจตรงที่เป็นการเลือกนำตำนานนางเลือดขาวในพื้นที่อำเภอเชียรใหญ่ที่เล่าว่านางเป็นมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชมานำเสนอ ทั้งที่ยังมีตำนานอีกอย่างน้อยสองสำนวนที่กล่าวถึงนางเลือดขาวต่างออกไป ดังตัวอย่าง

ตำนานสำนวนหนึ่ง เล่าว่า นางเลือดขาวเป็นหญิงสาวชาวบ้านที่งามเพียงพร้อมด้วยกุลสตรี นางมีพี่ชายคนหนึ่งบวชเป็นพระภิกษุ ชื่อว่า “พ่อท่านขรัว” ชาวบ้านเล่ากันว่านางมีเลือดเป็นสีขาวผิดจากคนธรรมดา เรื่องของนางเล่าลือไปถึงเจ้าเมือง จึงได้นำนางไปถวายพระเจ้าแผ่นดินผู้ครองกรุงศรีอยุธยา ชื่อว่า “พระเจ้าอยู่ทอง” ทั้งที่นางเลือดขาวมีสามีแล้วพระเจ้าอยู่ทองรับนางไว้เป็นสนมเอก ต่อมานางตั้งครรภ์ แต่ตายทั้งกลม พระองค์จึงโปรดให้จัดขบวนแห่ศพนางเลือดขาวกลับบ้านเกิดอย่างสมเกียรติ

ตำนานอีกสำนวน เล่าว่า ขณะเจ้าเมืองพัทลุงเดินทางไปหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ท่านเห็นหญิงงามคนหนึ่งขอตกปลาลอยอยู่ที่ชานเรือนบังเอิญเกิดอุบัติเหตุมีดบาดนิ้วทำให้เลือดไหลออกมา แต่เลือดนั้นผิดปกติคือเป็นเลือดสีขาว เจ้าเมืองพัทลุงเห็นเป็นประหลาดว่าคงเป็นผู้มีบุญจึงขอรับนางไปเป็นนางสนม จนกระทั่งนางเลือดขาวถึงแก่กรรม พี่ชายซึ่งเป็นพระภิกษุชื่อว่า “พ่อท่านขรัว” ได้ขออนุญาตเจ้าเมืองพัทลุงเพื่อนำศพนางเลือดขาวไปทำพิธีที่บ้านเกิดของนาง

ส่วนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชื่อบ้านนามเมืองต่าง ๆ ที่ปรากฏระหว่างนำพระศพกลับบ้านเกิดของนางพบว่าเป็นการนำข้อมูลจากเรื่องเล่าหลายสำนวนมาผสมผสานจนเกิดตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ขนาดยาวตามที่ปรากฏในรายงานการวิจัย เช่น ระหว่างเดินทางไปเมืองทะรังนางได้ใช้กลดปักเพื่อเป็นที่ประทับจึงเรียกชื่อสถานที่นั้นว่า “บ้านควนกลด” เมื่อนางสิ้นพระชนม์มีการตั้งพระศพเพื่อบำเพ็ญกุศล จึงเรียกบริเวณนั้นว่า “บ้านควนศพ” ทั้งสองหมู่บ้านอยู่ในเขตอำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช อย่างไรก็ตาม เนื้อหาเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองเป็นการเลือกชื่อบ้านที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หลักในตำนานมาผนวก หากเป็นเรื่องเล่าที่กล่าวถึงความ เป็นมาของสถานที่ แต่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับแม่เจ้าอยู่หัวหรือมีตัวละครใหม่ที่ไม่ได้สัมพันธ์กับตัวละครหลักเพิ่มเข้ามาก็จะตัดออกไป ทำให้เนื้อหาของตำนานสำนวนใหม่มีเอกภาพ

ผลการวิจัยนอกจากนำเสนอเป็นความเรียงประวัติของแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) แล้ว ยังมีการนำประวัติของนางเลือดขาวมากล่าวถึงในลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราชในส่วนท้ายของรายงานการวิจัย โดยการระบุศักราชไว้อย่างชัดเจนเป็นต้นว่า

พ.ศ. 1790 พระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชที่ 5 โปรดเกล้าแต่งตั้งแม่เจ้าอยู่หัวเป็นธรรมทูตร่วมเดินทางไปลังกาเพื่ออัญเชิญพระพุทธรูปทองคำ พระบรมสารีริกธาตุ และต้นศรีมหาโพธิ์ กลับมายังเมืองนครศรีธรรมราช

พ.ศ. 1793 พระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช ทรงประกอบพิธีสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์และฉลองพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่มือเมือง โดยมีแม่เจ้าอยู่หัว ในฐานะอรหันต์ฝ่ายฆราวาส ทรงประกอบพิธีวิสาขะครั้งแรกหลังจากบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์เสร็จสิ้น ในครั้งนั้นคลื่นซัดพระภูมาขึ้นฝั่งที่ปากพนัง พระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชโปรดให้ชักจอนสะอาดแล้วอัญเชิญขึ้นห่มพระบรมธาตุเจดีย์ จนกลายเป็นที่มาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

พ.ศ. 1799 แม่เจ้าอยู่หัวเสด็จไปกรุงสุโขทัยในนามกษัตริย์ของเมืองผู้บรรลुरुธรรมฝ่ายฆราวาส เพื่อไปช่วยจัดระเบียบแบบแผนพิธีกรรมทางศาสนา

ข้อมูลดังกล่าวเห็นถึงความพยายามทำให้ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) กลายเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ระบุศักราชที่เกิดเหตุการณ์ไว้อย่างชัดเจน ขณะเดียวกันก็ทำให้เรื่องราวแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) แทรกอยู่ในประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราช โดยการนำเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับนางไปผนวกรวมกับเหตุการณ์ในชินกาลมาลีปกรณ์ที่กล่าวถึงการอัญเชิญพระพุทธรูปทองคำจากลังกามายังนครศรีธรรมราช การนำเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับนางไปผนวกรวมกับเหตุการณ์ในตำนานนางเลือดขาว ฉบับวัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ที่กล่าวถึงนางเลือดขาวไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาจากลังกา การนำเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับนางไปผนวกรวมกับเหตุการณ์ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงคลื่นซัดพระภูมาขึ้นฝั่งที่ปากพนัง

ตลอดจนการนำเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับนางไปผนวกรวมกับเหตุการณ์ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชที่กล่าวถึงอาณาจักรสุโขทัยรับพุทธศาสนาไปจากนครศรีธรรมราช ผลจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้ประวัติของแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) สามารถเชื่อมโยงไปถึงประวัติศาสตร์ในภาพใหญ่ของเมืองนครศรีธรรมราช อาณาจักรสุโขทัย และประเทศไทยในปัจจุบัน อันมีส่วนทำให้ตำบลแม่เจ้าอยู่หัวมีความสำคัญขึ้นมาในฐานะบ้านเกิดของแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ผู้มีบทบาทสำคัญในการทำนุบำรุงพุทธศาสนาของประเทศไทย

ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่นำเสนอในรายงานการวิจัยได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางทั้งในรูปแบบหนังสือ ป้ายประชาสัมพันธ์ และบทเพลง อีกทั้งมีการนำตำนานไปผลิตซ้ำในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างรูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัว การสร้างเจดีย์ศรีธรรมมาศโคราชและรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาศโคราช และการสร้างป้ายประชาสัมพันธ์ประวัติของแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. 2550, การสร้างรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาศโคราชและแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ถวายวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การประกอบพิธีแห่ผ้าเจดีย์ศรีธรรมมาศโคราช เมื่อ พ.ศ. 2552, การประกอบพิธีสาบานตนต่อแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ของนักเรียนโรงเรียนเชียรใหญ่ การสร้างพระพุทธรูปสี่หีบรูปเคารพพระเจ้าศรีธรรมมาศโคราชและแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) บริเวณสี่แยกบ่อล้อย อำเภอยะใหญ่, และการประกอบพิธีสมโภชพระพุทธรูปสี่หีบ พระเจ้าศรีธรรมมาศโคราช และแม่เจ้าอยู่หัวที่ประดิษฐาน ณ ศาลาบริเวณสี่แยกบ่อล้อย เมื่อ พ.ศ. 2561

ภาพที่ 55 ปกรายงานการวิจัยที่นำภาพแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่วาดขึ้นตามข้อมูลที่ได้จากการศึกษาผนวกกับจินตนาการของผู้วาดมาเป็นภาพปกของรายงานการวิจัย

5.1.1.3 การนำเสนอ “ตำนานพระเจ้าจันทรภาณุ” ในรูปแบบบทความกึ่งวิชาการ

เรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าจันทรภาณุ ปรากฏในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ระบุว่าพระองค์ครองราชย์ต่อจากพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ขณะที่ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เล่าว่า ครั้งพระเจ้าศรีธรรมโศกราชต่อสู้กับท้าวอุทองที่ยกทัพมารุกราน ต่อมาสองพระองค์ได้ ผูกไมตรีกัน พระเจ้าศรีธรรมโศกราชได้ฝากฝังให้ท้าวอุทองช่วยดูแลพระชายา พระญาจันทรภาณุ และพญาพงศ์สุระด้วย อีกทั้งจารึกวัดหัวเวียง เมืองไชยา พบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ก็มีเนื้อหาสรรเสริญพระเกียรติของ “จันทรภาณุศรีธรรมราชา” ผู้ปกครอง ตามพรลิงค์ ดังที่ได้กล่าวแล้วโดยลำดับ

นอกจากนี้ วินัย พงศ์ศรีเพียร กล่าวว่า พระนามของพระเจ้าจันทรภาณุนั้นปรากฏใน คัมภีร์จุฬหังคของลังกา บันทึกเหตุการณ์ครั้งจันทรภาณุกษัตริย์ของชาวชวาเกษยกทัพมาตีลังกาเมื่อ พ.ศ. 1790 ไว้ว่า “ในปีที่ 11 แห่งรัชสมัยของพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 2 ได้มีกษัตริย์แห่งชวากาซึ่งเป็น ที่รู้จักในนามจันทรภาณุ ได้ขึ้นฝั่งมาพร้อมกองทัพชวาเกษ อันน่าครันคร้าม ภายใต้ชื่ออ้างที่ทรยศว่า พวกเขาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ทหาร ชวากะที่ชั่วร้ายเหล่านี้ได้รุกรานทุกหนแห่งที่ตนขึ้นฝั่ง ใช้ ลูกศรอาบยาพิษที่เปรียบประดุจงูที่นำพ่นพริ้ง เข้าทำร้ายประชาชนทุกคนที่พบเห็นโดยไม่ยั้งมือ ทำลายล้างชาวลังกาอย่างบ้าคลั่ง” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2554: 31-33) ข้อความดังกล่าวทำให้ มีการสันนิษฐานว่า “จันทรภาณุ” ในคัมภีร์จุฬหังค น่าจะเป็นพระองค์เดียวกับ “จันทรภาณุศรีธรรม ราชา” ในจารึกวัดหัวเวียง ส่วนชื่อเมืองตามพรลิงค์ในจารึกวัดหัวเวียง ก็คือนครศรีธรรมราชในเวลา ต่อมา แต่เหตุที่ยังเรียกว่าตามพรลิงค์ อาจอยู่ในช่วงรอยต่อการเปลี่ยนผ่านจากเมืองที่นับถือศาสนา พราหมณ์มาเป็นเมืองพุทธศาสนา ส่วนคำว่า “กษัตริย์แห่งชวา” ในคัมภีร์จุฬหังคอาจเป็นคำเรียกผู้คนที่ มีเชื้อสายมลายูและชวากะทั้งหมดในขณะนั้น อย่างไรก็ตาม การยกทัพบุกลงกาครั้งแรกของพระเจ้า จันทรภาณุถูกกองทัพของเจ้าชายวิรพาหุ พระนัดดาของพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 1 ชับไล่จนสำเร็จ

คัมภีร์จุฬหังค ยังบันทึกไว้ว่า หลังจากนั้นพระเจ้าจันทรภาณุก็กทัพมาโจมตีลังกาเป็น ครั้งที่สองใน พ.ศ. 1805 โดยทรงรวบรวมไพร่พลชาวทมิฬจากดินแดนของพวกปามนุ โจฬะ และอื่น ๆ เป็นกองทัพใหญ่ พร้อมกับชาวชวาเกษมาขึ้นยังมหาตติละ หลังจากนั้นพระองค์ได้ ทรงเกลี้ยกล่อมชาวสิงหลที่เมืองปาติมกูรุนและตำบลต่าง ๆ ให้เข้าด้วยพระองค์ แล้วได้นำทัพไปยัง สุภาคีรี ทรงตั้งค่ายอยู่ที่นั่น แล้วจึงส่งราชสาส์นไปยังเจ้าเมืองลังกาว่า “เราจะยึดสิงหล จักไม่ปล่อยไว้ ให้แก่ท่านเลย ขอให้ท่านจงยอมอ่อนน้อมแลมอบพระทันตธาตุพระโศกธาตุแลแผ่นดินแก่เรา ถ้าไม่ ยอมทำตามแล้วจะได้ทำสงครามแก่กัน” ข้อความเกี่ยวกับการยกทัพไปโจมตีลังกาครั้งที่สองสื่อความ หมายถึงวัตถุประสงค์ในการเคลื่อนกองทัพของพระเจ้าจันทรภาณุเพื่อต้องการพระทันตธาตุและ การยึดครองลังกา แต่การโจมตีลังกาครั้งนี้ทำให้กองทัพของพระเจ้าจันทรภาณุเสียหายเป็นอย่างมาก

สิริเสนา (W. M. Sirisena) นักประวัติศาสตร์ชาวศรีลังกา สันนิษฐานว่าพระองค์สิ้นพระชนม์ในการสงครามครั้งที่สอง ส่งผลให้อาณาจักรตามพรลิงค์ของพระองค์สิ้นสุดลง (Sirisena, 1978: 102)

เนื่องจากเรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้าจันทรภาณุที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรดังกล่าวมาน่าสนใจในแง่แสดงถึงวีรกรรมอันหาญกล้าและพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ จึงปรากฏการนำข้อมูลเหล่านั้นมาผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงกระแสจตุคามรามเทพเพื่อฟูเรื่องราวของพระองค์ได้รับการนำมาผนวกรวมกับเรื่องราวขององค์เทพที่คอยปกป้องรักษาเมืองนครศรีธรรมราช จนเกิดเรื่องเล่าสำนวนใหม่ที่ว่าพระเจ้าจันทรภาณุเป็นกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ได้กลายเป็นจตุคามรามเทพที่คอยปกป้องเมือง บางสำนวนขยายความว่าพระองค์ปฏิบัติบำเพ็ญเพียรบารมีจนสำเร็จโพธิญาณเป็นท้าวโพธิสัตว์อีกด้วย อย่างไรก็ตาม หลังจากกระแสจตุคามรามเทพซาลงก็ไม่ปรากฏเรื่องราวของพระเจ้าจันทรภาณุสำนวนใหม่อีกเลย

จนกระทั่ง ภูมิ จิระเดชาวงศ์ ผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราชได้เสนอตำนานพระเจ้าจันทรภาณุสำนวนใหม่ในเฟซบุ๊กส่วนตัวและต่อมามีการส่งต่อกันในวงกว้าง จนได้รับความสนใจเป็นอย่างมากในสังคมนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2562 เพราะเป็นข้อมูลใหม่ที่พยายามนำเสนอว่า เนื่องจากพระเจ้าจันทรภาณุสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ของศรีวิชัย สิงหน และปาลมัย พระองค์ปรารถนาที่จะรวบรวมดินแดนทั้งสามให้เป็นหนึ่งเดียวจึงยกกองทัพไปโจมตีลังกาเพื่อเข้าครอบครองดินแดน ความตอนหนึ่งว่า

พระองค์ทรงมีสิทธิ์ในราชบัลลังก์ศรีวิชัยและราชบัลลังก์แห่งโปโลนนารูระ (สิงหน) ผ่านพระราชบิดา (พระเจ้ามาฆะราชา) ที่ทรงเป็นพระราชโอรสของมหาราชสุรยนารายณ์ที่ 5 กับ พระนางสาวังกะสุนทรี พระมเหสีของมหาราชสุรยนารายณ์ที่ทรงสืบสายพระโลหิตมาจากพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 1 พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ของศรีลังกา นอกจากนี้ พระเจ้าจันทรภาณุ ยังทรงมีสิทธิ์ในราชบัลลังก์ปาลมัย (บริเวณอินเดียใต้ ตั้งแต่ปลายแหลมไปจรดเมืองตันซาวูร์) ผ่านทางฝ่ายพระราชมารดา ที่เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสุนทรปาลมัย จึงเป็นเหตุให้พระเจ้าจันทรภาณุ ทรงยกทัพเรือจากศรีวิชัยนับหมื่น ข้ามทะเลไปปราบปรามพระเจ้าปรากรมพาหุที่ 2 แห่งราชวงศ์สิริสังฆโพธิ์ก่อความกระด้างกระเดื่อง นอกจากเหตุผลทางศาสนาส่วนหนึ่งแล้ว เหตุผลทางการสืบสายพระโลหิต และการอ้างสิทธิ์เหนือราชบัลลังก์ทั้งสาม (ศรีวิชัย , สิงหน , ปาลมัย) ได้เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้พระเจ้าจันทรภาณุทรงตัดสินพระทัยยกทัพไปโจมตีลังกา เพื่อแสดงสิทธิ์เหนือดินแดนประสูติของพระองค์นั่นเอง

(ภูมิ จิระเดชาวงศ์, 2562: ออนไลน์)

น่าสังเกตว่าตำนานพระเจ้าจันทรภาณุสำนวนใหม่เรียบเรียงขึ้นในลักษณะบทความ กึ่งวิชาการ กล่าวคือ เป็นบทความที่มุ่งให้ความรู้ โดยผู้เขียนพยายามบอกว่า “พระเจ้าจันทรภาณุ มหาราชที่ยิ่งใหญ่แห่งศรีวิชัย พระองค์นั้นเป็นใคร มาจากไหน มีจริงหรือไม่ความจริง ความเชื่อ เรื่องราว เรื่องเล่า หรือฟังๆ กันมา ทุกเรื่องนั้นต้องว่ากันด้วยหลักฐานและข้อเท็จจริง” อีกทั้งผู้เขียน ได้นำผลงานวิชาการมาอ้างอิงเพื่อสนับสนุนข้อเสนอ เช่น บอกว่า “การสืบสันตติวงศ์ที่ผู้เขียนจะยก นำมาเสนอนี้ มาจากหนังสือ ‘ทักษิณรัฐ’ ที่เขียนโดย ศาสตราจารย์มานิต วัลลิโภดม ได้มีข้อมูลส่วน หนึ่งที่ได้นำงานเขียน ทางประวัติศาสตร์ของ ‘ศาสตราจารย์ ดร. ส.ประนะวิชาน’ (Senarat Paranavitana) นักโบราณคดียุคบุกเบิกของศรีลังกา นำมาเป็นข้อมูลในหนังสือทักษิณรัฐของท่าน” ทั้งยังเขียนแผนผังลำดับสายพระโลหิตของพระเจ้าจันทรภาณุประกอบบทความเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ เนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้มีการเปรียบเทียบกรณีการทำสงครามของพระเจ้าจันทรภาณุว่าใกล้เคียง กับกรณีการทำสงครามกษัตริย์อังกฤษ ความว่า “การอ้างสิทธิ์ในราชบัลลังก์ในกรณีเดียวกับพระเจ้า จันทรภาณุ จนก่อให้เกิดเหตุของสงคราม เช่น พระเจ้าเอ็ดเวิร์ด ที่ 3 แห่งอังกฤษที่พระองค์ทรงอ้าง สิทธิ์ทางฝ่ายพระราชมารดาในการทำสงครามกับฝรั่งเศส จนยึดเยื่อเป็นสงครามร้อยปี”

เมื่อพิจารณาเนื้อหาบทความที่นำเสนอเรื่องราวของพระเจ้าจันทรภาณุนี้พบว่า มีลักษณะเป็นการนำข้อมูลเกี่ยวกับพระองค์ที่ปรากฏในตำนานและจารึกต่าง ๆ มาเรียงร้อยต่อกัน แล้วจึงแต่งขยายความออกไป จนเกิดเป็นตำนานพระเจ้าจันทรภาณุสำนวนใหม่ โดยบทความนี้อาจจะ ไม่ได้นำเสนอข้อเท็จจริงทั้งหมด หากเป็นการเล่าตำนานบุคคลที่เดิมแต่งขึ้นมาด้วย ดังที่กล่าวว่า “ความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าจันทรภาณุ นอกเหนือจากความสามารถที่ปรีชายิ่งของพระองค์แล้ว สิ่งหนึ่งที่ทำให้พระองค์ ‘ทรงกล้า’ ที่จะพิชิตดินแดนฟากตะวันตกอันไกลโพ้น นั่นคือ ‘สายพระโลหิต’ ที่สามารถอ้างสิทธิ์การปกครองเหนือสิงหลและปาณขัยทำให้พระองค์กล้าที่จะยกไพร่พลเรือนหมื่นบุ กัลลังกาโดยปราศจากความลังเล” อีกทั้งข้อมูลเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้าจันทรภาณุ แห่งศรีวิชัย กับพระเจ้าปราชรามพาทูที่ 1 แห่งลังกา ก็ยังไม่ปรากฏหลักฐานขั้นต้นใดระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่าง สองพระองค์ไว้เลย

ภูมิ จิระเดชะวงศ์

9 พฤศจิกายน · 🌐

มหाराชจันทรภาณุ คือใคร (๗)

๑๔ ขอนำรู้เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์แห่งแผ่นดินศรีวิชัย โดย ภูมิ จิระเดชะวงศ์
 มหาราชจันทรภาณุ คือ พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรศรีวิชัย ลำดับที่
 ๕ แห่งพระราชวงศ์ปทุมวงศ์ พระองค์ทรงได้เฉลิมพระปรมาภิไธยตามแบบ
 อย่างบูรพกษัตริย์ว่า “ศรีธรรมโคศกราช” พระองค์มีพระชนม์ชีพอยู่ราว พ.ศ.
 ๑๗๒๐ – ๑๘๒๐ ในบรรดาพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองทะเลใต้ที่มีผู้รู้จักที่สุด
 คงไม่มีพระองค์ใดเป็นที่รู้จักเกินพระเจ้าจันทรภาณุอย่างแน่นอน
 เรื่องราวของพระเจ้าจันทรภาณุ มีบันทึกในด้าน... ดูเพิ่มเติม

ภาพที่ 56 บทความเกี่ยวกับพระเจ้าจันทรภาณุ เผยแพร่เป็นตอน ๆ ในเฟซบุ๊ก

การนำเสนอ “ตำนานเขาวัง” ในรูปแบบรายงานการศึกษาค้นคว้า “ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว)” ในรูปแบบรายงานการวิจัย และ “ตำนานพระเจ้าจันทรภาณุ” ในรูปแบบบทความกึ่งวิชาการ ทำให้ได้ตำนานสำนวนใหม่ที่มีเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอที่ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ

ด้านเนื้อหา ตำนานเขาวังตอนหนึ่งกล่าวถึงหมื่นไกรพลชั้นธทหารของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชว่าเป็นคนเดียวกับตาขุนพล อารักษ์ของชาวตำบลขุนทะเล ขณะที่ตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) กล่าวว่านางเป็นมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช นางได้ปฏิบัติพระกรณียกิจสำคัญในทางพุทธศาสนาและในทางการปกครองหลายประการ ด้านตำนานพระเจ้าจันทรภาณุให้ข้อมูลว่า เนื่องจากพระองค์สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ของศรีวิชัย สิงหล และปาณชัย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ยกกองทัพไปโจมตีลังกาเพื่อรวบรวมดินแดนทั้งสามให้เป็นหนึ่งเดียว นำพิจารณาว่าตำนานทั้งสามเรื่องล้วนเป็นตำนานบุคคลที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราช จัดอยู่ในตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงพระบรมธาตุเจดีย์ กลุ่มตำนานผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งตำนานที่กล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมมาโคศกราชและบริวารของพระองค์ในลักษณะนี้เป็นตำนานที่เกิดขึ้นใหม่หลายสำนวนในปัจจุบัน

ด้านการนำเสนอ เดิมการเล่าตำนานบุคคลจะเล่าโดยยึดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้มุ่งแสวงหาข้อเท็จจริงจากเหตุการณ์และเวลาที่เป็นจริง เพราะตำนานสร้างขึ้นมาจากความเชื่อในเวลาและเรื่องราวที่สมมติเพื่อการอยู่ร่วมกันทางสังคมอย่างมีจารีตประเพณีและศีลธรรมมากกว่า ทว่าเมื่อมีการนำเสนอตำนานบุคคลในรูปแบบของผลงานวิชาการจะ

เป็นการนำเสนอในลักษณะชีวประวัติของบุคคล ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต โดยพยายามระบุว่า เหตุการณ์เกิดเมื่อใด ข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร เพื่อให้ตำนานมีความสมจริงยิ่งขึ้น

กรณีนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการนำกระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบในทาง วิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาด้านานปรัมปราซึ่งเป็นข้อมูลในทางมนุษยศาสตร์เพื่อให้เรื่องเล่า สำนวนใหม่ของท้องถิ่นมีความน่าเชื่อถือ จนกลายเป็นข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ ขณะเดียวกันก็ มีนัยแสดงให้เห็นว่า ข้อมูลคติชนซึ่งเคยถูกมองว่าเป็นเรื่องเล่าของชาวบ้านได้กลายมาเป็นหลักฐาน หนึ่งในทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับในวงกว้างมากขึ้น การศึกษาด้านานในท้องถิ่นอย่างเป็น ระบบระเบียบ แล้วนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบผลงานวิชาการ ทำให้ตำนานสำนวนที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นเสมือนประวัติศาสตร์นิพนธ์ของท้องถิ่นที่คนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมาจากมุมมองของตน เพื่อใช้ในการนิยามตัวตนและต่อรองกับประวัติศาสตร์กระแสหลักของรัชชาติ

5.1.2 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม

ทศวรรษ 2540 เป็นช่วงที่สังคมไทยเผชิญกับวิกฤตทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญอันเป็นผลมาจากประเทศขาดดุลบัญชีเดินสะพัดอย่างต่อเนื่อง ปัญหาหนี้ต่างประเทศ ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ลงทุน เกินตัว ความไม่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานของสถาบันการเงินและการดำเนินนโยบายทางการเงินของภาครัฐ รวมถึงการโจมตีค่าเงินบาทของนักลงทุนต่างประเทศ ทำให้ธุรกิจของเอกชน จำนวนมากต้องปิดกิจการลง พนักงานบริษัทต่าง ๆ ถูกปลดออก ประเทศมีหนี้สินมหาศาล เศรษฐกิจ ตกต่ำ เกิดภาวะว่างงาน ขณะค่าครองชีพสูงขึ้น จนผู้คนส่วนหนึ่งรู้สึกสิ้นหวังและขาดความเชื่อมั่นในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม วิกฤตเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อเนื่องมาถึงช่วงปลายทศวรรษ ขณะเดียวกันเวลานั้นเกิดความเคลื่อนไหวขึ้นในวงการพระเครื่อง เมื่อ “เซียนพระ” จากกรุงเทพฯ ที่ไปกว้านซื้อจตุคามรามเทพซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกในการสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราช ได้นำจตุคามรามเทพมาแจกจ่ายในหมู่คนใกล้ชิดและนำมาเขียนถึงในนิยายสารพระเครื่องหลายฉบับ จนจตุคามรามเทพเริ่มเป็นที่รู้จักในวงกว้าง ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ของวัตถุมงคลจาก ผู้ที่ครอบครองเข้ามารองรับ ยิ่งทำให้เกิดกระแสจตุคามรามเทพแพร่หลายไปทั่วสังคมไทย ในช่วง พ.ศ. 2549-2550 มีการเก็บข้อมูลพบการจัดสร้างจตุคามรามเทพจำนวนถึง 615 รุ่น ก่อให้เกิด เงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจถึง 22,000 ล้านบาท (สุเจน กรรพฤทธิ์, 2550: 61)

วิเคราะห์กันว่าเหตุที่กระแสจตุคามรามเทพเฟื่องฟูในครั้งนั้น อาจเป็นเพราะเกิดความไม่มั่นคงขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ผู้คนจึงต้องหาที่พึ่งทางจิตใจ จนเกิดความนิยมการบูชาจตุคามรามเทพขึ้นมา แม้ว่าหลังจากนั้นกระแสจตุคามรามเทพ จะลดลง แต่ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพบันดาลทรัพย์สินเงินทองได้กลายมาเป็นความเชื่อใหม่ของ เทพองค์นี้ ขณะเดียวกันก็ทำให้มีการนำความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาผลิตซ้ำเป็น

วัดอุโมงค์ชนิดใหม่ในลักษณะเดียวกับจตุคามรามเทพอีกหลายรุ่น นอกจากนี้ยังพบว่าผู้คนนิยมเดินทางมากราบไหว้ขัตตุคามและรามเทพซึ่งต้นกำเนิดของจตุคามรามเทพ พร้อมกับการสักการะพระบรมธาตุเจดีย์เพิ่มขึ้น ยังผลให้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นที่รู้จักและนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากขึ้นด้วย ขณะภาครัฐก็เห็นถึงความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราช จึงส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดมากยิ่งขึ้นในเวลาต่อมา

การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัดอุโมงค์เพื่อให้เช่าบูชาและนำมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวข้างต้นถือว่าการนำข้อมูลทางวัฒนธรรมมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้บทบาทหน้าที่เดิมของวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิตของบุคคลและการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นเรื่องในเชิงพาณิชย์มากขึ้น กระบวนการดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (commoditization) เช่น การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตเป็นวัดอุโมงค์ และการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการท่องเที่ยว

5.1.2.1 การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาสร้างเป็นวัดอุโมงค์

เดิมวัดอุโมงค์ในสังคมไทยสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันอันตรายจากภัยต่าง ๆ และให้คุณในด้านเมตตามหานิยม อันจะทำให้ผู้ที่ครอบครองวัดอุโมงค์มีขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต ทุกวันนี้การจัดสร้างวัดอุโมงค์ส่วนใหญ่ก็ยังคงเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์เดิม แต่การสร้างวัดอุโมงค์อีกส่วนหนึ่งได้เพิ่มวัตถุประสงค์ใหม่ในเรื่องการบันดาลโชคลาภและทรัพย์สินให้แก่ผู้ครอบครองเข้ามาด้วย วัดอุโมงค์ที่นำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการจัดสร้างก็เปลี่ยนแปลงไปในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ ในอดีตมีการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์รูปแบบต่าง ๆ เช่น เหยี่ยวพระบรมธาตุตรีศูล ผ้ายันตร์รูปพระบรมธาตุเจดีย์ หวีระโมประทับตรารูปพระบรมธาตุเจดีย์ ต่อมาเมื่อมีการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ในช่วง พ.ศ. 2530 จึงปรากฏการนำความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างหลักเมือง พร้อมกับการจัดสร้างวัดอุโมงค์จตุคามรามเทพที่เชื่อกันว่าเป็นเทวดารักษาพระธาตุที่อัญเชิญมาสถิตที่หลักเมืองเพื่อช่วยคุ้มครองเมืองนครศรีธรรมราชด้วย จนกระทั่งเกิดกระแสจตุคามรามเทพเฟื่องฟูขึ้นมาในสังคมไทย ปรากฏการณ์ครั้งนั้นทำให้มีการจัดสร้างวัดอุโมงค์จตุคามรามเทพหลากหลายรูปแบบและก่อให้เกิดเงินสะพัดจำนวนมหาศาลในวงการวัดอุโมงค์

ปัจจุบันแม้ว่ากระแสจตุคามรามเทพจะลดลง แต่ความนิยมวัดอุโมงค์จตุคามรามเทพในครั้งนั้นก็มิถิพลทำให้มีการนำความเชื่อเดิมเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์รูปแบบใหม่ เช่น การนำความเชื่อเรื่องยักษ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างเหยี่ยวท้าวเวสสุวรรณ ด้านหลังพระบรมธาตุเจดีย์, การนำความเชื่อเรื่องการรักษาพระธาตุ

มาใช้ในการสร้างกา พยนต์ รุ่นมงคตเทพประทาน ยิ่งกว่านั้นในครั้งที่ทีมเลสเตอร์ซิตี ชนะเลิศ การแข่งขันฟุตบอลพรีเมียร์ลีกของประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2559 หลายคนเห็นว่าเป็นผลมาจาก อิทธิฤทธิ์ของวัตถุมงคลพระปิดตาพังพการ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นภาคอวตารของจตุคามรามเทพ ที่นายวิชัย ศรีวัฒนประภา อดีตเจ้าของสโมสรนำไปฝังไว้ที่สนามฟุตบอลทีมเลสเตอร์ซิตี หลังจากนั้น คนกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะปลุกกระแสจตุคามรามเทพให้ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง ประกอบกับปีนั้น มีการบูรณะศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชในรอบ 10 ปี จึงเป็นโอกาสให้กลุ่มพระสงฆ์และกลุ่มบุคคล จัดสร้างวัตถุมงคลจตุคามรามเทพขึ้นมาหลายรุ่น เช่น จตุคามรามเทพ รุ่นบูรณะหลักเมือง 59 จัดสร้างโดยชมรมคนรักพ่อ, เหรียญเสถียรหลักเมืองกระบี่ รูปเศียรจตุคามรามเทพ รุ่นแพ้ไม่แพ้ จัดสร้างโดยวัดควนสบาย จังหวัดกระบี่, ฝ้ายันต์พิธีเจริญพระพุทธรูปพระพุทธรูปเศียรพระเศียร ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช จัดสร้าง โดยพระครูวินัยธร (สุวิจักขณ์ ปญญาวิโร) ผู้ช่วย เจ้าอาวาสวัดวังตะแวนออก กระนั้นก็ตาม เมื่อกระแสจตุคามรามเทพไม่ได้กลับมาคึกคักเหมือนเดิม การสร้างวัตถุมงคลจตุคามรามเทพก็ซบเซาลงไป

ขณะที่การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้าง วัตถุมงคลยังคงมีอย่างต่อเนื่องและมีการจัดสร้างในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นพระบรมธาตุ เจดีย์จำลอง เหรียญ ฝ้ายันต์ สายรัดข้อมือ (wristband) ตลอดไปจนถึงธนบัตรขวัญฤกษ์ มีทั้งวัตถุมงคล ที่นำเฉพาะความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ เช่น พระบรมธาตุเจดีย์จำลอง เหรียญรูปพระธาตุเจดีย์ สำหรับคล้องกระจกมองหลังรถยนต์ รวมถึงการนำความเชื่อเรื่องความ ศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาประกอบกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น เช่น พระเนื้อผง พระเสื้อเมือง ด้านหลังพระบรมธาตุเจดีย์, เหรียญหลวงพ่อดาว ด้านหลังพระบรมธาตุเจดีย์, เหรียญเสมาพระเทพวินยาภรณ์ หลังพระบรมธาตุเจดีย์, ฝ้ายันต์คุ้มภัยบันดาลลาภ รุ่นเดือนสิบ '59

ในการระดมทุนเพื่อนำมาใช้ในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้น ทะเบียนเป็นมรดกโลกก็ได้้นำแนวคิดนี้มาใช้ในการจัดสร้างวัตถุมงคลเพื่อหารายได้เข้า “กองทุนพระ บรมธาตุสู่มรดกโลก” เพื่อเป็นงบประมาณใช้จ่ายในการดำเนินการดังกล่าวด้วยเช่นกัน เป็นต้นว่า การจัดสร้างพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง รุ่นมรดกโลก และเหรียญตรีศูลพระบรมธาตุ รุ่นมรดกไทยสู่ มรดกโลก โดยจังหวัดนครศรีธรรมราช การจัดสร้างสายรัดข้อมือ (wristband) พระบรมธาตุ รุ่นมรดกโลก โดยสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการพระบรมธาตุสู่มรดกโลก ขณะที่ภาคเอกชนก็ อาศัยกระแสมรดกโลกมาใช้ในการจัดสร้างวัตถุมงคลด้วย เช่น ห้างทองซีก วงสร้างจีพระธาตุเจดีย์ ทองคำ นครศรีธรรมราช รุ่นมรดกไทยสู่มรดกโลก

วัตถุมงคลที่สร้างขึ้นมาจากความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เหล่านี้มีราคาให้เข้า บูชาตั้งแต่หนึ่งร้อยบาทไปจนถึงหนึ่งหมื่นบาท ผู้สร้างมีทั้งในนามบรรพชิต ฆราวาส และหน่วยงาน ต่าง ๆ สามารถจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ **กลุ่มที่หนึ่ง** วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นำความเชื่อ

เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ผู้คนที่มาวัดได้นำกลับไปสักการบูชาหรือนำไปฝากญาติมิตร รายได้จากการเช่าบูชานำมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายในวัด **กลุ่มที่สอง** พระสงฆ์วัดอื่น ๆ ที่นำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์ของวัดเหล่านั้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เช่าบูชา รายได้จากการเช่าบูชานำมาเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายในวัดหรือใช้จ่ายในสาธารณกุศล **กลุ่มที่สาม** หน่วยงานราชการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เช่าบูชา รายได้จากการเช่าบูชานำมาใช้จ่ายในสาธารณกุศล และ**กลุ่มที่สี่** กลุ่มบุคคลนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดอุโมงค์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เช่าบูชา รายได้จากการเช่าบูชานำไปถวายวัดเพื่อทำนุบำรุงศาสนาหรือใช้จ่ายในสาธารณกุศล แต่ก็มีกรนำรายได้อีกส่วนหนึ่งมาแบ่งปันกันในกลุ่มผู้จัดสร้างด้วย

5.1.2.2 การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการท่องเที่ยว

ช่วงกระแสจิตูคามรามเทพเฟื่องฟู การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ร่วมกับภาคเอกชนริเริ่มโครงการท่องเที่ยวเส้นทางตามรอยขุนพันธรักษ์ราชเดช ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการสร้างจิตูคามรามเทพ โดยระบุวัตถุประสงค์ว่าเพื่อนำเสนอเส้นทางท่องเที่ยวพิเศษ ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีกิจกรรมใหม่ในด้านประวัติศาสตร์ ศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นโครงการที่ใช้เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาของภาคใต้ทั้งหมด ตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยที่ต้องการสร้างให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต หลังจากนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีนโยบายส่งเสริมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการกระจายงบประมาณไปยังสำนักงานส่วนภูมิภาคให้สนับสนุนการจัดกิจกรรมในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

ขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเล็งเห็นถึงความโดดเด่นของจังหวัดในเรื่องวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมายาวนานจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการเชิญชวนไปเยี่ยมชมโบราณสถานที่สำคัญ กราบไว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง เลือกซื้อสินค้าหัตถกรรม และเข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่น การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้มีการนำคติชนที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นข้อมูลวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดมาใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลายลักษณะ เช่น **ตัวอย่างแรก** การส่งเสริมประเพณีมาบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุขึ้นเป็นงานประเพณีในระดับนานาชาติ โดยเชิญประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย 11 ประเทศ รวมทั้งอดีตเมือง 12 นักษัตริย์ เมืองบิรวารของอาณาจักรนครศรีธรรมราช และจาก 4 ภูมิภาคของประเทศมาร่วมกิจกรรม ทำให้มีผู้คนหลากหลายกลุ่มเข้าร่วมประเพณีนี้ **ตัวอย่างต่อมา** การนำความเชื่อเรื่อง “เกิดมาชาติหนึ่งต้องได้กราบพระธาตุเมืองนคร” ซึ่งมีที่มาจากกรนำความเชื่อเรื่องสักการบูชา

พระบรมธาตุเจดีย์จะได้กุศลสูงมาตีความและให้ความหมายใหม่ จากนั้นนำมาเป็นคำขวัญส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อให้ผู้คนมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์และมาท่องเที่ยวยังจังหวัดนครศรีธรรมราชมากขึ้น กรณีนี้นับเป็นการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในวัตถุประสงค์ใหม่ จากเดิมที่เป็นการเชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนมาช่วยกันทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์ขยายออกไปเป็นการใช้คำขวัญในเชิงการตลาดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ผลจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มจาริกแสวงบุญสนใจเดินทางมายังจังหวัดนครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้น ผู้คนในท้องถิ่นมีรายได้มากขึ้นจากการจำหน่ายสินค้าและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ตลอดจนผลผลิตมวลรวมของจังหวัดสูงขึ้นด้วย

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ไม่เพียงปรากฏในหน่วยงานภาครัฐเท่านั้น ภาคเอกชนก็มีการนำคติชนมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย เช่น บริษัทนำเที่ยวในพื้นที่จังหวัดสงขลาได้นำความเชื่อเรื่อง “สักการะพระบรมธาตุเจดีย์ครบ 9 ครั้ง จะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง มีโชคลาภ และครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข” ซึ่งเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่จากการนำความเชื่อเดิมเรื่องสักการะพระธาตุแล้วจะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตมาผนวกรวมกับความเชื่อเรื่องเลขมงคลในสังคมไทย มาใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวชาวมาเลเซีย เชื่อสายเงินเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์อย่างต่อเนื่องจนครบ 9 ครั้ง ต่อมามีการนำความเชื่อดังกล่าวมาเผยแพร่ในเอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช “เมืองทอง 12 นักชัทร” เพื่อเชิญชวนให้ผู้คนมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์อย่างประจำและเดินทางมาเที่ยวยังจังหวัดนครศรีธรรมราชในโอกาสต่าง ๆ จนกระทั่งความเชื่อนี้ขยายไปสู่วงกว้าง

อนึ่ง พบว่ามีการนำรูปพระบรมธาตุเจดีย์และตัวละครจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการผลิตสินค้าที่ระลึกในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสื่อถึงการได้เดินทางมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารหรือการท่องเที่ยวที่จังหวัดนครศรีธรรมราชอีกด้วย เช่น ชุดกาแฟรูปพระบรมธาตุเจดีย์ ที่ติดตู้เย็น (magnet) รูปพระบรมธาตุเจดีย์ เสื้อสกรีนลายพระบรมธาตุเจดีย์ นาฬิกาแขวนผนังรูปร่างเหมือนชามและทนต์กุมาร สินค้าเหล่านี้มีลักษณะเป็นการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในกระบวนการผลิต ศิราพร ณ ถลาง (2562: 6) เรียกว่าเป็น “สินค้าสร้างสรรค์” ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์งานศิลป์จากคติชนที่สามารถพบเห็นได้มากมายในฐานะ “ของที่ระลึก” ที่วางขายในบริบทการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ภาพที่ 57 ตัวอย่าง “สินค้าสร้างสรรค์” จากคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

เมื่อคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ด้านหนึ่งส่งผลให้ความเชื่อความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์สามารถเข้าถึงได้ง่ายและขยายออกไปสู่มวลชนมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่ผู้คนเคารพศรัทธากลายเป็น “สิ่งสามัญ” ในชีวิตประจำวันมากขึ้นด้วย ยิ่งหากสินค้าวัฒนธรรมมุ่งต่อผลกำไรมากกว่าการธำรงรักษาวัฒนธรรม ความหมายและคุณค่าก็จะลดเลือนไป จนอาจส่งผลให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าเพื่อการบริโภคเท่านั้น

5.1.3 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์

เชิงอำนาจ

ต้นทศวรรษ 2550 เป็นช่วงเวลาที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเริ่มดำเนินการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ทำให้มีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์อย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันก็มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาประยุกต์ใช้เพื่อนำเสนอความโดดเด่นของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและหนุนเสริมความสำคัญของวัดให้เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลกหลายลักษณะ โดยพยายามนำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญในแง่การเป็นจุดเริ่มต้นของพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพุทธศาสนาเถรวาทที่มีความแท้และบริสุทธิ์ ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศมาเลเซีย ได้เกิดกระแสฟื้นฟูศาสนาอิสลามอย่างเข้มข้น (Islamization) เพื่อให้เป็นอิสลามบริสุทธิ์ ก่อให้เกิดการนำวัฒนธรรมมลายูมาใช้เพื่อแสดงตัวตนของมุสลิมซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศอย่างชัดเจนมากขึ้น ส่วนผู้คนต่างเชื้อชาติซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อยก็พยายามนำวัฒนธรรมที่

เป็นแบบแผนการปฏิบัติของกลุ่มมาใช้ในการนำเสนอตัวตนเพื่ออ้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ให้เป็นที่อยู่ที่ยืนในสังคมมาเลเซียด้วย

นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า วัฒนธรรมในความหมายอย่างกว้างหมายถึงแบบแผนการดำเนินชีวิตของกลุ่มคน อันเนื่องมาจากการเรียนรู้และยึดถือปฏิบัติร่วมกันอย่างมีหลักการ เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม วิทยาการที่สังคมสร้างสรรค์ขึ้นให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตน แต่ความหมายของวัฒนธรรมในทางลึกคือเครื่องมือที่มนุษย์ในสังคมใช้ในการจัดความสัมพันธ์กันเองและจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อม หรืออาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมในความหมายระดับรากฐานหมายถึงระบบความสัมพันธ์ของสังคมนั้น ๆ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2535: 1) โดยนัยนี้วัฒนธรรมจึงเป็นพื้นที่ของอำนาจ การจัดการความสัมพันธ์ และการช่วงชิงความหมายระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม การศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมในแนวทางนี้มองว่าวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจและควมมีตัวตนของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม เนื่องจากคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหลากหลายกลุ่ม เมื่อนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้พิจารณาข้อมูลชุดนี้ทำให้พบการนำคติชนมาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหลายระดับ ดังนี้

5.1.3.1 ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ การต่อรองความสัมพันธ์ของท้องถิ่นในระดับประเทศและระดับโลก

เชื่อกันว่านับตั้งแต่พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นบนหาดทรายแก้ว ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 พระบรมธาตุเจดีย์นอกจากเป็นปูชนียสถานในทางพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์ทางอำนาจของพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกอีกด้วย เพราะเป็นสิ่งแสดงถึงการรับพุทธศาสนาเถรวาทหลังทวารวดี ซึ่งเป็นวัฒนธรรมใหม่ในสมัยนั้นเข้ามาเป็นศาสนาหลักของอาณาจักรแทนที่ศาสนาพราหมณ์ที่โรยราลง ทั้งยังเป็นศาสนสถานที่พระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและตั้งเมือง 12 นครขึ้นต่อนครศรีธรรมราช เพื่อให้ชาวเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองบริวารมีสิ่งเคารพศรัทธาร่วมกัน นัยหนึ่งความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเสมือนการยอมรับอำนาจของพระองค์ด้วย ต่อมาแม้ว่านครศรีธรรมราชจะอยู่ในการปกครองของอาณาจักรอยุธยา อาณาจักรสยาม และประเทศไทยตามลำดับ ทำให้พระบรมธาตุเจดีย์ไม่ได้แสดงถึงอำนาจเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชดังในอดีต ทว่ากษัตริย์ในสมัยต่าง ๆ ก็ได้ทำนุบำรุงพระบรมธาตุเจดีย์และเมื่อมีโอกาสก็จะเสด็จมาสักการะอย่างต่อเนื่อง สื่อถึงการให้ความสำคัญแก่เจดีย์องค์นี้และเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะหัวเมืองใหญ่ในพื้นที่ภาคใต้เรื่อยมา

ในการเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์วิถีปฏิบัติหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนถือปฏิบัติสืบเนื่องมาอย่างยาวนานคือการนำผ้าไปห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบูชาพระธาตุของ

พระพุทธองค์ โดยเฉพาะการเดินทางมาปฏิบัติบูชาในวันมาฆบูชาถือว่าเป็นการมาทำบุญครั้งใหญ่ในรอบปี อย่างไรก็ตาม ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุในบริบทสังคมสมัยใหม่มีความหมายมากกว่าการปฏิบัติบูชา พระพุทธเจ้า เมื่อจังหวัดนครศรีธรรมราชส่งเสริมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจากประเพณีท้องถิ่นเป็นประเพณีนานาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2553 เพื่อแสดงให้เห็นว่าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีความสัมพันธ์กับประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่มีการปฏิบัติสืบต่อมาช้านานและเป็นประเพณีที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากลตามเกณฑ์การพิจารณา ข้อที่ 6 ของคณะกรรมการมรดกโลกที่ว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่จะได้รับการพิจารณาเป็นมรดกโลกจะต้องความสัมพันธ์โดยตรงหรือเห็นได้ชัดชัดเจนกับเหตุการณ์หรือประเพณีที่ยังคงอยู่ หรือความคิด หรือความเชื่อ งานศิลปกรรม และวรรณกรรมที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากล แม้ว่าต่อมาจะขาดการสนับสนุนงบประมาณในการนิมนต์พระสงฆ์และการเชิญพุทธศาสนิกจากประเทศต่าง ๆ เดินทางเข้าร่วมงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ จึงต้องกลับมาใช้ชื่อว่า “งานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ” ดั้งเดิม แต่รูปแบบของงานประเพณี “มาฆบูชาแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ” ก็ได้กลายมาเป็นแนวทางการจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมาจนถึงปัจจุบัน

หากวิเคราะห์การดำเนินการดังกล่าวอย่างเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมของจังหวัดนครศรีธรรมราช พบข้อที่น่าพิจารณาว่า แม้จังหวัดนครศรีธรรมราชจะบอกว่า การนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและความสำคัญที่ควรจะต้องปกป้องให้ตกทอดไปถึงอนาคต แต่ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่ประชาคมในจังหวัดนครศรีธรรมราชต้องการมากกว่านั้น คือ การนำเสนอให้สังคมไทยและสังคมโลกได้เห็นถึงความสำคัญของนครศรีธรรมราช ในฐานะอดีตอาณาจักรที่เรืองอำนาจในคาบสมุทไทย-มาเลย์ ทว่าเมื่อมาอยู่ใต้การปกครองของประเทศไทยถูกลดฐานะมาเป็นเพียงจังหวัดหนึ่ง ยิ่งในกระแสการพัฒนาประเทศ นครศรีธรรมราชกลายเป็นเพียงเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีความสำคัญรองลงมาจากเมืองเศรษฐกิจของภาคใต้อย่างจังหวัดสงขลา หรือเมืองท่องเที่ยวอย่างเช่นจังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดภูเก็ต การแสดงออกอย่างมีนัยนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการพึ่งพาอำนาจจากภายนอกประเทศคือองค์การยูเนสโกมาให้การรับรองคุณค่าของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารว่ามีความสำคัญในระดับสากลสมควรที่จะได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกโลก อันเป็นการต่อรองความสัมพันธ์ของท้องถิ่นให้มีความสำคัญในระดับประเทศและระดับโลก

ในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุยังปรากฏความสัมพันธ์ภายในท้องถิ่นที่น่าพิจารณาคือ ในช่วงที่ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเริ่มชบเซา ช่างเขียนภาพที่เขียนภาพให้ที่มุ่งหวังกุศลโดยไม่คิดค่าจ้างหมดไป ถ้าจะทำเป็นพระบฏตามคติโบราณก็ต้องว่าจ้างกันในราคาสูง พุทธศาสนิกชนที่เคยจัดทำพระบฏเพื่อนำไปห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์ ก็เปลี่ยนมาเป็นใช้ผ้าผืนยาวสีขาว สีแดง และสีเหลืองแห่แทนแทน โดยกระทำกันตามศรัทธา ต่างกลุ่มต่างทำ ไม่รวมกันเป็นขบวนเดียวเหมือนสมัยที่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจัดขบวนแห่พระบฏไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งจะมี

ชาวเมือง เข้าร่วมด้วยเป็นขบวนใหญ่ จนกระทั่ง พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ในขณะนั้น มีแนวคิดที่จะฟื้นฟูประเพณีโดยการจัดทำโครงการเสนอต่อผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อขอพระราชทานพระบรมราชโองการจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อัญเชิญไปถวายเป็นพุทธบูชาเนื่องในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ พร้อมกับการถวายราชสักการะแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เนื่องในโอกาสดังกล่าวด้วย ส่งผลให้ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แตกต่างจากการนำผ้าไปหม่อมองค์เจดีย์ในพื้นที่อื่น ๆ ตรงที่มีการนำพระบรมราชทานมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมด้วย

ผลจากการได้รับพระบรมราชทานทำให้มีการสร้างพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมราชทานตามมา ไม่ว่าจะเป็นพิธีสมโภชพระบรมราชทาน ขบวนแห่พระบรมราชทาน และพิธีอัญเชิญพระบรมราชทานขึ้นหม่อมพระบรมธาตุเจดีย์ ทั้งยังมีการขยายพื้นที่การจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุออกไปยังอำเภอปากพนัง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพื้นที่ที่พระบรมราชทานถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่ง อันเป็นจุดเริ่มต้นของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุในสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ทั้งนี้เนื่องจากพระบรมราชทานสื่อความหมายถึงสิ่งที่พระบรมวงศานุวงศ์พระราชทานแก่พสกนิกร จังหวัดนครศรีธรรมราชในฐานะหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุจึงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมราชทานในลักษณะพิธีกรรมของรัฐที่มีระเบียบแบบแผนชัดเจนและจัดให้สมพระเกียรติของพระองค์ โดยจะมีพระบรมฉายาลักษณ์หรือตราสัญลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์อันเป็นสัญลักษณ์แทนพระองค์อยู่ทุกพิธีกรรม ข้าราชการผู้ประกอบพิธีกรรมแต่งกายด้วยชุดปกติขาว พิธีกรรมจะเป็นไปในลักษณะเดียวกับรัฐพิธี บางปีได้รับเกียรติจากองคมนตรีมาเป็นประธานในพิธีเปิด

เมื่อประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุถูกทำให้กลายเป็นพิธีกรรมของรัฐที่เป็นการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นผลให้ประเพณีนี้มีนัยของการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้เหนือสิ่งอื่นใด ขณะเดียวกันยังเป็นการส่งเสริมอุดมการณ์แห่งรัฐในฐานะหน่วยการปกครองประชาชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าแม้จังหวัดนครศรีธรรมราชพยายามที่จะจัดขบวนแห่พระบรมราชทานไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารให้เป็นขบวนใหญ่เหมือนเช่นในอดีต แต่ด้วย “วิถีคิดในแบบราชการ” ทำให้ขบวนแห่กลายเป็น “ขบวนพระบรมราชทาน” ที่มีขบวนพระบรมราชทานทั้งห้าฝืนเป็นขบวนนำ ตามมาด้วยขบวนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของจังหวัดที่สวมชุดปกติขาว ขบวนหน่วยงานราชการต่าง ๆ ภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช ขบวนจากอำเภอต่าง ๆ ภายในจังหวัดนครศรีธรรมราช ขบวนกลุ่มพลังมวลชน และขบวนของภาคธุรกิจตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ที่นำผ้าไปห่มรอบพระบรมธาตุเจดีย์ไม่ได้ร่วมในขบวนนี้ แต่จะเดินทางไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารกันเป็นหมู่คณะตามความสะดวกของแต่ละบุคคล จึงอาจกล่าวได้ว่าขบวนพระภิกษุพระราชทานมีลักษณะเป็นขบวนที่จัดแสดงเพื่อให้ ขวามครศรีธรรมราชและนักท่องเที่ยวที่อยู่ทั้งสองฝั่งของถนนราชดำเนินตั้งแต่สนามหน้าเมืองไปจนถึง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ได้เห็นถึงความสวยงามของขบวนพระภิกษุพระราชทาน รวมถึง ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์และหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง อันอาจ ถือได้ว่าเป็นการเสริมสร้างอุดมการณ์ที่รัฐสร้างขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนยอมรับอำนาจตามโครงสร้าง ที่ชนชั้นปกครองกำหนดเอาไว้

ภาพที่ 58 ขบวนพระภิกษุพระราชทานในประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

CHULALONGKORN UNIVERSITY

5.1.3.2 ขวามาเลเซียเชื้อสายไทยมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การต่อรอง ความสัมพันธ์ในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม

ในยุคที่จักรวรรดินิยมอังกฤษแผ่อิทธิพลเข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ทำให้ราชอาณาจักรสยามจำเป็นต้องยอมลงนามในสนธิสัญญาอังกฤษ-สยามหรือที่ เรียกว่าสัญญากรุงเทพฯ (Bangkok Treaty : ค.ศ. 1909) เมื่อ พ.ศ. 2452 โดยยกดินแดนไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส รวมทั้งเกาะใกล้เคียงให้แก่จักรวรรดินิยมอังกฤษ เพื่อแลกกับการยกเลิก สิทธิสภาพนอกอาณาเขตของคนในบังคับอังกฤษในสยาม เมืองทั้งสี่ของสยามจึงไปอยู่ในการปกครอง ของจักรวรรดินิยมอังกฤษ จนกระทั่งจักรวรรดินิยมอังกฤษให้เอกราชแก่สมาพันธรัฐมาเลเซีย เมืองทั้งสี่จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของมาเลเซียในเวลาต่อมา ผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองเหล่านั้น มีหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งเชื้อสายมลายู เชื้อสายไทย เชื้อสายจีน และเชื้อสายอินเดีย โดยชาวมาเลเซีย

เชื้อสายมลายูและเชื้อสายไทยเป็นคนพื้นถิ่นที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้มานาน ส่วนชาวมาเลเซียเชื้อสายอินเดียและเชื้อสายจีนอพยพเข้ามาทีหลัง ชาวมาเลเซียเชื้อสายมลายูนับถือศาสนาอิสลามและถือชนบประเพณีมลายู ขณะที่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยนับถือศาสนาพุทธและถือชนบประเพณีไทย เมื่อต้องเข้าไปอยู่ในการปกครองของมาเลเซียซึ่งประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม ชาวมาเลเซียเชื้อสายมลายูเข้าไปรวมกลุ่มกับคนส่วนใหญ่ของประเทศ ขณะที่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทย เชื้อสายจีน และเชื้อสายอินเดีย กลายเป็นคนส่วนน้อยของประเทศ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะคนเชื้อสายไทยจะตกเป็นชนกลุ่มน้อยของมาเลเซีย แต่ก็ยังคงผูกพันกับประเทศไทยและมีสำนึกของความเป็นคนไทย แสดงออกผ่านการนับถือพุทธศาสนาและการรักษาวัฒนธรรมไทยที่สืบทอดมาแต่อดีต

จนกระทั่งเกิดกระแสอิสลามนวัตกรขึ้นในประเทศมาเลเซีย ช่วงทศวรรษ 2520 ทำให้ศาสนาอิสลามเข้าไปอยู่ในรัฐบาล การเมือง เศรษฐกิจ องค์กรทางสังคม ระบบการศึกษา คุณค่าทางศีลธรรม และทุกแง่มุมของชีวิตประชาชน ดังปรากฏรัฐธรรมนูญของมาเลเซียกำหนดให้ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประจำชาติ การนำกฎหมายอิสลามมาใช้ในการตัดสินคดีความ ผู้นำในแต่ละรัฐเป็นผู้นำศาสนาของมุสลิมภายใต้รัฐธรรมนูญ การจัดตั้งพรรคการเมืองที่อิงอยู่กับอิสลาม ตลอดไปจนถึงการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมสถานะอิสลามในสังคมมาเลเซียและส่งเสริมสิทธิของชาวมลายูหรือ “ภุมิบุตรา” (Bumiputera) ซึ่งเป็นที่ผู้นับถือศาสนาอิสลาม พุทธภาษามลายู และถือชนบประเพณีมลายู

ในแง่หนึ่งกระบวนการอิสลามนวัตกรทำให้มุสลิมในประเทศมาเลเซียเคร่งครัดในการปฏิบัติศาสนามากขึ้น แต่อีกแง่หนึ่งก็กระทบถึงความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ร่วมกันในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินนโยบายภุมิบุตราได้สร้างความไม่เท่าเทียมทางสังคมและชาติพันธุ์ในมาเลเซีย เป็นต้นว่า การกำหนดสัดส่วนของการเข้ารับราชการ อัตราส่วนการเข้าศึกษาในสถาบันของรัฐ การออกใบอนุญาตทำการค้า ซึ่งเอื้อประโยชน์ที่มากกว่าให้แก่เชื้อชาติมลายู (เฉลิมชัย โชติสุขศรี, 2557 : 81) อีกทั้งนโยบายภุมิบุตรายังมีผลต่อการครองตำแหน่งในการบริหารประเทศ เนื่องจากกลุ่มภุมิบุตราเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ จึงเป็นฐานเสียงที่พรรคการเมืองให้ความสำคัญเป็นพิเศษ ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์อื่นไม่ได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมกับพลเมืองเจ้าของประเทศ บางครั้งถูกมองว่าเป็นเพียงชนกลุ่มน้อยของประเทศ จนกลายเป็นอุปสรรคที่มีผลต่อการพัฒนาตนเองของกลุ่มชาติพันธุ์

กระนั้นก็ดี ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยก็พยายามรวมตัวกันในรูปแบบที่เป็นทางการ โดยการจัดตั้งเป็นสมาคมคนไทยในมาเลเซียเพื่อสร้างอำนาจในการต่อรอง พร้อมกับการรวมกลุ่มกันในรูปแบบไม่เป็นทางการในลักษณะกลุ่มพุทธศาสนิกชนเชื้อสายไทยที่ช่วยกันทำนุบำรุงพุทธศาสนาและสืบทอดวัฒนธรรมไทย โดยมีวัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและโรงเรียนเป็นสถานที่สอนภาษาไทยถ่ายทอดวัฒนธรรมไทย ขณะเดียวกันชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยยังนิยมเดินทางมายัง

ประเทศไทยเพื่อประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา อันเป็นวิธีการหนึ่งในการสืบทอดสำนึกของความเป็นคนไทยและการนำเสนอตัวตนของกลุ่มคนที่นับถือพุทธศาสนา พิธีกรรมที่มีการถือปฏิบัติสืบทอดมาอย่างยาวนาน คือ การนำบุตรหลานมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์ประธาน ด้วยความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์สูง ดังเช่นวัดบุญญาราม รัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย จะนำพุทธศาสนิกชนมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นประจำทุกปี

นายสมบุรณ์ ย้อยกรต ประชาสัมพันธ์วัดบุญญาราม (สัมภาษณ์, 20 เมษายน 2561) เล่าว่า วัดบุญญารามได้นำพุทธศาสนิกชนมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตั้งแต่สมัยพระเทพมงคลญาณ เป็นเจ้าอาวาสเมื่อกว่า 60 ปี สมัยก่อนเดินทางมาโดยรถไฟ ต่อมาเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นจึงเดินทางกันมาด้วยรถบัส โดยทางวัดจะเปิดรับสมัครผู้ที่ร่วมบวช ส่วนใหญ่จะมาจากรัฐเคดาห์และปะลิส จากนั้นผู้ที่บวชก็มาเข้าวัดเพื่อท่องบทสวด ฟีกกราบ และรักษาศีล ประมาณหลังจากช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็จะเดินทางมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยมีญาติพี่น้องเดินทางมาด้วย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามพิธีกรรมนี้เมื่อ 20-21 เมษายน พ.ศ. 2561 พบว่า นาคจากประเทศมาเลเซียมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารทั้งสิ้น 18 นาค พร้อมญาติพี่น้องและพุทธศาสนิกชนเดินทางมาด้วยรถบัส 18 คัน รถตู้ 20 คัน และรถส่วนตัวอีกจำนวนหนึ่ง รวมทั้งสิ้นประมาณ 1,000 คน ออกเดินทางจากประเทศมาเลเซียตั้งแต่ช่วงเช้ามาถึงวัดหน้าพระธาตุ ซึ่งเป็นสถานพักประมาณช่วงบ่าย จากนั้นแห่ นาคไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อประกอบพิธีทำขวัญนาคและบรรพชาอุปสมบท เสร็จแล้วพระที่บวชใหม่ไปจำวัดที่วัดหน้าพระธาตุ ญาติพี่น้องที่ติดตามมาด้วยส่วนหนึ่งไปพักที่วัดหน้าพระธาตุเช่นกัน อีกส่วนหนึ่งไปพักที่โรงแรมภายในเมืองนครศรีธรรมราช รุ่งเช้าเจ้าอาวาสวัดบุญญารามนำพระที่บวชใหม่ พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนที่มาจากประเทศมาเลเซียนำผ้าสีเหลืองที่เตรียมมาไปห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ แล้วเดินทางไปทอดผ้าป่าสามัคคีที่วัดจันทาราม ที่ตั้งอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อทำพิธีแล้วเสร็จจึงเดินทางต่อไปแวะชมตลาดน้ำคลองแดน จังหวัดสงขลา ก่อนจะเดินทางกลับประเทศมาเลเซียในช่วงเย็น

น่าสนใจว่าการมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารของชาวมลายูเชื้อสายไทยในปัจจุบันได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี ทั้งจากวัดหน้าพระธาตุที่อำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่พักของผู้ที่มาร่วม ขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช ให้การต้อนรับ พร้อมจัดเตรียมพิธีทำขวัญ บรรพชาอุปสมบทหมู่ ในโครงการ “ชีวิตดีดี... สัมผัสวิถี... ประเพณีเมืองนคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยให้ความหมายว่าโครงการนี้จัดขึ้นเพื่อต้อนรับญาติพี่น้องที่เดินทางจากเมืองไทรบุรีมาเยี่ยมเยือนเมืองนครศรีธรรมราช นอกจากนี้หน่วยงานความมั่นคงของตำรวจภูธรภาค 9 ยังจัดกำลังตำรวจ

นอกเครื่องแบบมาช่วยดูแลรักษาความปลอดภัยระหว่างการเดินทางข้ามแดนและรถตำรวจนำขบวนเดินทางมายังจังหวัดนครศรีธรรมราชอีกด้วย

แม้ว่าพิธีบรรพชาอุปสมบทที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจะใช้เวลาไม่มาก แต่ก็มี ความหมายสำหรับพระที่บวชใหม่ เพราะนอกจากการบวชจะเป็นการทดแทนคุณบิดามารดาแล้ว การบวชเป็นเรื่องที่ชายชวมาเลเซียเชื้อสายไทยยังคงถือปฏิบัติก่อนที่จะมีคู่ครอง ยิ่งการได้มาบวชที่ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารถือว่าได้อานิสงส์สูงและอานิสงส์ของการบวชยังส่งไปถึงพ่อแม่พี่น้อง ด้วย ขณะผู้ที่มาร่วมพิธีบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารก็ถือว่าได้มาร่วมพิธีกรรมสำคัญที่มีส่วนใน การสืบทอดพุทธศาสนาอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม ส่วนการได้มาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์นับเป็น การจาริกแสวงบุญครั้งใหญ่เหมือนการได้บูชาพระพุทธรองค์ ถึงกับมีการเปรียบเปรยว่า “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารสำหรับชาวพุทธ ก็เปรียบเสมือนเมกกะของชาวมุสลิม” นับนี้ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารไม่ได้มีความหมายเพียงศาสนสถานแห่งหนึ่งในประเทศไทยเท่านั้น หากยังหมายถึง “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่พุทธศาสนิกชนปรารถนาจะเดินทางมาจาริกแสวงบุญอีกด้วย เหล่านี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ของผู้คนในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ที่สืบทอดมา อย่างยาวนาน จึงพิจารณาได้ว่าการมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารของพุทธศาสนิกชน ชวมาเลเซียเชื้อสายไทย นอกจากจะเป็นไปเพื่อหวังอานิสงส์สูงจากการบวชและเป็นการสืบทอด พุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นการสร้างสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมและการธำรงอัตลักษณ์ของชาวมมาเลเซีย เชื้อสายไทยที่นับถือศาสนาพุทธ อันเป็นวิธีหนึ่งในการสร้างความเหนียวแน่นเข้มแข็งของกลุ่ม เพื่อประโยชน์ในการต่อรองความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวมมาเลเซียเชื้อสายมลายูซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ ของประเทศมาเลเซีย หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อรองความสัมพันธ์ในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 59 พิธีอุปสมบทนาคชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทย ณ วิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

5.1.3.3 พิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช การจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชน

ที่มาของการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ระบุไว้อย่างชัดเจนในโครงการบูรณะก่อสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชที่มีผู้ว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นผู้อนุมัติโครงการเมื่อ พ.ศ. 2542 ความว่า

จากการค้นคว้าพบว่าชะตาของเมืองนครศรีธรรมราชได้วางขึ้น ณ วันพฤหัสบดี แรม 12 ค่ำ เดือน 3 ปีเถาะ ศก 649 พ.ศ. 1830 ตรงกับสมัยกรุงสุโขทัยมีอำนาจดวงชะตาเมืองนครศรีธรรมราชที่กำหนดขึ้นในครั้งนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิวิทยากรโหราศาสตร์ได้ตรวจสอบพบว่าเข้าเกณฑ์ ภัยร้ายหลายประการ ไม่เป็นผลดีแก่บ้านเมืองทั้งในปัจจุบันและอนาคต สมควรที่จะวางชะตาเมืองใหม่เพื่อให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีความเจริญรุ่งเรือง อุดมสมบูรณ์ ตามคติความเชื่อของบรรพบุรุษ โดยการสร้างศาลหลักเมืองขึ้นเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน อยู่ควบคู่กับพระบรมธาตุเจดีย์ตลอดไป

(จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2543: 33)

อีกด้านหนึ่งก็กล่าวกันว่า การสร้างศาลหลักเมืองในครั้งนั้นนอกจากจะเป็นความตั้งใจของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว ยังมีแรงหนุนสำคัญจากนักการเมืองระดับชาติที่ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความคิดจะขยายอำนาจเข้ามาสู่การเมืองท้องถิ่นในเทศบาลนครศรีธรรมราช จึงสร้างวาทกรรมขึ้นมาว่าดวงชะตาเมืองนครศรีธรรมราชไม่ดี เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ทำให้นครศรีธรรมราชไม่เจริญรุดหน้าเหมือนเมืองอื่น ๆ ความหมายหนึ่งจึงเป็นการโทษดวงเมือง แต่อีกความหมายหนึ่งก็พยายามนำเสนอว่าเหตุที่เมืองนครศรีธรรมราชไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควรเพราะการบริหารงานของผู้บริหารเทศบาลนครศรีธรรมราชในขณะนั้นด้วย

การผลักดันเรื่องการสร้างศาลหลักเมืองของนักการเมืองระดับชาติทำให้เกิดการปะทะทางความคิดกันหลายครั้ง นับตั้งแต่การเชิญประชาคมในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาร่วมหารือกันเรื่องการสร้างหลักเมือง ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเมืองนครศรีธรรมราชในขณะนั้นยังไม่มีหลักเมืองจึงจำเป็นต้องสร้างหลักเมืองขึ้นมาเพื่อความเป็นสิริมงคลและความเจริญรุ่งเรืองของเมือง ขณะอีกฝ่ายหนึ่งแย้งว่านครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีประวัติมาอย่างยาวนาน มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเสมือนหลักของเมืองที่พระเจ้าศรีธรรมราชาสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18

การสร้างหลักเมืองแบบใหม่ในเมืองต่าง ๆ เป็นคตินิยมที่เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ กระนั้นก็ดี ที่ประชุมก็ได้ทางออกว่า การสร้างบ้านเมืองต้องมีหลักเมืองเป็นหลักชัยอยู่ควบคู่กับ ศาสนสถาน การสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นใหม่จึงเป็นไปเพื่อให้หลักเมืองอยู่คู่กับ พระบรมธาตุเจดีย์เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ต่อมามีการหาพื้นที่สร้างศาลหลักเมือง นครศรีธรรมราช โดยจะใช้พื้นที่บริเวณสี่แยกคูขวางซึ่งอยู่ในเขตเมืองทางทิศเหนือ แต่เทศบาลนคร นครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ไม่ยินยอม จนทางจังหวัดเข้ามาแก้ปัญหา กระทั่งได้สถานที่ใหม่ ในการก่อสร้างคือบริเวณสนามหน้าเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน

หลังจากนั้นจึงเริ่มทำเสาหลักเมือง เมื่อแล้วเสร็จจังหวัดนครศรีธรรมราชได้นำยอด หลักเมืองไปยังพระราชตำหนักจิตรลดารโหฐานเพื่อขอพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเจิมทรงสุหร่ายศาลหลักเมือง แล้วจึงนำกลับมายัง นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2530 จากนั้นจึงสร้างอาคารศาลหลักเมืองจนเสร็จ สมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2542 ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า โปรดกระหม่อมให้พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ รัชกาลที่ 10 เสด็จพระราชดำเนินแทน พระองค์ทรงประกอบพิธีเปิดศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2543

ในการสร้างศาลหลักเมืองมีการสร้างวัตถุมงคลจตุคามรามเทพขึ้นเพื่อแจกจ่ายเป็นที่ ระลึกด้วย ภายหลังวัตถุมงคลดังกล่าวได้รับความนิยมจนเกิดเป็นกระแสจตุคามรามเทพขึ้น ในสังคมไทย ส่งผลให้ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชได้รับการประดับตกแต่งอย่างสวยงามและ การดูแลรักษาเป็นอย่างดี ต่อมาเมื่อนายเชาวน์วงศ์ เสนพงศ์ ได้รับการเลือกตั้งนายกเทศมนตรี นครนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2554 โดยขณะนายภณพ เกตุชาติ บุตรชายนายสมนึก เกตุชาติ อดีตนายกเทศมนตรีนครนครศรีธรรมราช ที่ครองตำแหน่งมาร่วม 30 ปี นายเชาวน์วงศ์ เสนพงศ์ ได้ริเริ่มจัดงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2556 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็น สิริมงคลแก่บ้านเมือง ให้ประชาชนได้เดินทางมาสักการะขอพร ทั้งยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ของจังหวัดนครศรีธรรมราช และเสริมสร้างความรักความสามัคคีสมานฉันท์ของประชาชนในชุมชน ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ถึง พ.ศ. 2559 กล่าวกันว่านายวิชัย ศรีวัฒนประภา อดีตเจ้าของบริษัทคิงเพาเวอร์ ศรีทราชจตุคามรามเทพเป็นอย่างยิ่งจึงบริจาคเงินจำนวน 30 ล้านบาท ร่วมบูรณะศาลหลักเมือง นครศรีธรรมราช พร้อมสนับสนุนงานสมโภชศาลหลักเมืองมาอย่างต่อเนื่องทุกปี กระนั้นก็ตาม เนื่องจากการบูรณะศาลหลักเมืองครั้งนี้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของศาลหลักเมืองหลายจุดทำให้เกิด ข้อครหาว่าเป็นการกระทำเพื่อเสริมดวงให้แก่นายวิชัย ศรีวัฒนประภา ต่อมานายสายัณห์ ยุติธรรม อดีตประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้นำเรื่องยื่นฟ้องศาลปกครองให้มี คำสั่งยุติการบูรณะและให้ปรับปรุงกลับมาเหมือนเดิม นายสายัณห์ ยุติธรรม กล่าวว่า “เรื่องนี้อยากให้

เป็นบรรทัดฐานของใครที่คิดจะทำอะไรกับโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองเช่นเดียวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ไม่ใช่อยู่ ๆ ใครก็นึกจะเข้ามาทำอะไรอย่างไก็ได้ จะต้องชี้แจงบอกกล่าวกับชาวจังหวัดนครศรีธรรมราชบ้าง หรือสอบถามความคิดเห็นชาวบ้านให้ชาวนครศรีธรรมราชได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรก” (สำนักข่าวทีนิวส์, 2560 :ออนไลน์)

เมื่อพิจารณางานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช พบว่า วัตถุประสงค์หลักของการจัดงานเพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง โดยมีเทศบาลนครนครศรีธรรมราชเป็นหน่วยงานรับผิดชอบ และคณะผู้บริหารเทศบาลชุดใหม่เป็นผู้ประกอบพิธี งานนี้จึงมีนัยเป็นการต่อยอดมรดกภูมิปัญญาที่รับมาจากแนวคิดเรื่องการสร้างศาลหลักเมืองกรุงเทพฯ ซึ่งสื่อความหมายถึงการตั้งเมืองใหม่โดยผู้ปกครองกลุ่มใหม่ วาทกรรมการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองจึงเป็นเสมือนการทำให้ประชาชนยอมรับอำนาจของผู้ปกครองที่จะมาทำให้บ้านเมืองสงบสุข ประการต่อมา น่าสนใจว่าโดยความหมายของพิธีกรรมที่เป็นการบูชาหลักเมืองซึ่งเป็นที่สุดของอารักษ์ที่คอยปกป้องรักษาเมืองและคุ้มครองชาวเมือง พิธีกรรมนี้จึงน่าจะเป็นพิธีกรรมที่ชาวเมืองเข้าร่วมจำนวนมาก แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า ผู้เข้าร่วมพิธีส่วนใหญ่เป็นคณะของประธานในพิธีบวงสรวงหลักเมือง คณะละประมาณ 50 คน ส่วนประชาชนทั่วไปที่มาร่วมพิธีครั้งละประมาณ 80 คน พิธีกรรมบวงสรวงหลักเมืองที่จัดในงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชก็มีหลายรอบให้ผู้สนใจได้มาจับจองเป็นประธานในพิธี แต่ด้วยผู้ที่จับจองเป็นประธานพิธีต้องรับผิดชอบจัดหาพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีและเครื่องประกอบพิธีซึ่งรวมเป็นค่าใช้จ่ายแล้วประมาณ 30,000 บาทต่อการบวงสรวงในแต่ละรอบ ดังนั้นพิธีบวงสรวงหลักเมืองจึงเป็นการบูชาอารักษ์ที่คอยปกป้องรักษาเมืองและคุ้มครองชาวเมือง แต่ขณะเดียวกันก็พิจารณาได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่เสริมบุญบารมีของประธานในพิธีซึ่งมีทั้งนายกเทศมนตรี ตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ข้าราชการฝ่ายปกครองระดับสูง ตลอดจนตัวแทนของผู้บริจาครายใหญ่ในการบูรณะศาลเมือง

ในงานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชยังมีพิธีทิ้งกระจาดในวันสุดท้ายของงาน ศูนย์ประชาสัมพันธ์ สำนักงานเทศบาลนครนครศรีธรรมราช ระบุว่า พิธีทิ้งกระจาด เมื่อ พ.ศ. 2561 เทศบาลนครนครศรีธรรมราชร่วมกับชมรมพระเครื่องจังหวัดนครศรีธรรมราช และหน่วยงานต่าง ๆ ได้แจกข้าวสารกระสอบละ 5 กิโลกรัม จำนวนกว่า 20,000 ถุง ให้แก่ประชาชนที่มาร่วมงานในพิธีทิ้งกระจาดมีนายกเทศมนตรีและตัวแทนของผู้บริจาครายใหญ่มาเป็นประธานในพิธี ผู้ที่มารับข้าวสารส่วนใหญ่เป็นประชาชนที่อยู่ภายในเขตเทศบาลนครนครศรีธรรมราช การแจกจ่ายดังกล่าวมิผู้ให้และผู้รับ การให้ย่อมแสดงถึงสถานะที่เหนือกว่า ขณะการรับก็แสดงถึงสถานะที่เป็นรอง ในภาพรวมพิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจึงอาจเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่สะท้อนถึงความพยายามของผู้นำท้องถิ่นในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้ผู้ปกครองคือเจ้าหน้าที่รัฐอยู่เหนือกว่าผู้ที่อยู่ในการปกครองคือประชาชน เพื่อประโยชน์ในการบริหารบ้านเมืองอยู่ในที่

ภาพที่ 60 ประชาชนมารับแจกข้าวสารในพิธีเทกระจาด งานสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช
ที่มา <https://www.facebook.com/pr.nakhoncity1/posts/219140545417687>

จากตัวอย่างที่รายงานมาทำให้เห็นถึงการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ใน
วัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ นอกจากจะนำคติชนมาใช้เพื่อสร้างความสามัคคีขึ้นในสังคม
และเพื่อให้ผู้คนเกิดความมั่นคงทางจิตใจแล้ว ยังเป็นไปเพื่อการต่อรองความสัมพันธ์เพื่อการมีที่อยู่
ที่ยืนในสังคมระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่น ระหว่างกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม และระหว่างท้องถิ่นด้วยกันเอง

5.1.4 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยขยายความศรัทธาและทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ใหม่

กลางทศวรรษ 2550 เป็นช่วงที่จังหวัดนครศรีธรรมราชดำเนินการเสนอเอกสาร
ขอขึ้นทะเบียนวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นมรดกโลก โดยคณะกรรมการมรดกโลกมีมติรับรองวัด
พระมหาธาตุวรมหาวิหารขึ้นบัญชีรายชื่อเบื้องต้นมรดกโลกในคราวการประชุมใหญ่ พ.ศ. 2556
ณ ประเทศกัมพูชา การได้ขึ้นบัญชีรายชื่อเบื้องต้นทำให้เกิดความตื่นตัวในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล
เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารในด้านต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการจัดทำเอกสาร
ฉบับสมบูรณ์เสนอให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาอีกครั้ง พร้อมกับการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์
ภายในวัดและในเขตเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์การอนุรักษ์มรดกทาง
วัฒนธรรมของคณะกรรมการมรดกโลก การดำเนินการดังกล่าวเป็นผลให้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร
ได้รับความสนใจในวงกว้างมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นกระแสมรดกโลกขึ้นในพื้นที่จังหวัด
นครศรีธรรมราช ทั้งยังปรากฏการอิงกระแสมรดกโลกโดยการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มา
ผลิตซ้ำในหลายพื้นที่

น่าสังเกตว่าความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าทำให้เกิดความเชื่อสืบต่อกันมาว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ พุทธศาสนิกชนจึงนิยมมาสักการบูชาเพื่อขอพรให้ชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข ขอพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครองอย่าให้สิ่งไม่ดีมากล้ำกราย ขอความอุดมสมบูรณ์เกิดแก่แผ่นดิน ตลอดจนขอบุญกุศลนำไปเกิดในยุคพระศรีอริย์ จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่เป็นการขอพรเพื่อให้มีความสุขในการดำเนินชีวิตและพบเจอสิ่งที่ดีในโลกหน้า อันเป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับคำสอนในทางพุทธศาสนา แต่เมื่อความต้องการของผู้คนซับซ้อนขึ้น นอกจากปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่อย่างปกติสุขแล้ว บ้างก็ต้องการอำนาจและยศถาบรรดาศักดิ์เพื่อเป็นที่ยอมรับในสังคม บ้างก็หวังโชคลาภและความมั่งคั่งในทรัพย์สิน ซึ่งความต้องการเหล่านี้ความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ไม่อาจบันดาลได้ทั้งหมด จึงมีการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นใหม่เพื่อให้มีคุณสมบัติสนองความต้องการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ด้วยความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีอยู่อย่างเหนียวแน่นในจิตใจของกลุ่มคน ความเชื่อที่สร้างขึ้นใหม่จึงพยายามเชื่อมโยงไปสู่พระบรมธาตุเจดีย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยดังที่กล่าวมาทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นใหม่ในสังคมและช่วยขยายความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ให้ขยายออกไป ดังนี้

5.1.4.1 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่

ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีสองส่วนสำคัญ คือ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ ทุกวันนี้พบการนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาตีความและสร้างความหมายใหม่มากขึ้น เป็นต้นว่า การนำความเชื่อเรื่องเทวารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดถุ่มงคลจตุคามรามเทพ การนำความเชื่อเรื่องยักษ์รักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างเหรียญท้าวเวสสุวรรณ และการนำความเชื่อเรื่องการรักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดถุ่มงคล กา พยงค์ ขณะเดียวกันก็พบการนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างรูปเคารพ เช่น การนำความเชื่อเรื่องเทวารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช และการสร้างเทวดา 4 องค์เฝ้ารักษาพระพุทธรูปหิมาลัย

อีกยังปรากฏการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในการสร้างรูปเคารพ เช่น การนำเหตุการณ์ตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระทันตธาตุหนีสงครามมายังหาดทรายแก้วมาใช้ในการสร้างรูปเคารพนางเหมชาลาและทนต์กุมารที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การนำเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และปกครองเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้ในการสร้างอนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ที่สวนสาธารณะศรีธรรมมาโคกราชและการสร้างองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่ ซึ่งเชื่อเป็นภาคอวตารของพระองค์

รวมถึงการนำเนื้อเรื่องบางตอนในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับเรื่องเล่าในท้องถิ่น แล้วแต่งขยายความเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ จากนั้นนำเรื่องเล่าสำนวนดังกล่าวมาใช้ในการสร้างรูปเคารพ เช่น การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชปกครองเมืองนครศรีธรรมราชมาผนวกกับเรื่องเล่าในท้องถิ่นที่กล่าวถึงประวัติของแม่เจ้าอยู่หัว ทำให้เกิดตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) มเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ต่อมามีการนำตำนานมาใช้ในการสร้างรูปเคารพแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) และพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ประดิษฐานที่วัดแม่เจ้าอยู่หัวและศาลาบริเวณสี่แยกบ่อล้อ การนำตำนานตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพผู้คนหนีโรคระบาดมาอยู่ที่เขาวังมาผนวกกับเรื่องเล่าตาขุนพล อารักษ์บ้านของชาวขุนทะเล ทำให้เกิดตำนานหมื่นไกรพลขันธุ์ (ตาขุนพล) จากนั้นมีการนำตำนานมาสร้างเป็นรูปเคารพหมื่นไกรพลขันธุ์ (ตาขุนพล) บริเวณที่ตั้งศาลเพียงตาของตาขุนพลแต่เดิม ตลอดจนการนำเหตุการณ์ตอนราชวงศ์เพชรบุรีมาช่วยฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชมาผนวกกับเรื่องเล่าที่กล่าวถึงเจ้าอินทราและเจ้าหญิงสนทรามาช่วยกันสร้างเมืองขนอม แล้วแต่งขยายความเป็นตำนานนางสนทราเทวี ต่อมา มีการนำตำนานมาใช้ในการสร้างศาลหลักเมืองขนอม (แม่สนทราเทวี)

น่าสนใจว่าเมื่อมีการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างรูปเคารพต่าง ๆ หลังจากนั้นมักมีการจัดพิธีบวงสรวงรูปเคารพเหล่านั้นตามมา โดยนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์หรือตำนานที่สร้างขึ้นใหม่มาใช้อธิบายที่มาในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าว เป็นต้นว่า การนำเหตุการณ์ที่กล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และสร้างเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้อธิบายที่มาของการประกอบพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ซึ่งจัดขึ้นมาเพื่อรำลึกถึงกษัตริย์ผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช การนำเหตุการณ์ตอนพระเจ้าจันทราภานุ ขึ้นเป็นพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ทำหน้าที่ปกครองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นักษัตริย์ มาใช้อธิบายที่มาของการประกอบพิธีบวงสรวงรูปเคารพองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นภาคอวตารของผู้ปกครองเมืองกระบี่ที่มีสัญลักษณ์เป็นรูปตราลิงอยู่ในระบบการปกครองเมือง 12 นักษัตริย์ การนำเหตุการณ์ตอนหมื่นไกรพลขันธุ์ อาสาอยู่ที่ขุนทะเลเพื่อคอยเฝ้าระวังภัยให้แก่เมืองนครศรีธรรมราช มาใช้อธิบายพิธีบวงสรวงรูปเคารพหมื่นไกรพลขันธุ์ (ตาขุนพล) การนำเหตุการณ์ตอนแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) สร้างวัดแม่เจ้าอยู่หัว มาใช้อธิบายพิธีสงฆ์แม่เจ้าอยู่หัว รวมถึงการนำเหตุการณ์ตอนนางสนทราเทวีสร้างเมืองขนอมมาใช้อธิบายพิธีบูชาหลักเมืองขนอม (แม่สนทราเทวี)

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ดังกล่าวทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดใหม่ในสังคมไทย จำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย **กลุ่มแรก** สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากการผลิตซ้ำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้ารักษาพระธาตุ ได้แก่ จตุคามรามเทพ กา พยงค์ **กลุ่มต่อมา** สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากการผลิตซ้ำตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช พังพการ

หมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) แม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) และนางสนมตราเทวี ขณะเดียวกัน การนำความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ข้างต้นมาสร้างเป็นพิธีกรรมก็ทำให้เกิดพิธีกรรมขึ้นใหม่ในสังคมไทยด้วย ไม่ว่าจะเป็นพิธีถวายราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช พิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช พิธีบวงสรวงหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่ พิธีสงฆ์แม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) และพิธีบูชาหลักเมืองขนอม (แม่สนมตราเทวี) เมื่อพิจารณาพิธีกรรมเหล่านี้พบว่าล้วนเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้ สามารถระบุผู้สร้างและปีที่เริ่มพิธีกรรมได้อย่างชัดเจน ทั้งยังมีลักษณะเข้าข่ายประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) ตามนัยที่ อีริค ฮ็อบสบอม (Eric Hobsbawn) นำเสนอไว้ว่าเป็นวิถีปฏิบัติที่สร้างขึ้นมาจากกฎเกณฑ์ คุณค่า และบรรทัดฐานบางประการที่ยอมรับกันในหมู่คณะ โดยมักมีพิธีการหรือสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์สืบเนื่องกับอดีต (Hobsbawn, 1983: 9) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของพิธีกรรมข้างต้นทำให้เกิดวิถีปฏิบัติใหม่ขึ้นในสังคมไทย

5.1.4.2 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยขยายความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์ออกไป

การเกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดใหม่ที่เชื่อมโยงกับคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในแง่หนึ่งสะท้อนให้เห็นความศรัทธาของผู้คนที่ติดต่อพระบรมธาตุเจดีย์จึงมีการนำความศรัทธาดังกล่าวมาเป็นฐานในการสร้างความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดใหม่ อีกแง่หนึ่งทำให้เห็นถึงความพยายามสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการในรูปแบบใหม่ของผู้คนและสังคม เช่น การสร้างความหมายใหม่ให้แก่บางเหมขาลาและทนทุกุมารในผ้ายันต์คุ้มภัย บันดาลลาภ รุ่นเดือนสิบ '59 ว่าสองพระองค์เป็นผู้ “ประทานทรัพย์กับทุกนาม” และการให้ความหมายใหม่แก่วัดอุดมคงคพระบิดา พังพระกาฬ รุ่นรวย รวย รวย ว่า พังพการซึ่งเป็นทหารกล้าในตำนานสามารถบันดาลทรัพย์ให้แก่ผู้ครอบครองได้ ทั้งสองกรณีเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการความมั่งคั่งทางด้านทรัพย์สินของผู้คนในสังคมปัจจุบัน ขณะที่การให้ความหมายว่า แม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่ชาวบ้านเคารพศรัทธาว่า พระองค์ทรงเป็นมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช นับเป็นการช่วงชิงความหมายว่าตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอยะรังใหญ่ เป็นถิ่นกำเนิดของแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) และเป็นชุมชนที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการของเมืองนครศรีธรรมราช ส่วนการเน้นย้ำว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชเป็นผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ เป็นผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช และเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถทรงปกครองนครศรีธรรมราชจนเจริญรุ่งเรือง ในพิธีถวายราชสักการะพระราชนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราช ถือได้ว่าเป็นการต่อยอดมรดกแห่งรัฐอันมีส่วนเสริมสร้างอำนาจของผู้นำท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น

การดำเนินการข้างต้นนับเป็นการแยกความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ออกจากความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้ความเชื่อเดิมกลายเป็นเรื่องในอุดมคติไม่ว่าจะเป็นการสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์แล้วจะได้กุศลสูง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ตลอดไปจนถึงการได้เกิดในยุคพระศรีอารีย์ ขณะที่ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ความมีโชคมีชัยในการเดินทาง แคล้วคลาดจากภัยอันตราย มั่งมีเงินทอง อย่างไรก็ตาม การเกิดขึ้นของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดใหม่นี้ก็มีส่วนทำให้ความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ขยายออกไป ไม่เพียงแต่ศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น แต่ได้ขยายไปสู่การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้ารักษาพระธาตุและตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีอำนาจบารมีด้วย กรณีนี้จึงเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระบรมธาตุเจดีย์ในฐานะต้นกำเนิดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นใหม่ดังกล่าวอีกด้วย เห็นได้ชัดจากพื้นที่ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์ประธานกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่สำคัญและเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการปลุกเสกวัตถุมงคลหลากหลายรุ่นด้วยความเชื่อว่าบารมีของพระบรมธาตุเจดีย์จะช่วยส่งเสริมให้พิธีกรรมเข้มขลังและวัตถุมงคลศักดิ์สิทธิ์มากยิ่งขึ้น

5.1.5 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ

ทศวรรษ 2560 เป็นช่วงเวลาที่กระแสมรดกโลกในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเพิ่มระดับขึ้นอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐพยายามส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารให้ยังคงคุณค่าความโดดเด่นอย่างยั่งยืน อันเป็นส่วนหนึ่งของแผนการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จะต้องนำเสนอให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาการดำเนินการนี้ทำให้ประชาชนรับรู้และมีส่วนร่วมในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกมากขึ้น อีกทั้งกระแสมรดกโลกยังส่งผลให้เกิดความตื่นตัวในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำจนทำให้คติชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ ช่วงนี้ยังเป็นระยะเริ่มต้นของการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) มาใช้ในการพัฒนาประเทศ ประเด็นหนึ่งที่ภาครัฐให้ความสำคัญคือการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ ด้วยวิธีการส่งเสริมให้ชุมชนนำทุนทางวัฒนธรรมไปใช้ในเชิงสร้างสรรค์ โดยการต่อยอดให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงขึ้นและการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้นใหม่ จึงปรากฏการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนทั้งที่เป็นข้อมูลเดิมในสังคมประเพณีและข้อมูลที่เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่มาปรับใช้ในการสร้างสรรค์วัตถุมงคลวัฒนธรรมที่ใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต ตลอดจนการผลิตเป็นสินค้าและบริการเพื่อจำหน่าย

จากข้อมูลภาคสนามพบการนำตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคลและรูปเคารพในหลายลักษณะ ทำให้เรื่องราวและตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ รวมถึงความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ ต่อมามีการนำรูปแบบของวัตถุมงคลและรูปเคารพนั้นมาทำซ้ำเป็นผลงานประติมากรรมอย่างหนึ่ง การนำเรื่องราวในตำนานมานำเสนอในรูปแบบใหม่เป็นผลงานจิตรกรรมอย่างหนึ่ง และการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์อีกอย่างหนึ่ง โดยรวมกล่าวได้ว่า การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมร่วมสมัยทำให้เกิดศิลปะรูปแบบใหม่ในเชิงวิจิตรศิลป์ที่มุ่งเน้นความงดงามเพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจและอารมณ์มากกว่าประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

5.1.5.1 การเกิดผลงานประติมากรรม

ที่ผ่านมาความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้มีการนำรูปแบบเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ มีปล้องโฉนเป็นรูปทรงกรวย และส่วนยอดทอหุ้มด้วยทองคำ มาเป็นต้นแบบในการสร้างเจดีย์ประจำวัดสำคัญในภาคใต้หลายวัด เป็นต้นว่า วัดพระบรมธาตุเจดีย์เขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง, วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) จังหวัดสงขลา, วัดพระบรมธาตุสวี จังหวัดชุมพร หลังจากนั้นมีการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างวัตถุมงคล โดยนำรูปแบบของพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นสัญลักษณ์บรรจุอยู่ในวัตถุมงคลเพื่อสื่อถึงความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง เหรียญบูชา และผ้ายันต์ ต่อมาพบการนำรูปแบบของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมอีกหลายลักษณะ เช่น หน้าบันอาคารภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร, ชุ่มประตู่วัดเขาขุนพนม อำเภอพรหมคีรี, กำแพงวัดพรหมโลก อำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช, เจดีย์แก้วอัฐิ ที่วัดแจ้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขณะเดียวกันพบการนำรูปแบบของรูปเคารพพจตุคามรามเทพพิมพ์นิยม ซึ่งสร้างขึ้นมาจากการนำรูปแบบของรูปเคารพท้าวชัตตคามท้าวรามเทพที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร และรูปแบบเครื่องประดับของพระอวโลกิเตศวรที่พบในพื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี มาใช้ในการสร้างสรรค์ประติมากรรมตกแต่งสิ่งต่าง ๆ เช่น หน้าบันชุ่มประตู่วัดพังสิ่ง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช, ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช อีกทั้งพบการนำรูปแบบของวัตถุมงคลพระปิดตาพังพกาพมาใช้ในการสร้างสรรค์ประติมากรรมตกแต่งศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อสื่อเรื่องราวของพังพการซึ่งเป็นทหารกล้าของพระเจ้าจันทร์ภาณุ

ในการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและภายในเขตเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อสนับสนุนการนำเสนอมรดกโลก เมื่อ พ.ศ. 2558 มีการนำรูปสัตว์ 12 ชนิด

อันเป็นสัญลักษณ์ของเมือง 12 นักษัตริย์ที่อยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราช และการนำรูปแบบของวัดอุโมงค์เงินตรานะโม ซึ่งเป็นวัดอุโมงค์ที่ใช้ในการกำจัดโรคระบาด ตามที่ปรากฏในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ มาใช้ในการสร้างสรรค์ประติมากรรมตกแต่งเสาไฟฟ้าสัญลักษณ์ตรา 12 นักษัตริย์บริเวณถนนราชดำเนิน กระนั้นก็ดี ประติมากรรมรูปนักษัตริย์และเงินตรานะโมนี้สื่อความหมายถึงตราสัญลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชมากกว่าที่จะหมายถึงเมืองบริวารของนครศรีธรรมราชและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการกำจัดโรคระบาดเหมือนในอดีต

นอกจากนี้ยังพบการนำเหตุการณ์บางตอนในตำนานที่กล่าวถึงการนำของมีค่าไปร่วมพระบรมธาตุเจดีย์มาทำเป็นประติมากรรมนูนต่ำบอกเล่าประวัติของถ้าเขาช้างหาย อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง ให้ผู้มาเที่ยวชมได้รับรู้ ตำนานนั้นเล่าว่าครั้งเจ้าเมืองต่าง ๆ นำทรัพย์สมบัติไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ระหว่างหยุดพักที่หนองน้ำแห่งหนึ่ง ลูกช้างที่เดินทางมากับขบวนได้วิ่งเล่นเข้าไปในถ้ำจนพลัดกับแม่ช้าง ความรู้ช้างเข้าตามหา แต่ก็หาไม่เจอ ชาวบ้านจึงเรียกถ้ำแห่งนี้ว่า “ถ้ำเขาช้างหาย”

ภาพที่ 61 ประติมากรรมรูปพระบรมธาตุเจดีย์ประดับซุ้มประตูวัดเขาขุนพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 62 ประติมากรรมนูนต่ำบอกเล่าตำนานถ้าเขาช้างหาย จังหวัดตรัง

5.1.5.2 การเกิดผลงานจิตรกรรม

เรื่องราวในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ นอกจากจะถ่ายทอดทางมุขปาฐะและบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว พบว่ายังมีการนำเรื่องราวจากวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสตรมาวาดเป็นผลงานจิตรกรรมฝาผนังที่ศาลาประโชติศาสนกิจ วัดวังตะวันตก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยนำเหตุการณ์สำคัญจากพระนิพพานโสตรจำนวน 27 ตอน มาใช้ในการเขียนภาพจำนวน 27 ฉาก ที่บริเวณแผงคอกของศาลา สูงจากพื้นประมาณ 3.50 เมตร ภาพเหล่านี้เขียนเล่าเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวรรณกรรม เริ่มตั้งแต่ตอนพระเกษมเถระลอบกำบังกายไปเอาพระทันตธาตุมาจากกองพระเพลิงพระพุทธรูป ไปจบที่ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชแบ่งเขตแดนกับท้าวอุทอง โดยแต่ละตอนจะค้นฉากด้วยใช้ไม้ยี่ตันหลายชนิด เช่น ทูเรียน สะตอ ขนุน

ความสำคัญของจิตรกรรมชุดนี้คือเป็นภาพเขียนเพียงแห่งเดียวเท่าที่พบในขณะนี้ ที่นำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งเรื่องมาเขียนเล่าเรื่องราวตั้งแต่ต้นจนจบ ที่ผ่านมาน้อยคนจะทราบว่ามีภาพเขียนชุดนี้อยู่ที่วัดวังตะวันตก เนื่องจากก่อนหน้านี้มีพระสงฆ์และกลุ่มบุคคลเข้ามาดูแลผลประโยชน์ของวัดโดยมิชอบ ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ ภายในวัดถูกปิดเงียบ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2560 มีการพบโครงกระดูกของสามเณรปล้ำฝังอยู่ใต้ฐานพระพุทธรูปภายในวัด ซึ่งเจ้าหน้าที่ตำรวจได้สืบสวนจนพบว่าสามเณรรูปนี้ถูกกลุ่มบุคคลที่เข้ามาดูแลผลประโยชน์ของวัดทำร้ายจนเสียชีวิตแล้ว จึงนำร่างมาฝังไว้ ต่อมาตำรวจสามารถจับกุมผู้กระทำผิดได้ทั้งหมด เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้รับการนำเสนอเป็นข่าวใหญ่ต่อเนื่องกันหลายวัน ทั้งยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ขึ้นที่วัดวังตะวันตก โดยเจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราชได้แต่งตั้งให้พระครูพรหมเขตคณารักษ์ (ดร.ชัยสิทธิ์ โชติปัญญา) มาเป็นเจ้าอาวาสแทน พระครูพรหมเขตคณารักษ์ได้ร่วมกับพระสงฆ์และ

พุทธศาสนิกชนช่วยกันพัฒนาวัดวังตะวันตกจนความเป็นระเบียบเรียบร้อยคืนกลับมาอีกครั้ง ปีถัดมา วัดวังตะวันตก จัดงานทอดกฐิน โดยกลุ่มธุรกิจเกียรตินาคินภัทรและมูลนิธิเกียรตินาคินรับเป็นเจ้าภาพกฐินมีกลุ่มองค์กร ธุรกิจห้างร้าน และพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมจำนวนมาก ครั้งนั้นมีการจัดทำหนังสือ “คัมภีร์นิพพานโสทร ตำนานแห่งพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนคร และนानาของดีที่วัดวังตะวันตก กลางเมืองนคร” แจกเป็นที่ระลึกด้วย

บัญชา พงษ์พานิช บรรณาธิการของหนังสือดังกล่าว ระบุไว้ในคำนำตอนหนึ่งว่า “หนังสือเล่มนี้อาจจะเป็นอีกหมุดหมายสำคัญของการฟื้นคืนวัดวังตะวันตก หนึ่งในวัดสำคัญของเมืองนครให้กลับมาตามคุณค่าของวัดซึ่งมีอย่างมากมาย” (บัญชา พงษ์พานิช, 2561: 3) เนื้อหาในหนังสือ นอกจากจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ลำดับเจ้าอาวาส ศาสนสถาน และสิ่งมีค่าที่อยู่ภายในวัดแล้ว ตอนหนึ่งยังได้นำภาพจิตรกรรมที่เล่าเรื่องพระนิพพานโสทรในศาลาประโชติศาสนิกจมานำเสนอพร้อมกับการอธิบายความหมายของเรื่องราวในแต่ละภาพด้วย โดยพระครูเหมเจตยาภิบาล (โสพิทร์ อินทโสภิต) และสุรเชษฐ์ แก้วสกุล เขียนบทความเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนังหนึ่งเดียวที่ไม่เหมือนที่ไหน : ทศชาติชาดกและคัมภีร์พระนิพพานโสทร ตำนานแห่งพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนคร” บอกเล่าประวัติของจิตรกรรมที่เล่าเรื่องพระนิพพานโสทรไว้ว่า เนื่องจากศาลาประโชติศาสนิกสร้างขึ้นแทนศาลาการเปรียญหลังเดิมในช่วง พ.ศ. 2516-2518 การเขียนจิตรกรรมต้องใช้เวลาครึ่งปีเป็นอย่างน้อยจึงจะแล้วเสร็จ สันนิษฐานว่าจิตรกรรมนี้น่าจะเขียนในราว พ.ศ. 2510-2520 วัตถุประสงค์ของการเขียนเพื่อเป็นพุทธบูชาและประดับศาสนสถานด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งศาลาประโชติศาสนิกเป็นสถานที่ชุมนุมของฆราวาสในหลากหลายโอกาสจึงน่าจะเขียนขึ้นมาเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้เรื่องราวของพระนิพพานโสทรจากจิตรกรรมนี้

บทความของพระครูเหมเจตยาภิบาล (โสพิทร์ อินทโสภิต) และสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ข้างต้น นับว่าเป็นการศึกษาประวัติและบทบาทหน้าที่ของจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระนิพพานโสทรที่วัดวังตะวันตกอย่างน่าสนใจ ทั้งยังได้วิเคราะห์ภาพในแต่ละฉากอย่างเชื่อมโยงเหตุการณ์ในพระนิพพานโสทรในแต่ละตอน โดยผู้เขียนได้คัดลอกเนื้อหาจากวรรณกรรมมาจัดทำเป็นคำอธิบายภาพ พร้อมทั้งตั้งชื่อภาพในแต่ละฉากให้สัมพันธ์กับเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นต้นว่า ฉากที่ 4 พระนางเหมชาลา พระทนต์กุมารนำพระทันตธาตุลับหนี, ฉากที่ 17 ประดิษฐานพระบรมธาตุที่หาดทรายแก้ว, ฉากที่ 25 สมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ บทความนี้จึงเป็นการตีความภาพในแต่ละฉากให้ผู้อ่านได้เข้าใจอย่างละเอียดซึ่งมีประโยชน์ยิ่งสำหรับผู้ที่สนใจศึกษา ขณะเดียวกันการจัดพิมพ์หนังสือเป็นที่ระลึกในการทอดกฐินจำนวน 2,000 เล่มนี้ยังช่วยเผยแพร่ผลงานจิตรกรรมพระนิพพานโสทรที่วัดวังตะวันตกให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น หลังจากนั้นสุรเชษฐ์ แก้วสกุล และโกมล พันธรังสี ได้เขียนบทความกล่าวถึงจิตรกรรมชุดนี้อีกครั้งในบทความเรื่อง “สวนหลวงและวังตะวันตก : สองวัดงามที่ชุบชีวิตคัมภีร์พุทธวงศ์และนิพพานโสทร” เผยแพร่ในวารสารเมืองโบราณ ฉบับเดือนกรกฎาคม-กันยายน 2562 โดย

นำเสนอข้อมูลใหม่ว่า ผู้เขียนจิตรกรรมชุดนี้คือ ครูอุตร มิตรรัญญา เขียนขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชา การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระนิพพานโสทรในวารสารเมืองโบราณทำให้ผลงานจิตรกรรมชุดนี้ได้รับการกล่าวถึงในวงกว้างมากขึ้น

นอกจากเรื่องราวในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์จะได้รับการนำมาวาดเป็นจิตรกรรมฝาผนังแล้ว ยังมีการนำประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมาวาดเป็นจิตรกรรมอย่างแพร่หลายด้วย เช่น ภาพที่ ชุ่มประตู่วัดพังสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ภาพที่หอสมุดแห่งชาติ นครศรีธรรมราช เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเป็นแรงบันดาลใจให้จิตรกรวาดภาพดังกล่าวขึ้นมา และยังสะท้อนถึงความศรัทธาที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์จึงสร้างสรรค์ออกมาเป็นผลงานจิตรกรรมที่ วิจิตรงดงาม

ภาพที่ 63 จิตรกรรมฝาผนังวัดวังตะวันตก ที่เขียนขึ้นมาจากวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสทร

ภาพที่ 64 จิตรกรรมที่หอสมุดแห่งชาติ นครศรีธรรมราช บอกเล่าเรื่องราวประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

5.1.5.3 การเกิดผลงานนาฏศิลป์

ในอดีต คณะมโนห์ราถือกันว่าหากเดินทางผ่านจังหวัดนครศรีธรรมราชจะจัดการแสดงถวายพระบรมธาตุเจดีย์หรือในภาษาถิ่นใต้เรียกว่า “เล่นหว่ายพระธาตุ” เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่คณะและนักแสดง โดยอาจจะแสดงในช่วงเวลาสั้น ๆ พอเป็นพิธี บางครั้งอาจมีบุคคลที่จ้างคณะมโนห์รามาแสดงเพื่อแก้บนต่อพระบรมธาตุเจดีย์ กรณีหลังนี้จะจัดแสดงเต็มรูปแบบและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมชมด้วย (สุธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์, 2542: 4106) ต่อมาเมื่อภาครัฐเข้ามาเป็นหน่วยงานหลักในการจัดงานประเพณีเนื่องในพุทธศาสนา เป็นต้นว่า วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา จึงนำการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมมาผนวกเป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณีด้วย โดยเฉพาะการรำโนราบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ ได้กลายมาเป็นการแสดงสำคัญในพิธีเปิดงานประเพณี เช่น การรำโนราบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ เนื่องในพิธีเปิดงานวันวิสาขบูชาประจำปี 2549 ณ ลานโพธิ์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร แสดงโดยนักศึกษาจากวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช

ครั้งการจัดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนานาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2553 มีการนิมนต์พระสงฆ์และเชิญพุทธศาสนิกชนจากต่างประเทศมาร่วมงาน วิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราชได้สร้างสรรค์การแสดง “ระบำนบพระบรมธาตุ” ขึ้นมาเพื่อแสดงในพิธีเปิดงานในปีนั้น พร้อมนักแสดงจากประเทศจีนและประเทศศรีลังกาที่ได้มารำถวายพระบรมธาตุเจดีย์ด้วย การแสดงระบำนบพระบรมธาตุยังได้นำไปใช้เป็นการแสดงหลักของวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราชในโอกาสสำคัญต่าง ๆ เช่น เนื่องในงานการจัดนิทรรศการงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2560 ณ มณฑลพิธีท้องสนามหลวง งานศิลปวัฒนธรรมอุดมศึกษา ครั้งที่ 18 เมื่อวันที่ 7-9 กุมภาพันธ์ 2561 ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบ พระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม

การแสดงระบำนบพระบรมธาตุยังเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์การแสดงชุด “นารีน้อมประนตผ้าพระบฏพุทธบูชา” ของนักเรียนโรงเรียนสตรีทุ่งสง ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศการแข่งขันนาฏศิลป์ไทยสร้างสรรค์ มัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ระดับชาติ ประจำปีการศึกษา 2559 อาจารย์สมจิต มากคงแก้ว ผู้ควบคุมการแสดง บอกว่า “การแสดงชุดนี้ได้รับแรงบันดาลใจมาจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้รับการขึ้นทะเบียนเบื้องต้นในบัญชีของคณะกรรมการมรดกโลก โดยมีประเพณีแห่ผ้าพระบฏที่สืบทอดมาอย่างยาวนานเป็นประเพณีสำคัญที่แสดงถึงการเป็นศูนย์รวมจิตใจศูนย์รวมความศรัทธาที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์ จึงนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการจัดการแสดงนี้” (สมจิต มากคงแก้ว, สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2560)

ภาพที่ 65 การแสดงระบำบพระบรมธาตุ ของนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช
ในพิธีเปิดงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

5.2 ปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยดังที่กล่าวมาเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแตกต่างจากเดิมอย่างน่าสังเกต โดยมีบริบททางสังคมเป็น “ปัจจัยเร่ง” ให้มีการนำคติชนมาใช้ในหลายลักษณะ ขณะเดียวกันลักษณะเด่นของคติชนในด้านต่าง ๆ ก็เป็น “ปัจจัยเอื้อ” ต่อการเลือกนำข้อมูลส่วนใดส่วนหนึ่งมาใช้ประโยชน์ เมื่อปัจจัยเร่งและปัจจัยเอื้อสอดรับกันทำให้มีการเลือกนำคติชนไปใช้ในบริบทใหม่ ส่งผลให้คติชนเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัตดังกล่าว โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 ปัจจัยเร่งที่มีผลต่อพลวัตของคติชน

บริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคสมัยเป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้กลุ่มคนเลือกนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการในรูปแบบใหม่ของกลุ่มคน ปัจจัยทางสังคมอันเป็นปัจจัยเร่งที่มีผลต่อพลวัตของคติชน มี 3 ระดับ ได้แก่ บริบทสังคมนครศรีธรรมราช บริบทสังคมไทย และบริบทสังคมโลก ดังนี้

5.2.1.1 บริบทสังคมนครศรีธรรมราช

บริบทสังคมนครศรีธรรมราช ในด้านความรู้สึกท้องถิ่นนิยมของชาวนคร กระแสการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองในท้องถิ่น และการนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาจังหวัด เป็นปัจจัยเร่งในระดับแรกที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์

5.2.1.1.1 ความรู้สึกท้องถิ่นนิยมของชาวนคร

จังหวัดนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรไทย ลักษณะภูมิประเทศมีทั้งที่เป็นเทือกเขาแหล่งกำเนิดแม่น้ำหลายสาย ที่ราบกว้างใหญ่เกิดจากการทับถมของดินตะกอน และชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาว พื้นที่นครศรีธรรมราชจึงเหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ อีกทั้งเป็นทำเลที่เหมาะสมแก่การเกษตรกรรม สามารถผลิตเสบียงอาหารเลี้ยงคนได้เป็นจำนวนมากจนพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ได้ นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ที่สามารถใช้เส้นทางบกและเส้นทางทะเลเดินทางติดต่อค้าขายกับเมืองต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในบริเวณคาบสมุทรเดียวกัน รวมถึงเมืองที่อยู่ในบริเวณทะเลจีนใต้และมหาสมุทรอินเดียได้อีกด้วย ปัจจัยดังกล่าวมีส่วนทำให้นครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานและเป็นอาณาจักรที่เคยเรืองอำนาจในบริเวณคาบสมุทรไทย

หลักฐานทางโบราณคดีที่เก่าแก่ที่สุดที่บ่งบอกถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ เครื่องมือหิน พบที่แหล่งโบราณคดีถ้ำตาคาหมื่นยม อำเภอช้างกลาง เครื่องมือหินนี้สามารถกำหนดได้ว่ามีอายุอยู่ในระหว่าง 10,000-8,350 ปี (ปรีชา นุ่นสุข, 2540: 2) การตั้งชุมชนในนครศรีธรรมราชในระยะแรกน่าจะเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย โดยแต่ละชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีการค้าขายกับเมืองที่อยู่ทั้งในและนอกคาบสมุทร ทั้งยังมีนักบวชจากอินเดียเข้ามาเผยแผ่ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธในนครศรีธรรมราช ดังปรากฏจารึกที่เขาควนลำแพน อำเภอจุฬาภรณ์ บันทึกด้วยอักษรปัลลวะ ลงบนแท่งหินธรรมชาติ สันนิษฐานว่าสลักราว พ.ศ. 1001-1100 มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบูชาพระศิวะซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย และการพบพระพุทธรูปศิลปะแบบอมราวดีที่แหล่งโบราณคดีวัดจอมทอง อำเภอสิชล ต่อมาชุมชนโบราณในบริเวณอ่าวนครศรีธรรมราชได้รวมตัวกันเป็นรัฐตามพรลิงค์ที่มีกษัตริย์ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองและประชาชน ดังปรากฏชื่อ “ตามพรลิงค์” ในจารึกหลักที่ 28 (จารึกวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร) ซึ่งสลักในราวพุทธศตวรรษที่ 12 ด้วยอักษรปัลลวะภาษามอญ แต่ใช้คำภาษาบาลีและสันสกฤต ประกอบเป็นชื่อเฉพาะของบุคคลผู้เป็นเจ้าของเมือง รวมถึงปรากฏชื่อ “ตามพรลิงค์” อีกครั้งในจารึกหลักที่ 24 (จารึกวัดหัวเวียง เมืองไชยา) ซึ่งจารึกอักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤต ระบุศักราช พ.ศ. 1773 เนื้อหากล่าวถึง ความรุ่งเรืองของตามพรลิงค์ พระเจ้าจันทรภาณุจึงแยกตามพรลิงค์เป็นอิสระจากศรีวิชัยที่มีศูนย์กลางการปกครองอยู่บนคาบสมุทรมลายู ต่อมารัฐตามพรลิงค์ ที่มีพระเจ้าจันทรภาณุเป็นกษัตริย์ปกครองได้คลี่คลายมาเป็นอาณาจักรนครศรีธรรมราช ในการปกครองของพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชเมื่อพุทธศตวรรษที่ 18

เมื่อพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชสร้างอาณาจักรนครศรีธรรมราช ร่วมกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการรับพุทธศาสนานิกายเถรวาทจากลังกาเข้ามาเป็นศาสนาหลักของอาณาจักร พระองค์ได้ขยายอำนาจออกไปยังเมืองต่าง ๆ ที่อยู่บนคาบสมุทรไทย-มาเลย์ จนสามารถรวบรวมเมืองบริวารเข้ามาอยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราช หรือที่เรียกว่าระบบ

การปกครองเมือง 12 นักษัตริย์ นครศรีธรรมราชจึงกลายเป็นศูนย์กลางการปกครองและการเผยแผ่พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่สำคัญในสมัยนั้น อย่างไรก็ตาม ต่อมากลุ่มอำนาจแห่งลุ่มน้ำเจ้าพระยาได้รวมตัวกันสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางการปกครองในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และได้ขยายอำนาจมายังดินแดนคาบสมุทรมุททำให้นครศรีธรรมราชที่กำลังอ่อนแอต้องเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ในช่วงแรกนครศรีธรรมราชมีสถานะเป็นเมืองประเทศราช เจ้าเมืองมีอำนาจในการปกครองตนเองและสามารถสืบทอดอำนาจในเขตการปกครองได้เช่นเดิม แต่หลังจากนั้นนครศรีธรรมราชถูกลดสถานะลงมาเป็นเมืองพระยามหานครและกลายเป็นหัวเมืองเอกในสมัยกรุงธนบุรี ถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงให้แยกหัวเมืองซึ่งเคยอยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราชไปขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ พร้อมทั้งแต่งตั้งขุนนางมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้จัดการบ้านเมืองในระบอบเทศาภิบาล พระองค์ทรงเลือกบุคคลที่ทรงไว้วางพระราชฤทัยไปดำรงตำแหน่งนี้ นครศรีธรรมราชจึงต้องรวมเข้ากับเมืองอื่น ๆ เป็นมณฑลนครศรีธรรมราช หลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับระบบบริหารราชการแผ่นดินโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งอุปราชปักษ์ใต้ขึ้นเพื่อปกครองหัวเมืองในภาคใต้ทั้งหมด จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จึงยุบมณฑลในหัวเมืองปักษ์ใต้นครศรีธรรมราชกลายมาเป็นจังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทยมาจนถึงปัจจุบัน

จากประวัติความเป็นมาอันยาวนานของนครศรีธรรมราชประกอบกับการเป็นอาณาจักรที่เคยเรืองอำนาจในคาบสมุทรมุทไทย-มาเลย์ ทำให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราชได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งมิได้ขาด แม้ว่ารัฐชาติจะพยายามนำเสนอความเป็นหนึ่งเดียวของราชอาณาจักรไทยที่มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และกรุงเทพฯ ตามลำดับ แต่ชาวนครศรีธรรมราชก็ยังตระหนักถึงความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรนครศรีธรรมราชที่มีมาแต่อดีต โดยเฉพาะในช่วงพุทธศตวรรษ 2520 ที่มีความตื่นตัวในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประชาคมจังหวัดนครศรีธรรมราชได้ร่วมกันจัดสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชต่อเนื่องกันหลายครั้ง โดยขอบเขตของศึกษาเริ่มตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัยรัฐตามพรลิงค์ สมัยอาณาจักรนครศรีธรรมราช สมัยหัวเมืองอยู่ในการปกครองของอยุธยา ตลอดไปจนถึงสมัยกลายมาเป็นจังหวัดหนึ่งของราชอาณาจักรไทย การจัดสัมมนาประวัติศาสตร์โดยการระดมนักวิชาการจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นดังกล่าวทำให้ได้ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชในหลากหลายแง่มุม ขณะเดียวกันยังทำให้หลายภาคส่วนในจังหวัดนครศรีธรรมราชเกิดความสนใจในศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองและประวัติของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่มากขึ้น อันมีส่วนทำให้ชาวนครศรีธรรมราชเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เกิดและอาศัยอยู่ในดินแดนที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต

5.2.1.1.2 กระแสการปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองในท้องถิ่น

ด้วยสภาพภูมิประเทศที่ประกอบด้วยพื้นที่ป่าดิบชื้น ที่ราบลุ่ม และชายฝั่งทะเล ทำให้นครศรีธรรมราชเป็นเมืองท่าที่มีการติดต่อค้าขายกับเมืองต่าง ๆ มาอย่างยาวนาน โดยมีของป่าเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ ดังปรากฏในเอกสารโบราณหลายฉบับ ต่อมาเมื่อมีการเพาะปลูกเพื่อจำหน่ายข้าวจึงกลายมาเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้แก่ประชาชน หลังจากนั้นมีการส่งเสริมการปลูกยางพารา ผลผลิตจากยางพาราจึงเป็นสินค้าที่สำคัญของจังหวัด ปัจจุบันเศรษฐกิจของจังหวัดนครศรีธรรมราชขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตรและการค้า รายได้ของประชากรอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่รายได้รวมของจังหวัดก็ไม่สูงนัก ทั้งที่เป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากเป็นอันดับสองและจำนวนประชากรมากที่สุดใภูมิภาคใต้ ยิ่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ 2550-2560 ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำอย่างต่อเนื่อง ทำให้เศรษฐกิจของนครศรีธรรมราชชะลอตัวตามไปด้วย ภาครัฐและภาคเอกชนภายในจังหวัดจึงพยายามแสวงหาช่องทางในการเพิ่มรายได้ให้แก่ประชาชนและเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด โดยการนำทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว

อีกด้านหนึ่งเนื่องจากนครศรีธรรมราชเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเมืองที่ปกครองกับเมืองในการปกครองมาอย่างยาวนาน มีส่วนทำให้ชาวนครศรีธรรมราชสนใจติดตามการเมืองและมีการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏการไปใช้สิทธิเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่นเป็นจำนวนมากทุกครั้ง รวมถึงการมีส่วนร่วมในการชุมนุมทางการเมืองในครั้งต่าง ๆ ประเด็นทางการเมืองที่น่าสนใจในพื้นที่นครศรีธรรมราช คือ การเมืองในระดับชาติที่ผู้สมัครจากพรรคประชาธิปัตย์ชนะการเลือกตั้งมายาวนานกว่า 30 ปี ภูเมฆ สัตยพิพัฒน์ (2550: 89-90) ได้ศึกษาการสร้างความนิยมในภาคใต้ของพรรคประชาธิปัตย์ โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่หนึ่งในการศึกษา พบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าคนใต้มีความรู้สึกว่าต้องพึ่งพาตนเองมาเป็นเวลานาน โดยไม่ได้รับการเหลียวแลจากรัฐส่วนกลางและหลายครั้งถึงกับถูกรัฐส่วนกลางรังแก ทำให้มีนิสัยต้องรู้จักที่จะพึ่งพาตนเอง รักพวกพ้อง พร้อมจะปกป้องและช่วยเหลือคนที่เป็นพวกเดียวกัน อีกทั้งคนใต้ชอบที่จะศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา นิยมผู้ที่จบการศึกษาสูง ๆ รู้เท่าทันคนอื่นซึ่งส่วนหนึ่งถูกคาดหวังว่าจะมาเป็นปากเป็นเสียงหรือเป็นตัวแทน คอยทำหน้าที่เปิดโปงต่อต้านความไม่เป็นธรรมของรัฐ พรรคประชาธิปัตย์รู้ว่าการทำหน้าที่ในสภาผู้แทนราษฎรของพรรคไม่ว่าในขณะที่เป็นรัฐบาลบริหารประเทศหรือจะเป็นฝ่ายค้านทำหน้าที่คอยตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลนั้น สอดรับกับบุคลิกภาพของคนใต้ จึงได้วางบทบาทและสร้างภาพลักษณ์ของพรรคให้ตรงกับความต้องการดังกล่าว ทำให้เป็นพรรคประชาธิปัตย์ได้รับการยอมรับมาอย่างยาวนาน

อย่างไรก็ตาม ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2562 กลับตรงข้ามกับที่ผ่านมา เมื่อผู้สมัครจากพรรคประชาธิปัตย์แพ้ให้แก่ผู้สมัคร

จากพรรคพลังประชาชน ซึ่งอยู่ในฝ่ายรัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จำนวน 3 คน จากจำนวน ส.ส. จังหวัดนครศรีธรรมราชทั้งหมด 10 คน โดยทุกคนที่แพ้ล้วนเป็น ส.ส. เก่าที่ครองตำแหน่งมาหลายสิบปี ขณะที่เขตเลือกตั้งอื่นผู้สมัครจากพรรคประชาธิปัตย์ก็ได้คะแนนคิดเป็นร้อยละที่น้อยกว่าการเลือกตั้งครั้งที่ผ่าน ๆ มา กรณีนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวนครศรีธรรมราชต้องการเปลี่ยนแปลงผู้ที่มาทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชน อันอาจหมายความว่า ประชาชนต้องการ ส.ส. ที่อยู่ฝั่งรัฐบาลเพื่อที่จะได้เข้ามาพัฒนาจังหวัดให้เจริญรุดหน้ากว่าที่เป็นอยู่ เพราะเป็นที่รับรู้กันในพื้นที่ว่า แม้ผู้สมัครจากพรรคประชาธิปัตย์จะเป็น ส.ส. มาตลอด แต่เมื่อเป็นรัฐบาลก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่มากนัก ยิ่งในระยะหลังพรรคประชาธิปัตย์อยู่ฝ่ายค้านหลายสมัย ยิ่งทำให้นครศรีธรรมราชขาดโอกาสในการพัฒนาไปไม่น้อย

5.2.1.1.3 การนำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาจังหวัด

ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลอ่าวไทยจึงติดต่อกับเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ใต้อ่าวไทยโดยทางบกและทางทะเลมิได้ขาด ขณะเดียวกันก็ติดต่อกับชาติต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นอินเดีย จีน ลังกา เขมร มอญ และชวา ทั้งในรูปแบบการค้าขาย การเผยแผ่ศาสนา การเข้ามาปกครอง ตลอดจนจนการศึกษาสงคราม ผลจากการติดต่อสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวต่างเมืองและมีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่นครศรีธรรมราช เป็นผลให้มีกลุ่มคนจากหลายดินแดนมาอาศัยอยู่ร่วมกัน จนกล่าวได้ว่านครศรีธรรมราชเป็นดินแดนพหุวัฒนธรรม กระนั้นก็ดี ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอาจปรากฏชัดในช่วงแรกที่แต่ละกลุ่มคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน แต่หลังจากมีการติดต่อสัมพันธ์และการสมรสข้ามกลุ่มทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเข้ากับกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่ตั้งรกรากมาก่อน อีกปัจจัยที่มีผลต่อวัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชคือความเชื่อและศาสนา ทั้งอิทธิพลความเชื่อดั้งเดิมเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ อิทธิพลศาสนาพราหมณ์ที่เจริญรุ่งเรืองในช่วงพุทธศตวรรษที่ 14-16 และอิทธิพลพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ที่เข้ามาในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ส่งผลให้วัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชมีลักษณะเป็นการผสมผสานอย่างเห็นได้ชัดระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในพุทธศาสนา นอกจากนี้ด้วยนครศรีธรรมราชยังคงเป็นสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตร ต่างมุ่งหวังให้ผลผลิตที่เพาะปลูกเจริญงอกงามและอุดมสมบูรณ์ในเรื่องพืชพันธุ์ธัญญาหาร วัฒนธรรมของนครศรีธรรมราชจึงมีความเชื่อมโยงกันระหว่างความเชื่อ ศาสนา และการเกษตร

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของนครศรีธรรมราช พบว่า ด้วยนครศรีธรรมราชเคยเป็นอาณาจักรที่เรืองอำนาจมีเมืองบริวารอยู่ในการปกครองถึง 12 เมือง แต่เมื่ออยู่ใต้การปกครองของประเทศไทย นครศรีธรรมราชกลายเป็นจังหวัดหนึ่ง

ที่มีฐานะเท่ากับเมืองต่าง ๆ ที่เคยอยู่ในการปกครอง ที่ผ่านมาแม้ว่าชาวนครศรีธรรมราชจะเลือกผู้สมัครจากพรรคประชาธิปัตย์เข้าไปเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างเป็นทางการ แต่บ้านเมืองก็ไม่ได้พัฒนาอย่างรุดหน้าเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ด้วยกัน ยิ่งกว่านั้นด้วยนครศรีธรรมราชเป็นสังคมเกษตรที่ไม่มีความโดดเด่นทางเศรษฐกิจจึงไม่ค่อยได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาลเท่าที่ควร เหตุนี้ทำให้ประชาคมนครศรีธรรมราชร่วมกันนำทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่อย่างมากมายมาเป็นกำลังในการขับเคลื่อนเพื่อให้สังคมไทยให้ความสนใจนครศรีธรรมราชมากขึ้น ดังการนำวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุซึ่งเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักของจังหวัดมาใช้ในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ทั้งนี้เพื่อให้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและนครศรีธรรมราชมีความสำคัญขึ้นมาในระดับชาติและระดับโลก

5.2.1.2 บริบทสังคมไทย

บริบทสังคมไทยในด้านการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระแสนิยมการท่องเที่ยว การขยายตัวของ “ทุนวัฒนธรรม” ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม การมีช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ และความเปลี่ยนแปลงในสังคมสมัยใหม่ เป็นปัจจัยเร่งในระดับที่สอง ที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ดังนี้

5.2.1.2.1 การกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในอดีตสังคมไทยเน้นการปกครองในลักษณะการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่ส่วนกลางของประเทศเพื่อควบคุมและดูแลเมืองต่าง ๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน แต่ผลจากการรวมศูนย์อำนาจก็ทำให้ความเจริญกระจุกตัวอยู่ที่ส่วนกลาง ขณะที่ส่วนภูมิภาคไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ภาครัฐตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงได้เริ่มกระจายอำนาจการปกครองสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น เห็นได้ชัดจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 เพื่อให้ส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการบริการสาธารณะตามกฎหมาย อันจะยังประโยชน์สุขต่อประชาชนในท้องถิ่น หลังจากนั้นมีการจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ถัดมาคือมีการออกพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยกำหนดอำนาจและหน้าที่สำคัญในการจัดระบบการบริการสาธารณะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้ครอบคลุมในด้านการให้บริการ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การจัดการศึกษา การสาธารณสุข การสังคมสงเคราะห์ การพาณิชย์ และการส่งเสริมการลงทุน การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย การป้องกันและรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การส่งเสริมประชาธิปไตย ตลอดจนการทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม

อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมงานด้านวัฒนธรรมเป็นหน้าที่หนึ่งที่บัญญัติไว้ทั้งในพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3 พ.ศ.2552) มาตรา 66 การพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มาตรา 67 (5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และ (8) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 50 (8) บำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4 พ.ศ.2552) มาตรา 45 (7 ทวิ) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ดังนั้นจึงเห็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด เป็นหน่วยงานหลักในการจัดงานประเพณีเนื่องในวันสำคัญทางศาสนาสากล เช่น วันวิสาขบูชา วันสำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติ เช่น วันปิยมหาราช วันสำคัญตามมติคณะรัฐมนตรี เช่น วันพ่อแห่งชาติ และวันสำคัญของท้องถิ่น เช่น วันสารทเดือนสิบ

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าไปมีบทบาทในการจัดงานประเพณีเนื่องในวันสำคัญของท้องถิ่นในลักษณะแตกต่างกันแต่ละพื้นที่ บางเข้าไปร่วมจัดงานประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดชุมพรมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี บางเข้าไปมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นพิธีกรรมขึ้นมาจัดใหม่ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช มีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นพิธีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเจดีย์เนื่องในงานประเพณีสงกรานต์ของจังหวัดนครศรีธรรมราช และบ้างได้สร้างพิธีกรรมขึ้นมาใหม่ เช่น เทศบาลเมืองกระบี่สร้างพิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2551 ส่วนใหญ่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนงบประมาณการจัดงานประเพณีสำคัญของท้องถิ่นทำให้มีบทบาทในการกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมภายในงาน บางครั้งเข้ามาทำหน้าที่จัดงานแทนสถาบันทางศาสนาและผู้นำในการประกอบพิธีกรรมเช่นในอดีต

ด้วยเหตุที่การจัดงานประเพณีโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยากที่จะแยกออกจากการทำงานการเมืองของผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงปรากฏภาพการจัดงานประเพณีของท้องถิ่นให้เป็นงานใหญ่เพื่อสร้างผลงานในเชิงประจักษ์ให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับรู้ หรือการประกอบพิธีกรรมในงานประเพณีก็จะมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบล นายกเทศมนตรี หรือนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นประธานและมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรม นัยหนึ่งนับเป็นการตอกย้ำความระดับสัมพันธ์ระหว่างผู้นำในการประกอบพิธีซึ่งเป็นผู้ปกครองกับผู้เข้าร่วมพิธีซึ่งเป็นผู้อยู่ในการปกครอง ยิ่งกว่านั้นบางครั้งการประกอบพิธีกรรมยังแฝงไว้ด้วยการเสริมโชคชะตาให้แก่ประธาน

ในพิธี หรือในช่วงใกล้การเลือกตั้งส่วนท้องถิ่น การประกอบพิธีกรรมกลายเป็นเวทีให้ประธานในพิธี ได้พูดหาเสียงทางการเมือง

กระนั้นก็ดี กระทรวงมหาดไทยได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าว ประกอบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่งได้ขอหารือเรื่องปัญหาการเบิกค่าใช้จ่ายในการจัดงานประเพณีของท้องถิ่นซึ่งยังไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ทั้งในประเด็นเรื่องอำนาจหน้าที่ การตีความว่ากิจกรรมหรือโครงการใดถือเป็นประเพณีในท้องถิ่น และความเหมาะสมของงบประมาณที่ใช้ ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการจัดทำบริการสาธารณะในเรื่องดังกล่าวให้แก่ประชาชน กระทรวงมหาดไทยจึงได้กำหนดลักษณะของประเพณีของท้องถิ่นที่สามารถเบิกค่าใช้จ่ายตามระเบียบของทางราชการ เมื่อ พ.ศ. 2561 ว่าจะต้องมีลักษณะดังนี้

- 1) ต้องเป็นกิจกรรมหรืองานที่จัดให้มีขึ้นสืบทอดเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน
- 2) เป็นการดำเนินการหรือกิจกรรมภายในงานที่เกิดประโยชน์สาธารณะ
- 3) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงาม ความเสียสละ การมีส่วนร่วม และความสามัคคีในหมู่ชน
- 4) ต้องไม่มีลักษณะเป็นความเชื่อส่วนบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม
- 5) ต้องมีส่วนของกลุ่มคนที่มีส่วนรวมในการสืบทอดประเพณีในระดับจังหวัด อำเภอ เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล พอสสมควร

ผลจากการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติในการจัดงานประเพณีของท้องถิ่นให้ชัดเจนทำให้การจัดงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรัดกุมมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ทำให้บางพิธีกรรมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาปรับปรุงให้มีรายละเอียดต่างไปจากเดิมหรือเป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ กลายเป็นงานประเพณีของท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังที่จังหวัดนครศรีธรรมราชได้ประกาศงานประเพณีเฉพาะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2561 ระบุให้งานอนุรักษ์ฟื้นฟูประวัติศาสตร์ บวงสรวงพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชองค์แรกหมื่นไกรพลชั้น (ตาขุนพล) ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เทศบาลตำบลขุนทะเลพัฒนาขึ้นมาจากงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลแต่ตาขุนพลซึ่งเป็นอารักษ์ของชาวบ้านเป็นประเพณีเฉพาะของเทศบาลตำบลขุนทะเล และการประกาศให้งานแห่ผ้าห่มพระบรมธาตุเจดีย์ศรีธรรมมาโคกราช ที่หน่วยงานภาครัฐและชาวบ้านในพื้นที่ตำบลแม่เจ้าอยู่หัวสร้างขึ้นใหม่ เป็นประเพณีเฉพาะขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจ้าอยู่หัว

จะเห็นได้ว่าการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หนึ่งทำให้องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด เข้ามามีบทบาทในการจัดงาน

ประเพณีของท้องถิ่นมากขึ้น ส่งผลให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ประเภทประเพณีและพิธีกรรม ได้รับการสืบทอด การรื้อฟื้น และการผลิตซ้ำในหลายพื้นที่ แต่อีกแง่หนึ่งการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ทำให้ประเพณีที่เคยเป็นของคนในชุมชน กลายเป็นประเพณีของรัฐมากขึ้น เมื่อรัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดงานประเพณีของชุมชนเช่นนี้ บางครั้งรูปแบบ เนื้อหา วิธีการนำเสนอ ตลอดไปจนถึงบทบาทหน้าที่ของประเพณีก็เปลี่ยนแปลงไปตามที่ผู้มีอำนาจกำหนด และบางครั้งประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ก็ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับผู้ที่อยู่ในการปกครอง

5.2.1.2.2 กระแสนิยมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มนุษย์ปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและตอบสนองความอยากรู้อยากเห็นสิ่งใหม่ที่ต่างไปจากในชีวิตประจำวัน เดิมการท่องเที่ยวเป็นเรื่องของผู้มีฐานะดีที่จะเดินทางไปเยี่ยมเยือนดินแดนที่แปลกตาตื่นใจ หรือเป็นเรื่องของผู้บุคคลทั่วไปที่เดินทางไต่ทางไกลหรือไปจาริกแสวงบุญ ปัจจุบันการท่องเที่ยวถูกทำให้เป็นกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจของคนรุ่นใหม่ที่แสดงถึงความมีรสนิยมในการใช้ชีวิต จึงเกิดธุรกิจและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแตกแขนงไปเป็นอย่างมาก องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : UNWTO) แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวออกเป็น 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ **รูปแบบที่หนึ่ง** การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศการท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา การท่องเที่ยวเชิงเกษตรการท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ **รูปแบบที่สอง** การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม เช่น การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบทและ**รูปแบบที่สาม** การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมกลุ่มน้อย การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวแบบผจญภัย การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม

รัฐบาลไทยเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวอันเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศเป็นจำนวนมาก จึงได้จัดตั้งสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว มาตั้งแต่ พ.ศ.2492 เพื่อทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกแก่ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในเมืองไทย ต่อมาหน่วยงานดังกล่าวได้พัฒนามาเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในปัจจุบัน หลังจากนั้นมีการจัดตั้งกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เมื่อ พ.ศ. 2545 เพื่อเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานด้านนี้ โดยทุกรัฐบาลได้กำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นภารกิจสำคัญอยู่ในแผนปฏิบัติการ ด้วยเล็งเห็นว่าธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ประเทศมีอยู่แล้วมาเป็นทุนในการประกอบการนับเป็นการลงทุนที่ใช้จำนวนเงินไม่มากนัก

แต่ให้ผลตอบแทนในอัตราสูง จึงมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้คนไทยได้ท่องเที่ยวในประเทศและดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติให้มายังประเทศไทยมากขึ้น ในระยะแรกเป็นการแนะนำแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของประเทศให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง จากนั้นจึงขยายไปสู่แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพรองลงมา โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2550-2560 ภาครัฐมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวใน “เมืองรอง” หรือจังหวัดที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว แต่ยังไม่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เพื่อขยายฐานการท่องเที่ยวจากจังหวัดหลักที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางไปเยือนเป็นจำนวนมากอยู่แล้ว เชื่อมโยงท่องเที่ยวไปยังจังหวัดทางเลือก อันจะเป็นการกระจายรายได้ทางการท่องเที่ยวและสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจท้องถิ่น เช่น การจัดโครงการ “เมืองต้องห้าม...พลาด” จำนวน 12 เมือง เมื่อ พ.ศ. 2558, การประกาศลดหย่อนภาษีท่องเที่ยวเมืองรอง โดยให้ประชาชนสามารถนำค่าใช้จ่ายจากการท่องเที่ยวในเมืองรองมาคิดเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อลดหย่อนภาษีได้ตามจริงสูงสุดไม่เกิน 15,000 บาท เมื่อ พ.ศ. 2561, การจัดโครงการ “ชิมช้อปใช้” โดยให้เงินแก่ประชาชนรายละ 1,000 บาท เพื่อไปใช้จ่ายในเมืองรอง เมื่อ พ.ศ. 2562

ในการดำเนินนโยบายของรัฐบาลข้างต้น นครศรีธรรมราชได้รับคัดเลือกให้เป็นจังหวัดหนึ่งในโครงการเมืองต้องห้ามพลาด “นครสองธรรม” คือเมืองที่พร้อมไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม ทั้งยังได้รับการคัดเลือกให้เป็น “เมืองรอง” ที่ประชาชนสามารถมาใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อสินค้าและบริการได้ตามเงื่อนไขของรัฐบาล ขณะเดียวกันหน่วยงานภาครัฐภายในจังหวัดนครศรีธรรมราชก็ได้ต่อบรรณโยบายจากส่วนกลาง โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในจังหวัดอย่างต่อเนื่อง เป็นต้นว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชจัดโครงการนี้ “นครศรีดีดี ที่เดียวเที่ยวครบเครื่อง เมืองเดียวเที่ยวทั้งปี” เมื่อ พ.ศ. 2557 เน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนไม่ทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนโครงการ “นครศรีดีดี นครศรี ดีกว่าเดิม” เมื่อ พ.ศ. 2560 เพื่อประชาสัมพันธ์และกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในจังหวัดให้คึกคักยิ่งขึ้น มุ่งผลักดันนครศรีธรรมราชจากเมืองท่องเที่ยวรองขึ้นสู่เมืองท่องเที่ยวหลักของภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย จากนั้นจัดโครงการ “กรุงเทพ-มหา-นคร” เมื่อ พ.ศ. 2562 เพื่อสร้างการรับรู้และกระตุ้นนักท่องเที่ยวในกรุงเทพและปริมณฑลเดินทางไปยังจังหวัดนครศรีธรรมราช รวมถึงโครงการ “เที่ยวเมืองนครฯ ไหว้พระชมเมือง ฟังเรื่องเล่า ของพร 7 สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ในช่วงเทศกาลปีใหม่ พ.ศ. 2563 ด้านภาคเอกชนภายในจังหวัดนครศรีธรรมราชก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมากขึ้น ขณะบริษัทนำเที่ยวต่าง ๆ เล็งเห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและศักยภาพของนครศรีธรรมราชจึงได้ขยายเส้นทางท่องเที่ยวเข้ามาเพิ่มขึ้นด้วย

กระแสนิยมการท่องเที่ยวของคนรุ่นใหม่ การส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราชของภาคเอกชน ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังนครศรีธรรมราชมากขึ้น ดังการสรุปสถานการณ์การท่องเที่ยวเมืองรองของกระทรวง

การท่องเที่ยวและกีฬา ช่วง 5 เดือนแรกของ พ.ศ. 2561 รายงานว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นเมืองรองที่มีนักท่องเที่ยวมาเยือนมากที่สุด 142,445 คน สร้างรายได้ 2,121 ล้านบาท และมีอัตราการขยายตัว 9.18 เปอร์เซ็นต์ ยังผลต่อเนื้อให้เกิดบริษัทนำเที่ยว ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว สินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตามมามากมาย อีกด้านหนึ่งกระแสการท่องเที่ยวก็ทำให้มีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมากขึ้น รวมไปถึงการประยุกต์ประเพณีที่เกี่ยวกับการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ให้เป็นประเพณีใหญ่ที่ตื่นตาตื่นใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มายังนครศรีธรรมราช อีกทั้งมีการนำรูปแบบของพระบรมธาตุเจดีย์ ความเชื่อและตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตเป็นสินค้าที่ระลึกเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อหามากลับไปด้วย ผลจากการที่นักท่องเที่ยวเดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและมากราบไหว้ขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์เพิ่มขึ้นดังกล่าวทำให้ความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ขยายออกไปสู่บุคคลหลากหลายกลุ่ม

5.2.1.2.3 การขยายตัวของ “ทุนวัฒนธรรม” ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

ทุนนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจที่ให้เสรีภาพแก่เอกชนในการเลือกดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามขอบเขตของกฎหมาย โดยมีกำไรและระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นแรงจูงใจในการทำงานทำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยพาณิชย์นิยม (mercantilism) ที่มุ่งสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายในประเทศโดยการควบคุมของรัฐ เน้นการค้ากับต่างประเทศให้ประเทศมีส่วนเกินจากการส่งออกและกีดกันสินค้านำเข้า ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-18 ต่อมากลายเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นรูปแบบสถาบันที่ชัดเจนในตะวันตก ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 จากนั้นทุนนิยมได้ขยายไปทั่วโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ผ่านทางลัทธิอาณานิคมและการค้าระหว่างประเทศจนกลายเป็นระบบหลักของโลกในปัจจุบัน

ริงสรร์ ณะพรพันธุ์ (2539, 1-3) กล่าวว่า ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในแต่ละช่วงเวลามีรายละเอียดที่แตกต่างกันตามโครงสร้างการผลิตที่จะส่งผลต่อทุนหลัก (Dominant Capital) ขณะนั้น กล่าวคือ ในระบบเศรษฐกิจเกษตรกรรม (Agri-cultural Economy) ทุนเกษตรกรรม (Agri-cultural Capital) จะเป็นทุนหลักของระบบเศรษฐกิจ โครงสร้างการผลิตจะใช้แรงงานของมนุษย์เป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อสังคมมนุษย์ผ่านช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) สังคมเศรษฐกิจแปรเปลี่ยนเป็นมาเป็นระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (Industrial Economy) ทุนอุตสาหกรรม (Industrial Capital) จะเป็นทุนหลักของระบบเศรษฐกิจ โครงสร้างการผลิตจะใช้เครื่องจักรเป็นสำคัญ หลังจากนั้นเมื่อสังคมเศรษฐกิจแปรเปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจบริการ (Service Economy) ทุนบริการ (Service Capital) ก็จะกลายเป็นทุนหลัก โครงสร้างการผลิตจะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตดังกล่าวเห็นได้ชัดในกลุ่มอุตสาหกรรมเก่า เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน อเมริกา ที่ลดการผลิตในภาคอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันก็นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในภาคบริการมากขึ้น ส่งผลให้รายได้จากภาคบริการกลายเป็นรายได้หลักของประเทศและมีการจ้างงานสูงกว่าภาคเศรษฐกิจอื่น ขณะประเทศอุตสาหกรรมใหม่ก็เริ่มปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตตามมา ทุนบริการจึงถือว่าเป็นทุนหลักที่กำลังเข้ามาแทนที่ทุนอุตสาหกรรม ทุนบริการที่เริ่มมีบทบาทสำคัญ ได้แก่ ทุนการเงิน ทุนวัฒนธรรม ส่วนทุนบริการประเภทอื่นยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (2539, 29) นำเสนอว่า ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้ระบบทุนนิยมโลกจะพัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมวัฒนธรรม (Cultural Capitalism) โดยที่ทุนวัฒนธรรมหรือทุนที่ใช้ไปในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรมจะกลายเป็นทุนหลักของสังคมเศรษฐกิจโลก

เมื่อพิจารณาโครงสร้างการผลิตของประเทศไทยพบว่า ประเทศไทยเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ที่เริ่มเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตจากการใช้เครื่องจักรมาเป็นใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น จึงถือว่าเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่มีทุนอุตสาหกรรมเป็นทุนหลักของระบบเศรษฐกิจมาเป็นระบบเศรษฐกิจบริการที่มีทุนบริการเป็นทุนหลักของระบบเศรษฐกิจ เห็นได้จากวิสัยทัศน์เชิงนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย หรือ “ประเทศไทย 4.0” ของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ที่ประกาศเมื่อ พ.ศ. 2560 ว่า ประเทศไทยยุค 4.0 จะเป็นยุคที่เศรษฐกิจขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยภาครัฐจะมุ่งพัฒนาวิทยาการ ความคิดสร้างสรรค์ นวัตกรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการวิจัยและพัฒนา แล้วต่อยอดในกลุ่มเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเป้าหมาย 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มอาหาร เกษตรกร และเทคโนโลยีชีวภาพ เช่น สร้างเส้นทางธุรกิจใหม่ (New Starup) ด้านเทคโนโลยีการเกษตร เทคโนโลยีอาหาร
- 2) กลุ่มสาธารณสุข สุขภาพ และเทคโนโลยีทางการแพทย์ เช่น พัฒนาเทคโนโลยีสุขภาพ เทคโนโลยีการแพทย์ สปา
- 3) กลุ่มเครื่องมือ อุปกรณ์อัจฉริยะ หุ่นยนต์ และระบบเครื่องกลที่ใช้ระบบอิเล็กทรอนิกส์ควบคุม เช่น เทคโนโลยีหุ่นยนต์
- 4) กลุ่มดิจิทัล เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่เชื่อมต่อและบังคับอุปกรณ์ต่าง ๆ ปัญญาประดิษฐ์และเทคโนโลยีสมองกลฝังตัว เช่น เทคโนโลยีด้านการเงิน อุปกรณ์เชื่อมต่อออนไลน์ โดยไม่ต้องใช้คน เทคโนโลยีการศึกษา อี-มาร์เก็ตเพลส อี-คอมเมิร์ซ
- 5) กลุ่มอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และบริการที่มีมูลค่าสูง เช่น เทคโนโลยีการออกแบบ ธุรกิจไลฟ์สไตล์ เทคโนโลยีการท่องเที่ยว การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนามิติ ด้านวัฒนธรรม โดยการนำทุนวัฒนธรรมมาพัฒนาสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ทางเศรษฐกิจ เช่น กระทรวงวัฒนธรรมจัดโครงการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมไทย กระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬาจัดโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดต่าง ๆ กระทรวงมหาดไทยจัดโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี การส่งเสริมการนำทุนวัฒนธรรมมา พัฒนาเป็นสินค้าและบริการทางวัฒนธรรมดังกล่าว ส่งผลให้มีการนำคติชนซึ่งเป็นข้อมูลทาง วัฒนธรรมประเภทหนึ่งมาใช้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการนำ ประเพณีสำคัญของท้องถิ่นมาใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว การนำอาหารประจำถิ่นมา ให้บริการนักท่องเที่ยว รวมถึงการนำผลิตภัณฑ์ของชุมชนมาจำหน่ายเป็นสินค้าที่ระลึก กล่าวถึงข้อมูล คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ปรากฏการนำมาใช้ในบริบทเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ เช่น การนำความ เชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด นครศรีธรรมราช การส่งเสริมประเพณีห่มผ้าพระธาตุสวีเป็นงานใหญ่ของจังหวัดชุมพรเพื่อ นำการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายและเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของ จังหวัด การดำเนินการนั้นนอกจากจะทำให้ประชาชนและผู้ประกอบการมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้า และบริการให้แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังส่งผลให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็น “สินค้าวัฒนธรรม” ในบริบทเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอีกด้วย

5.2.1.2.4 การมีช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่

ในอดีตข้อมูลคติชนส่วนใหญ่จะถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะโดยการบอกเล่าและ การทำให้เห็นพร้อมกับการอธิบาย อีกส่วนหนึ่งจะถ่ายทอดด้วยลายลักษณ์โดยการบันทึกเรื่องราวด้วย ตัวอักษร และอีกส่วนหนึ่งจะถ่ายทอดด้วยสัญลักษณ์โดยนำเสนอในรูปแบบวัตถุสัญลักษณ์และ พฤติกรรมสัญลักษณ์ในพิธีกรรม ปัจจุบันสมัยที่เทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามีการนำสื่ออิเล็กทรอนิกส์มา ใช้ในการสื่อสารมากขึ้น มนุษย์มีช่องทางการสื่อสารในรูปแบบใหม่ที่สามารถส่งข้อมูลจากบุคคลหนึ่ง ไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือไปยังหลายบุคคลพร้อมกันได้ภายในเวลาอันรวดเร็วและกว้างไกลยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ โปรแกรมเฟซบุ๊ก (facebook) โปรแกรมไลน์ (line) ทำให้ผู้คนเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ในการถ่ายทอด ข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มากขึ้นด้วย

กรณีศึกษา การนำเสนอข้อมูลคติชนผ่านช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ โดย ยังคงความหมายเดิม เช่น การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์และความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของ พระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาเผยแพร่ในเว็บไซต์ www.m-culture.go.th ของกระทรวง วัฒนธรรม รวมถึงการเขียนบอกเล่าโดยบุคคล ผ่านเฟซบุ๊กและไลน์ ตลอดไปจนถึงการนำเสนอใน

รูปแบบสื่อประสมในเว็บไซต์ยูทูปและในรูปแบบรายการโทรทัศน์ โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกันเพื่อบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุเจดีย์และวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์และความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มานำเสนอผ่านสื่อรูปแบบใหม่เช่นนี้ทำให้ตำนานและความเชื่อเดิมปรากฏในพื้นที่ใหม่ ซึ่งถือว่าการเปลี่ยนแปลงของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในรูปแบบหนึ่ง

ภาพที่ 66 ภาพที่ส่งในโปรแกรมไลน์สะท้อนความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นการนำเนื้อหาและภาพของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมานำเสนอเป็นความรู้เกี่ยวกับประเพณีที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราชในเว็บไซต์ต่าง ๆ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ประเพณีการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น การประชาสัมพันธ์พิธีสมโภชศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช ผ่านทางสื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเชิญชวนให้ผู้คนมาร่วมพิธีกรรม การเผยแพร่ข้อมูลและการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ทำให้ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ทั้งยังมีส่วนทำให้ผู้คนเข้าร่วมมากขึ้นและความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ขยายออกไป ไม่ได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ขยายไปสู่ผู้ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคอื่นของประเทศและชาวต่างประเทศอีกด้วย เห็นได้จากพุทธศาสนิกชนจาก 4 ภูมิภาคของประเทศไทย และจาก 10 ประเทศ เข้าร่วมขบวนแห่พระบฏพระราชทานในประเพณีแห่ผ้า

ขึ้นรัตนนาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2553 รวมทั้งชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนมาเป็นประธานในพิธีพิธีวงสรวง ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชและประกอบพิธีเสริมดวงชะตาให้แก่บุคคลที่เขียนชื่อลงบนกระดาษ ผากมาเข้าร่วมพิธีด้วย

กรณีที่สอง การนำเสนอข้อมูลคติชนชนิดใหม่ผ่านสื่อรูปแบบใหม่ เช่น การนำอนุภาคหรือเนื้อหาบางตอนในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาขยายความ จนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ แล้วนำตำนานสำนวนดังกล่าวมาเขียนเผยแพร่ในเว็บไซต์ของหน่วยงาน เฟซบุ๊ก และไลน์ของส่วนบุคคลเป็นตัวอย่างหนึ่ง การนำเนื้อหาของตำนานมาจัดทำเป็นบทบรรยายของสื่อประสมเผยแพร่ในเว็บไซต์ยูทูปเป็นตัวอย่างหนึ่ง ตลอดจนการนำเนื้อหาของตำนานมาจัดทำเป็นบทบรรยายของรายการโทรทัศน์เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นผลให้ตำนานสำนวนใหม่ได้รับการเผยแพร่ไปอย่างกว้างขวางและผู้ที่สนใจสามารถเลือกนำส่วนใดส่วนหนึ่งของตำนานสำนวนนั้นไปแต่งต่อจนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ ตัวอย่างเรื่องราวของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช แต่เดิมปรากฏอยู่เฉพาะแต่ในตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราชความว่า พระองค์นำไพร่พลอพยพมาจากเมืองหนึ่งจนมาพบหาดทรายแก้วซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการตั้งเมือง จึงได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์และสร้างเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นที่บริเวณนั้น ต่อมามีการแต่งตำนานพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช โดยให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่าพระองค์เป็นพราหมณ์เดินทางมาจากประเทศอินเดียเพื่อแสวงหาที่ตั้งเมืองใหม่ หลังจากนั้นมีการจัดทำสื่อประสมที่มีเนื้อหากล่าวถึงพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชเผยแพร่ในเว็บไซต์ยูทูประบุว่า พระองค์ได้ประกอบพระกรณียกิจสำคัญคือการเผยแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ไปยังอาณาจักรสุโขทัยและการช่วยพ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษรไทยด้วย

จะเห็นได้ว่าช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่มีอิทธิพลทำให้ตำนานและความเชื่อเดิมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ปรากฏอยู่ในพื้นที่ใหม่ ทำให้ตำนานและความเชื่อที่สร้างขึ้นใหม่แพร่หลายไปในวงกว้าง และดึงดูดผู้คนมาเข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มากขึ้น ยังผลต่อเนื้อเรื่องให้ความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์กว้างขวางออกไป คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมร่วมสมัยจึงมีลักษณะเป็น “วัฒนธรรมของมวลชน” ที่ไม่ยึดติดอยู่กับพื้นที่และบุคคลเพียงกลุ่มเดียว หากแต่สามารถเลื่อนไหลไปตามความเชื่อความศรัทธาของปัจเจกบุคคล

5.2.1.2.5 ความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่

ในอดีตสังคมไทยเป็นสังคมเกษตร ผู้คนอาศัยอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ หากินด้วยการหาของป่าหรือเพาะปลูกพืชผักเพื่อนำมารับประทานเป็นอาหาร ส่วนที่เหลือนำไปแลกเปลี่ยนกับสิ่งอื่นหรือนำไปจำหน่าย ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมสมัยก่อนเป็นเรื่องของภัยธรรมชาติ ผจญกับสัตว์ร้าย โรคระบาด พืชผลทางการเกษตรไม่ได้ผลผลิตเท่าที่ควร เป็นต้น เมื่อต้องอยู่ท่ามกลางความเสี่ยงที่ไม่สามารถควบคุมได้ ผู้คนจึงแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อเป็น

ขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต โดยการขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญหารอุดมสมบูรณ์ ตลอดจนไปจนถึงการสร้างวัตถุมงคลขึ้นมาเพื่อขอให้อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ช่วยคุ้มครองให้แก่แล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง ดังเช่นพุทธศาสนิกชนเดินทางไปร่วมทำบุญใหญ่ใน ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเพื่อขอให้ชีวิตมีความสุขความเจริญและขอให้พืชผลทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ การนำวัตถุที่มีค่ามาประดิษฐ์เป็นต้นไม้หรือผลไม้จำลองมาถวายพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อเป็นพุทธบูชา รวมถึงการสร้างวัตถุมงคลที่มีรูปพระบรมธาตุเจดีย์พกพาติดตัวในการเดินทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ตัวอย่างเหล่านี้แสดงถึงการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาตีความและให้ความหมายว่าพระบรมธาตุเจดีย์สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ และช่วยคุ้มครองชีวิตได้

ปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองและสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท ผู้คน ประกอบอาชีพตามความสามารถและสาขาวิชาที่ได้ศึกษามา พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง นำเทคโนโลยีมาใช้มากขึ้น รายได้จากการประกอบอาชีพเป็นสิ่งสำคัญที่นำมาใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต ความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่เปลี่ยนไปเป็นเรื่องความไม่มั่นคงของอาชีพ ความไม่แน่นอนของรายได้ โรคที่เป็นผลมาจากการทำงานและการใช้ชีวิต ตลอดจนอันตรายจากการใช้เทคโนโลยี น่าสนใจว่าผู้คนในสังคมไม่ได้สร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาใหม่ทั้งหมดเพื่อเป็นที่พึ่งทางจิตใจ หากแต่ได้นำความเชื่อเดิมมาใช้ในบริบทสังคมสมัยใหม่ เป็นต้นว่า การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างเหรียญรูปพระบรมธาตุเจดีย์พร้อมสายเชือกห้อยเหรียญสำหรับแขวนกระจกมองหลังรถยนต์และการสร้างสติ๊กเกอร์วงกลมรูปพระบรมธาตุเจดีย์สำหรับติดกระจกหน้ารถยนต์เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เช่าบูชา ทั้งนี้เพื่อให้พระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครองผู้ขับขี่และผู้โดยสารรถยนต์ให้แก่แล้วคลาดปลอดภัยจากอุบัติเหตุทางถนน ขณะเดียวกันพบการนำความเชื่อเดิมมาตีความและสร้างความหมายใหม่ เช่น การนำความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพเฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างผ้ายันต์รุ่นคุ้มภัยบันดาลลาภ รุ่นเดือนสิบ 59 โดยให้ความหมายว่าจตุคามรามเทพ “ขอได้ไหว้รับพรถ้วนทั่ว” หมายความว่าหากผู้บูชาประสงค์สิ่งใดก็สามารถขอได้จากจตุคามรามเทพ ในผ้ายันต์ผืนนี้ยังได้นำตัวละครเหมาซาลาและทนต์กุมารในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาให้ความหมายใหม่ว่า “ประทานทรัพย์กับทุกนาม” ทำให้ ตัวละคร ในตำนานกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีคุณในเรื่องการบันดาลทรัพย์สินให้แก่ผู้ครอบครอง

จะเห็นได้ว่าความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้มีการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการบริบทใหม่ รวมทั้งการนำมาตีความและให้ความหมายใหม่ เพื่อตอบสนองความไม่มั่นคงทางจิตใจและความต้องการของผู้คนในสังคมร่วมสมัย ทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดใหม่ขึ้นในสังคมและช่วยขยายความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์ให้ขยายออกไป แต่ขณะเดียวกันการนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และความเชื่อเรื่อง

สิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคลก็ทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าในบริบททุนนิยมวัตถุนิยมมากขึ้นด้วย

5.2.1.3 บริบทสังคมโลก

บริบทสังคมของสังคมโลก ในด้านบทบาทขององค์การระหว่างประเทศและการเดินทางข้ามชาติข้ามแดน เป็นปัจจัยเร่งในระดับที่สามที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ดังนี้

5.2.1.3.1 บทบาทขององค์การระหว่างประเทศ

ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการขนส่งและการสื่อสาร ประกอบกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทำให้มนุษย์สามารถเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารไปได้ทั่วถึงทุกมุมโลก รวมทั้งปรากฏการณ์เคลื่อนย้ายของทุนข้ามชาติไปยังประเทศต่าง ๆ ทำให้ผู้คนในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกติดต่อสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันจนราวกับเป็นหนึ่งเดียว การติดต่อสัมพันธ์และเชื่อมโยงถึงกันยังทำให้ผู้คนในประเทศต่าง ๆ เกิดความรู้สึกร่วมกันในลักษณะ “ประชาคมโลก” และเกิดการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในรูปแบบของ “องค์การระหว่างประเทศ”

องค์การระหว่างประเทศเป็นองค์การที่ประเทศหรือรัฐตั้งแต่สองรัฐขึ้นไปรวมกันจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งสนับสนุนความร่วมมือและพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐสมาชิกและมวลมนุษยชาติ (กระทรวงการต่างประเทศ, ออนไลน์) องค์การระหว่างประเทศมีหลายประเภท อาจจำแนกตามจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานได้ดังนี้ *องค์การระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจ* เช่น องค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) ทำหน้าที่ดูแลการค้าโลกให้เป็นไปในทางเสรีและมีความเป็นธรรม *องค์การระหว่างประเทศทางด้านการเมือง* เช่น องค์การสหประชาชาติ (The United Nations : UN) ทำหน้าที่หลักในการรักษาสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ *องค์การระหว่างประเทศด้านสังคม* เช่น องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization : UNESCO) ทำหน้าที่สนับสนุนให้มีสันติภาพและความมั่นคงในโลก ด้วยการส่งเสริมการประสานความร่วมมือกันระหว่างชาติต่าง ๆ ผ่านทางการศึกษา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม และการสื่อสาร

องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก ถือเป็นองค์การระหว่างประเทศที่มีบทบาทสำคัญในปัจจุบัน เพราะได้ส่งเสริมความร่วมมือของนานาชาติทางการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม เพื่อให้ทั่วโลกเคารพในความยุติธรรม กฎหมาย สิทธิ และเสรีภาพที่มนุษย์พึงมี โดยไม่ถือชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา ตามกฎบัตรสหประชาชาติ

อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ยูเนสโกได้จัดทำอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ เมื่อ พ.ศ. 2515 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและในอนาคตตลอดไป ผลจากการนำอนุสัญญาดังกล่าวมาปฏิบัติทำให้ประเทศสมาชิก 193 ประเทศ ตื่นตัวในการเสนอมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก อันจะทำให้ประเทศที่เป็นเจ้าของแหล่งมรดกโลกได้รับความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคและการวิจัยเพื่อการบริหารจัดการ รวมถึงการอนุรักษ์มรดกโลกอย่างยั่งยืนจากนานาชาติ ทั้งยังได้รับการสนับสนุนการดำเนินการทางการเงินจากผู้บริจาคและกองทุนมรดกโลก

ประเทศไทยมีแหล่งมรดกโลกจำนวน 5 แห่ง แบ่งออกเป็น มรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ส่วนมรดกโลกทางธรรมชาติจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรและป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่น ที่ผ่านมามีแหล่งมรดกโลกดังกล่าวได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีแผนแม่บทการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกให้ดำรงคุณค่าและเอกลักษณ์อันโดดเด่นในแต่ละด้านไว้อย่างชัดเจน อีกทั้งได้ดำเนินการให้เป็นไปตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของยูเนสโกอย่างเคร่งครัด การอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกอย่างเป็นระบบทำให้แหล่งมรดกโลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และรักษาคุณค่าไว้ได้เป็นอย่างดี ผลพลอยได้อีกทางหนึ่งคือทำให้มีนักท่องเที่ยวจากภายในประเทศและต่างประเทศเดินทางมาเที่ยวชมแหล่งมรดกโลกเป็นจำนวนมาก ยังผลต่อเนื่องให้จังหวัดอันเป็นที่ตั้งของแหล่งมรดกโลกได้รับการให้ความสำคัญจากรัฐบาลมากขึ้นในฐานะจังหวัดที่มีสิ่งเชิดหน้าชูตาของประเทศ ข้อมูลที่กล่าวมาจึงเป็นเหตุผลประการหนึ่งที่ทำให้จังหวัดนครศรีธรรมราชนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ซึ่งหากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้เป็นมรดกโลกอาจจะทำให้วัดได้รับการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบมากขึ้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งน่าจะทำให้จังหวัดนครศรีธรรมราชได้รับความสนใจมากขึ้นในฐานะที่ตั้งของแหล่งมรดกโลก

หลังจากจังหวัดนครศรีธรรมราชได้นำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นบัญชีเบื้องต้นของคณะกรรมการมรดกโลก และได้รับการรับรองเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นมรดกโลกในการประชุมในคราวประชุมใหญ่ของคณะกรรมการมรดกโลก เมื่อ พ.ศ. 2556 จากนั้นจังหวัดได้กลับมาทบทวนหลักเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก พร้อมทั้งดำเนินการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ทั้งในด้านกายภาพ แผนการบริหารจัดการ และการจัดทำเอกสารฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาอีกครั้ง การดำเนินงานในช่วงนี้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ไม่ว่าจะเป็ต้นานาน ความเชื่อ

ตลอดจนประเพณีและพิธีกรรมมาใช้ในหลายลักษณะต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 และ 3 ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลกและให้สอดคล้องกับแผนการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมที่จะต้องส่งให้คณะกรรมการมรดกโลกพิจารณาพร้อมกับเอกสารฉบับสมบูรณ์

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าข้อกำหนดเรื่องการขึ้นทะเบียนมรดกโลกของยูเนสโกทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้อย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันบทบาทของยูเนสโกที่มีสิทธิให้การรับรองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่นเป็นสากลให้เป็นมรดกโลกก็ได้รับการนำมาอ้างอิงเพื่อทำให้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารมีความสำคัญขึ้นมาในระดับประเทศและในระดับโลก

5.2.1.3.2 การเดินทางข้ามชาติข้ามแดน

ความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์มิได้มีเพียงพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ชาวมลายูเชื้อสายไทยและเชื้อสายจีนที่นับถือพุทธศาสนาก็มีความศรัทธาอย่างสูงต่อพระบรมธาตุเจดีย์เช่นกัน ประการหนึ่งเนื่องมาจากความเชื่อที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ครั้งดินแดนทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียอยู่ในการปกครองของอาณาจักรนครศรีธรรมราช ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 โดยพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎกได้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการรับพุทธศาสนาิกายเถรวาทเข้ามาเป็นศาสนาหลักของอาณาจักรและเพื่อให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนในเมืองบริวาร 12 นคร อีกประการหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขยายตัวของกระแสอิสลามนวัตร์ ในประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีที่มาจากชาติมุสลิมในตะวันออกกลาง ผจญกับการเข้ามาครอบงำทางการเมืองของชาติตะวันตกจึงพยายามปฏิรูปสังคมมุสลิมให้เป็นรัฐในอุดมคติตามแนวทางของศาสดามุฮัมมัด จนเกิดกระแสการฟื้นฟูอิสลามอย่างเข้มข้นขึ้นมาในทศวรรษ 2520 โดยขบวนการดากวะห์ได้เคลื่อนไหวก่อตั้งศาสนาดามวะห์ฟื้นฟูอิสลามสมัยใหม่ไปยังประเทศต่าง ๆ มุสลิมทั่วโลกให้การตอบรับและเข้าร่วมเป็นสมาชิกจำนวนมาก การปฏิรูปศาสนาอิสลามจากขบวนการดากวะห์กระตุ้นให้มุสลิมเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นมุสลิมที่เคร่งครัดในศาสนาจนเกิดกระบวนการณ์อิสลามนวัตร์ขึ้นในสังคมโลก กระบวนการณ์ดังกล่าวทำให้สังคมมาเลเซียโดยรวมเคร่งครัดทางศาสนามากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมลายูมุสลิมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นด้วย (แพร์ ศิริศักดิ์ดำเกิง, 2557:142) เหตุนี้ทำให้ชาวมลายูเชื้อสายไทยและชาวมลายูเชื้อสายจีนที่นับถือพุทธศาสนาจำเป็นต้องแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มเพื่อสร้างความสามัคคีภายในกลุ่มและสร้างที่อยู่ที่ยืนให้แก่ตนเองในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม วิธีหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนชาวมลายูเชื้อสายไทยปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องคือการเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย

กลุ่มชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐเคดะห์ กลันตัน ตรังกานู และปะลิส มีความเชื่อร่วมกันว่าหากบุตรหลานได้มาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์ประธานจะได้อันสูงส่ง เพราะเป็นเสมือนการได้บวชต่อพระพักตร์ของพระพุทธองค์ และอันสูงส่งของการบวชยังส่งผลต่อผู้บวชต่อบิดามารดา รวมถึงยังช่วยสืบอายุพุทธศาสนา ในอดีตชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทยจะนำบุตรหลานมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร โดยเดินทางมาทางเรือเป็นหมู่คณะ เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้นจึงเดินทางมาทางรถไฟและรถยนต์ตามลำดับ โดยจะมีวัดที่สำคัญในพื้นที่ช่วยติดต่อประสานงานรับสมัครผู้ที่จะไปบวชและติดต่อพระอุปัชฌาย์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ในการเดินทางจะมาเป็นคณะใหญ่ การนำบุตรหลานมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารของชาวมมาเลเซียเชื้อสายไทย ด้านหนึ่งเป็นการช่วยกันสืบต่อพุทธศาสนาในพื้นที่ตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย อีกด้านหนึ่งถือว่าเป็นการมาจาริกแสวงบุญที่สื่อถึงการชำระอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนในประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

ขณะกลุ่มชาวมมาเลเซียเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ประกอบอาชีพค้าขาย นิยมเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพื้นที่ภาคใต้ในลักษณะของ “ทัวร์ศักดิ์สิทธิ์” ที่มีทั้งการจาริกแสวงบุญและการมาพักผ่อนหย่อนใจไปพร้อมกัน ชาวมมาเลเซียเชื้อสายจีนกลุ่มนี้จะจับจองการเดินทางมากับบริษัททัวร์ ออกเดินทางโดยรถบัสจากกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซียในคืนวันศุกร์ มาถึงด่านพรมแดนอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา ประมาณช่วงเช้า แล้วเปลี่ยนมาขึ้นรถบัสของประเทศไทย เดินทางไปสักการะพระช่ापอกง และเจ้าแม่กวนอิม ที่อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยเชื่อว่าท่านจะนำความโชคดีมาให้แก่ผู้เคารพบูชาและเป็นคุณแก่ผู้ประกอบการค้าขาย จากนั้นเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ โดยมีความเชื่อว่าสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ครบ 9 ครั้ง จะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง มีโชคลาภและครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข แล้วเดินทางไปไหว้ไอ้ไข่ ที่วัดเจดีย์ อำเภอสิชล ที่เชื่อกันว่า “ของงานได้งาน ขอเงินได้เงิน” ถัดจากนั้นไปสักการะหลวงปู่ทวด วัดราชประดิษฐาราม (วัดพะโคะ) อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา แล้วไปพักที่อำเภอหาดใหญ่ กลุ่มทัวร์ส่วนหนึ่งนิยมไปรับประทานอาหารตามร้านอาหารต่าง ๆ อีกส่วนหนึ่งไปท่องเที่ยวยังสถานบันเทิง ซึ่งเป็นกิจการไม่มีให้บริการในประเทศมาเลเซีย หลังจากนั้นจะเดินทางกลับประเทศมาเลเซียในวันอาทิตย์ กลุ่มชาวมมาเลเซียเชื้อสายจีนที่เดินทางมายังภาคใต้ของประเทศไทย ส่วนใหญ่มากราบไหว้ขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือเพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิต ขณะเดียวกันก็ได้ใช้โอกาสนี้พักผ่อนหย่อนใจคลายความตึงเครียดจากการประกอบอาชีพการงาน อีกด้านหนึ่งชาวมมาเลเซียเชื้อสายจีนยังเป็นกลุ่มคนที่ช่วยอุปถัมภ์วัดไทยจำนวนมากในประเทศมาเลเซีย ทั้งการให้เงินทำบุญเพื่อทำไปใช้ในการสร้างและบูรณะศาสนสถาน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวจีนในวัดไทย เพราะเป็นเรื่องยากที่จะไปสร้างในพื้นที่สาธารณะในประเทศมาเลเซีย เหล่านี้จึงเห็นได้ถึงการพึ่งพาอาศัยกันของ

พุทธศาสนิกชนทั้งสองเชื้อสาย บางครั้งก็มีชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนสมัครใจมาบวชร่วมกับชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารด้วย

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวสิงคโปร์เชื้อสายจีนที่นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานเดินทางมาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ในลักษณะกลุ่มทัวร์เช่นเดียวกับชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนด้วย เออร์วิง ชาญ จอห์นสัน (Irving Chan Johnson) กล่าวถึงชาวสิงคโปร์เชื้อสายจีนที่เดินทางมาจาริกแสวงบุญในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากความศรัทธาต่อท่านเจ้าคุณครน วัดอุดตมาราม (วัดบางแซะ) รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย ที่ท่านได้เดินทางไปเยือนชุมชนชาวจีนในประเทศสิงคโปร์และใช้คาถาอาคมรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คนจนหายขาด อีกทั้งท่านยังได้ไปสร้างวัดไว้ที่ประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเป็นวัดที่ชาวจีนนิยมไปทำบุญกันมาก ประกอบกับพ่อท่านมิตร เจ้าอาวาสวัดบางแซะรูปต่อมาได้สืบทอดการใช้คาถาอาคมบำบัดโรคจากท่านเจ้าคุณครนซึ่งเป็นลุงของท่าน และท่านก็ได้เดินทางไปดูแลวัดสาขาของวัดบางแซะที่สิงคโปร์อย่างต่อเนื่อง ชาวสิงคโปร์เชื้อสายจีนนับถือพระทั้งสองรูปอย่างกว้างขวาง วัดบางแซะจึงกลายเป็นศูนย์กลางแห่งการจาริกแสวงบุญของชาวจีนผู้เลื่อมใสศรัทธาที่นิยมมาประกอบพิธีกรรมและแสวงหาวัตถุมงคลที่วัดแห่งนี้ ทั้งยังขยายความศรัทธาไปยังวัดไทยแห่งอื่นในมาเลเซียและสิงคโปร์ในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย (เออร์วิง ชาญ จอห์นสัน, 2560: 102-105)

การเดินทางมาจาริกแสวงบุญที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยและเชื้อสายจีน รวมถึงชาวสิงคโปร์เชื้อสายจีน มีนัยของการเดินทางข้ามเขตแดนของชาติเพื่อไปยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน ทำให้พรมแดนทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีตกับพรมแดนทางการเมืองที่ถูกขีดโดยรัฐในยุคอาณานิคมและยุคหลังอาณานิคมหลวมซ้อนกันอยู่ กระนั้นก็ดี ด้วยความถวิลหาความทรงจำในอดีตและความพยายามธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนในพื้นที่ต่างวัฒนธรรมทำให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเดินทางข้ามพรมแดนทางการเมืองไปยังศูนย์กลางวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ ขณะเดียวกันด้วยความต้องการขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตทำให้ชาวมาเลเซียเชื้อสายจีนและชาวสิงคโปร์เชื้อสายจีนก็เดินทางข้ามพรมแดนทางการเมืองไปยังพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นกัน กรณีนี้ทำให้พรมแดนทางการเมืองจางลงไป ขณะที่เขตแดนทางวัฒนธรรมเด่นชัดขึ้นมา การเดินทางมาจาริกแสวงบุญที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารของชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยและเชื้อสายจีน รวมถึงชาวสิงคโปร์เชื้อสายจีนนี้ส่งผลให้ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการสืบทอดและผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง

5.2.2 ปัจจัยเอื้อที่มีผลต่อพลวัตของคติชน

ลักษณะเด่นของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในด้านความชัดเจนและความคลุมเครือของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ และด้านการผสมผสานคติการบูชาพระธาตุกับความเชื่อใน

ท้องถิ่น เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเลือกนำส่วนใดส่วนหนึ่งของคติชนไปใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

5.2.2.1 ความชัดเจนและความคลุมเครือของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์

ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์สำนวนหลัก ได้แก่ ตำนานธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และพระนิพนพานโสทร เป็นกลุ่มตำนานที่พบการนำมาใช้มากที่สุด ตำนานกลุ่มนี้มีลักษณะร่วมกันคือเป็นเรื่องราวขนาดยาว ประกอบด้วยหลายเหตุการณ์ มีตัวละครหลายตัว และกล่าวถึงสถานที่หลายแห่ง กล่าวคือ

เหตุการณ์ในตำนาน เริ่มตั้งแต่ตอนการถวายพระเพลิงพระพุทธรองค์ ตอนการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ ตอนสงครามแย่งชิงพระทันตธาตุ ตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระทันตธาตุหนีสงคราม ตอนสองพระองค์นำพระธาตุมายังหาดทรายแก้ว ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชมาพบพระธาตุ ตอนการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ตอนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ตอนการแบ่งแบ่งเขตแดนกับท้าวอุทอง ตอนโรคระบาดทำให้เมืองร้าง และตอนการฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชและเมืองบริวาร

ตัวละครในตำนาน เช่น พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชผู้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ และเมืองนครศรีธรรมราช, นางสังเทวี มเหสี จันทรภาณุและพงษ์สุระ น้องชายของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช, พรานพรหมสุริยะ ผู้นำทางไปยังหาดทรายแก้วซึ่งต่อมากลายเป็นที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราช, นายจันที ผู้ช่วยแก้ภาพยนตร์ที่คอยปกป้องพระธาตุ, พระอินทร์และพระวิษณุกรรม ผู้ช่วยสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และเมืองนครศรีธรรมราช, ท้าวอุทอง ผู้ยกทัพมารุกรานนครศรีธรรมราช, พนมวังและนางเสดียงทอง ผู้ที่ราชวงศ์เพชรบุรี ส่งมาช่วยฟื้นฟูเมืองนครศรีธรรมราชและบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์

สถานที่ในตำนาน เช่น เมืองทนต์บุรีที่เก็บรักษาพระทันตธาตุ, เมืองอินทปัตตบุรีที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพไพร่พลหนีโรคระบาดมา, เมืองสาย เมืองตานี เมืองกลันตัน เมืองปาหัง เมืองไทร เมืองพัทลุง เมืองตรัง เมืองชุมพร เมืองบันทายสมอ เมืองสะอูเลา เมืองตะกั่วป่า และเมืองกระ ซึ่งเป็นเมืองบริวาร 12 นคร ที่อยู่ในการปกครองของนครศรีธรรมราช, ตลอดจนเมืองน้อยใหญ่ในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ที่พนมวังและนางเสดียงทองไปช่วยกันสร้าง

ด้วยลักษณะเด่นดังกล่าวทำให้ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์สามารถบอกเล่าเรื่องราวได้อย่างละเอียด จึงเอื้อต่อการเลือกนำส่วนใดส่วนหนึ่งในตำนานมาแต่งขยายความจนกลายเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ เช่น **ตัวอย่างที่หนึ่ง** การนำเหตุการณ์สำคัญในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ตอนนางเหมชาลาและทนต์กุมารนำพระธาตุหนีสงครามมาแต่งขยายความเป็นตำนานเจดีย์วัดจระกู่ที่พระเจ้าอภัยสทิงพระ จังหวัดสงขลา เล่าว่า สองพระองค์นำพระธาตุมาพักที่บริเวณวัดแห่งหนึ่ง ครั้นจะกลับ

ลงเรือเพื่อเดินทางต่อไปยังหาดทรายแก้ว ปรากฏว่านางเหมชาลาสิมพระธาตุไว้ที่ฐานเจดีย์ ต่อมาเมื่อมีการสร้างวัดจึงเรียกวัดแห่งนี้ว่า “วัดจะทิ้งพระ” **ตัวอย่างที่สอง** การนำข้อมูลเกี่ยวกับตัวละครเจ้าสนตราในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นธิดาของพนมวังและนางเสดียงทอง ทั้งเป็นชายาของอินทรราชา ผู้มีส่วนในการสร้างเมืองตระนอม มาแต่งขยายความเป็นตำนานนางสนตราเทวี เล่าประวัติของผู้สร้างเมืองตระนอมและผู้มีส่วนในการบูรณะพระบรมธาตุเจดีย์ **ตัวอย่างที่สาม** การนำชื่อสถานที่ในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราชมาอ้างอิงเพื่อบอกเล่าประวัติของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุที่ว่า ครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช กำลังสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ มีชาวเมืองนำพระภูกที่ถูกคลื่นซัดมาขึ้นฝั่งที่ปากพยับผาถวาย พระองค์รับสั่งให้ชักพระภูกจนสะอาด แล้วขอพระภูกจากเจ้าของเพื่อนำไปห่มพระบรมธาตุเจดีย์เนื่องในโอกาสสมโภชพระเจดีย์ จึงเกิดเป็นประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุนับแต่นั้น

นอกจากนี้พบการนำเหตุการณ์บางตอนจากตำนานมาใช้อธิบายที่มาในการประกอบพิธีกรรม เช่น การนำเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์สร้างเมืองนครศรีธรรมราชและเมือง 12 นคร มาใช้อธิบายที่มาในการประกอบพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ที่จัดขึ้นมาเพื่อรำลึกถึงพระมหากษัตริย์ของพระองค์ในฐานะผู้สร้างและผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชจนเจริญรุ่งเรือง

อย่างไรก็ดี แม้ว่าตำนานพระบรมธาตุเจดีย์จะกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญไว้อย่างชัดเจน แต่ในรายละเอียดของเรื่องราวก็มีความคลุมเครืออยู่หลายตอน ส่งผลให้ผู้คนพยายามหาคำตอบในประเด็นต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยกรณีความเหตุการณ์ที่ยังคลุมเครือ แล้วแต่งเรื่องราวขึ้นมาขยายความเพื่อทำให้เหตุการณ์นั้นครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จนเกิดเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ขึ้นมาในสังคมหลายเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เหตุการณ์	ความคลุมเครือ	เรื่องเล่าสำนวนใหม่
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช อพยพมายังหาดทรายแก้ว	พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช คือใคร เมืองที่พระองค์อพยพมาคือ เมืองใดในปัจจุบัน และเดินทาง มาอย่างไร	-ตำนานเทวดาเขาแดง เล่าเรื่อง พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชอพยพ มาทางเรือจากประเทศอินเดีย -ตำนานพระเจ้าศรีธรรมมาโค กราช เล่าประวัติพระองค์ไปช่วย พ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์ อักษรไทย

เหตุการณ์	ความคลุมเครือ	เรื่องเล่าสำนวนใหม่
พระเจ้าจันทรภาณุขึ้นเป็น พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช	พระเจ้าจันทรภาณุคือใคร	-ตำนานจตุคามรามเทพ เล่าประวัติของพระเจ้า จันทรภาณุ ผู้เป็นพระโพธิสัตว์ -ตำนานพระเจ้าจันทรภาณุ เล่าประวัติของพระองค์ผู้เป็น พระนัดดาของพระเจ้า ปรากรมพาทูที่ 1 กษัตริย์ลังกา
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ปกครองเมือง นครศรีธรรมราชและเมือง 12 นคร	เมือง 12 นคร คือ เมือง ใดบ้างในปัจจุบัน	ตำนานเมืองกระบี่ เล่าเรื่อง กระบี่คือเมืองบันทายสมอ มีสัญลักษณ์เป็นตราลิง ในระบบเมือง 12 นคร
พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช อพยพไพร่พลหนีโรคระบาด ไปอยู่ที่ภูเขา	ภูเขาที่พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช อพยพไพร่พลไปนั้นอยู่ที่ใด	ตำนานเขาวัง เล่าเรื่องพระเจ้า ศรีธรรมมาโคกราชอพยพไพร่พล หนีโรคระบาดมาอยู่ที่เขาวัง

จะเห็นได้ว่าด้วยลักษณะของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีทั้งการให้รายละเอียดอย่างชัดเจนและที่ยังความคลุมเครือเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการนำส่วนหนึ่งของตำนานไปแต่งขยายความหรือนำไปตีความและให้ความหมายใหม่ จนเกิดเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งปรากฏการนำส่วนหนึ่งของตำนานสำนวนหลักและตำนานสำนวนใหม่ไปใช้อธิบายที่มาในการประกอบพิธีกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ในสังคมไทยอีกด้วย

5.2.2.2 การผสมผสานคติการบูชาพระธาตุกับความเชื่อในท้องถิ่น

แรกเริ่มของคติการบูชาพระธาตุคือการสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุสำหรับให้พุทธศาสนิกชนได้สักการบูชาแทนพระพุทธเจ้าซึ่งอาจเป็นกุศโลบายในการชักจูงให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงพระพุทธองค์และประกอบคุณงามความดีตาม อันจะเกิดผลให้เกิดความสุขและยังจะได้ไปสู่สุคติในภายหลัง ต่อมาเมื่อพุทธศาสนานิกายเถรวาทเผยแผ่จากอินเดียไปยังลังกาในราวพุทธศตวรรษที่ 3 ลังกาจึงรับคติการบูชาพระธาตุเข้ามาปฏิบัติในสังคมด้วย ทั้งนี้เนื่องจากพุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามายังลังกาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชให้เมืองที่อยู่ในอาณัติ 84,000 เมือง ได้นำไปประดิษฐานในองค์เจดีย์ ส่งผลให้พุทธศาสนาในลังกาให้ความสำคัญกับ

พระธาตุมากเป็นพิเศษ ดังปรากฏว่า คัมภีร์มหาวงศ์ ได้เติมแต่งเรื่องราวเกี่ยวกับแหล่งที่มาของพระธาตุจากพุทธสิริระ ขนาด สีสัน และปริมาณ อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในคัมภีร์ฝ่ายอินเดีย ขณะที่คัมภีร์ทวารวดีก็ได้กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ของพระเขี้ยวแก้วที่แสดงออกมาจนทำให้กษัตริย์ปาณฑุที่ยกทัพมาตีเมืองและพยายามทำลายพระเขี้ยวแก้วต้องเลิกความตั้งใจและหันกลับมาสักการะพระธาตุแทน คัมภีร์เหล่านี้แสดงถึงเจตนารมณ์ของผู้แต่งที่ต้องการให้ลังกาเป็นดินแดนแห่งพระธาตุสืบต่อมาจากอินเดียและทำให้พระธาตุไม่เป็นที่หากยากอีกต่อไป นอกจากนี้ด้วยเหตุที่กษัตริย์ลังกานำพระเขี้ยวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการประกอบพิธีปราบดาภิเษกยังส่งผลให้การครอบครองพระเขี้ยวแก้วเป็นสัญลักษณ์ของการขึ้นครองราชสมบัติของกษัตริย์ลังกา (ธนธว กิตติกานต์, 2554: 93) คติการบูชาพระธาตุจึงผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาในลังกา จนกลายเป็นลักษณะเด่นของพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ในที่สุด

เชื่อกันว่าเมื่อพระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชไปศึกษาพระธรรมในลังกาช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ได้รับพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรและรับคติการบูชาพระธาตุตามวัฒนธรรมลังกามาปฏิบัติในสังคมด้วย อย่างไรก็ตาม การรับคติการบูชาพระธาตุตามวัฒนธรรมลังกามีได้เป็นการนำแนวคิดทั้งหมดมาปฏิบัติ หากแต่เป็นการเลือกรับคติที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมมาผนวกรวมกับความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น จนเกิดความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุตามวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น **ตัวอย่างแรก** การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุมาผนวกรวมกับความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นหลักของเมืองที่พระเจ้าศรีธรรมราชาสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช เกิดเป็นความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยคุ้มครองบ้านเมืองให้แคล้วคลาดจากเหตุร้าย แสดงให้เห็นว่าพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวนครศรีธรรมราชและชาวเมือง 12 นักษัตริย์มาตั้งแต่อดีต **ตัวอย่างที่สอง** การนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุมาปรับใช้ให้ตอบสนองความต้องการด้านความมั่นคงทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน จนเกิดความเชื่อว่าอธิษฐานขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์แล้วจะสมหวังดังปรารถนา

การผสมผสานคติการบูชาพระธาตุกับความเชื่อในท้องถิ่นยังปรากฏในความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ เช่น **กรณีแรก** การนำความเชื่อเรื่องเทวดารักษาพุทธศาสนาลังกาจำนวน 4 องค์ ได้แก่ ชัตตุคามเทพ รามเทพ สุมณฑเทพ และนาถเทพ มาใช้ในการสร้างรูปเคารพท้าวชัตตุคามและท้าวรามเทพบริเวณทางขึ้นไปยังลานประทักษิณขององค์พระบรมธาตุเจดีย์เพื่อให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยปกป้องรักษาพระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ภายในเจดีย์องค์นี้ **กรณีต่อมา** การนำคติเรื่องคณะสงฆ์ทำหน้าที่ดูแลรักษาพระธาตุตามวัฒนธรรมลังกามาปรับใช้ โดยการตั้งคณะสงฆ์ขึ้นมาคอยดูแลรักษาพระบรมธาตุเจดีย์ร่วมกัน พร้อมกับการสร้างความเชื่อเรื่องกา 4 เหล่าเฝ้ารักษาพระธาตุขึ้นมาด้วย ได้แก่ ผูงกาสี่ขาวเฝ้ารักษาทิศตะวันออก ผูงกาสี่เหลืองเฝ้ารักษาทิศใต้ ผูงกาสี่แดง

เฝ้ารักษาทิศตะวันตก และฝูงกาสีดำเฝ้ารักษาทิศเหนือ ต่อมามีการเชื่อมโยงเรื่องคณะสงฆ์กับกา 4 เหล่าเฝ้ารักษาพระธาตุเข้าด้วยกัน แล้วพัฒนามาเป็นการตั้งสมณศักดิ์พระครูที่ทำหน้าที่ดูแลพระธาตุทั้งสี่ทิศ ได้แก่ พระครูกาแก้ว มาจากฝูงกาสีขาว ดูแลพระธาตุทางทิศตะวันออก, พระครูการามมาจากฝูงกาสีเหลือง ดูแลพระธาตุทางทิศใต้, พระครูกาชาด มาจากฝูงกาสีแกม ดูแลพระธาตุทางทิศตะวันตก, และพระครูกาเดิม มาจากฝูงกาสีดำ ดูแลพระธาตุทางทิศเหนือ

เมื่อคติการบูชาพระธาตุตามวัฒนธรรมลัทธิศาสนากับความเชื่อในท้องถิ่นทำให้ผู้คนยอมรับความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ไปถือปฏิบัติได้อย่างสะดวกใจมากขึ้น ทั้งยังเอื้อต่อการนำความเชื่อดังกล่าวไปผลิตซ้ำในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้นว่า **ประการที่หนึ่ง** การนำความเชื่อเรื่องท้าวขัตตุคามและท้าวรามเทพเฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช โดยสร้างความเชื่อใหม่ว่าทวดาทที่คอยเฝ้ารักษาพระธาตุชื่อว่าขัตตุคามรามเทพ เมื่อมีการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจึงอัญเชิญพระองค์มาช่วยปกป้องคุ้มครองเมืองนครศรีธรรมราชด้วย หลังจากนั้นมีการสร้างพิธีบวงสรวงหลักเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาเพื่อบูชาขัตตุคามรามเทพที่คอยปกป้องรักษาเมือง **ประการที่สอง** การนำความเชื่อเรื่องการรักษาพระธาตุมาใช้ในการสร้างวัดถุมงคลกา พยงค์ โดยสร้างความเชื่อใหม่ว่ากาพยงค์จะคอยปกป้องคุ้มครองผู้ที่ครอบครองเช่นเดียวกับกาที่เฝ้ารักษาพระธาตุ **ประการที่สาม** การนำความเชื่อว่าอธิษฐานขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์แล้วจะสมหวังดังปรารถนามาใช้ในการจัดทำทบบรรยายภาพยนตร์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว “เมืองต้องห้าม...พลาต นครสองธรรม” เพื่อเชิญชวนให้ผู้คนมาเดินทางมาท่องเที่ยวยังจังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยลักษณะของความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่เอื้อต่อการนำไปใช้ดังกล่าวเมื่อมีการนำไปผลิตซ้ำจึงทำให้ความเชื่อเดิมปรากฏในสื่อรูปแบบใหม่ เกิดความเชื่อใหม่ตลอดไปจนถึงเกิดพิธีกรรมใหม่ขึ้นในสังคม

พลวัตของคติชนและปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ดังที่กล่าวมาทำให้เห็นว่า ในสังคมปัจจุบัน บริบททางสังคมทั้งในระดับสังคมนครศรีธรรมราช สังคมไทย และสังคมโลกมีความสัมพันธ์กันในลักษณะบริบทสังคมโลกส่งอิทธิพลต่อบริบทสังคมไทย ขณะที่บริบทสังคมไทยก็ส่งผลต่อบริบทสังคมนครศรีธรรมราชอีกทอดหนึ่ง โดยหากพิจารณาอย่างละเอียดก็จะพบว่า พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในแต่ละประเด็นเป็นความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลายปัจจัยประกอบกัน กล่าวคือ **กรณีที่หนึ่ง** บริบทสังคมนครศรีธรรมราชในด้านความรู้สึกท้องถิ่นนิยมของชาวนคร ประกอบกับบริบทสังคมไทยในด้านการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้ท้องถิ่นมีอำนาจในการปกครองดูแลผู้คนและพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ในแง่หนึ่งหน่วยงานส่วนท้องถิ่น ก็สนใจศึกษาประวัติความเป็นมาของบ้านเมืองเพิ่มขึ้นด้วย โดยจะนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ใน

การดำเนินงานและนำเสนอให้คนในท้องถิ่นได้รับทราบเพื่อสร้างสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์ อันจะก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวของผู้คนและยังประโยชน์ในการปกครองบ้านเมืองต่อไป จึงปรากฏการศึกษาตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งความชัดเจน และความคลุมเครือ จากนั้นนำเสนอผลการศึกษาอย่างเป็นระบบระเบียบในรูปแบบผลงานวิชาการ ทำให้ได้ตำนานสำนวนใหม่ที่มุ่งนำเสนอข้อเท็จจริงของเรื่องราวและมีความน่าเชื่อถือเสมือนเป็น ข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เกิดพลวัตในด้าน *มีการนำเสนอผ่านกระบวนการวิชาการ*

กรณีที่สอง บริบทสังคมไทยในด้านการขยายตัวของ “ทุนวัฒนธรรม” ในระบบเศรษฐกิจ ทุนนิยม เป็นปัจจัยทำให้ชาวนครศรีธรรมราชเล็งเห็นถึงความสำคัญของข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภท คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ จึงได้นำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นทุนในการพัฒนาจังหวัดในบริบท การปรับตัวทางเศรษฐกิจและการเมืองเพื่อให้นครศรีธรรมราชเจริญก้าวหน้าทัดเทียมจังหวัดอื่น ๆ ขณะเดียวกันกระแสนิยมการท่องเที่ยวในสังคมไทยก็ได้เพิ่มระดับขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นผลให้มีการนำ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชมากขึ้น ด้วย จนกระทั่งทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เกิดพลวัตในด้านการกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม

กรณีที่สาม บริบทสังคมโลกในด้านบทบาทขององค์การระหว่างประเทศที่นอกจากเป็น หน่วยประสานความร่วมมือระหว่างประเทศต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นหน่วยงานที่ให้การรับรองสิ่งต่าง ๆ ว่ามีคุณค่าในระดับโลกอีกด้วย อย่างเช่นองค์การยูเนสโกให้การรับรองมรดกทางวัฒนธรรมและมรดก ทางธรรมชาติของประเทศต่าง ๆ ให้เป็นมรดกโลก ประชาคมจังหวัดนครศรีธรรมราชเห็นถึงบทบาท ขององค์การระหว่างประเทศดังกล่าวจึงได้นำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็น มรดกโลก อาจเรียกได้ว่าเป็นการพึ่งพายูเนสโกให้การรับรองคุณค่าของวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหารว่ามีความสำคัญในระดับสากลสมควรที่จะได้รับการยกย่องว่าเป็นมรดกโลก อันเป็น การต่อรองความสัมพันธ์ของท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราชให้มีความสำคัญในระดับประเทศและ ระดับโลก ในบริบทสังคมโลกด้านการเดินทางข้ามชาติข้ามแดนของกลุ่มคนต่าง ๆ ก็ปรากฏ ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเดินทางมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นองค์ ประธาน ด้วยความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์สูง ทั้งยังถือได้ว่าเป็นการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุ เจดีย์มาใช้ในการสร้างสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมและการธำรงอัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่นับถือศาสนาพุทธ ในประเทศที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม สองกรณีนี้ทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุ เจดีย์เกิดพลวัตในด้านการเป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

กรณีทีสี่ บริบทสังคมไทยในด้านความเสี่ยงในสังคมสมัยใหม่เป็นปัจจัยทำให้มีการเลือกนำ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาผลิตซ้ำเป็นความเชื่อใหม่ที่ตอบสนองความต้องการ ของผู้คนในรูปแบบใหม่ เช่น การนำความเชื่อเรื่องเทวดาเฝ้ารักษาพระธาตุมาตีความและให้

ความหมายใหม่ว่า จตุคามรามเทพนอกจากเป็นเทพที่เฝ้ารักษาพระธาตุ ปกป้องเมืองนครศรีธรรมราช และคุ้มครองชาวเมืองแล้ว ยังประทานทรัพย์สินเงินทองให้แก่ผู้ที่เคารพศรัทธาด้วย ต่อมาจึงมีการสร้างรูปเคารพและวัตถุมงคลจตุคามรามเทพมากมายหลายรุ่น จนจตุคามรามเทพกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ในสังคมไทย ยังมีการใช้ช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ ทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อสังคมออนไลน์ ยิ่งทำให้ความเชื่อดังกล่าวขยายออกไปสู่วงกว้างมากขึ้น อีกทั้งช่วยขยายความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ให้กว้างขวางออกไปสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้ารักษาพระธาตุด้วย นอกจากนี้ความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ยังเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ทั้งในรูปแบบประติมากรรม จิตรกรรม และนาฏศิลป์ เป็นผลให้เกิดจินตนาการเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เกิดพลวัตในด้านการช่วยขยายความศรัทธาและทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ รวมถึงทำให้เกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ

โดยสรุป การศึกษาพลวัตของคติชนและปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในบทนี้ทำให้เห็นว่า บริบทสังคมนครศรีธรรมราช บริบทสังคมไทย และบริบทสังคมโลกเป็น “ปัจจัยเร่ง” ที่ทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ ขณะที่ลักษณะเด่นของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็น “ปัจจัยเอื้อ” ต่อการเลือกนำส่วนหนึ่งของคติชนมาใช้ประโยชน์ในบริบทใหม่ เมื่อปัจจัยทั้งสองดังกล่าวสอดคล้องกับทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้จนเกิดพลวัตของคติชนในมิติต่าง ๆ ได้แก่ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำเสนอผ่านกระบวนการวิชาการ การกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม การเป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การช่วยขยายความศรัทธาและทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ และการเกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยภายในสังคมและปัจจัยภายนอกสังคมในรูปแบบใหม่ รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิถีคิดของกลุ่มคนทำให้มีการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ส่งผลให้เกิดพลวัตในหลากหลายมิติอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน บทต่อไปจะเป็นการสรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งต่อไป

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ *ประการแรก* เพื่อรวบรวมคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย *ประการที่สอง* เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในสังคมไทยร่วมสมัย และ *ประการที่สาม* เพื่อวิเคราะห์พลวัตของคติชนและวิถีคิดในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยประเภทตำนาน ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรม จาก 2 แหล่งข้อมูล คือ *ข้อมูลเอกสาร* จากหนังสือ นิตยสาร เอกสารประชาสัมพันธ์ และเว็บไซต์ต่าง ๆ และ *ข้อมูลภาคสนาม* ในพื้นที่ 7 จังหวัดภาคใต้ที่ปรากฏคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมพร กระบี่ สุราษฎร์ธานี สงขลา พัทลุง และตรัง ตั้งแต่ พ.ศ. 2559-2562

งานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ โดยใช้วิธีวิทยาและทฤษฎีทางคติชนวิทยา ได้แก่ การศึกษาอนุภาคและแบบเรื่อง ทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” โดยมีสมมติฐานของการวิจัยว่า *กระแสการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก อิทธิพลการท่องเที่ยว และปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง ส่งผลต่อการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณี เช่น ตำนานและเรื่องเล่า ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยในหลายลักษณะ ทั้งการสืบทอด การประยุกต์ การตีความและสร้างความหมายใหม่ ปัจจัยและบริบททางสังคมดังกล่าวทำให้เกิดพลวัตของคติชนในหลากหลายมิติ* ผู้วิจัยคาดหวังว่าการวิจัยครั้งนี้จะยังประโยชน์ 3 ประการ คือ *ประการที่หนึ่ง* ได้รวบรวมคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ในสังคมไทยร่วมสมัย ไว้เป็นคลังข้อมูลทางวัฒนธรรม *ประการที่สอง* เข้าใจปัจจัยและบริบททางสังคมที่มีผลต่อพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย และ *ประการที่สาม* เป็นแนวทางในการศึกษากระบวนการการนำคติชนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

6.1 สรุปผลการวิจัย

การศึกษาพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในสังคมไทยร่วมสมัย ในภาพรวมพบว่า บริบททางสังคมเป็นปัจจัยเร่งที่ทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ขณะที่ลักษณะเด่นของคติชนเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเลือกนำส่วนหนึ่งส่วนใดของคติชนมาใช้ประโยชน์ในหลายลักษณะ ทั้งการสืบทอด การประยุกต์ การตีความและสร้างความหมายใหม่ ส่งผลให้เกิดคติชนในสังคมไทยร่วมสมัยประเภทต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพลวัตของคติชนในหลากหลายมิติ นอกจากนี้ปรากฏการณ์พลวัตของคติชนยังสะท้อนให้เห็นวิถีคิดของกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนมาใช้ในสังคมปัจจุบัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

6.1.1 บริบททางสังคมและลักษณะเด่นของคติชนเป็นปัจจัยที่ทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย

บริบทสังคมนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเมืองที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานและเคยเป็นอาณาจักรที่เรืองอำนาจในคาบสมุทไทย ส่งผลให้ชาวนครศรีธรรมราชภาคภูมิใจที่ได้เกิดและอาศัยอยู่ในดินแดนที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต จนเกิดเป็นความรู้สึก “ท้องถิ่นนิยม” ขึ้นในสังคม แต่ด้วยนครศรีธรรมราชเป็นสังคมเกษตรที่ไม่มีความโดดเด่นทางเศรษฐกิจจึงไม่ค่อยได้รับการเหลียวแลจากรัฐบาลเท่าที่ควร ทำให้ขาดโอกาสในการพัฒนาเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ในพื้นที่ภาคใต้ด้วยกัน ชาวนครศรีธรรมราชจึงพยายามปรับตัวโดยการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคฝ่ายรัฐบาลเข้ามาเป็นตัวแทนของประชาชนในหลายพื้นที่และได้นำทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาจังหวัดในมิติต่าง ๆ

บริบทสังคมไทย ที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ผู้คนมีช่องทางการสื่อสารรูปแบบใหม่ที่สามารถส่งข้อมูลจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งหรือไปยังหลายบุคคลพร้อมกันได้ภายในเวลาอันรวดเร็วและกว้างไกลยิ่งขึ้น แต่ขณะเดียวกันผู้คนในสังคมก็ต้องเผชิญกับความเสี่ยงในรูปแบบใหม่ ไม่ว่าจะเป็น ความไม่มั่นคงของอาชีพ ความไม่แน่นอนของรายได้ โรคที่เป็นผลมาจากการทำงานและการใช้ชีวิต ตลอดจนอันตรายจากการใช้เทคโนโลยี ขณะที่ภาครัฐได้ให้ความสำคัญแก่การกระจายอำนาจการปกครองสู่ส่วนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้ภาครัฐยังส่งเสริมให้นำทุนวัฒนธรรมมาพัฒนาเป็นสินค้าและบริการเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ รวมถึงเพื่อรองรับกระแสนิยมการท่องเที่ยวที่ถูกทำให้เป็นกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจของคนรุ่นใหม่ที่แสดงถึงความมีรสนิยมในการใช้ชีวิต

บริบทสังคมโลก ในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้คนสามารถติดต่อสื่อสารไปได้ทั่วถึงทุกมุมโลก อีกทั้งสามารถเดินทางไปยังดินแดนต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกและรวดเร็วขึ้น ปรากฏการณ์เดินทางข้ามชาติ

ข้ามแดนไปมา การติดต่อสัมพันธ์กัน ทำให้ผู้คนในประเทศต่าง ๆ เกิดความรู้สึกร่วมกันในลักษณะ “ประชาคมโลก” และเกิดการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในรูปแบบของ “องค์การระหว่างประเทศ” ซึ่งมีบทบาทสนับสนุนความร่วมมือและพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐสมาชิกและมนุษยชาติ บริบททางสังคมเหล่านี้เป็น “ปัจจัยเร่ง” ที่กระตุ้นให้มีการนำคติชนมาปรับใช้ในบริบทใหม่

ขณะที่ลักษณะเด่นของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในเรื่อง *ความชัดเจนและความคลุมเครือของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์* ที่เป็นเรื่องเล่าขนาดยาว ประกอบด้วยหลายเหตุการณ์ มีตัวละครหลายตัว และกล่าวถึงสถานที่หลายแห่ง ทำให้ตำนานสามารถบอกเล่าเรื่องราวได้อย่างละเอียด จึงเอื้อต่อการเลือกนำเสนอส่วนใดส่วนหนึ่งในตำนานมาแต่งขยายความจนกลายเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่หรือนำมาใช้อธิบายที่มาในการประกอบพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ก็มีความคลุมเครืออยู่หลายตอน ส่งผลให้ผู้คนพยายามหาคำตอบในประเด็นต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยการตีความเหตุการณ์ที่ยังคลุมเครือ แล้วให้ความหมายใหม่และขยายความเพื่อให้เหตุการณ์นั้นครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จนเกิดเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ขึ้นมาในสังคม ลักษณะเด่นอีกประการในเรื่อง *การผสมผสานคติการบูชาพระธาตุกับความเชื่อในท้องถิ่น* ซึ่งมีที่มาจาก การเลือกรับคติการบูชาพระธาตุตามวัฒนธรรมลังกาที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมมาผนวกรวมกับความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น จนเกิดความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุตามวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นผลให้ผู้คนยอมรับความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่ไปถือปฏิบัติได้อย่างสะดวกใจมากขึ้น ทั้งยังเอื้อต่อการนำความเชื่อดังกล่าวไปผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะเด่นของคติชนในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวจึงเป็น “ปัจจัยเอื้อ” ต่อการเลือกนำข้อมูลส่วนใดส่วนหนึ่งมาใช้ประโยชน์ เมื่อบริบททางสังคมซึ่งเป็น “ปัจจัยเร่ง” และลักษณะเด่นของคติชนซึ่งเป็น “ปัจจัยเอื้อ” สอดรับกันทำให้มีการเลือกนำคติชนไปใช้ในบริบทใหม่ ๆ

6.1.2 การนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในบริบทใหม่ ๆ ทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับ

พระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ปรากฏในปัจจุบันมีหลายประเภทและหลายชนิด ทั้งที่ยังมีรูปแบบเหมือนเดิม ดัดแปลงบางส่วนให้ต่างไปจากเดิม และที่เป็นรูปแบบใหม่ ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาโดยรวมพบว่า ข้อมูลเหล่านี้ล้วนมีความเชื่อมโยงกับคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีมาตั้งแต่อดีต กล่าวได้ว่า คติชนที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นผลมาจากการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ในลักษณะการสืบทอด การรื้อฟื้น การผลิตซ้ำ การประยุกต์ รวมถึงการตีความและสร้างความหมายใหม่ ดังนี้

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สืบทอดจากคติชนเดิม เป็นการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปฏิบัติตามรูปแบบเดิมหรือมีการดัดแปลงรูปแบบบางอย่าง แต่องค์ประกอบหลักและ

สาระสำคัญยังคงอยู่เช่นเดิม อาจเรียกได้ว่าเป็นการสืบทอดรูปแบบเดิมในบริบทใหม่ เช่น การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ฉบับลายลักษณ์มาทำซ้ำ ในลักษณะการนำมาจัดพิมพ์ใหม่ โดยอาจจะพิมพ์ตามรูปแบบเดิมทั้งหมดหรือปรับเปลี่ยนบางส่วน แต่ยังคงสาระสำคัญเช่นเดิม และการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่ถ่ายทอดในรูปแบบมูขปาฐะมาเล่าใหม่ ทั้งตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และที่มีเนื้อหาอ้างอิงถึงพระบรมธาตุเจดีย์ รวมถึงการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ มาถ่ายทอดในรูปแบบมูขปาฐะโดยการแทรกเข้าไปในเรื่องเล่าหรือปรากฏอยู่ในวรรณกรรมลายลักษณ์

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่รื้อฟื้นจากคติชนเดิม เป็นการนำคติชนที่เคยมีอยู่ในอดีตแล้วเสื่อมสูญไป มาทำใหม่ให้มีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกับของเดิมตามข้อมูลหลักฐานที่มีอยู่ ทำให้คติชนที่เสื่อมหายไปแล้วกลับมาปรากฏในบริบทใหม่ เช่น การรื้อฟื้นพิธีสงฆ์น้ำพระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งแต่เดิมจัดอย่างเป็นเอกเทศในช่วงเดือน 5 ตามจันทรคติ มาผนวกเข้าเป็นพิธีกรรมหนึ่งในงานประเพณีสงกรานต์ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร การรื้อฟื้นพิธีสวดด้าน ซึ่งในอดีตจัดทุกวันธรรมสวนะมาผนวกในช่วงงานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นผลให้พิธีกรรมทั้งสองกลับมาอยู่ในวิถีปฏิบัติของชาวนครศรีธรรมราชอีกครั้ง หรือเรียกได้ว่าเป็นการกลับมาดำรงอยู่ในบริบทใหม่

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประยุกต์จากคติชนเดิม เป็นการนำคติชนที่มีการปฏิบัติตามแบบแผนมาอย่างต่อเนื่อง มาปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดในบางส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ใหม่ในการนำเสนอ ทำให้รูปแบบและเนื้อหาของส่วนของคติชนเปลี่ยนไปจากเดิมหรือคติชนเดิมเปลี่ยนมาอยู่ในบริบทใหม่ เช่น การส่งเสริมประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้เป็นประเพณีในระดับนานาชาติ โดยการนิมนต์พระสงฆ์และเชิฎพุทธศาสนิกชนจากชาติต่าง ๆ เข้าร่วมขบวนแห่พระบฏ ทั้งนี้เพื่อให้งานประเพณีมีรูปแบบสอดคล้องกับเกณฑ์การพิจารณาของคณะกรรมการมรดกโลก ในบริบทการนำเสนอวัดพระมหาธาตุเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่ผลิตซ้ำจากบางส่วนของคติชนเดิม เป็นการนำส่วนหนึ่งของตำนาน ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาทำซ้ำในรูปแบบใหม่ หรือการนำของเดิมบางส่วนมาให้ความหมายใหม่เพื่อใช้ในบริบทใหม่และด้วยวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดคติชนที่มีลักษณะต่างไปจากเดิมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การนำเหตุการณ์ในตำนานหรือเรื่องราวเกี่ยวกับตัวละครสำคัญในตำนานมานำเสนอด้วยสื่อรูปแบบใหม่ ในลักษณะบทเพลง สื่อประสม และการแสดง การนำความเชื่อเดิมเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาตีความและให้ความหมายใหม่ แล้วนำไปใช้ในการสร้างวัดถุมงคล การนำพิธีสวดมนต์บูชาพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกพร้อมกับพิธีสวดมนต์ข้ามปีซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เพิ่งเกิดใหม่ในสังคมไทยและพิธีทำบุญให้ทานไฟ ซึ่งเป็นพิธีกรรมการทำบุญของชาวนครศรีธรรมราชในช่วงเวลาที่

อากาศหนาวของทุกปี เกิดเป็นพิธีกรรมใหม่ของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่จัดขึ้นในช่วงสงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกรวมกับความเชื่อที่สร้างขึ้นใหม่ หรือการนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกรวมกับตำนานที่สร้างขึ้นใหม่ จากนั้นนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการสร้างพิธีกรรม ทำให้เกิดคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ชนิดใหม่ขึ้นในสังคม เช่น การนำเหตุการณ์ตอนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และสร้างเมืองนครศรีธรรมราชมาใช้อธิบายที่มาในการประกอบพิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชซึ่งจัดขึ้นมาเพื่อระลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ และแสดงความกตัญญูต่อกษัตริย์ผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช

6.1.3 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในบริบทใหม่ทำให้คติชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต ดังนี้

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีการนำเสนอผ่านกระบวนการวิชาการ ในสังคมร่วมสมัยมีกลุ่มคนพยายามสืบค้นตำนานของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ โดยใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบ การวิเคราะห์ตีความในหลากหลายแง่มุม และการนำหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากแหล่งอื่นมาประกอบการพิจารณา จนได้ตำนานสำนวนใหม่ที่มีรายละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น จากนั้นจึงนำเสนอผลการศึกษาออกมาเป็นระเบียบแบบแผนในรูปแบบผลงานวิชาการ กรณีนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการนำเสนอตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์สำนวนใหม่ผ่าน “กระบวนการทางวิชาการ” การนำกระบวนการศึกษาอย่างเป็นระบบในทางวิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาตำนานปรัมปราซึ่งเป็นข้อมูลในทางมนุษยศาสตร์เพื่อทำให้เรื่องเล่าสำนวนใหม่ของท้องถิ่นมีความน่าเชื่อถือจนกลายเป็นข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม การนำความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคลเพื่อให้เช่าบูชาและนำมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นการนำข้อมูลทางวัฒนธรรมมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ทำให้บทบาทหน้าที่เดิมของวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของบุคคลและการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในสังคมเปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นเรื่องในเชิงพาณิชย์มากขึ้น กระบวนการดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (commoditization) เมื่อคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ด้านหนึ่งส่งผลให้ความเชื่อความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์สามารถเข้าถึงได้ง่ายและ

ขยายออกไปสู่มวลชนมากขึ้น แต่อีกด้านหนึ่งก็ทำให้ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ที่ผู้คนเคารพศรัทธากลายเป็น “สิ่งสามัญ” ในชีวิตประจำวันมากขึ้นด้วย

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ในแง่หนึ่งวัฒนธรรมเป็นพื้นที่ของการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจและควมมีตัวตนของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม ปัจจุบันปรากฏการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการความสัมพันธ์เชิงอำนาจในหลายระดับ การนำคติชนมาใช้ในวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากเดิมดังกล่าว ในด้านหนึ่งเป็นไปเพื่อสร้างความสามัคคีขึ้นในสังคมและเพื่อให้ผู้คนเกิดความมั่นคงทางจิตใจ ขณะเดียวกันยังเป็นไปเพื่อการต่อสู้ต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่น ระหว่างกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม และระหว่างท้องถิ่นด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อการมีที่อยู่ที่ยืนในสังคม

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ช่วยขยายความศรัทธาและทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใหม่ การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัยเพื่อตอบสนองความต้องการในรูปแบบใหม่ของผู้คน ทำให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขึ้นใหม่ในสังคมและช่วยขยายความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์ให้ขยายออกไป ไม่เพียงแค่ศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น แต่ได้ขยายไปสู่การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เฝ้ารักษาพระธาตุและตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่มีอำนาจบารมี ในขณะเดียวกันมีส่วนในการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่พระบรมธาตุเจดีย์ในฐานะต้นกำเนิดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดขึ้นใหม่ดังกล่าว

คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้เกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ การนำตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาผลิตซ้ำเป็นวัตถุมงคลและรูปเคารพในหลายลักษณะ ทำให้เรื่องราวและตัวละครในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ รวมถึงความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ ปรากฏเป็นรูปธรรมที่สามารถมองเห็นและจับต้องได้ ต่อมามีการนำรูปแบบของวัตถุมงคลและรูปเคารพนั้นมาทำซ้ำเป็นผลงานประติมากรรม นำเรื่องราวในตำนานมานำเสนอในรูปแบบใหม่เป็นผลงานจิตรกรรม และนำความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในลักษณะนี้ทำให้เกิดศิลปะรูปแบบใหม่ ๆ ในเชิงวิจิตรศิลป์

6.1.4 ปรากฏการณ์พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนมาใช้ในสังคมปัจจุบัน

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้เห็นถึงกระบวนการเลือกสรร การขยายความ การตีความใหม่ ตลอดจนการสร้างควมหมายใหม่ให้แก่ข้อมูลคติชน อันส่งผลให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายลักษณะ เนื่องจากคติชนเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความคิดความเชื่อของกลุ่มคน วิธีการนำคติชนเกี่ยวกับ

พระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึง “วิธีคิด” ของกลุ่มคนที่อยู่เบื้องหลังการนำคติชนมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ดังนี้

วิธีคิดแบบการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้ที่มีความศรัทธาต่อพระบรมธาตุเจดีย์
 ตำนานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ที่กระจายอยู่ทุกจังหวัดในพื้นที่ศึกษามีลักษณะเป็นการนำเรื่องเล่าที่กล่าวถึงผู้คนนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์มาผนวกกับเรื่องเล่าในชุมชน จนเกิดเป็นตำนานสำนวนใหม่ที่อธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ ในชุมชนที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์การนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แสดงให้เห็นว่าหลายชุมชนพยายามเชื่อมโยงตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระบรมธาตุเจดีย์ทำให้ชุมชนเหล่านั้นมีความสำคัญขึ้นมาในฐานะชุมชนที่มีส่วนร่วมในการสร้างเจดีย์องค์สำคัญ ทั้งยังส่งผลให้ชุมชนต่าง ๆ เกิดสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมที่มีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางความศรัทธาร่วมกัน การเกิดสำนึกร่วมทางวัฒนธรรมและทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกันและเกิดเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่ภาคใต้ขึ้นมา

วิธีคิดแบบการเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคใต้ “วัฒนธรรมการบูชาพระธาตุ” เป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลาช้านานและมีการถือปฏิบัติอย่างกว้างขวาง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมหลักอย่างหนึ่งของผู้คนในพื้นที่ภาคใต้ การที่กลุ่มคนเลือกที่จะนำวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุมานำเสนอเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน นัยหนึ่งจึงแสดงถึงการนำพุทธศาสนามาใช้ในการนิยามตัวตน ทั้งที่ในความเป็นจริง แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนจะนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์รวมอยู่ด้วย อีกทั้งก่อนพุทธศาสนาจะเจริญจนกลายเป็นศาสนาหลัก ดินแดนในแถบนี้เคยมีศาสนาพราหมณ์ที่รุ่งเรืองมาก่อน การที่กลุ่มคนเลือกที่จะนำเสนอตัวตนว่าเป็นชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาอย่างเป็นสาระตลึงชัดเจนแสดงให้เห็นถึงความพยายามนำเสนอภาพแทนว่าพื้นที่ภาคใต้ตอนบนเป็นสังคมพุทธศาสนาอย่างเข้มข้น โดยมีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นศูนย์กลางความศรัทธา อันสะท้อนถึงวิธีคิดในลักษณะการเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในภาคใต้

วิธีคิดแบบการดัดแปลงให้เป็นของท้องถิ่น เนื่องจากพระบรมธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการรับพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาจากลังกา ทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมลังกาอย่างเห็นได้ชัด กระนั้นก็ตาม เมื่อมีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้จะเห็นว่าไม่ได้มีลักษณะเหมือนวัฒนธรรมลังกาทุกประการ แต่มีการนำมาดัดแปลงจนกลายเป็นของท้องถิ่น (localization) ได้อย่างแนบเนียน เช่น การนำเหตุการณ์จากคัมภีร์มหาธาตุดวงศหรือตำนานพระเขี้ยวแก้วของลังกา มาเป็นส่วนหนึ่งของตำนานพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบอกเล่าที่มาของพระธาตุที่ประดิษฐานในพระบรมธาตุเจดีย์

วิธีคิดแบบการอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม วิธีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ ส่วนใหญ่เป็นการนำมาใช้ในบริบทใหม่โดยยังคงความหมายเดิม แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่อดีต โดยพยายามรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้หรืออาจมีการดัดแปลงรูปแบบบางอย่าง หากแต่องค์ประกอบหลักและสาระสำคัญยังคงดำรงอยู่เหมือนเดิม อย่างไรก็ตาม ในการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในเชิงการอนุรักษ์ก็ปรากฏการนำคติชนมาตีความ ให้ความหมายใหม่ และปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ด้วย เรียกว่าเป็นวิธีคิดในแบบ “การอนุรักษ์เพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงวัฒนธรรม”

6.2 อภิปรายผลการวิจัย

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานและเพื่อตอบสนองความต้องการในรูปแบบใหม่ของมนุษย์ ทำให้คติชนที่สืบทอดมาจากสังคมประเพณียังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกัน การนำคติชนมาใช้ในวัตถุประสงค์ใหม่ก็ทำให้คติชนมีหน้าที่เปลี่ยนไป ดังนี้

6.2.1 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ยังมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย

คติชนเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่ทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกพื้นฐาน ความมั่นคงทางจิตใจ และความมั่นคงของสังคม วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ผู้เขียนบทความเรื่อง “Four Functions of Folklore” ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของคติชนในภาพรวมไว้ 4 ข้อ คือ 1) ใช้อธิบายที่มาและเหตุผลในการทำพิธีกรรม 2) ทำหน้าที่ให้การศึกษาในสังคมประเพณีบอกเล่า 3) รักษามาตรฐานทางพฤติกรรมที่เป็นแบบแผนของสังคม และ 4) ให้ความเพลิดเพลินและเป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของบุคคล (Bascom, 1965: 281-298) จากการศึกษาพบว่า คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ทำหน้าที่รักษาความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมและความมั่นคงในสังคมไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้มาเป็นเวลาช้านาน แม้ว่าปัจจุบันสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมสมัยใหม่มากขึ้น หากแต่มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในวัตถุประสงค์เดิมทำให้คติชนยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยร่วมสมัย กล่าวคือ

6.2.1.1 บทบาทในด้านการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ที่ปรากฏในปัจจุบัน เช่น ความเชื่อว่าพระบรมธาตุเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ปรากฏเงาให้เห็น อธิษฐานขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์แล้วจะสมหวัง การนำน้ำฝนที่ไหลลงมาจาก

พระบรมธาตุเจดีย์มาประพรมจะทำให้หายจากโรค ล้วนเป็นความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจากอดีต พบทั้งในรูปแบบมุขปาฐะ การบันทึกเป็นลายลักษณ์ ตลอดจนการถ่ายทอดผ่านสื่อสมัยใหม่ โดยเมื่อผู้คนมีเรื่องเดือดร้อนใจ ประสบโรคร้ายไข้เจ็บ หรือต้องการขวัญกำลังใจการดำเนินชีวิต มักจะ มาขอพรและบนบานต่อพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อให้เรื่องร้ายผ่อนคลายหรือหายไปจากชีวิต เหล่านี้จึง แสดงให้เห็นว่าผู้คนยังคงเชื่อในอำนาจบารมีของพระบรมธาตุเจดีย์ว่าสามารถช่วยเหลือและ คลบบันดาลให้ได้รับสิ่งที่ปรารถนาได้ พระบรมธาตุเจดีย์จึงยังเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนมาจนถึง ทุกวันนี้ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์ได้รับการนำมาผลิตซ้ำเพื่อใช้ ในการสร้างวัตถุมงคลหลากหลายรูปแบบมากขึ้น ทั้งในลักษณะพระบรมธาตุเจดีย์จำลอง เหรียญ ผ้ายันต์ ตลอดจนไปจนถึงสายรัดข้อมือ ส่งผลให้ความเชื่อดังกล่าวปรากฏเป็นรูปธรรมและแพร่หลาย ติดตัวไปกับผู้ที่เชื่อถือศรัทธาไปทุกพื้นที่

ขณะเดียวกันก็พบการนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาตีความและให้ ความหมายใหม่่ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นมีอิทธิฤทธิ์สามารถปกป้องคุ้มครองชีวิตผู้คนได้เช่นเดียวกับที่ ทำหน้าที่ปกป้องรักษาพระธาตุของพระพุทธองค์ แล้วจึงนำความหมายใหม่ที่สร้างขึ้นใหม่มาใช้ในการ สร้างวัตถุมงคลหลายรูปแบบด้วยเช่นกัน เป็นต้นว่า เหรียญท้าวเวสสุวรรณที่สร้างขึ้นมาจาก ความเชื่อเรื่องยักษ์เฝ้ารักษาพระธาตุ นอกจากนี้ยังปรากฏการนำอนุภาคตัวละครและเหตุการณ์ บางตอนในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ มาตีความและให้ความหมายใหม่ จากนั้นจึงนำความหมายที่ เกิดขึ้นใหม่ไปใช้ในการสร้างวัตถุมงคลหลายรุ่นด้วย เช่น การนำอนุภาคตัวละครพังการ ทหารกล้า ของพระเจ้าจันทรภาคจากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช มาใช้ในการสร้างวัตถุมงคลพระปิดตา พังการพ หนุนชัย โดยให้ความหมายว่าพังการจะคุ้มครองชีวิตผู้ที่ครอบครองเช่นเดียวกับที่เคยทำ หน้าที่ปกป้องเมืองนครศรีธรรมราชจากการรุกรานของข้าศึก

ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์นอกจากจะมีบทบาทช่วยสร้าง ความมั่นคงทางจิตใจในการดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ผู้คนแล้ว ยังมีการนำความเชื่อนี้มาถือปฏิบัติ เพื่อช่วยปลอบประโลมจิตใจว่าจะได้พบเจอสิ่งที่ดีในอนาคตอีกด้วย ดังการนำสิ่งของไปถวาย พระบรมธาตุเจดีย์ด้วยความเชื่อว่าจะเกิดสิริมงคลแก่ตนเอง การมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ด้วยความเชื่อว่าจะได้อานิสงส์สูง และการนำอัฐิของผู้เสียชีวิตมาไว้ที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ด้วยความเชื่อว่าจะทำให้ผู้เสียชีวิตได้ขึ้นสวรรค์ เช่นเดียวกับการเข้าร่วมพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการบูชา พระธาตุที่ประดิษฐานภายในพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยความเชื่อว่าเป็นเสมือนการได้บูชาพระพุทธองค์ซึ่ง เป็นการปฏิบัติที่ได้กุศลสูง การปฏิบัติบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ด้วยหวังว่าผลบุญจะส่งผลให้พบสิ่งที่ดีกว่า ในอนาคตนั้นอยู่บนฐานความเชื่อในทางพุทธศาสนาเรื่องการสะสมบุญเพื่อนำไปใช้ใน “วันข้างหน้า” และใน “โลกหน้า” อันมีส่วนทำให้ผู้ปฏิบัติมีขวัญกำลังใจในการดำเนินชีวิตประจำวันและ คลายความกังวลใจในเรื่องอนาคตที่ยากจะคาดการณ

6.1.1.2 บทบาทในด้านการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายทาง

สังคม

ในสังคมประเพณี ผู้คนใช้คติชนในการนิยามตนเองหรือนำเสนออัตลักษณ์ของตนเอง กลุ่มชน ท้องถิ่น หรือชาติพันธุ์ (Dundes, 1996: 2) คติชนประเภทต่าง ๆ เช่น ตำนาน นิทานประจำถิ่น พิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน จึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ใช้แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนเพื่อให้เห็นว่าตนเองเป็นอย่างไรและแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร กระบวนการดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับการสร้างความทรงจำร่วม (collective memory) โดยนำข้อมูลคติชนมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้คนในสังคมได้รับรู้และเกิดการถ่ายทอดความทรงจำจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง มอริส ฮัลบวาคซ์ (Maurice Halbwach) เสนอว่า ความทรงจำร่วมมีส่วนช่วยให้กลุ่มคนระลึกถึงเหตุการณ์เฉพาะต่าง ๆ และยังนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นด้วย (Halbwach, 1980: 82)

คติชนประเภทตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มีบทบาทในการถ่ายทอดประวัติการสร้างองค์เจดีย์ที่สัมพันธ์กับการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งยังมีความหมายแฝงที่พยายามสื่อว่า นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์ในบริเวณดินแดนสุวรรณภูมิ ตำนานพระบรมธาตุเจดีย์จึงได้รับการนำมาใช้อย่างต่อเนื่องในการนิยามความหมายของนครศรีธรรมราชว่าเป็น “เมืองพุทธศาสนา” ดังปรากฏคำขวัญประจำเมืองที่ว่า “เราชาวนครฯ อยู่เมืองพระ มั่นอยู่ในสัจจะศีลธรรม กอปรกรรมดีมีมานะพากเพียร ไม่เบียดเบียน ทำอันตรายผู้ใด” รวมไปถึงการนำเหตุการณ์ในตำนานตอนพระเจ้าศรีธรรมโศกราชสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และเมืองนครศรีธรรมราชในตำนานมาเชื่อมโยงกับข้อความในจารึกพ่อขุนรามคำแหง ที่กล่าวถึงการรับพุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์มาจากนครศรีธรรมราช แล้วนำเสนอใหม่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ดังเว็บไซต์ของจังหวัด ปรากฏข้อความว่า “ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช ได้สถาปนาพระพุทธรูปลึงกาวงศ์ขึ้นอย่างมั่นคงในนครศรีธรรมราช จนนครศรีธรรมราช กลายเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรม เป็นเมืองแม่แห่งวัฒนธรรม ที่ได้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมไปยังหัวเมืองอื่น ๆ รวมทั้งสุโขทัยซึ่งในเวลานั้นเพิ่งเริ่มก่อตัวขึ้นเป็นราชธานีทางภาคเหนือตอนล่างใหม่ ๆ” (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2563: ออนไลน์)

ขณะเดียวกันก็มีการเลือกนำตำนานสถานที่อ้างอิงการนำของมีค่าไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งเป็นเรื่องเล่าในสังคมประเพณีที่พบอย่างแพร่หลายในพื้นที่ภาคใต้ มาผลิตซ้ำเป็นประวัติของชุมชนต่าง ๆ ในปัจจุบัน กรณีนี้สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนได้นำตำนานดังกล่าวมาใช้ในการนิยามตนเองว่าเป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานพร้อมกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์และเป็นชุมชนที่มีส่วนในการสร้างเจดีย์องค์สำคัญในคาบสมุทรไทย หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นว่าเป็น “ชุมชนที่เจริญทางพุทธศาสนา” มาตั้งแต่อดีต

การดำเนินการเช่นนี้ย่อมทำให้ชุมชนเหล่านั้นมีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมากกว่าชุมชนอื่น ๆ ที่ตั้งอยู่ในละแวกเดียวกัน น่าสนใจว่าตำนานสถานที่อ้างถึงการนำของมีค่าไปสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ยังได้รับการนำมาใช้ในการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มคนในพื้นที่ภาคใต้ด้วย ดังกรณีชาวเล หาดราไวย์ จังหวัดภูเก็ต กว่า 200 คน เดินทางมายื่นฟ้องคดีต่อศาลปกครอง นครศรีธรรมราชกรณีพิพาทเรื่องที่ดินกับนายทุน เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2561 กลุ่มชาวเลได้มารำรอนแวงถวายพระบรมธาตุเจดีย์เพื่อความเป็นสิริมงคลและรำลึกถึงบรรพบุรุษที่เคยมาร่วมสร้างเจดีย์เมื่อครั้งอดีต การกล่าวว่บรรพบุรุษเคยมาร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ของกลุ่มชาวเลจึงเป็นเสมือนการนำตำนานที่อ้างถึงพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้เพื่อทำให้กลุ่มของตนเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งกับกลุ่มคนในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีส่วนร่วมในการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ อันจะเป็นผลให้ผู้คนในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกันและให้การต้อนรับกลุ่มชาวเลด้วยดียิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ก็ส่งผลให้กลุ่มชาวเลรู้สึกภูมิใจมากขึ้นเมื่อต้องเดินทางมาทำภารกิจสำคัญในพื้นที่ที่มีไร่บ้านเกิดของตน

นอกจากนี้ การที่ชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยเดินทางมาบวชที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารด้วยความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์สูง ซึ่งนับหนึ่งถือเป็นการธำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชนที่อาศัยอยู่ในประเทศมาเลเซียซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามนั้นยังปรากฏการนำเรื่องเล่าที่กล่าวถึงการร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ การนำความศรัทธาอย่างสูงสุดต่อเจดีย์ที่ประดิษฐานพระธาตุของพระพุทธองค์ และการเป็นเครือข่ายเมือง 12 นักษัตริย์ในอดีต มาใช้ในการกล่าวต้อนรับกลุ่มชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยที่เดินทางมาบวชเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน ส่งผลให้ผู้คนที่เดินทางมาบวชและประทับใจที่ชาวนครศรีธรรมราชให้การต้อนรับเหมือนเป็นพี่น้องกัน การนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์และตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มคนเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการนำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาใช้ปัจจุบัน โดยเป็นไปเพื่อแสดงตัวตนของท้องถิ่น เพื่อบ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับท้องถิ่นอื่น หรือเพื่อมีที่ยืนที่ยืนในหน้าประวัติศาสตร์ในระดับภูมิภาคและระดับชาติ

กรณีตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นด้วยว่า ผู้คนยังคงเห็นความสำคัญของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์จึงเลือกนำคติชนมาใช้ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของกลุ่มคนในเรื่องการสร้างความมั่นคงทางจิตใจ รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองมีกำลังใจในการดำเนินชีวิตและสร้างความเข้มแข็งให้แก่สังคมที่อาศัยอยู่ การเลือกนำคติชนมาใช้ในวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ยังคงมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยปัจจุบัน

6.2.2 คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีหน้าที่เปลี่ยนไปในสังคมร่วมสมัย

เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนผ่านจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมสมัยใหม่มากขึ้น เป็นผลให้การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมคลี่คลายลง ในทางกลับกันก็พบการนำขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมมาประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่และเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในรูปแบบใหม่เพิ่มขึ้น ดังนี้

6.2.2.1 ความต้องการความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจทั้งในระดับปัจเจกและระดับชุมชน

ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทรัพย์สินเงินทองถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้คนจึงแสวงหาทรัพย์สินมาครอบครองเพื่อเป็นทุนในการใช้ชีวิตอย่างมั่นคง ประกอบกับลักษณะของระบบเศรษฐกิจที่เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถแสวงหาทรัพย์สินสมบัติได้ตามความสามารถของตน ผู้ประกอบการก็สามารถแข่งขันดำเนินธุรกิจกันอย่างเสรี จึงปรากฏการส่งเสริมการขายสินค้าและบริการในหลากหลายรูปแบบเพื่อกระตุ้นความต้องการของผู้บริโภค ผู้บริโภคเองก็ปรารถนาความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจเพื่อความมั่นคงในการดำเนินชีวิตทั้งในวันนี้และวันข้างหน้า

ความต้องการความมั่งคั่งดังกล่าวทำให้คนกลุ่มหนึ่งเล็งเห็นช่องทางในการหารายได้ ด้วยวิธีการนำทุนทางวัฒนธรรมประเภทคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาทำให้เกิดมูลค่า โดยนำความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุและอนุภาคตัวละครจากตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการสร้างวัตถุมงคลที่เชื่อว่า สามารถตอบสนองความต้องการด้านโชคลาภและทรัพย์สินเงินทองของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ได้ เป็นต้นว่า การนำความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพเฝ้ารักษาพระธาตุมาตีความและให้ความหมายใหม่ว่า นอกจากพระองค์จะมีอิทธิฤทธิ์ในด้านการปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายแล้ว ยังสามารถดลบันดาลทรัพย์สินสมบัติให้แก่ผู้ที่ครอบครองวัตถุมงคลจตุคามรามเทพได้ด้วย หรือการนำอิทธิฤทธิ์ของตัวละครพิฆาตที่เป็นทหารกล้าของพระเจ้าจันทร์ภาณุมาใช้ในการสร้างพระปิดตาพิฆาต รุ่งรวย รวย รวย น่าสังเกตว่าการให้ความหมายใหม่แก่คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เหล่านี้ไม่ได้เพียงให้ผู้ครอบครองมีทรัพย์สินพอมือพอใช้เท่านั้น หากแต่ล้วนให้มีอย่างเหลือเฟือเพื่อใช้จ่ายไม่หมด ซึ่งดูเหมือนว่าจะสอดคล้องกับความต้องการของผู้คนกลุ่มหนึ่งในสังคมสมัยใหม่

ยิ่งกว่านั้น เมื่อได้รวบรวมวัตถุมงคลที่สร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านโชคลาภและทรัพย์สินเงินทองของผู้คนจะพบว่า มีทั้งที่นำเสนอความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นเพียงอย่างเดียวและนำไปผนวกกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น โดยมีหลายรุ่น หลากหลายรูป และจัดทำขึ้นมาเป็นจำนวนมาก ตัวอย่างนี้จึงทำให้เห็นได้ว่าการจัดสร้างวัตถุมงคลมิได้หวังผลแค่เพียงให้ผู้คนได้เข้าบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลเช่นในอดีตเท่านั้น หากแต่เป็นการจัดสร้างในลักษณะคล้ายกับการผลิตสินค้า

ที่มีความหลากหลายให้ผู้บริโภครู้สึกสามารถเลือกซื้อหาได้ตามความพอใจ ด้านวัตถุประสงค์ในการจัดสร้างวัดอุ้มงคลแต่ละรุ่นก็มีทั้งที่ระบุไว้เพื่อนำไปทำนุบำรุงพุทธศาสนาและใช้ในสาธารณกุศลอย่างไรก็ตาม เป็นที่รับรู้กันว่าวัดอุ้มงคลบางรุ่นนอกจากจัดสร้างขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการแบ่งรายได้จากการเช่าบูชาให้แก่ผู้จัดสร้างด้วย ดังนั้น บางครั้งผู้จัดสร้างจึงไม่ต่างไปจากผู้ประกอบธุรกิจที่หวังผลกำไรจากการสร้างวัดอุ้มงคล วัดอุ้มงคลที่สร้างขึ้นมาจากความเชื่อและตำนานพระบรมธาตุเจดีย์จึงมีความหมายเป็น “สินค้าวัฒนธรรม” และการจัดสร้างวัดอุ้มงคลกลายเป็น “พุทธพาณิชย์” อย่างยากที่จะปฏิเสธ

อีกด้านหนึ่งพบว่ามีกรณีศึกษาเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในบริบทการท่องเที่ยวมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการนำความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราช เช่น โครงการเมืองต้องห้ามพลาต “นครศรีธรรมราช นครสองธรรม” เชิญชวนให้ประชาชนมาขอพรจากพระบรมธาตุเจดีย์และจุดความรวมเทพที่เฝ้ารักษาพระธาตุ พร้อมทั้งเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติอื่นภายในจังหวัด โครงการจุดธรรมธาตุ เชิญชวนให้พุทธศาสนิกชนเดินทางมาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์และเจดีย์องค์สำคัญอีก 3 องค์ในพื้นที่ภาคใต้ ลักษณะเดียวกับการไหว้พระธาตุตามป็นักชัตรของภาคเหนือ ขณะที่วัดอุ้มงคลที่สร้างขึ้นจากความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ก็มีการนำมาจัดวางให้นักท่องเที่ยวได้เช่าบูชาไม่ต่างไปจากการจำหน่ายสินค้าที่ระลึกหลังจากการสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ วัดอุ้มงคลเหล่านี้จึงเป็นทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ผู้มาสักการะพระบรมธาตุเจดีย์ได้นำกลับไปบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลและเป็นสินค้าที่ระลึกนำไปฝากบุคคลอันเป็นที่รักได้ด้วย

ผลจากการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในลักษณะต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาประการหนึ่งทำให้มีปัจจัยเพื่อนำไปใช้ในการทำนุบำรุงพุทธศาสนา มีเงินทุนเพื่อนำไปใช้ในสาธารณกุศล และทำให้บุคคลกลุ่มหนึ่งมีรายได้จากการดำเนินการดังกล่าว อีกประการหนึ่งเงินที่สะพัดจากการดำเนินการก็ทำให้ผลผลิตมวลรวมของจังหวัดนครศรีธรรมราชสูงขึ้น ซึ่งดัชนีชี้วัดนี้ได้รับการให้ความหมายว่าแสดงถึงความเจริญของจังหวัดตามเกณฑ์การพิจารณาของสังคมสมัยใหม่

อนึ่ง ในช่วงที่ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาได้เกิดปรากฏการณ์กระแสนิยมบูชาไอ้ไข่ วัดเจดีย์ อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นวิญญูณกุมารทองที่ให้โชคลาภ คำขายร่ำรวย ทำให้ผู้คนจากทั่วสารทิศเดินทางมาขอพรอย่างไม่ขาดสาย วัดเจดีย์กลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หนึ่งที่คนเดินทางมายังจังหวัดนครศรีธรรมราชต้องเดินทางมาไหว้บูชา บางครั้งกลายเป็นจุดหมายเฉพาะที่ผู้คนมาบนบานและมาแก้บนหลังจากได้รับสิ่งที่ปรารถนา ความนิยมบูชาไอ้ไข่ถึงกับทำให้เกิดการกล่าวในเชิงเปรียบเทียบกับผู้คนเดินทางมาไหว้ไอ้ไข่มากกว่าที่สักการะบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเมืองมาอย่างยาวนาน ในแง่หนึ่งยากที่จะบอกว่าสะท้อนถึงความเสื่อมคลาย

ความศรัทธาที่มีต่อพระบรมธาตุเจดีย์ เพราะในช่วงประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุผู้คนที่ยังมาปฏิบัติบูชาพระบรมธาตุเจดีย์ไม่น้อยไปกว่าในอดีต กระนั้นก็ดี สิ่งที่แสดงให้เห็นได้ชัด คือ นอกจากผู้คนจะปรารถนาความอุดมสมบูรณ์ของพืชผลและความเป็นสิริมงคลของชีวิตเหมือนเช่นอดีตแล้วคนในยุคปัจจุบันยังต้องการโชคลาภทรัพย์สินเงินทองเพิ่มขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งด้วย

6.2.2.2 การแข่งขันในระดับชาติและระดับโลก

ในยุคสมัยแห่งการแข่งขันเพื่อมีที่อยู่ที่ยืนในสังคม ท้องถิ่นต่าง ๆ พยายามนำจุดเด่นของตนมานำเสนอเพื่อให้ได้รับการยอมรับในระดับต่าง ๆ คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีการนำเสนอเพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราชทั้งในฐานะแหล่งเผยแผ่พุทธศาสนานิกายเถรวาทลังกาวงศ์และอดีตอาณาจักรที่เรืองอำนาจในคาบสมุทรมไทย-มาเลย์ เช่น *กรณีที่หนึ่ง* การนำเหตุการณ์ในตำนานพระบรมธาตุเจดีย์สำนวนหลักมาใช้ในการแสดงแสงสีเสียงย้อนรอยอารยธรรมศรีวิชัยสู่อาเซียน จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 17-21 พฤษภาคม 2559 ณ สนามหน้าศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบอกเล่าประวัติศาสตร์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของจังหวัดให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย *กรณีที่สอง* การนำเสนอตำนานพระเจ้าศรีธรรมโศกราชสำนวนใหม่ที่เชื่อมโยงว่าครั้งพ่อขุนรามคำแหงได้อัญเชิญพระพุทธรูปศิหิงค์ไปจากนครศรีธรรมราช พระองค์ได้นำรูปแบบการปกครองของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชไปใช้ในการปกครองอาณาจักรสุโขทัยด้วย รวมถึงการนำตำนานแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) ที่กล่าวว่าเป็นมเหสีของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชและได้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจแทนพระองค์ในการไปจัดระเบียบสงฆ์และฆราวาสที่อาณาจักรสุโขทัย นำสนใจว่าการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ที่กล่าวถึงความสำคัญของท้องถิ่นในประวัติศาสตร์ชาติไทยข้างต้นนี้เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงความเก่าแก่ของนครศรีธรรมราชอีกด้านหนึ่งยังเป็นความพยายามสื่อความหมายว่านครศรีธรรมราชมีอิทธิพลต่อความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัย หรือกล่าวให้ถึงที่สุดคือนครศรีธรรมราชมีส่วนในการสร้างประเทศไทยในครั้งอดีต

เช่นเดียวกับการนำประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุมาใช้ในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์พระบรมธาตุเจดีย์และปูชนียสถานอื่นๆ ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารให้คงอยู่ต่อไป รวมถึงเพื่อให้สังคมไทยยอมรับความโดดเด่นของพระบรมธาตุเจดีย์ และเพื่อให้สังคมโลกเห็นว่านครศรีธรรมราชเป็นเมืองสำคัญในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ผู้คนทั่วทั้งโลกรับถือเป็นจำนวนมาก กรณีนี้จึงเป็นเสมือนการให้ยูเนสโกมาให้การรับรองวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารว่าเป็นวัดที่มีคุณค่าในระดับสากล อันส่งผลให้วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและจังหวัดนครศรีธรรมราชมีความสำคัญขึ้นมาทั้งในระดับชาติและระดับโลก

อีกตัวอย่างเป็นการนำตำนานที่มีเนื้อหาอ้างอิงพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้บ่งบอกถึงความจริงแท้ (authenticity) ของศาสนสถานต่าง ๆ เช่น ในพิธีห่มผ้าพระบรมธาตุสวี ได้นำตำนานพระบรมธาตุสวีที่เล่าว่า ครั้งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชยกทัพกลับจากการสู้รบกับท้าวอุทอง พระองค์ทรงพบฝูงกาส่งเสียงร้องอยู่บนกองอิฐ เมื่อทหารรื้อกองอิฐออกพบฐานเจดีย์ใหญ่ ชุดลงไปพบผอบบรรจุพระธาตุ จึงทรงให้ทหารช่วยกันสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่ มาใช้ในการแสดงแสงสีเสียงเพื่อบอกเล่าประวัติของพระบรมธาตุสวี ตำนานสำนวนนี้ยังมีการนำไปใช้ในการขอเปลี่ยนชื่อวัดต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากเดิมชื่อวัดสวี มาเป็นวัดพระบรมธาตุสวี ด้วยเหตุผลว่าเป็นวัดที่ประดิษฐานเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธองค์ตามที่ปรากฏเหตุการณ์ตำนาน เช่นเดียวกับที่วัดเขียนบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดพระบรมธาตุเจดีย์เขียนบางแก้ว เนื่องจากวัดมีเจดีย์บรรจุพระธาตุที่อัญเชิญมาจากลังกา ตามตำนานที่เล่าว่า เจ้าพระยา कुमारกับนางเลือดขาวทราบข่าวว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจะส่งทูตไปสืบค้นหาพระธาตุที่ลังกา ทั้งสองจึงขอเดินทางไปด้วย เมื่อได้พระธาตุแล้วจึงนำมาบรรจุไว้ในพระเจดีย์วัดเขียนบางแก้ว กรณีนี้ทำให้เห็นการนำเหตุการณ์ในตำนานมาอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นเพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความเก่าแก่และความแท้ของพระธาตุที่บรรจุในเจดีย์วัดพระบรมธาตุสวี และเจดีย์วัดพระบรมธาตุเจดีย์เขียนบางแก้ว อันทำให้เจดีย์ทั้งสองแห่งนี้มีความสำคัญขึ้นมา

น่าสังเกตว่าพบการนำข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการแข่งขันของนครศรีธรรมราชกับเมืองต่าง ๆ มีมาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่นในสมัยการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2528 มีการทำพิธีถอนอาถรรพ์จากคำสาปของพราหมณ์ที่คนกลุ่มหนึ่งเชื่อเป็นเหตุให้นครศรีธรรมราชไม่เจริญรุดหน้าเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ทั้งที่มีพื้นที่มากเป็นอันดับสองและมีประชากรมากเป็นอันดับหนึ่งในพื้นที่ภาคใต้ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 28-31 มกราคม พ.ศ. 2563 ก็มีการทำบุญเมืองขึ้นอีกครั้ง โดยระบุวัตถุประสงค์ว่าเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ชาวเมืองนับหมื่นคนที่เสียชีวิตเพราะโรคระบาดดังที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช “เหตุการณ์ครานั้นทำให้ดวงวิญญาณของผู้เสียชีวิตไม่ได้ประกอบพิธีกรรมถูกตามหลักศาสนา บางส่วนนั้นมิอาจได้ไปผุดไปเกิดตามหลักศาสนา ยังคงวนเวียนจองเวรจนไม่ได้ไปสู่สุคติ ดิตบ่วงความทุกข์ทวนมิอาจไปเกิดใหม่ได้ส่งผลให้เมืองนครศรีธรรมราช กลายเป็นเมืองที่เปรียบเสมือนเมืองที่อยู่ในหมอกกรรม” (Nakhon Si Thammarat นครศรีธรรมราช, 2563: ออนไลน์) การแก้อาถรรพ์ทั้งสองครั้งแห่งหนึ่งทำให้เกิดสิริมงคลแก่เมือง แต่อีกแห่งหนึ่งก็ทำให้เห็นว่าชาวนครศรีธรรมราชส่วนหนึ่งยังติดอยู่กับวาทกรรมที่ว่าบ้านเมืองไม่เจริญรุดหน้าเพราะถูกคำสาปที่มีมาตั้งแต่ในอดีต ทั้งที่ในความเป็นจริงมีเหตุผลอื่นอีกมากมายที่ทำให้นครศรีธรรมราชไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร หากพิจารณาข้อมูลดังกล่าวในฐานะเรื่องเล่าเรื่องหนึ่งเหตุการณ์เมืองต้องคำสาปก็ไม่ต่างไปจากอนุภาคหนึ่งที่มีการเล่าสืบต่อกันมา ทั้งยังเป็นอนุภาคที่ได้รับการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเมื่อกลุ่มคนต้องการเข้ามามี

บทบาทในสังคมช่วงเวลานั้น ๆ ดังจะเห็นได้ว่าหลังจากการผลิตซ้ำวาทกรรมเมืองต้องคำสาปขึ้นมา ต่อด้วยการประกอบพิธีกรรมเพื่อถอนคำสาปจะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมมีบทบาทสำคัญ ขึ้นมาในสังคม เห็นได้จากกรณีขุนพันธรักษ์ราชเดช และ พล.ต.ท.สรรเพชร ธรรมมาธิกุล ในครั้งการสร้างศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช หรือในกรณีอดีตข้าราชการ นักวิชาการ นักธุรกิจ และเชื้อสายเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ในครั้งการทำบุญเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ. 2563 เหตุนี้ จึงอาจเป็นแรงจูงใจให้บุคคลหลายกลุ่มพยายามที่จะเข้ามามีบทบาทในพิธีกรรมดังกล่าวเรื่อยมา

การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการในรูปแบบใหม่ของมนุษย์ในด้านการแข่งขันในระดับชาติและระดับโลก จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้ท้องถิ่นได้รับการให้ความสำคัญทั้งในระดับชาติและระดับโลก อันจะส่งผลต่อเนื่องให้ท้องถิ่นได้รับโอกาสในการพัฒนาอย่างทัดเทียมหรือก้าวหน้ากว่าท้องถิ่นอื่น ในด้านหนึ่งผู้คนมองว่า “การพัฒนา” แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองจึงพยายามนำท้องถิ่นเข้าสู่การเป็นบ้านเมืองที่ “พัฒนาแล้ว” ซึ่งมีนัยตรงข้ามกับบ้านเมืองที่ “ยังไม่พัฒนา” หรือ “ด้อยพัฒนา” แต่อีกด้านหนึ่งก็มองว่าแท้จริงแล้ว “การพัฒนา” เป็นวาทกรรมหนึ่งในสังคมที่มีความเชื่อมโยงกับกระบวนการให้ความหมาย อำนาจ และความรุนแรง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2560: 44) ในกรณีของนครศรีธรรมราช อาจไม่ได้มี หรือไม่ต้องการที่จะนำทุนทางเศรษฐกิจมาใช้ในการพัฒนาบ้านเมืองเหมือนเช่นจังหวัดอื่น ๆ แต่ชาวนครศรีธรรมราชเลือกที่จะนำวัฒนธรรม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์ซึ่งแสดงถึงความรุ่งเรืองของเมืองที่มีมาแต่อดีต มาใช้เป็นทุนในการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่เป็นความเจริญทางด้านวัตถุทั้งหมด หากแต่เป็นการพัฒนาที่อยู่ความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางด้านเทคนิควิทยาการอย่างตะวันตกกับการรักษาคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ลักษณะนี้ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2560: 110) เรียกว่า เป็นขบวนการวัฒนธรรมชุมชน/ท้องถิ่น (Community-Culture Movement) ซึ่งเป็นการเมืองแบบใหม่ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และวาทกรรมการพัฒนาชุดใหม่

กระนั้นก็ตาม ขณะหลายพื้นที่ที่ต้นตัวในการเลือกนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในสังคมประเพณีมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ แต่ก็มีบางพื้นที่ที่ข้อมูลดังกล่าวกลับไม่ได้รับการกล่าวถึง เหมือนที่ผ่านมา ดังกรณีนิทานการนำของมีค่าไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ในบางพื้นที่ที่ถูกลดระดับความสำคัญลงมา แต่มีเรื่องเล่าสำนวนใหม่เข้ามามีบทบาทแทน เช่น ตำนานคลองท่าซึก เดิมเชื่อมโยงกับตำนานการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ เล่าว่า ครั้งการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ คลองแห่งนี้เคยใช้ในการชกลากไม้เพื่อที่จะนำไปสร้างองค์เจดีย์ ชาวบ้านจึงเรียกว่า “คลองท่าซึก” ต่อมากลายเป็น “คลองท่าซึก” ทุกวันนี้มีเรื่องเล่าใหม่เกิดขึ้นมาโดยเชื่อมโยงไปเกี่ยวข้องกับหลวงปู่ทวด เกจิอาจารย์องค์สำคัญของภาคใต้ และสมเด็จพระเจ้าตากสิน กษัตริย์ในสมัยกรุงธนบุรี เล่าว่า ครั้งที่หลวงปู่ทวดมาจำพรรษาที่วัดเสมาเมือง ในเขตเมืองนครศรีธรรมราช ท่านได้เดินทางไปขึ้นเรือที่ท่าเรือในคลองนี้

เพื่อเดินทางไปศึกษาพระธรรมที่กรุงศรีอยุธยา อีกเรื่องเล่าว่า ครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสิน ยกทัพมาตี เมืองนครศรีธรรมราช พระองค์ได้มาจอดเรือพักที่ท่าเรือ ในคลองแห่งนี้ พร้อมลงสรงน้ำและชักฉลอง พระองค์ จึงเป็นที่มาของคลองท่าชัก ในเวลาต่อมา เรื่องเล่าใหม่ทั้งสองสำนวนได้รับการบอกเล่า โดยเจ้าอาวาสวัดคงคาเลียบ (วัดท่าชัก) ทำให้เรื่องเล่ามีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น อีกทั้งมีการนำเรื่องเล่า ใหม่นี้มาใช้อธิบายที่มาของการจัด “งานสรงน้ำหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด สมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช พ่อท่านคล้ายวาจาสิทธิ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวัดคงคาเลียบ” ในช่วงหลังเทศกาลสงกรานต์ของ ทุกปี

เช่นเดียวกับกรณีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ไตรภพไตรมงคล (เจดีย์สแตนเลส) ที่เขาคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อ พ.ศ. 2549 ระบุวัตถุประสงค์การจัดสร้างไว้ว่า เพื่อน้อมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติ 60 ปี แต่เดิมบริเวณนี้เคยมีเจดีย์องค์หนึ่งอยู่ก่อนแล้ว ชาวบ้านเล่ากันว่าเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้น มาเพื่อเก็บทรัพย์สินมีค่าที่ชาวบ้านจะนำไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ระหว่างเดินทางทราบ ว่าพระบรมธาตุเจดีย์สร้างเสร็จแล้ว ชาวบ้านจึงนำทรัพย์สินมาเหล่านั้นมาใช้ในการเจดีย์ขึ้นบนเขา แห่งนี้ ต่อมาเล่ากันว่าเมื่อมีปรับพื้นที่เพื่อสร้างสถานีสัญญาณโทรทัศน์ที่บนภูเขา รถบรรทุกดินได้ชนเจดีย์จนพังทลาย หลังจากนั้นก็ไม่มีใครเคยเห็นเจดีย์องค์นี้อีกเลย จนกระทั่งมีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ไตรภพไตรมงคลขึ้นใหม่ที่เขาคอหงส์ จึงกลายเป็นเจดีย์องค์ใหม่ขึ้นมาแทน กระนั้นก็ตาม ในการจัดสร้างก็ไม่ได้กล่าวถึงที่มาที่เกี่ยวข้องกับการนำสมบัติไปร่วมสร้างพระธาตุเลย กรณีต่อมาเป็นการสร้างเจดีย์ชเวดากอง (องค์จำลอง) ที่วัดคลองแห อำเภอหาดใหญ่ เจดีย์องค์นี้สร้างโดยชาวมียนมาที่เข้ามาทำงานในพื้นที่จังหวัดสงขลา น่าสนใจว่าในพื้นที่ตำบลคลองแห มีตำนานเล่าถึงเจดีย์องค์หนึ่งที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นเพื่อเก็บสมบัติที่นำไปร่วมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ไปไม่ทัน ชาวบ้านจึงนำสมบัติดังกล่าวมาเก็บไว้ในเจดีย์ที่ร่วมกันสร้างขึ้น มา หลังจากนั้นเจดีย์ก็ทรุดโทรมจนเหลือเพียงซากปรักหักพัง จนเมื่อชาวมียนมาได้ร่วมกันสร้างเจดีย์ชเวดากอง (องค์จำลอง) ถวายวัดคลองแห เจดีย์องค์นี้จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของตำบลคลองแห สองกรณีหลังนี้น่าสนใจว่ามีเรื่องเล่าใหม่เกี่ยวกับการสร้างเจดีย์เกิดขึ้น ทั้งเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นศูนย์รวมใจของชาวมียนมาที่เข้ามาประกอบอาชีพในประเทศไทย ขณะที่เรื่องเล่าเดิมเกี่ยวกับเจดีย์สำคัญในพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ถูกเบียดขับลงไป ตัวอย่างนี้แสดงถึงการไม่เลือกคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในบางพื้นที่ อันเป็นอีกแง่มุมหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในสังคมไทยร่วมสมัย

เมื่อพิจารณามาถึงตรงนี้ทำให้พบข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันในการประกอบพิธีกรรมและการสร้างศาสนสถานที่สำคัญ มักอ้างถึงการแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังเช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้ขอ

พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และพระบรมวงศานุวงศ์ พิธีห่มผ้าพระธาตุสิวได้ขอพระราชทานผ้าห่มพระธาตุจากสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พิธีห่มผ้าพระธาตุศรีสุราษฎร์ กำหนดจัดในวันที่ 27 มีนาคมของทุกปี ซึ่งเป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จมานมัสการพระธาตุแห่งนี้ ตลอดไปจนถึงการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ไตรภพไตรมงคลและเจดีย์ขเวดากอง (องค์จำลอง) ก็ระบุดัตถุประสงค์ในการสร้างว่าเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ การอ้างอิงสถาบันพระมหากษัตริย์เช่นนี้ในแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการที่ผู้จัดพิธีกรรมและผู้สร้างศาสนสถานสร้างความหมายให้พิธีกรรมและศาสนสถานนั้นมีความสำคัญเป็นพิเศษขึ้นมาในสังคมไทย

6.2.3 ข้อค้นพบของงานวิจัยเรื่องพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ก่อให้เกิด คุณูปการต่อการศึกษาด้านคติชนวิทยา พระธาตุศึกษา และมรดกโลกศึกษา

6.2.3.1 ด้านคติชนวิทยา

วิทยานิพนธ์ด้านคติชนวิทยาที่ศึกษาทั้งตำนาน ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรม มีหลายเรื่อง เช่น **พลวัตของลัทธิพิธีการนับถือเจ้าหลวงคำแดงของกลุ่มไทยวนและไทลื้อในภาคเหนือ** ของ นิตยา วรณกิตร์ ซึ่งศึกษาพลวัตและการผสมผสานความเชื่อและตำนานเกี่ยวกับเจ้าหลวงคำแดงของไทยวนและไทลื้อ รวมทั้งองค์ประกอบและพลวัตของลัทธิพิธีการนับถือเจ้าหลวงคำแดงของไทยวนและไทลื้อในภาคเหนือตอนบน **จามเทวีบูชา : การผลิตซ้ำตำนานและการสร้างพิธีบวงสรวงในสังคมไทยร่วมสมัย** ของ วริศรา อนันตโท ซึ่งรวบรวมตำนานเกี่ยวกับพระนางจามเทวีที่นำมาผลิตซ้ำในรูปแบบต่าง ๆ และวิเคราะห์วิถีคิดในการผลิตซ้ำตำนานพระนางจามเทวีในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงวิเคราะห์วิธีการสร้างความหมายและพื้นที่ทางสังคมผ่านพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวี **พระอุปคุต: การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนานและพิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน** ของ วัชรภรณ์ ดิษฐป่าน ซึ่งศึกษาการสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนานและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระอุปคุต และ **ลัทธิพิธีบูชาพระพรหมในสังคมไทยร่วมสมัย : พลวัตของตำนาน ความเชื่อ และพิธีกรรม** ของ อภิวัฒน์ สุธรรมดี ซึ่งศึกษาลัทธิพิธีบูชาพระพรหมและการประดิษฐ์สร้างลัทธิพิธีบูชาพระพรหม วิทยานิพนธ์ทั้งสี่เล่มเป็นการศึกษาข้อมูลคติชนในเชิงพลวัตในแง่การนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมร่วมสมัย ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของคติชนในบริบทสังคมปัจจุบัน วิถีคิดในการนำคติชนมาใช้ และปัจจัยที่มีผลต่อพลวัตของคติชน โดยสองเล่มแรกเป็นการศึกษาเฉพาะพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย ส่วนสองเล่มหลังเป็นการศึกษาในทุกภูมิภาค

วิทยานิพนธ์พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ในสังคมไทยร่วมสมัย แม้ว่า จะมีวิธีการศึกษาค้นคว้ากับวิทยานิพนธ์ข้างต้น แตต่างกันตรงที่ว่าวิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาข้อมูล คติชนที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทำให้ คติชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นพลวัต อันเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมไทยที่ยัง ไม่ปรากฏการอธิบายในเชิงคติชนอย่างละเอียดมาก่อน

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้จึงก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษาคติชนวิทยา กล่าวคือ **ประการแรก** การนำวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาด้านมานุษยวิทยาอย่างเป็นระบบ ระเบียบในประเด็นต่าง ๆ แล้วนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบผลงานวิชาการ เช่น รายงานการวิจัย ประวัติแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเสียดขาว) ทำให้ได้ตำนานสำนวนใหม่ที่มุ่งนำเสนอข้อเท็จจริง โดยพยายามระบุว่าบุคคลในตำนานคือใคร เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่อใด จุดเริ่มต้นและจุดจบของเรื่องเป็น อย่างไร ขณะเดียวกันก็เล็งกล่าวถึงอิทธิฤทธิ์ของตัวละครและเหตุการณ์ที่เป็นปาฏิหาริย์ แต่มองว่า สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีที่มาอย่างสมเหตุสมผลหรือเป็นบุญญาธิการของตัวละคร การนำเสนอตำนาน ด้วยวิธีนี้ส่งผลให้ตำนานน่าเชื่อถือเสมือนเป็นข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าเป็น กลวิธีการเล่าเรื่องแบบใหม่ในรูปแบบ “ตำนานกึ่งงานวิชาการ”

ประการต่อมา การนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ทำให้เห็นว่าคติชนกลายเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงสิ่งที่มีคุณค่าที่ตกทอดมาจากสังคมประเพณีมาสู่สังคม ปัจจุบัน ผู้คนจึงเลือกนำคติชนมาใช้ทั้งในบทบาทเดิมเพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจและสร้างความ เข้มแข็งของสังคม รวมถึงเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ใช้ในการตอบสนองความต้องการของผู้คนใน รูปแบบใหม่ ทั้งนี้เพื่อใช้ในการปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยร่วมสมัย เมื่อนำทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” มาเป็นแนวทางในการศึกษาพลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุ เจดีย์ทำให้เห็นวิธีการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในบริบทใหม่และด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจาก เดิมได้อย่างชัดเจนมากขึ้น อีกทั้งเมื่อนำแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลคติชน ทำให้เข้าใจความหมายทางวัฒนธรรมของคติชนชนิดนั้น ๆ ตลอดจนวิถีคิดของกลุ่มคนที่นำข้อมูล คติชนมาปรับใช้ในทุกวันนี้ได้ดียิ่งขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” เหมาะแก่ การนำมาศึกษาคติชนในเชิงพลวัตที่เกิดจากการนำคติชนเดิมมาปรับใช้ในบริบทใหม่ ๆ อันน่าจะ ทำให้เข้าใจความหมายและบทบาทของคติชนในสังคมไทยร่วมสมัยได้ดียิ่งขึ้น

6.2.3.2 ด้านพระธาตุศึกษา

วิทยานิพนธ์เล่มสำคัญที่ศึกษาคติชนเกี่ยวกับพระธาตุ คือ **ตำนานพระธาตุของชน ชาติไทย: ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม** ของ ปฐม หงษ์สุวรรณ ซึ่งศึกษาบทบาทและความสำคัญของตำนานพระธาตุของคนไทยกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงวิเคราะห์

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมที่สะท้อนจากโครงสร้างและเนื้อหาของตำนานพระธาตุ และ ชูธาตุ : บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุปีเกิดในล้านนา ของ เขียวชาย อักษรดิษฐ์ ซึ่งศึกษาแนวคิดและปัจจัยที่ก่อให้เกิดคติความเชื่อเรื่องพระธาตุในวัฒนธรรมล้านนา ตลอดจนวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพระธาตุ วิทยานิพนธ์เล่มแรกเป็นการศึกษาด้านานพระธาตุของชนชาติไทในภาพกว้าง ทั้งวิเคราะห์ตำนานพระธาตุโดยเน้นตัวบท และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตำนานกับพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุในบริบททางสังคมวัฒนธรรมของคนไทกลุ่มต่าง ๆ ส่วนวิทยานิพนธ์เล่มที่สอง เป็นการศึกษาคติเรื่องการบูชาพระธาตุเฉพาะในเขตวัฒนธรรมล้านนา จะเห็นได้ว่ายังไม่มีกรรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับคติการบูชาพระธาตุในพื้นที่ภาคใต้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งมีทั้งลักษณะร่วมกับชนชาติไท และลักษณะที่เฉพาะของท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงนำข้อสังเกตดังกล่าวมาเป็นแนวคิดในการกำหนดทิศทางการวิจัยในครั้งนี้

ส่วนผลงานที่ศึกษาข้อมูลคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มีหลายเรื่อง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก การศึกษาด้านานพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น พระนิพพานโสตร์ : การศึกษาเชิงวิจารณ์ ของ เฉลิม จันปฐมพงศ์ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องพระนิพพานโสตร์ ของ จุฬาทิพย์ บุญฤทธิ์ พระนิพพานโสตร์: การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ของ แสงเพ็ญ แสงพุ่ม ศึกษาภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเอกสารและตำนานที่เกี่ยวกับพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ของ นาทยา คุปกุลกานท์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช มรดกธรรม นำสู่มรดกโลก ภาพลักษณ์จากวรรณกรรม ของ วิมล คำศรี ตำนานไทยพุทธและมลายูมุสลิม : อำนาจและการต่อต้านในภาคใต้ของไทย ของ พิเชฐ แสงทอง วิทยานิพนธ์สามเล่มแรกเป็นการศึกษาวรรณกรรมเรื่องพระนิพพานโสตร์เฉพาะเรื่องเพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและที่มาของวรรณกรรมเรื่องนี้ วิทยานิพนธ์ในลำดับที่สามและหนังสือในลำดับที่สี่เป็นการศึกษาด้านานและวรรณกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์หลายสำนวน โดยพยายามที่จะเชื่อมโยงให้เห็นถึงการสืบทอดและผลิตซ้ำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนวิทยานิพนธ์ในลำดับสุดท้ายเป็นการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์สำนวนต่าง ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตำนานท้องถิ่นภาคใต้กับบริบทสังคมและวัฒนธรรม กลุ่มที่สอง การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น คติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง ของ วรรณสิรินุ่นสุข ความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ของ ตรีชฎา รักษ์บางแหลม วิทยานิพนธ์สองเรื่องนี้เป็นกรรวบรวมความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุเจดีย์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เฝ้ารักษาพระธาตุ พร้อมทั้งวิเคราะห์คุณค่าของความเชื่อดังกล่าวในเชิงสารัตถะ และกลุ่มที่สาม การศึกษาประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ เช่น

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ของ จันทิมา ดุลย์เกรี และผ้าพระบฏพระราชทาน ปัจจัยและสื่อส่งเสริมสืบสานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช ของ วิมล คำศรี วิทยานิพนธ์และหนังสือนี้เป็นการศึกษารูปแบบและเนื้อหาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ รวมถึงวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสืบทอดประเพณีในสังคมร่วมสมัย

จะเห็นว่าวิทยานิพนธ์และผลงานวิชาการที่ศึกษาคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาข้อมูลคติชนเฉพาะประเภท แต่ยังไม่มีการศึกษาข้อมูลคติชนหลากหลายประเภทที่จะให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคติชนแต่ละประเภทและระบบความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ในภาพรวม ทั้งยังเป็นการศึกษาเฉพาะช่วงเวลา ไม่ได้วิเคราะห์ในเชิงพลวัตที่จะให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของคติชนในสังคมร่วมสมัย ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญ จึงได้นำมาเป็นจุดเน้นของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและวิถีคิดของกลุ่มคนที่น่าวัฒนธรรมมาใช้ให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านพระธาตุศึกษา กล่าวคือ **ประการแรก** ทำให้เห็นว่า คติการบูชาพระธาตุเป็นสิ่งที่อยู่ในสังคมไทยมาช้านานและยังคงได้รับการสืบทอดอย่างเหนียวแน่นในปัจจุบัน ในแง่หนึ่งคือการนำคติการบูชาพระธาตุมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการในรูปแบบใหม่ของผู้คนในเรื่องโชคลาภความมั่งคั่งในทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนความรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ซึ่งเป็นความเสี่ยงในสังคมร่วมสมัย ส่งผลให้เกิดสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชนิดใหม่และพิธีกรรมใหม่ขึ้นในสังคมไทย เช่น พิธีสักการะอนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช พิธีบวงสรวงองค์พ่อจตุคามรามเทพ กรณีนี้สะท้อนให้เห็นการขยายของคติการบูชาพระธาตุในทางพุทธศาสนาไปสู่ลัทธิพิธี (Cult) ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์กลางของความเชื่อ นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวถึงลัทธิพิธีในสังคมไทยว่าเป็นปรากฏการณ์ทางความเชื่อที่เกิดขึ้นใหม่กับชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในสังคมเมือง เพื่อตอบสนองต่อสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตทางศาสนาของผู้คน ไม่ว่าจะพิธีกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนชั้นกลางในเขตเมืองและคำสอนของศาสนาที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาใหม่ ๆ ที่ผู้คนในปัจจุบันประสบ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2536; 2537) ดังกรณีการเกิดลัทธิพิธีบูชาพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ที่มีทั้งการบูชาพระองค์ในฐานะเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งจัดโดยภาครัฐ ได้แก่ พิธีถวายราชสักการะพระราชานุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช ในวันที่ 11 เมษายน ของทุกปี เพื่อแสดงถึงความสำนึกในพระมหากรุณาของพระองค์ที่มีต่อชาวนครศรีธรรมราช และการประกอบพิธีบวงสรวงบูชาอนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราช ทุกครั้งที่มีการจัดงานสำคัญของจังหวัด เช่น งานบุญสารทเดือนสิบ เพื่อให้การจัดงานเป็นไปอย่างราบรื่น ขณะที่ภาคประชาชนก็ได้จัดพิธีสวดมนต์สักการะอนุสาวรีย์พระเจ้าศรีธรรมโศกราชเป็นการเฉพาะด้วยเช่นกัน โดยร่วมกันจัดในนามชมรมปฏิบัติธรรมพระเจ้าศรีธรรมโศกราชทุกวันศุกร์แรกของเดือน ส่วนการเกิดลัทธิพิธีบูชาจตุคามรามเทพ ทั้งในรูปแบบการประกอบพิธีบวงสรวงหลักเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเชื่อว่าเป็นองค์เดียวกับเทพที่เฝ้ารักษา

พระบรมธาตุเจดีย์ การประกอบพิธีบวงสรวงรูปเคารพองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดกระบี่ การบูชา ร้างทรงองค์พ่อจตุคามรามเทพ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตลอดไปจนถึงการจัดสร้างวัดถมุงคล จตุคามรามเทพในรูปแบบต่าง ๆ

เมื่อเปรียบเทียบกรณีนี้กับงานวิจัยลัทธิพิธีที่มีการศึกษามาก่อนหน้า พบประเด็นที่ นำพิจารณาว่า **วิทยานิพนธ์เรื่องลัทธิพิธีบูชาพระพรหมในสังคมไทยร่วมสมัย : พลวัตของตำนาน ความเชื่อ และพิธีกรรม** ของ อภิวัฒน์ สุธรรมดี (2560: 275) ระบุว่า ลัทธิพิธีบูชาพระพรหมได้ขยาย ขอบเขตจากประชาชนในสังคมเมืองเข้าสู่วัด แต่ลัทธิพิธีบูชาพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและลัทธิพิธีบูชา จตุคามรามเทพ กลับเป็นไปในทิศทางที่ตรงข้ามคือขยายความเชื่อจากในวัดไปสู่สังคมเมือง จึงทำให้ เห็นว่าในสังคมนครศรีธรรมราชยังมีความเชื่อความศรัทธาพระบรมธาตุเจดีย์อย่างเข้มข้น การเกิด ลัทธิพิธีทั้งสองแม้ว่าจะเป็นการเกิดระบบความเชื่อใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการในรูปแบบใหม่ ของผู้คน ทว่าระบบความเชื่อดังกล่าวก็ยังอิงกับความเชื่อในทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับพระธาตุของ พระพุทธองค์ อีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการเกิดลัทธิพิธีบูชาพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชและลัทธิพิธีบูชา จตุคามรามเทพสะท้อนถึงลักษณะของพุทธศาสนาในสังคมไทยร่วมสมัยที่ไม่สามารถตอบสนอง ความต้องการในรูปแบบใหม่ของผู้คนได้ทั้งหมด ผู้คนจึงสร้างลัทธิพิธีใหม่ขึ้นมาเพื่อตอบสนอง ความต้องการเป็นการเฉพาะ

ประการต่อมา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า คติการบูชาพระธาตุเป็นลักษณะเด่น ทางวัฒนธรรมของสังคมภาคใต้ของประเทศไทยมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากพระบรมธาตุเจดีย์มี ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ทั้งการเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ และการเป็นปูชนียสถานที่สัมพันธ์กับการเป็นศูนย์กลางการปกครองหัวเมืองในคาบสมุทรนี้ ปัจจุบัน กลุ่มคนในพื้นที่ภาคใต้ซึ่งยังคงถือคติการบูชาพระธาตุ อีกทั้งนำคติดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในหลาย ลักษณะและหลากหลายวัตถุประสงค์ กรณีนี้จึงอาจแสดงให้เห็น “วิถีคิดแบบคนใต้” ที่นำ “ทุนทาง วัฒนธรรม” มาใช้ประยุกต์ใช้ในการปรับตัวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัย ปรากฏการณ์นี้แห่งหนึ่งสะท้อนว่า “คนใต้” ยังเห็นว่าคติการบูชาพระธาตุเป็นสิ่งที่มีความสำคัญจึงเลือก นำมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ขณะที่อีกแห่งหนึ่งก็พิจารณาได้ว่าเป็นการนำสิ่งที่เห็นว่ามีคุณค่า ซึ่งสืบทอดจากอดีตมาใช้เป็น “เครื่องมือ” ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม หรือ อาจกล่าว ได้ว่า “คนใต้” กลัวการเปลี่ยนแปลงจึงนำภาพจำในอดีตมาใช้ในการต่อสู้ต่อรองกับความ เป็นสมัยใหม่ที่เข้ามาในสังคม ประเด็นนี้สอดคล้องกับที่ ยุกติ มุกดาวิจิตร ได้เสนอมุมมองต่อ “คนใต้” ในสังคมร่วมสมัยไว้ว่า “สังคมภาคใต้เปราะบาง เป็นสังคมชายแดนเปิดต่อโลกกว้าง ทะเลรอบทิศ รอยต่อมลายู ไทยพุทธ อิสลาม แทนที่จะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก (cosmopolitanism) แต่กลับ กลัวความเปลี่ยนแปลง กลัวอิทธิพลภายนอก คนใต้จึงสร้างเกราะด้วยการสร้างสังคมอุปถัมภ์ มีปัญหา อะไรก็จัดการกันเอง” (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2559: 13)

6.2.3.3 ด้านมรดกโลกศึกษา

วิทยานิพนธ์ที่ศึกษามรดกโลกในประเทศไทยมีหลายเรื่อง ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในทางรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และการท่องเที่ยว ทว่าวิทยานิพนธ์ที่เป็นการศึกษาในทาคติชนวิทยาเป็นการเฉพาะยังไม่ปรากฏ อย่างไรก็ตามพบวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาข้อมูลคติชนในแหล่งมรดกโลกในต่างประเทศจำนวนหนึ่ง เช่น ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม ภายหลังได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลก ของ อัสมา สิมารักษ์ ซึ่งศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมวัตถุ (material culture) ประเพณีพื้นบ้าน (social folkcustom) และศิลปะพื้นบ้าน (folk arts) ในเชิงการอนุรักษ์ ส่วนวิทยานิพนธ์ หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์ ของ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ มุ่งศึกษาอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในบริบทเมืองมรดกโลก โดยใช้พิธีกรรมบุญปีใหม่เป็นกรณีศึกษา งานวิจัยทั้งสองเล่มเป็นการศึกษาคติชนในบริบทเมืองมรดกโลกในแง่การนำประเพณีพิธีกรรมมาใช้ในการนำเสนอให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองมรดกโลก ซึ่งเป็นภาพที่ถูกแต่งแต้มขึ้นมาเพื่อแสดงถึงความเก่าแก่และความดั้งเดิมของมรดกทางวัฒนธรรม บางครั้งการนำเสนอภาพดังกล่าวก็เป็นไปอย่างราบรื่นตามที่ภาครัฐกำหนด แต่บางครั้งก็มีการต่อสู้ต่อรองระหว่างภาครัฐที่เป็นผู้จัดงานประเพณีกับภาคประชาชนที่เป็นเจ้าของประเพณี ซึ่งประเด็นหลังนี้ก็พบในแหล่งมรดกโลกในประเทศไทยเช่นกัน ดังที่ ศรีศักร วัลลิโกดม เขียนบทความเรื่อง “มรดกโลกกับประวัติศาสตร์ที่ตายแล้ว” เนื้อหาตอนหนึ่งได้วิพากษ์กรณีการนำประวัติศาสตร์ชาติไปอธิบายตำนานท้องถิ่นที่แหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย ทำให้ตำนานพระร่วงซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่แพร่หลายในพื้นที่ภาคเหนือเชื่อมโยงกับการสืบเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์สุโขทัย พระร่วงในตำนานจึงกลายมาเป็น พ่อขุนรามคำแหง กษัตริย์แห่งอาณาจักรสุโขทัย รวมถึงการตีความในทำนองว่าเมื่อสุโขทัยคือราชธานีแห่งแรกของชาติไทย ประเพณีลอยกระทงจึงน่าจะเกิดขึ้นที่สุโขทัยเป็นแห่งแรก มานำเสนอในการแสดงแสงสีเสียงอันอาจทำให้ผู้ชมเชื่อว่าเรื่องที่แต่งขึ้นมาใหม่นั้นคือความจริงทางประวัติศาสตร์ (ศรีศักร วัลลิโกดม, 2551: 5)

วิทยานิพนธ์พลวัตของคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ แตกต่างจากวิทยานิพนธ์ทั้งสองเล่มในแง่ที่เป็นการศึกษาข้อมูลคติชนทั้งประเภทตำนาน ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมที่ปรากฏการนำมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะในบริบทการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ทั้งเป็นการศึกษาในเชิงพลวัตที่จะให้เห็นการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในสังคมร่วมสมัย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า **ประการที่หนึ่ง** ในบริบทมรดกโลกมีการนำคติชนในสังคมประเพณีมาใช้ในการนำเสนอเพื่อให้เห็นว่าแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้นเก่าแก่และยังคงมีความจริงแท้ดั้งเดิมมาจนถึงปัจจุบัน ดังการนำตำนานพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นข้อมูล

ประกอบกรนำเสนอว่านครศรีธรรมราชคือจุดเริ่มต้นของพุทธศาสนาที่เถรวาทลังกาวงศ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พร้อมอธิบายว่าพุทธศาสนานิกายนี้เป็นศาสนาสากลที่มีความแท้และบริสุทธิ์ กรณีนี้ทำให้เห็นว่าปัจจุบันคติชนได้รับการนำมาใช้เพื่อแสดงว่าข้อมูลวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มีความจริงแท้ซึ่งตกทอดมาจากอดีต อันแสดงถึงความเจริญของกลุ่มชนที่มีมาอย่างยาวนาน ประเด็นนี้ยังนำพิจารณาในแง่ที่ว่า ทุกวันนี้เรื่องความจริงแท้ได้รับการนำมาให้ความหมายแก่สรรพสิ่งเพื่อทำให้สิ่งนั้นมีความสำคัญมากกว่าสิ่งอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน ดังเช่นปรากฏการนำแนวคิดเรื่องรัฐอิสลามและอิสลามบริสุทธิ์มาใช้ในประเทศมาเลเซีย เมื่อแนวคิดดังกล่าวขยายมาสู่ดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย จึงมีการนำแนวคิดเรื่อง “อิสลามแท้” มานำเสนอด้วย ขณะพื้นที่ภาคใต้ตอนบนก็ปรากฏการนำความเป็น “พุทธแท้” มานำเสนอด้วยเช่นกัน กรณีนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงการต่อรองและประนีประนอมกันระหว่างกลุ่มศาสนาในพื้นที่ชายแดน รอยต่อของสองประเทศที่เขตแดนทางการเมืองกับเขตแดนทางวัฒนธรรมทับซ้อนกันอยู่ สอดคล้องกับข้อค้นพบจากงานวิจัยของยศ สันตสมบัติ ที่ระบุว่า “ชายแดนเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนา การสร้างและการช่วงชิงความหมายของวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนาดำเนินไปอย่างคึกคัก” (ยศ สันตสมบัติ, 2559: 56)

ประการที่สอง การที่จังหวัดนครศรีธรรมราชนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาใช้ในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก อาจถือได้ว่าเป็นกระบวนการ “ท้องถิ่นภิวัตน์” ที่นำวัฒนธรรมในสังคมประเพณีมาประยุกต์ใช้เพื่อให้ท้องถิ่นมีความสำคัญขึ้นมาทั้งในระดับชาติและในระดับโลก อภิญญา เฟื่องฟูสกุล กล่าวว่ายี่พื้นที่โลกถูกรอบคลุมด้วยโลกาภิวัตน์มากขึ้นเท่าใด การเน้นความเป็นท้องถิ่นก็จะยิ่งปรากฏชัดเจนขึ้นเท่านั้น รูปแบบหนึ่งของท้องถิ่นนิยมคือการรื้อฟื้นและสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (อภิญญา เฟื่องฟูสกุล, 2546: 88-89) กระนั้นก็ตาม กระบวนการ “ท้องถิ่นภิวัตน์” อันมีที่มาจากแนวคิดเรื่องท้องถิ่นนิยมก็แตกต่างจากในอดีต เพราะความเป็นอยู่ การรับข้อมูลข่าวสาร การบริโภค และค่านิยมของคนในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป ท้องถิ่นนิยมแบบเดิมกลายเป็นภูมิภาคนิยมและท้องถิ่นนิยมสมัยใหม่ (New Relionalism and Localism) ที่เป็นการปรับตัวของท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่ได้ทั้งในบริบทของประเทศและบริบทของโลก (กิตติพงษ์ ประพันธ์, 2562: 1-3) “กระบวนการทำให้เป็นมรดกโลก” จึงเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่ท้องถิ่นหลายแห่งนำมาใช้ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นที่นครศรีธรรมราชหรือการนำเสนอเมืองเชียงใหม่ เมืองสงขลา และพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นมรดกโลก ซึ่งกรณีของพระธาตุพนมคล้ายกับกรณีของพระบรมธาตุเจดีย์ ส่วนที่เชียงใหม่กับสงขลาเป็นการนำเสนอในลักษณะเมืองเหมือนกัน หากแต่สงขลาอาจได้รับแนวคิดมาจากเมืองป็นัง ประเทศมาเลเซีย จึงเน้นในเรื่องเส้นทางการค้าทางทะเล อย่างไรก็ตาม หากมองโดยรวมเหล่านี้มีลักษณะร่วมกันคือคนในท้องถิ่นร่วมแรงกันเพื่อผลักดันให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น

มรดกโลก อันจะส่งผลให้จังหวัดซึ่งเป็นที่ตั้งของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้นที่มีความสำคัญขึ้นมา ทั้งในระดับประเทศและระดับโลก ต่างจากในอดีตที่แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ไม่ว่าจะเป็นเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ล้วนเป็นการดำเนินการเสนอ เป็นมรดกโลก โดยหน่วยงานจากส่วนกลาง

ประการที่สาม เมื่อเปรียบเทียบลักษณะของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่กำลังอยู่ในกระบวนการนำเสนอเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยและเมืองบริวาร นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงที่อยู่ในทะเบียนมรดกโลกของยูเนสโก พบประเด็นที่น่าสนใจว่า มรดกโลกทั้งสามแหล่งของประเทศไทย ล้วนเลือกเกณฑ์การพิจารณาข้อ 3 ในการนำเสนอ คือ เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว โดยมรดกโลกเหล่านั้นมีลักษณะเป็น “โบราณสถาน” ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์จริงในเชิงวัฒนธรรม ขณะที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารเป็น “มรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต” ผู้คนยังเข้ามาใช้ประโยชน์จนถึงทุกวันนี้ “คณะกรรมการนำเสนอมรดกโลก” คงเห็นถึงลักษณะเด่นข้อนี้จึงเลือกที่จะใช้เกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 6 ในการนำเสนอ คือ มีความสัมพันธ์โดยตรงกับประเพณีที่ยังคงอยู่และเป็นประเพณีที่มีความสำคัญโดดเด่นเป็นสากล ผลจากการเลือกเกณฑ์การพิจารณาข้อที่ 6 ดังกล่าว ทำให้มีการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาประยุกต์ใช้ในหลายลักษณะเพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความโดดเด่นของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารที่ควรจะได้รับ การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก จนส่งผลต่อเนื่องให้คติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เกิดพลวัตในมิติต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาโดยลำดับ

ยิ่งกว่านั้น เมื่อเปรียบเทียบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารกับแหล่งมรดกโลกในประเทศเพื่อนบ้าน คือ เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกเมื่อ พ.ศ. 2538 ก็พบว่าวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารกับหลวงพระบางเป็น “มรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต” เหมือนกัน หากนำหลวงพระบางมาเป็นกรณีการศึกษา ก็จะพบข้อที่น่าพิจารณาว่า หลังจากหลวงพระบางได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก รัฐสังคมนิยมพยายามอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ ให้คงอยู่ในลักษณะเดิมอย่างเข้มงวด ขณะเดียวกันก็ได้รื้อฟื้นพิธีกรรมบุญปีใหม่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติ เป็นผลให้สาระสำคัญของพิธีกรรมไปจากเดิม ทั้งยังมีบุคคลหลากหลายกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรม จนกระทั่งพิธีกรรมกลายเป็นพื้นที่ของการต่อสู้ต่อรองระหว่างกลุ่มคนต่าง ๆ อีกด้วย ในบริบทสังคมร่วมสมัยเช่นนี้ หากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกก็อาจจะมีการบริหารจัดการทางวัฒนธรรมไปในลักษณะเดียวกับหลวงพระบาง เช่น การอนุรักษ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารโบราณสถานและสิ่งปลูกสร้างที่ตั้งอยู่รายรอบเป็นประการที่หนึ่ง การสร้างสรรค์ประเพณีผ้า

ชั้นธาตุให้เป็นงานประเพณีขนาดใหญ่ที่สร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นประการที่สอง และการนำคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เพื่อใช้ประโยชน์ในบริบทต่าง ๆ มากขึ้นเป็นประการที่สาม

ทั้งหมดที่กล่าวมาทำให้เห็นว่าคติชนเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมชนิดหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าจะมีที่มาจากกลุ่มบุคคลได้ร่วมกันทำให้เกิดพลวัตอย่างรวดเร็ว แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ก็ได้เป็นแง่ลบเสียทั้งหมด เพราะในอีกแง่หนึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนวิถีคิดของกลุ่มคนที่น่าคติชนมาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เพื่อใช้ประโยชน์ในบริบทใหม่และตอบสนองความต้องการที่เปลี่ยนไป นอกจากนี้ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังสะท้อนถึงความศรัทธาของผู้คนที่มิต่อพระบรมธาตุเจดีย์และความสัมพันธ์ระหว่างเจดีย์องค์นี้กับชุมชนพุทธศาสนาในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ที่สืบทอดมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน

6.3 ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นว่า ควรศึกษาการนำคติชนเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์องค์สำคัญและที่สัมพันธ์กับชุมชนในภูมิภาคอื่นมาใช้ในปัจจุบัน โดยนำทฤษฎี “คติชนสร้างสรรค์” มาเป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งอาจทำให้เห็นวิธีการและวิถีคิดของกลุ่มคนในการนำคติชนมาใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย รวมทั้งพลวัตของคติชนซึ่งอาจมีทั้งลักษณะที่ร่วมกันและแตกต่างกันในสังคมไทย

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กมลทิพย์ ธรรมกีระติ. 2550. **ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับอยุธยา ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 24.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรมศิลปากร. 2529. **จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 : อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ 17-18.**
กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. 2533. **ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง อ่านและจัดทำคำอธิบาย โดยที่ประชุมสัมมนาเรื่องศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง.** กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. 2560. **ตำนานพระธาตุและตำนานเมืองนครศรีธรรมราช.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กลีน คงเหมือนเพชร และชวน เพชรแก้ว. 2548. **พระนิพนธ์สุนทร คำกาพย์ ฉบับอำเภอดวง จังหวัด นครศรีธรรมราช ใน ชวน เพชรแก้ว. วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัตสรร.**
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2556. **สุราษฎร์ธานี ทรัพยากรการท่องเที่ยวไทย ชุดภาคใต้.**
กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช. **มาฆบูชาแห่งผ้าขึ้นธาตุนานาชาติที่เมืองนคร 2558.** (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.)
- กิตติพงษ์ ประพันธ์. **โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย ครั้งที่ 13 ภูมิภาคนิยมและท้องถิ่นนิยมสมัยใหม่ในโลกไร้พรมแดน.** (เอกสารไม่ตีพิมพ์)
- เกรียงไกร เกิดศิริ และบุญยกร วชิระเชียรชัย. **พัฒนาการของผังบริเวณวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และการสำรวจภาคสนาม. หน้าจั่ว 28 (2557): 99-135.**
- ขวัญเรือน บุญกอบแก้ว. **นางเลียดขาว : ตำนานท้องถิ่นและพลังศรัทธาทางพระพุทธศาสนา บนคาบสมุทรภาคใต้. วารสารรัฐสมิแล. 35(ตุลาคม-ธันวาคม 2557) : 23-33.**
- เขียน พยัมาศ. 2504. **นิยายพระบรมธาตุ.** นครศรีธรรมราช: กระจ่างภาชิต.
- คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ. 2561. **ร่างเอกสารฉบับสมบูรณ์ (Nomination Dossier) ในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก.** (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

คณะกรรมการหลักเมืองขอนแก่น. 2561. **หลักเมืองขอนแก่น (แม่สนตราเทวี) อำเภอขอนแก่น จังหวัด นครศรีธรรมราช**. ม.ป.พ..

จรัญ ทองวิล. กา 4 ฝ่าย : ตำนานพระบรมธาตุและสมณศักดิ์พิเศษพระสงฆ์หัวเมืองภาคใต้.

ศิลปากร 60 (กุมภาพันธ์ 2560) : 4-17.

จังหวัดนครศรีธรรมราช. 2543. **ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช : จังหวัด นครศรีธรรมราช.

จันทิมา ดุลย์เกรี. 2548. **ศึกษาประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

จุฬาทิพย์ บุญฤทธิ์. 2535. **การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องพระนิพนพานโสทร**.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, วิชาเอกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

ฉัตรชัย สุกระกาญจน์. 2560. **พระพุทธรูปหิงค์มิ่งมหาชัย**. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช.

ฉัตรชัย สุกระกาญจน์. พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชสู่มรดกโลก. **วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี**. 3(กรกฎาคม-ธันวาคม 2557) : 29-39.

ฉัตรชัย สุกระกาญจน์. พระบรมธาตุนครศรีธรรมราชสู่มรดกโลก. **วารสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ อบจ. นครศรีธรรมราช**. 15(มกราคม 2557) : 5-26.

เฉลิม จันปฐมพงศ์. 2526. **พระนิพนพานโสทร : การศึกษาเชิงวิจารณ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชวน เพชรแก้ว, บรรณาธิการ. 2558. **สืบไยดสาวย่าน งานวิจัยวัฒนธรรมภาคใต้**. เชียงใหม่: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ชวลิต อังวิทยาธร. 2551. **เงินตราโน้มนและประวัตินครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช: เม็ดทราย.

ชะลอ เอี่ยมสุทธิ และคณะ. 2545. **รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ “โครงการการเรียนรู้ประวัติ แม่เจ้าอยู่หัวอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนแม่เจ้าอยู่หัว”**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2560. **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

ณัฐภัทร จันทวิช. **ท้าวขัตตุคาม และท้าวรามเทพ (ท้าวขัตตุคามรามเทพ) และประติมากรรมสำคัญ ณ วิหาร มหาภิเนษกรมณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช**. **ศิลปากร**, 51(กรกฎาคม-สิงหาคม 2551): 4-31.

ณัฐภัทร จันทวิช. 2529. **นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

दनัย รำพั้งนิตย์. 2549. เอกสาร “การค้นพบแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองนครศรีธรรมราช ยุคโบราณสมัยพระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชได้หนีโรคไข้หำมาประทับในพื้นที่ตำบลขุนทะเล และตำบลลานสกาพร้อมที่จะให้พิสูจน์และพัฒนา”. ม.ป.พ.. (อัดสำเนา)

दनัย รำพั้งนิตย์. 2562. “ยุคแรกของเมืองคอนฯ (ตามพรลิงค์) ที่ อ.ลานสกา” ม.ป.พ.. (อัดสำเนา).

ดิเรก พรตตะเสน. แห่ฟ้ำขึ้นธำตุ. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 9 (2542): 8738-8742.

ดำรงราชานุกำพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2503. **ตำนานพระพุทเจดีย์พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุกำพ**. พระนคร: ศิวพร. ตรีชฎำ รักษำบางแหลม. 2540. **ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ไตรงเทพ ไกรรุ่ง. พระปิดตำพั้งพระกำพ สำแดงฤทธิ 'แพ้ไม่เป้น'. **คมชัดลึก** (6 พฤษภาคม 2559) : 10.

ทศพล จังพำนิชัยกุล. 2549. **จตุคามรามเทพ: เทวราชโพธิสัตว์ผู้บันดลความมั่งมีศรีสุข**.

พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: คอมมำ.

เทศบาลตำบลเมืองเวียง. 2561. **ประวัติวัดเวียงสระ**. สุราษฎร์ธานี: เทศบาลตำบลเมืองเวียง.

เทียง ยุทธชนะ. 2480. **พระยาศรีธรรมมาโศกราช**. พระนคร: พระจันทร.

ธนธรร กิตติกำนด. 2557. **มหาธำตุ**. กรุงเทพฯ: มติชน.

เธียรช่ำย อักษรดิษฐ์. 2545. **ชูธำตุ : บทบำทและควำมหมำยของพระธำตุในอนุภูมิภาคอุษำคเนย์กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธำตุปีเกิดในลำนนำ**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

นงครำญ ศรีช่ำย. ถกเรื่องสร้ำงอนุสำวรีย์พระเจ้าศรีธรรมมาโศกรำช. **สารนครศรีธรรมราช**.

8(สิงหำคม 2543) : 22-32.

นงครำญ สุขสม. 2553. วัดพระมหาธำตุวรมหาวิหาร : กรณีศึกษาเกี่ยวกับกำรตั้งเมืองนครศรีธรรมราช. ใน “ตำมรอยตำพริงค์ ค้นหำควำมจริงศรีธรรมราช (มหำนคร)”, หน้า 59-73. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

น่ำตยำ คุภกุลกำนท. 2549. **วิเคราะห์ภำพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเอกสารและตำนำน ที่เกี่ยวกับพระธำตุเมืองนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- นิจ หิฎฐิระนันท์. 2521. นครศรีธรรมราชในด้านการตั้งถิ่นฐานมนุษย์. ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช**, หน้า 311-327. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2535. การท่องเที่ยวในงานบุญบั้งไฟและการแกะสลักไม้. ใน **รายงานการประชุมวิชาการประจำปี 2535 เศรษฐกิจไทย : เส้นทางสู่ความสมดุล?**, หน้า 1-55. ม.ป.พ..
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2536. **ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร .5**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิตยา วรณกิตร์. 2554. **พลวัตของลัทธิพิธีการนับถือเจ้าหลวงคา แดงของกลุ่มไทยวนและไทลื้อในภาคเหนือ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นุจรี แกร์รุ่งน. **ย่าตลาดต้องชม หลาดหน้าพระธาตุ**. ชั่วสวด (1 ตุลาคม 2560) : 3.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. 2548. **ตำนานพระธาตุของชนชาติไท : ความสำคัญและปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. 2556. **นานมาแล้ว : มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมินท์ จารุวรรณ. 2549. **ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประมินท์ จารุวรรณ. 2559. **คติชนกับการท่องเที่ยว : หมู่บ้านวัฒนธรรมหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. เมือง 12 นักซ์ตร. **ศิลปากร**. 36(มกราคม-กุมภาพันธ์ 2536) : 59-77.
- ประภัสสร ซูวิเชียร. 2547. **พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับการวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ประภัสสร ซูวิเชียร. 2553. **พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มหาสถูปแห่งคาบสมุทรภาคใต้**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ปรีชา นุ่นสุข. 2544. **ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในพุทธศตวรรษที่ 11-19**. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา นุ่นสุข และวิรัตน์ ธีระกุล. 2529. **พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับศิลปวัฒนธรรมและสังคมนครศรีธรรมราช**. ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 4 ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของ นครศรีธรรมราช**, หน้า 5-14. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.

ปิยนาก บุนนาค. 2534. **ประวัติศาสตร์และอารยธรรมของศรีลังกาสัมัยโบราณ ถึงก่อนสมัย**

อาณาจักร และความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ระหว่างศรีลังกากับไทย. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เปรมจิตต์ ชนะวงค์. สวดด้าน. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 16 (2542): 7820.**

พระครูเหมเจติยาภิบาล (โสพิทธิ์ อินทโสภิต) และสุรเชษฐ์ แก้วสกุล. 2561. จิตรกรรมฝาผนัง

หนึ่งเดียวที่ไม่เหมือนที่ไหน : ทศชาติชาดกและคัมภีร์พระนิพพานโสตร ตำนาน

แห่งพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนคร. ใน **คัมภีร์นิพพานโสตร ตำนานแห่งพระบรมธาตุเจดีย์**

เมืองนคร และนานาชาติที่วัดวังตะวันตก กลางเมืองนคร, หน้า 35-50. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ และสุธีรัตนมูลนิธิ.

พระธรรมกิตติ. 2544. **คัมภีร์ท้าวธาตุงศ์.** แปลโดย สวาท เหล่าอู๊ด. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากร.

พระนิพพานโสตร ฉบับศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ ส่วนวนที่ 4. 2528. ปรึวรรตโดย ปรีชา นุ่นสุข.

นครศรีธรรมราช: ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุ นครศรีธรรมราช.

พระมหาอุทัย พิสิสดีพงษ์. **ตำนานพระบรมธาตุคำกลอน.** (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.).

พระสมุห์ฤกษ์ โอภาโส. **ตำนานพระทนต์ธาตุ.** (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.).

พิมพ์ราไพ เปรมสมิทธิ์. 2525. **ความสัมพันธ์ทางพุทธศาสนาระหว่างไทยกับลังกา ตั้งแต่รัชกาล**

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

พิเชฐ แสงทอง. 2551. **ตำนานไทยพุทธและมลายุมุสลิม : อำนาจและการต่อต้านในภาคใต้**

ของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ

ภาควิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง. **อิสลามาภิวัตน์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม : เปรียบเทียบมาเลเซียและไทย.**

ใน **สารนิพนธ์มนุษยวิทยา 40 ปี : มานุษยวิทยาวังท่าพระ,** หน้า 131-154. กรุงเทพฯ:

บริษัท เอส.เอ็ม.เซอร์คิทเพรส จำกัด.

ภัทรพงศ์ คงวิจิตร. 2543. **พื้นที่และความหมายของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและ

มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ภาณุวัฒน์ เอื้อสามาลัย. 2561. สารระสำคัญอันได้มาจากการขุดค้นทางโบราณคดี วัดพระมหาธาตุ
 วรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช พุทธศักราช 2559. ใน เอกสารการสัมมนาเรื่อง
วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารกับประวัติศาสตร์พุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์,
 หน้า 81- 88. นครศรีธรรมราช: จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- ภูเมฆ สัตยพิพัฒน์. 2550. **พรรคประชาธิปไตยกับการสร้างฐานความนิยมในภาคใต้.** วิทยานิพนธ์
 ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช. 2555. **สวดตำนานตำนานพระบรม
 ธาตุค้ำกลอน.** นครศรีธรรมราช: ศูนย์บริการวิชาการ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช. 2559. **สวดตำนาน.** นครศรีธรรมราช:
 มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช.
- ไมเคิล ไรท์. ตามหาที่มาของ “จตุคามรามเทพ”. **ศิลปวัฒนธรรม.** 28 (มิถุนายน 2550) : 101-105.
- ยศ สันตสมบัติ. 2559. **ชายแดนกับความหลากหลายของระบบความเชื่อ : การช่วงชิงพื้นที่
 ศักดิ์สิทธิ์และการครอบงำเชิงสัญลักษณ์.** เชียงใหม่ : ศูนย์ศึกษาความหลากหลายทาง
 ชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
 เชียงใหม่.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. ภาคใต้หลังอาณานิคม. **รัฐสมัยแล.** 37 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2559) : 9-14.
- ยุทธกาน ดิสกุล. 2553. **ประเพณีประติษฐานและอัตลักษณ์ชุมชนคลองแห.** วิทยานิพนธ์ปริญญา
 มหาบัณฑิต, สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
- รังสรรค์ ณะพรพันธุ์. 2539. **ปาฐกถา “ทุนวัฒนธรรม”.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พี. เพรส.
 รัตนปัญญาเถระ. 2510. **ชินกาลมาลีปกรณ์.** แปลโดย แสง มนวิฑูร. พระนคร: มิตรนราการพิมพ์.
 รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งโรจน์. 2558. การถ่ายแบบพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชสู่เจดีย์อื่นๆ. ใน
 กาญจนี ละอองศรี, บรรณาธิการ. **ถอดรหัสพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช,**
 หน้า 36-47. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิริยะ ไกรฤกษ์.
- วรรณสิรี นุ่นสุข. 2545. **คติในการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุ
 วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช : กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง.**
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

- วริศรา อนันต์โท. 2559. **จามเทวีบูชา : การผลิตซ้ำตำนานและการสร้างพิธีบวงสรวง
ในสังคมไทยร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย
ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรระ งามจิตรเจริญ. 2552. **พุทธศาสนาเถรวาท**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชรารภรณ์ ดิษฐบ้าน. 2557. **พระอุปคุต: การสืบทอดและการผลิตซ้ำความเชื่อ ตำนานและ
พิธีกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย
ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ. 2521. **นครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. 2554. เอกสารลำดับที่ 45 จารึกพระเจ้ากรุงศรีวิชัย และจารึกศรีมหาราช.
ในอรพินท์ คำสอน และธัชณา วีระเกียรติสุนทร, บรรณาธิการ. **100 เอกสารสำคัญ :
สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 10**, หน้า 21-40. กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิมล คำศรี. 2557. **ผ้าพระบฏพระราชทาน ปัจจัยและสื่อส่งเสริมสืบสานประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ
เมืองนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช.
- วิมล คำศรี. 2557. **วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช มรดกธรรม นำสู่มรดกโลก
ภาพลักษณ์จากวรรณกรรม**. นครศรีธรรมราช: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ
นครศรีธรรมราช.
- วิมล คำศรี. 2561. **ชีวิตและงานพระปลัดเลี่ยม อาสโย : กวีศรีธรรมราช**, พิมพ์ครั้งที่ 2.
นครศรีธรรมราช: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- วิรุจ ถิ่นนคร. 2560. **การปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมคุณค่าและความสำคัญด้านมรดกทาง
วัฒนธรรม วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช สู่การเสนอชื่อเป็น
แหล่งมรดกโลก**. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาสถาปัตยกรรมและการออกแบบ
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- วุฒิสาร ต้นไชย. 2557. **การกระจายอำนาจและประชาธิปไตยในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ:
สถาบันพระปกเกล้า.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ:
เมืองโบราณ, 2539.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **ตำนาน (Myth) เป็นมายาคติ หรือประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต**. **วารสารเมืองโบราณ**.
33(มกราคม-มีนาคม 2550) : 7-10.

ศรีศักร วัลลิโภดม. มรดกโลกกับประวัติศาสตร์ที่ตายแล้ว. **วารสารเมืองโบราณ**. 34 (กรกฎาคม-กันยายน 2551) : 4-5.

ศิริพร ณ ถลาง. 2552. **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริพร ณ ถลาง. 2559. **“คติชนสร้างสรรค์” : บทสังเคราะห์และทฤษฎี**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ศิริพร ณ ถลาง, บรรณาธิการ. 2558. **ประเพณีสร้างสรรค์ในสังคมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ศิริพร ณ ถลาง, บรรณาธิการ. 2559. **มองคติชนเห็นตัวตนชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ศิริพร ณ ถลาง, บรรณาธิการ. 2558. **เรื่องเล่าพื้นบ้านไทย ในโลกที่เปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. 2551. **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาไทศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ศูนย์มรดกโลกของยูเนสโก. 2555. **การเตรียมการนำเสนอแหล่งมรดกเพื่อขึ้นบัญชีมรดกโลก**. แปลโดย เสาวลักษณ์ พงษ์ชา โปษะนันท์. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม.

ส.ย่องหลี ป.ดอนธูป. 2500. **นิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช**. ธนบุรี : ประยูรวงศ์.

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2559. **แผนการจัดการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2560. **นครศรีธรรมราช 2560**. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์ดีชัย.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2556. **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์คุ้มครองแหล่งมรดกโลก เล่มที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก**. กรุงเทพฯ : โมนोगราฟ สตูดิโอ.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2556. **ความรู้ด้านการอนุรักษ์คุ้มครองแหล่งมรดกโลกสำหรับเยาวชน**. กรุงเทพฯ : โมนोगราฟ สตูดิโอ.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2551. **การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรมกรณีศึกษา “ประเพณีสวดตำนานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร”**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม.

- สีปวงศ์ ธรรมชาติ. 2540. **วรรณกรรมเฉพาะท้องถิ่น**. สงขลา :งานส่งเสริมการผลิตตำรา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุเจน กรรพทธี. ปรากฏการณ์จตุคามรามเทพ 2550 เมื่อ "เทพ"มาเยือน เมืองคอน. **สารคดี**. 23 (มิถุนายน 2550) : 44-77.
- สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์. บุษบาพระบรมธาตุ. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 9** (2542): 4091-4107.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. 2518. **พุทธศาสนาในสมัยสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรเชษฐ์ แก้วสกุล และโกมล พันธรังสี. สนวนหลวงและวังตะวันตก : สองวัดงามที่ชุบชีวิต คัมภีร์พุทธวงศ์และนิพพานโสตร. **วารสารเมืองโบราณ 45** (กรกฎาคม-กันยายน 2562) : 50-62.
- สุรพล ดำริห์กุล. 2554. **เจดีย์ข้างล้อมกับประวัติศาสตร์บ้านเมืองและพระพุทธศาสนา** ลังกาวงศ์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรียา สมุทคุปต์. 2540. รายงานการวิจัยเรื่อง **วิถีคิดของคนไทย : พิธีกรรม "ช่วงผีฟ้อน" ของ "ลาวข้าวจ้าง" จังหวัดนครราชสีมา**. นครราชสีมา: สมบูรณ์การพิมพ์.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. 2515. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2**. นครหลวงฯ: พุทธอุปถัมภ์การพิมพ์.
- แสงเพ็ญ แสงพุ่ม. 2543. **พระนิพพานโสตร: การศึกษาเชิงวิเคราะห์**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ. 2546. **อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ**. แปลโดย ศิริพร นันตา. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2546. **อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อภิวัฒน์ สุธรรมดี. 2560. **ลัทธิพิธีบูชาพระพรหมในสังคมไทยร่วมสมัย : พลวัตของตำนาน ความเชื่อ และพิธีกรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎิบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัสม่า สิมาร์กซ์. 2551. **ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อำพร ชูระเจน. 2521. **ประวัติของชื่อตำบลและหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช
จังหวัดนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
เออร์วิง ชาญ จอห์นสัน และคนอื่น ๆ. 2560. **ไทยใต้ มลายูเหนือ : ปฏิสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์
บนคาบสมุทร แห่งความหลากหลาย**. แปลโดย สดใส ชันติวรพงศ์ และคนอื่น ๆ.
นครศรีธรรมราช: หลักสูตรอาชีวศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Bascom, William. 1965. "Four Functions of Folklore." In Alan Dundes (ed.),
The Study of Folklore, pp. 279-298. New Jersey: Prentice-Hall.
- Dundes, Alan. 1989. Defining Identity through Folklore. In Dundes, Alan (ed.),
Folklore Matters, pp. 1-39. Knoxville (Tennessee): University of Tennessee
Press.
- Geiger, Wilhelm. 1973. **The Culavamsa**. London: Pali Text Society.
- Giraud, Rachel Faye. 2011. **Intangible Heritage and Tourism Development at
the Tsodilo World Heritage Site**. Doctoral dissertation, Department of
Anthropology, University of California, Berkeley.
- Halbwachs, Maurice. 1992. **On Collective Memory**. by Lewis A. Coser. Chicago:
University of Chicago Press.
- Hobsbawm, E. and Ranger, T. **The Invention of tradition**. Cambridge:
Cambridge University Press, 1983.
- Joy, Charlotte Louise. 2008. **Enchanting town of mud: the politics of heritage in
Djenne, a UNESCO World Heritage site in Mali**. Doctoral dissertation,
Department of Anthropology, University College London.
- Sirisena, W. M.. 1969. **Sri Lanka and South-East Asia : Political, Religious and
Cultural Relations from A.D. 1000 to 1500**. Doctoral dissertation,
Department of Asian Civilization, The Australian National University.
- Thompson, Stith. 1977. **The Folktale**. Berkley: University of California Press.
- World Heritage Centre. 2017. **Operational Guidelines for the Implementation of
the World Heritage Convention**. Paris: UNESCO World Heritage Centre.

เว็บไซต์

กระทรวงวัฒนธรรม. วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช. [ออนไลน์]. 2561.

แหล่งที่มา: https://www.m-culture.go.th/young_th/article_view.php?nid=541. [15 สิงหาคม 2562]

จตุคาม. ประวัติศาสตร์หลักเมือง. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <http://www.jatukarm.com/history.php>. [15 สิงหาคม 2562]

จังหวัดชุมพร. ประวัติความเป็นมา. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <http://www.chumphon.go.th/2013/page/history/lang/1> [15 สิงหาคม 2562]

ที่นี้ร้อนพิบูลย์. ประวัติเทวดาเขาแดง. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <http://ramrome.page.tl/ประวัติเทวดาเขาแดง>. [15 พฤษภาคม 2562]

เทศบาลตำบลขนอม. เจดีย์ปะการัง. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: http://www.khanomcity.go.th/travel/view.php?album_id=27 [15 พฤษภาคม 2562]

ประชาชาติธุรกิจ. นูม "นครศรีดีดี-นครศรีดีกว่าเดิม" โหมแคมเปญดูดทัวร์ิสต์เพิ่ม10%. [ออนไลน์]. 2560. แหล่งที่มา: https://www.prachachat.net/news_detail.php?news=1495438672 [21 พฤษภาคม 2561]

ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. ยันเสนอ "วัดพระมหาธาตุ เมืองคอน" ขึ้นบัญชีมรดกโลกทัน 31 ม.ค. 61. [ออนไลน์]. 2560. แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net/newsdetail.php?newsid=1498833797> [27 พฤศจิกายน 2561]

ไปไหนดี. 10 ที่เที่ยวเมืองต้องห้ามพลาด นครศรีธรรมราช. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา <http://www.painaidii.com/diary/diary-detail/001498/lang/th/>. [15 สิงหาคม 2562]

ภูมิ จิระเดชะวงศ์. พงสาวลีแห่งพระเจ้าจันทรภาณุ. [ออนไลน์]. 2562. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/jiradejwong/posts/709940036153397> [10 ธันวาคม 2562]

ผู้จัดการออนไลน์. “นครศรีดีดี นครศรีดีกว่าเดิม”...เพิ่มเติมคือไฮไลท์ “6 นครชวนเที่ยว” ไม่ควรพลาด. [ออนไลน์]. 2560. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/travel/detail/9600000055551> [21 พฤษภาคม 2561]

ผู้จัดการออนไลน์. ‘ตัมปูแดง’ แสลงใจนายกาซัครม.สัญจรแค้ไปรยยาหอม. [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา: <https://mgronline.com/daily/detail/9550000128970> [21 พฤษภาคม 2561]

มติคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก. [ออนไลน์]. 2555.

- แหล่งที่มา: <https://www.ryt9.com/s/cabt/1438103> [28 พฤษภาคม 2562]
- มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. **สารคดีวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช**. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=alU7ogJsOks> [30 ธันวาคม 2559]
- ศาลหลักเมืองขอนแก่น. **หลักเมืองขอนแก่น (นางสนตราเทวี)**. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา www.facebook.com/ศาลหลักเมืองขอนแก่น [15 พฤษภาคม 2562]
- สำนักข่าวนครโพสต์. **หอการค้าฯ ระบุ หลาดหน้าพระธาตุ มีเงินสะพัดแล้วกว่า 40 ล้านบาท**. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <http://www.nakhonpost.com/index.php?lay=show&ac=article&id=2147533318&Ntype=1> [21 พฤษภาคม 2561]
- สำนักงานโครงการนำเสนออัตพระมหาธาตุวรมหาวิหารเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก. **การขึ้นทะเบียนมรดกโลก** [ออนไลน์]. 2560. แหล่งที่มา: <http://phramahathat-heritage.com/การขึ้นทะเบียนมรดกโลก/>[22 พฤษภาคม 2561]
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. **ประวัติความเป็นมา จังหวัดนครศรีธรรมราช**. [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: http://www.nakhonsithammarat.go.th/web_52/history.php [28 พฤษภาคม 2563]
- หลักเมือง30.คอม. **จุดคามรามเทพ, หลักเมืองนครศรีธรรมราช, พระสุริยันจันทรา**. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา: <http://www.rakmuang30.com/jatukramramathep.html>. [15 สิงหาคม 2562]
- องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนารี. **ประวัติตำบลทุ่งนารี**. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา <http://www.thungnaree.go.th/history.php> [20 ธันวาคม 2561]
- Amazing Thailand. **เมืองต้องห้าม...พลาด ! EP.10 นครสองธรรม จ.นครศรีธรรมราช กับ เรย์ แมคโดนัลด์**. [ออนไลน์]. 2561. แหล่งที่มา <https://www.youtube.com/watch?v=ZfXhb2htXYM> [15 สิงหาคม 2562]
- Nakhon Si Thammarat นครศรีธรรมราช. **ขอเชิญชวนชาวนครศรีธรรมราช ร่วมทำบุญบ้าน ทำบุญเมือง**. [ออนไลน์]. 2563. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/Nakhonsithammarathistoriccityofsouthernthailand/posts/1029776600735819> [28 พฤษภาคม 2563]
- UNESCO World Heritage Centre. **The Criteria for Selection** [Online]. 2020. Available from : <http://whc.unesco.org/en/criteria/> [2020,May28]
- UNESCO World Heritage Centre. **Tentative Lists**. [Online]. 2020. Available from : <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=th> [2020,May28]
- UNESCO World Heritage Centre. **World Heritage List**. [online]. 2020. Available from : <http://whc.unesco.org/en/list/> [2020,May28]

สัมภาษณ์

กิริติศักดิ์ ภูเก้าล้วน นายกเทศมนตรีเมืองกระบี่. **สัมภาษณ์**, 28 พฤษภาคม 2561.

โกเมศ วิศิษฎ์วุฒิพงศ์. ประธานชมรมพระเครื่องนครศรีธรรมราช. **สัมภาษณ์**, 3 สิงหาคม 2560.

จันทร์ เหมทานนท์. **สัมภาษณ์**, 15 พฤษภาคม 2561.

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. ประธานกรรมการฝ่ายวิชาการในคณะกรรมการในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุ
วรมหาวิหารเพื่อขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก. **สัมภาษณ์**, 30 มกราคม 2561.

ฉัตรชัย ศุกระกาญจน์. ประธานกรรมการฝ่ายวิชาการในคณะกรรมการในการนำเสนอวัดพระมหาธาตุ
วรมหาวิหารเพื่อขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก. **สัมภาษณ์**, 10 เมษายน 2561.

เฉลิม จิตรามาศ. ประชาสัมพันธ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. **สัมภาษณ์**, 12 เมษายน 2561.

ชอบ จุลภักดี. **สัมภาษณ์**, 26 กรกฎาคม 2561.

ชะลอ เอี่ยมสุทธิ. **สัมภาษณ์**, 22 กันยายน 2561.

เชื่อน เกตุรัตน์. **สัมภาษณ์**, 16 เมษายน 2559.

दनัย รำพึงนิตย์. ปลัดเทศบาลตำบลขุนทะเล. **สัมภาษณ์**, 31 สิงหาคม 2561

แดง บรรจง. **สัมภาษณ์**, 15 พฤษภาคม 2561.

ทัต ขวัญแก้ว. **สัมภาษณ์**, 28 กรกฎาคม 2561.

ธนบดี ปานสังข์. **สัมภาษณ์**, 1 มีนาคม 2561

ประเสริฐ เนาวพล. **สัมภาษณ์**, 27 กุมภาพันธ์ 2561.

ปราณี วางกลอน. **สัมภาษณ์**, 13 กันยายน 2559

พระครูจันทปัญญาโสภณ. **สัมภาษณ์**, 30 กรกฎาคม 2561.

พระปราโมทย์ เขมธัมโม. **สัมภาษณ์**, 28 พฤษภาคม 2561.

พระมหานิรุทธ ธิติโร. **สัมภาษณ์**, 25 สิงหาคม 2561.

พระศรีศาสนาคุณ. **28 กรกฎาคม 2561.**

พราหมณ์เล็ก เขาเหมน. **สัมภาษณ์**, 3 สิงหาคม 2561.

เฟื่อง นวลจันทร์. **สัมภาษณ์**, 21 เมษายน 2561.

มณี เที้ยวแสวง. **สัมภาษณ์**, 21 กุมภาพันธ์ 2559.

ไมตรี ฉายประทีป. ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมพระพุทธศาสนาและกิจการพิเศษ.

สัมภาษณ์, 5 มกราคม 2561.

ยวง งามขิม. **สัมภาษณ์**, 31 ธันวาคม 2560.

รจิราภรณ์ รัตนสุภา. **สัมภาษณ์**, 3 สิงหาคม 2561.

ลี จันทรส. สัมภาษณ์, 18 พฤษภาคม 2561.

สมจิต มากคงแก้ว. สัมภาษณ์, 11 กุมภาพันธ์ 2560.

สมนึก แทนทอง. สัมภาษณ์, 17 พฤษภาคม 2561.

สวัสดี กฤตรัชตนันท์. สัมภาษณ์, 18 เมษายน 2561.

สัญญา ผลเกลี้ยง. สัมภาษณ์, 12 พฤษภาคม 2561.

อ๋อน นาประศรี, สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2561

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายพลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์
วัน เดือน ปี เกิด	24 ธันวาคม 2522
วุฒิการศึกษา	สำเร็จการศึกษารัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในปีการศึกษา 2546 และสำเร็จการศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ในปีการศึกษา 2551 ต่อมาปีการศึกษา 2557 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย (คติชน) ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างศึกษาเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช และได้รับ “ทุนวิจัย วิบูลย์สวัสดิ์แอนด์เออร์สัน” เพื่อสนับสนุนการเก็บข้อมูลภาคสนามทาง คติชนวิทยา